

TURUN
YLIOPISTO

KIRJALLISUUTEEN KIETOUTUNUT KÄSITE

Tulenkantajien historiakuvan
rakentuminen 1924–1987

Matti Mieskonen

TURUN YLIOPISTON JULKAISUJA

SARJA - SER. C OSA - TOM. 493 | SCRIPTA LINGUA FENNICA EDITA | TURKU 2020

TURUN
YLIOPISTO

KIRJALLISUUTEEN KIETOUTUNUT KÄSITE

Tulenkantajien historiakuvan rakentuminen 1924–1987

Matti Mieskonen

Turun yliopisto

Humanistinen tiedekunta
Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos
Suomen historia
Tohtoriohjelma Juno

Työn ohjaajat

Kirsi Vainio-Korhonen
Turun yliopisto

Johanna Ilmakunnas
Åbo Akademi

Kari Teräs
Tampereen yliopisto

Tarkastajat

Pauli Kettunen
Helsingin yliopisto

Risto Turunen
Itä-Suomen yliopisto

Vastaväittäjä

Pauli Kettunen
Helsingin yliopisto

Tätä väitöskirjaa ovat rahoittaneet Suomen Kulttuurirahaston Varsinais-Suomen rahasto, Turun Yliopistosäätiö sekä Turun yliopiston humanistinen tiedekunta, tohtoriohjelma Juno ja Suomen historian oppiaine.

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck-järjestelmällä.

ISBN 978-951-29-8022-2 (Painettu/Print)
ISBN 978-951-29-8023-9 (Sähköinen/PDF)
ISSN 0082-6995 (Painettu/Print)
ISSN 2343-3205 (Verkkajulkaisu/Online)
Painosalama Oy, Turku, Finland 2020

TURUN YLIOPISTO
Humanistinen tiedekunta
Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos
Suomen historia

MIESKONEN, MATTI: Kirjallisuuteen kietoutunut käsite. Tulenkantajien historiakuvan rakentuminen 1924–1987

Väitöskirja, 351 s.
Tohtoriohjelma JUNO
Huhtikuu 2020

TIIVISTELMÄ

Väitöskirjan aiheena on maailmansotien välisenä aikana Suomessa esiintyneen ja tulenkantajien nimellä tunnetuksi tulleen kulttuuriliikkeen historiakuvan rakentuminen. Kirjallisuushistorian vakiintunut käsitys tulenkantajista 1920-luvulla vaikuttaneena kirjailijaryhmänä on rajannut lähtökohtaisesti ulkopuolelleen 1930-luvun tulenkantajien historian. Rajaus ei ole ollut sattumanvarainen tai neutraali, vaan sen taustalla on havaittavissa tiede- ja kulttuuripoliittisia syitä.

Tutkimuksen teoreettinen ja metodologinen viitekehys pohjautuu käsitehistoriaan. Tulenkantajien käsitteessä vuosina 1924–1987 tapahtuneiden muutosten kautta osoitetaan, mitkä piirteet ovat nousseet hallitseviksi tulenkantajien historiakuvassa yleensä. Tarkastelussa yhdistyy maailmansotien välisen kauden aikalaistoimijoiden ja myöhemmän tutkimuskirjallisuuden tulenkantajien käsitteelle antamat merkitykset. Keskeisiä henkilöitä, joiden kirjoitusten ja toiminnan kautta käsitteen rakentumista tarkastellaan, ovat Erkki Vala, Lauri Viljanen ja Olavi Paavolainen.

Tutkimus osoittaa, että tulenkantajissa on kyse kirjallisuushistoriaa laajemmasta yhteiskunnallisesta, ideologisesta ja poliittisesta ilmiöstä, joka tässä merkityksessään muodostaa vuodet 1924–1939 kestäneen jatkumon. Tulenkantajien 1920-lukuun sidoksissa oleva historiakuva näyttäytyy kirjallisuushistoriallisena luokituksena, jonka syntyyn on vaikuttanut kirjallisuudentutkimuksen lisäksi tulenkantajien asema kansalliselle historiatietoisuudelle tärkeänä aiheena.

Tutkimus avaa tulenkantajien historian lisäksi laajempia kirjallisia, kulttuurisia ja poliittisia kehityskulkuja maailmansotien välisessä Suomessa. Samalla tutkimus osallistuu tieteidenvälisyydestä, kirjallisuushistoriallisista kaanoneista, kulttuuripoliittisesta vallankäytöstä ja kansallisesta historiakulttuurista käytyyn laajempaan keskusteluun.

Asiasanat: kirjallisuushistoria, kirjailijaryhmät, käsitehistoria, tieteidenvälisyys, kulttuuripoliittikka, myytit

UNIVERSITY OF TURKU
Faculty of Humanities
School of History, Culture and Art Studies
Department of Finnish History

MIESKONEN, MATTI: *The Literary Concept. The Development of the Fire Bearers' History Image 1924–1987*

Doctoral Dissertation, 351 pp.
Doctoral Programme JUNO
April 2020

ABSTRACT

This dissertation concerns the cultural movement known as the Fire Bearers which appeared during the interwar period in Finland. According to the established notion of literary history, the Fire Bearers is a literary group from the 1920s. This leaves the history of the Fire Bearers from the 1930s outside the scope of literary historical studies. This definition has not been arbitrary or neutral but in its background there are motives influenced by scientific and cultural policies. This study examines how the Fire Bearers' present history image has developed.

The theoretical and methodological framework of the study is conceptual history. The features which became dominant in the Fire Bearers' history image are shown through the changes in the concept of the Fire Bearers that took place between 1924 and 1987. The contemporary writers of the interwar period and later research literature affected the essential meanings which were given to the concept. The central people who affected the development of the concept are Erkki Vala, Lauri Viljanen and Olavi Paavolainen.

The study shows that the Fire Bearers is a social, ideological and political phenomenon which extends beyond literary history. For this reason, the history of the Fire Bearers lasted from 1924 to 1939. The history image of the literary group linked to the 1920s can be seen as a classification from literary history. In addition to literary studies, the origin of the classification has been influenced by national historical culture.

In addition to the Fire Bearers' history, the study sheds light on wider written, cultural and political developments during the interwar period in Finland. In this context this study participates in the discussion about interdisciplinarity, literary canons, cultural-political power and national history.

Keywords: literary history, groups of writers, conceptual history, interdisciplinary research, cultural policy, myths

Esipuhe

Osoitan keskeiset kiitokseni väitöskirjani valmistumisesta ohjaajinani toimineille professori Kirsi Vainio-Korhoselle, professori Kari Teräkselle ja professori Johanna Ilmakunnakselle sekä esitarkastajikseni ystävällisesti lupautuneille professori Pauli Kettuselle ja professori Risto Turuselle.

Lisäksi kiitän herättävistä keskusteluista, kriittisistä ja rakentavista mielipiteistä, työskentelymahdollisuuksien järjestämisestä sekä yleisestä työtäni kohtaan osoitetusta mielenkiinnosta ja kannustuksesta seuraavia henkilöitä ja tahoja: Fil. maist. Topi Artukka, Fil. toht. Ainur Elmgren, dosentti Ritva Hapuli, dosentti Markku Hyrkkänen, Fil. lis. Hanne Koivisto, lehtori emeritus Veikko Laakso, professori Anu Lahtinen, dosentti Kati Launis, Fil. toht. Vesa Mauriala, Fil. toht. Kari Mäkinen, dosentti Ulla-Maija Peltonen, Fil. toht. Panu Rajala, dosentti Tauno Saarela, professori Eero Saarenheimo (jota kiitokseni eivät valitettavasti enää tavoita), Fil. toht. Panu Savolainen, Fil. toht. Ville Soimetsä, Fil. maist. Jaana Torninoja-Latola, Fil. toht. Veli Pekka Toropainen, Fil. maist. Mari Välimäki, Pauliina Munnukka, Timo Nummela, Lasse Pekkarinen, Ursula Vala, Kari Takamaa, Suomen historian oppiaineen henkilökunta ja tutkijaseminaarin jäsenet, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran tutkijaosaston ihmiset, Kansallisarkiston, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkiston, Työväen arkiston ja Kansan arkiston henkilökunnat sekä työtoverini Hyvinkään kaupunginmuseossa, Naantalin kaupungilla, Helsingin kaupunginarkistossa ja Turun yliopiston asiakirjahallinnossa.

Erityinen kiitos Fil. maist. Janne Kosuselle yhteistyöstä, joka toivottavasti jatkuu vielä pitkään.

Omistan tutkimuksen perheelleni ja ystävilleni.

Töölössä 26.3.2020
Matti Mieskonen

Sisällys

ESIPUHE	6
SISÄLLYS	7
JOHDANTO	9
1. LÄHTÖKOHDAT	11
1.1 HISTORiantutkimus ja Tulenkantajat	13
1.2 Käsitehistoria	23
1.3 Historiografia ja Kulttuuripolitiikka	31
1.4 Tieteidenvälisyyden rajoilla.....	34
2. Kysymyksenasettelu	46
2.1 Tutkimuksen rajaUS	46
2.2 Tutkimuskysymykset ja työn rakenne	52
3. LÄHTEET	56
AIKALAISKÄSITE	59
4. JÄÄMAALAINEN TULENKANTAJUUS	61
4.1 KÄSITE SYNTYY.....	62
4.1.1 Antiikin mytologia ja Jugend – käsitteen tausta.....	62
4.1.2 Ilmari Jäämaa ja tulenkantajien käsitteen synty	68
4.2 JÄÄMAALAISEN TULENKANTAJUUDEN VASTAKÄSITTEET	71
4.2.1 Nuoret runoilijat.....	71
4.2.2 Hurmioituneet.....	80
4.2.3 Tulenkantajat	85
4.3 TYÖ JA TOVERUUS	96

5. NUORVOIMALAINEN TULENKANTAJUUS.....	101
5.1 LEGENDAARISUUS JA REKLAAMIARVO – <i>TULENKANTAJATLEHDEN</i> SYNTY.....	103
5.2 OHJELMALLINEN KÄSITE?	115
5.3 UUSI ELÄMÄNTUNNE	122
6. POLIITTINEN TULENKANTAJUUS.....	126
6.1 NUOREN KIRJAILIJAPOLVEN AATTEELLISET PYRKIMYKSET	127
6.2 TULENKANTAJIEN KÄSITE 1930-LUVUN IDEOLOGIOIDEN RISTEYSKOHDASSA.....	140
6.2.1 Vasemmistolle vieras intressi.....	140
6.2.2 Yhteiskunnallinen uhka	154
6.2.3 Uudelleensynty, ylösnousemus ja nuorvoimalaisuuden	159
perintö.....	159
6.3 ASIALLISUUS JA ELÄVÄ HENKI.....	170
HISTORIOGRAFINEN KÄSITE.....	175
7. KAANON	177
7.1 KIRJALLISUUSHISTORIAN KAANONIT	177
7.2 KANSALLISEN KIRJALLISUUSHISTORIAN PITKÄ LINJA	179
7.3 YHTEISKUNNALLINEN MURROS JA MARXILAINEN KIRJALLISUUSHISTORIA	189
7.4 KIRJAILIJASUKUPOLVI JA KOMMUNISMIIN LIUKUNEET	201
8. VALTA.....	203
8.1 KULTTUURIPOLITIIKAN DISKURSIIVINEN VALTA	203
8.2 OLAVI PAAVOLAISEN AIKAKAUDEN KASVOT.....	207
8.3. LAURI VILJANEN JA OBJEKTIIVISEN PYSÄHTYMISEN HETKI	221
8.4 ANTIPATIA JA ANTAGONISMI – ERKKI VALAN VAPAUTUMISTAISTELU	238
8.5 KANSALLISEN HEGEMONIAN SOLMUKOHTA	251
9. MYTTI	254
9.1 OLEMUKSELLINEN PERUSMUOTO	254
9.2 MUISTEMIEN MYTTI	260
9.3 KIRJALLISUUSHISTORIAN MYTTI	276
9.4 KANSALLINEN MYTTI	283
9.5 PYHÄ MYTTI.....	292
JOHTOPÄÄTÖKSET.....	295
LÄHTEET JA KIRJALLISUUS.....	311
HENKILÖLUETTELO	345

Johdanto

1. Lähtökohdat

Maailmansotien välisinä vuosina Suomessa vaikuttaneesta ja tulenkantajien nimellä tunnetuksi tulleesta kulttuuriliikkeestä on kirjoitettu paljon. Aiheesta on julkaistu yksi kokonaisesitys, kaksi väitöskirjaa, useampia kirjallisuudentutkimuksen alueelle kuuluvia erityistutkimuksia sekä lukematon määrä tieteellisiä ja populaareja artikkeleita. Varhaisimmat kirjoitukset ovat peräisin 1920-luvulta, eli tutkimustraditio on lähes yhtä vanha kuin ilmiö itse. Lisäksi tulenkantajien historia on noussut esiin useissa kirjailijaelämäkerroissa, muistelmissa, maailmansotien välistä aikaa käsittelevissä tutkimuksissa, kaunokirjallisuudessa, näytelmissä, elokuvissa sekä maalaustaiteessa. On ilmeistä, että tulenkantajien vaikutus Suomen 1900-luvun kirjallisuus- ja kulttuurihistoriaan on ollut keskeinen.

Tutkimustraditiossa korostuu viisi piirrettä, jotka keskeisimmin ovat vaikuttaneet tulenkantajien nykyisen historiakuvan syntyyn. Ensimmäinen on se, miten tulenkantajia on lähestytty ensisijaisesti 1920-luvulle sijoittuneena kirjailijaryhmänä tai kirjallis-kulttuurisena liikkeenä. Teemat, kuten itsenäisyyden ajan ensimmäinen kirjailijasukupolvi, uuden vapaamittaisen runouden läpimurto suomenkieliseen kirjallisuuteen, ensimmäistä maailmansotaa seurannut henkinen vapautuminen, ekspressionismi, kansainvälisyys ja ikkunoiden avaaminen Eurooppaan, nykyajan vimmainen etsintä, modernin kaupunkikulttuurin korostuminen sekä Olavi Paavolaisen, Mika Waltarin, Uuno Kailaan ja Katri Valan kaltaiset kotimaisen kirjallisuuden keskeiset nimet, ovat pitäneet 1920-lukua esillä tulenkantajien historiassa vuosikymmenestä toiseen.

Toinen piirre, joka johtaa suoraan ensimmäisestä, on 1930-luvulla tulenkantajien nimeä kantaneiden yhdistysten ja julkaisujen toistaiseksi vähäinen tutkimus. Vuonna 1929 perustettu Tulenkantajain Seura jatkoi toimintaansa aina talvisotaan saakka, samoin kuin vuonna 1932 Seuran äänenkannattajaksi perustettu *Tulenkantajat*-lehti. Myöhemmän vaiheen on kuitenkin nähty henkisesti ja ideologisesti poikenneen siinä määrin 1920-luvun liikkeestä, että se aina viime vuosiin saakka on säännönmukaisesti rajattu tulenkantajia käsittelevän tutkimuksen ulkopuolelle.

Kolmantena ovat arviot tulenkantajiin kuuluneista jäsenistä ja ryhmänmuodotuksen luonteesta, jotka useista ratkaisuryityksistä huolimatta ovat jääneet moniselitteisiksi. Näkökulmat ovat vaihdelleet suppeasta, lähinnä Olavi Paavolai-

sen ympärille kerääntyneestä kirjailijaryhmästä aina laajaan kirjalliseen sivistyneistösukupolveen, johon kirjailijoiden lisäksi on toisinaan katsottu kuuluneen myös muiden taiteenalojen edustajia. Tietyissä tapauksissa kirjailija on saatettu nimetä tulenkantajaksi myös vastoin hänen omaa tahtoaan. Varsinaisen tulenkantajaliikkeen on puolestaan katsottu tietyissä arvioissa muodostuneen heti 1920-luvun alussa, toisissa taas ensimmäisen *Tulenkantajat*-lehden perustamisen myötä loppuvuodesta 1928. Eronteko 1920- ja 1930-lukujen tulenkantajien välillä on edelleen lisännyt jäseniin ja ryhmämuodostukseen liittyviä epäselvyyksiä.

Neljäs piirre on paradoksaalisia sävyjä sisältävä käsitys tulenkantajien kirjallisuushistoriallisesta merkityksestä. Vaikka 1920-luvulla debytoineen suomenkielisen kirjailijapolven jäsenten on nähty tuoneen kotimaiseen kirjallisuuteen uusia vaikutteita, heidän varhaista tuotantoaan ei kuitenkaan ole pidetty kirjallisuushistoriallisesti samalla tavalla kestäväksi kuin esimerkiksi suomenruotsalaisten aikalaikirjailijoiden. Tulenkantajien tärkeimpänä kirjallisuushistoriallisena ansiona on pidetty sitä, että liike toi suomalaiseen kirjallisuuteen 1920-luvulla monta huomattavaa kirjailijaa, jotka loivat tärkeimmät teoksensa vasta tulevilla vuosikymmenillä. Paradoksi on siinä, että tuotannon vähemmän kestäväksi määritellystä kirjallisuushistoriallisesta arvosta huolimatta tulenkantajat on näkyvyydeltään yksi suomalaisen kirjallisuushistorian keskeisimmistä ilmiöistä.

Viidentenä piirteenä voidaan edelleen todeta, että suhteellisen suuri osa tulenkantajia koskevasta tutkimuksesta on käyttänyt keskeisenä lähdeaineistonaan kirjailijoiden muistitietoa. Näin kirjailijat ovat päässeet itse olennaisesti vaikuttamaan ryhmänsä historiakuvan syntyyn, mikä ei varsinkaan historiantutkimuksen kannalta näyttäyty ongelmattomana ratkaisuna.

Yksiselitteiset vastaukset siitä, miten tulenkantajien historiaa tulisi lähestyä tai tulenkantajuus (kirjallisuus)historiallisena käsitteenä määritellä, ovat jääneet vähäisiksi. Tämä ei vielä ole poikkeuksellista, sillä moniselitteisyys kuuluu usein osaksi historiallisten ilmiöiden luonnetta. Tulenkantajien kohdalla merkillepantavaa on kuitenkin se, että liikkeen historiakuvassa esiintyy korostetun myyttisiä ja legendanomaisia piirteitä samalla, kun historiakuvan ajallisesta pituudesta (1920-luku) sekä sidoksisuudesta kirjallisuushistoriaan vallitsee jokseenkin puhdas yksimielisyyttä. On syntynyt tilanne, jossa myytti ja tutkimustieto vaikuttavat historiakuvan sisällä samanaikaisesti. Näkemys siitä, että myyttiset piirteet voivat tietyissä tapauksissa muodostaa keskeisen osan historiallisen ilmiön olemuksellisesta luonteesta, jonka edessä historiantutkimus on enemmän tai vähemmän voimaton, ei usein ole ollut kaukana.

Tutkimukseni tehtävänä on osoittaa, miten tulenkantajien edellä esitelty historiakuva on syntynyt. Maailmansotien välisen aikaishistorian lisäksi käsittelyssäni painottuu tutkimustraditio ja siihen olennaisesti kuuluvat tiede- ja kulttuuripoliittiset kysymykset. Keskitän havaintoni tulenkantajien käsitteeseen, jonka yhteydessä

tutkimustradition suhde aikalaishistoriaan käy konkreettisesti ilmi. Historiakuvansa moniselitteisyydestä huolimatta tulenkantajat on epäilemättä yksi suomalaisen kirjallisuushistorian tunnetuimmista käsitteistä.¹ Samoin voidaan todeta, että tulenkantajien historia kokonaisuudessaan, kirjallisuushistorian ylittävänä yhteiskunnallisena, kulttuurisena ja ideologisena tutkimuskohteena, on epäselvä johtuen juuri tulenkantajien käsitteestä ja siihen ajan myötä kasaantuneista kerroksista.

1.1 Historiantutkimus ja tulenkantajat

Teologi Kari Mäkinen huomauttaa vuonna 1989 ilmestyneessä väitöskirjassaan, miten aikaisempi tutkimus jokseenkin yksimielisesti oli lähestynyt tulenkantajia *kaunokirjallisuuden* piiriin kuuluvana ilmiönä.² Vaikka kirjallisuutta laajasti ymmärrettyinä on pidettävä tulenkantajien historian määrävänä piirteenä,³ näkemys yksipuolisesta sidoksisuudesta kaunokirjallisuuteen on kuitenkin mahdollista haastaa. 1920-luvun kirjailijapolven läpimurto, sen henkisen vapautumisen ja elämäntyylin kuvaukset, piirtyi näyttävimmän esiin vuosina 1928–1930 ilmestyneessä *Tulenkantajat*-lehdessä, joka lähtökohtaisesti ylitti kaunokirjallisuuden rajat. Myös Olavi Paavolaisen teos *Nykyaikaa etsimässä* (1929), joka on jäänyt elämään yhtenä 1920-luvun tulenkantajaliikkeen ajatusmaailman keskeisenä merkkiteoksena, on lajityypiltään esseekokoelma. Käsitys tulenkantajien sidoksisuudesta kaunokirjallisuuteen osoittaakin ennen kaikkea sen, että ennen Mäkistä aihetta oli tutkittu lähes yksinomaan kirjallisuudentutkimuksen sisällä.

Kun tarkastelen tulenkantajien historiakuvaa yleensä, näyttäytyy edessäni kaunokirjallisuuden sijaan laajempi kirjallisuushistoriallinen ilmiö, jossa *kirjallisuus* esiintyy teoksissa pitäytyvien kirjallisuuskriittisten ja esteettisten arvostelmien lisäksi laajempina kulttuurisena ja yhteiskunnallisena tekijänä. Kirjailijaryhmät on yksi näkyvä esimerkki kirjallisuushistoriallisesta osa-alueesta, joka vastustaa ajatusta, että kirjallinen työ olisi eriytynyt muusta yhteiskunnasta ja kulttuurista. Kuten Juhani Niemi on maininnut, kirjallinen elämä pyrkii jatkuvasti organisoitu-

¹ Lassila 1987, 208.

² Mäkinen 1989, 18.

³ Käytännössä jokainen tulenkantajaksi yhdistetty henkilö oli maailmansotien välisenä aikana tavalla tai toisella tekemisissä *kirjallisuuden* kanssa: kirjailijana, aikakauslehtien avustajana, kirjallisuusarvostelijana tai kustannustoimittajana – ja monesti useammassa tehtävässä samanaikaisesti. Yhtä selvää on, että tulenkantajat on jäänyt historiaan juuri kirjailijoidensa välityksellä.

maan, koska jo kulttuuri itsessään on eräänlaista taistelua kaaosta vastaan. Kirjallisuuden ympärille syntyy valtakeskuksia ja painostusryhmiä, joita yhdistävät esteettiset ihanteet, sukupolvikokemukset sekä ideologinen suhde laajempaan yhteiskunnalliseen tapahtumiseen.⁴ Hans Norbert Fügen on nimennyt tämän kaltaisten kirjallisten ”kohorttien” tunnuspiirteiksi yhteisen esteettisen ihanteen, symboloivan nimen, johtajan tai esikuvan, yhteisen vastustajan ja oman lehden.⁵ Vaikka Yrjö Varpio on oikeutetusti huomauttanut, ettei Fügenin laajalle levinneen mallin tiettyä aikakautta kuvaavat esimerkit ole sellaisinaan yleistettävissä toislaisissa olosuhteissa ja historiallisissa tilanteissa syntyneitä ryhmiä määriteltäessä,⁶ sopivat tunnuspiirteet joka tapauksessa varsin saumattomasti yhteen esimerkiksi tulenkantajien kanssa.

Tutkimukseni yhteydessä Fügenin mallissa keskeistä on symbolinen nimi, jonka ympärille kirjailijaryhmä käsitteellistyy. Tulenkantajat on historiantutkimuksen kannalta muodostunut potentiaalisesti käsitteeksi siksi, että kirjailijaryhmää on käytetty säännönmukaisesti havainnollistavana esimerkkinä Suomen maailmansotien välisen kauden kulttuurielämän kuvauksissa. Tämä näkyy varsinkin Suomen historian pitkittäislinjoja käsittelevissä yleisesityksissä. Suomen valtiojohdon 1920-luvun alusta eteenpäin harjoittama ulkopoliittinen eristäytyminen⁷ keskitti pitkään historiantutkijoiden mielenkiinnon pääasiassa kotimaan sisäisiin tapahtumiin. Keskeisinä teemoina on kerrattu sisäpoliittista kamppailua kieliryhmien sekä oikeisto- ja vasemmistopiirien välillä. Tarinan perusrakenne on kulkenut sisällissodan käyneen kansakunnan rikkonaisuudesta, sitä seuranneesta aitosuomalaisuuden noususta ja vasemmiston tukahduttamisesta 1930-luvun lopun punamultakonsensukseen, joka viime hetkellä onnistui yhdistämään kansan taisteluun ylivoimaista vihollista vastaan.⁸ Tulenkantajilla on ollut tarinassa paikka itsenäisen Suomen ensimmäisenä kirjailijasukupolvena ja siinä merkityksessään se on kanoisoitu kyseenalaistamattomaksi osaksi kansakunnan historiaa.⁹

⁴ Niemi 1991, 49.

⁵ Niemi 1991, 50.

⁶ Fügen käyttää teoksessaan *Die Hauptrichtungen der Literatursoziologie und ihre Methoden* (1964) kirjailijaryhmistä esimerkkitapauksinaan saksalaisia Göttingenin runoilijapiiriä 1700-luvulta ja Stefan Georgen piiriä 1900-luvun alusta. Varpio huomauttaa, että Fügenin kuvaamien aktiivisten ja ulospäin suuntautuneiden ryhmien lisäksi on aina ollut olemassa fraktioita, joiden merkitys kirjailijaryhminä on perustunut niiden tapaan heijastaa passiivisesti yleistä historiallista ja kirjallisuushistoriallista tilannetta. Varpio 1975, 10.

⁷ Ks. Hentilä 2009, 167.

⁸ Ks. esim. Jutikkala & Pirinen 1989, 291–301; Meri 1996, passim; Klinge 2001, 127–130; Vahtola 2003, 310–318; Hentilä 2006, 160–170; Ylikangas 2007, 233–253.

⁹ Ks. esim. Juva 1967, 513–516; Zetterberg 1995, 73–74; Vahtola 2003, 298–300; Meinander 2010, 197–198; Virrankoski 2009, 1049–1050. Maailmansotien välistä aikaa erityisesti käsittelevistä historiantutkimuksista, joissa tulenkantajat ovat näkyvästi esillä, ks. esim. Onnela 1990, 7–8; Laine 2011, 160–172; Valtonen 2018, 120–139.

Samanaikaisesti kun tulenkantajien käsite vakiinnutti paikkansa Suomen historian yleisesityksissä, historiantutkimus ei muuten tuntenut erityistä kiinnostusta aihetta kohtaan. Tämä johti käytännössä siihen, että kirjallisuudentutkimuksen rakentama kuva tulenkantajista siirtyi sellaisenaan osaksi historiantutkimusta, jolloin tulenkantajien *yleinen historiakuva* sai kirjallisuushistoriallisen sisällön.¹⁰ Tähän ei sisälly lähtökohtaisesti ongelmaa. Kirjallisuushistoria pystyy kulttuuris-yhteiskunnallisesta luonteestaan käsin tekemään myös historiantutkimuksen kannalta arvokkaita päätelmiä. Ja kun kyseessä on lisäksi tulenkantajien kaltainen, todistettavasti kirjallisuuden alueelle sijoittunut ilmiö, korostaa se edelleen kirjallisuushistorian painoarvoa ilmiön määrittelijänä.

Tulenkantajien historiakuvassa ilmenee historiantutkimuksen näkökulmasta kuitenkin useampia ongelmallisia piirteitä. Ensimmäinen on se, että historiakuva, sellaisena kuin se yleisesityksissä useimmiten näyttäytyy, ei ole kirjallisuushistorian yksimielinen tulos. Kerttu Saarenheimon mukaan tulenkantajien tutkiminen on jo sinänsä paradoksaalista, koska ryhmän muodostaneista kirjailijoista ei ole mahdollista antaa täsmällistä vastausta.¹¹ Ritva Haavikko luonnehtii tulenkantajia epäselväksi, kiistellyksi ja hämäräksi käsitteeksi, joka elää sekä tutkijoiden että kirjailijoiden keskuudessa voimakkaasti mielikuvien asteella.¹² Pertti Lassila puolestaan näkee tulenkantajissa elinvoimaisen myytin ja määritelmässä ”tulenkantajien aika” kirjallisuushistoriallisen hätäratkaisun. Tulenkantajat viittaa hänen mukaansa ainoastaan ryhmänimeen, eikä se siksi ole kirjallisuushistorian kannalta samalla tavalla merkittävä kuin vaikkapa romantiikan, realismin ja naturalismin kaltaiset käsitteet, jotka perustuvat kirjalliseen tuotantoon. ”Käsitteellisellä erehdyksellä” on Lassilan mukaan ollut tuntuvia seurausvaikutuksia 1920-luvun kirjallisuuden tutkimuksessa.¹³

Kirjallisuushistorian eri tulkintalinjat osoittavat, että tulenkantajien käsitteeseen liittyy voimakkaita jälkikäteen rakennettuja piirteitä. Käsitteessä ilmenevät epäselvyydet ovat toisinaan, vaikkakin harvoin, nousseet esiin myös hakuteoksissa, kuten *Suuri ensyklopedia* vuodelta 1981 osoittaa:

¹⁰ Useimmissa tapauksissa kirjallisuushistoria on toiminut tulenkantajien kohdalla historiantutkimuksen lähteenä. Toisinaan kirjallisuudentutkijat ovat myös suoraan toimineet avustajina historian yleisesitysten laatimisessa. Ks. esim. Koskimies 1936, 607–609. Laitinen 1982, 333–336; Tarkka 1987, 108–109. Kirjallisuushistoriallisen historiakuvan vakiintuminen näkyy hyvin eri tietosanakirjojen tulenkantajia koskevissa määritelmissä. Ks. mm. *Spectrum* 1980, 328; *Facta* 2001/1981, 64; *Suomalainen tietosanakirja* 1993, 177; *Factum* 2005, 342. Tulenkantajia koskevista aikaisemmista sanakirjamääritelmistä, ks. Saarenheimo 1966, 9–11.

¹¹ Saarenheimo 1966, 9.

¹² Haavikko 1976a, 13–15; Haavikko 1976b, 12.

¹³ Lassila 1987, 207–208.

Monet tulenkantajiin yhdistetyt kirjailijat ovat myöhemmin kiistäneet osallisuutensa tai vähätelleet sitä, jotkut vapaamuotoisessa kahvilakeskustelussa sattumoisin mukana olleet ovat taas tehneet siitä myöhemmin suuren numeron.¹⁴

Jos hyväksymme Lassilan arvion, jonka mukaan tulenkantajien myyttinen historia-kuva on vaikuttanut kokonaiskäsitykseen 1920-luvun kirjallisuudesta, näkyvät samat seurausvaikutukset silloin myös historiantutkimuksen puolella. Historiantutkimuksen tapauksessa ”käsitteellisestä erehdyksestä” voidaan kuitenkin katsoa olleen paremminkin hyötyä. Lassilan tapa lähestyä kirjallisuushistoriaa on voimakkaan formalistinen, minkä vuoksi hän pitää kirjailijaryhmien ulkokirjalliseen toimintaan keskittyvää tutkimusta sosiologisena.¹⁵ Historiantutkimuksen kannalta kirjailijaryhmien sosiologiset piirteet ovat kuitenkin olennaisia, kuten Fügenin mallista käy ilmi. Juuri pidättäytymällä tutkimasta kirjallisuushistoriaa yksinomaan kirjallisen tuotannon kautta, kuten Lassila edellyttää, kirjallisuudentutkijat ovat tehneet historiantutkimusta palvelevaa työtä.¹⁶

Historiantutkimuksen kannalta olennaisin asia ei olekaan se, mistä kirjallisuudentutkijat ovat tulenkantajien kohdalla olleet eri mieltä, vaan mitkä käsitykset he ovat jakaneet. Tärkeimmät niistä palautuvat aikaisemmin mainittuihin tulenkantajien historiakuvan keskeisiin piirteisiin, jotka *Kirjallisuuden sanakirjan* määritelmä vuodelta 2003 vahvistaa: tulenkantajat oli kirjailijaryhmä, jonka toimintakausi kesti 1920-luvun. Näihin kahteen käsitykseen on yhtynyt koko tulenkantajia koskeva kirjallisuushistoriallinen tutkimusperinne aina viime vuosiin saakka. Tärkeimpinä tutkimuksina tässä kohtaa on syytä mainita Lauri Viljasen artikkeli ”1920-luvun kirjallisuus” (1958), joka ensimmäisenä ekplisiittisesti periodisoi tulenkantajien historian 1920-luvun mittaiseksi, Kerttu Saarenheimon tutkimukset *Tulenkantajat: Ryhmän vaihteita ja kirjallisia teemoja 1920-luvulla* (1966) ja *Pyramidiuni: Piirteitä tulenkantajien runoudesta* (1969), jotka ilmestyessään olivat ensimmäiset laajat yleisesitykset tulenkantajien historiasta ja asettuivat tukemaan Viljasen periodisointia, sekä Ritva Haavikon artikkeli ”Johdanto niille, jotka eivät paljon tiedä tulenkantajista” (1976), joka kirjailijoiden muistitietoa lähteenään käyttäen vakiinnutti Viljasen ja Saarenheimon aikaisemmat päätelmät osaksi kotimaisen kirjallisuushistorian kaanonin. Myös Lassilan *Uuden aikakauden runous: Ekpressionistinen tematiikka 1910- ja 1920-luvun suomenkielisessä lyriikassa* (1987), vaikka se suhtautuikin kriittisesti aikaisempaan tutkimukseen, hyväksyi tulenkantajien 1920-luvussa pitäytyvän historiakuvan. Kirjallisuushistoriallisten yleisesitysten

¹⁴ *Suuri ensyklopedia* 1981, 7305.

¹⁵ Lassila 1987, 207.

¹⁶ Historiantutkimuksen ja sosiologian välisistä erityispiirteistä, ks. kokoelma *Kahden muusan palveluksessa. Historiallisen sosiologian lähtökohdat ja lähestymistavat* (2005).

osalta näkemystä 1920-luvusta ja kirjailijaryhmästä ovat tukeneet muun muassa Viljo Tarkiaisen *Suomalaisen kirjallisuuden historia* (1934), Unto Kupiaisen *Suomalainen lyriikka* (1948), Rafael Koskimiehen *Elävä kansankirjallisuus* (1949), Kai Laitisen *Suomen kirjallisuuden historia* (1981) ja antologia *Suomen kirjallisuushistoria* (1999). Palaan tutkimusperinteeseen seikkaperäisemmin tutkimuksen osassa historiografinen käsite.

Puhtaasti käsitehistorialliselta kannalta tarkasteltuna tulenkantajien nykyinen historiakuva näyttäytyy selvästi puutteellisena. 1930-luku on jätetty käsittelemättä, vaikka Tulenkantajien Seurassa ja uudessa *Tulenkantajat*-lehdessä toimi kirjailijoita, joiden tausta oli 1920-luvun tulenkantajissa ja jotka myös katsoivat itse jatkavansa ensimmäisten tulenkantajien työtä. Heistä merkittävimpiä olivat Erkki Vala, Katri Vala ja Pentti Haanpää. Kirjallisuushistorian käsityksen mukaan tulenkantajat hajaantuivat 1930-luvun alussa kahteen eri leiriin: kansallismieliseen oikeistoon ja kansainvälisesti orientoituneeseen vasemmistoon. 1920-luvun alkupeleistä kirjailijaryhmää on puolestaan pidetty ideologisesti jokseenkin riippumattomana.¹⁷ Koska kirjallisuushistorian pyrkimyksenä on ollut selvittää, mikä vaikutus tulenkantajilla on ollut kotimaisen kirjallisuuden kehitykseen ja muodostiko kirjailijaryhmä yhteistä esteettistä ohjelmaa, se on sulkenut ideologiset vastakkainasettelut tarkastelunsa ulkopuolelle – tai pikemminkin nähnyt niissä tulenkantajien historian päätöksen.

Kirjallisuushistorian suhde käsitteisiin on tietoisesti erilainen kuin käsitteitä omana erityisenä tieteenalanaan lähestyvän historian tutkimuksen suuntauksen, eikä näkökulmien vertailu siksi lähtökohtaisesti ole mielekästä. Tilanne kuitenkin muuttuu, kun pohditaan käsitteiden käytön suhdetta siihen kokonaiskuvaan, joka koskee maailmansotien välisenä aikana Suomessa vaikuttanutta ja tulenkantajien nimellä tunnetuksi tullutta *historiallista ilmiötä*. Tällöin on kysyttävä, mitä elementtejä kirjallisuudentutkijoiden käyttämästä tulenkantajien käsitteestä mahdollisesti puuttuu ja sisältääkö se lisäksi piirteitä, jotka hankaloittavat tulenkantajien historian kokonaiskuvan ymmärtämistä?

Samanaikaisesti on myös kiinnitettävä huomiota siihen passiivisuuteen, joka pitkään sävytti historian tutkimuksen suhtautumista tulenkantajiin. Ensimmäinen aihetta käsittelevä laaja teos, joka tuli kirjallisuudentutkimuksen ulkopuolelta, ei sekään ollut historian tutkimus vaan edellä mainittu Kari Mäkinen väitöskirja *Unelma jälkikristillisestä kulttuurista ja uskonnosta: Tulenkantajien oppositio kansankirkollista arvomaailmaa vastaan 1924–1930* (1989). Perusteellisessa, kirjallisuuden ja uskonnon tutkimuksen välimaastoon sijoittuvassa, teoksessaan Mäkinen kuitenkin tarjoaa varsinaisen kysymyksenasettelunsa ohessa arvokasta tietoa myös tulenkantajien historiasta sekä pohdintaa aiheeseen liittyvistä käsitteel-

¹⁷ Ks. mm. Haavikko 1976a, 32; Mäkinen 1989, 22.

lisistä epäselvyyksistä. Mäkinen ratkaisee jäsenkysymyksiin ja ryhmänmuodostukseen liittyvät hankaluudet lähestymällä tulenkantajia erityisenä *kirjallisena sivistyneistösukupolvena*, jota hän pitää luonteeltaan sekä historiallisena että sosiologisena kokonaisuutena. Kun vielä Saarenheimon ja Haavikon käsitykset tulenkantajien historiasta olivat olleet vahvasti kiinni kirjailijoiden omis-
sa, usein keskenään ristiriitaisissa lausunnoissa, näyttäytyy Mäkisen pyrkimys yhdenmukaistavaan malliin kokolailla uutena lähtökohtana. Lueteltuaan joukon kriteereitä sivistyneistösukupolven kuulumiselle Mäkinen päätyy valitsemaan kuusi kirjailijaa – Arvi Kivimaa, Olavi Paavolainen, Erkki Vala, Katri Vala, Mika Waltari ja Lauri Viljanen – jotka tutkimuksessa edustavat sotienvälisen ajan kulttuuri-ilmiötä nimeltä tulenkantajat.¹⁸

Mäkisen kohdalla on huomioitava, ettei tulenkantajien historia ole hänen tutkimuksensa varsinainen metataso, vaan 1920-luvun suomalainen uskontokulttuuri, jota Mäkinen tulenkantajien välityksellä lähestyy. Tämä näkökulma tukee myös primaarikirjailijoiden rajaamista, mikä – hyvistä perusteluista huolimatta – välttämättä yksinkertaistaa tulenkantajien historian monimuotoisuutta. Liisi Huhtalan arvio Mäkisen tutkimuksesta kiteyttää asian hyvin:

Kun Mäkinen puhuu Tulenkantajista, hän puhuu tosiasiaissa ilmiöstä, jonka olemassaolostakaan ei olla aivan varmoja ja jonka määrä ja rajat vaihtelivat. Tulenkantajia on, kuten Mäkinen toteaa, määritelty eri perustein kahdeksalla eri tavalla ja asianosaisetkin ovat olleet eri mieltä asiasta. [...] Mäkinen sekä tietää ongelman että ei tiedä. Hän rakentaa viisaasti kuvaa Tulenkantajien uskonnollisesta murroksesta sisältäpäin, kirjailijoista itsestään käsin. Käytännössä kuitenkin jo Tulenkantajaksi nimeäminen sisältää joukon ennako-odotuksia, jotka helposti uomauttavat teosten tulkintaa. Ollaan – onneksi harvoin – kehäpäättelyssä, kun kirjailijain reaktioita selitetään sellaisella yhteisellä tulenkantajamaisuudella, jota kirjailija on itse ollut teksteillään tekemässä.¹⁹

Historiallisen tarkkuuden kannalta Mäkisen olisi ollut tarkoituksenmukaisempaa puhua vain tietyistä tulenkantajakirjailijoista, tai edelleen tarkennettuna Kivimaan, Paavolaisen, Valan sisarusten, Waltarin ja Viljasen oppositiosta kansankirkollista arvomaailmaa vastaan. Se olisi kuitenkin tarkoittanut yhteyden katkeamista kirjal-

¹⁸ Mäkinen asettaa sukupolven kuulumiselle seuraavat kriteerit: kirjailijoiden tuli olla välittömästi maailmansodan, itsenäistymisen ja kansalaissodan jälkeen aikuistunutta kirjallista sivistyneistöä. Toiseksi heidän tuli olla mukana tulenkantajien ryhmänmuodostusvaiheen yhteisissä esiintymissä 1920-luvulla. Mukana tuli olla myös tasapuolisesti vasemmiston, keskustaliberaalin että oikeiston kulttuuripoliittiseen rintamaan myöhemmin samastuneita tulenkantajia. Mäkinen 1989, 22.

¹⁹ Huhtala 1990, 69.

lisuushistorialliseen traditioon ja tulenkantajien käsitteen täydellistä uudelleenmuotoilua. Koska tämä ei ollut Mäkisen tutkimuksen tarkoitus, on hänen tapansa käyttää kirjallisuushistoriallista käsitettä työvälineenään – kehäpäättelyinkin uhalla – ymmärrettävissä. Valinnan luonnollisena seurauksena kuitenkin on, ettei *Unelma jälkikristillisestä kulttuurista ja uskonnosta* sekään käytännössä ulotu 1930-luvun puolelle. Saarenheimon ja Haavikon tavoin Mäkinen ei eksplisiittisesti erota 1930-luvun tulenkantajia alkuperäisestä ryhmästä, vaan jättää aiheen kokonaan käsittelemättä. Syynä tähän ei ole ainoastaan uskollisuus kirjallisuushistorian traditiolle vaan, kuten todettua, että tulenkantajien historialla on Mäkisen tutkimuksen kokonaisuuteen nähden ainoastaan sekundaarinen merkitys.²⁰

Ensimmäinen lähtökohtaisesti historiatieteiden alueelle sijoittunut tutkimus tulenkantajista ilmestyi vasta vuonna 2005. Vesa Mauriala päätyi väitöskirjassaan *Uutta aikaa etsimässä: Individualismi, moderni ja kulttuurikritiikki tulenkantajien elämässä 1920- ja 1930-luvuilla*²¹ Mäkisen tavoin rajaamaan tietyn määrän kirjailijoita ”ydinryhmäksi”²², joka edustaa tulenkantajien suhdetta individualismiin, modernismiin ja kulttuurikritiikkiin. Mauriala ei kuitenkaan tarkemmin perustele rajaustaan tai näkyvästi pohdi ydinryhmän luonnetta suhteessa tulenkantajien kokonaiskuvaan.²³ Syynä tähän on ennen kaikkea Maurialan tutkimuksen näkökulma, jossa tulenkantajuus näyttäytyy, samoin kuin Mäkisellä, osana laajempaa yhteiskunnallista teemaa. Maurialalle tulenkantajat edustaa giddensiläisittäin 1900-luvun modernisaation synnyttämän uuden elämänpolitiikan ilmentymää.²⁴ Tärkeämpää kuin tulenkantajiin kuuluneiden kirjailijoiden rajaaminen, Maurialalle on ollut löy-

²⁰ Mäkinen kertoo 1920-luvun rajautuneen hänen tutkimuskohteekseen, koska vuosikymmen ”näyttää ikään kuin suvantovaiheelta tai hengähdystauolta, jos sitä tarkastellaan kirkolle tai kristinuskolle kriittisten ja niitä loitontavien henkisten virtausten kannalta”, 1930-luku jää sen ulkopuolelle, koska ”uudelleen kriittiset äänenpainot nousivat selkeästi [...] kuuluviin vasta 1930-luvun aatteellisesti kireässä ilmapiirissä”. Mäkinen 1989, 11.

²¹ *Uutta aikaa etsimässä* hyödyntää historian tutkimukselle tyypillisesti tulenkantajakirjailijoiden elämäkerrallista aineistoa, jota Mauriala kuitenkin lähestyy kysymyksenasettelustaan käsin (modernin yksilöllisyyden synty ja kehittyminen historiallisena prosessina) sosiologisen tradition eri teoreettisten viitekehysten (Max Weber, Pierre Bourdieu, Zygmunt Bauman, Anthony Giddens etc.) kautta. Mauriala itse painottaa historian tutkimuksen näkökulmaa, jossa postmodernin paljastama yksilöllisyyden etsintä (sosiologinen viitekehys) voidaan suhteuttaa historiallisiin tilanteisiin. Mauriala 2005, 7–25, erit. 12, 25.

²² Olavi Paavolainen, Katri Vala, Lauri Viljanen, Elina Vaara, Yrjö Jylhä ja Ilmari Pimiä.

²³ Mauriala tarkoittaa ydinjoukolla ”ensimmäisiä tulenkantajapolven nuoria runoilijoita, vuosien 1924–26 taiteilijaryhmän kiinteää sisäpiiriä”. Mauriala antaa lisäksi ymmärtää, että hän on valinnut tarkasteltavakseen ne kirjailijat, joilta parhaiten on säilynyt hänen kysymyksenasetteluunsa soveltuvaa omaelämäkerrallista aineistoa. Mauriala 2005, 10, 39–43.

²⁴ Mauriala kertoo tutkimuksensa keskeisiä näkökulmia olevan yksilöllisten identiteettien muotoutuminen ekspressiivisen idealismin pohjalta, modernin yhteiskunnan merkitys tulenkantajille sekä yksilöiden kansalaisoikeusvaatimukset. Mauriala 7–8, 35. Anthony Giddensin määritelmä elämänpolitiikasta (*Life Politics*), ks. Giddens 1992, 209–231.

tää oman tutkimusasetelmansa kannalta sopiva tuttavapiiri, jonka välityksellä tiettyjen henkilöiden elämänpoliittisia valintoja on mahdollista havainnollistaa. Tulenkantajien taustalla ollut nuorvoimalainen fraktio sopi tähän tarkoitukseen hyvin, mutta periaatteessa ryhmä olisi voinut olla myös jokin muu.²⁵

Ei kuitenkaan ole sattumaa, että Mauriala ensimmäisenä siirtää määrätietoisesti tarkastelunsa myös 1930-luvulle. Historiantutkijana Maurialaa eivät lähtökohtaisesti sido kirjallisuushistorian periodirajaukset, mikä on vapauttanut hänet tarkastelemaan jatkuvuuksia kahden vuosikymmenen välillä. Koska Maurialan päähuomio muuten keskittyy kirjallisuudentutkijoiden tapaan kaunokirjalliseen aineistoon, on hänen ennakkoluulottomuutensa 1930-lukua kohtaan tulenkantajien historiakuvan laajentumisen kannalta tutkimuksen yksi merkittävimmistä ansioista. Tähän liittyy kuitenkin olennainen varaus. *Utta aikaa etsimässä* keskittyy ensisijaisesti 1920-lukuun, mikä tuo 1930-luvun käsittelyyn eräänlaisen epilogimaisen sävyn. Maurialan käsitys siitä, että 1930-luvussa oli kyse ”tulenkantajien hajaantumisen” jälkeisestä ajanjaksosta on osittain totta,²⁶ mutta samalla se liikkuu hyvin lähellä kirjallisuushistorian totuttua näkemystä uusien tulenkantajien täydellisestä irrallisuudesta alkuperäiseen kirjailijaryhmään nähden. 1930-luvun tulenkantajaliike, jolle Mauriala on antanut nimen ”toinen tulenkantajuus”, vertautuu Olavi Paavolaisen kulttuurimatkoihin ja Lauri Viljasen taistelevan humanismin ideologiaan, joita tuskin edes historiantutkimuksen näkökulmasta voitaisiin enää pitää tulenkantajien historiaan kuuluvina tapauksina.

Maurialan valinnat ovat tässäkin tapauksessa seurausta hänen tutkimuksensa ensisijaisesta näkökulmasta. Se nuorvoimalainen verkosto, jonka sosiaalisessa toiminnassa Maurialaa kiinnostavat *elämänpoliittiset* valinnat tapahtuivat, ja jossa varsinaisella *yhteiskuntapoliittisella* toiminnalla oli vain vähäinen merkitys, hajosi 1930-luvun alkuun tultaessa. ”Toinen tulenkantajuus” oli joka tapauksessa seurausta 1920-luvun nuorvoimalaisten verkostojen toiminnasta, vaikka se irtautuikin nopeasti omaksi ideologiseksi liikkeekseen. Mauriala siis nosti ensimmäisenä 1930-luvun tulenkantajuuden näkyvästi esiin, mutta koska aihe ei kuulunut hänen kysymyksenasettelunsa piiriin, jäi ”toinen tulenkantajuus” edelleen odottamaan tarkempaa tutkimusta. Maurialan väitöskirja, kuten hän itse myöhemmin on todennut, muodostui lopulta ”Saarenheimon luoman tulenkantajakuvan historialliseksi konstruoinniksi”.²⁷

Historiantutkijoiden keskuudessa 2000-luvun alkupuolelta eteenpäin virinnyt kiinnostus Erkki Valan henkilöön on tuonut 1930-luvun lopullisesti mukaan tulenkantajien historiakuvasta käytyyn keskusteluun. Vala on aina kuulunut osaksi

²⁵ Vesa Maurialan tämän kirjoittajalle lähettämä kirje 31.12.2019. Tekijän hallussa.

²⁶ Mauriala 2005, 260–263.

²⁷ Vesa Maurialan tämän kirjoittajalle lähettämä kirje 31.12.2019. Tekijän hallussa.

tulenkantajatutkimusta,²⁸ mutta yhtä leimallista on myös ollut, että hän hyvin pitkään esiintyi aikalaiskirjailijoidensa tarinoissa ikuisena sivuhenkilönä. Enemmän kuin omasta kirjallisesta työstään, Erkki Vala on opittu tuntemaan runoilija Katri Valan nuorempana veljenä, Pentti Haanpään ja Toivo Pekkasen löytäneenä WSOY:n kustannustoimittajana sekä oman kustannusyhtiönsä – Kirjailijan kustannusliikkeen – johtajana, joka 1930-luvulla julkaisi muun muassa Arvo Turtiaisen ja Viljo Kajavan esikoisteokset. Vaikka myös Vala halusi identifioitua kirjailijaksi, hänen teoksensa – keskeisimpinä *Leijonajuhlat* (1932), *Onnelliset pessimistit* (1932) ja *Rajakylä* (1945) – eivät saavuttaneet suosiota omana aikanaan. Myös kirjallisuushistoria on pudottanut Valan teokset kaanoninsa ulkopuolelle. Tästä johtuen Valan keskeinen merkitys tulenkantajien historiassa jäi pitkään vähälle huomiolle.

Valan merkityksen kasvu liittyi aluksi pääasiassa muihin teemoihin kuin tulenkantajiin. Johanna Niemi ja Pauli Heikkilä ovat tutkineet pro gradu -töissään Valan asemaa vasemmistointellektuellina ja yhtenä Paneurooppa-liikkeen suomalaisista organisaattoreista.²⁹ Ainur Elmgren sen sijaan on nostanut Valan esiin stereotyyppioita, kansallisia identiteettejä ja historian käyttöä Suomessa 1920- ja 1930-luvulla käsittelevässä väitöskirjassaan.³⁰ Erityistä huomiota ei kuitenkaan ole saanut se, että Vala oli taustalla kaikissa tulenkantajien nimeä kantavissa julkaisuissa, samoin kuin Tulenkantajain Osakeyhtiössä ja Tulenkantajain Seurassa. Valan merkitys ei näin ollen pitäydy ainoastaan 1930-luvun tulenkantajien historiassa, kuten usein on annettu ymmärtää, vaan laajenee osaksi koko maailmansotien välistä aikaa. Tätä näkökulmaa on allekirjoittaneen lisäksi viime vuosina korostanut tulenkantajien historiaa Itä-Suomen yliopistossa tutkinut Janne Kosunen.³¹

²⁸ Valan laaja haastattelu on esimerkiksi julkaistu *Kirjailijat puhuvat* -teoksessa (1976) ja hän on yksi Kari Mäkisen ja Vesa Maurialan tutkimusten primaarihenkilöistä.

²⁹ Niemen tutkimuskohteena ovat Erkki Valan pakinat, joita Vala kirjoitti 1930-luvun *Tulenkantajat*-lehteen nimimerkillä ”Majava”. Niemi pitää Valaa itsenäisenä intellektuellina, joka silti oli sitoutunut työväestön asiaan. Niemi 2007, passim. Heikkilän tutkimus käsittelee suomalaisesta näkökulmasta 1920- ja 1930-lukujen paneurooppalaisuutta, eli itävaltalaisen kreivi Richard Nicolaus Coudenhove-Kalergin aatetta yhtenäisestä Euroopasta. Vuonna 1929 perustettu Tulenkantajain Seura oli kiinnostunut paneurooppalaisuudesta ja järjesti aiheesta keskustelutilaisuuksia. Heikkilä 2000, passim. Heikkilä on käsitellyt Valan yhteyttä paneurooppalaiseen toimintaan myös vuonna 2017 julkaisemassaan tutkimuksessa *Tasavalta vai tasapaino? – Suomalaiset keskustelut Paneuroopan ja Uuden Euroopan yhdentymissuunnitelmista 1923–1944*.

³⁰ Elmgren 2008, passim. Ks. myös Elmgren 2018, passim. Elmgren kirjoittaa tällä hetkellä myös Erkki Valan elämäkerta. Ks. Ylen haastattelu ”Tulenkantaja Erkki Vala ja suomalaiset fasistit” 15.3.2016. <http://areena.yle.fi/1-3261183>. [viitattu 18.11.2016]

³¹ Ks. Kosunen 2011; Mieskonen 2012; Kosunen 2013; Kosunen & Mieskonen 2014; Kosunen & Mieskonen 2015a; Kosunen & Mieskonen 2015b. Ks. lisäksi Kantokorpi 1995, passim.

Historiantutkimuksen uusien avauksen vaikutus ei toistaiseksi ole erityisen näkyvästi vaikuttanut kirjallisuushistorian painotuksiin. Koska Lassilan *Uuden aikakauden runous* on toistaiseksi viimeinen tulenkantajia laajemmin käsittelevä kirjallisuustieteellinen tutkimus,³² tarkoittaa se, että 1960- ja 1970-luvuilla vakiintunut tulenkantajien historiakuva on säilynyt käytännössä muuttumattomana. Varsinkin elämäkertakirjallisuus on pitkään kerrannut kirjallisuushistoriallista tarinaa ja korostanut erityisen voimakkaasti Olavi Paavolaisen merkitystä tulenkantajien johtohahmona.³³ Perinteistä historiakuvaa on vahvistanut myös uusin kotimaisen kirjallisuushistorian laajoista yleisesityksistä *Suomen kirjallisuushistoria* (1999). Kyseisessä teoksessa Lasse Koskela esittelee tulenkantajat jo aikaisemmista tutkimuksista tuttujen teemojen – vapaamittaisen runouden, eksotismin, kaupunkilaisuuden, koneromantiikan ja kosmopolitismien – kautta, jotka nyt käsitellään 1920-luvun yhteiskunnan nykyaikaistumisen ja elämäntapojen muuttumisen taustaa vasten. Itse tulenkantajat-nimi esiintyy kirjoituksessa kuin varkain. Ensin kuuluisa sitaatti ”Ikkunat auki Eurooppaan!” esitellään ensimmäisen *Tulenkantajat*-lehden ympärille kerääntyneen ryhmän tunnuslauseeksi (s. 261). Seuraavaksi kerrotaan nuorten runoilijoiden ja kriitikoiden esiinmarssin alkaneen vuodesta 1922 (s. 267), minkä jälkeen siirrytään puhumaan suoraan tulenkantajista ilman, että nimen alkuperää missään vaiheessa tarkemmin selvitetään (s. 268). Ja kun 1930-luvun tulenkantajia lisäksi esitellään luvun ”Työläiskirjailijat ja Kiila” yhteydessä,³⁴ pysyy *Suomen kirjallisuushistoria* hyvin uskollisena tulenkantajien perinteiselle historiakuvalle.³⁵

Tiettyjä merkkejä historiakuvassa hiljalleen tapahtuvista muutoksista on kuitenkin ollut havaittavissa. Vuonna 2016 päivitetty editio *Kirjallisesta sanakirjasta* tarkentaa tulenkantajien käsitteen sisältöä tiettyjen yksityiskohtien osalta.³⁶ Kirjailijaryhmän lisäksi tulenkantajat kuvataan nyt myös taiteilijaryhmäksi, jonka koostumus on ”vaikeasti tarkoin rajattavissa”. Erkki Vala on nousut mukaan keskeisten tulenkantajien listalle, samoin kuvataiteilijat Sylvi ja Väinö Kunnas sekä lausuja Eino Salola.³⁷ Kirjallisuushistorian käsitys tulenkantajista näyttäisi toisin

³² Yksittäisistä tulenkantajia erityisesti käsittelevistä artikkeleista, ks. esim. Lappalainen 1990; Takala 1990.

³³ Ks. mm. Kurjensaari 1975; Tynni-Haavio 1978; Saarenheimo 1984; Paavolainen 1991; Hosiaislouma 2000; Saarenheimo 2001a; Mäkelä 2002; Purhonen 2002; Haavikko 2008; Karonen & Rajala 2009; Rajala 2008; Salminen 2013; Rajala 2014; Riikonen 2014. Vrt. myös henkilöhistoriallisesti orientoituneet tutkimukset: Hapuli 1995; Riikonen 1995; Paavolaisen paikat 2003; Paavolaisen katse 2012; Järvelä 2013; Laamanen 2014; Sinnemäki 2014.

³⁴ Sallamaa 1999, 243.

³⁵ Koskela 1999a, passim.

³⁶ Yrjö Hosiaislouma (2016): *Kirjallisuusoppi. Aapisesta äänirunoon*. Helsinki: Avain.

³⁷ Hosiaislouma 2016, 955.

sanoen avartuneen lähemmäksi Mäkisen ajatusta kirjallisesta sivistyneistösukupolvesta. Taustalla näkyy lisäksi Maurialan tutkimuksen vaikutus, eikä kasvava kiinnostus Erkki Valaa kohtaan ole myöskään jäänyt huomioimatta. Tästä huolimatta tulenkantajien historiakuvassa on edelleen kyse siitä, mitä tulenkantajat taiteilijoista koostuneena liikkeenä merkitsi 1920-luvun henkisellet kulttuurille ja ilmapiirille. *Kirjallisen sanakirjan* toimittaneen Yrjö Hosiailuoman mukaan tulenkantajien yhteiselo alkoi rakoilla 1920-luvun lopulla eriävien (kulttuuri)poliittisten mielipiteiden ja arvovaltakiistojen aiheuttamien ristiriitojen vuoksi ja päättyi vuonna 1930, kun *Tulenkantajat*-lehden julkaisemiselta meni taloudellinen pohja.³⁸

1.2 Käsitehistoria

Tulenkantajat poikkeaa useimmista ”peruskäsitteistä”, joihin käsitehistoriallinen tieteenala on tavallisesti kiinnittänyt huomiota. Kyseessä on ajallisesti kapea, maantieteellisesti paikallinen ja yhteiskunnallisesti jokseenkin vähämerkityksellisenä pidettävä käsite. Sen erityisluonteen ymmärtämiseksi on tarkasteltava tiettyjä käsitehistoriallisen tutkimustradition keskeisiä piirteitä.

Saksalainen traditio (*Begriffsgeschichte*) on vaikuttanut laajimmin modernin käsitehistorian syntyyn.³⁹ Reinhart Koselleckin, Werner Conzen ja Otto Brunnerin yhdessä toimittama ja vuosina 1972–1997 ilmestynyt kahdeksanosainen *Geschichtliche Grundbegriffe. Historisches Lexikon zur politisch-sozialen Sprache* (Historialliset peruskäsitteet. Poliittis-sosiaalisen kielen historiallinen tietosanakirja) on käsitehistoriallisen tieteenalan kivijalka, joka on viitoittanut tietä yhä uusille pyrkimyksille ymmärtää kielen yhteyttä historialliseen todellisuuteen.⁴⁰ Käsitehistoriasta on viime vuosikymmeninä kasvanut yksi historiantutkimuksen merkittävistä traditioista,⁴¹ jonka eri suuntauksia löytyy nykyisin esimerkiksi Rans-

³⁸ Hosiailuoma 2016, 955.

³⁹ Saksalaisen tradition juuret palautuvat Hegeliin, joka ymmärsi käsitehistorian filosofisten käsitteiden historian tutkimukseksi. Keskeisiä käsitehistorian kehitykseen vaikuttaneita ajattelijoita ovat sittemmin olleet muun muassa Nietzsche, Heidegger, Wittgenstein ja Derrida. Ks. Hampsher-Monk, Tilmans & van Free 1998, 1; Hyvärinen et al. 2003, 10; Müller 2014, 79.

⁴⁰ Muista vastaavista *Begriffsgeschichten* hengessä syntyneistä käsitehistoriallisista (sanakirjatyypisistä) tutkimuksista voidaan mainita mm. saksalaiset *Historisches Wörterbuch der Philosophie* (1971–2007) ja *Handbuch politisch-sozialer Grundbegriffe in Frankreich* (1985-) sekä suomalainen *Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria* (2003). Tutkimuksista, ks. Richter 1995, 3–8; Hyrkkänen 2002, 113–114.

⁴¹ Kuukkanen 2006. Yleisesti tarkasteltuna käsitehistorian suosion kasvun taustalla voidaan nähdä yhteys 1900-luvun jälkipuolella länsimaisessa filosofisessa ajattelussa tapahtuneeseen

kasta, Etelä-Amerikasta, Hollannista ja Skandinaviasta.⁴² Myös Quentin Skinner ja hänen edustamansa Cambridgen koulukunta on yleisesti, mutta tietyin varauksin, yhdistetty käsitehistorian alaan kuuluviksi. Varsinkin Skinnerin poliittista ajattelua ja retoriikkaa käsittelevät tutkimukset on totutusti asetettu vertailusuhteeseen Koselleckin kanssa.⁴³ Peruserona saksalaisen ja angloamerikkalaisen tradition välillä on pidetty sitä, että kun *Begriffsgeschichten* tarkoituksena on ollut tutkia yksittäisiä käsitteitä, esimerkiksi Skinner on ollut kiinnostuneempi lingvivistisistä konventioista, puheakteista ja laajemmin retoriikan suhteesta kieleen.⁴⁴

Eri lähestymiskulmista johtuen käsitehistorian luonteesta vallitsee eriäviä tulkintoja. *Begriffsgeschichten* taustalla elää voimakkaana Koselleckin kehittämä hypoteesi eurooppalaisen modernisaation ”satula-ajasta” (*sattelzeit*, 1750–1850), jolloin poliittissosiaaliset käsitteet kehittyivät nykymuotoonsa. Käsitteellinen muutos, jossa esimerkiksi ”revoluutio” alkoi kiertoliikkeen sijaan tarkoittaa olemassa olevan muotoutumista ja uuden syntymistä,⁴⁵ heijasteli ja osaltaan myös suuntasi aikakauden poliittisissa, sosiaalisissa ja taloudellisissa rakenteissa tapahtuneita laajempia muutoksia. Sillä miten erilaiset (intressi)ryhmät käsitteellistivät ympäröivässä yhteiskunnassa tapahtuvaa muutosta, on *Begriffsgeschichten* mukaan selvä yhteys siihen, miten ryhmät suhtautuivat käsitteiden takana olevaan todellisuuteen yleensä.⁴⁶ Käytännön tutkimusmenetelmänä saksalaisen tradition mukaisen käsitehistorian tarkoituksena on ollut etsiä käsitteiden nykyisistä poikkeavia käyttötapoja ja pyrkiä jäljittämään niiden muutospisteiden yhteydet muuhun kulttuuriseen ja yhteiskunnalliseen kehitykseen.⁴⁷ Toisena kantavana teemana varsinkin Koselleckin ajattelussa on ollut osoittaa käsitehistorian ja sosiaalishistorian läheinen suhde.⁴⁸ Kokonaisuudessaan *Begriffsgeschichten* taustalla vaikuttava teoreettinen taso on kuitenkin jäänyt ohueksi, minkä seurauksena käsitehistoriallinen traditio on

seen ns. kielelliseen käänteeseen. Kielellinen käänne, joka tunnetaan myös nimillä lingvistinen tai retorinen käänne, viittaa muutokseen, jonka myötä varsinkin humanistiset tieteenalat alkoivat tarkastella kieltä ja kielenkäyttöä laajemmin todellisuuskäsityksiä muovaavina tekijöinä. Käsitehistorian suhteesta kielelliseen käänteeseen, ks. Hampsher-Monk, Tilmans & van Free 1998, 1; Müller 2014, 77. Kielellisestä käänteestä yleisemmin, ks. Clarke 2004, passim.

⁴² Eri suuntauksista, ks. Müller 2014, 80–81; Hyvärinen et al. 2003, 12–13. Vrt. Steinmetz & Freeden 2017, 1.

⁴³ Ks. erit. Palonen 1999, passim. Vrt. van Gelderen 1998, 233–234; Tribe 2004, vii–viii.

⁴⁴ Kurunmäki 2001, 143.

⁴⁵ Ks. Hyrkkänen 2002, 114–115.

⁴⁶ Richter 1995, 17–18.

⁴⁷ Asko Nivala: ”Satula-aika. Reinhart Koselleckin käsitehistoria.” Julkaisussa Nivala & Rantala 2012, 224.

⁴⁸ Ks. esim. Koselleck 2002, 20–37. Vrt. Hyrkkänen 2002, 120–121; Müller 2014, 79.

muodostunut, kuten Jan-Werner Müller huomauttaa, luonteeltaan varsin pragmaattiseksi.⁴⁹

Käsitteitä voidaan lähestyä myös aatehistoriana, mikä Markku Hyrkkäsen mukaan tarkoittaa sitä, että käsitehistoria mielletään ensisijaisesti *käsittämisen* historiaksi. Historiallisesti merkittävät todellisuudet ovat Hyrkkäsen mukaan aina eri tavoin nähtyjä ja ymmärrettyjä todellisuuksia.⁵⁰ Näin myös toiminta on aina eri tavoin ymmärrettyä tai käsitettyä. Skinner puolestaan pitää käsitteitä ensisijaisesti *välineinä*: jotta käsitteen merkitys voidaan ymmärtää, on välttämätöntä tietää, mitä sillä on mahdollista tehdä. Skinner ei myöskään usko käsitteiden historian olemassaoloon sellaisenaan, vaan pitää ainoana mahdollisena käsitehistorian muotona käsitteiden käytön tarkastelua osana argumentointia.⁵¹

Suomalaisen käsitehistorian⁵² toistaiseksi keskeisin saavutus, antologia *Käsitteet liikkeessä: Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria* (2003), edustaa metodologista pyrkimystä lähentää saksalaista ja angloamerikkalaista koulukuntaa toisiinsa. Teoksessa käsitehistoriallinen tutkimus tiivistetään seuraavasti:

Käsitehistoria ei tyhjenny metodiluetteloksi, koska se ei ensisijaisesti kuvaa metodia, vaan pikemminkin asennetta, temperamenttia tai kysymisen tapaa. [...] Käsitehistoriassa ollaan kiinnostuttu siitä, kuinka käsitteitä on luotu, kuinka niille on annettu erilaisia merkityksiä ja kuinka käsitteiden hallinnasta ja oikeasta käyttötavasta on käyty ja käydään kamppailua. Lähtökohtana on se, että käsitteet ovat historiallisia ja vähintäänkin potentiaalisesti kiistanalaisia. [...] Käsitehistoriallinen asenne erottautuu varsinkin pyrkimyksestä esittää käsitteet ajattomina ja pysyvinä, yksiselitteisinä ja yksimielisesti hyväksyttävänä.⁵³

⁴⁹ Müller 2014, 74. Detlef Junker on kuitenkin huomauttanut, että *Begriffsgeschichten* perustuu implisiittiseen teoreettiseen käsitykseen historian tutkimuksen luonteesta. Junkerin mukaan käsitehistorian teoreettinen painoarvo palautuu Koselleckin käsitykseen siitä, että historian tutkimusta ei voida lähestyä postmodernina ajatuksena kaikkien kysymysten samanarvoisuudesta. Käsitehistorialla on tässä mielessä erityinen merkitys historian tutkimuksen ontologisena periaatteena. Junker 1996, 5.

⁵⁰ Hyrkkänen 2002, 112.

⁵¹ Skinner 1988b, 283. Skinnerin alkuperäinen lause kuuluu: ”In spite of the long continuities that have undoubtedly marked our inherited patterns of thought, I remain unrepentant in my belief that there can be no histories of concept as such; there can be only histories of their uses in argument”.

⁵² *Suomalaisella käsitehistorialla* viitataan tässä yhteydessä tutkimuksiin, joissa on eksplisiittisesti käsitelty käsitehistoriallisen tieteenalan metodologiaan ja teoriaan liittyviä kysymyksiä. Suomessa on kirjoitettu lisäksi historian tutkimuksia, joissa käsitteillä on keskeinen merkitys, mutta jotka tehtävänasettelussaan eivät esittäydy käsitehistoriallisen tieteenalan tai koulukunnan edustajiksi. Ks. esim. Kettunen 1986, passim.

⁵³ Hyvärinen et al. 2003, 9–10.

Kokoavasti tarkasteltuna käsitehistoriallista tieteenalaa yhdistää neljä keskeistä piirrettä. Ensimmäinen on muuta historian tutkimusta vakavampi suhtautuminen kielen merkitykseen ihmisten toiminnan ilmentäjänä ja historiallisena muutosvoimana. Käsitteet, joilla kommunikoimme keskenämme, eivät koskaan ole täysin oman tahtomme alaisia, vaan ilmentävät niitä näkyviä tai näkymättömiä yhteiskunnallisia rakenteita, jotka vaikuttavat kielen sisältöön ja muotoon. Toiseksi käsitehistoria on vakuuttunut siitä, että kielen välittämä todellisuus ja todellisuus sinänsä ovat kaksi eri asiaa.⁵⁴ Kolmas piirre on ajatus käsitteiden merkityksen muuttumisesta eri aikoina, eli ylihistoriallisuuden kieltäminen. Tästä syystä käsitehistoriasta puuttuu tieteenhistoriaan usein sisältyvä ajatus vääjäämättömästä edistyksestä.⁵⁵

Neljäs piirre on edellisiä tulkinnanvaraisempi ja liittyy niihin käsitteisiin, joita käsitehistoria tyypillisesti on valinnut tutkimuskohteikseen. *Begriffsgeschichten* keskeisenä tarkoituksena on ollut luoda ymmärrys modernia maailmaa koskevasta kielestä (*sprachliche Erfassung der moderne Welt*). Satula-ajan hypoteesin vaikutuksesta tarkasteltavaksi on valikoitunut käsitteitä, joiden kehitystä on voitu seurata useammalla vuosisadalla ja jotka vaikuttavat edelleen tämänhetkisessä maailmassa. Yhteiskunnallisesti merkittäviksi koetut käsitteet ovat liittyneet keskeisesti lainkäyttöön, politiikkaan, tieteeseen, sosiaaliseen ja taloudelliseen elämään sekä ideologioihin.⁵⁶ Tällaisia ovat olleet esimerkiksi aristokratia, demokratia, vapaus, sota, luonto, rotu, moraalit ja maailma.⁵⁷ Sosiaal historian (Koselleck) ja poliittisen historian (Skinner) vaikutuksesta on yleistynyt käsitys, jonka mukaan käsitehistoria tutkii ”sosiaalisesti ja poliittisesti merkittäviä yleiskäsitteitä”.⁵⁸ Suomalaisessa tutkimuksessa käsitehistorian poliittinen ulottuvuus on ollut erityisen voimakkaasti esillä. Kari Palosen vuosina 2006–2011 johtama tutkimusyksikkö *Political Thought and Conceptual Change* määritteli toimintansa puhtaasti poliittisten käsitteiden tutkimukseksi,⁵⁹ samoin Jussi Kurunmäki, jonka mukaan käsitehistoriassa ollaan kiinnostuneita siitä, kuinka *poliittisessa* toiminnassa käsitteille annetaan

⁵⁴ Steinmetz & Freeden 2017, 31.

⁵⁵ Hyvärinen et al. 2003, 11.

⁵⁶ Hampsher-Monk, Tilmans & van Free 1998, 1.

⁵⁷ *Geschichtliche Grundbegriffe* sisältää yhteensä 115 Saksan historian kannalta merkityksellistä käsitettä, *Handbuch politisch-sozialer Grundbegriffe in Frankreich* 156 ranskalaista peruskäsitettä. Käsitteiden listaukset, ks. Richter 1995, liitteet A–B. Vrt. Hyrkkänen 2002, 114.

⁵⁸ Hyrkkänen 2002, 117. Vrt. Richter 1995, 4; Müller 2014, 88.

⁵⁹ ”The analysis of how political agents themselves use the vocabulary, concepts and speech acts offers a perspective on an improved understanding of politics.” Ks. *Political Thought and Conceptual Change* -tutkimusyksikön verkkosivut osoitteesta: <http://www.coepolcon.fi/poltech/> [viitattu 4.9.2014]

erilaisia merkityksiä.⁶⁰ *Käsitteet liikkeessä* -antologia toteaa samoin olevansa kirja Suomen poliittisen käsitteistön ja käsitteiden käytön historiasta.⁶¹

Vertailussa käsitehistorian kansainväliseen traditioon suomalaisen tutkimuksen poliittinen painotus korostuu. Skinner on esimerkiksi vastannut Paloselle, ettei hänen kiinnostuksensa keskity ainoastaan käsitteiden poliittisuuteen, vaan samoin niiden moraalisiin ja sosiaalisiin ulottuvuuksiin.⁶² Koselleck ei myöskään ole pitänyt käsitteitä yhteen oikeaan merkitykseen määriteltävissä olevina yksikköinä, vaan luonteeltaan historiallisina ja monimerkityksellisinä.⁶³ Viime vuosina suomalaiset kulttuurihistorioitsijat ovatkin pyrkineet tuomaan vastapainoa poliittisen käsitteistön tutkimukselle. Esimerkiksi Heli Rantalan väitöstyö J. V. Snellmannin kulttuurikäsitteestä (2013) ja Rantalan yhdessä Asko Nivalan kanssa kirjoittama artikkeli ”Käsitehistoria kulttuurisena tutkimusmenetelmänä” (2012) esittelevät kotimaiselle käsitehistorialle uusia metodologisia näkökulmia,⁶⁴ vaikkakin jättävät toistaiseksi vastaamatta siihen, mitä kulttuurihistoriallisesti suuntautunut käsitehistoria käytännössä voisi olla. Nivalan ja Rantalan mukaan ”kulttuurihistorioitsijan toteuttama käsitehistoriallisen tarkastelun keskeinen tavoite on kyky havaita ja erotella käsitteiden erilaisia ajallisia, kulttuurisia ja yksilöllisiä vivahde-eroja eri kirjoittajilla”.⁶⁵ Teoreettisena avauksena päätelmä ei vielä tee varsinaista eroa poliittiseen käsitetutkimukseen varsinkaan, kun kirjoittajat eivät anna käytännön esimerkkejä *erityisesti* kulttuurihistorialliselle tutkimukselle parhaiten soveltuvista käsitteistä.⁶⁶ Olennaisempaa käsitehistorian määritelmän kannalta onkin Nivalan huomio, jonka mukaan käsitehistoria on oma itsenäinen tiedonalansa, siksi kaikkien historioitsijoiden hyödynnettävissä eikä täten rajattavissa pelkästään

⁶⁰ Kurunmäki 2001, 142.

⁶¹ Hyvärinen et al. 2003, 9. Antologian esittelemiä käsitteitä ovat valta, hallitseminen, yhteiskunta, valtio, kansa, kansalainen, edustus, puolue, politiikka ja vallankumous. Suomalaisesta käsitehistoriasta, ks. myös Ahonen 2005, passim.

⁶² Skinner 1999, 60.

⁶³ Ks. Kurunmäki 2001, 148.

⁶⁴ Rantala kutsuu tutkimustaan, erotuksena Palosen johtamalle tutkimussuunnalle, ”käsitteiden kulttuurihistoriaksi”. Hän ei tee selkeää rajanvetoa kulttuurisen ja poliittisen käsitteistön välille, koska ”kulttuurinen on myös poliittista ja päinvastoin”. Rantala 2013, 23. Aikaisemmassa yhteydessä Rantala on eritellyt tarkemmin suhtautumistaan käsitehistorialliseen tutkimukseen. Hän katsoo Snellmannin ajattelua käsittelevän tutkimuksen eroavan varsinaisesta käsitehistoriasta, ”koska käsitehistoriaa harjoittavan tutkijan näkökulmasta voi olla perin yksipuolista keskittyä tarkastelemaan vain yhtä toimijaa, kun mahdollisuutena on kokonainen tutkijoiden verkosto”. Rantala kirjoittaa käyttävänsä käsitehistoriaa vain yhtenä tutkimuksen työkaluna muiden joukossa, eikä näin ollen julistaudu varsinaiseksi käsitehistorioitsijaksi. Rantala 2006, 1–2.

⁶⁵ Nivala & Rantala 2012, 241.

⁶⁶ Esimerkiksi Rantalan esittelemä *kulttuuri* on yksi *Geschichtliche Grundbegriffen* käsitteistä (*bildung*).

poliittisen historian alueelle.⁶⁷ Myös Müller näkee käsitehistorian tulevaisuuden olevan kiinteästi sidoksissa käsitteen luonteen avartumiseen. Müller ei esimerkiksi näe estettä sille, etteikö käsitehistoria voisi laskeutua sosiaalisten ja poliittisten käsitteiden teoreettiselta metatasolta osaksi jokapäiväisiä kokemuksia ja ottaa tutkimuskohteikseen kuvia, metaforia ja ”olemuksellisia lauseita”.⁶⁸

Uusinta keskustelua edustava antologia *Conceptual History in the European Space* (2017) toteaa johdannossaan, että ”Koselleckin jälkeisen ajan” käsitehistoria ei pyri määrittämään oikeaoppista tapaa tutkia käsitteitä, vaan ilmentää paremminkin tieteenalan jatkuvaa uudistumista. Willibald Steinmetzin ja Michael Freedenin mukaan muutos näyttäytyy varsinkin tilanteissa, joissa käsitteiden historiaan keskittyvä tutkimus ylittää totuttujen kielialueiden ja tieteenalojen rajat sekä omaksuu uusia tutkimuskohteita.⁶⁹ Uudistumismyönteisyydestä huolimatta tutkimuskohteet ovat silti käytännössä pysytelleet hyvin lähellä Koselleckin määrittelemiä sosiaalisesti ja poliittisesti merkittäviä yleiskäsitteitä. Tutkimushanke ”European Conceptual History”, jonka osana antologia on julkaistu, kertoo keskittyvänsä niihin sosiaalisiin ja poliittisiin käsitteisiin, joissa tapahtuneiden muutosten hahmottaminen on tärkeää yhteiskunnissa tapahtuneiden muutosten ymmärtämiseksi. Näitä käsitteitä ovat esimerkiksi parlamentarismi, demokratia, sivilisaatio ja liberalismi.⁷⁰

Käsitehistorian tutkimusalaa ei toisaalta paljoakaan ole määrittänyt se, miten käsitteen olemus ylipäänsä on ymmärretty. Käsitteen käsitteeseen liittyviä kiistakysymyksiä ovat perinteisesti olleet, miten käsite tulisi ymmärtää suhteessa *kieleen*, missä suhteessa kieli on *ajatuksiin*, *kokemuksiin* tai *tapahtumiin* ja miten käsite eroaa *sanasta*?⁷¹ Vaikka esimerkiksi Koselleck ja Melvin Richter ovat pyrkineet

⁶⁷ Asko Nivala: ”Satula-aika. Reinhart Koselleckin käsitehistoria.” Julkaisussa Nivala & Rantala 2012, 224. Tuore suomalainen esimerkki käsitehistoriallisen tutkimuksen laajentumisesta poliittisen historian ulkopuolelle on Panu Savolaisen julkista ja yksityistä tilaa turkulaisessa kielenkäytössä ja arkielämässä käsittelevä väitöskirja *Teksteistä rakennettu kaupunki: Julkinen ja yksityinen tila turkulaisessa kielenkäytössä ja arkielämässä 1740–1810*, jossa tekijä paikallistaa tutkimuksensa 1990-luvulta lähtien kirjoitettuihin käsitehistorian kulttuurihistoriallisiin avauksiin. Savolainen 2017, 22.

⁶⁸ Müller 2014, 88–89. Myös hollantilaistutkijat ovat jo aikaisemmin pyrkineet problematisoimaan kielellisen ja visuaalisen käsitehistorian suhdetta. Ks. Hampsher-Monk, Tilmans & van Free 1998, 3; Kempers 1998, passim; de Jongh 1998, passim.

⁶⁹ Steinmetz & Freedon 2017, 31.

⁷⁰ *Conceptual History in the European Space*, kansilehti. Ks. myös. Berghahn-kustantamon sivut, joissa esitellään hankkeen julkaisuja:

<https://www.berghahnbooks.com/series/european-conceptual-history>. [viitattu 5.2.2019]

⁷¹ Ks. Hyvärinen et al. 2003, 12–13. Varsinkin *käsitteen* ja *sanan* suhde on askarruttanut tutkijoita pitkään. Käsitehistoriallisella metodologialla on juurensa analyttisen kielifilosofian alueella. de Sauseren strukturalistisen semiotiikan (semiologia) lähtökohtana on *merkityn* (*signifié* = merkin käsitesisällön) ja *merkitsijän* (*signifiant* = merkin fyysisen puo-

omalta osaltaan avaamaan käsitteen olemusta,⁷² Jouni-Matti Kuukkanen on sen kannalla, ettei käsitehistoriallinen tutkimusala ole riittävästi pyrkinyt selvittämään keskeisintä ”peruskäsitettään”.⁷³ Kuukkasen mukaan ”historiantutkimuksen käsitteellä on minimaalinen ’välttämätön’ ehto, eli kaikkien käsitteen alaan kuuluvien tulee täyttää se, mutta sillä ei ole ytimen ulkopuolista määriteltävissä olevaa kuorta tai kokonaisuusmääritelmää”.⁷⁴ Nivalan mukaan Kuukkasen tietoteoreettinen kysymys on huomiona olennainen, mutta painottaa samalla – uskoakseni perustellusti – ettei käsitehistoriaa ole mahdollista selkeyttää yksin käsitteen aukottoman määrittelyn kautta.⁷⁵ Omalta osaltani pidän Kuukkasen huomiota siitä, että käsitehistoria on *tietoisesti* tyytynyt tilanteeseen, jossa sen peruskäsitteen olemus on hämärän peitossa,⁷⁶ yhtenä osoituksena käsitehistoriallisen tieteenalan traditiosta, jossa teoreettinen pohdinta on jäänyt ohueksi.

Hyrkkäsen mukaan käsitehistorian ”peruskäsitteet” ovat keskeisiksi tulkittuja kokemuksen määrittäjiä ja toiminnan suuntaajia, eikä niitä voi määrittää etukäteen. Riippuu tutkimustehtävästä, onko jokin sana valittava käsitteellisen tutkimuksen kohteeksi.⁷⁷ Kun Hyrkkäsen näkemystä verrataan Müllerin, suomalaisten kulttuurihistorioitsijoiden ja uusimman kansainvälisen tutkimuksen linjaukseen käsitehistorian avoimemmasta luonteesta, voidaan kysyä, merkitsevätkö ne yhdessä sitä, ettei käsitehistorian tutkimuskohteen välttämättä tarvitse olla sosiaalisesti ja poliittisesti merkittävä. Näin asia ei ilmeisestikään ole. Se, että käsitehistoriallinen kysymisen tapa laajenee sosiaalishistoriaksi ja poliittiseksi historiaksi miellettyjen tieteenalojen ulkopuolelle, ei sulje pois sitä, etteikö käsitteiden muotoutuminen joka tapauksessa olisi sosiaalisen ja poliittisen toiminnan tulosta. Yhdenkään käsit-

len) erottaminen toisistaan. Samoin kuin käsitteellä itsellään ei ole ”merkitystä”, vaan ainoastaan sitä kuvaavilla sanoilla ja termeillä, esiintyvät myös merkitty ja merkitsijä aina yhdessä edustaen kahta näkökulmaa merkkiin. Ei voi olla sellaista merkkiä, jolla ei olisi lainkaan käsitteellistä sisältöä. Ei voi myöskään olla sellaista merkkiä, jolla ei olisi lainkaan fyysistä ilmiänsä. Ks. Niiniluoto 2000, 13–15. Yksinkertaisimmillaan esitettyä sanan ja käsitteen voi erottaa ajattelemalla, että käsitteeseen voidaan viitata useammalla kuin yhdellä sanalla. Käsite voi silti olla olemassa myös ilman sanaa ja sama sana saattaa eri aikoina merkitä eri käsitteitä. Hans Erich Bödekerille käsite on sana, joka sisältää koko sen merkityskontekstin, jossa sanaa käytetään. Merkityskontekstiin sisältyy myös historiallinen ja kulttuurinen konteksti. Sanasta voidaan katsoa tulevan käsite silloin, kun sanan käytön merkityskonteksti liittyy itse sanaan, eli silloin, kun sanalla on ”potentiaalisia merkityksiä”. Ks. Tiikkainen 2006, 26–33.

⁷² Richter 1995, 4; Koselleckista, ks. Hyvärinen et al. 2003, 12.

⁷³ Kuukkanen 2006, 1–2.

⁷⁴ Kuukkanen 2006, 14–15.

⁷⁵ Asko Nivala: ”Satula-aika. Reinhart Koselleckin käsitehistoria.” Julkaisussa Nivala & Rantala 2012, 224.

⁷⁶ Kuukkanen 2006, 2.

⁷⁷ Hyrkkänen 2002, 117–118.

teen synty ja kehittyminen ei koskaan voi olla riippumaton ihmisten sosiaalisesta kanssakäymisestä, jolloin sosiaalinen todellisuus säilyy tästäkin eteenpäin käsitehistorian välttämättömänä ehtona. Poliittisuudessa ei puolestaan tarvitse ehdottomasti olla kyse julkisesti esitetystä – tai aina edes tiedostetusta – ideologiasta: poliittinen diskurssi voi toiminnan tasolla olla olemassa ilman itse politiikan käsitteen eksplisiittistä tematisointia. Sen sijaan, että poliittisuus nähtäisiin erityisenä alueena, politiikkana, joka rajataan suhteessa muihin ilmiöihin (eng. *polity*), poliittisuus voi edustaa myös subjektiivis-intentionaalista linjaa, jonka avulla arvioidaan yleisesti eri ilmiöiden oikeutusta ja tuloksellisuutta (eng. *policy*).⁷⁸ Jos käsitehistorian yleisenä periaatteena pidetään, että käsitteet ovat historiallisia ja aina vähintään potentiaalisesti kiistanalaisia, edustaa käsitteiden historian tutkimus – käsitteestä riippumatta – aina vähintään jälkimmäistä poliittisuuden tulkintaa.⁷⁹

Koska millä tahansa kielellisellä, kuvallisella tai aistillisella ilmiöllä on edellytykset käsitteellistyä, käsitehistorian olennaisin piirre ei ole – tai ainakaan sen ei tulisi olla – *mitä* tutkitaan, vaan *miten* ilmiöt käsitteellistyessään muuttuvat kokemuksen määrittäjiksi ja toiminnan suuntaajiksi. Tapahtumilla, jotka ovat vaikuttaneet tutkittavan käsitteen rakentumisen taustalla, on tästä johtuen käsitehistoriassa erityinen merkitys. Käsitehistorian (*conceptual history*) lähtökohtaisesti aktiivinen ja kontekstualisoiva luonne erottaa sen muusta historiaorientoituneesta käsitetutkimuksesta (*history of concepts*), joka tarkastelee passiivisemmin, mitä merkityksiä käsitteille eri aikoina on annettu. Käsitteiden synnyn ja muutosten havainnointi ei siksi ole käsitehistorian tärkein (vaikkakin välttämätön) tehtävä, vaan sen paljastaminen, *miksi* käsitteet syntyvät ja mitkä syyt muutosten taustalla vaikuttavat. Toisin sanoen kyse on käsitteiden ymmärtämisestä Skinnerin tavoin argumentoinnin välineiksi.

Tutkimukseni lähtökohtana ei ole esittää uutta käsitehistoriallista teoriaa tai kyseenalaistaa vanhojen teorioiden paikkaansapitävyyttä. Sen sijaan tarkoitukseni on osoittaa, miten jo olemassa olevia käsitehistorian metodeja voidaan soveltaa myös sosiaalisesti ja poliittisesti merkittävien yleiskäsitteiden ulkopuolella. Tulenkantajien käsitteen avulla on mahdollista havainnollistaa, ettei käsitehistoriallisen tieteenalan laajentuminen tarkoita ainoastaan esimerkiksi eri kielialueiden ja tie-

⁷⁸ Palonen 2003, 476, 481.

⁷⁹ Poliitiikan määritelmä voidaan puhtaan ideologis-yhteiskunnallisen tai subjektiivis-intentionaalisen linjan lisäksi hahmottaa myös erityisenä *elämänpolitiikkana*. Anthony Giddensin mukaan jälkitraditionaalisessa yhteiskunnassa perinteet, tavat ja tottumukset eivät ohjaa ihmisen elämää samalla tavoin kuin aikaisemmin. Muuttuneessa tilanteessa keskeisiksi politiikan piirteiksi nousevat yksilölliset mahdollisuudet ja valinnat, jotka määrittävät ihmisen elämää ja identiteettiä. Giddens kiteyttää elämänpolitiikan olevan ennen kaikkea *elämäntyylin* politiikkaa, jossa keskeinen asema on valinnanvapaudella. Giddens 1992, 214–215.

teenalarajojen ylittämistä tai reagoimista nykykielissä tapahtuviin muutoksiin,⁸⁰ vaan että mikä tahansa käsite, jonka tutkimiseen on olemassa riittävästi lähteitä, voi olla käsitehistoriallisesti kiinnostava.

1.3 Historiografia ja kulttuuripolitiikka

Kun käsite määritellään poliittisesti potentiaalisesti argumentoinnin välineeksi, syntyy samalla hypoteesi, jossa tulenkantajien historiakuvan rakentumista on mahdollista lähestyä kulttuuripoliittisesta näkökulmasta. Historiantutkimuksen historiaa käsittelevän tutkimuksen, eli historiografian, tehtävänä on perinteisesti ollut selvittää, mitä kysymyksiä tarkastelun kohteena olevan tutkijan yhteiskunnallinen tilanne ja hänen kulttuurinen ympäristönsä on saanut hänet asettamaan.⁸¹ Samoin historiografiaan kuuluu aina myös näkyvä tai piilevä suhde vallankäyttöön, joka on luonteeltaan kaksisuuntainen: historiankirjoittaja voi olla alisteinen vallanpitäjien tavoitteille tai toisaalta johtaa ympäristönsä henkistä ilmapiiriä.⁸²

Suomessa historiografisen keskustelun ytimessä on pitkään säilynyt pohdinta siitä, voiko historiantutkimus tuottaa arvovapaata tutkimusta ja toisaalta, mikä arvosidoksisuutensa tiedostavan tutkimuksen suhde on puolueettomuuteen ja objektiivisuuteen.⁸³ Tutkijoiden suhde heidän työtään ohjaileviin vallankäyttäjiin on tunnistettu ja varsinkin historiantutkimuksen tehtävä kansallisen itseymmärryksen rakentajana on saanut erityistä huomiota.⁸⁴ Ongelmana on kuitenkin säilynyt se, että itse objektiivisuuden luonteesta ei ole päästy yksimielisyyteen.⁸⁵

Huomattavasti vähemmälle huomiolle ovat jääneet pohdinnat siitä, mikä on historiantutkijoiden sosiaalisen taustan vaikutus menneisyydestä esitettyihin tulkin-toihin. Tanskalaistutkija Bernard Eric Jensenin mukaan historiografian yhtenä tehtävistä on kiinnittää huomiota niihin tapoihin, joilla tutkijat rekrytoidaan ja so-siaalistetaan hyväksyttäviin ja hylättäviin ajattelu- ja toimintatapoihin, tutkijayhteisön valtahierarkioihin ja siihen monimutkaiseen verkostoon, jossa histo-

⁸⁰ Steinmetz & Freedon 2017, 31.

⁸¹ Kalela 2000, 87. Historiografia-termin moninaisesta käytöstä, ks. lisäksi Bentley 1999, vii–xii; Numminen 2006, 11–13.

⁸² Tommila 1989, 12.

⁸³ Ks. Ahtiainen ja Tervonen 1996, 11–17.

⁸⁴ Ks. esim. Mylly 2002; Kettunen 2003; Kivimäki 2005; Loima 2006; *Kirjoitettu kansa-kunta* 2013.

⁸⁵ Ahtiainen ja Tervonen 1996, 13.

riatiede kytkeytyy ympäröivään yhteiskuntaan.⁸⁶ Kari Immonen arvioi 1990-luvun lopulla, että kysymykset historioitsijoiden sosiaalisista sidoksista ja historioitsijayhteisön vallankäytön muodoista ovat Suomessa pääosin jääneet esittämättä.⁸⁷ Pekka Ahtiaisen ja Jukka Tervosen tutkimus *Menneisyyden tutkijat ja metodien vartijat* (1996) on tuonut kyseisiä teemoja aikaisempaa näkyvämmiin esiin, mutta tuorein suomalainen keskustelu historiografian luonteesta osoittaa kyseessä olleen ainoastaan välivaihe.⁸⁸

Immonen pitää siirtymistä historiografian aikaisemmasta perinteestä – eli johtavien historioitsijoiden ja traditioiden kirjaamisesta – tieteensosiologisempaan ja sosiaalishistoriallisempaan suuntaan samalla siirtymänä *tieteenkriittikkiin*. Tieteenkriittisessä muodossaan historiografian tehtävänä on Immosen mukaan toimia yhtenä tärkeimmistä historian tutkimuksen välineistä, luoda jatkuvaa keskustelua historian tutkimuksen luonteesta ja argumentaation ehdoista sekä antaa vastauksia siihen mikä tieteessä ja tieteeseen vaikuttaa.⁸⁹ Immosen ajatukset ovat lähellä modernin historiografian tutkijaa Michael Bentleyä, joka samoin pitää historiografian yhtenä tärkeimmistä tehtävistä tutkimusperinteiden kriittistä tarkastelua.⁹⁰

Historiografian suhde vallankäyttöön ilmenee tulenkantajien käsitteen kohdalla osana kulttuuripoliittista vaikuttamista, joka pitää sisällään muun muassa kustannus- ja rahoituspäätökset, mahdollisuuden saada oma ääni esiin sanoma- ja aikakauslehtien sivuilla sekä viime kädessä paikan saavuttamisen (kirjallisuus)historiassa. Tiedepoliittisen asiantuntijavallan lisäksi kyseessä on siis samalla laajempi taidepoliittisen vallankäytön muoto. Suomalaisessa tutkimusperinteessä taidepolitiikkaa on totutusti lähestytty julkishallinnon näkökulmasta. Tarkastelussa ovat painottuneet erityisesti valtion ja erilaisten aatteellisten yhteisöjen vaikutus

⁸⁶ Immonen 1996, 84. Jensenin alkuperäinen artikkeli ”Historiografi: historikernes laeremester?” on julkaistu teoksessa *Över gränser: Festskrift till Birgitta Odén*. Lund 1987.

⁸⁷ Immonen 1996, 85.

⁸⁸ Viitataan tässä *Ennen ja nyt* -lehden teemanumeroon 2/2015, jonka aiheena on ”Monitieinen historian tutkimus – Historiografia ja tulevaisuus”. Lehden toimittanut Ville Erkkilä kirjoittaa, miten historiografia ymmärretään teemanumeron artikkeleissa akateemiseksi historian tutkimukseksi eli metodologisesti johdonmukaiseksi ja huolellisesti argumentoiduksi vastaukseksi nykyisyyden asettamiin kysymyksiin. Artikkelien kysymyksenasettelut pyrkivät Erkkilän mukaan purkamaan itsestään selviä tapoja hahmottaa mennyttä ja hyödyntävät muiden tieteenalojen tuloksia ja työtapoja. Erkkilä 2015. Teemanumeron toisessa artikkelissa Jouni-Matti Kuukkanen pohtii historiografiaa yhteydessä narrativismin tuomaan muutokseen historianfilosofisessa keskustelussa. Kuukkanen mukaan historian tutkimuksen olisi syytä pohtia siirtymistä jälkinarrativistiseen historiografian filosofiaan. Kuukkanen 2015. Historiografista keskustelua on omalta osaltaan jatkanut myös vuonna 2019 ilmestynyt ja Petri Karosen toimittama *Tiede ja yhteiskunta: Suomen Historiallinen Seura ja historian tutkimus 1800-luvulta 2010-luvulle* (SKS).

⁸⁹ Immonen 1988, 7–8, 13.

⁹⁰ Bentley 1999, ix–x.

taide-elämään, taloudellisen tuen jakaantuminen kulttuurikentällä sekä tukipäätöksien taustalla vaikuttaneet arvolähtökohdat.⁹¹ Vähemmän tutkittu alue on ollut taidepolitiikan suhde eri taideilmiöiden kulttuuriperinnön säätelyyn. Tällä tarkoitetaan asiantuntijavaltaa, joka kasautuu rajatun etabloituneen piirin käsiin. Asiantuntemus voi kiinnittyä institutionalisoituneeseen asemaan tai henkilön oma-kohtaisiin kokemuksiin, jotka läheskään kaikissa tapauksissa eivät ole yhteen sovitettavissa. Ollaan lähellä Michel Foucault'n ajatusta vallan diskursiivisuudesta, jonka mukaan valtasuhteiden juuret ovat syvällä sosiaalisten suhteiden verkostossa – yksilön ja yhteisön välisissä suhteissa – eivätkä täten paikannettavissa tiettyihin instituutioihin. Diskursiivisen vallan määrä ohjaa, kenellä on oikeus puhua toisten nimissä ja kenen puhetta pidetään legitiiminä – ja millä perustein. Määrittelyvaltaan kuuluu myös olennaisesti pyrkimys monopolisoida tietyt tulkinnat sekä tulkinnan välineet.⁹²

Syy siihen, miksi varsinkin laajemmat sosiaalihistoriaan ja vallankäyttöön liittyvät avaukset ovat historiografian osalta jääneet vähäisiksi, on nähdäkseni ilmeinen. Historiografioiksi on totutusti mielletty tutkimukset, jotka ovat asettaneet tehtäväkseen tarkastella historiankirjoituksen historiaa mahdollisimman pitkällä ja leveällä perspektiivillä.⁹³ Tutkijan miljöö- ja aikasidonnaisuutta koskevien piirteiden syvempi käsittely⁹⁴ on ollut niissä jo pelkästään tilanahtauden vuoksi mahdotonta.⁹⁵ Jotta tutkijaa koskeville taustatiedoille jäisi enemmän tilaa, on historiografian tutkimuskohteen oltava riittävän suppea, mutta kuitenkin siksi merkityksellinen, että sen välityksellä pystytään esittämään yleistettäviä luonnehdintoja aikakauden tutkimuksen luonteesta. Tulenkantajien käsite on tähän tarkoitukseen laajuudeltaan juuri sopiva. Niiden tutkijoiden lukumäärä, jotka noin kolmen sukupolven aikana keskeisesti vaikuttivat käsitteen muotoutumiseen, ei ole suuri. Kyseiset tutkijat ovat myös olleet enemmän tai vähemmän tiiviisti tekemisissä toistensa kanssa. Tulenkantajien käsitteen vakiintuminen, joka samalla määritteli

⁹¹ Gronow 1976, 113–119; Mertanen 2010, passim; Sokka 2012, 11–14

⁹² Väliverronen 1993, 26, 31.

⁹³ Tommilan ja Ahtiaisen & Tervosen tutkimusten lisäksi, ks. esim. Päivi Setälän, Pekka Suvannon ja Matti Viikarin toimittama *Historiankirjoituksen historia* (Gaudeamus 1988) ja Antero Heikkisen *Historiallisen ajattelun historia* (Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2013) sekä Kari Väyrysen ja Jarmo Pulkkinen toimittamat *Historian filosofia* (Vastapaino 2015) ja *Historian teoria* (Vastapaino 2016).

⁹⁴ Päiviö Tommila on eritellyt kolme tekijää, jotka vaikuttavat tutkijan miljöö- ja aikasidonnaisuuteen: 1) tieteen sisäiset normit, eli miten tutkimus on tehtävä tullakseen hyväksytyksi, 2) kulttuurimiljöö, eli koulutuksen, kasvu- ja elinympäristön ja traditioiden vaikutus sekä 3) valtiollis-poliittiset ja yhteiskunnalliset olot. Tommila 1989, 11–12.

⁹⁵ Tosin Immosen mukaan tieteen kritiikkiin perustuvan historiografian suosion puute johtuu siitä, että se saatetaan kokea vanhanaikaiseksi. Immonen katsoo, että ”kriittisiä historiantutkijoita” ja ”toisinajatteliijoita” kiinnostaa pikemminkin tutkimuksen tekeminen uudella tavoin kuin muiden tekemisten arvioiminen. Immonen 1996, 91.

ilmiön historiakuva muodon, luo näin yksittäisen esimerkin kautta seikkaperäisen kuvan suomalaisen tutkijayhteisön toimintatavoista ja niihin liittyvistä valtahierarkioista.

1.4 Tieteidenvälisyyden rajoilla

Tulenkantajien historiakuva muodostumista käsittelevän tutkimuksen yksi kriittisistä kysymyksistä on suhde tieteidenvälisyyteen. Koska tulenkantajien historiakuva on muodostunut lähes yksipuolisesti kirjallisuudentutkimuksen kautta, joutuu historian tutkija kohtaamaan itselleen mahdollisesti vieraita historiakäsityksiä. Samoin kirjallisuushistoria, siinä muodossa kuin sen tässä tutkimuksessa ymmärrän, sijoittuu samanaikaisesti sekä kirjallisuuden- että historian tutkimuksen alueelle. Kolmas syy pohtia tieteidenvälisyyttä on tieteenfilosofiassa toisinaan esiintyvä käsitys siitä, että tieteenalojen rajat ovat luonnollisia ja ainakin toisinaan niiden ylittäminen ei tästä johtuen ole epistemologisesti ongelmatonta.⁹⁶

Moderni kirjallisuudentutkimus syntyi 1700-luvun lopulla juuri kirjallisuushistoriana, joka säilytti paradigmaattisen asemansa yli sadan vuoden ajan 1900-luvun alkupuolelle. Yhdysvaltalainen kirjallisuustieteilijä David Perkins on havainnut kyseisen aikakauden ajattelussa kolme keskeistä sisältöä: näkemyksen kirjallisuuden muotoutumisesta historiallisen kontekstinsa mukaisesti, uskon kirjallisuuden jatkuvaan kehitykseen sekä kehityksen määräytymiseen ajassa vaikuttaneiden laajempien aatteiden mukaisesti.⁹⁷ Usko historialliseen kehitykseen johti luonnollisesti käsitykseen, jonka mukaan kirjallisuudella on mahdollisuus ilmentää laajalti kansakunnan historiaa ja sen erityisluonnetta.⁹⁸ Kirjallisuushistoriasta tuli näin tiivis osa kansallisen heräämisen ajatusta, joka yhdessä kansankielisen kirjallisuuden ja eri kirjallisten instituutioiden – yhdistysten, aikakauslehtien ja yliopistojen – kanssa kehitti kansalliskirjallisuuden kaanonin eteenpäin.⁹⁹ Tässä mielessä kirjallisuushistorian kehitys 1800-luvulla oli hyvin vastaava muun tieteellisen historian kirjoituksen kanssa.¹⁰⁰ Molempia yhdisti saman vuosisadan loppupuolella

⁹⁶ Walsh & Boucher 2018, 16. Kirjoittajat lähestyvät aihetta ensisijaisesti John Duprén tieteidenvälisiä rajanylityksiä kritikoivien kirjoitusten kautta.

⁹⁷ Perkins 1993, 1–2. 1800-luvun kirjallisuushistoriallisesta paradigmasta, ks. lisäksi Behler 1991, passim.

⁹⁸ Ks. esim. Hutcheon 2002, 4; Steinby 2013, 20.

⁹⁹ Neubauer 2001, 47–51.

¹⁰⁰ Suomessa kirjallisuushistoria keskittyi itsenäiseksi oppiaineekseen 1800-luvun puoliväliin tultaessa. Kirjallisuudentutkimus oli kuulunut 1700-luvun puolivälistä lähtien osaksi oppihistoriaa, jonka tavoitteena oli selvittää inhimillisen tiedon, tieteenalojen ja kirjojen

myös positivistinen käänne, jonka myötä ylihistorialliset selitykset vaihtuivat paikoitellen menneisyyden tapahtumien tarkempien kausaalisuhteiden problematisointiin. Luonnontieteistä vaikutteita ottanut positivismi kyseenalaisti olemassa olevan kirjallisuushistorian tieteellisen perustan, mutta sai nopeasti myös omat kriitikkonsa. Intuitiivista päättelyä empiiristen tosiasioiden sijaan kannattaneet tutkijat korostivat, että kirjallisuudentutkimuksen tuli yleistysten sijaan painottaa kirjailijoiden yksilöllisyyttä. Samalla heräsi myös historiantutkimukselle usein esitetty kysymys siitä, liikkuuko kirjallisuudentutkimus pohjimmiltaan taiteen vai tieteen alueella.¹⁰¹

Kirjallisuudentutkimuksen tarkoituksesta ja suunnasta käytiin siis jo varhain kriittistä keskustelua, mutta toistaiseksi tämä tapahtui yksinomaan kirjallisuushistoriallisen paradigman sisällä. Ensimmäisen kerran kirjallisuushistoriallinen ajattelu tuli kokonaisuudessaan kyseenalaistetuksi 1800-luvun lopulla. Nyt esitetyn kritiikin mukaan historiallinen konteksti – yleinen tai yksilöllinen – ei koskaan voinut täysin selittää kirjallisuutta esteettisenä muotona: kirjallisuuden merkityksen nähtiin sijaitsevan jossain muualla kuin niissä vaikutteissa, jotka varsinkin kirjailijaa koskevista eri empiirisistä lähteistä oli mahdollista lukea.¹⁰² Selkeimmin uuden ajattelun läpimurto näkyi Venäjällä 1910-luvulta eteenpäin vaikuttaneessa formalistisessa opissa, jota kannattaneiden mukaan kirjallisuus ei näyttäydy kirjailijan aatteiden ja ympäröivän todellisuuden heijastumana, vaan erityisenä kielen järjestyksenä. Formalismi korosti tutkivansa taideteosta objektiivisena tosiasiana, joka on riippumaton taiteilijan ja vastaanottajien subjektiivisesta tietoisuudesta. Formalistit eivät siis kieltäneet kirjallisuushistorian mahdollisuutta, mutta heille se merkitsi teosten historiaa ja niiden eri suuntausten, koulukuntien, tyylien ja lajien historiaa, joihin teokset yhdistyivät.¹⁰³ Yhdysvaltalaisen uskriitikin tarkoituksena oli sittemmin formalismin tavoin kääntää huomio kirjailijasta ja ympäröivästä yhteiskunnasta yksin kirjallisuuteen, mutta sen esittämä vastustus kirjallisuushistoriaa kohtaan oli selvästi ohjelmallisempi. Uskriitikki ei antanut edes periaatteessa mahdollisuutta historiallisille selityksille, vaan pyrki lähestymään kirjallisuutta ulkopuolisesta todellisuudesta irrallisena kokonaisuutena.¹⁰⁴ Teoskeskeisen ajatte-

historiaa. Estetiikka ja kirjallisuus irtaantuivat sittemmin oppihistoriasta ensimmäiseksi varsinaiseksi kirjallisuustieteelliseksi oppiaineeksi. Ks. Varpio 1986, 19–21. Käsittelen kansallisen historiakulttuurin vaikutusta kirjallisuuden- ja historiantutkimuksen kehitykseen tarkemmin luvussa 9.4 ”Kansallinen myytti”.

¹⁰¹ Korhonen 2008, 15–16.

¹⁰² Perkins 1993, 7–8.

¹⁰³ Medvedev 2007, 249–255, erit. 255. Ks. myös Korsisaari 2008, 291–292. Vrt. Perkins 1993, 8; Eagleton 1997, 14.

¹⁰⁴ Uskriitikki syntyi Englannissa 1920-luvulla, levisi Yhdysvaltoihin seuraavalla vuosikymmenellä ja toisen maailmansodan jälkeen amerikkalaisessa muodossaan laajalle Eurooppaan. Ks. Perkins 1993, 8; Korsisaari 2008, 292–295.

lun eri variaatiot synnyttivät kirjallisuustieteeseen 1900-luvun loppupuolelle kestäneen uuden formalistisen paradigman¹⁰⁵, joka syrjäytti kirjallisuushistorian.¹⁰⁶

Kirjallisuushistoriassa ei koskaan ole ollut kyse ainoastaan biografis-bibliografisesta esityksestä, jossa kirjallisuus ja kirjailijat kanonisoidaan kronologisesti esimerkiksi valtion, kansallisuuden tai kielialueen mukaisesti. Historiallinen ulottuvuus on yhtä lailla kuulunut – vaikkakaan ei yhtä tunnistetusti kuin historiallisia pitkäikäislinjoja kuvaavien yleisesitysten kohdalla – osaksi lukemattomia kirjallisuudentutkimuksen alueita: yleistä kirjallisuuden teoriaa, sosiologiaa, psykologiaa, semiotiikkaa, estetiikkaa sekä laajempaa kulttuurintutkimusta, jossa kirjallisuudella on keskeinen asema.¹⁰⁷ Kirjallisten ilmiöiden historiallinen määräytyminen osana kulttuurista, sosiaalista ja yhteiskunnallista todellisuutta on noussut tunnustetuksi periaatteeksi kuitenkin vasta postmodernistisen tieteenfilosofian seurauksena. Teosten ulkopuolisen todellisuuden implisiittinen läsnäolo on pakottanut kirjallisuudentutkimuksen säännöllisesti vastaamaan historiallisuuden esittämään haasteeseen. Toistaiseksi ratkaisemattomana kysymyksenä on säilynyt, miten autonomisen taiteen merkitystä voidaan historiallisena ilmiönä ymmärtää, ellei taidetta ole mahdollista historiallistaa.¹⁰⁸ Historiallinen monimuotoisuus on näin pakottanut kirjallisuushistoriaan kriittisesti suhtautuvia tutkijoita jatkuvasti laajentamaan ja kyseenalaistamaan käsityksiään aiheesta.

Laajempi teoreettinen – ja yksipuolisesta teoskeskeisestä kritiikistä vapaa – kiinnostus kirjallisuushistoriaa kohtaan alkoi kehittyä 1970-luvulta eteenpäin useasta eri suunnasta. Ensinnäkin kyseessä oli postmodernismin mukanaan tuoma puhdas vastavoima pitkään jatkuneille pyrkimyksille tukahduttaa kirjallisuushistorian tieteellinen merkitys. Vaikka postmodernismin ei voidakaan katsoa olleen luonteeltaan erityisen historiapainotteinen, vaikutti sen mukanaan tuoma oppositiohenki vanhoja käsityksiä vastaan siihen, että historiallisuutta pitkään vältelleen kirjallisuudentutkimuksen perusteet tulivat nyt omalta osaltaan kyseenalaistetuiksi.¹⁰⁹ Näkyvämmän kirjallisuushistoria korostui yhteiskunnallisten vähemmistöryhmien alati kasvaneessa oikeustaistelussa, joka heijastui myös kirjal-

¹⁰⁵ Ymmärrän formalismin tästä eteenpäin yleiskäsitteeksi, jonka yhteyteen kuuluvat – ellen erikseen mainitse – venäläinen formalismi, uskriteikki ja strukturalismi.

¹⁰⁶ Yksi formalistisen paradigman keskeisistä ilmentymistä on ollut dekonstruktionismi, joka asettaa omalta osaltaan kyseenalaiseksi periodeihin, kaanoneihin sekä muihin kirjallisuushistorian kannalta keskeisiin jäsenyyksiin liittyvät periaatteet. Perkins 1993, 8–9.

¹⁰⁷ Harris 1994, 436.

¹⁰⁸ Ks. Hoy 1975, 269.

¹⁰⁹ Ks. Frow 1991, 132; Perkins 1993, 9–10. Pertti Karkama on postmodernismin yhteydessä osuvasti todennut, että modernin yhteiskunnan ja kulttuurin murrosvaiheille on luonteenomaista, että ne tuovat mukanaan syvän epäluottamuksen kaikkia niitä logiikkoja kohtaan, joilla vallanpitäjät tai valtaan pyrkivät ovat perustelleet historian kulkua kohti nykyhetkeä. Karkama 1995, 95.

lisuudentutkimukseen ja lisäsi painetta historiallisten lainalaisuuksien näkyväm-
pään korostamiseen. Dekonstruktioismi pyrki puolestaan tieteellisen keskustelun
sisällä irrottautumaan teoskeskeisestä ja kielen sisäisen tarkastelun paradigmasta,
vaikka kyseenalaistikin muuten perinteisen kirjallisuushistorian mahdollisuudet.
Edelleen kirjallisuudentutkimuksessa kasvatti suosiotaan sosiaalishistoriallinen
suuntaus, joka näki välttämättömäksi tutkia kirjallisuutta yhtenä yhteiskunnallisena
instituutiona muiden joukossa, ja jonka seuraukset ovat kirjallisuushistoriallisen
ajattelun laajenemisessa sittemmin olleet merkittävät.¹¹⁰

Suomalaisen tutkimusperinteen suhde kirjallisuushistoriaan tieteenalana näyt-
täytyy skeptisenä. Tämä on ollut seurausta historiografisen kritiikin ja teoreettisen
keskustelun yhteensulautumisesta, jota on samalla sävyttänyt tiedepoliittinen kan-
taaottavuus. Kai Laitisen kiteytyksen mukaan suomalaiset kirjallisuushistoriat ovat
tavallisesti olleet akateemisilta tahoilta tulleita eliittikirjallisuuden historioita, joi-
den valintaperuste on ollut esteettinen.¹¹¹ Pertti Karkama on samaa mieltä
todetessaan, että (kansallisten) kirjallisuushistorioiden keskeisenä ongelmana on
säilynyt, miten nykyaikaistumisen myötä yhä kasvava ja eriytyvä kirjallinen mate-
riaali on voitu valita, tulkita ja jäsentää niin, että se muodostaa yhtenäisen,
merkittävän, mielekkään ja samalla perustellun historiallisen jatkumon. Karkaman
mukaan kirjallisuushistorioihin on liittynyt laajoja ja merkitykseltään ratkaisevia
maailmankatsomuksellisia, ideologisia ja tieteellisiä ongelmia, joista historioiden
kirjoittajat muodostavat merkittävimmän. Kirjallisuushistorioita laatineet tutkijat
ovat Karkaman käsityksen mukaan olleet useimmiten sivistyneistön miespuolisia
edustajia, jotka teoksistaan päätellen ovat uskoneet edustavansa universaaleja arvo-
ja ja asettuneet kaikkia niitä vastaan, jotka ovat olleet ristiriidassa heidän ”oman,
mahdollisesti ideologisen logiikan kanssa”.¹¹²

Vaikka kirjallisuushistoriaa on lähestytty useasta eri näkökulmasta käsin, laa-
jemmat pohdinnat kyseisen tieteenalan olemuksesta osana kirjallisuudentutkimusta
tai sen suhteesta historian tutkimukseen ovat jääneet Suomessa harvinaisiksi.¹¹³

¹¹⁰ Ks. esim. Saariluoma 1989, 11–12; Perkins 1993, 9–10. Ks. lisäksi Steinby 2014, pas-
sim.

¹¹¹ Laitinen 1989, 50. Vrt. Laitinen 1995, passim.

¹¹² Karkama 1995, 97–99. Laitisen ja Karkaman kohdalla on todettava, että heidän näke-
myksensä sisältävät myös itsekriittisiä piirteitä, sillä molemmat toimivat myös itse
kirjallisuushistorioiden laatijoina.

¹¹³ Puhtaasti tieteidenvälisiä tutkimuksia kirjallisuushistorian ja historian tutkimuksen suh-
teesta ei Suomessa ole kirjoitettu. Vaikka tieteenalat ovat toisiinsa sitoutuneita usealla eri
tasolla (esim. biografiaihin ja yhteiskunnalliseen kontekstiin liittyvät kysymykset), niiden
teoreettinen suhde on pysynyt implisiittisenä ja nousee esiin pääasiassa fragmentaarisesti
laajempien aiheiden osana. Ks. esim. Lyytikäinen 1995b, 19–20. Poikkeuksena voidaan
pitää Markku Hyrkkäsen artikkelia ”Merkityksien kontekstit ja kontekstien merkitys”, jossa
hän lähestyy kirjallisuushistorian problematiikkaa historian tutkijan näkökulmasta. Koska
Hyrkkänen kuitenkin ilmoittaa edustavansa puhtaasti historioitsijan näkökulmaa ja lisäksi

Teoreettinen kiinnostus kirjallisuushistoriaa kohtaan ei ole ollut Suomessa riittävän laajaa, että se olisi mahdollistanut David Perkinsin tunnetun teoksen *Is Literary History Possible?* (1993) kaltaisten tarkkaan määriteltyjen kysymysten esittämisen. Osittainen syy tähän on varmasti ollut se, että varsinaiset kirjallisuushistorialliset yleisesitykset¹¹⁴ ovat ottaneet näkyvää etäisyyttä teoreettisiin kysymyksenasetteluihin, jolloin teosten arviointi on jäänyt erillisten tutkimusten tehtäväksi. Kirjallisuushistorian tieteellisestä luonteesta käyty keskustelu oli Suomessa erityisen tiivistä 1980- ja 1990-luvuilla, jolloin aiheesta ilmestyi useampi antologia.¹¹⁵ *Suomen kirjallisuushistoria* (1999) merkitsi puolestaan yleisesitysten kohdalla bio-bibliografisen perinteen päättymistä,¹¹⁶ kun kirjallisen elämän kuvaamisessa keskeiseen asemaan nousivat kirjallisuuden aseman ja tehtävän muutokset yhteiskunnassa.¹¹⁷ Vaikka teossarjaa edelsi vilkas teoreettinen keskustelu, sen esitteleminen uusi lähestymistapa on hyväksytty uudeksi kirjallisuushistorian käytännöksi, kuten Liisa Steinby on huomauttanut, ilman näkyvää teoreettista pohdintaa.¹¹⁸

Steinby itse on pyrkinyt paikkaamaan teoreettisen keskustelun aukkoa esittämällä niin kutsuttua *elliptistä synteesiä* uudenlaiseksi kirjallisuushistorian lähestymistavaksi. Elliptisen synteessin ajatus on erityisen kiinnostava sekä kirjallisuushistorian sisäisen että tieteidenvälisen pohdinnan kannalta. Teorian tausta on saksalaisessa sosiaalishistoriassa, joka 1980-luvulta eteenpäin vaikutti teoskeskeisyyden sivuuttamiseen kirjallisuuden yhteiskunnallisemmän tarkastelutavan tieltä.¹¹⁹ Toinen vaikuttaja on Steinbyn käsitys siitä, että 1900-luvun jälkipuoliskol-

toteaa, että ”jokaisen tieteenalan tutkijoiden on ratkaistava metodiongelmansa ja tutkimustehtävänsä omin päin”, ei artikkeli edusta tieteidenvälisyyttä samassa mielessä kuin miten sen tässä väitöskirjassa ymmärrän. Ks. Hyrkkänen 1995, 49.

¹¹⁴ Viitataan tässä yhteydessä jokseenkin puhdaspiirteisiin bio-bibliografioihin, joista tärkeimpinä voidaan mainita Tarkiainen 1934; Kupiainen 1948; Koskimies 1949; Laitinen 1991. Aikakausi- ja tyyliuuntapainotteiset kirjallisuushistoriat ovat olleet selvästi teoriapainotteisempia.

¹¹⁵ Ks. antologiat *Kirjallisuushistoria tänään* (Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1989); *Helmi simpukka joki. Kirjallisuushistoria tänään* (Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1995); *Ajan taitteita. Kirjallisuuskäsitys ja periodin murros suomalaisessa kirjallisuudessa* (Kotimaisen kirjallisuuden laitos, Helsingin yliopisto 1995). Uudemmassa keskustelusta ks. kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti *Avaimen* teemanumero 2/2014 ”Kirjallisuushistorian rajat”.

¹¹⁶ Steinby on tosin totuudenmukaisesti huomauttanut, ettei kaikissa *Suomen kirjallisuushistoriaa* edeltäneissä kirjallisuushistoriallisissa yleisesityksissä ole kyse bio-bibliografioista, koska ne eivät puhtaasti jäsenny kronologisessa järjestyksessä esitetyiksi kirjailijabiografioiksi. Steinby 2014, 13–14.

¹¹⁷ Varpio 1999, 8. Ks. myös Häggman 2015, 347–348.

¹¹⁸ Steinby 2014, 16.

¹¹⁹ Steinby käyttää havainnollistava esimerkkinä Saksassa vuosina 1980–2004 ilmestynyttä teossarjaa *Hansers Sozialgeschichte der deutschen Literatur*. Steinby 2014, 8–13.

ta eteenpäin kirjallisuudentutkimuksessa on eletty pluralismin aikakautta, jolloin käytössä on ollut samanaikaisesti useita eri kirjallisuudentutkimuksen paradigmoja.¹²⁰ Elliptisen synteesin keskeinen ajatus on se, että ”mikään synteesi ei ole kaikenkattava tai lopullinen vaan ainoastaan järkevästi perusteltavissa oleva esitys siitä, miten tietyllä tapaa rajatun kirjallisuuden historiallista muutosta voisi kuvata”. Tutkijan tulee Steinbyn mukaan olla tietoinen kirjallisuuden ja sen kontekstien loputtomasta moneudesta, joiden kautta hän esittää kokeeksi tietyn kirjallisuushistorian linjan hahmotuksen.¹²¹

Moniparadigmaattisuuden aikana kirjallisuushistorian voidaan katsoa jälleen saavuttaneen kirjallisuudentutkimuksessa täysvaltaisen toimijan aseman.¹²² Näkökulmien moninaisuudessa ja teoreettisia lähestymistapoja koskevassa avoimuudessa on toisaalta nähty piilevän myös kirjallisuushistorian itseymmärrystä koskeva syvä ongelma. David Simpson on kritisoinut nykyistä kirjallisuushistoriaa siitä, että se on alkanut nähdä itsensä kaikkivoipana toimijana ilman, että yksikään inhimillisen elämän osa-alue enää pysyy sille vieraana. Tämä ”laaja-alaisuuden paradigma”, jossa kirjallisuushistoriasta on tullut ”kaiken mahdollisen historiaa”, ei Simpsonin mukaan ole saanut riittävästi kriittistä tarkastelua osakseen. Simpson väittää, että kirjallisuushistoria on liian voimakkaasti lähestynyt yleistä kulttuurintutkimusta, eikä kirjallisuushistorian erityistä merkitystä tästä syystä ole enää mahdollista osoittaa. Jonkinasteinen rajaus on kuitenkin Simpsonin mukaan välttämätön, sillä kulttuurintutkimuksen havainnoimilla yleisillä merkityksillä ei hänen mukaansa ole mahdollisuutta palautua erityisiin merkityksiin, tässä tapauksessa kirjallisuuteen. Osana kulttuurintutkimusta kirjallisuushistoriaa uhkaa näin ominaisuuteen menetys.¹²³

Tässä kohtaa aletaan lähestyä kirjallisuushistorian ja historian tutkimuksen tieteidenvälisen suhteen keskeistä piirrettä. Mikäli hyväksytään ehto, jonka mukaan kirjallisuushistoria on osa kirjallisuudentutkimusta, hyväksytään samalla se, että *kirjallisuus* on kirjallisuushistorian välttämätön määre. Mikäli edelleen hyväksytään, että kirjallisuus on aina historiallisesti määräytyntä, hyväksytään myös, että kirjallisuutta on tarkasteltava osana sen kulttuurista, yhteiskunnallista ja sosiaalista kontekstia. Huoli siitä, kuinka pitkälle kirjallisuushistoria voi lähestyä kirjallisuuden ulkopuolista todellisuutta menettämättä itsenäisyyttään, on perusteltu, jos asiaa tarkastellaan ainoastaan kirjallisuudentutkimuksen sisältä käsin. Simpsonin kulttuurintutkimusta koskeva kritiikki osoittaa selvästi, että hänen mukaansa

¹²⁰ Steinby 2013, 21.

¹²¹ Steinby 2014, 13.

¹²² Täysvaltaisella toimijuudella ei tosin viitata kansalliseen kirjallisuushistoriaan pohjautuvaan kirjallisuuskritiikkiin ja kanonisointiin, joiden tieteellinen merkitys asetetaan edelleen voimakkaasti kyseenalaiseksi. Ks. Valdés 2002, 73.

¹²³ Simpson 1999, 5–7.

kirjallisuushistorian tehtävänä on pysytellä kirjallisuuskeskeisenä – tarkemmin ottaen kirjallisuuskriittisenä – tieteenalana.¹²⁴ Se osa kirjallisuudentutkimusta, joka on ilmaissut epäilynsä perinteisen kirjallisuushistorian kirjallisuustieteellisestä validiteetista, epäilee näin myös kirjallisuushistorian toimivuutta osana laajempaa kulttuurista diskurssia. Tämä saattaa olla osoitus siitä, että kirjallisuushistorian kehitykseen *kirjallisuustieteenä* on vielä olemassa uskoa. Ristiriitaisuuksien syvempi merkitys kuitenkin on, että kirjallisuushistorian ymmärtäminen yksipuolisesti kirjallisuudentutkimukseksi on mahdollista haastaa.

Kirjallisuushistorian historiakäsitystä sekä kirjallisuushistorian ja historian tutkimuksen keskinäistä suhdetta ovat toistaiseksi käsitelleet yksipuolisesti kirjallisuudentutkijat. Kun yhteinen dialogi historian tutkijoiden kanssa on puuttunut, tieteenaloja erottavat piirteet ovat korostuneet. Kirjallisuudentutkijoiden toistuvaksi tavoitteeksi on muodostunut sen osoittaminen, miten kirjallisuushistorian historiakäsitys eroaa muusta historian tutkimuksesta. Wendell W. Harrisin mukaan kirjallisuushistorian luonteen tarkempi määrittely tuli 1990-luvulla välttämättömäksi, koska tieteenalaa koskevat päällekkäiset näkemykset kasvoivat ja kielellinen käänne pakotti kysymään, onko minkäänlainen objektiivinen historia enää ylipäänsä mahdollista.¹²⁵ Harrisin huomio kohdistuu niihin kahteen keskeiseen syyhyn, jotka säännöllisesti vaikuttavat kirjallisuushistorian historiakäsityksessä tapahtuvien muutosten taustalla. Ensimmäinen on historiallisen kontekstin laajeneminen, jonka myötä kirjallisuuden taustalla vaikuttavat instituutiot, ideologiat ja alakulttuurit tulevat kirjallisuushistorian piiriin. Toinen syy on historian tutkimuksen metodologiassa ja yleisemmässä historianfilosofiassa tapahtuva kehitys, jolla on oma vaikutuksensa myös kirjallisuushistorian teoriaan.¹²⁶

Kun huomioidaan kirjallisuushistorian halu erottautua muusta historian tutkimuksesta, yleisten historiateoreettisten – ja varsinkin metodologisten – kysymysten

¹²⁴ Kirjallisuushistorian suhteesta kirjallisuuskritiikkiin, ks. myös Perkins 1993, 177.

¹²⁵ Harris 1994, 343–435.

¹²⁶ Hutcheon & Valdés 2002, x. Yksi näkyvimmistä esimerkeistä tällä alueella on ollut Hayden Whiten teoria historian kirjoituksen narratiivisista piirteistä, joka on vaikuttanut laajalti sekä historian tutkimukseen että kirjallisuushistorian itseymmärrykseen. Keskustelun taustalla on Whiten kuuluisa tutkimus *Metahistory. The Historical Imagination in Nineteenth-Century Europe* (1973). Whiten näkemyksen mukaan fiktiivisyys ei ole ominaista ainoastaan kaunokirjallisuudelle, vaan sitä esiintyy myös historian kirjoituksen juonenrakentelussa. Paul Ricœur on lisäksi tuonut esiin, miten ihmiset kohtaavat luonnostaan aikaan liittyvät kokemukset tarinallisina. Kirjallisuushistorian suhteesta narratiiveihin historiallisen ymmärryksen muotona, ks. Sondrup 2009, 26–28. Samoin Nietzsche, Foucault'n, Barthesin ja Heideggerin kaltaiset, laajasti kulttuuri- ja ihmistieteisiin vaikuttaneet tieteenteoreetikot ovat olleet luonnollisesti näkyvästi esillä sekä kirjallisuuden- että historian tutkimuksen puolella. Ks. esim. Hoy 1975; Perkins 1991a; Harris 1994; Lyytikäinen 1995a; Neubauer 2001.

käsittely muodostuu ongelmalliseksi. Harrisin mukaan kirjallisuushistoria on erottettava kokonaan historiantutkimuksesta, mikä kuitenkin on erittäin haastavaa, sillä yhteistä käsitystä kirjallisuushistorian luonteesta ei kirjallisuudentutkimuksen sisällä ole olemassa. Koska Harris pystyy osoittamaan kirjallisuushistorian erityisluonteen ainoastaan tarkastelemalla sitä suhteessa muuhun historialliseen tietoon, tulee kirjallisuushistoria näin ymmärretyksi ainoastaan tieteidenvälisen vertailun valossa.¹²⁷ Tieteidenvälisyys ei tavallisesti näyttäydy kirjallisuudentutkijoille itsessään arvokkaana, vaan pikemminkin implisiittisenä pyrkimyksenä osoittaa, ettei kirjallisuushistorian kannata liiallisesti nojata historiantutkimuksen teoreettisiin päätelmiin. Simpson esimerkiksi kritisoi historiantutkimuksen empiiriseen tarkasteluun perustuvaa faktatietoa, joka hänen mukaansa ei voi taata vakaata perustusta objektiivisille historiakäsityksille.¹²⁸ Historiantutkimuksen epistemologisia käsityksiä vastaan suunnattu kritiikki ei kuitenkaan ole pystynyt luomaan kirjallisuushistorian historiakäsityksen *ominaislaadusta* yhteisymmärrystä. Toisekseen kriittinen suhtautuminen historiantutkimusta kohtaan ei ole ollut kokonaisvaltaista, vaan moniparadigmaattisuuden, sosiaalhistorian ja yleisen kulttuurintutkimuksen kaudella historiantutkimus on saanut kirjallisuudentutkijoista myös puolustajia.¹²⁹

Kirjallisuudentutkimuksen ja kirjallisuushistorian keskinäisessä suhteessa on pystyttävä erottamaan kaksi keskeistä piirrettä: kirjallisuuden historiallisuus yleensä ja historiallisuuden merkitykselle annetut vaihtoehtoiset selitykset. Steinby on huomauttanut, että kirjallisuushistorian erottaminen kirjallisuuden teoriasta tai teostulkinnosta on ajatuksena keinotekoinen, koska kaikki kirjallisuuden ilmiöt ymmärretään nykyisin historiallisesti määräytyviksi ja jatkuvasti ajassa muuttuviksi. Tähän liittyen Steinby on myös pohtinut, onko ylipäänsä enää tarvetta puhua erikseen kirjallisuushistoriasta.¹³⁰ Vaikka kyseinen näkemys kaikkien kirjallisten ilmiöiden – samoin kuin kaikkien kulttuuristen ja sosiaalisten ilmiöiden ylipäänsä – historiallisesta määräytymisestä voidaan hyväksyä, se ei kuitenkaan tarkoita, että kirjallisuushistoria tieteenalana olisi muuttunut epistemologisesti yksiselitteiseksi. Kirjallisuuskritiikin erityispiirteet esimerkiksi muuttuvat ajan myötä ollen näin historiallisesti määräytyviä. Silti kirjallisuuskritiikillä on olemassa myös oma erityinen sekä ajasta riippumaton kirjallisuushistoriallinen merkityksensä, johon Perkins on vedonnut,¹³¹ ja joka erottaa sen kirjallisuuden sosiologiasta, biografioista sekä muista kirjallisuushistorian osa-alueista. Jokainen osa-alue luo oman

¹²⁷ Harris 1994, passim.

¹²⁸ Simpson 1999, 8–9. Vrt. McGann 1991, 196–198.

¹²⁹ Ks. esim. kirjallisuushistorian suhde uushistorismiin. Kaes 1992, passim.

¹³⁰ Steinby 2013, 39.

¹³¹ Perkins 1993, 9–10.

erityisen suhteensa kirjallisuushistoriaan, mikä tarkoittaa, että samalla ne joutuvat määrittelemään myös oman historiakäsityksensä.

Viime vuosikymmeninä tapahtunut historiallisuuden paluu kirjallisuudentutkimukseen on laajentanut käsitystä kirjallisuuden historian eri tasoista ja mahdollisuuksista. Se ei kuitenkaan ole vastannut siihen, onko kirjallisuushistorialla *tieteenalana* olemassa sen kaltaista erityistä merkitystä, joka erottaisi sen muusta historiaa koskevasta tiedosta. Ne tutkijat, jotka vaativat kirjallisuushistorian ja historiantutkimuksen erottamista toisistaan, pystyvät perustelevaan vaatimuksensa oman erityisen osa-alueensa nimissä, mutta eivät yksinään edusta yleistä käsitystä kirjallisuushistoriasta. Koska kirjallisuudentutkimuksen historiakäsityksen ääriviivat ovat tässä suhteessa liukuvia, on se samalla johtanut kirjallisuushistorian kohdalla kirjallisuuden- ja historiantutkimuksen keskinäisen suhteen hämärtymiseen. Kirjallisuushistorialle ei aina ole annettu todellista arvoa kirjallisuustieteenä, mutta myös historiantutkimuksen mahdollisuuksia ymmärtää kirjallisuuden todellista historiallista merkitystä on pidetty vähäisinä. Kirjallisuudentutkimuksen tapa vastata kirjallisuushistorian haasteeseen on säännöllisesti palannut kysymyksiin siitä, mitä kirjallisuushistoria *ei ole* tai miksi kirjallisten ilmiöiden historiallisuuteen liittyvät erityispiirteet ovat kirjallisuudentutkimuksen kannalta erityisen hankalia. Toisaalta kirjallisuudentutkimus on ollut hyvin tietoinen kirjallisuushistorian erityisluonteesta *kirjallisuuden* ja *historian* välitilassa sijaitsevana tieteenalana.¹³² Koska tieteidenvälinen keskustelu on toistaiseksi jäänyt puuttumaan, kirjallisuushistoria on pyritty sijoittamaan vastavuoroisesti joko kirjallisuuden- tai historiantutkimukseen, mutta harvemmin molempiin.¹³³

Kirjallisuushistorian luonteen määrittely, siinä muodossa kuin sen edellä olen esittänyt, on ilmeinen tieteidenvälisen päättelyketjun tulos. Yhtä selvää ei kuitenkaan ole se, että kirjallisuushistorian alueelle kuuluva aihe lähtökohtaisesti sisältäisi tieteidenvälisiä tavoitteita. Tutkimuksen taustan ja tavoitteiden välinen suhde on kuitenkin viime kädessä juuri se, mikä tekee tieteidenvälisyyden luonteen kulloisessakin tapauksessa ymmärrettäväksi.

Hyvin yleisellä tasolla määriteltynä tieteidenvälinen tutkimus keskittyy selittämään kysymyksiä, jotka ovat liian laajoja tai monimutkaisia, jotta yksittäinen

¹³² Ks. erit. Brown 2002, 119–132. Vrt. Lyytikäinen 1995b, 19–20.

¹³³ On huomattava, että *kirjallisuuden* ja *historian* välistä suhdetta käsitteleviä tieteidenvälisiä tutkimuksia on julkaistu runsaasti. Valtaosa tutkimuksista lähestyy aihettaan joko perinteisenä kirjallisuushistoriana, tai vaihtoehtoisesti asettaa kirjallisen narratiivin vertailusuhteeseen historiantutkimuksen narratiivin kanssa. Kyseessä on toisin sanoen kirjallisuuden- ja historiantutkimuksen tieteidenvälinen vertailu, jossa kirjallisuushistorialta puuttuu primaarinen asema. Ks. esim. Moran 2010, 103–110. Vrt. Manchester University Pressin vuodesta 2000 ilmestynyt aikakausjulkaisu *Literature & History* sekä John Hopkins University Pressin vuodesta 1995 ilmestynyt aikakausjulkaisu *New Literary History*.

tieteenala voisi niihin riittävän perusteellisesti vastata.¹³⁴ Miamin yliopistossa tieteidenvälistä tutkimusta kehittäneen William H. Newellin mukaan juuri monimutkaisuus ja moniulotteisuus (*complexity*) ovat kriittisimmät kysymykset sekä tieteidenvälisen tutkimuksen lähtökohtia että varsinaista tutkimuskohdetta arvioitaessa. Newellin keskeinen sanoma on se, että monimutkaisuus on sekä välttämätön että riittävä edellytys tieteidenväliselle tutkimukselle: tieteidenväliset tutkimukset käsittelevät vain monimutkaisia ilmiöitä ja kaikki monimutkaiset ilmiöt edellyttävät tieteidenvälistä tutkimusta. Tutkimusaiheen monimutkaisuuden täytyy tulla myös havaittavasti näkyviin tutkimuskysymyksessä, hypoteesissa tai tutkimuksen rakenteessa, ei ainoastaan joissakin empiirisen tarkastelun yksityiskohdissa.¹³⁵

On totta, että tieteidenvälisyys näyttäytyy useimmiten hyvin teoriapainotteisena. Tämä voidaan havaita jo siinä perustavaa laatua olevasta kysymyksestä, mihin tieteidenvälisyyden eri kategorioista tutkimus milloinkin kuuluisi sijoittaa. Suomessa tunnetaan varsinaisen tieteidenvälisyyden lisäksi myös moni- ja poikkitieteelliset lähestymistavat, englannin terminologiassa eri tasojen kirjo on vieläkin suurempi.¹³⁶ Monitieteellisyyden tehtävänä on pidetty kahden tai useamman tieteenalan alueelle sijoittuvan ilmiön tai ongelman selittämistä samanaikaisesti, jolloin näkökulma säilyy kunkin tarkasteltavan tieteenalan omana. Tieteidenvälisyys sen sijaan selittää ilmiötä eri tieteiden keskinäisen vuoropuhelun perustalta. Poikkitieteellisyydessä eri tieteenalat pyrkivät selittämään ilmiötä sen omista piirteistä käsin niin laaja-alaisesti ja kattavasti, että usein lopputuloksena saattaa olla uuden tieteenalan synty.

Tulenkantajien historiakuvan rakentumista käsittelevällä tutkimuksella on hankaluuksia sopia kunnolla yhteenkään edellä mainituista kategorioista. Kyseessä on historian tutkimus, joka on kiinnostunut kirjallisuushistoriallisesta tutkimusperinteestä, mutta ei lähtökohtaisesti pyri keskinäiseen vuoropuheluun kirjallisuudentutkimuksen kanssa. Jos vuoropuhelua tutkimuksen seurauksena syntyy, mikä tietysti olisi vain positiivinen asia, ei se kuitenkaan ole seurausta tutkimuksen tavoitteista. Näin ollen kyseessä ei voi olla tieteidenvälinen tai poikkitieteellinen tutkimus. Jäljelle jää monitieteisyys. Tulenkantajien historiakuvan yhteys kirjallisuudentutkimukseen antaa melko kiistämättömästi ymmärtää, että tutkimuksessani käsitellen kahden tieteenalan alueelle sijoittuvaa ilmiötä. Tämä pitääkin paikkansa, mutta tietyllä varauksella. Jos lähtökohtana on se, että kirjalli-

¹³⁴ Repko 2007, 2–6. Tieteidenvälisyyden laajemmasta määrittelystä, ks. Thompson Klein 2010, passim.

¹³⁵ Newell 2001, 7; Newell 2013, 31.

¹³⁶ Erich Jantschin klassisen ja laajalle levinneen jaottelun mukaan tieteidenvälisestä hierarkiasta löytyvät seuraavat tasot: *multidisciplinarity*, *pluridisciplinarity*, *crossdisciplinarity*, *interdisciplinarity*, *transdisciplinarity*. Ks. Newell 2013, 27.

suushistoria ei kuulu puhtaasti kirjallisuudentutkimuksen alueelle, vaan on peräti lähempänä historian tutkimusta, asettaa se samalla myös tutkimuksen monitieteisen luonteen kyseenalaiseksi. Muussa tapauksessa tutkimustani voidaan kutsua monitieteiseksi.

Vähintään yhtä olennaista kuin tutkimuksen kategorisointi jonkin tietyn nimitäjän alle on kysyä, mitä kaikkea toisen tieteenalan rajan ylittäminen käytännössä voi tarkoittaa. Näitä kysymyksiä ratkaisemaan on kehittynyt kokonaan oma tieteidenvälinen suuntaus, jota kutsutaan kuvaavasti tieteelliseksi imperialismiksi (*scientific imperialism*). Tieteellisen imperialismin keskeisiä kysymyksiä ovat, tapahtuuko tieteenalan ylitys imperialismia harjoittavan vai sen kohteeksi joutuvan (*colonized*) tieteenalan metodein, miten voidaan todeta se, että imperialismia harjoittavan tieteenalan tarkoituksena on muuttaa sen kohteeksi joutuvan tieteenalan käytäntöjä ja edelleen, mitä imperialismin kohteeksi joutuneelle tieteenalalle laajentumisen (*expansion*) jälkeen tapahtuu.¹³⁷

Keskittän huomioni viimeiseen kohtaan. Jos tavoitteenani esimerkiksi olisi historian tutkimuksen ja kirjallisuudentutkimuksen keskinäisen vertailun kautta luoda uusi näkemys kirjallisuushistorian luonteesta, jonka edellyttäisin myös kirjallisuudentutkimuksen omaksuvan, olisin ylittänyt oman tieteenalani rajat normatiivisella tavalla. Tavoitteeni, edellä esitettyä kategorisointia mukailen, olisi tässä tapauksessa poikkitieteellinen. Kun poikkitieteellisyys kuitenkin tapahtuisi yksipuolisesti toisen tieteenalan, tässä tapauksessa historian tutkimuksen, lähtökohdista käsin, ei se näyttäydy ongelmattomana. Tieteellinen imperialismi, jonka keskeinen tutkimuskohde on juuri tieteidenvälinen prosessi, pyrkii huomioimaan myös sen, miten imperialismin kohteeksi joutuvaa tieteenalaa on soveliasta lähestyä ja sen alkupe räisiä käsityksiä kohdella.¹³⁸ Asetelma, jossa yhden tieteenalan edustaja omatoimisesti pyrki yhdistämään kahden tieteenalan teoreettisia ja metodologisia näkökulmia, liikkuisi tätä taustaa vasten tutkimuseettisesti harmaalla alueella.

Kirjallisuushistorian uudelleenmäärittely ei kuitenkaan ole tutkimuksen tavoite, ei edes varsinainen lähtökohta. Kirjallisuushistorian luonteesta edellä käymääni pohdintaa voidaan pitää vain yhtenä mahdollisena näkökulmana aiheeseen, varsinkin kun se perustuu lähes yksipuolisesti kirjallisuudentutkijoiden itse esittämiin näkemyksiin. Varsinainen tavoitteeni, eli tulenkantajien historiakuva rakentumisen tutkiminen, ei puolestaan pyri muotoilemaan uudestaan kirjallisuushistorian olemusta, vaan asettaa ainoastaan kirjallisuudentutkimuksen tulenkantajia koskevat kirjallisuushistorialliset päätelmät historiografiseen tarkasteluun. Kiinnostukseni on siis ensisijaisesti tulenkantajien historiassa, ei kirjallisuushistoriassa yleensä. Jos tulenkantajien historiakuva olisi syntynyt esimerkiksi sosiologien toimesta, käsitte-

¹³⁷ Mäki, Walsh & Pinto, 2018, 4.

¹³⁸ Ibid.

lisin sosiologian historiakäsitystä. Tai jos tulenkantajia jo alusta lähtien olisi tutkitu ainoastaan historioitsijoiden toimesta, ei tieteidenvälinen pohdinta tässä tapauksessa olisi ylipäänsä tarpeen.

2. Kysymyksenasettelu

2.1 Tutkimuksen rajaus

Kysymyksenasettelustani käsin olen ensisijaisesti kiinnostunut tulenkantajien käsitteelle eri aikoina annetuista merkityksistä. Tarkoitukseni ei siis ole kirjoittaa tulenkantajien tapahtumahistoriaa uudelleen, korostaa vähän tutkittua 1930-luvun tulenkantajien toimintaa tai antaa lopullisiksi tarkoitettuja vastauksia siihen, miten tulenkantajia historiallisena ilmiönä tulisi lähestyä. Kyseessä ei myöskään ole aatehistoriallinen tutkimus, jossa pyrkisin perusteellisesti selvittämään, mikä tulenkantajiksi nimettyjen kirjailijoiden ja ryhmien maailmankatsomuksellinen yhteys oli aikakautensa ideologioihin. Esiin nostamani kysymykset esimerkiksi valkoisen Suomen oikeistolaisesta arvomaailmasta ja 1930-luvun vasemmistolaisuudesta pyrkivät ainoastaan osoittamaan, miten tulenkantajien käsitettä kyseisten ideologioiden kautta on pyritty rakentamaan.

Tutkimuksen aikarajaus 1924–1987 perustuu niihin tapahtumiin, jotka sitovat tulenkantajien käsitteen osaksi kotimaista kirjallisuushistoriaa. Tässä merkityksessään käsite esiintyi ensimmäistä kertaa Nuoren Voiman Liiton kirjallisen harrastuspiirin albumissa vuonna 1924. Historiakuvan voidaan katsoa saavuttaneen nykyisen (kirjallisuushistoriallisen) muotonsa vuoteen 1987 tultaessa, jolloin Pertti Lassila esitti *Uuden aikakauden runoudessa* tulenkantajien tutkimustraditioon kohdistuneen kritiikkinsä. Tässä vaiheessa viimeiset systemaattiset kirjailijahaastattelut oli toteutettu ja muistelmateokset julkaistu. Lassilan jälkeen kirjallisuudentutkijat eivät enää ole julkaisseet tulenkantajia käsitteleviä uusia erityistutkimuksia. Aihetta myöhemmin sivunneet teokset, kuten edellä on todettu, vahvistivat edelleen Vesa Maurialan väitöskirjaan saakka olemassa ollutta historiakuvaa. Lassilan tutkimus edustaa tästä syystä kulminaatiovaihetta tulenkantajien tutkimusperinteessä ja perustelee siksi paikkaansa tarkastelun päätepisteenä.

Aikarajaukseen on kuitenkin syytä kiinnittää tiettyjä lisähuomioita. Ensimmäinen on *kirjallisuushistoriaan* liittyvä kaksoismerkitys kirjallisuudentutkimuksen yhtenä osa-alueista sekä kirjallisten ilmiöiden määrittämänä menneisyytenä. Kuten edellä olen tuonut esiin, käsitykseni kirjallisuushistoriasta tieteenalana ei ole yksiselitteinen. Aikarajauksen kohdalla en kuitenkaan viittaa kirjallisuushistorian

epistemologiseen luonteeseen, vaan tieteenalan institutionaalsiin muotoihin. Kotimaisessa kirjallisuushistoriassa on aikarajauksen kohdalla tästä näkökulmasta kyse tutkijoista ja teoksista, jotka omaehtoisesti ovat asettuneet edustamaan kirjallisuushistoriaksi kutsuttua tieteenalaa.

Toinen huomio liittyy aikarajauksen ja tutkittavan kohteen (tulenkantajien käsitteen) väliseen suhteeseen. Käsitteiden rakentumisessa on periaatteessa kyse niihin kiinnittyvien merkitysten loputtomasta muodostumistapahtumasta: käsitteet täydentyvät ja muuttuvat aina uudelleen erilaisissa konteksteissa ja diskursiivisissa akteissa. Tästä syystä käsitteiden rakentumiselle ei periaatteessa voida asettaa päätepistettä, kuten aikarajauksessani olen tehnyt.¹³⁹ Tulenkantajien käsite ei saavuttanut lopullista muotoaan vuonna 1987, vaan kyseessä on käsitteen tietyn kehitysvaiheen sulkeutuminen. Kirjallisuudentutkimuksen jälkeen tulenkantajien käsite on saanut uusia merkityksiä esimerkiksi historiankirjoituksen alueella, mistä nyt käsillä oleva tutkimukseni on tuorein esimerkki. Tulevaisuudessa käsite jatkaa kehittymistään vielä toistaiseksi ennustamattomissa konteksteissa.

Kolmas huomio on se, että aikarajauksesta johtuen tutkimuksellani ei ole etymologisia tavoitteita, vaikka joudunkin paikoitellen huomioimaan, miten esimerkiksi kreikkalainen mytologia on vaikuttanut tulenkantajien kirjallisuushistoriallisen käsitteen syntyyn. Tutkimuksen ulkopuolelle jää samoin pohdinta kirjallisuushistoriallisen käsitteen mahdollisesta vaikutuksesta myöhemmin 1900- ja 2000-luvulla Suomessa esiintyneisiin tulenkantajat-nimisiin ilmiöihin.¹⁴⁰

Toinen tutkimuksen keskeisistä rajauksista koskee historiakuvan määritelmää, eli kysymystä siitä, mitä *historiakuvalla* tämän tutkimuksen yhteydessä tarkoitan ja miten sen luonne eroaa *käsitteestä*? Vaikka historiakuvia on hyödynnetty historian-tutkimuksessa jo pitkään metodologisina työkaluina,¹⁴¹ varsinaista teoreettista tutkimusta historiakuvien luonteesta on olemassa vain vähän. Tämä johtuu pääasiassa siitä, kuten Luigi De Anna on esittänyt, että ammattihistorioitsijat suhtautuvat usein epäilevästi historiakuvia käsittelevän tutkimuksen käyttökelpoisuuteen. His-

¹³⁹ Huomio käsitteiden kehittymisen päättymättömästä prosessista sisältyy professori Risto Turusen tälle väitöskirjatyölle osoittamaan esitarkastuslausuntoon. Kiitän professori Turusta tärkeästä huomiosta.

¹⁴⁰ Ks. esim. 1) Tulenkantajien huippuseminaari, joka tähtää osallistujien oman elämänfilosofian ja henkilökohtaisten johtajuustaitojen kehittämiseen. Tulenkantajien tehtävänä on luoda kulttuuri, jossa on tilaa luoville, intohimoa tekemiseen tunteville yksilöille (<http://www.tulenkantajat.com/#>); 2) Tulenkantajat, Sanasadon ja Savukeitaan kirjakauppa Tampereella. *Aamulehti* ja kirjakauppa ovat jakaneet vuodesta 2013 eteenpäin myös Tulenkantajat-palkintoa, joka myönnetään eniten käänös- ja vientipotentialia edustavalle suomenkieliselle kirjailijalle (<http://tulenkantajat.wordpress.com/>); 3) Tulenkantajat, 1990-luvun lopulla perustettu yhtye, jonka musiikki on sekoitus hip hopia, funkia, soulia ja jazzia (http://fi.wikipedia.org/wiki/Tulenkantajat_%28yhtye%29).

¹⁴¹ Historiallisesta ”kuvatutkimuksesta” ja sen erityispiirteistä, ks. de Anna 1991, 25–29; Fält 2002, passim.

toriakuvien tutkija nimittäin korostaa ”suurten totuuksien” sijaan ensisijaisesti suhteellisen ja ei-objektiivisen merkitystä.¹⁴² Historiakuvien tietoteoreettiset taustat ovat löydettävissä mielikuvatutkimuksesta, joka puolestaan palautuu kognitiivisen psykologian alueelle. Mielikuvat koostuvat tiedoistamme, uskomuksista, intresseistämme, tunteistamme, sosiaalisesta ympäristöstämme ja historiallisesta perinteestämme. Kun tutkin mielikuvaa – tai tässä tapauksessa historiakuvaa – tutkin todellisuudessa kyseisen mielikuvan näkökulmasta henkilön tai suuremman ryhmän maailmankuvaa. Uusi tieto syntyy aina jo olemassa olevien mielikuvien kautta, eli uutta tietoa tulkitaan vanhan valossa. Tästä johtuen mielikuvien muuttaminen on hidas prosessi.¹⁴³

Historiakuvien voidaan katsoa rakentuvan erilaisilla menneisyyttä merkityksellistävillä ja historiatulkintoja tuottavilla foorumeilla perustuen kokonaisuuskäsitykseen siitä, millainen jokin menneisyyteen sijoittuva asia on ollut ja mikä on tuon asian merkitys nykyisyydessä.¹⁴⁴ Tämä lähestymiskulma osoittaa hyvin sen, miten historian tutkimus on vain yksi historiakuvia tuottava foorumi, mutta jättää kuitenkin avoimeksi, mitä historiakuva yhtenä menneisyyttä koskevana kerronnan muotona varsinaisesti tarkoittaa. Olavi K. Fält on pyrkinyt vastaamaan tähän kysymykseen vertaamalla historiakuvia laajojen yhteiskuntaryhmien muodostamiin mielipiteisiin ja asenteisiin. Fältin mukaan historiakuva on yksinkertaistus todellisuudesta, mutta kuitenkin pitkäkestoisempi ja muutenkin kestävämpi ilmiö kuin esimerkiksi yleinen mielipide. Historiakuvaa voi verrata ihmisten mielissä elävään karttaan, joka samanaikaisesti kuvaa todellisuutta mutta säilyy siitä irrallaan. Fält painottaa, että ensimmäinen historiakuvia tutkittaessa huomioon otettava asia on lähdeaineisto, jonka kautta käsitys historiakuvasta rakentuu.¹⁴⁵ Kyse on toisin sanoen näkökulman rajaamisesta ja sen tosiasian sisäistämisestä, ettei kokonaisten historiakuvien käsittely yhden tutkimuksen puitteissa koskaan ole täysin mahdollista.

Historiakuva ja käsite sisältävät tiettyjä analogisia piirteitä. Molemmissa tiivistyy henkilöiden, henkilöryhmien tai edelleen yhteiskuntaryhmien käsitys jostakin tietystä ilmiöstä. Kun historiakuva pyrkii hahmottamaan yhdenmukaisia malleja, käsitteessä korostuvat selvemmin sisäiset risiriitaisuudet ja käsitteen omistusoikeudesta käyty kamppailu. Käsitteen synty ja kehittyminen ovat näin helpommin historiallistettavissa kuin historiakuvan, jossa paremminkin tiivistyy erillisten pro-

¹⁴² de Anna 1991, 28. Vrt. Mäki-Petäys 2002, 92.

¹⁴³ Fält 2008, 315–319. Ks. myös ”Historiallinen kuvatutkimus. Mielikuvat maailmankuvien ja tapahtumien selittäjinä.” Tutkimusprojektin esittely. Oulun yliopisto, historian laitos. <https://www oulu.fi/sites/default/files/content/Historiallinen%20kuvatutkimus.pdf> [viitattu 17.6.2019] Vrt. De Anna 1991, 22.

¹⁴⁴ Miettunen 2009, 11, 18.

¹⁴⁵ Fält 2002, 7–9. Historiakuvan ja mielipiteen yhteydessä Fält siteeraa Melvin Smallin tutkimusta *Public Opinion and Historians. Interdisciplinary Perspectives*. Detroit 1970.

sessien lopputulos. Tulenkantajien historiakuvan rakentumisen kohdalla käsite edustaa näkökulmaa, jonka kautta osoitetaan, mitkä piirteet ovat nousseet historiakuvassa hallitseviksi. Käsite ei siis ole synonyymi historiakuvalle, sillä yhtä lailla olisi mahdollista tutkia, mikä vaikutus esimerkiksi tulenkantajia sivunneella kaunokirjallisuudella, elokuvilla tai maalaustaiteella on ollut historiakuvan muotoutumiseen.

Käsitteiden historian tutkiminen edellyttää aina esiyymmärrystä siitä, keiden näkemykset käsitettä koskevasta todellisuudesta ovat päässeet hallitsevaan asemaan. Samoin kuin historiakuvan kohdalla, kyse on lähdeaineiston ja näkökulman rajauksesta. Tulenkantajien käsitteen keskeiset määrittelijät, sen osalta kuin käsitteen tehtävänä on havainnollistaa tulenkantajien historiakuvan rakentumista, voidaan jakaa kahteen kategoriaan: maailmansotien välisinä vuosina tulenkantajien kulttuuriliikkeeseen kuuluneisiin aikalaisiin ja myöhempään tutkimuskirjallisuuteen.

Tutkimuskirjallisuuden rajaaminen on periaatteessa yksiselitteinen tehtävä: otan huomioon kaikki ne tutkimukset, jotka *erityisesti* ovat käsitelleet tulenkantajien historiaa. Sen sijaan ne lukemattomat kirjallisuudentutkimukset ja historian yleisesitykset, joiden yhteydessä tulenkantajat aikojen saatossa on esiintynyt, jätän vähemmälle huomiolle tai rajaan kokonaan tutkimuksen ulkopuolelle. Kyse ei ole siitä, etteivätkö kyseiset teokset olisi omalta osaltaan vaikuttaneet tulenkantajien historiakuvan muotoutumiseen, vaan että niiden tiedot ovat säännönmukaisesti peräisin tulenkantajia käsittelevistä primaaritutkimuksista. Näillä sekundaarisilla aineistoilla ei tästä syystä katsoakseni myöskään ole samanlaista roolia tulenkantajien käsitteen rakentajina.

Aikalaisaineiston kohdalla joudun väistämättä tekemisiin saman primaarihenkilöitä koskevan kehäpäätelmän vaaran kanssa, kuin Mäkinen ja Mauriala ennen minua. *Aikalaisiksi* ymmärrän tässä yhteydessä ensinnäkin kaikki ne, jotka maailmansotien välisinä vuosina kirjoittivat tulenkantajat-nimisiin julkaisuihin, kuuluivat tulenkantajien nimissä esiintyneisiin ryhmiin, mielsivät itsensä muuten tulenkantajiksi tai loivat kirjallisella toiminnallaan merkityksiä tulenkantajien käsitteelle. Toisaalta pidän aikalaisina myös heitä, joilla ei ollut näkyvää asemaa tulenkantajien toiminnassa maailmansotien välillä, mutta jotka sotien jälkeen muistelmakirjallisuudessa ja haastatteluissa osallistuivat tulenkantajien historiasta käytyyn keskusteluun. Kyseiset kriteerit täyttäviä henkilöitä löytyy vähintään satoja, minkä vuoksi olen myös omalta osaltani pakotettu rajaamaan tarkasteluni tiettyihin edustaviin primaarihenkilöihin. Tarkasteluni eroaa Mäkisen ja Maurialan tutkimuksista kuitenkin siinä, että kun edelliset puhuvat primaarihenkilöidensä kautta *yleisesti* tulenkantajista, oma lähtökohtani on, että valitsemillani primaarihenkilöillä on ollut tulenkantajien *käsitteen rakentumisen kannalta* potentiaalista merkitystä enemmän kuin muilla aikalaisilla.

Suoraan tulenkantajiksi eri lähteissä nimettyjä tai yhdistettyjä henkilöitä, jotka olemassaolollaan edustavat Mäkisen määritelmää kirjallisesta sivistyneistösukupolvesta, löytyy itsessään useita kymmeniä. Seuraavassa suuntaa antava luettelo: Elsa Enäjärvi, Yrjö Gustafsson, Pentti Haanpää, Martti Haavio, Onni Halla, Saima Harmaja, Aaro Hellaakoski, Yrjö Jylhä, Ilmari Jäämaa, Anna Kaari, Uno Kailas, Antero Kajanto, Aino Kajava, Arvi Kivimaa, Uno Klami, Onni Koivisto, Sylvi Kunnas, Väinö Kunnas, Johan Edvard Leppäkoski, Yrjö Ollila, Olavi Paavolainen, Raoul Palmgren, Toivo Pekkanen, Ilmari Pimiä, Armas J. Pulla, Sulho Ranta, Eero Salola, Unto Seppänen, Helinä Svensson-Timari, Sulo Tanninen, V. E. Törmänen, Elina Vaara, Kaarina Vaaher, Erkki Vala, Katri Vala, Einari J. Vehmas, Lauri Viljasen, Einari Vuorela ja Mika Waltari.¹⁴⁶

Ensimmäinen ja tärkein ehto primaarihenkilöiden valinnassa on, että heidän vaikutuksensa on täytynyt olla merkittävä 1920- ja 1930-lukujen lisäksi myös toisen maailmansodan jälkeen. Riittävä peruste ei siis vielä yksin ole se, että henkilö on mielletty tulenkantajaksi muiden toimesta, vaan hänen on täytynyt myös tietoisesti identifioida itsensä osaksi tulenkantajien historiaa ja tuottaa tässä merkityksessä tulenkantajien käsitteelle merkityksiä 1920-luvulta lähtien aina sotienjälkeiseen aikaan saakka. Esimerkiksi Mika Waltari, yksi keskeisimmistä tulenkantajiin yhdistetyistä kirjailijoista, pyrki tietoisesti irrottautumaan tulenkantaja-perinnöstään.¹⁴⁷ Yrjö Gustafssonin, jonka merkitystä on pidetty tärkeänä tulenkantajakirjailijoiden esteettisen maun kehittymisessä, oma julkaisutoiminta puolestaan käsitti vain muutaman kirjallisuusarvostelun. Sylvi ja Väinö Kunnas olivat kuvataiteilijoita ja Uno Klami säveltäjä, mikä rajaa heidät kirjallisuushistoriallisen tarkastelun ulkopuolelle. Raoul Palmgrenin merkittävä osuus tulenkantajien historiassa sekä historiakuvan tulkitsijana käynnistyi sen sijaan vasta 1930-luvulta eteenpäin. Edelleen Katri Vala ja Uno Kailas, jotka muuten ovat ehdottoman kiinteä osa tulenkantajien kirjallisuushistoriallista kaanonia, kuolivat jo nuorina, eikä heidän vaikutuksensa tulenkantajien historian määrittelijöinä näin ollen ulotu sotienjälkeiseen aikaan. Sama koskee useimpia edellä mainituista henkilöistä, joiden tulenkantajien historiakuvan rakentumisen kannalta oleellinen toiminta keskittyy yksinomaan maailmansotien välisiin vuosiin.

Erkki Valan, Lauri Viljasen, Olavi Paavolaisen, Ilmari Pimiän, Onni Hallan, Martti Haavion ja Elina Vaaran vaikutus kesti 1920-luvun alusta pitkälle toisen maailmansodan jälkeiseen aikaan. Kyseiset kirjailijat kuuluivat Nuoren Voiman

¹⁴⁶ Ks. Haavikko 1976, 13–14; 23–25; Kirstinä 2000, 160–165; Mauriala 2005, 34; Mäkinen 1989, 17–22; Saarenheimo, 1966, 9–20; Vehmas 1976, 41–53. Listan kohdalla on huomioitava, ettei se sisällä useimpia 1930-luvulla Tulenkantajain Seurassa ja *Tulenkantajat*-lehdessä esiintyneitä henkilöitä.

¹⁴⁷ Waltari 1980, 155–157, 167. Vrt. Haavikko 1976a, 13; Saarenheimo 1982, passim, erit. 56.

Liittoon, kirjoittivat *Tulenkantajat*-julkaisuihin, tulivat yhdistetyiksi aikalaisten ja tutkijoiden toimesta tulenkantajiin, osallistuivat – Paavolaista lukuun ottamatta – tulenkantajien nimissä toteutettuihin kirjailijahaastatteluihin ja myös nostivat oma-aloitteisesti tulenkantajat esiin omissa henkilöhistorioissaan. Vaikka jokainen heistä näin ollen muodollisesti täyttää primaarihenkilöille asettamani kriteerit, Pimiän, Hallan, Haavion ja Vaaran kohdalla on tehtävä tiettyjä varauksia.

Vaara, Pimiä ja Halla kuuluivat kiinteästi siihen nuorten runoilijoiden ryhmään, joka sittemmin tuli tunnetuksi ”Olavi Paavolaisen sisärenkaana” ja on muodostanut tulenkantajien historiakuvan yhden keskeisistä kerroksista. Sen sijaan 1930-luvun tulenkantajien toimintaan he eivät käytännössä osallistuneet. Halla ja Vaara suhtautuivat lisäksi vanhemmalla iällään kriittisesti tulenkantajien kirjallisuushistorialliseen merkitykseen, kun puolestaan Pimiä sitoi tulenkantajat lähes yksinomaisesti osaksi Olavi Paavolaisen henkilöä. Haavio sen sijaan ei Waltarin tavoin koskaan osoittanut erityistä kiinnostusta tulenkantajia koskevaan historiaansa, vaikka hänen merkityksensä varsinkin 1920-luvun *Tulenkantajat*-albumien ja *Nuoret runoilijat* -antologian toimittajana olikin keskeinen.

Erkki Valan ja Lauri Viljasen asemat primaarihenkilöinä ovat yksiselitteisiä. *Tulenkantajat*-albumien ja -lehtien päätoimittajana sekä Tulenkantajain Seuran puheenjohtajana Vala toimi keskeisessä asemassa kaikissa niissä yhteyksissä, joihin tulenkantajien käsite maailmansotien välisenä aikana liitettiin. WSOY:n kustannustoimittajana ja itsenäisenä kustantajana Vala oli samoin yksi merkittävimmistä henkilöistä, jotka 1920- ja 1930-luvuilla loivat edellytyksiä uuden kirjallisen sukupolven läpimurrolle. Ilman Valaa tulenkantajat ei olisi noussut samanlaiseksi, suomalaisen kirjallisuus- ja kulttuurihistorian kannalta keskeiseksi käsitteeksi, jollaisena sen nykyisin tunnemme. Sotien jälkeen Vala osallistui myös kaikista aktiivisimmin tulenkantajien historiakuvasta käytyyn keskusteluun, vaikka hänen pitkään ja määrätietoisesti kirjoittamansa muistelmateos tulenkantajien vuosilta ei koskaan ilmestynytäkään.

Myös Viljasen asema nuorvoimalaisena runoilijana, esseistinä ja kirjallisuuskriitikkona oli sotien välillä poikkeuksellisen näkyvä. 1930-luvulla Viljasen ideologinen ajattelu kiteytyi käsitykseen ”taistelevasta humanismista”, jonka mukaan kirjallisuuden ei tullut asettua yhdenkään poliittisen ideologian palvelukseen. Omaksumansa kulttuuriradikalismin mukaisesti Viljanen asettui julkisesti vastustamaan 1930-luvun tulenkantajien toimintaa. Sotien jälkeen Viljanen toimi kirjallisuuden professorina ja yhtenä Suomen kirjallisuuskentän keskeisistä auktoriteeteista. Etabloituneesta asemastaan käsin Viljanen esitti 1920-lukuun keskittyneen tulkintansa tulenkantajien historiasta, jonka keskeiset periaatteet sittemmin vakiintuivat osaksi tulenkantajien yleisesti tunnustettua historiakuvaa.

Olavi Paavolaista on totutusti pidetty tulenkantajien tärkeimpänä jäsenenä, eräänlaisena nollapisteenä, jota vasten tulenkantajien historia on jäsentynyt. Vaikka

Paavolaisen merkitys on paikoitellen päässyt ylikorostumaan, kuten myöhemmin tulen tarkemmin osoittamaan, hänen tiputtamisensa primaarihenkilöiden ulkopuolelle ei kuitenkaan ole mahdollista. Paavolaisen vaikeneminen kirjailijana vuonna 1946 ilmestyneen *Synkän yksinpuhelun* jälkeen johti siihen, että hänen kirjallinen perintönsä painottui voimakkaasti maailmansotien väliselle ajalle. Uuden sukupolven silmissä Paavolaisen henkilössä kuvastui kokonainen aikakausi, joka ei ollut erotettavissa tulenkantajien käsitteestä.

Neljäs henkilö, jonka merkitys tulenkantajien käsitteen kannalta näyttäytyy erityisen suurena, on WSOY:n kirjallinen päällikkö ja Nuoren Voiman Liiton ylijohtaja Ilmari Jäämaa. Vuonna 1934 kuolleen Jäämaan merkitys ei perustu hänen asemaansa kirjailijana, eikä hän myöskään toiminut yhdenkään tulenkantajanimisen ryhmän varsinaisena jäsenenä. Jäämaa oli kuitenkin tulenkantajien käsitteen isä, joka myös läpi 1920-luvun loi käsitteelle merkityksiä ja pystyi asemastaan käsin tukemaan nuorvoimallaisen kirjailijapolven etenemistä suomalaisella kirjallisuuskentällä. Koska Jäämaan vaikutus ei kuitenkaan ulottunut toisen maailmansodan jälkeiseen aikaan, ei hän esiinny tutkimuksen varsinaisena primaarihenkilönä.

Näillä perusteilla tutkimukseni primaarihenkilöiksi valikoituu Erkki Vala (1902–1991, vuoteen 1928 *Erik Wadenström*), Lauri Viljanen (1900–1984) ja Olavi Paavolainen (1903–1964). Muita avainhenkilöitä, joiden kautta tulenkantajien käsitteen tarkastelu saa lisää syvyyttä, ovat Ilmari Jäämaa (1888–1934, vuoteen 1906 *Islander*), Martti Haavio (1899–1973, kirjailijanimeltään *P. Mustapää*), Katri Vala (1901–1944, vuodesta 1930 *Karin Heikel o.s. Wadenström*), Elina Vaara (1903–1980, oik. *Kerttu Suomenlinna*), Ilmari Pimiä (1897–1989), Onni Halla (1899–1981) ja Raoul Palmgren (1912–1995).

2.2 Tutkimuskysymykset ja työn rakenne

Tutkimukseni pääkysymys on, miten tulenkantajien historiakuva on syntynyt, eli mitkä maailmansotien väliseen aikaishistoriaan ja myöhempään tutkimusperinteeseen liittyneet seikat ovat keskeisimmin vaikuttaneet siihen, että historiakuva on saanut nykyisin tuntemamme sisällön ja muodon? Vastauksia etsin keskittämällä huomioni tulenkantajien käsitteessä tapahtuneisiin muutoksiin. Lähtökohtana on, että tarkasteluvuosien 1924–1987 välillä käsitteessä vaikutti kaksi olemuksellista tasoa: (1) aikaistaso ja (2) historiografinen taso. Tutkimuksen rakenne jakaantuu tämän jaottelun mukaisesti johdannon jälkeiseen kahteen käsittelyosaan ja johtopäätöksiin.

Aikalaiskäsitteen tehtävänä on tuoda näkyviin se menneisyyden empiirinen todellisuus, jonka historiografinen käsite sittemmin rekonstruoi. Käytännössä kyse on tulenkantajien käsitteen tarkastelusta niiden merkitysten osalta, joita sille maailmansotien välisenä aikana eri yhteyksissä annettiin. Luvussa ”jäamaalainen tulenkantajuus” keskitän huomion Nuoren Voiman Liiton ylijohtaja Ilmari Jäämaahan, joka vuodesta 1924 eteenpäin loi ensimmäisenä tulenkantajien käsitteelle merkityksiä. Luvussa kysyn, miten ja mitä tarkoitusta varten tulenkantajien käsite syntyi ja mikä oli Jäämaan muotoilema käsitteen sisältö. Luku ”nuorvoimalainen tulenkantajuus” kietoutuu vuonna 1928 perustetun *Tulenkantajat*-lehden ympärille ja sen keskeinen kysymys on, miksi tulenkantajista muodostui se käsite, joka vuodesta 1928 eteenpäin alkoi määrittää uuden taiteilija- ja kulttuurisukupolven esiintymistä. Luvussa ”poliittinen tulenkantajuus” käsittelen ajanjaksoa 1929–1939, Tulenkantajain Seuran perustamisesta myöhemmän *Tulenkantajat*-lehden lakkauttamiseen. Luvun kysymyksiä ovat, mitä ideologisia merkityksiä tulenkantajien toiminnassa tarkasteltavalla ajanjaksolla on mahdollista havaita ja miten tulenkantajia määriteltiin ulkoapäin käsin 1930-luvun yhteiskunnallisten vastakkainasetteluiden kiristämässä ilmapiirissä.

Historiografinen käsite tarkoittaa kirjallisuuden- ja historiantutkimuksen kautta muodostunutta käsitystä tulenkantajien historiasta. Kyseessä on historiatulkinta, jonka suhde käsitteen alkuperään on lähtökohtaisesti rekonstruktiiivinen. Tällä en kuitenkaan tarkoita, että aikalaiskäsite, sellaisena kuin sen tutkimuksessani esitän, olisi sekään vapaa rekonstruktiiivisista piirteistä. Paremminkin kyse on siitä, että aikalaiskäsite sitoutuu voimakkaammin maailmansotien välisen aikakauden alkuperäislähteisiin, kun puolestaan historiografisen käsitteen kohdalla määrääviä teemoja ovat kirjallisuushistoriallinen kanonisointi, kansallinen historiakulttuuri ja historiakuvien synnyn taustalla vaikuttavat kulttuuripoliittiset valta-asetelmat. Luvussa ”kaanon” kysyn, miten kotimaisen kirjallisuuden kanonisointi 1930-luvulta eteenpäin vaikutti tulenkantajien käsitteen kehitykseen ja luvussa ”hegemonia” perustelen tarkemmin, miten kaanon käytännössä rakentui ja miksi 1930-luvun uudet tulenkantajat eivät tulleet sen osaksi? Kulttuuripoliittiseen vallankäyttöön keskittyvässä tarkastelussa esiin nousevat tutkimuksen primarihenkilöistä Olavi Paavolainen, Lauri Viljanen ja Erkki Vala. Luvun ”myytti” tarkoituksena on avata syvempiä mentaalaisia kerroksia, jotka yleisesti vaikuttivat kaanonien ja kulttuuripoliittisten valta-asetelmien taustalla ja myös paikoitellen ohjasivat niitä. Etualalle nousee kuva tulenkantajista Suomen kirjallisuus- ja kulttuurihistorian myyttisenä ilmiönä. Keskeisiä kysymyksiä ovat, miten käsitys tulenkantajien myyttisyydestä on alun alkaen syntynyt, miksi se on syntynyt ja miksi se on jäänyt elämään siitäkin huolimatta, että myyttisyys havaittiin tulenkantajien historiakuvan keskeiseksi piirteeksi jo maailmansotien välisenä aikana.

Vaikka tutkimukseni keskittyy tulenkantajien historiakuvaan, toimii tulenkantajien käsite laajemman ilmiökentän tarkastelua palvelevana tutkimustapauksena. Käsitteen kautta piirtyy näkyviin kirjallisia, kulttuurisia ja poliittisia kehityskulkuja maailmansotien välisessä Suomessa sekä laajempia kysymyksiä liittyen kirjallisuushistoriallisten kaanonien rakentumiseen, kansalliseen historiakulttuuriin ja kulttuuripoliittiseen vallankäyttöön. Tulenkantajien käsite ei näin ollen kierry ainoastaan itsensä ympärille, vaan avaa näkökulmia moniin eri suuntiin.¹⁴⁸

Tutkimuksen rakenne on osin temaattinen, osin kronologinen. Aikalaiskäsite muodostaa vuodet 1924–1939 käsittävän kronologisen jatkumon. Historiografisen käsitteen tarkastelussa painottuvat puolestaan laajat teemat (kaanon, valta, myytti), jotka käsittelyluvuissa jakaantuvat edelleen tiiviimpiin alateemoihin. Jokaista käsittelylukua edeltää alustus, jossa johdattelen lukijan luvun sisältöön, sekä loppuluku, jossa vedän keskeiset johtopäätökset yhteen. Aikalaiskäsitteen tarkastelu edeltää historiografista käsitettä. Syynä tähän on pääasiassa se, että useat historiografiseen käsitteeseen liittyvät seikat saattaisivat jäädä tulenkantajien historiaan perehtymättömälle lukijalle käsittämättömiksi, jos järjestys olisi toinen. Toinen syy on kronologinen: aikalaiskäsitteen kattaessa maailmansotien välisen ajan historiografisessa käsitteessä tarkastelua jatketaan aina 1980-luvun lopulle saakka. Tutkimus päättyy erilliseen johtopäätöslukuun, jossa annan vastauksen tutkimuksen pääkysymykseen, problematisoin käsitehistoriallisessa tarkastelussa esiin nousseita tulenkantajien historiakuvan ongelmakohtia, sekä pohdin jatkotutkimusta silmällä pitäen historiantutkimuksen ja kirjallisuushistorian tieteidenvälisen suhteen yhteyttä pragmatistiseen totuuskäsitykseen.

Aikalaistaso ja historiografinen taso vaikuttavat tulenkantajien käsitteessä paikoitellen myös päällekkäisesti. Tästä johtuen tietyt keskeiset tapahtumat, joilla oli määräävä merkitys sekä historiografisen- että aikalaiskäsitteen kehitykseen, nousevat tutkimuksessa esiin eri näkökulmista kahteen kertaan. Kyseisiä tapahtumia ovat muun muassa Nuoren Voiman Liiton vuoden 1932 julkilausuma uutta *Tulenkantajat*-lehteä vastaan sekä tietty osa tutkimuksen primaarihenkilöiden toiminnasta. Päällekkäisyydet yhdistävät aikalaiskäsitettä ja historiografista käsitettä toisiinsa. Mahdotonta ei kuitenkaan ole, että lukija saattaa ajatella käsitteen kahden eri tason muodostavan kaksi siinä määrin itsenäistä kokonaisuutta, ettei niiden tarkastelu samassa tutkimuksessa tunnu tarkoituksenmukaiselta. Käsitykseni on kuitenkin se, että tulenkantajien historiakuvan rakentuminen on kiinnostava tutkimuskohde ainoastaan siinä tapauksessa, jos pystymme lähtökohtaisesti osoittamaan, että olemassa oleva historiakuva on käsitteen syntykontekstin ja sitä seuranneen aika-

¹⁴⁸ Olen tässä kappaleessa lainannut melko sanatarkasti professori Pauli Kettusen tälle väitöskirjatyölle osoittamaa esitarkastuslausuntoa. Kiitän professori Kettusta kehotuksesta nostaa tulenkantajien käsitteen kautta avautuva tutkimuksellinen moniulotteisuus näkyvämmiin esiin.

laishistorian kannalta jossain määrin puutteellinen. Aikalaiskäsitteen tutkiminen on tässä mielessä sidoksissa historiografiseen käsitteeseen ja toisinpäin. Ilman tätä sidoksisuutta ja siitä seuraavaa vuoropuhelua tulenkantajien historiakuvan rakentamista ei olisi mahdollista ymmärtää.

3. Lähteet

Tutkimuksen keskeinen lähdeaineisto voidaan jakaa viiteen eri luokkaan: (1) tulenkantajien aikalaiskäsitteen ilmenemistä kuvaaviin ja taustoittaviin, julkaistuihin tai julkaisemattomiin, alkuperäisaineistoihin, (2) tulenkantajien historiografisen käsitteen ilmenemistä kuvaaviin ja taustoittaviin, julkaistuihin tai julkaisemattomiin, alkuperäisaineistoihin, (3) tulenkantajia erityisesti käsittelevään tutkimuskirjallisuuteen, (4) tulenkantajien käsitteen rakentumista konstekstualisoivaan tutkimuskirjallisuuteen sekä (5) tutkimuksen kysymyksenasettelun kannalta keskeiseen teoreettis-metodologiseen tutkimuskirjallisuuteen. Tarkastelen luokkia 3–5 seikkaperäisemmin tutkimuksen myöhemmissä luvuissa, joten keskitän seuraavassa huomiota yksinomaan alkuperäislähteisiin.

Kun tulenkantajien käsitettä lähestytään argumentoinnin välineenä, painottuu julkaistujen lähdeaineistojen merkitys. Aikalaiskäsitteen kannalta tärkeimpiä julkaisuja ovat *Tulenkantajat*-albumit sekä 1920- ja 1930-lukujen *Tulenkantajat*-lehdet. Jokainen niistä määritteli eksplisiittisesti tulenkantajien käsitteen merkitystä uudistaen sen muotoa ja sisältöä lähes yhtäjaksoisesti vuosien 1924–1939 aikana. Tulenkantajat-julkaisujen lisäksi tärkeä lähderyhmä on ideologisen kentän eri suuntia palvellut kulttuuri- ja aikakauslehdistö, joka omalta osaltaan kommentoi ja määritteli tulenkantajien toimintaa mitä moninaisimmissa yhteyksissä maailmansotien välisenä aikana.¹⁴⁹

Sekundaarisesti aikalaiskäsitettä kuvaavia aineistoja ovat lisäksi tietyt nuorvoimalaisten kirjailijoiden kaunokirjalliset teokset, yhteisantologiat ja pamfletit, jotka välillisesti kommentoivat tulenkantajien toimintaa ja historiaa. Tärkeimpinä voidaan mainita antologiat *Nuoret runoilijat* (1924) ja *Hurmioituneet kasvat* (1925), Olavi Paavolaisen pamfletti *Suursiivous* (1932) ja Lauri Viljasen esseekoelma *Taisteleva humanismi* (1936).

¹⁴⁹ Olen hyödyntänyt kulttuuri- ja aikakauslehdistön läpikäymisessä Kansallisarkiston digitoituja kokoelmia, joihin olen tehnyt sanahakuja tulenkantajien nimellä ja sen eri variaatioilla (esim. tulenkantajuus). Lähempään tarkasteluun olen *Tulenkantajat*-julkaisujen lisäksi valinnut tiettyjä maailmansotien välisellä kaudella ilmestyneitä aikakauslehtiä, joista tutkimukseni kannalta tärkeimmiksi osoittautuivat varsinkin *Kurikka*, *Nuori Voima*, *Seura*, *Sininen kirja*, *Suomalainen Suomi* ja *Ylioppilaslehti*.

Kari Mäkinen on kiinnittänyt väitöskirjassaan huomiota kaunokirjallisuuden lähdearvoon historiallisen tutkimuksen aineistona. Mäkisen mukaan historiantutkimuksessa kirjailijan sivuuttaminen historiallisena henkilönä ei ole mahdollista. Tästä seuraa kaunokirjallisuuden ja tekijänsuhteiden problematiikka: kirjailijaa ei voi nähdä ilman hänen teoksiaan, eikä teoksia puolestaan ilman kirjailijaa.¹⁵⁰ Koska Mäkinen tutkii kirjailijoiden maailmankuvan muotoutumista, on hänen sitoutumisensa kaunokirjallisuuden käyttöön ymmärrettävissä. Kaunokirjallisuus, kuten Kai Häggman on tuonut esiin, on erityisen käyttökelpoinen lähdeaineisto silloin, kun tutkitaan murroksia keskeisissä, mutta vaikeasti hahmotettavissa, ihmisten identiteettiin ja maailmankuvaan liittyvissä ilmiöissä.¹⁵¹

Koska tutkimukseni primaarihenkilöiden tapa merkityksellistää tulenkantajien käsitettä kertoo samalla heidän maailmankuvastaan ja identiteetistään, sopisi kaunokirjallisuus tutkimuksen lähteeksi yhtä hyvin kuin mikä tahansa muukin aineisto. Yhtä selvää toisaalta myös on, ettei kaunokirjallisuus käytännössä paljoakaan ole tuonut tulenkantajien käsitteeseen uusia merkityksiä. Itsenäisyyden ajan nuoren kirjailijapolven toimintaa ja historiaa on kyllä käsitelty esimerkiksi romaaneissa ja näytelmissä aina 1920-luvulta lähtien, mutta niiden suhde tulenkantajien käsitteeseen on aina pysynyt etäisenä. Useimmiten tulenkantajien nimeä ei kaunokirjallisuudessa mainita suoraan, vaan ryhmään viitataan toisella nimellä tai käytetään muita kiertoilmauksia.¹⁵² Kaunokirjallisuus on tuonut oman merkittävän ulottuvuutensa tulenkantajien historiakuvaan, mutta tulenkantajien käsitteen rakentumiseen sillä on ollut vain vähäistä merkitystä. Tästä syystä rajaan kaunokirjallisuuden pääasiassa tarkasteluni ulkopuolelle.

Muita aikalaiskäsitteeseen kuuluvia tärkeitä aineistoryhmiä ovat kirjailijoiden julkaisemattomat käsikirjoitukset, kirjeenvaihto ja päiväkirjat. Tulenkantajien tutkija on julkaisemattoman alkuperäisaineiston suhteen varsin onnellisessa asemassa, sillä kirjallisen ammatin harjoittajat ovat jättäneet runsaasti materiaalia jälkeensä. Tärkeimpien tulenkantajiin yhdistettyjen kirjailijoiden henkilöarkistot löytyvät säännönmukaisesti Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran (SKS) arkistosta. SKS säilyttää myös erityistä Tulenkantajain Osakeyhtiön arkistoa, joka sisältää tietoa ensimmäisen *Tulenkantajat*-lehden perustamisesta ja toiminnasta. Itse lehden omaa arkistoa ei kuitenkaan ole säilynyt. Samoin *Tulenkantajat*-albumien perustamista

¹⁵⁰ Mäkinen 1989, 23–24.

¹⁵¹ Häggman 2001b, 20. Kaunokirjallisuuden käytöstä historiantutkimuksen lähdeaineistona, ks. lisäksi Vuorinen 2014, passim.

¹⁵² Erkki Valan *Leijonajuhlien* (1930) lisäksi keskeisiä aikalaisromaneja, joissa tulenkantajiin suoraan tai kiertoteitse viitattiin, ovat muun muassa Martti Merenmaan *Varjojen paratiisi* (1931) sekä Mika Waltarin *Appelsiininsiemen* (1931) ja *Palava nuoruus* (1935). Uusimmista tulenkantajia sivuavasta kaunokirjallisuudesta voidaan mainita Satu Koskimiehen *Hurmion tyttäret* (2009), Asko Jaakonahon *Valon juhla* (2017) sekä Virpi Haataisen näytelmä *Vala* (2013).

koskeva tieto on monilta osin hautautuneena mitä ilmeisimmin WSOY:n arkistoon, joka järjestämättömänä ja toistaiseksi tutkijoiden tavoittamattomissa odottaa omaa aikaansa Kansallisarkiston makasiineissa. WSOY:n kirjailijakirjeenvaihto on kuitenkin saatettu tutkijoiden käyttöön ja se sisältää myös oman tutkimukseni kannalta paljon olennaista taustatietoa maailmansotien välisen kauden kirjallisten instituutioiden toiminnasta.

Tulenkantajain Seuran suppea mutta tietoarvoltaan kallisarvoinen aineisto löytyy Työväen arkistosta. Varsinkin Seuran pöytäkirjat muodostavat 1930-luvun osalta yhden tutkimukseni tärkeimmistä lähteistä. Pöytäkirjojen yksityinen luonne tuo historiallisen käsitteen taustalla vaikuttavat persoonat heikkouksineen, vahvuuksineen ja keskenään kamppailevine motiiveineen huomattavasti lähemmäksi tutkijaa kuin kenties yhdenkään aikakauslehden artikkelin kohdalla on mahdollista päästä. Tulenkantajain Seuran arkistolle mielenkiintoinen vastakohta on puolestaan Kansallisarkistossa säilytettävä Etsivän keskuspoliisin aineisto ja sen 1930-luvun tulenkantajia ja Erkki Valaa koskevat dokumentit.

Samoin kuin kaunokirjallisuuden kohdalla, yksityisessä arkistoaineistossa tulenkantajien käsite on vain harvoin eksplisiittisesti esillä. Kirjeenvaihdossa tulenkantajat viittaa useimmiten jonkin tietyn julkaisun tai yhdistyksen nimeen, ja käsitteen muiden merkitysten pohdinta on hyvin harvinaista. Yksityisten aineistojen tarkoituksena ei tutkimuksessani tästä syystä ole havainnollistaa tulenkantajien käsitteessä tapahtuneita näkyviä muutoksia, vaan syventää käsitystä siitä, mitkä maailmankatsomukselliset asenteet ja motiivit vaikuttivat käsitettä määrittelleiden primaarihenkilöiden ajattelun taustalla.

Historiografista käsitettä koskevien julkaisujen kohdalla painottuvat tulenkantajia käsittelevät kirjallisuushistoriat ja elämäkerrat, julkaistut tai julkisiksi suunnitellut muistelmat sekä kirjailijahaastattelut, jotka ovat säilyneet useimmiten alkuperäisinä äänitteinä ja litterointeina. Kirjallisuushistorioilla ja elämäkerroilla on tutkimuksessani kaksoismerkitys: tutkimuskirjallisuutena ne välittävät tärkeää informaatiota tulenkantajien historiasta, tutkimuskohteena puolestaan havainnollistavat historiografisen käsitteen rakentumista. Keskeisiä julkaisemattomia aineistoryhmiä ovat myös historiografisen käsitteen kohdalla kirjeenvaihto, pöytäkirjat ja käsikirjoitukset.

Aikalaiskäsite

4. Jäämaalainen tulenkantajuus

Nuoren Voiman Liiton julkaisema *Tulenkantajat*-albumi ilmestyi vuosina 1924–1927. WSOY:n kustantaman julkaisun tarkoituksena oli toimia Liiton kirjallisen harrastuspiirin työnäytteenä ja tutustuttaa samalla laajempi yleisö nuorvoimalaiseen kirjallisuuteen. Liiton ylijohdaja Ilmari Jäämaa kirjoitti kaikkiin neljään ilmestyneeseen albumiin esipuheet, joissa hän esitteli kirjallisen harrastuspiirin toimintaa tuoden samalla esiin käsityksensä nuorvoimalaisen tulenkantajuuden luonteesta. Jäämaa on myös yksi niistä henkilöistä, joiden on muisteltu keksineen albumille tulenkantajien nimen.

Albumin kirjoittajien lisäksi tulenkantajiksi alettiin 1920-luvun kuluessa kutsua pääkaupunkiseudulla esiintynyttä ja luonteeltaan heterogeenistä taiteilijapiiriä. Samanaikaisesti nuorvoimalaiset kirjailijat saattoivat myös kutsua itseään ”nuoriksi runoilijoiksi” tai ”hurmioituneiksi kasvoiksi”. Tässä luvussa kysyn, miten ja mitä tarkoitusta varten tulenkantajien käsite syntyi, millainen oli Jäämaan käsitteellistämä tulenkantajuus, mikä ”nuorten runoilijoiden” ja ”hurmioituneiden kasvojen” suhde ryhmänimillä oli tulenkantajiin ja edelleen, millä perusteilla vuosista 1924–1927 voidaan puhua erityisenä jäämaalaisen tulenkantajuuden aikana.

4.1 Käsite syntyy

4.1.1 Antiikin mytologia ja Jugend – käsitteen tausta

Nuoren Voiman Liiton kirjallinen harrastuspiiri teki päätöksen kaunokirjallisen albumin toimittamisesta vuonna 1922. Teoksen työnimenä oli tässä vaiheessa kreikkalaiseen mytologiaan pohjautuva *Ikaros*. Seuraavana vuonna ”tunnetuimmille nuorille kirjoittajille” lähetetyssä kirjoituskutsussa albumin kerrottiin ilmestyvän vuonna 1924.¹⁵³ *Ikaros* oli nimenä tässä vaiheessa jo hylätty, tai ainakaan siitä ei näy merkkejä kirjallisen harrastuspiirin jäsenten keskinäisessä kirjeenvaihdossa:

Erkki Vala: ”Olet oikeassa albumin suhteen: minulla ei todellakaan ole tällä haavaa syytä sillä itseäni vaivata. Mutta koetin alussa kuitenkin tehdä parhaani asian alkuunpanemiseksi. Minä tiedän hyvin, että sen julkaiseminen on aivan helppo asia. Tarvitaan vain miestä, joka sen järjestäisi.”¹⁵⁴

Elina Vaara: “Hän, Wadenstöm [Erkki Vala], kirjoittaa ylen haltioituneesti, että tästä joulusta tulee todella nuoren runouden läpimurron hetki. [...] Albumi uhkaa menestyä niin, että saamme palkkiot tuoteistamme.”¹⁵⁵

Lauri Viljanen: “Vastasin Wadenströmin tiedusteluihin vasta nyt, että en ole voinut olosuhteiden tähden tuottaa mitään uutta albumia varten ja vanhoilla runoilla en missään tapauksessa tahdo esiintyä.”¹⁵⁶

Tulenkantajat varmistui albumin nimeksi viimeistään syyskuussa 1924, jolloin *Nuori Voima* -lehti aloitti sen ennakkomainonnan. Lauri Viljanen kirjoitti Elina Vaaralle lukeneensa ”Tulenkantajien puhvin” ja ärsyyntyneensä siitä, että Uno Kailas nostettiin mainoksessa häntä itseään näkyvämmiin esille: ”Loukkaannuin niin, etten julkaise mitään siellä”.¹⁵⁷ Tulenkantajat-nimen varmistumisesta huolimatta tulevaa julkaisua kutsuttiin edelleen pääasiassa ”albumiksi”. Vasta julkaisupäivän lähestyessä ja albumin lopulta ilmestyttyä nimi vakiintui kirjeenvaihdossakin lopullisesti tulenkantajiksi:

¹⁵³ Mauriala 2005, 158.

¹⁵⁴ Erkki Valan kirje Katri Valalle 11.1.1924. SKS KiA KaVA, Kirjekokoelma 355(:40).

¹⁵⁵ Lauri Viljasen kirje Elina Vaaralle 22.9.1924. SKS KiA EIVA, Kirjekokoelma 833(:11).

¹⁵⁶ Elina Vaaran kirje Lauri Viljaselle 24.9.1924. SKS KiA LaVA, Kirjekokoelma 831(:51).

¹⁵⁷ Lauri Viljasen kirje Elina Vaaralle 19.9.1924. SKS KiA EIVA, Kirjekokoelma 833(:9).

Elina Vaara: ”Koskahan Tulenkantajia alkaa kuulua?”¹⁵⁸

Lauri Viljanen: ”Tulenkantajatkin suvaisivat saapua tänään. Onko Keke [Vaara] saanut?”¹⁵⁹

Yrjö Jylhä: ”Tulenkantajat-albumi oli ihan kiva juttu, johon ehkä oli velvollisuuskin kirjoittaa jotain, koska se palveli runoilijoiden uraa.”¹⁶⁰

Vala, Vaara, Viljanen ja Jylhä kuuluivat kaikki Nuoren Voiman Liiton kirjallisen piirin aktiivijäseniin ja heillä oli myös tiiviit suhteet albumin kustantaneeseen WSOY:öön. Jos tulenkantajat olisi varmistunut albumin nimeksi jo huomattavasti syyskuuta 1924 ja *Nuoren Voiman* ennakkomainontaa aikaisemmin, olisi nimeä todennäköisesti alettu käyttää myös kirjeenvaihdossa. Toisaalta on myös mahdollista, ettei julkaisun nimi ylipäänsä herättänyt siihen kirjoittaneiden keskuudessa suurempaa mielenkiintoa. Kirjallisen piirin jäsenet pyrkivät saamaan käsikirjoitukseen julkisuuteen muuallakin kuin oman liittonsa sisällä. Tästä syystä heitä mietityttivät ensisijaisesti itse kirjoituksiin liittyvät seikat, ei sen julkaisun nimi, jossa ne mahdollisesti näkisivät päivänvalon. Toinen asia oli luonnollisesti omat runokokoelmat ja romaanit, joiden nimiä mietittiin tavallisesti pitkään ja hartaasti. Nuorvoimalaisten kirjeenvaihdon perusteella tulenkantajat ei ilmestyessään tehnyt *nimenä* erityistä vaikutusta: se joko otettiin vastaan neutraalisti tai jätettiin kokonaan huomioimatta.

Tilanne oli kuitenkin toinen vuoden 1924 albumin toimittaneiden Erkki Valan ja Martti Haavion, Liiton ylijohtaja Ilmari Jäämaan ja WSOY:n toimitusjohtaja Jalmari Jäntin kohdalla, joiden toimintaan tutkijoita pitkään kiinnostaneet kysymykset tulenkantajien nimen synnystä ja keksijästä tiivistyivät. Nimen keksijästä on olemassa useita toisistaan poikkeavia versioita, joista tunnetuimmat esittävät nimen isäksi joko Jäämaata tai Jänttiä. Haavio on muistellut nimen syntyä seuraavasti:

Tulenkantajat-nimi oli Jalmari Jäntin keksintö [...] minä olin itse läsnä tilaisuudessa, jossa nimi keksittiin. Sillä on jotakin tekemistä saksalaisen Jugend-liikkeen kanssa, luultavasti saksalaisilla oli jokin samanlaatuinen nimi käytännössä. Jäntti oli hyvin perillä Jugend-liikkeen kaikista sekä taiteeseen että kirjallisuuteen liittyvistä muodoista.¹⁶¹

¹⁵⁸ Elina Vaaran kirje Lauri Viljaselle 7.10.1924. SKS KiA LaVA, Kirjekokoelma 831(:60).

¹⁵⁹ Lauri Viljasen kirje Elina Vaaralle 28.11.1924. SKS KiA EIVA, Kirjekokoelma 833(:51).

¹⁶⁰ Yrjö Jylhän kirje Katri Valalle 26.6.1925. SKS KiA KaVA, Kirjekokoelma 355(:10:2).

¹⁶¹ Haavio 1976, 172.

Erkki Valan versio liittyy puolestaan Jäämaahan:

Tulin Nuoren Voiman Liiton sihteeriksi kesällä 1924. Eräs ensimmäisiä tehtäviäni oli Nuoren Voiman Liiton kirjallisen piirin vuosikirjan eli ”albumin” toimittaminen. Tällä vuosikirjalla ei silloin vielä ollut nimeä, mutta Jäämaa oli ajatellut asiaa ja teki nyt nimiehdotuksensa: ”Mitä arvelet nimestä Tulenkantajat?” – Tein eräitä vastaväitteitä ja huomautin, että nimi vaikuttaa hyvin romanttiselta. Jäämaa perusteli kuitenkin laajalti kantaansa ja selitti nimen tarkoitusta antiikin soihtuviestijuoksusta aina nykypäiviin saakka, jolloin nuori sukupolvi vie tulta eteenpäin itsenäisessä Suomessa. Lopulta minäkin lämpenin ja sanoin: ”Tulenkantajat on hyvä nimi”.¹⁶²

Oman harvemmin siteeratun versionsa on esittänyt myös Gummeruksen pitkäaikainen toimitusjohtaja Jarl Hellemann, jonka mukaan tulenkantajat-nimi juontuu alun perin tanskalaisesta populaaritieteellisestä viikkolehdestä *Frem*. Hellemannin mukaan Jalmari Jäntti olisi vuoden 1923 lopulla saanut käsiinsä kyseisen lehden, ihastunut ja ostanut siihen oikeudet. *Frem*in markkinointi oli Tanskassa rakentunut yhden klassisen symbolin – tulenkantajan – käyttöön. WSOY kustansi *Frem*in konseptiin perustunutta *Valo: Tiedettä kaikille* -lehteä vuosina 1925–1928, mutta Hellemannin mukaan tulenkantajiin liittynyt symboliikka on hyvin saattanut siirtyä Jäntin välityksellä myös Nuoren Voiman Liiton albumiin.¹⁶³ – H. K. Riikonen on edelleen ehdottanut tulenkantajien nimen taustaksi itävaltalaisesta *Die Fackel* (Soihtu) -lehteä.¹⁶⁴

Keskenään ristiriidassa olevat tarinat ovat saaneet tutkijat etsimään totuudenmukaisinta vastausta ja muistelijat puolustamaan omia näkemyksiään.¹⁶⁵ Kun todisteita ei ole löytynyt tai ne on jouduttu toteamaan keskenään samanarvoisiksi, on nimen syntyä koskeva arvoitus siirtynyt luontevasti osaksi myyttistä tarinaa tulenkantajien historiasta. Samalla on jäänyt esittämättä kysymys, olisiko nimen synty voinut olla useamman henkilön yhteistyön tulos, samoin kuin, mikä merkitys nimen taustalla tulenkantajien historian kannalta ylipäänsä voidaan katsoa olevan.

¹⁶² ”Tulenkantajan muistelmia”, s. 19. SKS KiA ErVA, Käsikirjoitusaineisto, Kansio 7.

¹⁶³ Hellemann 2002, 80–82.

¹⁶⁴ Riikonen 2014, 56. Riikonen on samassa yhteydessä taustoittanut laajalti tulenkantajat-nimeen liittyviä etymologisia näkökulmia, jotka eivät silti kuulu tässä tutkimuksessa rajamani käsitehistoriallisen tarkastelun piiriin.

¹⁶⁵ Haavio esimerkiksi on todennut Kerttu Saarenheimon olleen *Tulenkantajat*-tutkimuksessaan (1966) liian varovainen kirjoittaessaan, että Jalmari Jäntin asema tulenkantajat-nimen keksijänä ei ole täysin varmaa: ”Nimen Tulenkantajat keksi Jalmari Jäntti, sanoi professori Saarenheimo mitä tahansa, sillä minä olin itse läsnä, kun Jäntti antoi tämän nimen ensimmäiselle Tulenkantajat-albumille.” Haavio 1976, 14, 172.

Jäämaalta tai Jäntiltä ei ole jäänyt kirjallisia lähteitä, joissa he puolustaisivat asemaansa nimen keksijänä. Ei myöskään ole mitään erityistä syytä epäillä, että Haavio tai Vala haluaisi muistaa henkilön tarkoituksellisesti väärin. Ajallinen etäisyys, kuten myöhemmin tarkemmin osoitan, tuottaa aina muistitietoon omat objektiiviset haasteensa. Suorat ja tarkoitukselliset valheet lienevät silti muistelmassakin harvinaisia. Kun Valalla oli vielä vuosikymmenienkin päästä selvä kuva keskustelustaan Jäämaan kanssa, on vähintään vastaava keskustelu aikanaan todennäköisesti myös käyty. Samoin Haavio on mitä ilmeisimmin ollut paikalla, kun Jäntti on kertonut yhteyksistä tulenkantajien ja Jugend-liikkeen välillä. Se puolestaan ei ole uskottavaa, että tulenkantajat olisi noussut Jäntille ja Jäämaalle mieleen samanaikaisesti ja täysin toisistaan riippumatta.

Jäämaa, Haavio ja Vala työskentelivät vuonna 1924 kaikki WSOY:n kustannustoimittajina. Jäämaa oli voimakkain linkki WSOY:n ja Nuoren Voiman Liiton aloittelevien kirjailijoiden välillä¹⁶⁶ ja Liiton ylijohtajan asemastaan käsin hän myös ohjaili tulevaa albumia, jonka toimittajiksi Vala ja Haavio lupautuivat. Porvoossa vaikuttaneet nuorvoimalaiset¹⁶⁷ suunnittelivat albumia varmasti yhdessä ja erikseen, jolloin myös idea nimestä on voinut syntyä *ajatuksena* yhtenä hetkenä, minkä jälkeen siitä on käyty myöhemmin *keskustelua* ja tehty lopulta *päätös*. Jäämaa on näin ollen voinut hyvinkin esittää Valalle ehdotuksen ”soihtuviestijuoksijoista” ja Haavio olla myöhemmin paikalla, kun Jäntti on toimitusjohtajan ominaisuudessa hyväksynyt nimen kertoen samalla ajatuksiaan Jugend-liikkeen ja tulenkantajien yhtäläisyyksistä. Tai sitten Jäntti on keksinyt nimen, johon Jäämaa myöhemmin on Valan kanssa käymänsä keskustelun yhteydessä lisännyt omana mausteenaan antiikin mytologiaa kertaavan tarinan. Väärinymmärryksiä nimen alkuperäisestä keksijästä on saattanut syntyä jo alkumetreillä, minkä vuoksi ei ole ihmeteltävää, että vuosikymmeniä myöhemmissä muistelmassa epäselvyydet entisestään korostuivat.

Jos nimen alkuperäisestä keksijästä saataisiinkin varmuus, tämä tieto ei vielä itessään kertoisi mitään olennaista tulenkantajien *käsitteen* synnystä. Keksijän sijasta huomio on kiinnitettävä niihin kolmeen kilpailevaan taustaan, joiden yhteyteen nimi on liitetty: antiikin muinaistaruun, saksalaiseen Jugend-liikkeeseen ja tanskalaiseen *Frem*-lehteen. *Frem* ei tosin tässä yhteydessä vaadi laajempaa avaimista. Lehdessä, joka pyrki tuomaan tieteen valoa pimeyteen, tulenkantaja on

¹⁶⁶ Kalemaa 2004, passim.

¹⁶⁷ Kai Häggman on WSOY:n historiassaan kirjoittanut, miten Jalmari Jäntin ympärille kerääntyi 1920-luvulla ”nuorekas joukko” kustannustoimittajia. Häggman on antanut tälle aitosuomalaiselle fraktiolla yhteisnimityksen ”maisterit”. Maistereihin kuului Niilo Kärjen, Martti Jukolan, Lauri Ahon, Reino Rauanheimon ja Martti Haavion kaltaisia nuoria kulttuurihenkilöitä, mutta välillisesti myös mm. Ilmari Jäämaa, Uuno Kailas ja Erkki Vala, joilla oli aitosuomalaisuuden sijaan juuret Nuoren Voiman Liitossa. Häggman 2001a, 305–313.

luonnollinen symboli.¹⁶⁸ Lisäksi on olemassa selvä näyttö siitä, että Jäntti toi idean mukanaan ulkomaanmatkaltaan.¹⁶⁹

Myös Jäämaan, joka ennen kustannustoimittajan uraansa oli ehtinyt toimia suomen kielen opettajana, yhteys antiikin mytologiaan on selvä.¹⁷⁰ Klassisten lyseoiden opetussuunnitelmissa suurin tuntimäärä säilyi pitkälle 1900-luvun puolelle latinassa, jonka lisäksi myös kreikan kielellä oli vahva asema. Koululaitoksen lisäksi vuosisadan alun suomalaisen kulttuurin klassinen kauneusihanne otti vaikutteita Goethen, Schillerin ja Runebergin kaltaisilta romantiikan ajan mestareilta, mikä piti antiikin elinvoimaa pitkään korkeana. Tulenkantajien nimi yhdistyy näin luonnollisesti itsenäistymistä edeltäneen sukupolven perustavanlaatuisiin kauneus- ja sivistysihanteisiin sekä retorisiin ilmaisukeinoihin, joita Jäämaa pyrki välittämään eteenpäin.

Antiikin vaikutus oli näkynyt jo muinaiskreikkalaiseen myyttiin perustuneessa *Ikaroksessa*. Tarinassa nuori Ikaros lentää isänsä varoituksista huolimatta uusilla siivillään liian lähelle aurinkoa, jolloin siivet syttyvät tuleen, Ikaros putoaa mereen ja hukkuu. Tuli ja nuoruus yhdistyvät näin elementteinä myös Ikaroksen kohtalossa. Tosin siinä missä tulenkantajuudessa korostui sukupolvien väistämätön kiertoliike, joka siksi edellyttää traditioiden rauhanomaista siirtymistä eteenpäin, on Ikaroksessa vallalla uhma ja kapinallisuus. Ikaros, joka ei usko isänsä hahmossa esiintyvän aikaisemman sukupolven varoituksia, saa maksaa uhkarohkeudestaan korkean hinnan. Nuoren Voiman Liiton ja tulenkantajien kohdalla Ikaroksen merkitys on kaksijakoinen. On mahdollista, että Ikaroksen traaginen tarina on saatettu kokea tulevan albumin nimen taustalla turhan pessimistiseksi,¹⁷¹ kun tulenkantajat puolestaan tarjosi valoisamman kuvan optimistisena tulevaisuuteen tähtäävästä itsenäisen Suomen kirjallisesta nuorisosta. Toisaalta Ikaros sai näkyvän paikan osana Nuoren Voiman Liittoa heti alusta lähtien: Martha Wendelin suunnittelemas- sa liiton jäsenmerkissä auringon keskellä kohoaa Ikaroksen siipi.

Jugend-liikkeen arvioiminen nimen taustana on haastavampaa. Ensinnäkin ainoa säilynyt maininta aiheesta on Haavion edellä mainittu muistelu, jossa ei tarkemmin eritellä, mihin Jäntti tarkalleen ottaen *Jugendilla* viittasi.¹⁷² Oliko kyse

¹⁶⁸ *Valo*-lehden taustoista osana kotimaisten 1920-luvun tiedelehtien kenttää, ks. Tuusvuori 2007, 267.

¹⁶⁹ Jarl Helleman on hankkinut tietonsa Elsa Enäjärven 4.1.1924 tehdyistä haastattelumuistiinpanoista.

¹⁷⁰ Jäämaa toimi Kallion yhteiskoulun opettajana vuosina 1915–1916. *Kansallisbiografian* mukaan Jäämaa jäi oppilaidensa mieliin monipuolisena- ja taitoisena opettajana. Kalemaa 2004.

¹⁷¹ Samankaltaiseen päätelmään Ikaros-nimen hyllyttämisestä on päätynyt myös Panu Rajala. Ks. Rajala 2014, 83.

¹⁷² Jäntti käsittelee muistelmissaan Georg Hirthin perustamaa *Jugend*-lehteä, johon hän tutustui 1890-luvulla Münchenissa, mutta ei kytke muistoaan Nuoren Voiman Liittoon tai

taiteen yleiseurooppalaisesta tyyliuunnasta vai jostakin tietystä saksalaisesta 1900-luvun alun nuorisjärjestöstä? Maininta ”Jäntti oli hyvin perillä Jugend-liikkeen kaikista sekä taiteeseen että kirjallisuuteen liittyvistä muodoista” antaa ymmärtää, että kyseessä on taidesuunta. Jäntti oli opiskellut 1890-luvun lopulla Münchenin yliopistossa ja teki myöhemmin useita ulkomaanmatkoja Eurooppaan. Länsimainen taide, kirjallisuus ja kulttuuri olivat Jäntille jo ammattinsa puolesta tuttuja, mikä ei kuitenkaan sulje pois sitä, että hän on voinut saada vaikutteita saksalaisten nuorisjärjestöjen toiminnasta ja tuoda niitä mukanaan Suomeen. Voimme olettaa, että Saksassa toimi 1920-luvulla nuorisoliike, jolla oli ”jokin samanlainen nimi käytännössä.” Käytettiinkö siitä ”tulenkantajien” vai ”soihdunkantajien” (*Fackelträger*) nimeä, lienee toisarvoinen kysymys. Olennaisempaa on pohtia, mitä reittiä pitkin nimi oli kulkeutunut Jugend-ryhmän yhteyteen. Oliko Saksassakin otettu vaikutteita antiikin mytologioista, jolloin nuorvoimalaisten tulenkantajien nimen alkuperän taustoittaminen Jugendin kautta olisi ainoastaan yksi osa suurempaa kertomusta?

Syvempään vaikuteanalyysiin ei tässä kohtaa ole mahdollisuuksia mennä.¹⁷³ On kuitenkin syytä painottaa, että yhteiskunnallisella ja kulttuurisella tilanteella, jonka keskellä nimelle luodaan merkityksiä, on käsitehistoriallisen tarkastelun kannalta aina olennainen merkitys. Nuoren Voiman Liitto oli kiinteä osa valkoisen Suomen arvomaailmaa,¹⁷⁴ mutta käytännön toiminnassaan se halusi yhdistää koko maan nuorison ”työn ja toveruuden” aatteen taakse. Liitto ei tässä mielessä ollut lähtökohdiltaan elitistinen tai esiintynyt poliittisena liikkeenä – tärkeintä oli nuorison innostus omaa harrastusta kohtaan ja muiden samanhenkisten kohtaaminen. Ei siis ollut yhdentekevää, liitettiinkö nuorvoimalaista kirjallisuutta julkisuuteen nostanut tulenkantajien nimi osaksi antiikin muinaistaruja vai Jugend-liikkeen kautta saksalaisiin nuorisjärjestöihin. Vuosi 1918 oli edelleen hyvin lähellä, ja nuorvoimalainen liike kaipasi tuekseen ensisijaisesti yhdistäviä symboleita. Antiikin mytologiassa yhdistyi koko länsimainen kulttuuriperintö. Jugend puolestaan tuskin olisi voinut olla heijastelematta 1920-luvun poliittisia vastakkainasetteluita, joiden yhteydessä saksalaisen nuorisjärjestöliikkeen perinteen julkinen jatkaminen

tulenkantajiin. Jäntti 1965, 29. Jäntin julkaistut muistelmat ovat keskeneräiset ja päättyvät Werner Söderströmin kuolemaan 1914. Kai Häggman on hyödyntänyt Jäntin muistelmien julkaisematonta osaa paikoitellen WSOY:n historiassaan. Ks. Häggman 2001a, 457, viitteet 355–356.

¹⁷³ On syytä huomioida, että yhä uusiin vaikutteisiin porautuvassa tutkimuksessa on omat ongelmansa. Ensinnäkin vaikutteiden havainnointi on omiaan paisuttamaan tutkimusta niin, että vaikka paljon todistusvoimaista tietoa löytyisi, ei sitä ole lopulta enää mahdollista koota ehjäksi kokonaisuudeksi. Markku Hyrkkänen on myös todennut, että on helppo näyttää toteen useimpien vaikuteanalyyttisten tutkimustulosten olevan vain oletuksia vaikutuslähteistä. Toisinaan vaikuteanalyysi voi typistyä pelkäksi viittaukseksi mahdolliseen selitykseen. Hyrkkänen 2002, 148–149.

¹⁷⁴ Kosunen & Mieskonen 2014, 17–19.

olisi edustanut vain tiettyjen yhteiskuntaryhmien toiveita suomalaisen yhteiskunnan ja kulttuurin tulevaisuudesta.

4.1.2 Ilmari Jäämaa ja tulenkantajien käsitteen synty

Väite, jonka mukaan tulenkantajien *käsite* esiintyi kirjallisuushistoriallisessa merkityksessään ensimmäisen kerran Nuoren Voiman Liiton kirjallisen piirin albumin *nimenä*, on totta vain osittain. Nimi ei ilmestynyt albumiin tyhjästä, vaan valikoitui jonkin aikaa kestäneen prosessin tuloksena. Siinä yhdistyivät antiikin perinne, 1900-luvun alun suomalais-saksalainen kulttuurivaihto ja valkoisen Suomen kasvatushanteet. Tulenkantajat oli nimenä lausuttu ääneen jo huomattavasti ennen albumin julkaisua ja myös julkaistu *Nuoren Voiman* tiedotteessa. Kun albumi joulukuussa 1924 ilmestyi, kyseessä ei enää ollut nimen ensiesiintyminen, vaan hetki, jolloin nimi sai ensimmäiset julkiset merkityksensä. Ja kun käsitettä lähestytään argumentoinnin välineenä, joka tässä merkityksessään on aina sidoksissa julkiseen keskusteluun, on albumin ilmestyminen samalla myös se hetki, jolloin nimi muuttui käsitteeksi. Jäämaan esipuhe ”Nuori Virta” aloittaa tulenkantajien käsitehistorian:

”Tulenkantajat”, Nuoren Voiman Liiton kirjallisen harrastuspiirin albumi – monelle outoja sanoja, olemattomuudesta esiin nousseita, yksi haara siinä kymmenlatvaisessa nuorena virrassa, jonka alkulähteistä ja juoksusta lienee mielenkiintoista kuulla pieni tarina. [...] Moni harrastuspiiri on hajanainen ja toimeton, toveruuskin on silloin tällöin pettänyt ja sen on ollut pakko väistyä kateuden, ylpeän itse-tietoisuuden, suuttumuksen tai kaikkea halveksivan ylimielisyyden tieltä. Mutta kuitenkin ovat Liiton jäsenet kokonaisuutena katsottuna osoittaneet niin suurta aatteensa innostumista, harrasta kiintymystä työhön, aulista, uupumatonta uhrautuvaisuutta, toveruutta, yksimielisyyttä, eteenpäinpyrkimystä, taitoa ja voimaa, että rohkenemme uskoa, ettei se työ, mitä Nuoren Voiman Liitto tekee ja on tehnyt, ole ollut aivan merkityksetöntä Suomen nuorisolle ja sivistyksellemme, isänmaamme ja kansamme menestykselle. [...] Sen nuorvoimalaisen työn merkinä ja näytteenä on meillä tässä kirjallisen harrastuspiirin ”Tulenkantajat”. Se on saanut nimensä kauniista muinaisaikaisesta tarusta, joka kertoo palavaa soihtua eteenpäin kuljettaneista soihtumiehistä: toiselta toiselle siirtyen kulki elämän soihtuviesti eteenpäin. Sellaisena nöyränä ja vaatimattomana, mutta

tulimielen lahjana isänmaalle ja sen kirjallisuutta rakastaville nuorille voimille tahtoo tämä kirjanen olla.¹⁷⁵

Kirjoituksessaan Jäämaa antaa tulenkantajat-sanalle kolme keskeistä merkitystä. Ensinnäkin kyseessä on nimi, albumin otsikko: ”Tulenkantajat. Se on saanut nimensä kauniista muinaisaikaisesta tarusta...” Muinaistarun ”soihtumies” on vuoden 1924 tulenkantajien etymologinen edeltäjä, mutta kirjalliseen harrastuspiiriin nähden myös itsenäinen sanansa, jolla on oma vuosituhantinen historiansa. Toiseksi Jäämaa yhdistää muinaistarun Nuoren Voiman Liiton ”suureen aatteen innostukseen” (aulius, työ, toveruus, yksimielisyys, taito, voima etc.) Kolmanneksi muinaistaru ja nuorvoimalaisuus näyttäytyvät onomasiologisena kokonaisuutena,¹⁷⁶ jonka vastakäsite tulenkantajat on. Lisäksi Jäämaa yhdistää tietyt muinaistarun elementit, kuten nöyryyden ja vaatimattomuuden, nuorvoimalaiseen aatemaailmaan, jossa albumi näyttääyty isänmaalle osoitettuna ”tulimielen lahjana”.

Helsingissä 1888 syntynyt Jäämaa oli monipuolinen yhteiskunnallinen toimija, joka ehti Nuoren Voiman Liiton ylijohtajan, WSOY:n kustannustoimittajan ja opettajantyönsä lisäksi vaikuttaa partioliikkeessä, Akateemisessa Karjala-Seurassa ja Porvoon suojeluskunnan paikallispäällikkönä. Isänmaallisuus oli Jäämaan ajattelua jatkuvasti kannatellut idea, vaikka hänessä ei muuten esiintynytään samanlaista oikeistoradikalismia kuin esimerkiksi WSOY:n nuoremmilla kustannustoimittajilla Niilo Kärjellä ja Martti Haaviolla. Sylvi-Kyllikki Kilpi esimerkiksi on muistellut, miten Jäämaalla riitti opettajana ymmärrystä myös ”punikin” tyttärelle.¹⁷⁷

Jäämaa aloitti *Nuoren Voiman* avustajana vuonna 1911. Toimitussihteeriksi hänet valittiin vuoden 1912 alussa ja päätoimittajaksi 1914. Lehti oli lakannut 1910-luvun alkupuolella hetkellisesti ilmestymästä ja sen henkiin herättäminen¹⁷⁸ oli pitkälti Jäämaan ansiota. Jäämaa oli toimitussihteerinä perustanut ongelmatehtävien osaston yhteyteen kirjoituskilpailun, jonka kautta hän sai solmittua kiinteän suhteen lehden lukijoihin ja pystyi kannustamaan nuoria kirjoittajia eteenpäin. Suomen koulunuorisoliiton äänenkannattajana aloittanut *Nuori Voima* sai nyt Jäämaan aloitteesta näyttävän alaotsikon *Suomen Nousevan Polven Aikakauslehti*.¹⁷⁹ Maurialan mukaan lehden rooli näyttäytyi kaksitahoisena. Koulujen opettajille ja lehden vanhemmille avustajille kyseessä oli media ”moraalisesti tärkeinä pidettyjen kasvatustavoitteiden korostamiselle”, nuorisolle puolestaan ”luonnetta kasvattava, eettisesti omia moraalisia arvostuksia syventävä sekä kirjallista makua tukeva”

¹⁷⁵ Ilmari Jäämaa: ”Nuori Virta.” *TKalb* 1924, 18–19.

¹⁷⁶ Onomasiologian määritelmästä, ks. luku 4.3 ”Työ ja toveruus”.

¹⁷⁷ Kalemaa 2004.

¹⁷⁸ Suomen koulunuorisoliitto julkaisi *Nuorta Voimaa* vuoteen 1910, siitä eteenpäin WSOY.

¹⁷⁹ Tuusvuori 2007, 196, 213–214.

julkaisu. Mauriala on myös havainnut, että 1910- ja 1920-lukujen vaihteessa *Nuoressa Voimassa* esiintyneet teemat – vastuunotto isänmaasta, fyysisen ja henkisen siveellisyyden korostaminen sekä runouden ja kirjallisuuden merkitys kasvuprosessissa – korostivat sankaruutta ja yksilöllisen elämäntien etsimistä.¹⁸⁰

Nuoren Voiman Liitto, kuten kirjallisen harrastuspiirin lähemmän tarkastelun yhteydessä pian nähdään, syntyi ja kehittyi *Nuoren Voiman* lukijoiden omasta aloitteellisuudesta käsin. Jäämaa oli kuitenkin alusta lähtien koko auktoriteetillaan mukana hankkeessa laatien marraskuussa 1920 myös ohjelmakirjoituksen suunnitellulle liitolle:

Nuorisolehden Nuoren Voiman ympärille on n. vuoden kuluessa vähitellen muodotunut nuorten liitto nimeltä Nuoren Voiman Liitto, joka erikoisuutensa ja syvälle ulottuvan merkityksensä takia ansainnee kaikkien kasvattajien ja nuorten poikien ja tyttöjen huomiota. Tämä Liitto, joka parhaillaan on muodostumassa ja voimakkaasti kasvamassa, perustuu työn ja toveruuden aatteelle. Se tahtoo etsiä niin suurkaupunkien ihmisvilinästä kuin kaukaisilta maaseuduilta ne, jotka jotakin kehittävää harrastavat, joilla on innostusta johonkin asiaan, joita sisäinen pakko ajaa yrittämään jotain sellaista, mikä tuottaa iloa ja tyydytystä, vaikkei se varsinaisena leipätyönä ehkä olekaan. Nämä tällaiset henkilöt [...] Liitto tahtoo vetää piiriinsä, jotta he tulisivat tuntemaan samaa harrastavia, saisivat vaihtaa ajatuksia heidän kanssaan, saisivat yllykettä, innostusta, tukea ja neuvoja heiltä, kehittivät työssään ja toveruudessa.¹⁸¹

Jäämaan patriotismi oli uskoa työn ja toveruuden autuaaksi tekevään voimaan, jonka hän siirsi osaksi Nuoren Voiman Liiton ohjelmaa. Väinö Krohn totesi Jäämaan kuoleman jälkeen, että Liiton ylijohdajan usko aatteidensa oikeuteen oli ehdoton. Kun yhä laajenevat nuorisojoukot kerääntyivät työn ja toveruuden hengessä Jäämaan ympärille, kasvatti se ylijohdajan uskoa johtajuuteensa ja sen mukanaan tuomaan edesvastuuseen. Tästä oli seurauksena se, että Jäämaa myös pyrki ohjailemaan Nuoren Voiman Liittoa henkilökohtaisesti yksityiskohtia myöten hänen itse asettamiinsa päämääriä kohden.¹⁸² Erkki Vala esimerkiksi valitti 1920-luvulla, että Jäämaa suhtautui häneen vähättelevästi, ”hän kun on nähnyt minut pienestä pojasta pitäen varttuvan”.¹⁸³

¹⁸⁰ Mauriala 2005, 49–50.

¹⁸¹ Ilmari Jäämaan ohjelmakirjoitus suunnitellusta Nuoren Voiman Liitosta 1.11.1920. *Nuoren Voiman Liiton historia* 1964, 13.

¹⁸² ”Tri Väinö Krohnin puhe NVL:n puolesta ylijohdajamme hautajaisissa.” *NV* 20.1.1935, no. 1, s. 8.

¹⁸³ Erkki Valan kirje Katri Valalle 11.1.1924. SKS KiA KaVA, Kirjekokoelma 355(:40:4).

Nuoren Voiman Liiton ohjelmakirjoituksen keskeiset ajatukset siirtyivät neljä vuotta myöhemmin ”Nuoressa VIRRASSA” osaksi Jäämaan määrittelemää tulenkantajien käsitettä. Jäämaan ajattelussa albumin kirjoittajien tehtävänä ei ollut edustaa itseään, vaan yksinomaan Nuoren Voiman Liittoa ja nuorvoimalaista aatetta. Vastaavasti Nuoren Voiman Liitto ei näyttäytynyt Jäämaalle tarkoituksena itsessään, vaan isänmaan palvelukseen luotuna työn ja toveruuden välineenä. Tulenkantajien käsitteessä tapahtuneet muutokset tulivat näin sidotuiksi nuorvoimalaisessa aatteessa tapahtuneisiin muutoksiin. Koska nuorvoimalainen aate oli Jäämaalle vakaa ja muuttumaton, saattoi tulenkantajien käsite tässä tilanteessa muuttua vain siinä tapauksessa, jos sen sisältö haastettiin ulkoapäin käsin.

4.2 Jäämaalaisen tulenkantajuuden vastakäsitteet

4.2.1 Nuoret runoilijat

Itseisarvoinen ajatus nuoruudesta oli kantava teema 1920-luvun uuden kirjailijapolven julkisessa esiintymisessä. Ne kirjailijat, jotka olivat tehneet ensimmäiset julkiset esiintymisensä *Nuoressa Voimassa*, *Nuoret runoilijat* -antologioissa ja *Tulenkantajat*-albumeissa, ja joiden sittemmin on katsottu kuuluneen tulenkantajien kirjailijaryhmään, olivat syntyneet kahdeksan vuoden sisällä toisistaan (1897–1905).¹⁸⁴ 1920-luvun puolivälissä kyseiset nuorvoimalaiset kirjailijat olivat keskimäärin kahdenkymmenen ja kolmenkymmenen ikävuoden välissä.

Nuoruudessa oli ikävuosien lisäksi kyse henkisesti uudenlaisesta sukupolvesta. Kuten Karl Mannheim tunnetussa teoriassaan on esittänyt, tietyn ikäpolven jäsenistä kehittyi merkitsevien avainkokemusten välityksellä sukupolvia, joiden tietyt jäsenet mobilisoituvat eri perusideoiden yhteen sitomiksi fraktioiksi.¹⁸⁵ 1920-luvulla aloittaneille kirjailijoille avainkokemuksia olivat vuosi 1918, ensimmäinen maailmansota ja sitä seurannut länsimaisen kulttuurin murros. Sigmund Freudin, Oswald Spenglerin ja Henri Bergsonin kaltaiset, eurooppalaista mielenmaisemaa

¹⁸⁴ Vertailuun olen ottanut seuraavat kirjailijat: Ilmari Pimiä (s. 1897), Unto Karri (s. 1898), Onni Halla (s. 1899), Martti Haavio (s. 1899), Lauri Viljanen (s. 1900), Uno Kailas (s. 1901), Katri Vala (s. 1901), Toivo Pekkanen (s. 1902), Elina Vaara (s. 1903), Yrjö Jylhä (s. 1903), Olavi Paavolainen (s. 1903), Arvi Kivimaa (s. 1904), Unto Seppänen (s. 1904) ja Pentti Haanpää (s. 1905). Mm. Mika Waltaria (s. 1908) ei ole huomioitu, koska hän osallistui vasta vuoden 1926 *Nuoret runoilijat* -antologiaan ja on muissa yhteyksissä (ks. Waltari 1980, 155–157) myös itse kertonut kuuluneensa nuorempaan ikäpolveen.

¹⁸⁵ Mannheim 1998, passim.

muokanneet ajattelijat eivät jääneet Suomessakaan huomaamatta.¹⁸⁶ Viiveellä saapuneet taidevirtaukset toivat mukanaan ajatuksia sodan lakaisemasta ja uudelleen henkiin heränneestä Euroopasta. Sukupolviajattelu sai keskeisen aseman kirjallisenä teemana. Lassilan mukaan ”tulenkantajarunoudessa” pyrittiin korostamaan ikäpolven yhtenäisyyttä itseisarvoisena asiana, ikävuosien lisäksi esteettisenä ilmiönä. Tämä ilmiö oli suomalaisessa kirjallisuudessa uusi ja sillä oli yhteys 1900-luvun alkupuolen eurooppalaiseen keskusteluun.¹⁸⁷

Kirjailijoiden ei täytynyt itse löytää nuoruuden ajatusta, vaan se tuotiin alleviivattuna käsitteenä heidän luokseen monesta eri suunnasta. Vaikka *Nuoren Voiman* sisältö pysyi myös Jäämaan kaudella ylhäältä käsin johdettuna ja aiheiltaan rajattuna, oli lehden linja silti ennakkoluuloton tarjotessaan aloittelijoille mahdollisuuden saada kirjoituksiaan julkisuuteen. Omat varhaisella iällä aikaan saadut julkaisut ruokkivat kirjoittajien itsetuntoa¹⁸⁸ ja kasvattivat ajatusta oman sukupolven merkityksellisyydestä. Saarenheimon mukaan nuoren voiman käsite alkoi merkitä kirjoittajille ajatusta ”dynaamisesta uudistumisesta, elämäntarmon ikuisesta vallankumouksesta”.¹⁸⁹

Osoituksena nuoren sukupolven voimatunteesta oli Nuoren Voiman Liiton perustaminen vuonna 1921. Ajatus liitosta syntyi *Nuoren Voiman* sivuilla ja lehden avustajien omasta aloitteesta. Eero Paavilainen ehdotti vuonna 1919 toveriliiton perustamista ja Kerttu Suomenlinna (Elina Vaara) laati ensimmäisen sääntöehdotuksen vielä samana vuonna.¹⁹⁰ Päätoimittaja Jäämaa suhtautui Liiton perustamiseen myönteisesti ja kehitteli omasta puolestaan sääntöjä eteenpäin.¹⁹¹ Nuoren Voiman Liitto perustettiin lopulta Helsingin Suomalaisella Normaalilyseolla tammikuussa 1921. Jäämaa toimi kokouksen puheenjohtajana ja sihteerinä Erkki Vala. Ennen kuin Liitto yksimielisesti päätettiin perustaa, Jäämaa teki seuraavan huomautuksen:

Puheenjohtaja huomautti edelleen, kuinka suurimerkityksellinen tällainen kaikkien askartelijain ja harrastelijain liitto on. Se on mitä voimakkaimmin tuki ja kiihoitin kaikille nuorille kyvyille. Ehkä liitto joskus voi päästä niin pitkälle, että se taloudellisestikin voi tukea nuoria yrittelijöitä. Tällaisella liitolla voi kyllä olla vaarojakin tarjolla muutamissa suhteissa. Liian intohimoisen yhden alan

¹⁸⁶ Takala 1990, 57.

¹⁸⁷ Lassila 1987, 123–124.

¹⁸⁸ Mm. Elina Vaara julkaisi ensimmäiset runonsa *Nuoressa Voimassa* Kerttu Suomenlinnan nimellä jo 14-vuotiaana. Tuusvuori 2007, 214.

¹⁸⁹ Tanner [Saarenheimo] 1963, 262.

¹⁹⁰ Saarenheimo 2001a, 37. Nuoren Voiman Liiton synnystä ja merkityksestä, ks. myös Tanner [Saarenheimo] 1963, passim.

¹⁹¹ Peltomäki 1963, 50–55.

harrastamisen johdosta voi säännöllinen työ kärsiä. Samoin voivat saavutukset saada aikaan itserakkautta, jolloin nuoret harrastelijat ehkä arvioivat voimansa liian suuriksi. Mutta tällaiset heikkoudet-
han voidaan poistaa toverillisen yhteistyön ja arvostelun avulla.¹⁹²

Jäämaa oli pedagogina kaukaa viisas. Puhuessaan itserakkaudesta ja voimantunteen yliarvioinnista hän osasi hyvin ennustaa nuorvoimalaisten kirjailijoiden tulevan kehityksen. Nuoren Voiman Liitto synnytti oman instituutionsa kotimaiselle kirjallisuuskentälle. Liiton kirjallinen harrastuspiiri perustettiin virallisesti kesäkuussa 1922 ja sen ensimmäiseksi puheenjohtajaksi valittiin Lauri Viljanen, sihteeriksi Antero Kajanto ja taloudenhoitajaksi Erkki Vala. Säännöissä piirin harrastusalaaksi määriteltiin ”oikeakielisyys, kaunokirjallisuus eri muodoissaan, kirjallisuusarvostelu ja sanomalehtityö”.¹⁹³ Nuoret arvostelivat toistensa työnäytteitä ja jakoivat ansioituneille jäsenilleen kunniamerkkejä.¹⁹⁴ Sisäänpäin kääntyneisyydellä olisi hyvin voinut olla kirjailijoiden (ura)kehityksen kannalta lyhyet jäljet, ellei Liitolla samanaikaisesti olisi ollut tiiviitä suhteita WSOY:n kaltaiseen kustantajaan ja nuori kirjailijapolvi muutenkin alkanut kiinnostaa lukijakuntaa, joka 1920-luvulla oli hyvin vastaanottovainainen nuoruudelle ja sen mukanaan tuomalle oletetulle uutuusarvolle.

Useat nuorvoimalaisista kirjailijoista kohosivat nopeassa tahdissa kirjallisten instituutioiden keskeisiin asemiin, samalla kun V. A. Koskenniemen, Rafael Koskimiehen ja Anna-Maria Tallgrenin kaltaiset kulttuuripolitiikan johtohahmot tukivat uuden sukupolven esiintuloa.¹⁹⁵ Tämän ilmiön pisti merkille myös aikakauslehti *Sininen kirja*, joka heti ensimmäisessä numerossaan tammikuussa 1928 tarttui ”nuorten ja vanhojen väliseen taisteluun”.¹⁹⁶ Artikkelin ”Huomioita kirjallisuudelta sotarintamaltamme” mukaan nuorissa kirjailijoissa oli vallalla

¹⁹² Nuoren Voiman Liiton perustava pöytäkirja 9.1.1921, § 5. Sit. Vala 1963, 57.

¹⁹³ Bergholm & Peltomäki 1963, 112.

¹⁹⁴ Kuparimerkin saavuttaakseen tuli esimerkiksi laatia viisi runoa, kolme yhteensä 2400 sanaa käsittävää kertomusta tai muu laajuudeltaan vastaava näyte sekä sanomalehtityö. Arvostelussa kiinnitettiin huomiota hyvään ja moitteettomaan suomen kieleen, johdonmukaiseen kirjoitustapaan, moitteettomaan kieliasuun ja runojen kohdalla oikeisiin lyhennyksiin, hyvään poljentoon ja tyydyttävään loppusoinnutukseen. Hopea- ja kultamerkkien osalta vaatimukset olivat ”suhteellisesti ankarammat”. Bergholm & Peltomäki 1963, 112.

¹⁹⁵ Lassila 1987, 109–113; Sevänen 1994, 181–182. Paavolaisen *Suursiivouksessa* esittämä jälkiarvio oli, että tulenkantajat tulivat sisälle paraatiovesta ja heidät suoranaisesti pakotettiin esille. Paavolainen 1932, 31. Tosiasiassa samanaikaisesti esiintyi myös epäileviä ja kriittisiä näkökantoja. Mm. *Valvoja-Ajan* kirjallisuusarvostelija E. F. suhtautui useimpiin arvostelemiinsa nuorten runoilijoiden kokoelmiin pessimistisesti. Ks. mm. ”Kirjallisuuskatsaus”. *VA* 1925, 466.

¹⁹⁶ *Sinisen kirjan* useiden artikkelien kohdalla ei ole mainittu tekijöitä, mutta ne ovat tunnistettavasti lehden toimittajien Kersti Bergrothin ja Alex Matsonin kirjoittamia.

ammattiyhdistyshenki, joka liitti heidät yhteen kaikkea vastaan, mikä ei edistänyt heidän omia tarkoituksiaan. Sovittelevuuteen pyrkivässä tarkastelussaan *Sininen kirja* ei kuitenkaan löytänyt yksipuolista syytä nuorten ylimielisyydestä, vaan kyseenalaisti myös kustantajien ja vanhemman kirjailijapolven toiminnan. Artikkelin kirjoittajien mukaan todellista taistelua ei ollut olemassa, koska nuoria ”ylistellään ja ymmärretään heti ensi esiintymisestä asti. Kustantajat painavat heidät kirjojaan, he saavat apurahoja ja palkintoja enemmän kuin vanhat.” Vanhemmat kirjailijat sen sijaan istuivat ”kukin hiljaa pesässään”.¹⁹⁷ Yhteiskunta, jonka keskellä nuoret saivat vapaasti toimia, ei kyennyt ymmärtämään aikakauden muutosta:

Meidän täytyy selvästi käsittää, että nyt alkaa uusi maailmanaika, joka vaatii kokonaan uutta elämäntapaa. Nyt ei ole kysymys vain yhden vuosisadan vaihtumisesta toiseksi, vaan yhden aikakauden vaihtumisesta toiseksi. Aivan oikea on nuorten vaistomainen tunne, että heidän on mahdoton tulla toimeen mailleen menevän ajan käsitteillä. Heidän erehdyksensä on siinä, että he luulevat tämän uuden olevan niin helposti löydettävissä. Sitä ei saavuta kukaan valitsemalla tarjolla olevista uusista suunnista sen, mikä näyttää parhaalta.¹⁹⁸

Haavion muistelmissaan käsittelemä *Nuoret runoilijat* -antologian toimittaminen vuonna 1924 on yksi näkyvistä esimerkeistä nuorvoimalaisen lyyrikkosukupolven yhteistyöstä WSOY:n kanssa. 25-vuotias Haavio, joka tuohon aikaan oli palvellut kustannustoimittajana vasta noin vuoden, kääntyi ikätovereidensa puoleen perinteikkään kirjatalon maineen edellyttämällä arvokkuudella:

Aikomuksemme on syksyn kuluessa julkaista kokoelma nuorten runoilijoiden parhaita teoksia. Tämän takia rohkenemme kääntyä puoleenne ja tiedustella, oletteko suostuvainen lähettämään korkeintaan viisitoista kappaletta runojanne siinä painettavaksi. Luullaksemme tällainen valiokokoelma tulisi saavuttamaan hyvän menestyksen ja arvostelijain huomion. [...] Jäämme odottamaan pikaista, suosiollista vastaustanne, sekä, jos mahdollista, runojenne saapumista. Kunnioittavasti, WSOY, Martti Haavio.¹⁹⁹

Haaviolla olisi ollut mahdollisuus koota kokoelma aikaisemmin hyllytetyistä vanhemman polven runoista, mutta hän halusi mukaan niitä runoilijoita, jotka olivat hänelle entuudestaan tuttuja *Nuoren Voiman* sivuilta. Häggmanin mukaan koko-

¹⁹⁷ ”Huomioita kirjalliselta sotarintamaltamme.” *SK* 1.1.1928, no. 1, s. 10–11.

¹⁹⁸ ”Huomioita kirjalliselta sotarintamaltamme.” *SK* 1.1.1928, no. 1, s. 18.

¹⁹⁹ Martti Haavion (kierto)kirje Olavi Paavolaiselle 27.6.1924. SKS KiA OIPA, Kirjekokoelma 294(:55:4).

elma sai aikalaiskriitikiltä ”paikoin lähes ylistävän ja paikoin lähes murhaavan” vastaanoton, mutta välinpitämättömiä oli vain vähän.²⁰⁰ Arvosteluiden lisäksi oma merkityksensä kokoelman kirjoittajille epäilemättä oli myös sillä, että juuri he tulivat valituiksi siihen mukaan. Haavion kutsukirjeessään maalaillemalla kuvalla ”nuorten runoilijoitten parhaista teoksista” oli selvästi toinen vaikutus kuin kirjallisen harrastuspiirin työnäytteenä toimineella *Tulenkantajat*-albumilla.²⁰¹

Aikaisempi tutkimus on huomionnut vuoden 1924 *Tulenkantajat*-albumin valmisteluun liittyvät vaikeudet.²⁰² Sitä puolestaan ei ole pohdittu, miksi samana vuonna ilmestynyt *Nuoret runoilijat* herätti kirjoittajien keskuudessa suurempaa innostusta. Jos ajatus albumista olisi syntynyt heti Nuoren Voiman Liiton perustamisen yhteydessä, on syytä olettaa, että se olisi saanut osakseen myönteisemmän vastaanoton. Liitto oli syntynyt *Nuoren Voiman* välityksellä ja *Tulenkantajat*-albumi suunnattu ensisijaisesti lehden lukijoille. Vuoden 1921 ”työn ja toveruuden” ilmapiirissä albumi olisi ollut sekä Liiton itselleen asettamaa päämäärää ja kirjallisen piirin jäseniä yhteisesti innostava hanke.

Vuoteen 1924 tultaessa ehti moni asia muuttua. Kirjallisen harrastuspiirin jäsenten kirjeenvaihtoa seurasivat henkilökohtaiset tapaamiset. Olavi Paavolainen oli verkostoitumista kannatteleva henkilö ja keräsi ympärilleen piirin, johon kuuluivat tiiviimmin Katri Vala, Elina Vaara, Ilmari Pimiä, Lauri Viljanen, Yrjö Jylhä ja Onni Halla. Yhteyksiä luotiin jatkuvasti myös muualla ja usealla nuorvoimalaisella oli jo entuudestaan side toisiinsa.²⁰³ Nuorten kirjailijoiden kokoontumisissa levisivät uudet ajatukset kirjallisuudesta ja taiteesta. Vuonna 1922 ilmestynyt suomenruotsalainen kulttuurilehti *Ultra* keräsi avustajikseen myös monta nuorvoimalaista, ja lehti välitti lyhyen ilmestymiskautensa aikana lukijoilleen varsinkin ekspressionistisia vaikutteita.²⁰⁴ *Ultran* lisäksi nuorvoimalaisten kirjoituksia julkai-

²⁰⁰ Häggman 2001a, 325–326. *Nuorten runoilijoiden* arvostelusta, ks. Mauriala 2005, 163–166.

²⁰¹ Mauriala 2005, 162–163. Paavolainen tosin jätti ensi alkuun vastaamatta Haavion tiedusteluun, jonka jälkeen hän ehdotti itsensä sijasta kokoelman avustajaksi alter egoaan ”neiti Oulankoa”. Lopulta Paavolainen julkaisi runonsa Olavi Laurin nimellä. Martti Haavion kirjeet Olavi Paavolaiselle 7.7.1924 & 11.7.1924. SKS KiA OIPA, Kirjekokoelma 294(:55:5–6).

²⁰² Saarenheimo 1966, 147; Mauriala 2005, 159–160; Rajala 2014, 57. Vrt. Kosunen & Mieskonen 2015a, 150–152.

²⁰³ Ks. mm. Halla 1946, 20–28; Saarenheimo 1966, 75–76; Haavio 1972, 339–340, 525, 535; Saarenheimo 1984, 46–52; Hosiaisuusluoma 2000, 41–47; Mäkelä 2002, 57. Ks. lisäksi Onni Hallan haastattelu 13.12.1972. Haastattelijana Eero Saarenheimo. Litterointi, s. 50. SKS KiA OnHA, Käsikirjoitusaineisto, Kotelo 2 (20351–20356).

²⁰⁴ *Ultran* avustajina toimivat mm. Paavolainen, Katri Vala, Kailas ja Kivimaa. *Ultrasta*, ks. Lassila 1987, 84–92.

sivat muun muassa *Ylioppilaslehti*²⁰⁵ ja *Helsingin Sanomat*, eikä *Nuorta Voimaa* tästä syystä enää entiseen tapaan tarvittu. Euroopan suurkaupunkeihin suuntautuneet ulkomaanmatkat antoivat vielä odottaa itseään joitakin vuosia, mutta keskustelu liikkui säännönmukaisesti kansainvälisessä kirjallisuudessa ja sieltä saadut vaikutteet siirtyivät suoraan omiin käsikirjoituksiin. Vanhemman sukupolven arvioita karteltiin ja nuoret jatkoivat Nuoren Voiman Liitossa omaksuttua käsikirjoitusten vertaisarviointia. Toistaiseksi kustantamoiden portinvartijana toimi edelleen vanhempi sukupolvi,²⁰⁶ ja julkaistaviksi tarkoitettut käsikirjoitukset saapuivat pitkään takaisin hylättyinä tai liian suuriksi koetuilla korjauspyynnöillä varustettuina.²⁰⁷ Hylkäyksiä surtiin, mutta suuria korjauksia ei suostuttu tekemään. Onni Hallan suuhun laitettu ja usein siteerattu kommentti kiteyttää nuorvoimalaisten lyyrikoiden tunnot 1920-luvun alussa: ”Suomen runous on luettava käsikirjoituksina”.²⁰⁸

Ei kuitenkaan kestänyt kauaa, kun kustantamoiden portit aukesivat. Kailaan esikoinen *Tuuli ja tähkä* ilmestyi Gummeruksen kustantamana jo vuonna 1922. Katri Vala, Vaara ja Viljanen julkaisivat omat esikoiskokoelmansa 1924 ja muut keskeiset nuorvoimalaiset saivat kutsun *Nuoriin runoilijoihin*.²⁰⁹ Ensimmäisen *Tulenkantajat*-albumin julkaisuajankohta oli tästä syystä jokseenkin epäedullinen. Kirjallisen harrastuspiirin jäsenet, jotka edellisinä vuosina olivat opiskelleet moderneja kansainvälisiä taidevirtauksia, tutustuneet boheemiin taiteilijaelämään ja debytoineet omilla kokoelmillaan eivät olleet kaikista vastaanottavaisimpia heti menestyksensä perään julkaisemaan kirjoituksiaan koululaisille suunnatussa antologiassa.²¹⁰ Kyse ei ollut siitä, etteikö olisi haluttu esiintyä kollektiivina yhteisessä

²⁰⁵ Paavolainen esimerkiksi siirtyi vuonna 1922 opiskelemaan Helsingin yliopistoon, mutta keskittyi pääasiassa kirjallisuus- ja elokuvakritiikkiin *Ylioppilaslehden* arvostelijana. Samalla syntyi yhteys Raoul af Hällströmin ja Elsa Enäjärven kaltaisiin *Ylioppilaslehden* arvostelijoihin, joilla tuli olemaan suuri merkitys Paavolaisen oman kirjallisen kehityksen mutta myös tulenkantajien kulttuuriliikkeen synnyn kannalta. Paavolaisen ja muiden nuorvoimalaisten kirjailijoiden *Ylioppilaslehden* kaudesta, ks. Kortti 2013, 98–102.

²⁰⁶ Erkki Vala ja Martti Haavio siirtyivät molemmat WSOY:n palvelukseen vuonna 1924. Ks. Haavio 1972, 609–611; WSOY:n Erkki Wadenströmille myöntämä työtodistus 15.9.1927. KA WSA, Kirjailijakirjeenvaihto, Vala Erkki, Kotelo 120.

²⁰⁷ Ks. mm. Tynni-Haavio 1978, 149–150; Saarenheimo 1984, 71–72; Mauriala 2005, 65; Riikonen 2014, 53.

²⁰⁸ Saarenheimo 1966, 153.

²⁰⁹ *Nuoriin runoilijoihin* kirjoittivat Kaarina Vaher, Katri Vala, Yrjö Jylhä, Onni Halla, Arvi Kivimaa, Olavi Lauri (Paavolainen), Johan Edvard Leppäkoski, P. Mustapää (Martti Haavio) ja Ilmari Pimiä. Muista keskeisistä Nuoren Voiman Liiton kirjallisen piirin lyyrikoista antologiasta jäivät pois mm. Kailas, Vaara ja Viljanen, jotka olivat jo ehtineet julkaista esikoiskokoelmansa. *Nuorten runoilijoiden* toimituksesta, ks. Tynni-Haavio 1978, 152–154; Haavio & Enäjärvi 1999, 387–394.

²¹⁰ WSOY mainosti vuoden 1925 *Tulenkantajat*-albumia seuraavasti: ”Koululaiset, Teitä varten olemme tänä joulukuksi valmistaneet erinomaisia kirjoja. Teidän pitäisi käyttää kohta

julkaisussa, vaan jäämaalaisesta taustasta, jota kirjailijat albumin kautta asetettiin edustamaan.

Vaikka WSOY julkaisi sekä *Nuoret runoilijat* että *Tulenkantajat*-albumin, oli julkaisujen henki kaukana toisistaan. *Nuoret runoilijat* pyrki nostamaan esiin uuden suomalaisen runoilijasukupolven, *Tulenkantajat* puolestaan asetti lähtökohdakseen Nuoren Voiman Liiton nöyrän pyrkimyksen ”työhön ja uupumattomaan uhrautuvaisuuteen”. Harrastelijamaisuuden korostamisesta oli seurauksena myös se, että aikakauslehdet jättivät kritiikeissään albumit huomioitta, vaikka muuten nostivatkin esiin nuorvoimalaisten kirjallisuutta.²¹¹

Vuoteen 1924 tultaessa keskeisten nuorvoimalaisten kirjailijoiden²¹² toiminta oli irtaantunut Nuoren Voiman Liiton ohjelmakirjoituksen hengestä, eivätkä he enää missään vaiheessa 1920-luvulla siihen palanneet. Liitto ja *Nuori Voima* -lehti olivat antaneet kirjallisen harrastuspiirin jäsenille mahdollisuuden kasvattaa omaa merkitystään ja kun se johti menestykseen, saivat Liiton pyrkimykset jatkossa osakseen välttelyä ja kritiikkiä vanhoillisuudesta.²¹³ Katri Vala alleviivasi muutosta jo loppuvuodesta 1922 *Ultran* aiheuttamassa henkisessä murroksessa:

Nuoren Voiman Joulun suunnitelma ei miellytä minua ensinkään: M. A. Laakson ja Joh. Edv. Leppäkosken ”kertovaisia runoelmia” ja Ahtelan jännityskertomus. Jokseenkin vanhentunut ihanne! [...] Olen tainnut kasvaa N.V:n ylitse, se tyydyttää hyvin vähän minua. Toista Ultra rohkeassa, väkevässä nuorekkuudessaan! Jotain tällaista olen kaivannut.²¹⁴

alkavaa loma-aikaa niihin tutustuaksenne. [...] Tulenkantajat, Nuoren Voiman Liiton kirjallisen piirin albumi edustaa mitä parhaimmalla tavalla nuoren polven harrastuksia. Hienosti kuvitettu.” *LS* 9.12.1925, no. 3, s. 3.

²¹¹ Mm. 1920-luvun kirjallisuuslehtien auktoriteetti *Valvoja-Aika* arvosteli vuosina 1924–1926 *Nuoret runoilijat*, *Hurmioituneet kasvot*, Vaaran, Viljasen, Kailaan, Jylhän ja Pimiän kokoelmat, mutta ei ainoatakaan *Tulenkantajat*-albumeista. Mielenkiintoisena poikkeuksena myös Katri Valan kokoelmat jäivät mainitulla ajanjaksolla arvioinnin ulkopuolelle, samoin *Nuoret runoilijat 1926*. Ks. *VA*, vuosikerrat 1924–1926, sisällysluettelot.

²¹² ”Keskeisillä nuorvoimalaisilla kirjailijoilla” viitataan ensisijaisesti Olavi Paavolaisen edellä mainittuun toveripiiriin.

²¹³ Ks. mm. Rajala 2014, 51.

²¹⁴ Katri Valan kirje Erkki Valalle 24.10.1922. Sit. Vala 1991, 105–106. Vrt. Saarenheimo 1966, 125–133. Paavolainen puolestaan suhtautui epäillen ensimmäiseen *Tulenkantajat*-albumiin ja päätti ensi alkuun olla kirjoittamatta sinne mitään. Saarenheimo 1966, 147. Myös Viljanen menetti hermonsa Erkki Valan jatkuviin kirjoituspyyntöihin, kieltäytyi ensin osallistumasta, mutta suostui lopulta lähettämään ruotsalaista runoutta käsitteleviä esseitä ja runoja. Lauri Viljasen kirjeet Elina Vaaralle 15.9. & 22.9.1924. SKS KiA EIVA, Kirjekoelma 833(:7, 11). Viljaselta ilmestyi vuoden 1924 *Tulenkantajat*-albumissa lopulta kaksi ruotsalaista runoutta käsittelevää kirjoitusta.

Nuoruuden ei kirjailijoiden piirissä enää haluttu merkitsevän nöyryyttä, vaatimattomuutta ja uhrihenkeä. Ylipäänsä mikään sellainen ei ollut hyväksyttävissä, joka ei ollut syntynyt nuorten itsensä aloitteesta ja jota nuoruus itse ei ollut saanut sanella.²¹⁵ *Nuoret runoilijat* ei asettanut kirjoittajille ulkoa päin tulleita velvoitteita tai etsinyt heidän merkitystään antiikin mytologioista. Kokoelman tarkoituksena oli yksiselitteisesti esitellä uusinta ja parhainta kotimaista lyriikkaa. Teoksen esipuheessa Haavio kirjoittaa, miten *Nuoret runoilijat* koostui nuorten ja tuntemattomien runoilijoiden tuotteista. Kokoelma ei edustanut mitään määrättyä suuntaa, jos sellaiseksi ei voinut lukea sitä, että kirjoittajat kuuluivat Nuoren Voiman Liiton kirjalliseen harrastuspiiriin. Toimittamisessa ei Haavion mukaan ollut noudatettu muita periaatteita, kuin että ”se, mikä kullakin runoniekalla on parhainta, saa sijansa antologiassa”.²¹⁶ Kokonaisuus oli kirjoittajien omissa käsissä aina nimeä myöden, kun Haavio pyysi Paavolaista ”kyvykkäänä rubriikkien keksijänä” ehdottamaan teokselle ”raflaavaa” nimeä.²¹⁷ Ei ole tiedossa, oliko Paavolaisella esittä ”nuorille runoilijoille” vaihtoehtoja, mutta tuskin yksikään toinen nimi olisi voinut yhtä selvästi välittää lukijoille kokoelman sanomaa.

Kun nuoruus oli ollut keskeinen käsite jo *Nuoressa Voimassa* ja voimistui edelleen Nuoren Voiman Liiton perustamisen jälkeen, niin viimeistään vuonna 1924 ”runoilijuudesta” ja sen rinnakkaistermistä ”lyyrikoista” tuli uuden kirjailijapolven tärkeimpiä nimittäjiä. Katri Valan muistojulkaisuun (*Katri Vala: Tulipatsas*, 1946) laatimassaan kirjoituksessa Paavolainen siteeraa Katri Valalle lähettämäänsä kirjetä: ”Olet oikeassa siinä, että olemme puhuneet itsemme ’Runoilijoista’ aivan väsyksiin [...] me kaikki kolme poikamiestä täällä [Jylhä, Pimiä ja Paavolainen] iloitsimme juhlitun runoilijattaren odotettavissa olevasta saapumisesta Helsinkiin”.²¹⁸ Samoin Elsa Enäjärvi, joka kommentoi Haaviolle *Nuorten runoilijoiden* korrehtuureja, käyttää säännönmukaisesti kirjoittajista nimitystä ”runoilijat”.²¹⁹ Enäjärvellä oli myös keskeinen vaikutus siihen, että runoilijoista ja lyyrikoista tuli Nuoren Voiman Liiton kirjallisen harrastuspiirin jäsenten säännönmukaisimpia

²¹⁵ Ks. mm. Katri Valan kirje Onni Hallalle 3.12.1922. Sit. Halla 1946, 24–25. Vrt. Viljanen 1946, 290–291. Ks. myös Vala 1991, 19–20.

²¹⁶ Haavio kirjoitti *Nuoriin runoilijoihin* laatimassaan esipuheessa lisäksi, että kokoelman tarkoituksena oli tuoda julkisuuteen joukko tuntemattomia, nuoria runoilijoita. Se, että toisilta kirjoittajilta oli enemmän runoja kuin toisilta, Haavio kertoo johtuvan ainoastaan siitä, että tietyt ”asianomaiset ovat olleet säästeliäitä avustusta antaessaan”. *NR* 1924, esipuhe. Elsa Enäjärvi piti esipuhetta ”nokkelasti kirjoitettuna”, jonka lakonisuus oli kyseisen antologian kohdalla parhaiten paikallaan. Elsa Enäjärven kirje Martti Haaviolle 8.9.1924. Sit. Haavio & Enäjärvi 1999, 391.

²¹⁷ Martti Haavion kirje Olavi Paavolaiselle 7.7.1924. SKS KiA OIPA, Kirjekokoelma 294(:55:5).

²¹⁸ Paavolainen 1946, 144–145.

²¹⁹ Ks. mm. Elsa Enäjärven kirje Martti Haaviolle 8.9.1924. Sit. Haavio & Enäjärvi 1999, 388–391.

nimityksiä. Ensimmäisessä *Tulenkantajat*-albumissa julkaisemansa artikkelin ”Nuoren Voiman lyyrikoita” jälkeen Enäjärvi jatkoi vuoden 1926 albumissa aiheella ”Nuorta lyriikkaa ja sen taustaa”. Kun ensimmäisessä artikkelissa näkökulma oli ollut vahvasti nuorvoimalainen, siirsi Enäjärvi näkökulman nyt laajemmin kotimaiseen kirjallisuushistoriaan.²²⁰ Enäjärven artikkeleilla oli 1920-luvun puolivälissä nuorten runoilijoiden ryhmätietoisuuden kasvulle merkittävä vaikutus.²²¹

Vuodesta 1925 eteenpäin WSOY alkoi käyttää ”nuoria runoilijoita” myös yleisnimikkeenä uutuuskirjojensa mainonnassa. Nuoriksi runoilijoiksi yhdistettiin kaikki ne, jotka kuuluivat Nuoren Voiman Liiton kirjalliseen piiriin ja olivat edellisinä vuosina julkaisseet oman kokoelmansa tai osallistuneet *Nuorten runoilijoiden*, *Tulenkantajat*-albumien tai *Hurmioituneiden kasvojen* avustamiseen.²²² WSOY:n mainokset levisivät kirjakauppaluetteloiden sekä sanoma- ja aikakauslehtien levityksellä ympäri maata. Jo vuoden 1925 aikana *Kansanvalistus ja kirjastolehti* kirjoitti ”lahjakkaiden nuorten runoilijain” aloittaneen suomalaisessa lyriikassa uuden kukoistuskauden,²²³ *Ylioppilaslehti* nosti esiin ”meikäläiset nuoret runoilijat” ja nousemassa olevan ”nuoren lyyrikkopolven”,²²⁴ *Keski-Suomen Suojeluskuntalainen* kirjoitti arvostelussaan ”nuorista runoilijoista”,²²⁵ samoin *Valvoja-aika*.²²⁶ Kun nuorvoimalaiset 1920-luvun kuluessa julkaisivat omia teoksiaan, yhdistettiin heidät säännönmukaisesti nuoriin runoilijoihin tai nuoren polven runoilijoihin kuuluviksi.²²⁷

²²⁰ Elsa Enäjärvi: ”Nuorta lyriikkaa ja sen taustaa.” *TKalb* 1926, 9–40.

²²¹ Saarenheimo 1966, 28–29. Artikkeleidensa lisäksi Enäjärvi piti mm. kolme luentoa nuorvoimalaisista lyyrikoista. Ks. Paavolainen 1946, 145. Enäjärven lisäksi on myös huomioitava Lauri Viljasen vuoden 1926 *Tulenkantajat*-albumiin kirjoittama artikkeli nuorvoimalaisista prosaisteista. Pentti Haanpään, Arvi Kivimaan ja Onni Hallan kautta Viljanen rakentaa ryhmätietoisuutta nuorvoimalaisten kertomakirjailijoiden välille. Viljanen vertaa prosaisteja runoilijoihin ja tekee sen päätelmän, että molemmat ovat ”yhtä heterogeenisiä” ja että ”tämä nuori virta kaikkoaa jotakin ennen tärkeää” (s. 64). Nuoren polven tunnuslauseet eivät ole Viljasen mukaan helposti käsitteillä määriteltävissä, ne ovat luonteeltaan ”kokonaan dynaamisia, artistisia” (s. 64–65). Lauri Viljanen: ”Nuoria kertojia. Pentti Haanpää, Arvi Kivimaa, Onni Halla.” *TKalb* 1926, 51–65.

²²² WSOY mm. mainosti heinäkuussa 1925 uutuuskirjojaan otsikolla ”Nuoret runoilijat”. Mainoksessa esiteltiin Kailaan, Katri Valan, Vaaran ja Viljasen albumit sekä *Hurmioituneet kasvot*. *Nuoret runoilijat* ja vuoden 1924 *Tulenkantajat*-albumi puuttuivat oletettavasti siitä syystä, että niiden painokset olivat tuolloin loppuunmyytyjä. *NV* 20.7.1925, no. 4, s. 2.

²²³ ”Nuorta runoutta.” *KK* 1.1.1925, no. 3, s. 30.

²²⁴ ”Hurmion runoilijoita.” [Arvostelu *Hurmioituneista kasvoista*] *YO* 9.5.1925, no. 13, s. 235–236.

²²⁵ ”Pari Söderströmin uutuutta”. *KS* 1.6.1925, no. 6, s. 4.

²²⁶ ”Kirjallisuuskatsaus. Runoutta.” *VA* 1.11.1925, no. 11–12, s. 464–468.

²²⁷ Ks. esim. ”Kirjallisuuskatsaus. Runoutta.” *VA* 1.11.1925, no. 11–12, s. 466; ”Kirjallisuuskatsaus – arvostelu Uno Kailaan kokoelmasta *Silmästä silmään*.” *VA* 1926, 428; ”Werner Söderström Osakeyhtiön joululehdet, albumit ja kalenterit 1925.” *LS* 2.11.1925,

4.2.2 Hurmioituneet

Ilmari Pimiä kertoo muistelmissaan, että vuonna 1925 ilmestyneen *Hurmioituneet kasvot* -runoantologian kirjoittajia alettiin sittemmin kutsua ”hurmioituneiksi” tai ”hurmioituneiksi kasvoiksi”.²²⁸ Myös tutkijat ovat pyrkineet määrittämään tulenkantajien kirjailijaryhmän olemusta hurmio-nimen kautta. Viljasen ja Saarenheimon esityksissä vuodet 1924–1926 nimetään ”tulenkantajien eksoottis-ekspressionistiseksi suuren hurmion kaudeksi”, josta Saarenheimo lisäksi käyttää nimeä ”itämäisen haltioitumisen” aika. Mauriala puolestaan kirjoittaa ”romantikkojen” vuosista.²²⁹ Romantiikka – etenkin uusromantiikka – onkin kirjallisuushistoriallisena epookkina pätevä luonnehtimaan varsinkin nuorvoimailaisten runoilijoiden esiintymistä 1920-luvun puolivälissä.²³⁰ Lassila on muiden tutkijoiden kanssa samoilla linjoilla, kun hän toteaa eksotismin ja siihen sisältyneen vitalismin (elämäkultin) olleen nuorten runoilijoiden keskeisiä piirteitä. Eksotismi merkitsi Lassilan mukaan pakoa kansallisista traumoista, siirtymistä kansalaisodan muistoista sadunomaisiin paratiisisaariin ja itämaisiin kuviin. Pako yhteiskunnasta oli pakoa nykyajasta ja sen rationaalisuudesta.²³¹

Vaikka romantiikka ja ekspressionismi olivat yleisiä piirteitä nuorvoimailaisilla kirjailijoilla,²³² eksoottisuus ja varsinkin hurmioituneisuus korostuivat silmiinpistävästi juuri Paavolaisen ympärille kerääntyneessä ryhmässä. Ryhmän suosikkilukemistoa olivat romantiikan ajan kirjailijat kuten Pierre Loti, Charles Baudelaire, Knut Hamsun ja Oscar Wilde,²³³ mutta varsinkin kreivitär Anna de Noailles. Useita romaaneja ja runokokoelmia julkaissut romanialais-kreikkalaistaustainen de Noailles oli 1900-luvun alkupuolella keskeinen hahmo pariisilaisissa taidepiireissä, ja Anna Maria-Tallgren oli tehnyt hänen tuotantoaan

no. 127, s. 4; ”Satu sydäimestä ja auringosta.” *KK* 1.1.1926, no. 1, s. 39–40; ”Kirjeitä kirjoista.” *TT* 1.1.1926, no. 6, s. 39–42; ”Kirjallisuutta. Jylhä ja Pimiä.” *YO* 12.5.1926, no. 13, s. 152; ”Kirjallisuus ja taide.” *VJ* 31.12.1926, no. 52, s. 3; ”Uusin runoutemme ja suomalainen kansallistunne III.” *AS* 4.3.1927, s. 165–170. Ks. edelleen *NV*:n artikkelit ”Nuorvomalainen kirjallisuus.” 1.1.1926, no. 22–24, s. 82; ”Pikapiirtoja nuorvoimailaisesta kirjailijapolvesta.” 20.6.1928, no. 12, s. 361–366. Vrt. ”Katri Vala aikalaistensa arvostelmana.” Teoksessa *Katri Vala: Tulipatsas* 1946, 299–328.

²²⁸ Pimiä 1980, 106.

²²⁹ Viljanen 1958, 294; Saarenheimo 1966, 146, 155; Mauriala 2005, 128–133.

²³⁰ Romantiikka viittaa käsitteenä sekä aikakauteen Euroopan kulttuurihistoriassa että tietynlaiseen tapaan suhtautua todellisuuteen. Vartiainen 2012, 120. Vrt. Mäkinen 1989, 142.

²³¹ Lassila 1987, 114. Vrt. Elina Vaaran muistelmien käsitys Olavi Paavolaisen 1920-luvun alkupuolen esiintymisestä, jota Vaara piti ”dekadenssin romantiikan ikivanhana rekvisiittana”. Ks. luku 8.2 ”Olavi Paavolaisen aikakauden kasvot”.

²³² Ekspressionistiseksi runoilijoiksi voidaan Nuoren Voiman Liiton kirjallisesta piiristä nimetä varsinkin Katri Vala ja Uuno Kailas. Ks. Lassila 1987, 213.

²³³ Ks. esim. Mäkinen 1989, 142.

tunnetuksi suomalaiselle yleisölle esseeteoksessaan *Pikapiirtoja nykyajan kirjailijoista*.²³⁴ De Noailles ja hänen 1909 suomennettu teoksensa *Kummastuneet kasvot* (*Le Visage Émerveillé*, 1904) oli ollut esillä jo Paavolaisen ja Pimiän vuonna 1917 perustamassa Kivennavan taiteilijaseurassa²³⁵ ja saavutti sittemmin suosiota varsinkin Katri Valan ja Lauri Viljasen keskuudessa. Varsinkin Vala otti kreivittären eksotismista runsaasti vaikutteita, mikä näkyy hänen esikoiskokoelmassaan *Kaukainen puutarha*.²³⁶ De Noailles'n teoksella oli epäsuora yhteys myös hurmioituneiden nimeen, sillä teoksen otsikon voi kääntää kuulumaan myös ”hurmaantuneet kasvot”.²³⁷

Romantiikan kirjallisuuden lisäksi hurmioituneisuus ilmeni kirjetoveruutena ja yhteisissä illanvietoissa, jotka 1920-luvun alkuvuosina toivat nuorvoimalaisia kirjailijoita lähemmäs toisiaan.²³⁸ Varsinaisen ”hurmioituneet”-nimen synty ja esiintyminen voidaan ajoittaa tarkemmin vuosiin 1924–1925. Julkaistuaan huhtikuussa esikoiskokoelmansa *Auringon purjeet* Viljanen tarjosi WSOY:lle uutta suomennosta ”de Noaillesin kuuluisasta nykyaikaisesta luostariromaanista ’Le Visage Émerveillé’”. *Helsingin Kaiku* -lehti oli ehtinyt suomentaa teoksen jo vuonna 1909, mutta Viljanen ei mainitse sitä kustantajalle lähettämässään saatteessa, mainitsepa peräti, että ”Kreivitär de Noaillesilta ei ole ennestään mitään olemassa suomenkielellä”.²³⁹ On epätodennäköistä, ettei Viljanen olisi ollut tietoinen *Helsingin Kaiun* vuoden 1909 suomennoksesta, varsinkin kun se oli kuulunut Paavolaisen suosikkilukemistoon jo vuosia aiemmin. Kyseessä lienee pikemminkin ollut tyytymättömyys jo olemassa olevaan käännökseen ja halu suomentaa itse nuorten runoilijoiden henkiselle kehitykselle tärkeä avainteos. Alkuperäisestä käännöksestä poikkeavat lähtökohdat näkyvät jo teoksen nimessä, joka Viljasella oli taipunut muotoon ”Hurmioituneet kasvot”.²⁴⁰ WSOY ei silti tarttunut syöttiin, eikä Viljanen saanut suomennosta kaupattua muillekaan kustantajille.²⁴¹

²³⁴ Rajala 2014, 42.

²³⁵ Pimiä 1980, 99. Ks. myös Paavolainen 1991, 27, 38–41; Rajala 2014, 28, 31–32; Riikonen 2014, 37–38.

²³⁶ Ks. Saarenheimo 1984, 35, 40; Hosiaislouma 2000, 92; Rajala 2014, 42. Yhtäläisyyksistä, vrt. de Noailles 1906, 64.

²³⁷ Hosiaislouma 2000, 92.

²³⁸ Olavi Paavolaisen ja Katri Valan kirjeenvaihto vuodesta 1922 eteenpäin lienee kuuluisin esimerkki yhteydenpidosta, josta ei puuttunut romantiikan ja hurmioituneisuuden sävyjä. Paavolainen 1946, passim. Vrt. Saarenheimo 1984, 48–50; Rajala 2014, 36–39.

²³⁹ Lauri Viljasen kirje WSOY:lle 28.4.1924. KA WSA, Kirjailijakirjeenvaihto, Viljanen Lauri, Kotelo 124.

²⁴⁰ Ibid.

²⁴¹ Hosiaislouman mukaan Viljanen tarjosi suomennostaan kaikkiaan kolmelle eri kustantajalle. Osia suomennoksesta ilmestyi *Uuden Auran* sunnuntailiitteessä. Hosiaislouma 2000, 92.

”Hurmioituneille kasvoille” löytyi kuitenkin heti seuraavana vuonna uusi käytötarkoitus. Viipurissa tammikuussa 1925 vietettyjen Nuoren Voiman Liiton talvipäivien jälkeen Paavolainen, Jylhä, Pimiä, Vaara, Katri Vala ja Viljanen jatkoivat juhlia Paavolaisen kotitalossa Kivennavalla ja kirjoittivat ”kolmen päivän ja kolmen yön aikana” kokoelman runoja,²⁴² joita nyt vuorostaan tarjottiin WSOY:lle. Saatteen laati jälleen Viljanen:

”Nuorten runoilijain” ryhmän valtuuttamana käännyn kohteliaimmin puoleenne tarjoten kustannettavaksenne keväisen antologian nuorta lyriikkaa. [...] Kirjan nimeksi on suunniteltu H u r m i o i t u n e e t k a s v o t ja on sen eri osastot ajateltu varustettaviksi otsakkeilla, jotka viittaavat kokoelman nimeen ja jotka samalla karakterisoivat tekijän runoilijaprofiileja. [...] Uusi valikoima tulisi siis liikkumaan haltioitumisen merkeissä ja saavuttaisi epäilemättä yleisön suosion, katsoen siihenkin, että sen suunnittelussa on noudatettu uutuudellaan yllättävää taiteellista perinnettä.²⁴³

Vastauskirjeessään Jalmari Jäntti ilmoitti, ettei heillä ollut ”luonnollisesti” mitään suunniteltua antologiaa vastaan.²⁴⁴ Jäntin vastaus on selvä osoitus siitä, että nuorelle runoudelle riitti kysyntää ja että sen levittämistä haluttiin tukea. Viljasen edellisenä vuonna hylätyn de Noailles -käännöksen jälkeen oli ehtinyt jo ilmestyä *Nuoret runoilijat* ja ensimmäinen *Tulenkantajat*-albumi, jotka molemmat olivat menneet hyvin kaupaksi. Pikainen kyllästymisen eksotiikkaan hankaloitti kuitenkin antologian valmistumista,²⁴⁵ vaikka se lopulta julkaistiinkin aikataulun mukaisesti huhtikuussa 1925. *Nuori Voima* kirjoitti tammikuussa 1926 *Hurmioituneiden kasvojen* olevan ”jonkinlainen muistomerkki ajankohdan kiihkeälle ja hurmioituneelle luomistyölle”.²⁴⁶

Pimiän väitteelle siitä, että *Hurmioituneiden kasvojen* runoilijoita alettiin kutsua antologian nimellä, ei juuri löydy aikalaislähteistä todisteita. *Ylioppilaslehti*

²⁴² Tämä niin kutsuttu ”itämainen intermezzo” on tutkimuskirjallisuudessa perinteisesti nostettu esiin tulenkantajien hurmiokauden kliimaksina. Ks. esim. Saarenheimo 1966, 154; Saarenheimo 1984, 103–105; Hosiailuoma 2000, 84–85; Mauriala 2005, 166–168; Karonen & Rajala 2009, 34–35; Rajala 2014, 60–65; Riikonen 2014, 58; Vrt. muistelmat: Pimiä 1946, 207; Paavolainen 1947, 129; Pimiä 1976, 157–159; Pimiä 1980, 103–106.

²⁴³ Lauri Viljasen kirje WSOY:lle 13.1.1925. KA WSa, Kirjailijakirjeenvaihto, Viljanen Lauri, Kotelo 124.

²⁴⁴ WSOY:n kirje Lauri Viljaselle 17.1.1925. KA WSa, Kirjailijakirjeenvaihto, Viljanen Lauri, Kotelo 124.

²⁴⁵ Saarenheimo 1966, 155; Mauriala 2005, 170. *Hurmioituneiden kasvojen* nopea julkaisuprosessi selittyy osittain sillä, että suurin osa runoista oli olemassa jo valmiina. Ks. Mauriala 2005, 170.

²⁴⁶ ”Nuorvoimalainen kirjallisuus”. *NV* 1.1.1926, no. 22–24, s. 82.

tosin kirjoitti arvostelussaan ”hurmion runoilijoista”,²⁴⁷ mutta muissa julkisissa yhteyksissä antologian kirjoittajia kutsuttiin ”*Hurmioituneiden kasvojen* runoilijoiksi” tai toisaalta *Hurmioituneisiin kasvoihin* kirjoittaneiksi runoilijoiksi / nuoriksi runoilijoiksi.²⁴⁸ Viljanen lähetti kustannustarjouksen ”nuorten runoilijain ryhmän” valtuuttamana. Nimellä hän viittasi *Nuorten runoilijoiden* kirjoittajiin, mutta myös itsensä ja Elina Vaaran kaltaisiin WSOY:lla esikoiskokoelmansa julkaisseihin runoilijoihin, jotka eivät olleet osallistuneet kyseiseen antologiaan. Tosin maaliskuussa 1925 Viljanen lähestyi kustantajaa ilmoittaen, ettei ”teos jatka ’Nuorten runoilijoiden’ esittelysarjaa, vaan pyrkii olemaan taiteellinen kokonaisuus sinänsä, täynnä ekspressionistisesti kohotetun tunteen romantiikkaa”.²⁴⁹ Kyseessä oli jälleen merkki tiettyjen nuorvoimalaisten kirjailijoiden tarpeesta siirtyä ulos Nuoren Voiman Liiton vaikutuspiiristä. Sen lisäksi, että he eivät halunneet esiintyä *Tulenkantajat*-albumien harrastelijoina, halusivat he irrottaa nuoren runouden muutenkin irti sen alkuperäisistä nuorvoimalaisista merkityksistä. ”Taiteellinen kokonaisuus” saattoi tulla kysymykseen ainoastaan silloin, jos antologian kirjoittajilla oli mahdollisuus esiintyä itsenäisinä kirjailijoina tai vastaavasti kirjailijaryhmänä. Viljanen esittikin toivomuksen, että kaikkien kirjoittajien nimet mainittaisiin teoksen kansilehdellä.²⁵⁰

Hurmioituneille ei myöskään ollut ryhmänimenä samanlaisia perusteita kuin vaikkapa nuorilla runoilijoilla. Mäkinen on huomauttanut, että vaikka eksoottinen suuntautuminen tulenkantajien 1920-luvun puolivälin kirjallisessa tuotannossa ja keskinäisessä seurustelussa oli tavallista, varsinaista kulttuurikriittistä primitivismiä esiintyi ainoastaan Katri Valalla ja Olavi Paavolaisella. Kulttuurikriittinen primitivismi korosti vaistonvaraisuutta ja alkuperäisyyttä, jotka Paavolainen myöhemmin perusteli olleen reaktioita teknisen kehityksen aiheuttamalle ”elämän

²⁴⁷ ”Hurmion runoilijoita.” *YO* 9.5.1925, no. 13, s. 235–236. Arvostelu oli siinä mielessä poikkeuksellinen, että se kiinnitti laajaa huomiota hurmio-käsitteen esiintymiseen länsimaisessa kulttuurissa. Nimimerkki L.A. tunnisti jo tuolloin saksalaisen ekpressionismin vaikutuksen nuorten runoilijoiden taustalla. L.A. kirjoittaa Nietzschen ajatuksesta ”dionyysisestä hurmiosta”, joka ensimmäisen maailmansodan jälkeen oli uudella tavalla alkanut vaikuttaa nuoreen saksalaiseen kirjallisuuteen. Vaikka kirjoittaja tulee painottaneeksi ekpressionismin osuutta kenties liikaa ranskalaisen romantiikan kustannuksella, osuu hän oikeaan viitatessaan vuoteen 1918 ja huomauttaessaan, että myös Suomessa ”hurmiopalvelu on sittenkin ennen kaikkea kummunnut esiin nykyajan yleisestä psyykkillisestä maaperästä”.

²⁴⁸ Ks. esim. ”Nuorta runoutta.” *KK* 1.1.1925, no. 3, s. 30; ”Pari Söderströmin uutuutta.” *KS* 1.6.1925, no. 6, s. 4; ”Kirjallisuuskatsaus.” *VA* 1.11.1925, s. 466; ”Uusi ’Nuori Suomi’.” *NV* 5.1.1926, no. 1, s. 2.

²⁴⁹ Lauri Viljasen kirje WSOY:lle 9.3.1925. KA WSA, Kirjailijakirjeenvaihto, Viljanen Lauri, Kotelo 124.

²⁵⁰ Ibid.

sieluttomuudelle”.²⁵¹ Paavolainen alkoi jo loppukesästä 1925 kyllästyä ”mystiseen luontoon” runouden keskeisenä virikkeenä.²⁵² Kirjallisessa luomistyössä alkoi nyt yleisesti uuden suunnan etsintä. Kotimaiset ympyrät vaihtuivat ulkomaanmatkoihin, minkä seurauksena uudet ajatukset kansainvälisyydestä, kollektivismista, suurkaupunkilaisuudesta ja konekulttuurista levisivät.²⁵³ Hurmioituneisuus ei ehtinyt kypsyä ryhmänimenä käsitteeksi saakka, ennen kuin se jo ehti vanhentua.

Hurmioituneet olisi ollut vaikeasti omaksuttava ryhmänimi toisaalta siinäkin mielessä, että *Hurmioituneiden kasvojen* kirjoittajat kasvoivat pian antologian julkaisemisen jälkeen ulos nuoruuden kriittisestä tunteesta. Nuoruus oli ollut jo de Noailles’n *Kummastuneiden kasvojen* yksi keskeisiä teemoja²⁵⁴ ja se säilyi keskeisenä olemuksena myös nuorvoimalaisilla runoilijoilla. Tämän vuoksi hurmioitumista on tarkasteltava – varsinaisen runouden lisäksi – suhteellisen tyyppillisenä ja ajattomana nuoruuden juhlana: tiiviinä yhdessäolona, ihastumisena elämään ja uusiin ihmisiin, eikä myöskään vähiten runsaana päihteiden käyttönä.²⁵⁵ Kun vuonna 1928 kerrottiin *Tulenkantajat*-lehden perustamisesta, Nuoren Voiman Liiton kirjallisen piirin johtohahmot perustelivat päätöstä sillä, että ”NVL:n kirjallinen piiri on vuosien kuluessa niin voimistunut ja sen jäsenet astuttuaan yhteiskuntaelämään saaneet niin paljon uusia velvoituksia, että aktiivisempi osanotto taide-elämään ja ajan uusiin kysymyksiin on välttämätöntä.”²⁵⁶ Itsenäisen kulttuurilehden perustaminen, joka edellytti määrätietoista ja pitkäkestoista suunnitelmallisuutta, ei enää ollut mahdollista ”kolmen päivän ja kolmen yön aikana”.

²⁵¹ Mäkinen 1989, 127–128.

²⁵² Mauriala 2005, 207.

²⁵³ Saarenheimo 1966, 202–256; Lassila 1987, 147–168; Lappalainen 1990, passim; Mauriala 2005, 238–240.

²⁵⁴ Ks. *Le Visage Émerveille* nimekelehden sitaatti: ”Ce vertige de la jeunesse sur la mort...” de Noailles 1904, kansi.

²⁵⁵ Mauriala 2005, 144–157.

²⁵⁶ ”Tulenkantajain muuttaminen aikakauslehdeksi. Mitä tämä päätös merkitsee?” *NV* 20.2.1928, no. 4, 119–120.

4.2.3 Tulenkantajat

Ensimmäinen *Tulenkantajat*-albumi osoittautui taloudellisesti siinä määrin kannattavaksi,²⁵⁷ että julkaisua päätettiin seuraavina vuosina jatkaa. Kirjoittajat pysyivät tietyin poikkeuksin samoina²⁵⁸ ja Jäämaa jatkoi esipuheiden laatijana. Vuoden 1925 esipuheella on suoraviivainen nimi: ”Tulenkantajat”. Kirjoituksessaan Jäämaa käy jälleen läpi Nuoren Voiman Liiton tarkoitusta ”Suomen nuorison itsensä luomana liittona” – eri alojen harrastajien yhteenliittymänä – jonka jäsenet yksin ja toistensa tukemina osoittavat ”eteenpäinpääsyään ja lopulta mestaruuttaan”. *Tulenkantajat*-albumi on toisaalta kirjallisen harrastuspiirin työnäyte, toisaalta ”nuoren kirjailijapolven lahja ja näyte julkisuudelle siitä, mitä se voi saada aikaan.”²⁵⁹ Edelleen Jäämaa kiinnittää perusteellista huomiota tulenkantajien käsitteeseen yleensä:

Tulenkantajat – se on vaativa nimitys, eikö niin? Jos se käsitetään koristeellisena, keksittynä iskusanana, voidaan sitä pitää ylpeänä ja uhmakkaana. Jos se käsitetään johtuneeksi muinaisaikaisesta tarinasta, mikä kertoo uljaista nuorukaisista, jotka kuljettivat viestinjuoksussa soihtua, elämän soihtua pimeyden halki miehestä mieheen, on se velvoittava. Mutta jos se käsitetään niin, että jokainen niistä kirjailijoista, kynänkäyttäjistä, joka on antanut tuotteensa tämän nimen alle, on innostuksen, sydämen hehkun, ajatuksen tulenkantaja [sic], on se heidän parhain lahjansa tovereille ja isänmaalle. [...] Sydän, usko, mielen kuninkuus tosiossa, ei vain sanoissa – jos Tulenkantajat voisi edes jossain määrin niitä antaa, eivät nämä monet sivut olisi turhaan kirjoitettuja.²⁶⁰

”Nuoressa Virrassa” tulenkantajat sulautui muinaistarun kautta ”suureen aatteen innostukseen”. Nyt käsite sisältää useampia potentiaalisia ja samalla keskenään ristiriitaisia merkityksiä. Sydämen, uskon ja mielen kuninkuus sulkevat ”todellisten tulenkantajien” olemuksesta ulkopuolelleen ylpeyden ja uhman. Monimerkityksellisempi puolestaan on Jäämaan ajatus *velvoittavuudesta* elämän soihtun eteenpäin siirtämisessä. ”Nuoren Virran” kantavana ajatuksena oli ollut liike: muinaistarun soihtu saapui kaukaa sukupolvien takaa, luovutti *Tulenkantajat*-albumin muodossa nöyrän ja vaatimattoman lahjansa isänmaalle, minkä jälkeen elämän soihtuviesti

²⁵⁷ *Nuoressa Voimassa* kirjoitettiin loppuvuodesta 1925, että ensimmäinen *Tulenkantajat*-albumi myytiin loppuun lyhyessä ajassa. ”Tulenkantajat.” *NV* 20.10.1925, no. 20, s. 866.

²⁵⁸ Olavi Paavolainen esimerkiksi ei osallistunut vuoden 1926 *Tulenkantajat*-albumiin ja Mika Waltari kirjoitti julkaisuun vasta vuonna 1927. Martti Haavio toimitti yhdessä Erkki Valan kanssa vielä vuoden 1925 albumin, kaksi viimeistä osaa Vala toimitti yksin.

²⁵⁹ Ilmari Jäämaa: ”Tulenkantajat.” *TKalb* 1925, 7–8.

²⁶⁰ Ilmari Jäämaa: ”Tulenkantajat.” *TKalb* 1925, 8.

jatkoj eteenpäin. Liikettä symboloi myös *virta*, luonnonilmiö, joka ei lakkaa liikumasta, ellei sitä keinotekoisesti padota tai virran lähde kuivu. Vuonna 1925 liike näyttää pysähtyneen. Elämän soihdun tuli Jäämaan mukaan edelleen kulkea eteenpäin, mutta olennaisempaa oli innostuksen ja sydämen hehkun saavuttaminen, toimiminen oikeanlaisten – toverillisten ja isänmaallisten – ajatusten *tulen kantajana*. Käsitteen jakaantuminen kahteen osaan, tuleen ja sen kantajaan, oli Jäämaalta epäilemättä tarkkaan harkittu sanoma. Kun *tulenkantaja* yhdyssanana viittaa henkilöön, jonka tehtävänä on kantaa tulta, *tulen kantaja* kohdistaa huomion tuleen, jota kannetaan. Yksilön sijasta painottuu tehtävä.

Jäämaan kirjoituksen sanomaa kokonaisuudessaan on haastavaa tulkita, sillä nuorvoimalainen ideologia ja Jäämaan oma, velvollisuuksiin palautuva käsitys tulenkantajuudesta, ovat siinä keskenään ristiriidassa. Vaikka Jäämaa korostaa nuorvoimallisuudessa eteenpäin kulkemista ja mestaruuden tavoittelua, patoutuu liike velvollisuuteen palvella isänmaata oikeanlaisessa nöyrässä hengessä. Innostus, sydämen hehku, usko ja mielen kuninkuus ovat arvostettavia ainoastaan siinä tapauksessa, jos ne palvelevat tiettyjä oikeaksi asetettuja päämääriä.

Jäämaan suhtautuminen Nuoren Voiman Liiton kirjallisen piirin menestykseen on kaikesta päätellen ollut monisyinen. Vaikka esimerkiksi Kailaan, Viljasen, Vaaran ja Katri Valan esikoiskokoelmat sekä *Nuoret runoilijat* olivat ilmestyneet jo ennen vuoden 1924 *Tulenkantajat*-albumia, Jäämaa kirjoittaa ”Nuoressa Virrassa” yksipuolisesti kirjallisen piirin *harrastajista*. Vuoden 1925 aikana ilmestyivät *Hurmioituneiden kasvojen* lisäksi Kailaan ja Vaaran uudet kokoelmat sekä proosan puolella Onni Hallan ja Pentti Haanpään esikoisteokset. Jäämaa reagoi tähän ja kirjoittaa ”nuoresta kirjailijapolvesta”, mutta ei kuitenkaan samaista sitä suoraan tulenkantajiin. Uusi kirjailijapolvi on Jäämaan mukaan syntynyt Nuoren Voiman Liiton kirjallisesta piiristä, mutta kehittynyt sen jälkeen laajemmaksi ilmiöksi. Tulenkantajat Jäämaa pidättää nuorvoimalaisena käsitteenä ja päätösvallan käsitteen sisällöstä itsellään.

Vuoden 1926 albumissa Jäämaa ei enää peitellyt vastentahtoisuuttaan sitä kehitystä kohtaan, jossa ”ylpeys ja uhmakkuus” näyttivät nousseen ”innostuksen ja sydämen hehkun” yläpuolelle. Esipuhetta ”Uudet tulenkantajat”, jossa tiiviistyy jäämaalaisen tulenkantajuuden holhoava luonne, on syytä siteerata laveasti:

Kolmannen kerran nyt tämän albumin luojat tuovat osan elämän ikuisesta tulesta isänmaan ja yhteisen asian hyväksi. Muutamat – useatkin – ovat kelpo kilvoituksen taistelleet: heidän nimensä ovat jo tulleet tunnetuiksi kirjallisuudessamme ja koko kansan edessä. Se, joka on saanut nähdä, miten he ovat alkaneet ja nousseet [...] ihmettelee ja ihailee sitä niinkuin kaikkea luonnon valtavaa kehitystä ja kasvuvoimaa. Mutta tämän valtavan kasvun lakeja on, ettei mikään pysy paikallaan. Se mikä eilen oli päämäärä, on tänään lähtökohta.

Uusia ”tulenkantajia” tarvitaan, ja uusia täytyy nousta ja nousee varmasti elämän suureen kilpaleikkiin. Te, jotka olette päässeet maineeseen ja kunniaan, muistakaa, että samoin oikeuksin kuin te olette nousseet, samoin oikeuksin nousee yhä uusia, ehkä valtikkane tavoittajia tai voittajia, teitä, edelläkävijöitään, voimakkaampia ja suurempia. [...] Ne eivät ole – ne, jotka tulevat – uusia tulenkantajia ainoastaan kirjallisuuden ja taiteiden aloilla, vaan inhimillisen elämän ja käytännön kaikilla aloilla. ”Tulenkantajat” ei ole käsitettävä sittenkään miksikään esteetikkojen korunimitykseksi. Onko niitä uusia voimia paljon tai vähän, ovatko ne meitä heikompia tai väkevämpiä, työmme jatkajia tai uuden luoja, sitä emme vielä tiedä, mutta olla niitä täytyy, sillä muuten soihtumme sammuvat. Ja kun ne tulevat, ne uudet voimat, [...] niin älkää te, mestarit ja pitkälle päässeet, katsoko niitä niinkuin teillä yksin olisi ollut oikeus nousta ja päästä päämäärään, vaan ojentakaa heille toverin käsi [...] rohkaiskaa heitä, jotta he voittaisivat teidät, kulkisivat ylitsenne ja veisivät edelleen sitä soihtua, joka teille on antanut tulenkantajien nimen ja on yhä eteenpäin vietävä.²⁶¹

Viimeistään loppuvuoteen 1926 tultaessa nuorvoimalaisen kirjailijapolven läpimurto oli tapahtunut tosiasia. Menestys itsessään ei huolettanut Jäämaata, sillä osoittihan se nuorvoimalaisen kasvatustyön ansiokkaat tulokset ja teki samalla Nuoren Voiman Liittoa tunnetuksi ympäri maata. Menestykseen liittyi kuitenkin kaksi Jäämaan vierastamaa piirrettä, jotka rivien välistä ovat luettavissa ”Uusista tulenkantajista”. Toinen koski Jäämaan arvomaailmaa, toinen hänen auktoriteetin asemaansa Nuoren Voiman Liitossa.

Kai Laitisen huomautus siitä, että tulenkantajilla uusien teiden etsintä oli enemmän reaktiota vallalla olevia tyyli-ihanteita ja katsomuksia vastaan kuin määrätietoisten johtopäätösten tekoa ajan ilmiöistä,²⁶² on hyvin paikkansa pitävä 1920-luvun nuorvoimalaisten kirjailijoiden kohdalla. Ideologiset vastakkainasettelut nousivat näkyvästi esiin vasta ensimmäisessä *Tulenkantajat*-lehdessä. Paavolaisen ympärille kerääntynyt nuorten runoilijoiden ryhmä löysi kuitenkin aatteellisen vastustajan jo 1920-luvun puolivälissä ”traditionalisteista”, jotka tavallisesti kuuluivat edeltävään sukupolveen tai kiinnittyivät muuten ilmaisussaan voimakkaasti kansallisiin arvoihin. Näkyvin esimerkki tästä antagonismista on Paavolaisen suhtautuminen Lauri Haarlan johtamaan ”toukokuun ryhmään”.²⁶³ Isänmaallisuut-

²⁶¹ Ilmari Jäämaa: ”Uudet tulenkantajat.” *TKalb* 1925, 7–8.

²⁶² Laitinen 1991, 370.

²⁶³ Tulenkantajien antagonistiksi mainitaan totutusti Lauri Haarlan ympärille 1920-luvulla kerääntynyt ns. ”toukokuun ryhmä”, johon Nuoren Voiman Liiton kirjallisesta piiristä kuuluivat Uno Kailas ja Arvi Kivimaa. Toukokuun ryhmä edusti eräänlaista välimuotoa uuden ja vanhan lyriikan, kansallisen ja ekspressionismin, välillä, eikä tästä syystä tyydyttänyt

ta, Jäämaan ajattelun kannattelevaa teemaa, ei tietyin poikkeuksin pidetty käsittelemisen arvoisena, mutta sen asettamista oman ryhmä- ja sukupolvitietoisuuden ohjaajaksi myös tietoisesti vastustettiin.²⁶⁴

Toisekseen ”Uudet tulenkantajat” on myös keskeinen historiallinen dokumentti tilanteesta, jossa Nuoren Voiman Liiton kirjallinen piiri ei enää asettautunut siihen valmiiseen malliin, johon Jäämaa ”Muinaistarussa” heidät kahta vuotta aikaisemmin oli halunnut sijoittaa. Viljanen ja Jylhä julkaisivat Nuoren Voiman Liiton kirjallisen piirin johtokunnan puolesta maaliskuussa 1925 tiedonannon, jossa tuotiin esiin *Tulenkantajat*-albumin keskeinen merkitys ”kirjallisen harrastuksen tukijana ja nuorten kirjallisen ryhmän aseman lujittajana”. Kirjoittajien mukaan kirjallisen piirin toiminta oli laajentunut ja ryhtynyt huomattavalla tavalla ottamaan osaa maan kirjalliseen elämään, mikä samalla oli tuonut sille uusia velvollisuuksia. Piirin oli nyt osoitettava, ”ettei sen työ ole vain hetken harrastelua, vaan pitemmälle tähtäävää: uusia uria on yhäti auottava ja työtä tehtävä sen nuorekkaan ja vapaan hengen merkeissä, jonka voimasta jo niin paljon on aikaansaatu”.²⁶⁵

Jäämaa näki kirjallisen piirin omaehtoisuudessa ja voimantunteessa epäilemättä merkkejä siitä itserakkaudesta, josta hän oli varoittanut Nuoren Voiman Liiton perustavassa kokouksessa jo vuonna 1921. Kirjallisen piirin itsenäinen ja paikoitellen traditioita ylenkatsova esiintyminen antoi syyn nyt muistuttaa, että uudet tulenkantajat olivat jo tulossa. Koska ajatus tulen eteenpäin kuljettamisesta oli ollut keskeinen jo muinaistarussa, ei uusien voimien esiin kutsumista ole syytä nähdä yksinomaan vastalauseena kirjalliselle piirille, vaan paremminkin muistutuksena tulenkantajuuden ikaikaisesta luonteesta.

Jäämaan arvio siitä, että tulenkantajia nousisi esiin muualtakin kuin kirjallisuuden ja taiteiden aloilta, liittyy laajempaan tulenkantajat-nimelle annettuun merkityksenantoon 1920-luvun Suomessa. Jäämaa ei esimerkiksi ollut ainoa, joka käytti kreikkalaista muinaistaria kontekstualisoidessaan ajatustaan tulenkantajista. ”Puheen vainajille” Etelä-Pohjalaisen osakunnan vuosijuhlassa vuonna 1925 pitänyt T. P. Virkkusen mukaan tarun nuorisojoukko kuljetti soihtuja pimeässä yössä: ”Jos joku sortui tielle, otti vierustoveri hervonneesta kädestä soihdun sitä eteenpäin viedäkseen, sillä valo ei soihtuista saanut sammua. Samoin on meillä nuorilla tehtävänä kuljettaa tulta eteenpäin ihmiskunnan yössä”.²⁶⁶ Vaikka tulenkantajiksi

varsinkaan Paavolaisen sisäpiiriä, joka 21.11.1927 järjesti asiaansa korostaakseen kuuluisan vihellyskonsertin Uudella ylioppilastalolla. Toukokuun ryhmästä, ks. esim. Saarenheimo 1966, 40, 212–213; Riikonen 2014, 75. Vrt. Kivimaa 1976, 57–58; Vala 1976, 210–214.

²⁶⁴ Poikkeuksena esimerkiksi Uno Kailas, josta kehittyi 1920-luvun puolivälissä johtava isänmaallinen runoilija, joka useissa tilausrunoissa julisti kansallista yhtenäisyyttä. Lassila 1987, 183–184.

²⁶⁵ Lauri Viljanen ja Yrjö Jylhä: ”Tulenkantajat.” *NV* 5.3.1925, no. 5, s. 222.

²⁶⁶ ”Soihdunkantajat.” *YO* 14.5.1925, no. 14, s. 6.

saatettiin toisinaan kutsua henkilöitä, joiden elämäntyötä pidettiin poikkeuksellisen ja uusia näköaloja avartaneina,²⁶⁷ niin tavanomaisemmin tulenkantajuus yhdistettiin juuri nuoruuteen. Esimerkiksi partioliikkeen ja NMKY:n kaltaisissa järjestöissä esiintyi tulenkantaja-retoriikkaa,²⁶⁸ ja seuraava *Nuorten nuijassa* julkaistu kirjoitus voisi helposti olla myös Jäämaan käsialaa:

Työssä on se pelastus, jota jokainen aika kaipaa, jota jokaisen ajan nuoriso tarvitsee. Sillä siinä on aikakauden voiman lähde. Siellä palaa se tuli, joka kutakin aikakautta valaisee. Tulenkantajat ovat aina nuorten piirissä. Siellä on työn elämää. Siellä ei askelia lasketa. Siellä ei kulutettujen hetkien hinnasta lukua pidetä. Siellä on sitä, mitä kansa kaipaa. Siellä on sitä, mitä maa tarvitsee. Siellä on työn tulista terästä. Siellä on innon palavaa voimaa.²⁶⁹

Kirjallisena henkilönä Jäämaa oli epäilemättä tietoinen tulenkantajien etymologisesta taustasta, mutta myös käsitteen nuorvoimalaisen kontekstin ulkopuolisesta käytöstä.²⁷⁰ Ne yhteydet, joissa tulenkantajien nimi 1920-luvulla esiintyy, liittyvät toistuvasti isänmaallisuuteen, uskuntoon ja työn velvoittavuuteen. Jäämaa vastasi Nuoren Voiman Liiton ylijohtajana kaikkien harrastuspiirien toiminnasta ja kuului itse jäsenenä radio- ja teknilliseen harrastuspiiriin.²⁷¹ Siksi on luonnollista, että hän halusi tulenkantajien edustavan ”inhimillisen elämän ja käytännön kaikkia aloja”, ei ainoastaan kirjallisuutta.²⁷² Mutta kun huomioidaan, että *Tulenkantajat*-albumi oli nimenomaisesti kirjallisen harrastuspiirin työnäyte, jonka toimittajina työskentelivät kirjallisen harrastuspiirin jäsenet ja jonka WSOY edelleen markkinoinnissaan katsoi ”mitä parhaimmalla tavalla edustavan uuden polven kirjallis-taiteellisia saavutuksia”, niin on Jäämaan uusien tulenkantajien esiinkutsussa silti havaittavissa tiettyä tarkoitushakuisuutta.

Jäämaa lähestyy esipuheessaan tulenkantajia ryhmänimenä. Otsikko ”Uudet tulenkantajat” antaa puolestaan ymmärtää, että olemassa olisi myös vanhoja tai

²⁶⁷ Ks. esim. ”Tervehdys tulenkantajalle. Eversti T.K. Forstenin täyttäessä 70 vuotta.” *EY* 1.7.1925, no. 4, s.13.

²⁶⁸ ”Anni Collan partiolaisena.” *KI* 1.1.1926, no. 1, s. 15–16; ”Harvan poikien leiri.” *TNMKY* 1.3.1927, no. 3, s. 24.

²⁶⁹ ”Työmme.” *NN* 1.1.1927, no. 1–2, s. 2.

²⁷⁰ Tulenkantaja-nimen laajemmasta kansainvälisestä käytöstä 1800- ja 1900-luvuilla, ks. Riikonen 2014, 55–57.

²⁷¹ Jäämaa kirjoitti myös koulunuorison suosikkikirjaksi nousseen *Nuorten kokeilijain ja keksijain kirjan* (1919), josta otettiin useita painoksia 1920-luvulla. Häggman 2001a, 308.

²⁷² Johtuen oletettavasti kirjallisen piirin menestyksestä, tulenkantajat-sana ei juuri levinnyt muihin Nuoren Voiman Liiton harrastajapiireihin. Vuonna 1928 lausujain ja näyttelijäin harrastuspiiri tosin pyrki aktivoimaan toimintaansa ja mietti mistä heidän keskuuteensa saataisiin ”tulenkantajia”. ”Lausujat jaloilleen!” *NV* 5.2.1928, no. 3, s. 93.

alkuperäisiä tulenkantajia. Jäämaa myös kirjoittaa kirjailijoille tulenkantajien nimen antaneesta, sukupolvelta toiselle siirtyvästä soihdusta, ja jatkaa samasta aiheesta vuonna 1927 seuraavasti:

”Tulenkantajat” on vuosien vieressä tullut jo jonkinlaiseksi ryhmänimitykseksikin, eikä se kuitenkaan millään tavoin ole tahtonut olla sellainen. Sillä tuo nimitys ei ole pyytänyt olla muuta kuin osoituksena siitä, että nämä tähän kirjaan kirjoittaneet osaltaan ovat tahtoneet viedä eteenpäin sitä innon, hehkun ja harrastuksen, sitä eteenpäinpyrkimisen soihtua, sitä työn tulta, mikä on niin välttämätön kaikelle inhimilliselle kehitykselle.²⁷³

Jäämaa antaa ymmärtää, että kirjailijat ovat irrottaneet tulenkantajien nimen sen alkuperäisestä yhteydestään ja käyttötarkoituksestaan sekä alkaneet esiintyä samannimisenä ryhmänä. Se, että Jäämaa kuitenkin vähättelee ryhmänimityksen olemassaoloa (”eikä se kuitenkaan millään tavoin ole tahtonut olla sellainen”), tulee ymmärretyksi ainoastaan osana hänen arvomaailmaansa. Koska kirjallisen piirin välittämä tulenkantajuus ei ollut yhteensopiva ”työn tullen”, ”innon, hehkun ja harrastuksen” ja varsinkaan ”sivistyksemme, isänmaamme ja kansamme menestyksen” ajatusten kanssa, joiden kautta Jäämaa tulenkantajien käsitettä vuodesta 1924 eteenpäin oli kehittänyt, oli helpointa vähätellä kirjallisuuden merkitystä tulenkantajuudessa yleensä.

Mutta miksi ylipäänsä kyseenalaistaa jotain sellaista, jonka olemassaoloon ei usko? Jäämaan käyttämä ilmaisu – ”tulenkantajat on vuosien vieressä tullut jo jonkinlaiseksi ryhmänimitykseksikin” – ei paljasta, kuka tai ketkä ”tulenkantajista” ryhmänimitystä varsinaisesti olisi käyttänyt. Kun huomio kiinnitetään kirjailijoihin, ei ole näkyviä merkkejä siitä, että tulenkantajat ennen vuotta 1928 olisi nuorvoimailaisten piirissä viitannut minkäänlaiseen ryhmään. Esimerkiksi Unto Seppänen, joka vuosina 1927–1928 raportoi Pentti Haanpälle pääkaupunkiseudun kirjallisuudesta elämästä, käyttää nuorvoimalaisista kirjailijoista nimityksiä ”Brondan pyöreän pöydän ritarit”, ”kirjalliset aikamiespojat” ja ”kirjallinen sakki”.²⁷⁴ Haanpää itse ei mainitse 1920-luvun päiväkirjamerkinnöissään ja kirjeissään kertaakaan tulenkantajia.²⁷⁵ Elsa Enäjärvi teki elokuussa 1928 päiväkirjaansa merkinnän Yrjö Gustafssonin²⁷⁶ kuolemasta, minkä yhteydessä hän käsitteli myös Kailasta ja Paa-

²⁷³ Ilmari Jäämaa: ”Työn tuli.” *TKalb* 1927, 5–7.

²⁷⁴ Unto Seppäsen kirjeet Pentti Haanpälle 19.12.1927, 3.2.1928 ja 19.3.1928. Sit. Haanpää 2005, 41, 49, 60.

²⁷⁵ Haanpää 1989, 9–125; Haanpää 2005, 13–81.

²⁷⁶ Yrjö Gustafsson (1904–1928) ei julkaissut lyhyeksi jääneen elämänsä aikana omia teoksia, mutta liikkui tiiviisti nuorvoimailaisten kirjailijoiden piirissä. Seineen hukkunutta Gustafssonia arvostettiin kirjailijoiden keskuudessa eräänlaisena ateljeekriitikkona, ja hä-

volaista. Tulenkantajia Enäjärvi ei mainitse, vaan toteaa Gustafssonissa olleen jotakin hienoa ja sivistyneempää kuin ”monessa niistä muista”.²⁷⁷ Erkki Vala kirjoittaa myös kirjeissään vuonna 1927 tovereistaan (Haavio, Paavolainen, Gustafsson, Vehmas, Jylhä, Kivimaa ja Viljanen), joita hän tapasi toisinaan Brondalla sekä yleisesti ”Brondan piiristä”.²⁷⁸ Toisaalta vuoden 1927 *Tulenkantajat*-albumissa Vala toteaa:

Samaan aikaan kuin aitosuomalaisuudesta ja ryssäläismuistojen heittämisestä käydään sanomalehdissä ja yksityiskeskusteluissa kiivasta väittelyä, on yleiseen tietoisuuteen hitaasti hiipinyt myös tieto valankumouksesta, joka on tapahtumassa kirjallisessa maailmassamme. Uusia nimiä sukeltaa yhtä mittaa esiin, puhutaan vapaasta mitasta, kirjallisesta humpuukista, siveellisen maailmankatsomuksen puutteesta, teatterin uudistamisesta, ”tulenkantajista”, ”nuorvoimalaisista”, ”Toukokuun ryhmästä” jne.²⁷⁹

Kuten mainittua, aikakauslehdet käyttivät Nuoren Voiman Liiton kirjallisen piirin jäsenistä 1920-luvulla pääasiassa ryhmänimiä nuoret runoilijat tai nuorvoimalaiset. Nimet nousivat esiin tavallisimmin kirjallisuusarvosteluissa tai kirjallista kulttuuria laajemmin käsitelleissä katsauksissa. Ryhmänimi tulenkantajat sen sijaan alkoi piirtyä kotimaisten aikakauslehtien sivuille niissä yhteyksissä, joissa itse kirjallisuuden sijaan pääasiallinen huomio kiinnitettiin yleisemmin taiteilijaelämään. Vasemmistolehti *Kurikan* vuonna 1926 julkaisema runo tulenkantajien ”boheemista istunnosta” on tästä tyypillinen esimerkki:

On Cafe ”Markassa”
kosolti tänään ”tulenkantajoita”;
he joka sarkassa
tais nousta kohti muusain maailmoita.

Vaikk’ kuin ois nuoria,
nerouden gloria sen kerhon saarti!
Lahonneen runolaivan ruoria
on pantu hoitamaan gäng-rolfein kaarti.

nen vaikutustaan mm. Uno Kailaan tuotantoon on pidetty merkittävänä. Ks. mm. Saarenheimo 1966, 17–18. Vrt. Niinistö 1956, 123–125.

²⁷⁷ Elsa Enäjärven päiväkirjamerkintä 30.8.1928. Sit. Haavio & Enäjärvi 2000, 97.

²⁷⁸ Erkki Valan kirjeet Katri Valalle 14.10.1927 ja 20.10.1927. SKS KiA KaVA, Kirjekoelma 355(:40:6–7). Tulenkantajien ravintolaelämästä, ks. mm. Saarenheimo 1966, 158–160; Mauriala 2005, 144–157.

²⁷⁹ Erkki Vala: ”Post Bellum Floret. Maltillinen puhe ei-kirjalliselle yleisölle eräässä juhlassa.” *TKalb* 1927, 10.

Ain innon tulta riitti:
 se leiskahti kuin myrsky yli skanssin.
 Reumaattiselle Euroopalle siitti
 he varmaan vielä runon renessanssin²⁸⁰

Työväen pilalehtenä palvellut *Kurikka* käsitteli tulenkantajia seuraavina vuosina useaan otteeseen. Vuoden 1926 numeroissa esiintyy vielä rinnakkain nuorten runoilijoiden ja tulenkantajien ryhmänimet, minkä jälkeen nimitys vakiintui tulenkantajiksi. Toisinaan tulenkantajien kirjailijahahmot esiintyivät pilapiirroksissa,²⁸¹ toisinaan pakinatyyppisissä alakerroissa ja kirjepalstoilla,²⁸² mutta kirjoitusten sarkastinen perussävy pysyi samana. *Kurikka* ei luonut tulenkantajien kohdalla näkyvää ideologista vastakkainasettelua, mutta lehden periaatteellisena velvollisuutena oli joka tapauksessa tehdä propagandaa sosialidemokraattisen puolueen asettamien päämäärien mukaisesti.²⁸³ Kokonaisuudessaan nuorvoimalainen leiri ja sen boheemit helsinkiläispiirit näyttävät kuitenkin edustaneen vasemmistopiireille sinänsä harmitonta kirjallista pintailmiötä.²⁸⁴

Toisaalta tulenkantajat-termin ympärille kehittyneessä keskustelussa ei ennen vuotta 1928 muutenkaan korostunut uuden kirjailijapolven synty, vaan kevyt parodia suppean helsinkiläisen kirjailijapiirin toiminnasta. J. Juhokkaan novellissa ”Kirjanpitäjä Törmän uhkapelivoitto” esiintyi vuonna 1927 tulenkantajiin kuuluva ja ”maailmantuska sydämessään pitävä kirjailija Könönen”,²⁸⁵ kun taas *Tuisku*-lehti lähetti uudenvuodentoivotuksissaan tulenkantajille terveisiä, että he vuoden kuluessa saisivat nykyaikaiset sähkölamput tervasoitujensa tilalle, ja jatkoi helmikuussa 1928 seuraavalla vitsillä: ”Tähän saakka minä olen ollut tulenkantaja, mutta nyt minusta tuli vedenkantaja, – sanoi porvarillinen runoilija kun pirtukaupasta vettä viinana osti.”²⁸⁶ *Tuisku* oli *Kurikan* tapaan työväen pilalehti, joka heilutteli pilkkakirvestään suoraan luokka-asemastaan käsin.²⁸⁷

²⁸⁰ ”Kun kerhot ovat koolla.” *KU* 22.5.1926, no. 21, s. 4.

²⁸¹ ”Nuoret runoilijat” (pilakuva). *KU* 3.7.1926, no. 27, s. 4; ”’Tulenkantajien’ kesken” (pilakuva). *KU* 12.11.1927, no. 46, s. 4.

²⁸² ”Kurikoimista.” *KU* 1.10.1926, no. 43–44, s. 3; ”Kirjeenvaihtoa.” *KU* 27.11.1926, no. 48, s. 7; ”Kirjeenvaihtoa.” *KU* 1.1.1928, no. 43–44, s. 19; ”Heureka.” *KU* 19.5.1928, no. 20, s. 4.

²⁸³ Uino 1991, 326–330.

²⁸⁴ Vaikka *Kurikkaa* vielä 1920-luvulla pidettiin poliittisesti merkittävänä propagandakanavana, samalla vuosikymmenellä lehdessä alkoi lisääntyä myös kevyempi viihdesisältö. Uino 1991, 330.

²⁸⁵ J. Juhokas: ”Kirjanpitäjä Törmän uhkapelivoitto.” *AU* 1.11.1927, no. 7, s. 26.

²⁸⁶ ”Uudenvuoden toivotuksia.” *TU* 30.12.1927, no. 24, s. 5; ”Sanoi” (vitsejä). *TU* 25.2.1928, no. 4, s. 8.

²⁸⁷ Uino 1991, 337.

Aikakauslehtien fragmentaariset ja pintapuoliset kirjoitukset eivät tarkemmin avanneet, mistä piikittelyn kohteiksi joutuneet tulenkantajat olivat kirjalliselle näyttämölle saapuneet. Täyttä varmuutta siitä, käyttikö ”Brondan piiri” itsestään nimitystä tulenkantajat, vaikka kirjeenvaihto ja päiväkirjat eivät nimeä tunnekaan, ei tästä syystä saada. Yhtä todennäköinen vaihtoehto myös on, että vasemmistolehdet yhdistivät helsinkiläisissä ravintoloissa aikaansa viettäneet nuoret kirjailijat nuorvoimalaisiksi *Tulenkantajat*-albumin kirjoittajiksi ja alkoivat käyttää heistä mieleenpainuvaa tulenkantajien nimeä. H. K. Riikonen on todennut, että tulenkantajien vastustajat käyttivät heistä ”tulentupruttajien”, ”tulennielijöiden” ja ”pyromaani-nimiä”.²⁸⁸ Tämä pitääkin paikkansa, mutta mitä ilmeisimmin vasta ensimmäisen *Tulenkantajat*-lehden ja varsinaisen tulenkantajien kulttuuriliikkeen synnyn jälkeen.²⁸⁹

Myös nuorvoimalaiset itse edesauttoivat karakteristisen kuvan syntyä. Sen lisäksi, että tulenkantajat-nimiseen julkaisuun useampana vuonna kirjoittaneilla henkilöillä oli suuri todennäköisyys tulla kutsutuksi samalla nimellä, *Tulenkantajat*-albumien sisältö myös edesauttoi ryhmäluonteen syntyä. Edellä on jo mainittu Enäjärven ja Viljasen Nuoren Voiman Liiton kirjallisen piirin jäseniä käsittelevät esseet, jotka ensisijaisesti loivat kuvaa nuorista runoilijoista ja prosaisteista yhdistyen sittemmin vaivattomasti tulenkantajien nimeen. Edellisten lisäksi huomionarvoinen oli vuoden 1925 albumissa julkaistu ”karikatyyrisarja nuorista kirjailijoista”, jonka yhteyteen Ola Forssell oli laatinut piirroksia Vaarasta, Katri ja Erkki Valasta, Kivimaasta, Kailaasta, Viljasesta, Pimiästä, Kajannosta, Jylhästä ja Paavolaisesta.²⁹⁰ Vaikka kyseessä oli karikatyyrit ”nuorista kirjailijoista”, ei siis tulenkantajista, nousivat monet kirjailijat persoonallisuuksina nyt ensimmäistä kertaa näkyvästi esiin. Nuorille kirjailijoille annettiin kasvot ja se tapahtui *Tulenkantajat*-albumin sivuilla. Tulenkantajat, joka aikaisemmin oli ollut pelkkä julkaisun nimi, oli tästä eteenpäin luontevaa yhdistää sen kirjoittajiin. Ja näin myös nopeasti tapahtui, kuten *Kurikan* tapaus osoittaa.

Vaikka karikatyyrien yhteydessä kirjailijoiden nimet tulivat näkyvästi esiin, aikakauslehdissä tulenkantajat esiintyivät pitkään anonyymina joukkona. Varsinkin vasemmistolehden pakinoissa oli varmasti yksinkertaisempaa lähestyä porvarillista rappiotaidetta edustavaa ryhmää kasvottomana. Vuoden 1928 alusta eteenpäin tulenkantajien käsite alkoi kuitenkin yhä enemmän määrin henkilöityä tiettyihin

²⁸⁸ Riikonen 2014, 56.

²⁸⁹ Riikosen perustelut kyseenomaisessa asiassa palautuvat muistitietoon. Riikonen viittaa Saarenheimoon [Saarenheimo 1966, 16], joka puolestaan viittaa Yleisradion äänitarkistossa säilytettävään Mika Waltarin haastatteluun [ks. edelleen Saarenheimo 1966, 267, viite 28].

²⁹⁰ Lisätietona kerrotaan, että kuvagalleriasta puuttuivat vielä esim. P. Mustapää, Pentti Haanpää ja Joh. Edv. Leppäkoski, ”mutta näitä herroja on vaikea saada käsiinsä”. Ola Forssell: ”Karikatyyrisarja.” *TKalb* 1925, 145–147, 150.

nuorvoimalaisiin kirjailijoihin. Lauri Viljasen valinta *Helsingin Sanomien* kirjallisuuskriitikoksi kirvoitti *Hulivilin* A. Sarvikankaan laatimaan asiasta kiistakirjoituksen, joka laajeni Viljasesta yleisesti käsittelemään tulenkantajia kotimaisella kirjallisuuskentällä:

Hels. Sanomat on katsonut sopivaksi ottaa palvelukseensa ylimmäiseksi kirjalliseksi makutuomariksi ylioppilaspoikasen, jota nimitetään Viljasen Lasseksi. Tämä Lasse on lysti miehenalku. Hän on alkanut niittää mainetta itselleen haukkumalla kaikkien niiden kirjailijain teoksia, jotka eivät kuulu ”tulenkantajiin”. Tämä ”tulenkantajajoukko” on kokoelma äsken lyseosta päässeitä nuorukaisia, joista joku on julaissut [sic] pienen runovihkosengin. Muuten näillä samaisilla ”tulenkantajilla” on keskenään sellainen sopimus, että he, missä lehdessä milloinkin tilan saavat, ylistävät toinen toisensa tai vaan pilviin. Sieltä he nykyisin loistavat alas maahan kirkkaina tähtinä. Niiden kirkkautta eivät kuitenkaan huomaa muut kuin he itse.²⁹¹

Sarvikankaan kirjoituksen ”tulenkantajat” eivät enää ole *Kurikan* ja muiden vasemmistolehtien esittelemiä kirjallisten seurapiirien pintaliittäjiä, vaan kulttuuripoliittisia vaikuttajia, jotka edellisinä vuosina olivat hankkineet itselleen merkittäviä asemia kustantamoiden ja sanomalehtien palveluksessa. Nuorten kirjailijoiden kasvaneeseen vaikutusvaltaan kiinnitti alkuvuodesta 1928 huomiota myös aikakauslehti *Sininen kirja*, joka ei silti sekään viittaa tiettyyn tulenkantajien ryhmään, vaan mainitsee nimen ainoastaan *Tulenkantajat*-albumin yhteydessä.²⁹² *Sinisen kirjan* ”nuoria kirjailijoita” edustavat P. Mustapää ja Olavi Paavolainen,²⁹³ *Sana ja kuva* mainitsee puolestaan *Suuren illusionin* arvostelussaan Mika Waltarin ”nuoreksi tulenkantajaksi”.²⁹⁴

Todellinen tulenkantajien esiinmarssittaminen tapahtui silti *Seura*-lehdessä keväällä 1928. *Seura* oli alkanut ilmestyä vuonna 1926, ja lehden suurimpiin osakkeenomistajiin kuului epäilyttävistä liiketoimistaan tunnetuksi tullut Minna Craucher, jolla oli 1920-luvulla useita kontakteja nuorvoimalaisiin kirjailijoihin.²⁹⁵ Lauri Viljanen päätoimitti lehteä vuonna 1927 ennen siirtymistään *Helsingin Sanomiin* ja hänen seuraajakseen tuli Mika Waltari. Edellisten lisäksi *Seuran*

²⁹¹ ”Tähtitulet ja pärevalkeat.” *HV* 1.1.1928, no.7, s. 3.

²⁹² ”Huomioita kirjalliselta sotarintamaltamme.” *SK* 1.1.1928, no. 1, s. 9–25; ”Huomioita kirjalliselta sotarintamaltamme II.” *SK* 1.2.1928, no 2, 17–29, erit. 18–20.

²⁹³ ”Huomioita kirjalliselta sotarintamaltamme.” *SK* 1.1.1928, no. 1, s. 22–25.

²⁹⁴ ”Kirjoja! Kirjoja! Kirjoja!” *SaK* 1.1.1928, no. 20, s. 7.

²⁹⁵ Selén 2010, 60–67, 96–106. Vrt. Paavolainen 1991, 85–87; Riikonen 2014, 78–79; Rajala 2014, 77–83. Ks. edelleen Vehmas 1976, 45–47.

avustajakuntaan kuuluivat Pentti Haanpää, Olavi Paavolainen, Ilmari Pimiä ja Eli-na Vaara.²⁹⁶

Nuorvoimalaisten esiintyminen *Seurassa* sijoittuu mielenkiintoiseen taitteeseen Nuoren Voiman Liiton historiassa. *Tulenkantajat*-albumi oli päätetty jo edellisenä vuonna muuttaa aikakauslehdiksi ja sitä varten perustettiin vuoden 1928 aikana osakeyhtiö. Käsitys tulenkantajat-nimisen kirjailijaryhmän olemassaolosta oli parin viimeisen vuoden aikana kasvanut julkisuudessa ja kirjailijat alkoivat itsekin hiljalleen omaksua nimeä käyttöönsä. Tämän osoittaa *Seurassa* julkaistu artikkelisarja ”Tulenkantajat tohveleissa”, joka jatkoi jo tavaksi muodostunutta tulenkantajien kevyen parodista käsittelyä, mutta tällä kertaa mitä todennäköisimmin yhteistyössä kirjailijoiden itsensä kanssa. Tyyllillisesti piikittelevässä mutta sisällöltään harmittomassa sarjassa julkaistiin kirjoitukset Paavolaisesta, Seppäsestä, Viljasesta, Jylhästä, Vaarasta ja Katri Valasta.²⁹⁷ Tulenkantaja-nimen käyttöä ei kirjoituksissa erikseen perustella, mikä antaa ymmärtää, että tulenkantajien uskottiin olevan vaikiintunut ja tunnettu käsite suomalaisille kirjallisuuden harrastajille.

Vaikka Jäämaa siis halusi pidättää oikeuden tulenkantajien nimeen myös muille kuin kirjailijoille, valinta ei enää vuonna 1927 ollut hänen käsissään. Jos tulenkantajat ei ”millään tavoin olisikaan tahtonut olla” ryhmänimitys, sellainen siitä joka tapauksessa oli *Tulenkantajat*-albumien, nuorten runoilijoiden ja hurmioituneiden kasvojen piirteiden sekoittuessa keskenään tullut. Toisaalta Jäämaan pelko siitä, että kirjallinen piiri pyrki laajenemaan Nuoren Voiman Liiton ulkopuolelle, oli täysin oikea. Asia ei nouse esiin vuoden 1927 *Tulenkantajat*-albumissa, mutta suunnitelma antologiamuotoisen julkaisun lakkauttamisesta uuden aikakauslehden tieltä oli edennyt jo pitkälle. Oireellista myös oli että Erkki Vala, josta tulevana vuosina kasvoi tulenkantajien kulttuuriliikkeen johtohahmo, julkaisi juuri viimeisessä albumissa ensimmäisen laajan kulttuurikriittisen kirjoituksensa. Se uusi suunta, jonka *Tulenkantajat*-lehti loppuvuodesta 1928 saatteli pyörremyrskyn tavoin lukijoiden nähtäväksi, oli näin luettavissa jo vuotta aikaisemmin. ”Post Bellum Floret – Maltillinen puhe ei-kirjalliselle yleisölle eräässä juhlassa” toivotti samalla jäähyväisensä isänmaallisuuden ja velvollisuuksien täyttämälle jäämaalaiselle tulenkantajuudelle:

Tätä nuorta kirjallisuutta on syytetty paljosta. Neuvoja on annettu joka taholta: kirjoittakaa niin! Mutta se, joka tuntee taiteellisen luomistyön, tietää, että taiteilija voi kirjoittaa vain yhdellä tavalla, hän ei voi pettää itseään. Vain traditiooneja rikkomalla voidaan luoda

²⁹⁶ Selen 2010, 60–61; Rajala 2014, 80.

²⁹⁷ Pyromaani: ”Tulenkantajat tohveleissa. Episoodeja nuorten kirjailijamme elämästä.” *SE* 1.1.1928, no. 6–7, s. 17–18 (Paavolainen ja Seppänen); *SE* 1.1.1928, no. 8, s. 14–15 (Viljanen ja Jylhä); *SE* 1.1.1928, no. 9, s. 12–13 (Vaara ja Vala).

uutta. Liitoittelu ja uhma on harvoin vallattomuutta. Se on epätoivoa niissä kahleissa, jotka menneisyys on lyönyt ranteisiimme. Nuori kirjallisuus on jo nyt tuonut tavattomasti väriä ja elämää kirjallisuuteemme, vaikuttanut kohottavasti kirjalliseen elämäämme, sillä on lujaa luottamusta tulevaisuuteen, sen kritiikki on raivannut tietä uusille kyvyille. Jos se voi valmistaa tietä tulevalle, yleiseurooppalaiset mittapuut täyttävälle suomalaiselle kirjallisuudelle, on sen elämä ollut kyllin arvokas. Ehkäpä sitten joskus tunnustetaan, että sodanjälkeinen runouskin on tuonut suomalaisen kirjallisuuden puutarhaan kukkia, jotka loistavat värikkäinä ja ihanina lisäten puutarhan monivivahteisuutta ja kauneutta.²⁹⁸

4.3 Työ ja toveruus

Tulenkantajien käsite syntyi vuonna 1924 Ilmari Jäämaan kirjoituksessa ”Nuori Virta”. Käsitteen taustoihin liittyy muistitiedon mukaan ainakin kaksi kilpailevaa tulkintaa – kreikkalainen mytologia elämän soihdun siirtymisestä eteenpäin ja saksalainen Jugend-liike – mutta ainoastaan Jäämaan versio jäi elämään. Se, että tulenkantajista tuli Nuoren Voiman Liiton kirjallisen piirin albumin nimi, ei vielä suoraan synnyttänyt tulenkantajien käsitettä. Vasta Jäämaan kirjoitukseen sisältyivät ne (potentiaalisesti) kiistanalaiset merkitykset, joista käsitteen tunnistaa.

Jäämaan tarkoituksena ei ollut herättää antiikin soihtumiehiä henkiin nuorvoimalaisina tulenkantajina. Mytologiasta irrotettu tulenkantajien nimi oli Jäämaalle yksinomaan symbolinen vertauskuva, jonka kautta hän pystyi perustelemaan tulenkantajuuden merkityksen osana nuorvoimalaista työn ja toveruuden aatetta. Tulenkantajien käsitteen syntyä ei siksi ole syytä lähestyä etymologisena kysymyksenä, vaan ainoastaan huomioida muinaistarun yhteys Jäämaan aate- ja arvomaailmaan. Suomalaiseen kirjallisuushistoriaan kiinnittyvän tulenkantajien käsitteen synnyn taustat eivät näin ole löydettävissä antiikin perinnöstä, vaan 1900-luvun alkupuolen kansallisesta ideologiasta ja henkisestä kulttuurista. Kuten käsittehistoriassa yleensä, käsitteen yhteys nimeen ja sen etymologiaan on ainoastaan tutkimuksen lähtöpiste, ei oleellinen tutkimustulos itsessään.²⁹⁹

Sen sijaan tulenkantajien käsitteen synty on esimerkki käsitteen irrottautumi-

²⁹⁸ Erkki Vala: ”Post Bellum Floret – Maltillinen puhe ei-kirjalliselle yleisölle eräässä juhlassa.” *TKalb* 1927, 16–17.

²⁹⁹ Vrt. Hyvärinen et al. 2003, 11.

sesta alkuperäisestä yhteydestään toiselle alueelle, eli niin kutsutusta käsitemaantieteellisestä siirtymästä. Asko Nivala on lähestynyt käsitemaantiedettä perinteistä käsitehistoriallista tutkimusta vastaan esitettynä kritiikkinä. Nivalan mukaan perinteisen käsitehistorian heikkoutena voidaan pitää sitä, että se saattaa suunnata huomiota yksipuolisesti ajallisuuteen, kielellisyyteen ja ihmisen sisäisyyteen. Käsitehistorian tutkiessa ajassa tapahtuvia muutoksia käsitemaantiede perustuu tilallisuuteen ja yhdessä nämä kaksi käyvät ”ajan ja avaruuden välistä vuoropuhelua”.³⁰⁰ Tulenkantajien nimen omaksuminen antiikin mytologiasta osaksi Jäämaan nuorvoimalaista aatemaailmaa ei merkinnyt ainoastaan ajallista siirtymää, vaan siinä länsimaiseen kulttuuriperintöön kuuluva ikivanha myytti siirrettiin symboloimaan vastaitseenäistyneen Suomen kirjallisen nuorison identiteettiä. Koska Jäämaa kuitenkin määritteli identiteetin irrallaan nuorvoimalaisten kirjailijoiden omasta todellisuudesta, pysyivät kirjailijat vielä tässä vaiheessa irrallaan heidän toimintaansa käsitteellistäneestä keskustelusta.

Tulenkantajien käsite ei syntyessään kiinnittynyt kirjailijaryhmään samassa merkityksessä, kuin kirjallisuushistoria on myöhemmin esittänyt. Jäämaalainen tulenkantajuus säilyi käsitteen ainoana merkityksenantajana aina vuoteen 1926 saakka, jolloin tulenkantajien nimi alkoi eri aikakauslehtien sivuilla hiljalleen käsitteellistyä nykyisin tunnistetuksi kirjailijaryhmäksi. Elsa Enäjärvi oli tosin jo vuonna 1924 antanut ”nuorvoimalaisille runoilijoille” pääpiirteissään saman sisällön, jonka kirjallisuushistoria myöhemmin tulenkantajien kohdalla omaksui. Jäämaalaisen tulenkantajuuden vastakäsitteiden ”nuorten runoilijoiden” ja ”hurmituneiden” kohdalla on siksi olennaista kysyä, mikä niiden onomasiologinen ja semasiologinen suhde vuosina 1924–1927 oli tulenkantajien käsitteeseen?

Lyhyesti määriteltynä omomasiologia tutkii ”käsiteasian” eri nimiä ja synonyymejä, semasiologia puolestaan ”käsitesanan” eri merkityksiä. Onomasiologia toisin sanoen tarkoittaa muutosta, jossa jokin käsite saa kielellisen ilmaisutavan joko uudessa tai jo olemassa olevassa sanassa, kun taas semasiologia tarkastelee käsitteen muotoa ja etsii eri yhteyksiä joissa käsite esiintyy.³⁰¹ Tulenkantajien kohdalla onomasiologinen kysymys kuuluu, sisälsivätkö ”nuorten runoilijoiden” tai

³⁰⁰ Nivala & Rantala 2012, 230–233. Käsitemaantieteen taustalla on Gilles Deleuzen ja Félix Guattarin geofilosofia, jonka mukaan ajattelu toteutuu suhteessa alueeseen ja maahan. Deleuzen ja Guattarin luoma käsite *deterritorialisaatio* tarkoittaa dekontekstualisoivaa liikettä, jolla jokin asia voidaan irrottaa sen alkuperäisestä yhteydestä ja siirtää toiselle vieraalle alueelle.

³⁰¹ Ks. Kurunmäki 2001, 152; Geeraerts 2002, 30; Kamppi 2012, 150. Suurin osa käsitehistoriallisesta tutkimuksesta on aina viime vuosiin saakka ollut luonteeltaan semasiologista. Osa tutkijoista on myös sitä mieltä, että semasiologinen lähestymistapa on käsitehistorialle ainoa mahdollinen vaihtoehto. Onomasiologia on silti esimerkiksi yksi saksalaisen tutkimustradition keskeisistä lähtökohdista ja olennainen osa nykyistä ymmärrystä käsitehistorian luonteesta. Steinmetz & Freeden 2017, 22–23.

”hurmioituneiden” nimet sellaisia merkityksiä, jotka yhdistivät ne suoraan tai välillisesti tulenkantajien käsitteeseen. Käytännössä tämän kaltainen onomasiologinen limittäisyys saattoi ilmetä useammalla eri tavalla.³⁰² Nuorista runoilijoista saatettiin puhua esimerkiksi niin, että todellisuudessa tällä nimellä viitattiin tulenkantajiin – ja toisinpäin. Samoin oli mahdollista, että tulenkantajien käsite jakaantui nuorten runoilijoiden ja hurmioituneiden kesken tai että ne sulautuivat tulenkantajien käsitteessä yhdeksi kokonaisuudeksi.

Vuosina 1924–1926 tulenkantajien nimeä pyrki tiedostetusti käsitteellistämään ainoastaan Ilmari Jäämaa sekä epäsuorasti *Kurikan* ja *Tuiskun* kaltaiset vasemmistolehdet. Tulenkantajien käsitteen semasiologinen merkitys jakaantui näin kahteen hyvin erilaiseen suuntaan, joilla ei käytännössä ollut muuta tekemistä keskenään, kuin että ne käyttivät käsitteen rakentamisen välineinä samoja nuorvoimalaisia kirjailijoita. Koska kirjailijat eivät kaikessa toiminnassaan pitäytyneet Nuoren Voiman Liiton ohjelmakirjoituksen raameissa, julisti Jäämaa vuoden 1926 albumissa, ettei tulenkantajuuden merkitystä määrännyt ainoastaan tietyt kirjailijat tai tulenkantajien käsite ylipäänsä pitäytynyt yksin kirjallisuudessa.³⁰³

Semasiologisesti potentiaalinen kiista vallitsi jäämaalaisen tulenkantajuuden ja aikakauslehdistön luoman paradisen tulenkantajien käsitteen välillä. Kun Jäämaa pyrki vahvistamaan käsitteen nuorvoimalaista aatetta kieltämällä boheemin kirjailijaryhmän olemassaolon osana tulenkantajuutta, aikakauslehdistölle vastaava boheemi ryhmä oli käsitteen keskeisin sisältö. Varsinaista kiistaa ei kuitenkaan syntynyt, sillä molemmat osapuolet viittasivat samaan asiaan: merkityksestään tietoisien nuoren kirjailijasukupolven syntyyn. Jäämaa ja aikakauslehdet korostivat molemmat kirjailijaryhmän negatiivisia puolia, mutta toisin kuin Jäämaa, aikakauslehdet eivät tarjonneet vaihtoehtoa heidän mielestään oikeanlaisen tulenkantajuuden sisällöstä.

Jäämaalaisen tulenkantajuuden käsitteen todellinen antagonisti ei siis vuosina 1924–1927 ollut Nuoren Voiman Liiton kirjallinen piiri, vaan aikakauslehtien kilpaileva tulenkantajien käsite, joka tosin perustui mielikuviin nuorvoimalaisten kirjailijoiden boheemista elämäntyylistä, jota Jäämaa vastusti. Nuorvoimalaiset

³⁰² Andreas Blank esimerkiksi on eritellyt onomasiologisia käsittepareja 1) niihin, joissa esiintyy samankaltaisia piirteitä ja jotka voidaan yhdistää laajempaan käsiteluoikkaan kuuluviksi (mm. tiikeri ja leijona ovat molemmat kissaeläimiä) ja 2) niiden käsitteiden suhteeseen, joissa esiintyy rinnakkaisia alatyyppejä (mm. tuottaja/tuote ja osa/kokonaisuus). Blank 2001, 10.

³⁰³ Tämän perusteella on syytä haastaa Saarenheimon väite, jonka mukaan Jäämaa ei itse olisi korostanut tulenkantajien nimen kohdalla omaa osuuttaan ja että tulenkantajakirjailijoiden vastustajat sijaitsivat ensi sijassa Nuoren Voiman Liiton ulkopuolella. Saarenheimo 1966, 16. On totta, ettei Jäämaata voida pitää nuorvoimalaisten kirjailijoiden vastustajana, mutta hän joka tapauksessa korosti omaa aatettaan tulenkantajien käsitteen yksinomaisena sisältönä samoin kuin myös pyrki puolustamaan käsitettä ulkoapäin tulleilta määrittelyiltä.

kirjailijat yhdistivät tulenkantajien käsitteen vuosina 1924–1925 ainoastaan *Tulenkantajat*-albumiin, jossa heidän kirjoituksiaan vuosittain julkaistiin. Tähän ei tehnyt muutosta se, että albumi alkuvuodesta 1925 eteenpäin päätettiin kirjailijoiden keskuudessa valjastaa uuden sukupolven ”kirjallisen ja vapaan hengen merkiksi”. Julkaisukanava oli vielä tässä vaiheessa tärkein, ei julkaisun nimi ja siihen liittyvät merkitykset. Aikakauslehtien luoma käsitys tulenkantajat-nimisen ryhmän olemassaolosta ja sen vaikutus nuorvoimalaisiin kirjailijoihin on sen sijaan vaikeammin osoitettavissa. Säilyneet lähteet eivät kuitenkaan anna ymmärtää, että kirjailijat olisivat tulenkantajien käsitteen leviämisen jälkeen alkaneet kutsua itseään tällä nimellä, pikemminkin päinvastoin.

Tämän vuoksi on olennaista pohtia, miksi nuorvoimalaiset kirjailijat olisivat ylipäänsä halunneet ennen vuotta 1928 tulla kutsutuiksi tulenkantajiksi. Mitä sellaista nimi heille tuohon aikaan edusti, että se olisi pystynyt merkityssisällöltään kilpailemaan nuorten runoilijoiden tai hurmioituneiden kanssa. Nuoret runoilijat esimerkiksi oli monessa mielessä luonnollinen nimitys ikävuosiltaan nuorille kirjailijoille, joista valtaosa aloitti lyyrikkoina. *Nuoruus* korosti lisäksi uutta sukupolvea, vastaisenäistynyttä Suomea sekä maailmansodan jälkeisessä tieteessä, taiteessa ja filosofisessa ajattelussa tapahtunutta murrosta. Nuorten runoilijoiden yhdistäminen osaksi kotimaisen kirjallisuushistorian kaanonia ja nimitys *runoilijoiksi* oli epäilemättä imartelevaa; nuorvoimalaisilla oli olemassa omat idolinsa Siljosta Leinoon ja Södergranista Diktoniukseen.³⁰⁴ Nuoret runoilijat oli sopivan selväpiirteinen ja iskevä nimi myös kustantajan tarpeisiin, minkä vuoksi sitä käytettiin mainonnassa yleisesti läpi 1920-luvun. Hurmioituneiden kohdalla korostuu puolestaan kunnianosoitus taiteelliselle esikuvulle. Eksoottinen ja hurmioitunut käsitys runoudesta yhdisti kuitenkin vain suppean piirin nuorvoimalaisia kirjailijoita, minkä vuoksi hurmioituneet jäi ryhmänimityksenä lyhytikäiseksi. Silti kyseessä oli kirjailijoiden omaehtoinen tapa ilmaista oma merkityksensä, ei ulkoa käsin luotu määritelmä.

Tulenkantajien nimeen kirjailijoilla ei missään vaiheessa ennen vuotta 1928 ollut vastaavanlaista suhdetta. Ajatus soihdun eteenpäin siirtymisestä sukupolvelta toiselle oli heille läheinen, mutta antiikin mytologian klassinen asetelma koettiin 1920-luvun puolivälin ekspressionistisessä huumassa auttamatta liian vanhanakaiseksi. Jäämaa sai albumin esipuheissaan rauhassa kehittää ajatustaan tulenkantajuudesta vuoteen 1927 saakka ilman, että nuorvoimalaiset kirjailijat olisivat olleet kiinnostuneita esittämään sen tilalle omaa vaihtoehtoaan. Jos ylipäänsä esiintyi merkkejä siitä, että kirjailijat halusivat ryhmänä tulla kutsutuksi tietyllä nimellä, oli kysymys nuorten runoilijoiden korvaamisesta hurmioituneilla kasvoilla. Tämän toiveen suorana motiivina oli tarve itsenäistyä Nuoren Voiman Liitosta, jolloin ”ekspressionistisesti kohotettu tunteen romantiikka” voidaan päätellä olleen

³⁰⁴ Ks. mm. Saarenheimo 1966, 79–82; Vala 1991, 100–110; Riikonen 2014, 41–45.

välillisesti vastareaktio myös jäämaalaiselle tulenkantajuudelle. Tämä on kuitenkin puhdas otaksuma, sillä lähteet eivät viittaa siihen, että nuorvoimalaiset kirjailijat olisivat määrittäneet omaa ryhmäidentiteettiään osana tulenkantajien nimeä vuosina 1924–1927 edes välillisesti.

5. Nuorvoimalainen tulenkantajuus

Ensimmäisen *Tulenkantajat*-lehden näytenumero ilmestyi marraskuun viimeisenä päivänä vuonna 1928. Provokatiivinen aikakauslehti, joka yhdisti kosmopolitismia, päivänpolitiikkaa, ruotsalaisvastaisuutta, työväenasiaa, eri taidealojen kritiikkiä ja useat muut vastaavat teemat julkisuushakuisesti polemiikiksi,³⁰⁵ on ollut tulenkantajien historian yksi laajimmin käsitellyistä aiheista.³⁰⁶ Tutkimuksessa on alleviivattu *Tulenkantajat*-albumien ja vuonna 1928 perustetun aikakauslehden sisällöllistä eroa, mutta siirtymä julkaisujen välillä esitetty jokseenkin

³⁰⁵ Yleiskuvaus *Tulenkantajat*-lehdestä ja lehden suhteesta 1920-luvun lopun muuhun kulttuurilehdistöön, ks. Tuusvuori 2007, 277–297, erit. 296.

³⁰⁶ Kiinnostukseen on varmasti ollut keskeisenä syynä – kuten Saarenheimo esittää – että vasta *Tulenkantajat*-lehden keskittyi se ”mainospauhu, josta sitten syytettiin koko tulenkantajien sukupolvea”. Lehden (1928–1930) tietoisena tarkoituksensa oli poiketa ulkoasultaan muista oman aikansa kulttuurilehdistä. Uudenaikaisen ulkoasun lisäksi tämä näkyi rohkeassa taittoteeniikassa ja runsaassa kuvituksessa. Saarenheimo 1966, 203–204. Vrt. Takala 1990, 64, 84. Ks. myös ”Kirjallisen piirin lehti. Toimintasuunnitelma.” SKS KiA OIPA, Käsikirjoitusarkisto, Rulla 3, Tulenkantajain arkisto, perustamisvaiheet sekä osakemerkinnät. Lehden yleisessä kulttuurimielipiteessä aikaansaaman vaikutuksen lisäksi kiinnostusta ovat herättäneet myös syyt, jotka johtivat lehden perustamiseen juuri tuona kyseisenä hetkenä. Mauriala on etsinyt syitä lehden synnylle kirjailijoihin 1920-luvun lopulla vaikuttaneesta urbaanista ilmapiiristä ja kansainvälisistä vaikutteista, Mäkinen havainnoimalla nuorvoimalaisen sukupolven tarvetta asettautua näkyville paikoille aikansa kulttuurijulkisuudessa. Mäkinen myös tarkastelee ensimmäisen *Tulenkantajat*-lehden syntyä yhteydessä nuorvoimalaisten kirjailijoiden 1920-luvun lopun ulkomaamatkoihin. Mauriala 2005, 249–251; Mäkinen 1989, 206–207. Tuija Takala on puolestaan asettanut lehden taustalle laajemman yhteiskunnallisen kontekstin osoittaen, että 1920-luvun taloudellisella nousukaudella elettiin kukoistuksen aikaa, joka näkyi myös kulttuurilehtien runsaudessa. Takala 1991, 53. Vrt. Sevänen 1994, 79. Taloudellisella hyvinvoinnilla oli ensimmäisen *Tulenkantajat*-lehden synnylle silti myös käänteinen merkitys. Lehden perustajat katsoivat aineellisuuden korostuneen henkisten arvojen kustannuksella, mitä tilannetta uusi aikakauslehti nyt pyrki paikkaamaan. Ks. ”Tulenkantajain muuttaminen aikakauslehdiksi. Mitä tämä päätös merkitsee?” *NV* 20.2.1928, no. 4, s. 119–120.

suoraviivaisena.³⁰⁷ Lehti keräsi avustajikseen huomattavan kulttuurielämän vaikuttajien joukon ja pyrki laajentumaan eri taide- ja kulttuuripiirejä yhdistäväksi julkaisuksi. Samalla lehdelle kuitenkin annettiin nimi, joka aikaisemmin oli virallisesti liittynyt ainoastaan Nuoren Voiman Liiton kirjallisen harrastuspiirin toimintaan.

Tässä luvussa kysyn, miksi tulenkantajista aikakauslehden myötä muodostui se käsite, joka alkoi määrittää uuden kulttuuriliikkeen esiintymistä loppuvuodesta 1928 eteenpäin, vaikka tulenkantajat vielä vuosina 1924–1927 oli ollut nuorvoimalaisille kirjailijoille epätodennäköinen ryhmänimi. Toinen keskeinen kysymys on, mihin aatteelliseen ohjelmaan tulenkantajien käsite aikakauslehden perustamisen yhteydessä kiinnittyi – vai oliko tarkkaan rajattua ohjelmaa ylipäänsä olemassa. Jatkan tarkastelua vuoteen 1929 saakka, jolloin Tulenkantajain Seuraa koskevat suunnitelmat alkoivat muuttaa *Tulenkantajat*-lehden ohjelmallista sisältöä johtaen lopulta poliittisen tulenkantajuuden syntyyn.

³⁰⁷ Tyypillinen esimerkki on Mäkisen esitys, jonka mukaan ”Tulenkantajat-lehti syntyi Nuoren Voiman Liiton kirjallisen harrastuspiirin toimesta jatkamaan samannimisten kirjallisten albumien perinnettä”. Mäkinen 1989, 209–210.

5.1 Legendaarisuus ja reklaamiarvo – *Tulenkantajat*-lehden synty

Tulenkantajat-lehden näytenuumerossa julistettiin uuden sukupolven astuvan nyt Suomen taide-elämän johtoon.³⁰⁸ Sukupolvitietoisuuden itsetarkoituksellisessa korostamisessa oli kyse tarkkaan suunnitellusta sensaatiohakuisuudesta, jonka avulla pyrittiin synnyttämään polemiikka lehden ympärille ja kasvattamaan levikkiä mahdollisimman tehokkaasti. Näytenuumerossa avattiin myös informatiivisemmin taide-elämän johdon nyt käsiinsä ottaneen sukupolven taustoja. *Tulenkantajat*-lehden kerrotaan syntyneen Suomen itsenäisyyden aikana varttuneen nuorison keskuudessa. Nuoren Voiman Liiton kirjallista harrastuspiiriä, *Tulenkantajat*-albumien kirjoittajakuntaa ja niiden yhteyteen kerääntyneen ”Tulenkantajain” elämää luonnehditaan sulkeutuneeksi ja ahtaaksi piiriksi, jossa taidetta palvottiin pyhänä asiana, mutta jolta puuttuivat hyökkäävät tarkoituserät. Kun ”uusien voimien” kuitenkin alkoi kertyä ”Tulenkantajain” ympärille, tapahtui ”nuorena joukossa” henkinen murros: ”elämälle vieras esteettinen henki muuttui aktiiviseksi voimaksi ja vaatimukseksi koko maan henkisen elämän uudistamisesta”.³⁰⁹

Tulenkantajat esitetään näytenuumerossa suomalaisen taide-elämään integroituneena liikkeenä, jonka historia ulottui itsenäisyyden ajan varhaisiin vuosiin. Lainausmerkeissä tehdyt viittaukset ”Tulenkantajain” elämään antavat ymmärtää, ettei Nuoren Voiman Liiton kirjallisen harrastuspiirin aikaisempi esiintyminen tulenkantajat-nimisenä ryhmänä kenties kirjaimellisesti pitänyt paikkaansa. Toisekseen ryhmänimen käsittelyn yhteydessä ei suoraan paljasteta, keitä tulenkantajien ryhmään aikaisemmin oli kuulunut. Kyseessä saattoi olla ainoastaan *Tulenkantajat*-albumien kirjoittajat, laajemmin Nuoren Voiman Liiton kirjallisen piirin jäsenet, tai edelleen nuorten runoilijoiden, hurmioituneiden kasvojen ja nuorvoimalaisten kirjailijoiden muodostama laajempi sukupolvi. Luonnehdinnat sulkeutuneesta piiristä ja taiteen palvonnasta osoittavat, että ryhmänimi oli saanut sisältöä ainakin hurmioituneiden kasvojen esiintymisestä. Nuorvoimalainen piiri kokonaisuudessaan näyttäisi silti olleen ”tulenkantajien” varsinainen kannatteleva voima; ei siis albumi, joka synnytti ainoastaan nimen, vaan nuorvoimalaisen kirjallisuuden eetos ymmärrettyinä laajemmin. Tulenkantajien nimen yhteyteen joka tapauksessa liitettiin näytenuumerossa se ryhmätietoisuuden kasvu, joka sai uudet voimat heräämään ja johti lopulta henkiseen murrokseen ja uuden aikakauslehden perustamiseen. Näytenuumeron tapa esittää tulenkantajien nimen historia jokseenkin yksiselitteisenä jatkumona, jossa *Tulenkantajat*-albumeja ja nuorvoimalaista kirjailijaryhmää

³⁰⁸ ”Elämä on pyhä...” *TKaik* 30.11.1928, näytenuumero, 1K.

³⁰⁹ ”Mitä on Tulenkantajat?” *TKaik* 30.11.1928, näytenuumero, 2K.

seurasivat aikakauslehti ja uuden kulttuurisukupolven lopullinen läpimurto, on tässä mielessä hyvin vastaavanlainen kirjallisuuden- ja historian tutkimuksen myöhempien tulkintojen kanssa.

Varhaisimmat *Tulenkantajat*-lehden perustamista koskevat merkinnät löytyvät Nuoren Voiman Liiton vuosikokouksesta tammikuulta 1927. Tuolloin kirjallinen harrastuspiiri valitsi puheenjohtajakseen Haavion ja johtokunnan jäseniksi Enäjärven, Kivimaan, Viljasen, Erkki Valan, Jylhän ja Seppäsen. Valasta tuli sittemmin perustetun lehden ensimmäinen päätoimittaja ja muut johtokunnan jäsenet – Seppästä lukuun ottamatta – kuuluivat lehden neuvottelukuntaan. Lisäksi kyseiset henkilöt olivat lehteä rahoittaneen Tulenkantajain Osakeyhtiön suurimpia yksittäisiä osakkeenomistajia,³¹⁰ kun taas Haavio, Vala ja Viljanen olivat myös laatimassa ehdotusta yhtiöjärjestykseksi.³¹¹ Vuonna 1927 valitun johtokunnan merkitystä on näin ollen pidettävä ensimmäisen *Tulenkantajat*-lehden synnyn sekä laajemmin tulenkantajien historian kannalta hyvin keskeisenä.

Vuosikokouksessa kirjallinen harrastuspiiri päätti anoa 5000 markan suuruista avustusta suunnitteilla olevan ”kirjallistaiteellisen lehden” perustamista varten.³¹² Koska asiaa käsiteltiin kokouksessa heti alkuvuodesta, on syytä olettaa, että alustavia keskusteluja lehteen liittyen oli käyty jo vuoden 1926 puolella. Kirjallisen piirin uusi johtokunta piti ensimmäisen kokouksensa Helsingissä heti tammikuun lopulla, jolloin lehden tehtäväksi päätettiin *Tulenkantajat*-albumien jatkaminen ”laveamalla pohjalla”. Suunnitelmat eivät vielä kuitenkaan olleet edenneet tarpeeksi pitkälle, että esimerkiksi lehden taloudesta tai toimituksellisesta linjasta olisi osattu tehdä tarkempia päätöksiä.³¹³

Ensimmäisen *Tulenkantajat*-lehden perustamisvaiheiden seuraamista hankaloittaa se, että Nuoren Voiman Liiton arkistot ovat suurelta osin kadonneet ja lehden perustamisesta löytyy ainoastaan fragmentaarista tietoa.³¹⁴ Siksi ei voida varmuu-

³¹⁰ Haavio, Enäjärvi, Vala ja Kivimaa hankkivat 5 osaketta, Seppänen, Viljanen ja Jylhä 2 osaketta. Luettelo Tulenkantajain Osakeyhtiön osakkeenomistajista. SKS KiA OIPA, Käsi-
kirjoitusarkisto, Rulla 3, Tulenkantajain arkisto, perustamisvaiheet sekä osakemerkinnät.

³¹¹ Kauppa- ja teollisuusministeriön päätös koskien Tulenkantajain Osakeyhtiön perustamista. UKa. C 338, Tulenkantajain Oy.

³¹² ”Nuoren Voiman Liiton vuosikokous ja talvijuhlat Vaasassa 8.–9.I.1927.” *NV* 20.2.1927, no. 4, s. 123.

³¹³ ”Kerho- ja piiri uutisia.” *NV* 20.5.1927, no. 10, s. 317

³¹⁴ Hajanaisia tietoja Tulenkantajain Osakeyhtiön ja *Tulenkantajat*-lehden perustamisesta löytyy Olavi Paavolaisen arkiston (SKS OIPA) mikrofilmatusta asiakirjakokonaisuudesta, joka on nimetty ”Tulenkantajain arkistoksi”. Myös Urho Kekkosen arkistosta (UKa) löytyy joitakin osakeyhtiön perustamiseen liittyviä aineistoja sekä muita juridisia tositteita yhtiön ja sitä seuranneen Elävä Taide Oy:n ajalta. Nuoren Voiman Liiton omasta arkistosta (NVLa) *Tulenkantajat*-lehteä ja osakeyhtiötä käsitteleviä aineistoja ei löydy. Osa Nuoren Voiman Liiton kirjallisen piirin kokousten tiedoista on säilynyt *Nuoren Voiman* julkaisemana.

della tietää, mistä kirjallisen piirin kokouksissa tarkalleen ottaen keskusteltiin ja missä yhteyksissä tulenkantajien nimi esiintyi. Päiväämättömässä, mutta mitä varmimmin vuonna 1927 laaditussa ”Kirjallisen piirin lehden toimintasuunnitelmassa” todetaan, että aikakauslehdestä on tarkoitus tulla ”nykyaikainen, pirteästi toimitettu kirjallis-taiteellinen julkaisu”. Suunnitelmassa painotetaan lisäksi, että lehti ei ollut tarkoitettu ainoastaan kirjailijoille ja taiteilijoille, vaan myös ”valistuneille harrastajille”. Käytännössä suunnitelmassa nousevat kuitenkin esiin lähes yksipuolisesti kirjalliset teemat: kirjallisuushistorialliset artikkelit, kirjallisuuskatsaukset ja kirjailijaesittelyt. Lisäksi lehden tuli suunnitelman mukaan varata tilaa ajanilmiöitä käsitteleville pakinoille, jotka ”jollakin tavoin sivuavat kirjallisuutta ja kirjailijoiden asemaa”.³¹⁵

Toimintasuunnitelmassa kiinnittää huomiota kolme piirrettä. Ensimmäinen on se, ettei siinä mainita kertaakaan tulenkantajia tulevan lehden nimenä tai muussakaan mahdollisessa merkityksessä. Tämä ei kuitenkaan ole ihme, sillä kirjallinen piiri oli vuosikokouksessaan päättänyt jatkaa *Tulenkantajat*-albumien julkaisemista, eikä uudesta aikakauslehdestä vielä tässä vaiheessa suunniteltu albumien korvaajaa. Jos aikakauslehteä suunnitellut nuorvoimalainen ryhmä sen sijaan olisi identifioitunut tulenkantajiksi jo vuonna 1927 tai aiemmin, se varmasti olisi näkynyt jollain tavalla jo varhaisissa suunnitelmissa. Toisekseen toimintasuunnitelman painotus kirjallisuuteen viestii siitä, että ”uudet nuoret voimat” eivät vielä olleet ryhmittyneet lehtihankkeen taakse, tai ettei heille toistaiseksi annettu sananvaltaa suunnittelussa.

Kolmas huomio liittyy ”kirjallis-taiteellisen” lehden määrittelyyn ja siihen, miten taide ja taiteellisuus sen yhteydessä ymmärrettiin. Kirjallisuuden ja taiteen yhteensovittaminen ei välttämättä itsessään tarkoittanut sitä, että lehden avustajiksi olisi lähtökohtaisesti suunniteltu muiden taiteenalojen edustajia. Lauri Viljanen ja Yrjö Jylhä olivat jo 1925 soveltaneet taiteen käsitettä korostaessaan, miten *Tulenkantajat*-albumi oli ”voimakas ase päämäärästään tietoisien nuorison käsissä, jonka taiteellisten pyrkimysten ilmaisija se on”.³¹⁶ Samoin Erkki Valaa luonnehdittiin sittemmin ”kirjallis-taiteellisen Tulenkantajat-albumin” toimittajaksi.³¹⁷ Taidesanalla oli näin ollen kaksoismerkitys. Viljasen ja Jylhän yhteydessä se esiintyi puhtaasti kirjallisena, jolloin taide käsitteenä yhdistyi muihin – luonteeltaan populaareihin – kirjallisuuden lajeihin. Kirjallisuus ei silti ollut ainoa taidemuoto, joka

³¹⁵ Kirjallisen piirin lehti. Toimintasuunnitelma. SKS KiA OIPA, Käsikirjoitusarkisto, Rulla 3, Tulenkantajain arkisto, perustamisvaiheet sekä osakemerkinnät. Sisällöstään päätellen toimintasuunnitelma on laadittu Nuoren Voiman Liiton kirjallisen piirin johtokunnan kokouksessa alkuvuodesta 1927.

³¹⁶ Lauri Viljanen ja Yrjö Jylhä: ”Tulenkantajat.” *NV* 5.3.1925, no. 5, s. 222.

³¹⁷ WSOY:n Erkki Wadenströmille myöntämä työtodistus 15.9.1927. KA WSa, Kirjailija-kirjeenvaihto, Vala Erkki, Kotelo 120.

nuorvoimalaisia kirjailijoita kiinnosti. *Tulenkantajat*-albumit sisälsivät artikkeleita myös muilta taiteen alueilta³¹⁸ ja esimerkiksi Paavolainen kirjoitti myös elokuvista, kuvaamataiteesta, teatterista, tanssitaiteesta ja lausuntataiteesta.³¹⁹ Suunnitelma kirjallis-taiteellisen lehden perustamisesta saattoi yhtä hyvin tarkoittaa korkeatasoista kirjallis-esteettistä julkaisua, kuin myös useita taidealoja käsittelevää yleistä kulttuurilehteä, jollainen siitä lopulta muodostui.

Muodostettaessa yleiskuvaa vuoden 1927 tilanteesta on syytä miettiä, keitä olivat ne ”uudet nuoret voimat”, joiden katsottiin aikaansaaneen ”tulenkantajien henkisen murroksen”, joka sittemmin johti aikakauslehden perustamiseen. Vaikka *taiteilijat* mainitaan lehden toimintasuunnitelmassa itsestäänselvänä avustajajoukkona, heidän asemaansa Nuoren Voiman Liiton kirjallisen piirin rinnalla ei selvennetä. Nuorilla voimilla tuskin tarkoitettiin esimerkiksi vanhempaan ikäluokkaan kuulunutta kuvataiteilija H. Ahtelaa (1881–1968), vaikka hän olikin julkaissut kirjoituksiaan *Tulenkantajat*-albumeissa ja jatkoi myös uuden aikakauslehden avustajana. Säveltäjä Sulho Ranta (1901–1960), toinen albumien ei-kirjallinen avustaja, sen sijaan kuului nuoreen sukupolveen ja oli muutenkin runsaasti tekemisissä kirjallisen piirin jäsenten kanssa.³²⁰ Todennäköisesti nuorilla voimilla viitattiinkin pääasiassa niihin taide-elämän vaikuttajiin, jotka eivät olleet Nuoren Voiman Liiton kirjallisen piirin aktiivisia jäseniä tai kirjoittaneet *Tulenkantajat*-albumeihin, mutta liikkuivat silti sen pääkaupunkiseudulle keskittyneen boheemiryhmän keskuudessa, joka vuodesta 1926 eteenpäin alkoi aikakauslehtien sivuilla saavuttaa mainetta tulenkantajien nimellä. Näihin henkilöihin kuuluivat Rannan lisäksi keskeisesti kuvataiteilijat Sylvi ja Väinö Kunnas, jotka kuvittivat nuorten runoilijoiden kokoelmia, *Tulenkantajat*-albumeita ja ensimmäistä *Tulenkantajat*-lehteä, kuvataiteilijat Yrjö Ollila ja Einari J. Vehmas, säveltäjä Uno Klami sekä lausujat Helinä Svensson-Timari ja Eero Salola.³²¹ Taide-elämän vaikuttajat muodostivat kuitenkin vain osan ”uusista nuorista voimista”. Aikakauslehden näytenumeron maininta siitä, että ”kansan joukkoliikehtiminen aitosuomalaisuuden ja uuden isänmaallisuuden merkeissä tuntui sähköistävänä tässäkin joukossa”, osoittaa tulenkantajien

³¹⁸ Ks. esim. H. Ahtela: ”Euroopan uusi taide.” *TKalb* 1925, 10–26; Sulho Ranta: ”Juhliva mestari.” *TKalb* 1925, 29–33; Felix Krohn: ”Onko Suomen säveltaiteella edellytyksiä säilyttää saavuttamansa taso.” *TKalb* 1926, 6–71; Sulho Ranta: ”Impressionismista musiikissa ja maalaustaiteessa.” *TKalb* 1927, 135–138. Taiteilijoista ja tulenkantajista, ks. myös Saarenheimo 1966, 17–18.

³¹⁹ Paavolainen 1991, 82; Riikonen 2014, 94; Laamanen & Riikonen 2019, 14–25. Nuoren Voiman Liitto myös palkitsi Paavolaisen vuosikokouksessa 1928 ”koseerisen esseetyylin” kehittämisestä. Ks. ”Nuoren Voiman Liiton vuosikokous.” *ES* 12.1.1928, no. 4, s. 1.

³²⁰ Riikonen 2014, 95–96.

³²¹ Saarenheimo 1966, 17–18. Mainituista henkilöistä Sylvi ja Väinö Kunnas sekä Eero Salola kuuluivat myös Nuoren Voiman Liittoon.

henkisen murroksen sisältäneen myös yhteiskunnallisia vaikutteita, jotka saapuivat kirjallisuuden ja taiteen alueen ulkopuolelta.

Nuoren Voiman Liiton Helsingin vuosikokouksessa 1928 uutta lehteä koskevat suunnitelmat olivat edenneet jo niin pitkälle, että kirjallinen harrastuspiiri päätti muuttaa *Tulenkantajat*-albumin aikakauslehtimuotoon, jotta ”piiri voimakkaammin voisi ajaa sen keskuudessa syntyneitä uusia ajatuksia”. Lehden julkaisemista varten päätettiin samalla perustaa osakeyhtiö, jonka koemerkintä suoritettiin kokouksen yhteydessä. Nuoren Voiman Liitto antoi lupauksen, jonka mukaan kirjallinen harrastuspiiri saisi anomansa 5000 markan avustuksen, jos se kykenisi toteuttamaan lehtihankkeen. Osakeyhtiön perustaminen sinänsä oli välttämätöntä lehden toimittuksellisen vapauden turvaamiseksi. Jos lehti olisi jatkanut Nuoren Voiman Liiton alaisuudessa ja WSOY:n kustantamana, se tuskin olisi pystynyt Ilmari Jäämaan ja Jalmari Jäntin johdattamana olemaan vastaavanlainen yhteiskunnallisesti moniääninen julkaisu, jollaiseksi se lopulta muodostui.³²² Se miksi myös osakeyhtiö sai tulenkantajien nimen, liittyy samoin *Tulenkantajat*-albumien lakkauttamiseen uuden lehden tieltä. Vaikka tulenkantajat ei ollut esiintynyt aikakauslehtihankkeen yhteydessä aikaisemmin, nimen periytyminen vanhalta julkaisulta uudelle näyttää silti tapahtuneen sangen yksimielisesti. Ja kun osakeyhtiön toimialaksi määriteltiin aikakauslehti- ja kirjankustannusliikkeen harjoittaminen,³²³ mikä käytännössä tarkoitti *Tulenkantajat*-lehden julkaisemista, oli vain luonnollista, että lehdellä ja yhtiöllä oli sama nimi.³²⁴

Tulenkantajain Osakeyhtiön osakemerkintää päätettiin jatkaa Nuoren Voiman Liiton jäsenten keskuudessa,³²⁵ minkä lisäksi kirjallisen piirin johtokunta muistutti, että aikakauslehti tulisi olemaan ”nuorvoimalaisen rohkeuden ja voiman ilmaus”. Vaikka lehtihanke näin ollen vielä tässä vaiheessa oli vahvasti nuorvoimalaisten käsissä ja nuorvoimalaisen ideologian kannattelema, osakeyhtiön perustaminen oli kuitenkin yksi niistä tapahtumista, joka ajan myötä tuli siirtämään ”tulenkantajat” nuorvoimalaisuuden ulkopuoliseksi käsitteeksi. Sillä vaikka lähtökohdat lehtihankkeelle olivatkin optimistiset, vuoden 1928 aikana kävi nopeasti selväksi, ettei lehden perustamiseen vaadittava osakepääoma riittävästi karttunut. Kysyntää pyrittiin tehostamaan antamalla hankkeelle uudenlainen sävy, joka innostaisi laajempia

³²² *Tulenkantajat*-lehdessä julkaistiin tietoisesti ”härnäysartikkeleita”, joissa mm. keuhuttiin avoimesti Mussolinia ja suomalainen demokratia asetettiin kyseenalaiseksi. Tuusvuori 2007, 290–291.

³²³ Kauppa- ja teollisuusministeriön päätös koskien Tulenkantajain Osakeyhtiön perustamista. UKa. C 338, Tulenkantajain Oy.

³²⁴ Osakeyhtiön nimestä päätettiin tammikuun 1928 kuluessa, jolloin *Nuori Voima* ilmoitti, että ”Tulenkantajain Osakeyhtiö kirjallis-taiteellisen lehden julkaisemista varten on päätetty perustaa”. ”Kirjallisen piirin jäsenet! Jäsenmaksut ja Tulenkantajain Osakeyhtiö!” *NV* 20.1.1928, no. 2, s. 51.

³²⁵ ”Nuoren Voiman Liiton vuosikokous.” *ES* 12.1.1928, no. 4, s.1.

piirejä. Samassa yhteydessä esiin nousi jälleen kysymys lehden ohjelmasta. Vaihtoehtoiksi esitettiin nyt kirjallis-taiteellisen julkaisun lisäksi ”yleistä kulttuurilehteä”.³²⁶ Enää ei siis ollut kyse siitä, mikä suhde kirjallisuudella ja muilla taiteen alueilla tulisi lehdessä olemaan, vaan huomio, ettei puhtaasti esteettistä tai nuorvoimallaiseen traditioon sitoutunutta julkaisua välttämättä saataisi taloudellisesti riittävän kannattavaksi. Yleisen kulttuurilehden tarkoituksena puolestaan oli tarkastella kirjallisuutta ja taiteita laajemmasta yhteiskunnallisesta kontekstista käsin.

Muita ehdotuksia osakepääoman kartuttamiseksi olivat ”propagandan” levittäminen maakuntiin ja hanketta koskevien haastattelujen antaminen päivälehtiin.³²⁷ Sana näyttäisi myös lähteneen kiertämään, sillä esimerkiksi *Sininen kirja* tiesi jo helmikuun 1928 alussa kertoa, että Nuoren Voiman joulujulkaisu Tulenkantajat oli päätetty muuttaa aikakauslehdiksi. *Sininen kirja* näytti tosin olleen vielä siinä uskossa, että kyseessä olisi kirjallis-taiteellinen lehti, jossa taidekysymyksiä käsiteltäisiin aikaisempaa ”virkeämmin ja poleemisemmin”.³²⁸ Maakunnalliselle propagandamatkalle lähtenyt Erkki Vala kiersi helmikuussa 1928 Tampereella, Vaasassa, Jyväskylässä, Kuopiossa ja Kotkassa puhumassa Tulenkantajain Osakeyhtiöstä.³²⁹ Tampereella Vala selvitti asiaansa seuraavasti:

Saavun Tampereelle Liiton kirjallisen piirin lähettämänä. Tämä piiri on nimittäin ryhtynyt suureen yritykseen: itsenäisen kirjallistaiteellisen lehden perustamiseen, joka samalla välittömästi heijastaisi nykyisen nuoren Suomen käsitystapoja poliittisiin, yhteiskunnallisiin, taloudellisiin y.m. ajanilmiöihin nähden. Joku voi ehkä sanoa, etteihän tämä niin paljon merkitse: uusia lehtiä perustetaan nykyään tuhkatihään. Mutta se, joka tuntee asiat tarkemmin, tajunnee, että tässä on kysymys paljon enemmästä kuin vain lehden perustamisesta. Meillä ei nimittäin tällä hetkellä ole ainoatakaan ”elävää” kirjallistaiteellista lehteä, joka ennakkoluulottomasti ja vapaasti käsittelee uusia ilmiöitä. [...] On huomattava, että tämä polvi, joka nyt astuttuaan yhteiskunnalliseen elämään tuntee tämän lehden tarpeellisuuden, on saanut hyvän koulutuksen ja oppinut ymmärtämään yhteistyön merkityksen ”Nuori Voima”-lehden vaikutuksen alla.

³²⁶ Samassa yhteydessä pohdittiin myös, tulisiko julkaisun olla sanoma- vai aikakauslehti. Nuoren Voiman Liiton kirjallisen piirin johtokunnan kokousmuistio, päiväämätön [vuodelta 1928]. SKS KiA OIPA, Käsikirjoitusarkisto, Rulla 3, Tulenkantajain arkisto, perustamisvaiheet sekä osakemerkinnät.

³²⁷ Nuoren Voiman Liiton kirjallisen piirin johtokunnan kokousmuistio, päiväämätön [vuodelta 1928]. SKS KiA OIPA, Käsikirjoitusarkisto, Rulla 3, Tulenkantajain arkisto, perustamisvaiheet sekä osakemerkinnät.

³²⁸ ”Huomioita kirjalliselta sotarintamaltamme II.” *SK* 1.2.1928, no. 2, s. 17–29.

³²⁹ ”Suuret aloitteet on vietävä perille!” *NV* 5.3.1928, no 5, s. 151–152.

Tämä nuorisolehti on julistanut heille eteenpäinpyrkimisen, vastuuntunteen ja rehellisyyden oppia niin voimakkaasti, että he miehiksi ja naisiksi varttuessaan eivät voi sitä unohtaa. On syntynyt erikoinen ”nuorvoimalainen” maailmankatsomus, joka jatkuvasti pitää heitä yhteistyössä ja saa suunnittelemaan sen työn jatkamista suuremmilla kilpakeinillä isänmaan kasvojen edessä.³³⁰

Valan kirjoituksessa havaitsee selvää tarkoitushakuisuutta hänen korostaessaan *Nuorta Voimaa*, nuorvoimalaista maailmankatsomusta ja isänmaallisuutta tulevan lehden perustana. Vaikka Tulenkantajain Osakeyhtiön osakkeita haluttiin myydä kaikille nuorvoimalaisille,³³¹ itse lehti säilyi yksinomaan kirjallisen piirin hankkeena. Tämän seurauksena muiden harrastuspiirien jäsenten ostohalut jäivät pieniksi. Riittävä syy kirjallisen piirin hankkeen tukemiselle puuttui, kun samalla rahamäärällä pystyttiin kehittämään omaa toimintaa. Tämä epävarmuustekijä oli varmasti lehtihankkeessa mukana olleilla myös tiedossa, sillä jo vuoden 1927 alussa kirjallisen piirin johtokunta päätti alkaa perustaa kirjallisia kerhoja ympäri maata ”nuorten oikeuksien ajamiseksi ja heidän pyrkimystensä tukemiseksi”.³³²

Kun osakkeita haluttiin saada kaupattua kirjallisen piirin ulkopuolelle, nuorvoimalaisten parissa oli käytettävä kaikkia liiton jäseniä yhdistävää retoriikkaa. Tämä lienee keskeinen syy siihen, että Vala ei kertaakaan mainitse tulenkantajien nimeä, joka tuskin olisi ollut omiaan herättämään muita kuin kirjalliseen piiriin liittyviä mielikuvia. Tässä tilanteessa myös yleinen kulttuurilehti saattoi olla tavoitteena käytännöllisempi kuin tiukan kirjallinen julkaisu. Vala tosin kirjoittaa kirjallistaiteellisesta lehdestä, mutta muistaa samalla mainita, että samalla se ”välittömästi heijastaisi nykyisen nuoren Suomen käsitystapoja poliittisiin, yhteiskunnallisiin, taloudellisiin y.m. ajanilmiöihin nähden”.

Nuori Voima julkaisi pitkin kevättä 1928 lehtihankkeeseen liittyviä tiedotteita. Samalla kun todettiin, että lehden synty liittyi kirjallisen piirin jäsenten uusiin yhteiskunnallisiin velvollisuuksiin, painotettiin myös, että lehti oli tarkoitettu nuorvoimalaisia varten ollen ”Nuoren Voiman hengessä kasvaneiden miesten ja naisten yhdistävä julkaisu”. Säveltaiteellisen, kuvaamataiteellisen, näyttelijöiden ja aatteellisen työn harrastuspiirien jäseniä muistutettiin siitä, että lehti tulisi käsittelemään varsinkin heille läheisiä asioita. Samoin tukea odotettiin kaikilta Nuoren

³³⁰ ”Nuoren Suomen sivistysharrastukset.” SKS KiA OIPA, Käsikirjoitusarkisto, Rulla 3, Tulenkantajain arkisto, perustamisvaiheet sekä osakemerkinnät.

³³¹ Tästä kertoo esimerkiksi se, että kirjallisen piirin ulkopuoliset Tulenkantajain Osakeyhtiön perustajajäsenet Iiro Kaikko, J. M. Angervo, Armas J. Pulla, Unto Boman ja Viljo Marttila olivat kuitenkin kaikki Nuoren Voiman Liiton jäseniä.

³³² ”Nuoren Voiman Liiton vuosikokous ja talvijuhlat Vaasassa 8.-9.I.1927.” *NV* 20.2.1927, no. 4, s.123–124.

Voiman Liiton ”sivistyselämän uusia ilmiöitä seuraavilta jäseniltä”.³³³ Mutta vaikka Erkki Vala pystyi tyytyväisenä ilmoittamaan, että Vaasan nuorvoimalaiset olivat päättäneet sijoittaa varansa Tulenkantajain Osakeyhtiöön,³³⁴ osakepääomaa oli kysynnän heikkouden vuoksi pakko pudottaa. Kun Tulenkantajain Osakeyhtiön perustava kokous lopulta syyskuussa 1928 järjestettiin, joutui yhtiönmuodostusta valmistellut toimikunta toteamaan, että sillä oli ollut vaikea tehtävä suoritettavanaan. Nuorvoimalaisten tuki lehden perustamiseen ei ollut riittänyt ja osakemerkintää oli täytynyt laajentaa liiton ulkopuolelle.³³⁵

Ensimmäisen *Tulenkantajat*-lehden perustaneen kirjallisen sivistyneistösukupolven, johon eri taiteenalojen edustajien ja yhteiskunnallisten keskustelijoiden lisäksi kuului myös osakkeenomistajia,³³⁶ syntyyn vaikuttivat edellä mainitut käytännölliset syyt, jotka pääasiassa liittyivät lehden talouden turvaamiseen. Sukupolven synty ei kuitenkaan vielä itsessään selitä sitä, miksi se omaksui käyttöönsä juuri tulenkantajien nimen, joka aikaisemmin oli voimakkaasti assosioitunut yksinomaan Nuoren Voiman Liiton kirjalliseen piiriin ja sen kirjailijoihin.

Päivi Lappalainen on hahmottanut tulenkantajien ryhmänmuodostusta Raymond Williamsin modernistisia liikkeitä koskevan ajattelun kautta, jossa liikkeiden avainpiirteiksi esitetään tarve nimettyihin ja itsenimettyihin ryhmiin. Williamsin ajatusta hyödyntäen Lappalainen toteaa tulenkantajien olleen siinä mielessä modernisteja, että he tietoisesti muodostivat oman ryhmänsä. Lappalainen ei kuitenkaan ota kantaa siihen, oliko tulenkantajien *nimen* käyttö samalla tavalla

³³³ ”Tulenkantajain muuttaminen aikakauslehdiksi. Mitä tämä päätös merkitsee?” *NV* 20.2.1928, no 4, s.119–120.

³³⁴ ”Suuret aloitteet on vietävä perille!” *NV* 5.3.1928, no. 5, s. 151.

³³⁵ Alun perin osakepääoma oli määrätty 100 000 markaksi, jonka jälkeen se pudotettiin 75 000 markkaan. Lehti päätettiin alun alkaen käynnistää niiden 50 000 markan varassa, jotka oli saatu kerättyä Nuoren Voiman Liiton jäseniltä ja yhdistyksiltä ja kerätä loput 25 000 myöhemmin lehden jo ilmestyessä. ”Tulenkantajain Osakeyhtiö.” *NV* 5.5.1928, no. 9, s. 285. Osakeyhtiötä valmistellut toimikunta tuli kuitenkin siihen tulokseen, ettei alle 100 000 markan pääoma riittänyt lehden julkaisemiseen. ”Perustava yhtiökokous 23.9.1928.” SKS KiA OIPA, Käsikirjoitusarkisto, Rulla 3, Tulenkantajain arkisto, perustamisvaiheet sekä osakemerkinnät. Kirjallisen piirin jäsenistä osakkeita merkitsivät ennen lehden ilmestymistä Martti Haavio, Erkki Vala, Arvi Kivimaa, Pentti Haanpää, Onni Halla, Unto Seppänen, Lauri Viljanen, Yrjö Jylhä ja Mika Waltari – yhteensä 28 osaketta. Vertailuna Nuoren Voiman Liitto omisti yksinään 25 osaketta ja Ilmari Jäämaa 5 osaketta. ”Luettelo Tulenkantajain Osakeyhtiön osakkeenomistajista.” SKS KiA OIPA, Käsikirjoitusarkisto, Rulla 3, Tulenkantajain arkisto, perustamisvaiheet sekä osakemerkinnät.

³³⁶ Tulenkantajain Osakeyhtiön suurimpiin yksittäisiin osakkeenomistajiin kuuluivat mm. maanviljelijä Väinö Maula, rautatienkirjuri Johan Vikman ja Olavi Paavolaisen isä Pekka Paavolainen. Luettelo Tulenkantajain Osakeyhtiön osakkeenomistajista. SKS KiA OIPA, Käsikirjoitusarkisto, Rulla 3, Tulenkantajain arkisto, perustamisvaiheet sekä osakemerkinnät. Pekka Paavolaisen osalta, ks. myös Laamanen 2014, 46.

tietoinen ratkaisu.³³⁷ Williamsin alkuperäinen ajatus ei käsittele ryhmien nimeämistä aivan yhtä painokkaasti kuin Lappalainen esittää. Williams kyllä toteaa nimityksien olevan selvä merkki itsetietoisten ryhmien olemassaolosta ”niiden laajimmassa merkityksessä”, mutta ei suoranaisesti väitä, että nimet edustaisivat ryhmille mitään varsinaista *tarvetta*.³³⁸ Kun joka tapauksessa muistetaan, että myös Hans Norbert Fügen piti ”symboloivaa nimeä” yhtenä kirjallisten kohorttien tunnuspiirteinä, on nimen vaikutusta myös ensimmäisen *Tulenkantajat*-lehden perustaneen ryhmän tai sukupolven kohdalla pidettävä keskeisenä kysymyksenä.

Jäämaalaisen tulenkantajuuden taustan huomioiden on selvää, ettei *Tulenkantajat*-lehden kirjoittajaryhmää ollut itse nimetty. Tämä myös myönnettiin, sillä Nuoren Voiman Liiton vaikutusta ja traditiota ei pyritty millään tavalla peittelemään. Mutta samanaikaisesti jäämaalaisuus myös korvattiin kokonaan uudella käsitteellisellä sisällöllä. Aikaisemmin kirjailijat olivat suhtautuneet passiivisesti heitä ulkoapäin määrittelevään nimitykseen, mutta kun he siitä lopulta kiinnostuivat, ei alkuperäisestä käsitteestä jäänyt käytännössä muuta kuin nimi jäljelle. Tulenkantajien kohdalla toteutui näin selväpiirteisesti yksi käsittehistorian keskeinen lainalaisuus: käsitteet muuttuvat, kun niitä käytetään.³³⁹

Haastavampi kysymys on, mistä nuorvoimalaisen sukupolven kiinnostus juuri tulenkantajien nimeen varsinaisesti johtui. Kun Erkki Vala oli vielä vuonna 1924 pitänyt nimeä ”hyvin [lue: liian] romanttisena”, kelpasi se jo neljä vuotta myöhemmin hänen ajatuksissaan kannattelemaan kokonaista sukupolvea. Mahdollinen merkitys on varmasti ollut sillä, kuten Takala esittää, että *tuli* oli ollut nuorvoimalaisten kirjallisen tuotannon keskeistä kuva-aineistoa jo pitkään nousten nyt *Tulenkantajat*-lehdessä keskeiseen asemaan. Tuleen liittyvä symboliikka kuului olennaisesti modernistiseen kirjallisuuteen, mutta oma merkityksensä uudelle sukupolvelle oli myös antiikin kuvastoon palautuvalla ”elämän tullen” eteenpäin viemisellä.³⁴⁰ Se, että Jäämaa oli luonut soihtumiehiä kuvaavan muinaistarun pohjalta konservatiivis-kansallisen tulenkantajien käsitteen, ei estänyt kirjailijoita rakentamasta antiikin symboliikkaan omaa suhdettaan. Toisin kuin Jäämaa oli velvoittanut, aikakauslehden tulenkantajat eivät tunnustaneet nöyryyttä

³³⁷ Lappalainen 1990, 81. Lappalainen ei esitä tarkempaa arviota siitä, milloin ryhmittyminen tarkalleen ottaen tapahtui. Artikkelin kontekstista [Tulenkantajien kosmopoliittisuus ja sen yhteys modernismiin], siinä käsiteltävistä teemoista [1920-luvun loppu, Nykyaikaa etsimässä, Tulenkantajat-lehti] ja tulenkantajien ”heterogeenisyydestä” esitetystä käsityksestä päätellen Lappalainen viitanee silti juuri ensimmäisen *Tulenkantajat*-lehden perustamiseen.

³³⁸ Williams 1988b, 2. Williamsin alkuperäinen sitaatti kuuluu: ”The emergence of these self-conscious, named and self-naming groups is a key marker of the movement in its widest sense.”

³³⁹ Kurunmäki 2001, 148.

³⁴⁰ Takala 1990, 74.

olemassaolonsa ehdoksi, vaikka muuten korostivatkin sitä, että ”mikään ohjelma ei kestä sukupolvea kauemmin eikä mikään totuus ikuisesti”.³⁴¹ Mutta toisin kuin muinaistarun soihtuviestissä, tulelle annettiin nyt erilainen symbolinen merkitys. Soihtu ei enää automaattisesti ja pyyteettömästi siirtynyt eteenpäin, vaan se ikään kuin väkivaltaisesti pysäytettiin omaan aikaansa, jotta sen liekki paremmin saattoi tuoda valoa 1920-luvun suomalaisen kulttuurielämän ”pimeyteen”.³⁴² *Tulenkantajat*-lehti ei myöskään ottanut soihtua vastaan ainoastaan oman maansa vanhemmalta sukupolvelta, vaan siihen käytiin noutamassa sytykettä myös ulkomailta, kuten lehdessä esiintyvät taisteluhuudot ”Me olemme Eurooppa! Me olemme nuori Eurooppa!”³⁴³ osoittavat. Eurooppalaisuuden korostaminen ja tulen symbolinen asema yhdistivät ensimmäisen *Tulenkantajat*-lehden myös sitä varhaisempaan Noor-Eesti liikkeeseen, jonka vuosina 1905–1915 julkaistun albumin kannessa esiintyi kuva tulenkantajasta ja julistus: ”Olkaamme virolaisia, mutta tulkaamme myös eurooppalaisiksi!”³⁴⁴ Kun otetaan huomioon suomalaisten läheiset välit virolaisiin kirjailijoihin maailmansotien välisenä aikana, symbolisten vaikutteiden omaksuminen Suomenlahden eteläpuolelta tuntuu luonnolliselta – ellei jopa todennäköiseltä – vaihtoehdolta.³⁴⁵

Symboliikkaa suurempi merkitys tulenkantajien nimen omaksumiselle oli joka tapauksessa sillä, että lehdestä haluttiin tehdä taloudellisesti kannattava. Kannattavuus ei myöskään tarkoittanut ainoastaan sitä, että osakepääoma olisi saatu riittävän korkeaksi mahdollisimman korkealaatuisen julkaisun toteuttamiselle; lehden avustajille haluttiin maksaa myös tekijänpalkkioita, mikä edellytti mainostuloja.³⁴⁶ Edelleen lehden haluttiin myös saavuttavan mahdollisimman laajan lukijakunnan huomion, jotta se voisi erottautua *Valvoja-Ajan* kaltaisista, pienille elitistisille piireille suunnatuista julkaisuista.³⁴⁷ Nimen oli tästä syystä oltava helposti omaksuttavissa oleva, ennestään jossain määrin tunnettu ja raflaava – eli mahdollisimman myyvä. Markkinoinnin kannalta haittaa ei ollut myöskään siitä, että tulenkantajien julkisuuskuva boheemiryhmänä ei ollut ainoastaan positiiv-

³⁴¹ ”Elämä on pyhä...” *TKalb* 30.11.1928, näyttenumero, s. 1.

³⁴² Tulen ja soihtun käsitteitä käytettiin samassa henkistä ilmapiiriä ilmaisevassa merkityksessä myös laajemmin maailmansotien välisenä aikana. Muun muassa Uno Kailaan runoilijanhengen katsottiin olevan soihtu, joka valaisi tietä uudelle runoudelle. ”Uno Kailas on kuollut”. *Pohjolan Sanomat* 25.3.1933. Sit. Kailas 1933, 63.

³⁴³ ”Me olemme Eurooppa...” *TKalb* 30.11.1928, näyttenumero, s. 1.

³⁴⁴ Noor-Eesti -liikkeestä, ks. esim. Riikonen 2014, 56.

³⁴⁵ Tulenkantajien suhteesta virolaisiin kirjailijoihin, ks. mm. Saarenheimo 2001, 110–112.

³⁴⁶ Nuoren Voiman Liiton kirjallisen piirin johtokunnan kokousmuistio, päivämätön [vuodelta 1928]. SKS KiA OIPA, Käsikirjoitusarkisto, Rulla 3, Tulenkantajain arkisto, perustamisvaiheet sekä osakemerkinnät.

³⁴⁷ Kirjallisen piirin lehti. Toimintasuunnitelma. SKS KiA OIPA, Käsikirjoitusarkisto, Rulla 3, Tulenkantajain arkisto, perustamisvaiheet sekä osakemerkinnät.

vinen. Jo 1920-luvulla tiedettiin, ettei käsitettä ”huono julkisuus” ollut siinä merkityksessä olemassa, ettei sitä olisi voinut kääntää omaksi edukseen. Tulenkantajat oli sekä lehden julkisuusarvoa että taloudellisia motiiveja ajatellen enemmän kuin sopiva. Tämän osoittamiseksi on syytä siteerata Paavolaisen *Suursiivousta* (1932), jossa hän antaa tulenkantajien käsitteen julkisuuskuvan kasvusta vakuuttavan arvi-
on:

20-luvun ja uuden sukupolven tuloa kirjallisuuteemme julistavat ennenkuulumattoman komeat lyyriilliset fanfaarit. ”Nuoren Voiman” sivuilla oli kaikessa hiljaisuudessa kypsynyt kokonainen nuori kirjailijafalangi – itsenäinen, muotovarma, tyylipuhdas, persoonallinen ja uusia, originelleja, huumaavan värikkäitä muoto- ja sisältöarvoja palvova. [...] Lyriikalla loi ”uusi polvi” itselleen nimen. Mutta tämä lyriikan saavuttama kuuluisuus oli laadultaan yhtä paljon negatiivinen kuin positiivinenkin. Suurin osa arvostelijoista suhtautui siihen täysin kielteisesti. Pakinoitsijat huvittivat lukijoitaan parodioimalla ”vapaata mittaa” ja eksoottisia mielikuvia. Pilalehdet saivat pitkästä aikaa taas kirjallistenkin vitsien aiheita. [...] Mutta kaikesta huolimatta ostettiin runoteoksia, runoudesta keskusteltiin, runoudesta väiteltiin. Kirjallisuudesta oli taas tullut ”muoti” ja päivänkysymys – siinä oli ”nuorten runoilijain” suurin voitto! [...] kiistattomaksi totuudeksi jää, että lyriikasta muodostui se sensation astinlauta, jolta ”uusi polvi” ponnahti sittemmin niin turmiolliseksi osoittautuvaan maineeseen ja yleisönsuosioon. Se seikka, että koko nuori kirjailija – eikä vain runoilijapolvi kantoi noina vuosina yleisnimitystä ”nuoret runoilijat” todistaa parhaiten, miten yksinvaltainen asema lyriikalla tuona aikana oli. Huolimatta siitä, että ”Tulenkantajat”-albumi oli säännöllisesti ilmestynyt jo samaisesta lyriikan merkkivuodesta 1924, joutui yhteisnimitys ”tulenkantajat” käyttöön vasta runsaasti myöhemmin. [...] Nuorella polvella oli käytettävissään pääkaupungin sekä suomalaiset että ruotsalaiset päivälehdet, sunnuntailiitteineen, valtaosa maaseutulehdistöä [...] pilakuvia, pakinoita, parodioita, haastatteluja, alakertoja kalvetustautisista novellikokoelmista ja keskinkertaisista runoteoksista sekä jyliseviä julistuksia uudesta ja ”terveestä” sukupolvesta. [...] Ja julkinen ohjaava, neuvova, seuloiva ja tuomitseva arvostelummehan oli painanut viisaan, harmaan päänsä lepoon ja antoi ihmelasten leikitellä mielinmäärin... Mitäpä olisikaan se mahtanut, kun tänä merkkillisenä syksynä [1928] vielä lorun lopuksi ”Tulenkantajat”-lehti näytenu-
merossaan päästää ensimmäisen mylvähdyksen jättiläismegafonistaan! [...] Ja kun sitten [...] Tulenkantajain kerhokahvila aloittaa maineikkaan ja epäilyttävän toimintansa, on ”tulenkantajat”-nimityksen ympärille tiivistynyt sellainen legenda-

risuus, etteivät sen huumaavaa reklaamiarvoa arvostelijat enemmän kuin yleisökään jaksa vastustaa...³⁴⁸

Paavolaisen käsityksessä lyriikan uusi kieli (tyylikuhdas, originelli, huumaava etc.) synnytti nuorten runoilijoiden ryhmän, eli lyriikka oli nuorten runoilijoiden olemassaolon välttämätön edellytys. Nuorten runoilijoiden myöhemmin saavuttama kuuluisuus perustui ensi alkuun kirjallisuuden uutuusarvoon, mutta yhä laajemmin myös siihen, mitä runoilijat tuotantonsa kautta edustivat. Edustavuus kytkeytyi muotiin ja ”päivänkysymyksiin”, joille lyriikka itsessään oli enää toisarvoinen asia. Edustava kuva sai jatkuvasti enemmän huomiota, kun se pilakuvien ja pakinoiden välityksellä laajeni yhä populaarimpiin ja kansanomaisempiin muotoihin.

Tulenkantajat nousi nuorten runoilijoiden onomasiologiseksi rinnakkaispariksi sillä hetkellä, kun edustava kuva nuorista runoilijoista oli saanut yliotteen lyriikan uudistamisesta, tilanteessa, jolloin kirjailijaryhmän julkisuusarvo nousi kauppatavaraksi siinä missä teoksetkin. Niin kauan kuin julkinen keskustelu liikkui ainoastaan itse kirjallisuuden sisällössä ja muotoseikoissa, oli nuoret runoilijat tähän tarkoitukseen juuri sopiva nimi. Mutta kun runoilijat astuivat näkyvään julkisuuteen, asetti uusi asema heidät samalla runoilijuutta laajempiin yhteyksiin. Pilakuvien ja pakinoiden ”nuori runoilija” ei ollut enää tunnistettavasti Nuoren Voiman Liiton kirjallisen piirin jäsen, vaan helsinkiläisen nuoren taiteilijan stereotyyppi. Kanssakäyminen kuvataiteilijoiden, toimittajien, muusikoiden ja näyttelijöiden kanssa johti samalla siihen, ettei ryhmänimi nuoret runoilijat enää samalla tavoin kuin ennen sopinut havainnoillistamaan uutta ympäristöään. Tulenkantajien, samoin kuin nuorten runoilijoiden, käsitteellinen tausta oli Nuoren Voiman Liitossa. Silti tulenkantajien nimi assosioitui myös kirjallisuuden ulkopuolelle, niihin ”uusiin voimiin”, jotka uuden aikakauslehden mukaan alkoivat liikkua *tulenkantajien joukossa*, mutta jotka todellisuudessa juuri olivat synnyttämässä jäämaalaisuuden ulkopuolista tulenkantajaryhmää. Tulenkantajat siis korvasi nuoret runoilijat, mutta vasta siinä jälkimmäisessä vaiheessa, jolloin runoudella itsellään ei ollut enää samanlaista välttämätöntä merkitystä kuin nuorten runoilijoiden ryhmän syntyvaiheessa.

Nuoret runoilijat ja hurmioituneet kasvot olisivat olleet liian rajallisia ilmauksia uuden sukupolven aikakauslehdelle, jonka tarkoituksena oli ottaa haltuun koko suomalainen kulttuurikenttä. Tulenkantajista ei kuitenkaan tullut aikakauslehden nimeä siksi, että nuoret runoilijat olisivat halunneet siirtää nuorvoimalaista tulenkantajat-traditiota eteenpäin; jäämaalaisuus päinvastoin hylättiin vuonna 1928 uudelleen luodussa tulenkantajien käsitteessä lähes täydellisesti. Nuorvoimalaisuudesta siirtyi eteenpäin nuorten runoilijoiden boheemius, joka yhdistyi julkisuudessa

³⁴⁸ Paavolainen 1932, 25–41.

esiin nostettuun, viihteellisiä ja satiirisia muotoja, mutta myös laajaa näkyvyyttä saaneeseen tulenkantajien nimeen, jossa kirjallisuus muodosti nyt vain yhden osan uudelleenmuotoillun käsitteen sisällöstä.

5.2 Ohjelmallinen käsite?

1920-luvun lopun Suomi oli leimallisesti maatalousvaltainen maa, josta suurkaupungin tunnelmia saattoi löytää korkeintaan tietyistä Helsingin keskusta-alueen kortteleista. Modernin elämäntyylin unelma ja arkipäivä olivat etäällä toisistaan, mutta joukkotiedostusvälineiden yleistyessä uusi kulttuuri kaupunkilaisine arvoineen alkoi hiljalleen levitä ympäri maata.³⁴⁹ Uudenlainen elämäntapa haastoi esimoderneja moraalinormeja. Vastakritiikki kohdistui puolestaan pinnalliseen massakulttuuriin, jonka uskottiin standardisoivan elämää ja ihmisiä sekä uhkaavan kansallisia perusarvoja.³⁵⁰ Poliitikassa omaksuttiin vuoden 1918 poikkeusolojen jälkeen parlamentaarisen kansanvallan hallitsemismalli, jossa keskeisenä valtiollisena toimijana vaikutti tasavallan presidentti. 1920-luvun loppu oli vähemmistöhallitusten aikaa, ja ylivoimaisesti kapein parlamentaarinen pohja oli joulukuussa 1928 nimetyllä edistyspuolueen Oskari Mantereen hallituksella.³⁵¹ Usko parlamentaariseen päätöksentekoon alkoi olla koetuksella poliittisen kentän eri laidoilla, mikä näkyi myös kulttuuriväen kasvavana tarpeena ottaa kantaa aikakauden yhteiskunnallisiin kysymyksiin.

Kun *Tulenkantajat*-lehden näytenumero oli ilmestynyt, heräsi lukijoiden keskuudessa pian kysymys, minkä aatteellisen ohjelman taakse Suomen taide-elämän johtoon itsensä asettanut sukupolvi tulisi asettumaan. Vaikka lehdessä ilmoitettiin, ettei tulenkantajuudessa ollut kysymys ohjelmasta, vaan uudenlaisesta elämäntunteesta,³⁵² joutui varsinkin Erkki Vala omalla päätoimittajakaudellaan useaan kertaan vastaamaan arvosteluun koskien tulenkantajien ohjelman epäselvyyttä. Saarenheimo on sittemmin nimennyt ensimmäisen *Tulenkantajat*-lehden linjan kuvaavasti ”ohjelmalliseksi ohjelmattomuudeksi”, joka hänen mukaansa näyttäytyi pääasiassa iskulauseista koostuneena fraseologiana.³⁵³ Samoin Vala myönsi jo vuonna 1929, että varsinkin lehden näytenumeron sävy oli suunniteltu tarkoitusha-

³⁴⁹ Immonen, Mäkinen & Onnela 1992, 13.

³⁵⁰ Karkama & Koivisto 1999, 10.

³⁵¹ Wiberg 2006, 20; Hentilä 2009, 148–151.

³⁵² ”Tulenkantajat ei ole ohjelma...” *TKaik*, 18.1.1939, no. 3, 2K.

³⁵³ Saarenheimo 1966, 202–211, erit. 210.

kuisen ärsyttäväksi.³⁵⁴ Tässä yhteydessä keskeinen kysymys on, mitä merkityksiä lehden ohjelma, jos sellaisesta voidaan puhua, toi uudelleen muotoutumassa olevaan tulenkantajien käsitteeseen?

Näytenumeron ensimmäinen julistus ”Elämä on pyhä...” korottaa elämän ja taiteen pyhyden tulenkantajien toiminnan keskeisiksi periaatteiksi:

Elämä on pyhä. Me rakastamme elämää.
Taide on pyhä. Me palvelemme sitä.

Mikään ohjelma ei kestä sukupolvea kauemmin eikä mikään totuus ikuisesti. Elämän tarkoitus on elämän jatkuminen.

Sentähden on ainoa päämäärämme: Henkinen vapaus, kaiken arvos-
telemisen, kaiken käsittelemisen vapaus. Emme tunnusta
auktoriteetteja, sillä he ovat asemansa vuoksi auktoriteetteja elämän
edessä.³⁵⁵

Ohjelmallisuus näyttäytyy julistuksessa tulkinnanvaraisena. Näkemys, jonka mukaan mikään ohjelma ei kestä sukupolvea kauemmin, voi tarkoittaa, että myös tulenkantajat ovat laatineet itselleen vastaavan yhden sukupolven kestoisen ohjelman. Toisaalta sen korostaminen, että ”elämän tarkoitus on elämän jatkuminen”, tekee samalla vähintään tulevaisuusorientoituneen ohjelmallisuuden tarpeettomaksi mutta vastustaa myös laajemmin tarvetta eksplisiittisen ohjelman määrittelylle. Vuoden 1929 kolmanteen numeroon sisältyvässä julistuksessa ”Tulenkantajat” sama asia esitetään alleviivaavammin:

Tulenkantajat ei ole ohjelma. Tulenkantajat on uusi elämäntunne.
Tulenkantajat on uusi optimismi, uusi elämänusko. [...]
Yksilö ei merkitse mitään, yhteisö on kaikki. [...]
Uuden ajan subjekti ei ole Minä vaan ME.³⁵⁶

Tulenkantajat-lehden julistuksissa korostuu halu esittää elämän ja taiteen pyhyys sekä niihin kiinnittyvä uuden sukupolven elämäntunne luonnollisina ilmiöinä, joiden vastakohta erilaisten ohjelmien keinotekoisuus on. Elämäntunne on jotain, joka on mahdollista ainoastaan kokea, ei järjellistä tai rajata perinteisten ohjelmien

³⁵⁴ ”Keskustelua työväenkysymyksistä.” *TKaik* 3.2.1929, no. 4, 66–70.

³⁵⁵ ”Elämä on pyhä...” *TKaik* 30.11.1928, näyttenumero, s. 1. Julistus jatkuu seuraavasti: ”Katsokaa: miten ihanan nuori on maamme, miten voimaa täysi! / Tulkaa, älkää peljätkö: Teidät on määrätty luomaan uutta ja suurta. / Katkaiskaa rengas, joka pusertaa sydämiänne: Olkaa oma itsenne, tunnustakaa elämä!”

³⁵⁶ ”Tulenkantajat.” *TKaik* 18.1.1929, no. 3, 2K.

kaltaisiin vakiintuneisiin muotoihin. Uuden ajan subjektiksi kohottautuva kollektiivinen elämäntunne (”me”) puolestaan yhdistää aikakauslehden julistaman tulenkantajuuden nuorten runoilijoiden ja hurmioituneiden kasvojen tapaan hahmottaa maailmaa ekspressionistisena ihmisveljeyden kokemuksena. Ihmisveljeys oli noussut esiin jo ensimmäisessä *Tulenkantajat*-albumissa, jonka avasi Uno Kailaan runo ”Me”. Saarenheimon mukaan runon tarkoituksena oli kohottaa nuorten yhteishenkeä ja itsetuntoa.³⁵⁷ Vuoden 1924 kontekstissa runo näyttäytyy symbolisena myös toisessa merkityksessä: yhteishengen kohottamisen lisäksi ”Me” asetetaan kontrastiseen suhteeseen Jäämaan ”Nuoren Virran” kanssa. Runon ”me” ei viittaa Nuoren Voiman Liiton ”tulenkantajiin”, tarun soihtumiehiin tai peilaa muutenkaan antiikin mytologiaa. Sen sijaan Kailas kirjoittaa ihmisveljeydestä:

Me sormin kosketamme maata, ja se kukkii.
 Ja ihmisveljiemme tomusydämiin
 me puhallamme, ja ne ihanasti värähtävät
 kuin sydän ensi ihmisen, kun sieraimissaan
 hän tunsi hengityksen jumalallisen

Lassilan mukaan ihmisveljeyden ajatus rantautui Suomeen ensimmäisen maailmansodan aikaisen ekspressionistisen kirjallisuuden myötä. Ihmisveljeydessä korostui tulevaisuus uuden sukupolven tärkeimpänä ajallisena ulottuvuutena. Lassila paikantaa kotimaisen ihmisveljeysajattelun alkupisteen *Ultran* manifesteihin ja Hagar Olssonin *Ny generation* -teokseen, joista se siirtyi ensimmäisen *Tulenkantajat*-lehden yhdeksi keskeiseksi aatteeksi.³⁵⁸ Mäkinen on puolestaan löytänyt tulenkantajakirjailijoiden ihmisveljeyden taustoja Olavi Paavolaisen ja Katri Valan vitalistisesta mystiikasta sekä Lauri Viljasen ja Arvi Kivimaan kirjoituksista, joissa *ihminen* näyttäytyy osana kaikessa elämässä vaikuttavaa jumaluutta. Kivimaata ihmisten universaalien yhteyden korostukseen innoittivat mannereurooppalaisen uuden kirjallisuuden esikuvat, Viljasta lisäksi yleisesti lisääntynyt kiinnostus Fedor Dostojevskin ja Leo Tolstoin tuotantoon. Ensisijaisesti, kuten Mäkinen painottaa, Kivimaan ja Viljasen ajatteluun liittynyt ihmisveljeyden etiikka kytkeytyi niihin moninaisesti perintöihin, joita eurooppalaisessa kulttuurielämässä ensimmäisen

³⁵⁷ Saarenheimo 1966, 146–147; Mauriala 2005, 158–159.

³⁵⁸ Lassila 1987, 147. Nuoren Voiman Liiton kirjailijat elivät ajan hermolla ja tutustuivat itsenäisesti suomenruotsalaiseen kirjallisuuteen. Myös Kailas julkaisi *Ultrassa* runojaan, minkä vuoksi tuntuu luonnolliselta, että ekspressionistinen retoriikka tuli osaksi vuoden 1924 *Tulenkantajat*-albumia korostetusti juuri hänen välityksellään. Uuden runouden päämäärätietoinen esittely on näyttävästi esillä myös Viljasen ja Haavion ruotsalaista ja virolaista lyriikkaa käsittelevissä esseissä. Ks. esim. Martti Haavio: ”Sininen purje.” *TKalb* 1924, 57–71. Lauri Viljanen: ”Ruotsin vanha ja uusi lyriikka.” *TKalb* 1924, 77–86. Lauri Viljanen: ”Ruotsin nuorta lyyrillistä taidetta.” *TKalb* 1924, 87–88.

maailmansodan aikana ja sen jälkeen nousi esiin moraalisisina reaktioina sodan todellisuudelle.³⁵⁹

Erkki Valaan vaikutti puolestaan hänen suuresti kunnioittamansa Arvid Järnefeltin tolstoilaisuus,³⁶⁰ jonka eettiset ihanteet tulivat paikoitellen lähelle Kivimaan ja Viljasen ihmisveljeyden etiikkaa. Ihmisveljeys yhdistyi Valan kohdalla liberalistiseen suvaitsevaisuuskäsitykseen, jonka ominaisluonteeseen kuului pyrkimys sivuuttaa kiinteät ja kahlehtivat moraalinormit.³⁶¹ Näkyvimmin Valan karnevalistisia sävyjä saanut arvoliberalismi nousi ensimmäisessä *Tulenkantajat*-lehdessä esiin juuri hänen tavassaan vastustaa sitovaa ohjelmallisuutta. Ihmisveljeyden kollektiivisuusajattelun (”me”) yhdistyminen tulenkantajien käsitteeseen johti samalla siihen, että kaikenlaisen ohjelmallisuuden olemassaolo ”tulenkantajien” esiintymisen taustalla pyrittiin Valan päätoimittajakaudella 1928–1929 säännönmukaisesti kieltämään.

Valan päätoimittajakauteen on kiinnitettävä erityistä huomiota siitä syystä, että *Tulenkantajat*-lehdelle muodostettiin erityinen neuvottelukunta vasta toukokuussa 1930, jolloin Olavi Paavolainen oli jo korvannut Valan lehden päätoimittajana. Vuosina 1928–1929 ainoa tunnistettava kirjoittaja niiden ohjelmallisten artikkeleiden ja julistusten takana, joissa tulenkantajien käsite nousee erityisesti esiin, on juuri Vala. Niin kutsuttu ”tulenkantajien ohjelma” ei tässä mielessä kiinnittynyt lehden moniääniseen avustajakuntaan, vaan ensisijaisesti päätoimittaja Valaan, jonka toimituksellisten päätösten aikaansaannos ristiriitaisia tunteita herättänyt *Tulenkantajat* kahtena ensimmäisenä ilmestymisvuotenaan oli.³⁶²

Jos ajatus uudesta elämäntunteesta olikin lähtökohtaisesti ohjelmavastainen, sen rinnalla kulkenut vaatimus ”kaiken arvostelemisen vapaudesta” näyttäytyi selvemmin osana aikakauden ideologisista ja päivänpoliittisista kysymyksistä käytyä keskustelua. Varsinkin Valan pääkirjoitukset ottivat hyvin suoraviivaisesti kantaa siihen, miksi tulenkantajat eivät halunneet tunnustaa mitään tiettyä ohjelmaa. Huh-tikuussa 1929 Vala esimerkiksi kirjoitti useista *Tulenkantajat*-lehdelle saapuneista ”uhkauskirjeistä”, joissa lehteä vaadittiin luomaan itselleen ohjelma ”yhteiskunnallisella ja miltei joka alalla”. Vala päätyi kuitenkin ilmoittamaan, ettei lehti suostuisi vaatimuksiin:

³⁵⁹ Mäkinen 1989, 178–187.

³⁶⁰ Valan suhteesta Järnefeltiin, ks. esim. Saarenheimo 1966, 26–27; Kosunen & Mieskonen 2015b, 11.

³⁶¹ Mäkinen 1989, 187. Erkki Valan ideologiseen ajatteluun palataan tarkemmin luvussa 6.2.1 ”Vasemmistolle vieras intressi”.

³⁶² Valan vaikutuksesta ensimmäisen *Tulenkantajat*-lehden toimitukselliseen linjaan, ks. esim. Saarenheimo 1966, 206–208; Haavikko 1976a, 33–37; Valtonen 2018, 130–131. Vrt. ”Tulenkantajat 1930.” *TKaik* 3.11.1929, no. 20, s. 328–329.

Ohjelmia on tässä maassa jo aivan tarpeeksi, mutta todellista vapaamielisyyttä ja suvaitsevaisuutta tuskin nimeksikään. Tulenkantajat on läpileikkaus nykyaikaisesta elämästä, sen kaikista ilmiöistä ja hengensuunnista näkyy merkkejä sen palstoilla. Sen kirjoittajat vastaavat nimillään ajatuksistaan. Yksittäisten kirjoittajain mielipiteet eivät ole lehden ohjelma. Juuri sillä tavallahan lehti tekee palveluksen Suomen koko kansalle, että se tutustuttaa eri yhteiskuntapiirien jäseniä toisten mielipiteisiin ja poistaa sitä sokeata puolue- ja luokkavihaa, joka maassa koko itsenäisyysajan on vallinnut. Niin paljon vapaamielisyyttä täytyy nykyihmisessä olla, että hän tuntee mielenkiintoa siitä, miten hänen lähimmäisensä ajattelee eri asioista. [...] Ainoa seikka, jossa Tulenkantajat todella on jyrkällä kannalla, on väkivallan vastustaminen. Lehti on kirjailijain perustama ja se vaatii yhteiskunnallisten kysymysten ratkaisua henkisin keinoin.³⁶³

Vaikka *Tulenkantajat* esittäytyi koko ilmestymisaikansa ensisijaisesti kirjallisuus- ja kulttuurijulkaisuna, luettiin lehden artikkeleita myös kulloistakin poliittista tilannetta koskevin kannanottoina. Lehden puolueettomiksi julistautuneet avustajat saattoivat saada osakseen poliittisen radikaalin leiman, jos he ajatuksillaan uhkasivat olemassa olevia valta-asetelmia. Valkoisen Suomen kansallinen hegemonia näki itseensä kohdistuneen uhkatekijän juuri *Tulenkantajat*-lehden kaltaisissa kulttuurimanifesteissa, joissa nuori sukupolvi asettautui näkyvästi kansakunnan uudistajaksi.³⁶⁴ Erkki Vala alkoi 1930-luvulle tultaessa yhä näkyvämmiin asemoitua kasvavaa äärioikeistolaista liikehdintää vastaan etsimällä liittolaisia vasemmistopiireistä. Kesällä 1929 Valan toimituksellisessa linjassa korostui kuitenkin edelleen oppositio olemassa olevaa poliittista traditiota ja sen edustamaa ohjelmallisuutta vastaan:

Viime aikoina ovat mitä erilaisimmat kynäilijät eri lehdissä nousseet pateettisesti ja raivostuneina kysymään: MIKÄ ON TULENKANTAJAIN OHJELMA? Jokaisen läpileikkausihmisen näyttää vallanneen suunnaton hätä ja suuttumus sen johdosta, ettei hän voi käytettävissään olevasta pienestä käsitevarastosta poimia esiin sopivaa sanaa, heittää sitä ”tulenkantajain” niskoille ja poistua sitten itsetyytyväisenä ja onnellisena sen kuvitelman vallassa, että hän tietää ja ymmärtää kaiken. [...] Kuinka monta etikettiä onkaan koetettu ”Tulenkantajain” kylkeen liimata: aitosuomalainen, kosmopoliittinen, konservatiivinen, kommunistinen, demokraattinen, fascistinen, universalistinen, pasifistinen. Kaikki turhaan. Tulenkantajat on osoittautunut aivan uudeksi käsitteeksi, johon mitkään tietyt ja tun-

³⁶³ Erkki Vala: ”Tulenkantajat on tulenkantajat.” *TKaik* 3.4.1929, no. 8–9, s. 145.

³⁶⁴ Vrt. Elmgren 2018, 254–255.

netut nimitykset eivät sovellu. On siis todella ilmestynyt Suomessa jotakin uutta – vastalauseista huolimatta. [...] Ja itse asiassa on Tulenkantajain perusajatus mitä yksinkertaisin: lehti on vain ilmoittanut, että jokainen kirjoittaja saa siihen kirjoittaa asiasta, joka on hänen sydäntään lähellä. Mitään muuta ohjelmaa ei alunpitäenkään ollut. Niin syntyi tämä lehti, jossa Suomen kansan ajatustavat heijastuivat kuin peilistä, jossa mitä erilaisimmat hengensuunnat esiintyivät yhteisellä areenalla keskenään kilpaillen ja taistellen. [...] Mutta omaksuessaan tämän vapaan ohjelman olivat ”Tulenkantajat” itsekään sitä huomaamatta asettuneet taistelukannalle koko nykyai-kaista yhteiskuntaa hallitsevan maailmankatsomuksen kanssa: he olivat teollaan antaneet tuomion sille puolue- ja luokkajakoperiaatteelle, jonka merkeissä koko meidän päiviemme elämä kulkee. He uhkasivat kaikkia vakiintuneita käsityksiä, koko sitä suunnatonta puoluejohtaja- ja sanomalehtimiesjoukkoa, joka elää yhden ainoan ajatuksen varassa. Ei ole ihme, että lehti nostatti sekä oikealla että vasemmalla kiihtymyksen myrskyn.³⁶⁵

Valan pääkirjoitusten retoriikassa ohjelmallisuus kiinnittyy automaattisesti yleisesti tunnistettuihin ideologisiin käsitteisiin. Yksittäisten kirjoittajien mielipiteet, joiden esiintuomiselle *Tulenkantajat*-lehti mahdollisti vapaan keskustelun areenan, eivät puolestaan merkinneet ohjelmaa, vaan vapaamielistä asennoitumista keskellä aikakauden ”sokeata puolue- ja luokkavihaa”. Ohjelmallisuuden vastustamiseen ei pääkirjoituksissa enää liity samanlaista karnevalismia kuin lehden aikaisempien numeroiden julistuksissa. Ohjelmattomuutta pidetään pikemminkin tehokkaana yhteiskunnallisen vaikuttamisen välineenä, jonka tarkoituksena on antaa vaihtoehto aikakauden muille – suvaitsemattomiksi luonnehdituille – ohjelmille.

Korostuneeseen ohjelmallisuuden vastustamiseen sisältyi kuitenkin myös halu kääntää huomio pois siitä tosiasiaista, ettei *Tulenkantajat*-lehti ja ”tulenkantajien” toiminta missään vaiheessa ollut täysin ohjelmallisuudesta vapaata. Kyse ei ole Valan mainitsemista yksittäisten kirjoittajien mielipiteistä, vaan laajemmin lehden julistusten ja pääkirjoitusten tavasta esittää periaatteellisia näkemyksiä, joita voidaan lähestyä myös ohjelmallisina. Tätä linjaa edusti jo ”Elämä on pyhä...” - julistuksen tapa kieltäytyä tunnustamasta auktoriteetteja. Lähtökohta on ymmärrettävissä Valan liberalistisen maailmankatsomuksen taustaa vasten, mutta ohjelmallisen ohjelmattomuuden hengessä ajatus törmää sisäiseen ristiriitaan: auktoriteettien merkitys kielletään, mutta oma usko auktoriteeteista vapaaseen linjaan asetetaan samassa yhteydessä ohjelmallisesti auktoritatiiviseen asemaan.

³⁶⁵ Erkki Vala: ”Tulenkantajain kuuluisa ohjelma.” *TKaik* 18.6.1929, no. 13–14, s. 210–211.

Lehden muissa numeroissa julistetaan uskoa suomalaisen kulttuurin tulevaisuuteen, vapaan kansan itsetietoisuuteen ja taiteen vapauttamiseen. Nuoren ja vanhan sukupolven välien katsotaan muodostuneen huonoiksi siitä syystä, että nuorisolle on liian pitkään tarjottu ainoaksi hengenravinnoksi vihaa muita kansanosia kohtaan. Tämän vuodesta 1918 lähtien ihmisten sisällä kyteneen ”pyhän vihan” kerrotaan tehneen kansasta ”suvaitsemattoman, fanaattisen ja väkivaltaisen” ja muodostuneen 1920-luvun lopun henkisessä ilmapiirissä ”tulenkantajain suureksi, salaiseksi vastustajaksi”. Tästä syystä *Tulenkantajat*-lehti on tarkoitettu ”koko kansan omaisuudeksi”, vaikkakin erityisesti se vetoaa ”köyhään sivistyneistöön, työväestöön ja nuorisoon”. Lehden avustajiksi kutsutaan kaikki, joilla on omaa sanottavaa ja kaiken arvostelemisen vapaus on lehden yksi keskeisimmistä periaatteista. Kuitenkin samalla ”porvarit ja marxilaiset”, ”kenraali Sihvon yksityiskirjeet”³⁶⁶, ”ruotsalainen kulttuuri” ja ”kommunismi” nähdään asioina, joita ehdottomasti tulee vastustaa.³⁶⁷

Moraalinormeista vapaa suvaitsevaisuus ei käytännössä toteutunut *Tulenkantajat*-lehdessä, mikä johti siihen, että ohjelmalliset ja ohjelmallisuutta vastustaneet sisällöt esiintyivät lehdessä rinnakkain. Päätoimittaja Valan yhteiskunnallinen herääminen toi lehteen jatkuvasti enemmän sisältöjä, joissa ”tulenkantajat” ja ”tulenkantajuus” käsitteinä sidottiin yhä voimakkaammin osaksi tiettyjä, tarkemmin rajattuja, aatteellisia sisältöjä. Vaikka Vala vielä kesäkuussa 1929 pystyi toteamaan tulenkantajien osoittautuneen ”aivan uudeksi käsitteeksi, johon mitkään tietyt ja ja tunnetut nimitykset eivät sovellu”,³⁶⁸ oli hän jo huhtikuussa kertonut *Tulenkantajien* toimituksen saaneen eri puolilta maata innostuneita kirjeitä, joissa ehdotettiin ”Tulenkantajain Liiton” perustamista maan ”radikaalisten ja vapaamielisten aineiden keskusjärjestöksi”. Ehdotuksissa oli Valan mukaan tehty ankaria hyökkäyksiä silloisia puolueoloja ja puoluelehdistön tilaa vastaan, koska ne eivät suostuneet julkaisemaan muita kuin omien dogmiensa mukaisia ajatuksia. Vala pyysi nyt lehden lukijoita kertomaan, olisiko ehdotettu liitto tarpeellinen ja mikä sen tärkein tehtävä voisi olla?³⁶⁹

Liittoa koskevat suunnitelmat osoittavat selvästi, miten ohjelmavastainen linja alkoi väistyä samanaikaisesti, kun Vala muissa kirjoituksissaan vielä täydellä voimalla julisti päinvastaista. Tulenkantajien ohjelman ympärille vuosina 1928–1929

³⁶⁶ Jääkärikenraali Aarne Sihvo toimi puolustusvoimien komentajana vuosina 1926–1933 ja 1946–1953.

³⁶⁷ ”Mitä on Tulenkantajat?” *TKaik* 30.11.1928, näyttenumero, 2K; Erkki Vala: ”Taiteen vapauttaminen.” *TKaik* 30.11.1928, näyttenumero, s. 2–3; Erkki Vala: ”Uusi vuosi – uusi aika.” *TKaik* 3.1.1929, no. 1–2, s. 2; Erkki Vala: ”Tulenkantajain kuuluisa ohjelma.” *TKaik* 18.6.1929, no. 13–14, s. 210–211.

³⁶⁸ Erkki Vala: ”Tulenkantajain kuuluisa ohjelma.” *TKaik* 18.6.1929, no. 13–14, s. 210–211.

³⁶⁹ Erkki Vala: ”Tulenkantajat on tulenkantajat.” *TKaik* 3.4.1929, no. 8–9, s. 145.

muodostunut polemiikki onkin syytä nähdä ensisijaisesti reaktiona siihen, miten vallankumoukselliseksi itsensä mieltänyt sukupolvi koki tulevansa lokeroituksi ajattelumalleihin, joihin se ei vielä tässä vaiheessa katsonut kuuluvansa. Uuden elämäntunteen oli helppoa julistaa tarkoittavan jotain muuta kuin dogmeihin kangistunutta ohjelmaa, mutta elämäntunteen sisältöä kuitenkin vaikeampi esittää ilman totutunlaista ohjelmallista retoriikkaa. Lopputuloksena oli joukko keskenään ristiriitaisia viestejä, jotka usein pelkistyivät fraseologian tasolle, kuten Saarenheimon aivan oikein toteaa. Myöätätuulta alleen saanut ajatus Tulenkantajain Liiton perustamisesta ei kuitenkaan vielä syntyessään tarkoittanut ohjelman rakentamista yhden totuuden varaan. Alkuvuoden 1929 ilmapiirissä tulenkantajien ympärille rakentunut instituutio haluttiin päinvastoin mitä voimakkaimmin säilyttää eri aatteiden ja mielipiteiden kohtaamispaikkana. Keskustelu liitosta, mikä lopulta johti syyskuussa 1929 Tulenkantajain Seuran perustamiseen, on kuitenkin jälkikäteen mahdollista nähdä hetkenä, jolloin poliittiset diskurssit alkoivat lopullisesti sulautua osaksi tulenkantajien käsitettä. Tämä tarkoitti samalla sitä, että tulenkantajien ohjelma ei voinut enää perustua vapaasti ajelehtivaan elämäntunteeseen, vaan oli tehtävä päätös, mihin aikakauden aatteellisista virtauksista se ankkuroitaisiin.

5.3 Uusi elämäntunne

Kirjallisuussosiologisesta näkökulmasta oman aikakauslehden perustaminen näytetään tulenkantajien kulttuurisukupolven syntyyn liittyvänä lainalaisuutena. Mannheimilaista sukupolviteoriaa soveltanut Matti Virtanen on havainnut yhteiskunnallisten sukupolvifraktioiden mobilisaatioprosessin lähtevän käyntiin pienistä ryhmistä, jotka verkostoituvat keskenään. Ryhmät ja verkostot vetävät mukaansa omasta sukupolvikokemuksesta kumpuavaa ”positiivista perusideaa” – eräänlaista visiota paremmasta maailmasta. Mobilisoituminen tiivistyy joihinkin selkeästi erotuviin ja kollektiivisesti sykehdyttäviin hetkiin, joissa fraktio kohtaa (poliittiset) vastustajansa. Tulenkantajat Virtanen esimerkiksi lukee osaksi vuoden 1918 sodan synnyttämää sukupolvea, yhdeksi sen mobilisoituneista fraktioista.³⁷⁰

Tulenkantajien 1920-luvun (kirjallisuus)historian kannalta sykehdyttäviä hetkiä olivat esimerkiksi Nuoren Voiman Liiton perustaminen, nuorvoimalaisten kirjailijoiden teokset sekä Olavi Paavolaisen ympärille kerääntyneiden nuorten runoilijoiden toiminta. Käsitehistorian kohdalla tulenkantajien *sukupolven* sykehdyttävien hetki tiivistyy joka tapauksessa ensimmäisen *Tulenkantajat*-lehden

³⁷⁰ Virtanen 2002, 143–149.

perustamiseen. Lehdessä sukupolven uudenlainen elämäntunne ja asema maan taide-elämän johdossa perusteltiin sillä, ettei tulenkantajien käsitteeseen voinut soveltaa tiettyjä jo olemassa olevia nimityksiä. Oli syntynyt Suomen oloissa kokonaan uudenlainen kulttuurikäsite, johon vetoamalla arvostelijoiden vaatimukset selkeämmästä ohjelmasta voitiin sivuuttaa tautologialla ”tulekantajat on tulekantajat”.

Vuonna 1928 tulekantajat ei kuitenkaan kotimaisessa kulttuurikeskustelussa ollut enää neologismi – eli uudissana – vaan käsite joutui osana uutta tulemistaan samalla reagoimaan historiaansa. Lassila esimerkiksi on todennut tulekantajien synnyn tapahtuneen ”nurinkurisesti”. Hänen mukaansa Nuoren Voiman Liiton kirjallisesta harrastuspiiristä alkunsa saanutta *kirjailijaryhmää* yhdisti ensisijaisesti ihmiset ja sukupolvi, joita seurasi Paavolaisen ja Valan pyrkimys luoda sukupolvelle yhteinen ohjelma. Ohjelman rakentaminen ei silti koskaan täydellisesti onnistunut, vaikka siihen pyrittiin vuosikausia *Tulekantajat*-albumeissa ja ensimmäisessä *Tulekantajat*-lehdessä. Nuorvoimalaiset ihanteet ja niihin keskeisesti liittynyt ekspressionistinen veljeysaate jäivät kuitenkin vaikuttamaan tulekantajien toiminnan taustalla. Uuden sukupolven aatetta ja ohjelmaa rakennettiin tulekantajien nimissä, mutta itse ohjelma oli Lassilan mukaan suoraan sidoksissa nuorvoimalaisuuden aatteelliseen perintöön.³⁷¹

Käsittehistoriallisena tutkimusongelmana nuorvoimalaisuutta ei kuitenkaan ole syytä lähestyä yksiselitteisenä ideana, joka sellaisenaan pystyisi antamaan lopullisia vastauksia tulekantajien käsitteen luonteesta. Sen sijaan nuorvoimalaisuus on lähtökohtaisesti erotettava instituutioon ja ideologiaan: Nuoren Voiman Liittoon eri alojen harrastajien yhteenliittymänä ja nuorvoimalaisuuteen liiton aatteiden julistajana. Siinä missä instituutiossa on kyse enemmän selväpiirteisestä, lainsäädäntöä ja yhdistyksen ylöskirjattuja periaatteita mukailevasta kokonaisuudesta, on aate aina tulkinnanvaraisempi ilmiö. Jo pikainen vertailu ekspressionistisen ihmisveljeyden ja Nuoren Voiman Liiton viralliseen ohjelmaan päätyneen Ilmari Jäämaan kansallisen retoriikan välillä osoittaa, että kyseessä on kaksi eri asiaa.

Ensimmäisen *Tulekantajat*-lehden perustaminen on näkyvä todiste siitä, miten tulekantajien käsite oli aikaisemmin saavuttanut vain vähän nuorvoimalaisten kirjailijoiden huomiota. Nuoret runoilijat ja hurmioituneet kasvot olivat saaneet palvella ryhmänimillä kirjailijoiden omia tarkoituksia, mutta lehtihankkeen menestyksen turvaamiseksi tulekantajat haluttiin esittää koko Nuoren Voiman Liittoa yhdistävänä käsitteenä. Tämä oli kuitenkin läpeensä periaatteellinen väite, sillä aikaisempina vuosina tulekantajien nimi oli saavuttanut julkisuutta yksinomaan kirjailijoiden välityksellä. Lehtihanketta ajaneen kirjallisen harrastuspiirin peruste-

³⁷¹ Lassila näkee epäonnistumisen taustalla nuoruuden idealismin, joka oli tuotetavaraa ja pilaantui siksi nopeasti, mutta jota tulekantajat pyrkivät kuitenkin säilyttämään liian pitkään. Lassila 1996, 12–15.

lut tulenkantajien nimen käytöstä olivat joka tapauksessa yhdenmukaisia sen viestien kanssa, jonka Jäämaa oli esittänyt kaikissa *Tulenkantajat*-albumeissa ja voimakkaimmin vuoden 1926 numerossa: ”Mutta meidän täytyy odottaa samanlaisia [tulenkantajia] kaikilla aloilla, kaikilla niilläkin, jotka sisältyvät Nuoren Voiman Liiton vaatimattomaan ohjelmaan”.³⁷²

Vaikka käsitteet muuttuvat ajan mukana, ne pystyvät Quentin Skinnerin mukaan tarjoamaan meille viime kädessä näkökulmia ainoastaan siitä maailmasta, jossa elämme. Se tarkoittaa, että käsitteet eivät ensisijaisesti ole toteamuksia maailmasta yleensä, vaan argumentoinnin välineitä. Moraalista ja sosiaalista maailmaamme ei täten ylläpidetä yksinomaan valitsemalla käyttöön tiettyjä normatiivisia käsitteitä, vaan myös pyrkimällä uudistamaan ja vaientamaan sitä maailmaa, jossa käsitteitä sovelletaan.³⁷³ Tulenkantajien käsitteellä oli ollut jo Jäämaalle selvä, valkoisen Suomen ideologiaan kiinnittyvä, välineellinen arvo. Oman aikakauslehden vuonna 1928 perustaneen nuorvoimalaisen sukupolven kohdalla käsitteen välineellinen merkitys muodostui puolestaan kaksisuuntaiseksi. Toisella puolella oli nuorvoimalainen maailmankatsomus, joka kiinnittyi jäämaalaisuuteen, toisella ensimmäistä maailmansotaa seuranneen länsimaisen kulttuurin henkinen murros ja uusi elämäntunne. Nuorvoimalaisessa merkityksessään tulenkantajien käsite oli käyttökelpoinen väline, kun aikakauslehden perustamiseksi oli saatava koko Nuoren Voiman Liiton tuki.³⁷⁴ Käyttökelpoisuus koski myös lehden markkinointia: valmiiksi tunnettu nimi teki uuden julkaisun potentiaalisesti kannattavaksi.

Uusi elämäntunne sivuutti nuorvoimalaisen maailmankatsomuksen kuitenkin heti aikakauslehden ensimmäisestä numerosta lähtien. Uusi sukupolvi, vaikka se kertoi avoimesti nuorvoimalaisesta taustastaan, esiintyi kuitenkin ohjelmallisesti historiattomana. Oli alkanut uusi aikakausi, jota tulenkantajat tulisivat johtamaan. Tulenkantajien käsite, uuden elämäntunteen ilmentymä, oli samalla myös väline, jolla maailmaa oli mahdollista muuttaa. Käsite, joka ei halunnut kiinnittyä olemassa oleviin ohjelmiin ja totuuksiin, käänsi samalla myös selkensä nuorvoimalaisuudelle kutsuen sitä ”sulkeutuneeksi elämänpiiriksi”.

Oli syntynyt *liikekäsite*, joka ei ollut sidoksissa enää menneeseen tai vallitsevaan tilanteeseen, vaan suuntautui ensisijaisesti tulevaisuuteen.³⁷⁵ Jäämaalainen tulenkantajuus oli korostanut pysyvyyttä tai korkeintaan maltillista uudistumista klassisen sivistyksen ja kansallisten arvojen rajoissa. Nuorvoimalaisessa tulenkant-

³⁷² Ilmari Jäämaa: ”Uudet tulenkantajat.” *TKalb* 1925, 8.

³⁷³ Skinner 1999, 62–63. Vrt. Skinner 1988b, 283.

³⁷⁴ Myös Ilmari Jäämaa saatiin vakuuttuneeksi lehden tarpeellisuudesta, sillä hän lunasti itselleen viisi Tulenkantajain Osakeyhtiön osaketta. Luettelo Tulenkantajain Osakeyhtiön osakkeenomistajista. SKS KiA OIPA, Käsikirjoitusarkisto, Rulla 3, Tulenkantajain arkisto, perustamisvaiheet sekä osakemerkinnät.

³⁷⁵ Koselleck 2004, 78–79.

tajuudessa odotushorisontti korvasi kokemuksen, jolloin käsite alkoi entistä aktiivisemmin palvella pyrkimyksiä, jotka yleisesti liittyivät muutoksen tavoitteluun. Muutos tapahtui kuitenkin niin nopeasti, että nuorvoimalainen traditio, jonka varaan ensimmäistä *Tulenkantajat*-lehteä oli vuosina 1927–1928 suunniteltu, katosi lähes välittömästi lehden alkaessa ilmestyä. Käsite jatkoi liikettään, vältteli itsepin-
taisesti kiinnittymistä valmiisiin malleihin, mutta joutui lopulta kasvokkain yhteiskunnallisen todellisuuden kanssa.³⁷⁶

³⁷⁶ Liikekäsitteiden ominaispiirteisiin kuuluu myös, että ne usein saavat -”ismin” muodon, toisin sanoen sisältävät ajatuksen kamppailevasta aatteesta tai oppisuunnasta. Kurunmäki 2001, 149.

6. Poliittinen tulenkantajuus

Nuorvoimalaisten tulenkantajakirjailijoiden ideologinen havahtuminen tapahtui näkyvästi 1920-luvun lopulla. Suvaitsevaisuutta ja moniarvoisuutta aikaisemmin tukeneet mielipide-erot johtivat kulttuuripoliittisen tilanteen kiristyessä poleemiseen sananvaihtoon, aatteellisiin vastakkainasetteluihin ja poliittisiin mielipideeroihin. Vuonna 1929 perustettu Tulenkantajain Seura ja sen äänenkannattajana 1932 aloittanut uusi *Tulenkantajat*-lehti pureutuivat yhä laajemmin ideologisiin yhteiskunnallisiin kysymyksiin.

Tulenkantajien käsite alkoi uudessa henkisessä ympäristössä ja muuttuneiden yhteiskunnallisten realiteettien keskellä selväpiirteisesti irtaantua kirjallistaiteellisesta kontekstistaan ja yhdistyä osaksi aikakauden yhteiskunnallista, ideologista ja poliittista keskustelua. Samanaikaisesti käsite joutui myös reagoimaan omaan historiaansa ja vastaamaan toistuvasti kysymykseen siitä, mitä tulenkantajuus 1930-luvun muuttuneessa todellisuudessa merkitsi ja mitä sen haluttiin merkitsevän. Tässä luvussa kysyn, mitä ideologisia merkityksiä tulenkantajien käsitteeseen nuorvoimalaisuuden viimeisinä vuosina 1929–1930 liitettiin, miten uuden *Tulenkantajat*-lehden päätoimittaja Erkki Valan yhteiskunnallinen ajattelu määritteli käsitteen sisältöä vuosina 1932–1939, sekä miten tulenkantajia lähestyttiin ulkoapäin käsin poliittisena käsitteenä 1930-luvun ideologisten ristiriitojen sävyttämässä ilmapiirissä.

6.1 Nuoren kirjailijapolven aatteelliset pyrkimykset

1930-luvun Suomen historiakuvassa korostuu syvä yhteiskunnallinen vastakkainasettelu, joka oli seurausta edellisellä vuosikymmenellä alkaneesta taloudellisesta, kulttuurisesta ja poliittisesta kehityksestä. Vuoden 1918 trauma muodosti edelleen keskeisimmän sisäpoliittisen kysymyksen, suhteita ulkomaihin leimasi puolestaan kasvava suurvaltapoliittinen jännite Saksan ja Neuvostoliiton välillä. Maailmanlaajuinen talouslama saavutti Suomen vuosina 1931–1932 ja kiristi omalta osaltaan yhteiskunnallista ilmapiiriä entisestään. Vaikka poliittinen tilanne rauhoittui 1930-luvun loppupuolella, jakoi valtakulttuuri läpi vuosikymmenen yksimielisen käsityksen siitä, että ratkaisu yhteiskunnallisiin haasteisiin oli löydettävissä kansallisesta aatemaailmasta. Valtakulttuurin haastajat tulivat yhä useammin vasemmalta, ja kulttuurihenkilöt osallistuivat ideologisiin kiistoihin jatkuvasti laajemmin.³⁷⁷

Joulukuussa 1932 *Helsingin Sanomissa* julkaistiin seuraava Nuoren Voiman Liiton liittohallinnon puolesta annettu julkilausuma:

Uudet ”tulenkantajat”

Tutustuttuamme Erkki Valan perustaman uuden ”Tulenkantajat”-nimisen lehden näytenumeroihin olemme me allekirjoittaneet, jotka aikoinaan olimme perustamassa lehteä ”Tulenkantajat” ja osallistuimme sen toimintaan, katsoneet tarpeelliseksi julkisuudessa ilmoittaa, ettei meillä ole mitään tekemistä Erkki Valan uuden lehtiyrityksen kanssa emmekä voi hyväksyä lehden aatteellista sisällystä, joka Tulenkantajat-nimen varjolla on omiaan antamaan kokonaan väärän kuvan nuoren kirjailijapolvemme aatteellisista pyrkimyksistä. Erkki Valalla ei ole moraalista eikä edes keksijän oikeutta käyttää yksityisessä lehtiyrityksessään ”Tulenkantajat”-nimeä.

Helsinki, joulukuun 20 p:nä 1932.

Nuoren Voiman Liiton Liittohallinnon puolesta

Ilmari Jäämaa, Arvi Kivimaa, Unto Seppänen, Mika Waltari, Lauri Viljanen, Martti Haavio, Elsa Enäjärvi-Haavio, Yrjö Jylhä, Unto

³⁷⁷ Karkama & Koivisto 1999, 8–13.

Koskela, Martti Turunen, Iiro Kaikko, Olli Nuorto, Armas J. Pula.³⁷⁸

Tulenkantajain Seura oli julkaissut uuden äänenkannattajansa, *Tulenkantajat*-lehden, ensimmäisen näyteneron 25.11.1932. Näytenerossa päätoimittaja Erkki Vala kommentoi laajalti tulenkantajien siirtymistä uudenlaiseen henkiseen ja ideologiseen ympäristöön. Vala pitää keskeisenä syynä lehden henkiinherättämiselle 1930-luvun alussa havahtuneen uuden sukupolven uskoa juuri tulenkantajien käsitteeseen:

Niitten nuorten ihmisten mieliin, jotka kerran olivat lukeneet lehteä, jäi kangastamaan kuva suuresta innostuksesta, elämäntunteesta, jonka piirissä he tahtoivat elää. Se oli vastakohtana kaikelle arkipäiväisyydelle, kaikelle teeskentelylle poroporvarillisessa ympäristössä, se vetosi ajatusten rehellisyyteen, toveruuteen ja uskoon, se hylkäsi tavaran kokoamisen ja aseman hankkimisen elämän päämääränä, se asetti heroiseksi ihanteeksi vapaan ihmisen ja luovan työn. Tässä hengessä tahtoivat elää mukana uudet tulenkantajat, ne nuoret ylioppilaat, jotka saapuivat maaseudulta Helsinkiin opiskelemaan. Heille sana ”tulenkantajat” merkitsi symbolia, elämäntyyliä, se oli heidän toiveittensa Samarkand. Heidän vaatimuksestaan syntyi Tulenkantajat-lehti uudestaan. He herättivät eloon Tulenkantajain Seuran, panivat sen toimintaan ja saivat vanhemmatkin tulenkantajat liikkeelle. Ja niin olemme päässeet siihen, että kaivattu uuden sukupolven kulttuurilehti nyt on todellisuus.³⁷⁹

Sen lisäksi, että Nuoren Voiman Liitto katsoi tulenkantajien nimen kuuluvan itselleen, julkilausuman allekirjoittajilla oli vaikeuksia hyväksyä Valan viestiä, jonka

³⁷⁸ ”Uudet ’tulenkantajat’. Uutta Tulenkantajat–lehteä vastaan julkaistu NVL:n ja sen liittohallinnon irtisanoutuminen.” *HS* 23.12.1932. Kyseistä Nuoren Voiman Liiton julkilausumaa ”uusista tulenkantajista” vastaan on kommentoitu tutkimuksessa laajalti. Ritva Haavikko on nähnyt julkilausuman jakaneen tulenkantajat viimeistään tuolloin kahteen rintamaan: kansallismieliseen oikeistoon ja kansainvälisyyteen suuntautuneeseen vasemmistoon. Haavikon mukaan uudella lehdellä oli juridinen oikeus tulenkantajien nimeen, koska lehti oli yhdistysrekisteriin kuuluneen Tulenkantajain Seuran äänenkannattaja. Haavikko 1976, 38–40. Vesa Mauriala lähestyy julkilausumaa myös nimikysymyksen kautta ja kirjoittaa julkilausuman tuottaneen välienselvittelyä Nuoren Voiman Liiton ja Tulenkantajain Seuran keskinäisen kiistan lisäksi myös Liiton sisälle. Mauriala 2005, 263–264. Vaikka tutkimukset ovat käsitelleet julkilausumaa tulenkantajien nimeen kohdistuneena polemiikkina, ei nimikysymyksen taustalla oleviin syihin kuitenkaan ole kiinnitetty erityistä huomiota.

³⁷⁹ Majava [Erkki Vala]: ”Tulenkantajain uudestisyntyminen.” *TK* 25.11.1932, näytenero 1, s. 1.

mukaan uusi lehti oli suoraa jatkoa ensimmäiselle. Vala nimittäin kirjoitti *Tulenkantajien* palaavan nyt ”kahden vuoden loma-ajan jälkeen” takaisin lukijoiden luokse, ja että lehdessä näkyi sama ”innostus ja tuli” kuin aikaisemminkin.³⁸⁰ *Nuoren kirjailijapolven aatteen* sisältö, johon vetoamalla tulenkantajien nimen uusiokäyttö haluttiin kieltää, jätettiin kuitenkin julkilausumassa määrittelemättä.

Alkuvuodesta 1929 esiin noussut ajatus Tulenkantajain Liiton perustamisesta toteutui saman vuoden syyskuussa, kun Tulenkantajain Seura järjesti perustavan kokouksensa.³⁸¹ Asiat, joita Seura ryhtyi ajamaan, olivat tulleet varsinkin Erkki Valan kirjoitusten kautta tunnetuiksi jo *Tulenkantajat*-lehdessä,³⁸² mutta saivat nyt ohjelmallisen muodon:

Seura tulee työskentelemään sivistyksellisten päämäärien puolesta ja kansanvaltaisen ajatustavan lujittamiseksi, se tulee taistelemaan kaikkea kansallis- ja sotakiikkaa vastaan, koska ne uhkaavat kansalaisten vapautta ja estävät järkipäisen ja terveen ajattelun valtaan pääsyä. [...] Erikoisesti tukee seura kirjallis-taiteellisia pyrkimyksiä. Niinikään se tukee niitä pyrkimyksiä, jotka tarkoittavat Euroopan Yhdysvaltojen muodostamista. Tarkoituksiaan toteuttaa Seura järjestämällä kokouksia ja keskustelutilaisuuksia jäsenilleen sekä asianharrastajille, pyrkien siten lähentämään eri kansalaispiirejä ja selventämään eri katsomustapoja.³⁸³

Tulenkantajain Seuran ohjelma osoittaa näkyvästi 1920-luvun lopussa tapahtuneen yhteiskunnallisen ilmapiirin muutoksen ja symboloi samalla tulenkantajien käsitteen irrottautumista nuorvoimalaisesta perinnöstään. Oikeistosuuntauksen nousu oli jatkunut Suomessa tasaisesti jo pitkään. Hallitusten tiheästä vaihtumisesta seurannut vakiintumaton tilanne sai oikeistopiirit turhautumaan demokratiaan, liberalismiin ja parlamentarismiin poliittisina vaikutuskeinoina.³⁸⁴ Oikeistoradika-

³⁸⁰ Erkki Vala: ”Ylösousemus.” *TK* 25.11.1932, näyttenumero 1, s. 2; Vrt. Saarenheimo 1984, 184–185.

³⁸¹ Tulenkantajain Seura perustettiin Helsingissä 30.9.1929. Paikalla oli 80 henkeä, jotka hyväksyivät pöytäkirjan mukaan Seuran säännöt keskusteluita. Erkki Vala valittiin Seuran puheenjohtajaksi ja johtokunnan jäseniksi J. E. Kaukomaa, Pentti Nikulainen, Liisa Rauni ja Lahja Salonen sekä varajäseniksi Armas Heikel ja Yrjö Kankaanpää. Tilintarkastajiksi valittiin Vihtori Laurila ja Kosti Enroth sekä varalle Toini Telin ja Verner Lahtinen. Pöytäkirja Tulenkantajain Seuran perustavasta kokouksesta. SKS KiA ErVA, Toiminta Seuroissa ja yhdistyksissä, Tulenkantajat (25837). Vrt. ”Tulenkantajain seura perustettu.” *TKaik* 3.10.1929, no. 18, s. 304. Ks. myös Mauriala 2005, 252; Kosunen 2011, 61.

³⁸² Ks. esim. Erkki Valan artikkelit: ”Geneve, Geneve, Geneve!” *TKaik* 18.8.1929, no. 16, s. 254–255; ”’Tulenkantajain’ ja ’Tähystäjän’ välienselvittelyä.” *TKaik* 18.8.1929, no. 16, s. 274–275; ”Mitä meidän on tekeminen?” *TKaik* 18.10.1929, no. 19, s. 314–315.

³⁸³ Tulenkantajain Seuran Säännöt. SKS KiA KaVA, D Toiminta-asiakirjat.

³⁸⁴ Klinge 1983, 162; Hentilä 2009, 148–160.

lismin kehitystä Suomessa tukivat näkyvimmin sisällissodan perintöä vaalineet suojeluskunnat ja Lotta Svärd -järjestö, sekä Suur-Suomi-aatetta edistänyt Akateeminen Karjala-Seura. Oikeistolaiset intressipiirit jakoivat yhteisen patouman, jonka mukaan valtiovalta oli kiittämättömästi sysännyt Suomelle itsenäisyyden turvanneet voimat oppositioon.³⁸⁵ Kun länsimainen talous alkoi vuosikymmenen lopulla kääntyä ensimmäistä maailmansotaa seuranneiden jälleenrakennusvuosien jälkeen taantumaan,³⁸⁶ pelkäsi vuonna 1929 perustettu lapuanliike huonon taloudellisen tilanteen vaikuttavan kommunismin suosion nousuun. Lapualaiset eivät luottaneet poliittisten päättäjien kykyyn hoitaa tilannetta parhaalla mahdollisella tavalla ja ryhmittivät ulkoparlamentaariseksi painostusliikkeeksi, joka ei nähnyt yhteistyötä puolueiden kanssa toiminnalleen välttämättömäksi.³⁸⁷

Lähes välittömästi Tulenkantajain Seuran perustamisen jälkeen Erkki Vala otti kannan, jonka mukaan *Tulenkantajat*-lehti ei enää jatkossa voinut tyydyttää henkisen elämän tarpeita puhtaana kirjallistaiteellisena ammattilehtenä, vaan väittelyitä ja arvosteluja poliittisista sekä yhteiskunnallisista kysymyksistä tultaisiin lisäämään. Muutos perustui Valan mukaan siihen, ettei lehdessä esitetyistä ”vapauden ja kansojen välisen yhteisymmärryksen aatteista” ollut uskallettu vetää tarpeellisia johtopäätöksiä. Toiminnan tarkat suuntaviivat olivat jääneet määrittelemättä, koska niiden pelättiin johtavan ”yhä tiukempaan yhteenottoon suomalaisen mielipiteen kanssa”.³⁸⁸ Valan kohdalla nuorvoimalaisen tulenkantajuuden kausi, jolle tunnusomaisia piirteitä olivat olleet kaiken arvostelemisen vapaus ja olemassa olevien aatteiden näkyvä vierastaminen, päättyi Tulenkantajain Seuran perustamiseen. ”Nuoruuden optimismi” ei Valan mukaan näyttänyt kestävän kauaa,³⁸⁹ millä hän viittasi juuri *Tulenkantajat*-lehden kykenemättömyyteen määritellä toiminnalleen tarkkoja suuntaviivoja. Näkemys oli täydessä ristiriidassa Valan aikaisempiin kirjoituksiin nähden, joissa hän lehden päätoimittajana oli julistanut kaikkien ohjelmien olevan tulenkantajille vieraita. Ristiriita on kuitenkin ymmärrettävissä sitä taustaa vasten, että koko se ajatusmaailma, jonka kautta Vala tulenkantajien tarkoitusta lähestyi, oli muuttunut hyvin lyhyessä ajassa.

Jo keväällä 1929 Vala oli korostanut, että ainoa asia, jota tulenkantajat todella vastustivat, oli väkivallan käyttö yhteiskunnallisten kysymysten ratkaisemisessa.³⁹⁰ Kun oikeisto voitti kesäkuussa järjestetyt eduskuntavaalit, kiristyi yhteiskunnallinen ilmapiiri entisestään. Kaikki porvarilliset puolueet vaativat vaaliteemoinaan toimia kommunistista järjestötoimintaa vastaan, mikä samalla rohkaisi lapuanliik-

³⁸⁵ Siltala 1985, 498–500; Perälä 1998, 21–22.

³⁸⁶ Ks. Mazower 1999, 115.

³⁸⁷ Siltala 1985, 497–498.

³⁸⁸ Erkki Vala: ”Mitä meidän on tekeminen?” *TKaik* 18.10.1929, no. 19, s. 314–315.

³⁸⁹ *Ibid.*

³⁹⁰ Erkki Vala: ”Tulenkantajat on tulenkantajat.” *TKaik* 3.4.1929, no. 8–9, s. 145.

keen järjestäytymistä.³⁹¹ Etsivä keskuspoliisi oli jo edellisenä vuonna paljastanut Suomen kommunistisen puolueen maanalaisen organisaation, osoittanut sen maanpetoksellisen luonteen ja pidättänyt suuren määrän kommunisteja. Kaikesta huolimatta, näin annettiin ymmärtää, kommunistit näyttivät toimivan maassa kuin mitään ei olisi tapahtunut.³⁹²

Viimeistään syyskuussa 1929 Vala luopui nuorvoimalaisesta kulttuurivallankumouksesta ja alkoi nähdä tulenkantajien tavoitteet suorassa yhteydessä Tulenkantajain Seuran toimintaan. Seuran ohjelma asettui vastustamaan ”kansallisuus- ja sotakiikkaa”, eli käytännössä samoja teemoja, joista AKS ja nouseva lapualaisuus oli mahdollista tunnistaa. Yhdessä nuorvoimalaisuuden kanssa Vala hautasi myös ehdottoman vaatimuksen yksilön henkisestä vapaudesta, joka ei enää kuulunut uudelleen muotoutumassa olevaan ajatukseen tulenkantajuudesta: ”sillä mitä merkitsee yksilöitten työ, ellei samalla kehitetä ja kasvateta maailmankatso- musta, jotta jokaisen meidän työmme on sopuoinnussa kokonaisuuden edun ja kehityksen kanssa”.³⁹³

Valan asema *Tulenkantajien* päätoimittajana oli säilynyt vahvana aina lehden perustamisesta lähtien, mutta syksyllä 1929 tilanne muuttui. Syynä oli Valan ajautuminen ristiriitoihin AKS:n jäsenten Martti Haavion ja Iiro Kaikon kanssa, jotka myös kuuluivat *Tulenkantajat*-lehden johtokuntaan.³⁹⁴ Vala oli antanut lehdessä runsaasti tilaa kosmopolitismia, pasifismia ja ruotsinkielisten asemaa puolustaneille kirjoituksille, joista jokainen edusti AKS:lle punaista vaatetta.³⁹⁵ Haavio uhkasi jo alkuvuodesta 1929 erota johtokunnasta vastalauseena Valan toimitukselliselle linjalle.³⁹⁶ Kun Vala kaikesta huolimatta jatkoi hyökkäyksiä AKS:n äänenkannattajana toiminutta *Suomen Heimoa* vastaan³⁹⁷ ja suunnitelmat Tulenkantajain Seuran perustamisesta edistyivät, luopui puolestaan Kaikko syyskuussa 1929 lehden johtokunnan puheenjohtajuudesta. Kaikon mukaan Vala oli uhannut ”murskata AKS:n”, eikä luottamusta tämän jälkeen enää ollut mahdollista palauttaa.³⁹⁸

³⁹¹ Silvennoinen, Tikka & Roselius 2016, 152–153.

³⁹² Virrankoski 2009, 808.

³⁹³ Erkki Vala: ”Mitä meidän on tekeminen?” *TKaik* 18.10.1929, no. 19, s. 314.

³⁹⁴ *Tulenkantajat*-lehden (1928–1930) johtokuntaan kuuluivat lehden perustamisvaiheessa Iiro Kaikko, Martti Haavio, Uno Kailas, Lauri Viljanen, Arvi Kivimaa sekä päätoimittajan ominaisuudessa Erkki Vala. Ks. Mauriala 2005, 252.

³⁹⁵ Valtonen 2018, 262.

³⁹⁶ Uino 1982, 208–209

³⁹⁷ Ks. Valtonen 2018, 262–264.

³⁹⁸ Uino 1982, 208–209. Kaikko perusteli päätöstään myös sillä, että *Tulenkantajat*-lehden henki oli hänen mukaansa numero numerolta muuttunut ”yhä ihmeellisemmäksi lähten jo muutamissa artikkeleissaan räikeiden kommunistilehtien ajattelu- ja kirjoitustapaa”. Ks. Paavolainen 1991, 95–96.

Tulenkantajain Seuran perustaminen osoittautui joka tapauksessa hetkeksi, jonka jälkeen Valan päätoimittajan vapauksia alettiin rajoittaa. Marraskuun ensimmäisessä numerossa 1929 lehden johtokunta katsoi velvollisuudekseen esittää lukijoille mielipiteensä *Tulenkantajien* kehityksestä ja tulevista tehtävistä. *Tulenkantajien* herättämästä huomiosta ja suuresta levikistä annettiin ansio päätoimittaja Valalle. Samalla johtokunta kuitenkin totesi lehden toimituksen käyneen ajan mittaan yhdelle henkilölle liian raskaaksi, minkä vuoksi lehteen oli päätetty kiinnittää lisää voimia, jotta se yhä määrätietoisemmin pystyisi edistämään niitä ”kulttuuripyrkimyksiä ja yleisinhimillisiä aatteita, jotka lehti katsoo lähinnä tämän hetken tehtäviksi”. Voimien lisääminen tarkoitti Olavi Paavolaisen nimittämistä toiseksi päätoimittajaksi Valan rinnalle. Lisäksi johtokunta painotti, että ”kaiken arvostelemisen vapaus” tultaisiin lehdessä jatkossakin säilyttämään ja yhteiskunnallisiin sekä poliittisiin kysymyksiin kiinnittämään huomiota ”sikäli kuin ne sivuavat aatteellisia ja sivistyksellisiä kysymyksiä”.³⁹⁹ Käytännössä uudistuksilla pyrittiin estämään lehden muuttuminen Tulenkantajain Seuran äänenkannattajaksi.

Tulenkantajain Seuran saavuttama menestys rohkaisi kuitenkin Valaa jatkaamaan määrätietoisesti omaksumallaan linjalla. Samassa numerossa johtokunnan tiedonannon kanssa uutisoitiin Seuran keskustelutilaisuuksien keränneen yhä laajemmin yleisöä. Anna Kaaren koostaman katsauksen mukaan tulenkantajien yksi keskeisistä päämääristä, eli aktiivisen rauhanliikkeen tukeminen, oli keskustelutilaisuuksissa entisestään kirkastunut. Tulenkantajat kannattivat edelleen erilaisten ajatusten vapautta, mutta se ei saanut johtaa sodan puolustamiseen ristiriitojen ratkaisukeinona. Sotaa tukevien ”antitulenkantajien” katsottiin puolestaan hyväksyvän ajatuksen, ettei ihmiselämällä sinänsä ollut mitään arvoa.⁴⁰⁰

Joulukuussa 1929 vastaperustetun lapuanliikkeen valtuuskunta kävi Helsingissä esittämässä Kallion hallitukselle kansanliikkeen vaatimukset. Jos valtiovalta ei ryhtyisi riittäviin toimiin kommunismin nujertamiseksi, lapualaiset kertoivat hoitavansa asian itse. Tammikuussa 1930 eduskunta myös hyväksyi yhdistyslain muutoksen, joka teki mahdolliseksi ”vastoin lakia ja hyviä tapoja” toimivien yhdistysten kieltämisen ja lakkauttamisen.⁴⁰¹ Poliittisessa ilmapiirissä tapahtunut muutos vaikutti oikeistolaisten intressipiirien keskuudessa rohkaisevasti, ja AKS:n ote *Tulenkantajien* sisällä alkoi samanaikaisesti voimistua.

³⁹⁹ ”Tulenkantajat 1930.” *TKaik* 3.11.1929, no. 20, s. 328–329. *Tulenkantajien* vuosikerran 1929 viimeisessä numerossa painotettiin edelleen, että poliittisiin ja yhteiskunnallisiin kysymyksiin tultaisiin kiinnittämään jatkuvasti huomiota ja kirjoituksia ottamaan vastaan ”sekä porvareilta, että sosialisteilta, suomalaisilta ja ruotsalaisilta”. ”Tulenkantajain tilaajille.” *TKaik* 3.12.1929, no. 22–24, s. 396.

⁴⁰⁰ Anna Kaari: ”Lumivyöry on alkanut. Tulenkantajain Seuran keskustelutilaisuudet koaavat yhä suurempia ihmisjoukkoja.” *TKaik* 3.11.1929, no. 20, s. 334–335.

⁴⁰¹ Hentilä 2009, 153–154.

Valan viimeinen laaja ohjelmakirjoitus ensimmäisessä *Tulenkantajat*-lehdessä ilmestyi vuoden 1930 ensimmäisessä numerossa.⁴⁰² Kirjoitus palaa nuorvoimallisuuden alkulähteille, kirjallis-taiteelliseen elämään, jonka piirissä tulenkantajien havahtuminen yhteiskunnalliseen todellisuuteen vuosien kuluessa oli tapahtunut. Uudenlaiset ajatukset saattoivat Valan mukaan kasvaa esiin ainoastaan ympäristöstä, jossa vallitsi vapaamielisyys ja suvaitsevaisuus. Kaiken arvostelemisen vapaus ei siksi ollut osoittautunut oikeaksi suunnaksi, vaan tulenkantajien oli nyt tuettava niitä yhteiskunnallisia ja poliittisia virtauksia, joita voitiin kutsua ”kulttuuriystävällisiksi”. Pitkässä kirjoituksessaan Vala haastoi aitosuomalaisen liikkeen kokonaisuudessaan, koska siltä hänen mukaansa puuttui tarvittava kulttuuriohjelma, sekä AKS:n erityisesti sen ”sotakiikhoisuuden” vuoksi. Tulenkantajien tehtävänä oli nyt ottaa oma suuntansa, mikä tarkoitti jo usein esiin nousutta väkivallan vastustamista ja Tulenkantajain Seuran organisointia määrätietoisemmaksi.⁴⁰³

Pitkään jatkunut polemiikki Martti Haavion kanssa,⁴⁰⁴ sekä entisestään kiristyneet välit *Tulenkantajat*-lehden johtokunnan ja Tulenkantajain Osakeyhtiön keskuudessa vaikuttaneiden AKS-taustaisten jäsenten välillä, johtivat ohjelmakirjoituksen jälkeen Valan lopulliseen syrjäyttämiseen päätoimittajan tehtävästä. Helmikuussa 1930 kutsuttiin koolle lehden tulevaisuutta käsitellyt kokous, johon nuorvoimallaisista osallistuivat Erkki Vala, Lauri Viljanen ja Olavi Paavolainen, sekä AKS:n puolelta Martti Haavio, Iiro Kaikko ja Urho Kekkonen. Haavio edusti käytännössä molempia järjestöjä,⁴⁰⁵ mutta koska tarkoituksena oli syrjäyttää Vala, hän asettui AKS:n puolelle. Valan toimitustapaan vaadittiin kokouksessa enemmän kansallismielistä sisältöä – ilman tulosta. AKS oli tulenkantajien piirissä oppositiossa, mutta oikeistoradikalismmin jatkuvasti kasvanut suosio ja Olavi Paavolaisen

⁴⁰² Valan viimeinen pääkirjoitus (”Keväinen pääkirjoitus”) julkaistiin *Tulenkantajien* kaksoisnumerossa 7–8. Sillä ei kuitenkaan ollut enää ratkaisevaa merkitystä lehden suunnan kannalta, koska Vala syrjäytettiin lehden päätoimittajan paikalta käytännössä jo helmikuussa. Ks. Uino 1982, 209.

⁴⁰³ Erkki Vala: ”Uusi vuosi 1930.” *TKaik* 3.1.1930, no. 1, s. 1–3.

⁴⁰⁴ Valan ja Haavion debatti kietoitui alkuvuodesta 1930 suomalaisen ylioppilasnuorison toiminnan ympärille. Ks. Valtonen 2018, 265–268. Vrt. Saarenheimo 1966, 205–206; Haavikko 1976a, 35–37; Uino 1982, 209.

⁴⁰⁵ Heikki Eskelinen painottaa Martti Haavion roolia AKS:ssa ennen kaikkea *Ylioppilaslehd*-päätoimittajana. Lehti siirtyi Haavion aikana, vuodesta 1923 eteenpäin, ylioppilaiden mielipiteiden tasa-arvoisen heijastelun sijaan suomalaiskansallisia arvoja korostavaan suuntaan. Muuten Eskelinen katsoo, että yleisesti Haavion nuoruusvuosia AKS:ssa on pidetty ”nuoruuden hairahduksena”. Eskelinen 2004, 15. Ekonomian koulutuksen saanut Iiro Kaikko oli Nuoren Voiman Liiton jäsen, mutta kuului kirjallisen harrastuspiirin sijaan näyttelijäin ja lausujain harrastuspiiriin.

kompensoiva vaikutus nuorvoimalaisena aktiivina⁴⁰⁶ vaikuttivat lopulta ratkaisevasti siihen, että Vala pystyttiin syrjäyttämään.⁴⁰⁷

AKS:n kiinnostukseen *Tulenkantajat*-lehteä kohtaan oli kaksi keskeistä syytä. ”Ohjelmallisen ohjelmattomuuden” kaudella lehden julistukset olivat viestineet kosmopoliittisten ja kirjallis-esteettisten aiheiden lisäksi myös kansan eheyttämisen, aitosuomalaisuuden ja kansallisen kulttuurin tärkeydestä, jolloin *Tulenkantajat* näytti tarjoavan potentiaalisen kanavan myös AKS:n omalle sanomalle.⁴⁰⁸ Kun Erkki Vala sittemmin alkoi näkyvästi vastustaa aitosuomalaisuutta, piti lehti saada vallattua, jotta negatiivinen julkisuus pystyttiin vaijentamaan. Paavolaisen yksi keskeisistä tehtävistä päätoimittajana oli estetiikan palauttaminen takaisin Valan yhteiskunnallisten kirjoitusten rinnalle, minkä seurauksena *Tulenkantajat*-lehti myös sai uuden alaotsikon ”Taiteet ja nykyaikaiselämä”.⁴⁰⁹ Varsinaista suhdetta niin kutsuttuun tulenkantajien kirjailijaryhmään AKS:lla ei järjestönä kuitenkaan ollut. Vaikka Haavio ja Kaikko olivat nuorvoimalaisia ja kuuluivat *Tulenkantajat*-lehden johtokuntaan, kumpikaan heistä ei ollut edustanut Nuoren Voiman Liiton kirjallisen piirin hallitusta lehden perustamisvuosina 1927–1928. Haavion perintö *Nuoret runoilijat* -antologian ja *Tulenkantajat*-albumien kahden ensimmäisen vuosikerran toimittajana loivat hänelle tuntuva tradition tulenkantajien historiaan, mutta nämä tehtävät olivat päättyneet jo vuonna 1925. Nuorten runoilijoiden ryhmän ja hurmioituneiden kasvojen toimintaan Haaviolla oli ollut samoin ainoastaan välillinen vaikutus. Kun otetaan huomioon, että myöskään Paavolainen ei käytännössä osallistunut *Tulenkantajat*-lehden perustamiseen, vaan siirtyi lehden toiseksi päätoimittajaksi suoraan asepalveluksesta, oli lehden keskeisten avainhenkilöiden suhde tulenkantajien historiaan maaliskuusta 1930 lähtien kokonaisuudessaan huomattavasti ohuempi kuin Valan kaudella.

Konkreettisen lisänsä muuttuneeseen tilanteeseen toi Tulenkantajain Osakeyhtiön hakeutuminen konkurssiin maaliskuussa 1930 ja Elävä Taide Oy:n perustaminen sen korvaajaksi.⁴¹⁰ Elävä Taide perustettiin yhteistyössä nuorvoimalaisten, AKS:n ja Kirjapaino Oy Alfan kanssa. Alfan puolestaan omisti AKS:n

⁴⁰⁶ Ks. luku 8.2 ”Olavi Paavolaisen aikakauden kasvot”.

⁴⁰⁷ Ks. Uino 1982, 209–210. Vrt. Tynni-Haavio 1978, 228, 239–248. *Tulenkantajat*-lehden kaltainen palatsivallankumous ei myöskään ollut AKS:n historiassa ainutlaatuinen tapaus. Vastaavanlaisen kohtalon oli vuonna 1928 saanut kokea myös Suomalaisuuden Liitto, jota omalta osaltaan oli syytetty liian lepsusta ja epäkansallisesta suhtautumisesta kielikysymykseen sekä ulkosuomalais- ja heimoasioihin. Valtonen 2018, 225–230.

⁴⁰⁸ Uino 1982, 208. *Tulenkantajat*-lehdessä viitattiin vuosina 1928–1929 aitosuomalaisuuteen mm. ”uutena isänmaallisuutena”, jonka kerrottiin tuntuneen ”sähköistävänä” myös tulenkantajien joukossa. Ks. ”Mitä on Tulenkantajat.” *TKaik* 30.11.1928, näytenumero, 2K. Vrt. ”Tietoa tulenkantajista.” *TKaik* 18.1.1929, no. 3, 4K.

⁴⁰⁹ Valtonen 2018, 137.

⁴¹⁰ Tulenkantajain Osakeyhtiön konkurssista, ks. Uino 1982, passim.

talouspäällikkö Arvo Pylkkänen, minkä lisäksi AKS:n osuus uudessa yhtiössä oli muutenkin vahva.⁴¹¹ Ensimmäinen Elävän Taiteen tuottama *Tulenkantajat*-lehti ilmestyi toukokuussa 1930. Päätoimittaja Olavi Paavolaisen taustalla toimi nyt erillinen neuvottelukunta, jonka tehtävänä oli varmistaa se, että *Tulenkantajat* jatkaisi työtään ”yleisenä kulttuurilehtenä”.

Erkki Valan syrjäyttäminen *Tulenkantajien* päätoimittajan tehtävästä heijastelee kevään 1930 yhteiskunnallista tilannetta, jossa painostuskeinot ajoivat yhä useammin laillisuuden ohitse. Maaliskuussa 1930 lapualaisten kansanliike perusti kommunistinvastaisen taistelujärjestön Suomen Lukon, joka vain hetkeä myöhemmin hajotti Vaasassa ilmestyneen vasemmistososialistisen *Työn Äänen* painokoneet. Kesäkuussa seurasivat ensimmäiset lapualaisten toimeenpanemat väkivaltaiset kyyditykset (”muilutukset”). Maan hallitus ei uskaltanut ryhtyä vastatoimiin, sillä se ei voinut olla varma suojeluskuntien lojaalisuudesta. Kyyditysten, talonpoikaismarssin ja kommunistien kansanedustajiin kohdistuneiden pidätystoimien jälkeen uusi eduskunta hyväksyi lokakuussa 1930 niin kutsutut kommunistilait, jotka rajoittivat ratkaisevasti painovapauksia ja kommunistien toimintaa Suomessa.⁴¹²

Uuden rahoittajan suojissa toimineen *Tulenkantajat*-lehden ensimmäisessä ja samalla viimeiseksi jääneessä ohjelmakirjoituksessa tulenkantajien käsitteen yhteys sen nuorvoimalaiseen perintöön on lopullisesti häivytetty. Kirjoituksessa Suomen nuoren taitelijapolven katsottiin viimeisen kymmenen vuoden aikana löytäneen väsyneen mutta odottavan Euroopan, jossa sodan järkytyksen terästävä ihmispolvi oli nousemassa esiin. Yhteys muihin kulttuuripiireihin oli samalla avannut silmät Suomen omille voimille ja heikkouksille. Nyt oli tullut aika nähdä Suomen itsenäisen kulttuuripääoma ja samalla tunnustaa se tosiasia, että Eurooppa tulisi uudestisyntymään vain *kansallisen* työn avulla. Tulenkantajien uusi suunta tulisi nyt merkitsemään voimien kokoamista, mikä tarkoitti nojautumista ”yhtä paljon luovaan taiteilijakuntaamme kuin akateemisen kulttuurinuorisoon ja näiden kautta koko kansaan”.⁴¹³

Erkki Valan tapa lähestyä tulenkantajien käsitettä oli ollut vahvan historiaorientoitunut, mikä tuli näkymään hänen kirjoituksissaan myös ensimmäisen *Tulenkantajat*-lehden jälkeen. Vaikka Vala päätyikin hylkäämään sekä jäämaalaisen että itse luomansa nuorvoimalaisen ideologian, antoi hän yhteiskunnallisessa

⁴¹¹ Elävä Taide Oy:n perustamiskokous järjestettiin Helsingin Ylioppilaskahvilassa toukokuussa 1930. Paikalla olivat säilyneiden lähteiden mukaan ainakin Martti Haavio, Urho Kekkonen, Arvo Pylkkänen, Tauno Tattari sekä joukko AKS:n jäseniä. Nuorvoimalaisia edustivat Uno Kailas, Lauri Viljanen, Arvi Kivimaa ja Olavi Paavolainen. Ks. Valtonen 2018, 137–138.

⁴¹² Hentilä 2009, 154, 158–159; Virrankoski 2009, 810–811.

⁴¹³ ”Uudet Tulenkantajat.” *TKaik* toukokuu 1930, no. 9–10, s. 125–126.

ajattelussaan tapahtuneille muutoksille useimmiten perustelun, jossa tulenkantajien aikaisemmat vaiheet olivat näkyvästi esillä. Nuorten runoilijoiden ”elämälle vieras esteettinen henki” oli esimerkiksi ollut pakko hylätä tulenkantajien sukupolvessa tapahtuneen henkisen murroksen tieltä, kaiken arvostelemisen vapaus puolestaan siksi, että ”kulttuuriystävällisinä” pidettyjen yhteiskunnallisten virtausten esiintulo ei vaarantuisi. On myös ilmeistä, vaikka tuskin hämmästyttävää, että Valan historiatulkinnat asettuivat tarkoitushakuisesti palvelemaan hänen omaa asiaansa. Vala oli ollut mukana tulenkantajien historian jokaisessa vaiheessa ja saanut omakohtaisesti todeta, miten tulenkantajien sanomaa oli mahdollista muokata tilanteen niin vaatiessa.

Helmikuussa 1930 alkanut AKS:n ja Elävä Taide Oy:n kausi merkitsi periaatteessa uutta lukua tähän kertomukseen, mutta johti samalla tulenkantajien käsitteen historiattomaan tilaan. Ohjelmakirjoituksessa ”Uudet Tulenkantajat” ei voitu nostaa eksplisiittisesti esiin nuorvoimalaista kautta, koska silloin lukijoille olisi käynyt liian ilmeisellä tavalla selväksi, ettei AKS-henkinen ylioppilasnuoriso ja kansallinen kulttuuri – joita kirjoitus näkyvästi käsittelee – edustanut jatkuvuutta tulenkantajien 1920-luvun historiaan. Tulenkantajuus oli sen sijaan välttämätöntä sitoa heti Elävän Taiteen ensimmäisestä numerosta lähtien osaksi AKS:n omaa ohjelmaa, osaksi kaikkien kansallisten voimien yhteenliittymistä, joka samalla mahdollisti vaikenemisen Valan syrjäyttämisestä. Samoin kuin sodanjälkeinen Eurooppa, uusi tulenkantajuus kasvoi nyt esiin vanhan raunioista. Olavi Paavolaisen toimintavapaus päätoimittajana ei lehden erillisen neuvottelukunnan perustamisen jälkeen toisaalta enää ollut samalla tasolla kuin Valan kaudella vuosina 1928–1929, eikä Paavolainen omien sanojensa mukaan ”Lapuan liikkeen aiheuttamassa suuressa depressiossa” pystynyt yksin vaikuttamaan lehden suuntaan.⁴¹⁴ Epävarmuutta kesti kuitenkin vain hetken, sillä Elävä Taide Oy ajautui kirjapainovelkojen vuoksi konkurssiin muutamassa kuukaudessa ja *Tulenkantajat*-lehden viimeinen numero ilmestyi lokakuussa 1930.⁴¹⁵

Nuoren Voiman Liiton vuoden 1932 julkilausuman mukaan tulenkantajien nimen moraalinen omistusoikeus ei kuulunut Erkki Valalle, vaan heille, jotka ylläpitivät ”nuoren kirjailijapolven aatteellisia pyrkimyksiä”. Julkilausuma antaa lisäksi ymmärtää, että kyseiset aatteelliset pyrkimykset ovat sidoksissa Nuoren Voiman Liittoon, jolla myös oli ”keksijän oikeus” tulenkantajien nimeen. Julkilausuma sisältää näin ollen kaksi moraalista viestiä, joista ensimmäisessä vastustetaan Tulenkantajain Seuran uuden äänenkannattajan aatteellista sisältöä ja toisessa kyseenalaistetaan tulenkantajien nimen käyttö eräänlaisena tekijänoikeusrikkomuksena.

⁴¹⁴ Paavolainen 1991, 99.

⁴¹⁵ Ks. Mauriala 2005, 261–262; Valtonen 2018, 138–139.

Tulenkantajain Seura vastasi alkuvuodesta 1933 molempiin viesteihin. Ensimmäisen vastineen antoivat Erkki Vala ja Raoul Palmgren, joiden mukaan Tulenkantajain Seura oli jo pitkään ollut oma rekisteröity yhdistyksensä, jolla oli oikeus käyttää omassa julkaisussaan omaa nimeään.⁴¹⁶ Vala täydensi vastausta myöhemmin *Tulenkantajat*-lehdessä seuraavasti:

Nuoren Voiman Liiton julkilausuma Tulenkantajista joulun alla oli harkitsematon ja epäoikeudenmukainen. Kun liitto ei kerran pannut vastalausestaan silloin, kun lehti [*Tulenkantajat* 1928–1930] luovutettiin yksityiselle kirjapainonomistajalle ja tämän tuttavapiirille, on järjetöntä esiintyä Tulenkantajain Seuraa vastaan silloin, kun se käyttää omaa virallisesti rekisteröityä nimeään.⁴¹⁷

Nimettömät viittaukset Kirjapaino Oy Alfaan (kirjapaino), Arvo Pyökkäseen (omistaja) ja Akateemiseen Karjala-Seuraan (tuttavapiiri) sisältävät julkilausumalle juridisen ja aatteellisen vastineen. Nuoren Voiman Liitto oli ensinnäkin vetoomuksensa kanssa myöhässä, koska tulenkantajien nimi oli jo rekisteröity Tulenkantajain Seuran käyttöön. Toisaalta julkilausuma Elävä Taide Oy:n rahoittamaa *Tulenkantajat*-lehteä vastaan olisi Nuoren Voiman Liiton kannalta ollut vuonna 1930 mahdoton, sillä samalla liitto olisi joutunut esittämään vastalauseen omalle kansalliselle ideologialleen. Vastaavanlaista aatteellista kaksinaismoralismia vastaan hyökkäsi omassa vastineessaan myös Katri Vala, jonka mukaan Nuoren Voiman Liitto ei enää edustanut kulttuuria edistävää voimaa, vaan päinvastoin vahingoitti sitä. Kun Nuoren Voiman Liitto vielä ennen oli ollut nuorisolle ”työn ja toveruuden liitto”, ei se enää nykyään hyväksynyt ainoatakaan ”vapaamielistä aatetta”. Tästä johtuen liitolla ei enää ollut oikeutta käyttää tulenkantajien nimeä:

Eikö ole surullista noin nuorella iällä sentään huomata ja tunnustaa itselleen ja muille, ettei ole enää mikään tulenkantaja vaan fossiloitunut? Eikö teistä ole *rumaa* tällaisena kultturellisesti pimeänä aikana yrittää vahingoittaa ainoata lehteä, joka etsii ulospääsyä siitä? Sellainen teko ei ole kulttuuri-ihmisen teko.⁴¹⁸

⁴¹⁶ Saarenheimo 1984, 185. Nuorvoimalaisten vastalauseen jälkiselvittelyistä, ks. Vala 1981, 14.

⁴¹⁷ Erkki Vala: ”Tulenkantajain vaiheet 1924–32. Historiikka ja käsitteiden selvittelyä. Erkki Valan esitelmä Tulenkantajain Seuran vuosikokouksessa.” *TK* 11.2.1933, no. 6, s. 1–2.

⁴¹⁸ K.H. [Katri Vala]: ”Suuri käsienpesu.” *TK* 5.1.1933, no. 1, s. 8.

Katri Valan yhteiskunnallinen herääminen tapahtui Erkki Valan tavoin 1920-luvun lopussa. Katri Vala liittyi 1930-luvun alussa Akateemisen Sosialistiseen Liittoon ja alkoi säännöllisesti avustaa *Suomen Sosialidemokraattia*.⁴¹⁹ Myös Nuoren Voiman Liitolle osoitettu vastine on vasemmistolaisessa hengessä suunnattu ”rahanhimoisia” ja ”taantumuksellisia” kirjailijakollegoita vastaan.⁴²⁰ Kirjoituksellaan Vala pyrki nostamaan uuden *Tulenkantajat*-lehden moraaliseen eturintamaan sekä kulttuurin että ideologian alueella. Valalle Nuoren Voiman Liitto näyttäytyi kulttuuria tuhoavana voimana, koska se ei asettunut vastustamaan niitä tahoja, jotka ehkäisivät mielipiteenvapautta ja vapaata kulttuurityötä Suomessa.

Katri Vala päätyi asettamaan Nuoren Voiman Liitolle ilmeisen ristiriitaisia vaatimuksia. Liiton tuli pysyttäytyä puolueettomana, mutta toisaalta asettua vastustamaan kulttuuria tuhoavia voimia. Liitto oli myös rikkonut puolueettomuutensa vastustamalla uusia tulenkantajia, mutta jos tukea olisi tullut, olisi kyseessä päinvastaisesti ollut ”kulttuuri-ihmisen teko”. Vala jättää myös avaamatta, mihin ”työn ja toveruuden liitto” jäämaalaisessa retoriikassa alun alkaen viittasi, mikä vasemmistohenkisen lukijakunnan huomioiden olisi saattanut tarkennuksena olla paikallaan. Toisaalta vastineesta on rivien välistä luettavissa, ettei Vala vakaumuksellisesti usko Nuoren Voiman Liiton muuttuneen itsessään taantumukselliseksi, vaan että vääristynyt suomalainen yhteiskunta oli tehnyt siitä sellaisen. Valan keskeinen viesti lienee, että maailman muuttuessa myös kulttuurin ystävinä itseään pitävien on samalla muututtava, jos he haluavat säilyttää kyseisen asemansa. Ja kun aatteet kamppailevat keskenään, on silloin jokaisen valittava puolensa.

Nuoren Voiman Liiton julkilausuma ja sille annetut vastineet osoittavat, miten tulenkantajien käsitteestä viimeistään vuoteen 1932 tultaessa oli muotoutunut ideologisen kamppailun väline. Tärkeintä ei kuitenkaan ollut se, mitä tulenkantajuuden tarkalleen ottaen haluttiin merkitsevän, vaan mihin yhteyksiin käsitettä ei ollut suotavaa liittää. Julkilausuman keskeisin motiivi oli tästä syystä vasemmistosuuntauksen vastustaminen, tekijänoikeuskysymys puolestaan epäselviin historiallisiin faktoihin perustunutta kosmetiikkaa.

On nimittäin perusteltua kysyä, oliko vuonna 1932 perustetussa Tulenkantajain Seuran äänenkannattajassa kyse toisesta vai jo peräti kolmannesta *Tulenkantajat*-lehdestä? Iiro Kaikko oli ollut ilmeisen oikeassa todetessaan syksyllä 1929, ettei *Tulenkantajien* suunta ollut enää se, ”mitä varten lehti alun perin perustettiin”. Elävä Taide Oy ei kuitenkaan palauttanut tilannetta alkupisteeseen, vaan lehti päinvastoin institutionalisoitiin kokonaan uusista lähtökohdista käsin. Nuoren Voiman Liiton julkilausumassa annettiin puolestaan – kenties tahattomasti – ymmärtää, että tulenkantajien historia ikään kuin käynnistyi vuonna 1928 perustetusta

⁴¹⁹ Mauriala 2005, 269. Vrt. Saarenheimo 1984, 168–170. Katri Valan ideologisesta ajattelusta 1930-luvulla, ks. myös Kosunen 2013, passim.

⁴²⁰ K.H. [Katri Vala]: ”Suuri käsienpesu.” *TK* 5.1.1933, no. 1, s. 8.

aikakauslehdessä. Lähihistoriasta vaiettiin hieman samantyyppisesti kuin AKS oli vaiennut *Tulenkantajat*-lehden ainoaksi jääneessä ohjelmakirjoituksessaan. Jos julkilausuma olisi esitellyt tulenkantajien historiaa yhtään pidemmältä ajalta, olisi samalla käynyt selväksi, että Nuoren Voiman Liiton kirjallisen piirin jäsenet olivat 1928 tehneet Liiton sisällä hieman vastaavanlaisen tulenkantajien käsitettä koskevan kaappauksen kuin mistä Erkki Valaa nyt syytettiin.

Nuorvoimalainen kulttuurivallankumous oli kuitenkin kasvanut Liiton sisältä, minkä lisäksi AKS edusti yksiselitteisesti valkoisen Suomen arvomaailmaa, jonka takana seisoivat Haavion ja Kaikon lisäksi myös Akateemiseen Karjala-Seuraan kuulunut Ilmari Jäämaa. Vaikka Jäämaan nimi on julkilausuman allekirjoittajien joukossa ensimmäisenä, hänen ”keksijän oikeudestaan” tulenkantajien nimeen ei puhuta. Samoin nuorvoimalaiseen työn ja toveruuden aatteeseen viittaa ainoastaan Katri Vala muistutuksena siitä, ettei Liitto ollut enää sama kuin ennen. Samalla huomioimatta jää, että Jäämaa itse viittasi 1920-luvulla tulenkantajilla kirjailijaryhmää laajempaan joukkoon. Merkillepantavaa on myös, että tietyt julkilausuman allekirjoittajista eivät olleet 1920-luvulla osallistuneet aktiivisesti Nuoren Voiman Liiton kirjallisen harrastuspiirin toimintaan tai aikakauslehteä vuosina 1927–1928 suunnitteleeseen työryhmään, mutta asettuivat nyt näkyvästi vastustamaan vasemmistolaisena pidettyä uutta *Tulenkantajat*-lehteä.⁴²¹ Yhteinen ideologinen vastustaja ei kuitenkaan automaattisesti tarkoittanut sitä, että julkilausuman allekirjoittajat olisivat olleet yksimielisiä ”nuoren kirjailijapolven aatteen” sisällöstä. Muussa tapauksessa sitä tuskin olisi epäilty tuoda esiin.

Nuoren Voiman Liiton julkilausuma uutta *Tulenkantajat*-lehteä vastaan osoittautui historialliselta ja ideologiselta painoarvoltaan siinä määrin hataraksi, ettei Erkki Valalla ja Tulenkantajain Seuralla ollut vaikeuksia argumentoida sitä kumoon. Vaikka tulenkantajien historiakuva muotoutui tulevien vuosikymmenten kuluessa yhä voimakkaammin julkilausuman sisältöä mukailevaksi, kuten myöhemmin nähdään, hävisi Nuoren Voiman Liitto instituutiona tulenkantajien käsitteen omistusoikeutta koskevan kamppailunsa. Tämä johti osaltaan siihen, että tulenkantajien käsite yhdistyi 1930-luvulla yhä tiiviimmin Erkki Valan henkilöön.

⁴²¹ Kyseisiä henkilöitä ovat erityisesti Unto Koskela, Martti Turunen, Olli Nuorto ja edellä esitetyin varauksin myös Iiro Kaikko. Armas J. Pulla puolestaan osallistui *Tulenkantajat*-lehden perustavaan kokoukseen, mutta on sittemmin kertonut jääneensä ”hyvin tyyppilliseksi osakkeenomistajaksi, joka ei milloinkaan korota ääntään”. Nuoren Voiman Liiton julkilausuman Pulla kertoo allekirjoittaneensa, koska sen taustalla oli ”joukko entisiä aitosuomalaishenkisiä ja isänmaallisuudesta kiinni pitäviä tulenkantajia”. Pulla 1976, 231, 234.

6.2 Tulenkantajien käsite 1930-luvun ideologioiden risteyksessä

6.2.1 Vasemmistolle vieras intressi

Vasemmistolainen ideologia, eri ilmenemismuodoissaan, kiinnittyi tulenkantajien käsitteeseen 1930-luvulla monin eri tavoin. Useat niistä nuorista ylioppilaista, jotka Erkki Valan mukaan vaikuttivat ratkaisevasti uuden *Tulenkantajat*-lehden syntyyn ja joille tulenkantajuus merkitsi ”elämäntyylin symbolia”, kuuluivat myös Akateemiseen Sosialistiseuraan (ASS), avustivat Jarno Pennasen toimittamaa *Kirjallisuuslehteä* ja olivat perustamassa vuonna 1936 kulttuurijärjestö Kiilaa. Vaikka 1930-luvun tulenkantajat olivat kiinteä osa aikakautensa vasemmistoälymystöä,⁴²² Tulenkantajain Seuran ja uuden *Tulenkantajat*-lehden suhde vasemmistolaisuuteen näyttäytyy kuitenkin problemaattisena. Erkki Vala, joka piti itseään stählbergilaisena edistysmielisenä, ajautui 1930-luvulla ristiriitoihin eri vasemmistopiirien kanssa, joiden hän koki vahingoittavan tulenkantajien sanomaa. Valan vastustajille muodostui puolestaan oma kantansa liittyen siihen, mikä tulenkantajien tehtävä osana vasemmistolaista kulttuuri- ja kansanrintamaa tuli olla.

Oikeistoradikalismien vahvistuminen johti 1930-luvun alussa tilanteeseen, jossa Neuvostoliitto luki Suomen aiempaa selvemmin vihollismaakseen. Komintern myös suhtautui sosiaalidemokraatteihin työväenluokan asemaa heikentävinä ”sosiaalifasisteina”, mikä kuitenkin johti omalta osaltaan suomalaisten kommunistien toimintamahdollisuuksien heikkenemiseen.⁴²³ Sosialidemokraattien näkemyksen mukaan kommunistien toiminta oli puolestaan yksi syy fasismien nousuun. Taistelu määräysvallasta työväenluokan kahden pääleirin sisällä kiihtyi ja keskustelu muuttui 1930-luvun alkuvuosina yhä katkerammaksi.⁴²⁴ Tilanne muuttui Hitlerin valtaannousun jälkeen, jolloin Komintern alkoi tukea kommunististen ja sosialististen työläisten yhteistä kamppailua fasisteja vastaan.⁴²⁵ Nuorten vasemmistointellektuellien joukko otti uudessa kansanrintamassa keskeisen aseman: sen itse määrittelemäksi tehtäväksi tuli toimia kansakunnan henkisenä johtajana ja tietoisena etujoukkona.⁴²⁶

⁴²² Vasemmistoälymystön määritelmästä ja toiminnasta, ks. Koivisto 2011, passim, erit. 13–90. Vasemmistoälymystöä on myös usein kutsuttu rinnakkaistermillä kulttuuriliberaalit. Ks. Wahlberg 2012, 10–12. 1930-luvun tulenkantajien suhteesta vasemmistoon, ks. myös esim. Saarenheimo 1966, 265; Haavikko 1976a, 37–40; Mäkinen 1989, 325; Mauriala 2005, 263–269; Kosunen 2011, passim.

⁴²³ Saarela 2002, 45–47.

⁴²⁴ Soikkanen 1975, 491–493.

⁴²⁵ Saarela 2002, 49–50.

⁴²⁶ Koivisto 1997, 65–66.

Kun Erkki Vala oli joutunut jättämään ensimmäisen *Tulenkantajat*-lehden, syntyi nopeasti suunnitelma Tulenkantajain Seuran oman äänenkannattajan perustamisesta. ”Tulilinja”-nimisen lehden toimituskuntaan olisivat kuuluneet Valan lisäksi muun muassa Pentti I. Nikulainen, Hagar Olsson ja Jarno Pennanen. Alkuinnostuksen jälkeen hanke kuitenkin kuivui nopeasti kasaan ja Tulenkantajain Seuran toiminta käytännössä lakkasi loppuvuoden 1930 aikana.⁴²⁷ Helmikuussa 1932 järjestetyssä vuosikokouksessa jouduttiin toteamaan, ettei Seura edellisenä vuonna kokoontunut kertaakaan ”silloisten olosuhteiden vuoksi”.⁴²⁸ Lapualaisuuden aiheuttama suuri depressio, joka oli ensin vaikuttanut Paavolaiseen, lamaannutti näin hetkellisesti myös Tulenkantajain Seuran toiminnan.⁴²⁹ Historian sattumaa lienee puolestaan se, että Seura uudelleenjärjestyi vain viikkoa ennen Mäntsälän kapinan alkua. Jos lapualaiset olisivat saavuttaneet tavoitteensa, olisi tulenkantajien uusi tuleminen saattanut hyvin jäädä lyhytikäiseksi. Keväällä 1932 vasemmiston toimintavapaudet kuitenkin kasvoivat.

Vuosina 1931–1932 Vala oli ehtinyt toimia Yleisradion ohjelmalehden toimittajana, Kansallisen Edistyspuolueen sihteerinä⁴³⁰ ja julkaista omaelämäkerralliseen muotoon puetun muistelmateoksen ensimmäisen *Tulenkantajat*-lehden ajoilta (*Leijonajuhla*, 1930).⁴³¹ Lisäksi Vala isännöi keskustelukerhoa (nk. maanantaikerho),

⁴²⁷ Saarenheimo 1984, 183.

⁴²⁸ Tulenkantajain Seuran vuosikokouksen pöytäkirja 21.2.1932, § 4. TA TuSA, Pöytäkirjat, Kansio C1.

⁴²⁹ Lapuanliikkeen toiminta kulminoitui vuoden 1930 kommunistilakeihin ja heinäkuussa järjestettyyn talonpoikaismarssiin, jonka jälkeen liike radikalisoitui nopeasti. Ns. ”Lapuan laki” ja siihen liittyneet väkivaltaisuuDET alkoivat nopeasti vähentää liikkeen kannatusta. Liikkeen viimeinen, epätoivoiseksi muodostunut, yritys vallan saavuttamiseksi tapahtui helmikuun 1932 Mäntsälän kapinassa, joka sai alkunsa yrityksestä väkivaltaisesti lopettaa sosialistinen puhetilaisuus. Uola 1982, 14–15.

⁴³⁰ Erkki Valan rooli Kansallisessa Edistyspuolueessa on mitä ilmeisimmin jäänyt hyvin pieneksi. Vala esimerkiksi esiintyy Jenni Karimäen Kansallista Edistyspuoluetta käsittelevässä väitöskirjassa ainoastaan puoluesihteerien luettelossa, mutta varsinaisissa käsittelyluvuissa ei kertaakaan. Ks. Karimäki 2016, 363, 370.

⁴³¹ *Leijonajuhlassa* Vala kertoo ”myrskylinnuiksi” kutsumiensa tulenkantajien tarinan oman aatteellisen heräämisprosessinsa kautta. Kyseessä ei ole sovitteleva puheenvuoro, vaan lukija saa seurata vääryyden voittoa oikeamielisyydestä, kun Valan alter ego Jussi Harju joutuu luopumaan aikakauslehti *Myrskylintujen* päätoimittajan tehtävästä suomalais-kansallisten voimien painostamana. *Leijonajuhla* on avainromaani, joka samalla kuvaa Valan omakohtaista siirtymistä nuorvoimalaisesta puolueettomuudesta avoimen yhteiskunnalliseksi vaikuttajaksi. Jussi Harjun mukaan itsenäisen Suomen nuoriso ”ei tule toimeen yksinomaan nuorekkaalla innostuksella ja taisteluhallulla, vaan meillä tulee olla tukenamme johdonmukainen maailmankatsomus”. Vala 1930, 49. Harjun yhteiskunnalliset ihanteet ovat suoraan luettavissa Tulenkantajain Seuran ohjelmasta. *Leijonajuhlan* vastaromaania edustaa vuonna 1953 ilmestynyt R. Palomerin [Raoul Palmgrenin] omaelämäkerrallinen romaani *30-luvun kuvat*, jossa Vala esiintyy nimellä Heikki Viiri. Ks. Palomeri 1953, 159–170.

jonka piirissä syntyi ajatus Tulenkantajain Seuran elvyttämisestä.⁴³² Uuden lehden perustamista Vala ei kuitenkaan vielä alkuvuodesta 1932 itse suunnitellut, mutta hanketta alettiin joka tapauksessa aktiivisesti edistää heti Seuran alkaessa jälleen kokoontua.⁴³³ Keskeinen paino asetettiin alusta lähtien tulevan äänenkannattajan nimelle, jossa tuli yhdistyä lehden ja Seuran yhteinen ohjelma. Vaihtoehtoisina niminä ”Tulenkantajien” lisäksi nousivat keväällä 1932 esiin ”Linja” ja ”Tasavalta”.⁴³⁴

”Tulenkantajien” ja ”Linjan” keskinäinen vertailu osoittaa näkyvästi 1930-luvun tulenkantajien eron nuorvoimallaiseen aikaan. Tulenkantajien käsitteestä oli viimeistään Tulenkantajain Seuran perustamisen jälkeen muodostunut konkreettinen väline tietynlaisten ideologisten päämäärien saavuttamiseksi. Tulenkantajuuden etymologiset juuret painottivat sukupolvien kiertoa ja jatkuvaa uudistumista, mutta nimi itsessään ei kuitenkaan sisältänyt periaatetta siitä, missä hengessä uudistumisen tuli tapahtua. Luonnollinen muutos ei sitoutunut tiettyyn maailmankatsomukseen tai ideologiaan, vaan vaikutus näkyi kaikkialla, missä uusi ja vanha kohtasivat. Koska nuorvoimallaiselta tulenkantajuudelta puuttui yksi yhteinen maailmankatsomus, oli Erkki Valan mukaan ollut järjellisin teko ”ryhtyä umpimähkään taisteluun”.⁴³⁵ Myös Tulenkantajain Seuran varhainen toiminta perustui – ohjelmastaan huolimatta – vapaaseen keskusteluun, eivätkä konkreettiset toimenpiteet tavoitteiden toteuttamiseksi ennen vuotta 1932 olleet vielä täysin kirjastuneet.

Jatkuvasti kiristyneessä yhteiskunnallisessa tilanteessa Seuran oli määriteltävä toiminnalleen mahdollisimman konkreettinen *linja*. ”Linjassa” korostuivat uuden äänenkannattajan nimenä ne puolet, joihin ”Tulenkantajat” ei yksinkertaisesti ollut käyttökelpoinen. Itsetarkoituksellisen muutoksen tavoittelun sijaan ”Linjassa” painottui johdonmukaisuus: omaksuttu linja sulki lähtökohtaisesti kilpailevat ideologiset ja maailmankatsomukselliset kysymykset ulkopuolelleen. Tulenkantajuuteen kuuluva vastakkainasettelu uuden ja vanhan välillä oli ylihistoriallinen ja siksi luonnollinen ilmiö, kun puolestaan tarkoin määritelty maailmankatsomuksellinen linja täytyi aina tietoisesti rakentaa sen hetkisten yhteiskunnallisten

⁴³² Maanantaikerhoon kokoontuivat säännöllisesti keskustelemaan esimerkiksi L. A. Salava, Matti Kurjensaari [Salonen] sekä Tapiovaaran veljekset Nyrki ja Tapio. Koivisto 1999, 314.

⁴³³ Valan toisen maailmansodan jälkeisten muistelmien mukaan Tauno Tattari ja Helmer Adler olisivat kehottaneet häntä perustamaan *Tulenkantajat*-lehden uudelleen. ”Tulenkantajain muistelmia.” SKS KiA ErVA, Käsikirjoitusaineisto, Kansio 7. Vrt. Saarenheimo 1984, 184; Niemi 2007, 12.

⁴³⁴ Tulenkantajain Seuran vuosikokouksen pöytäkirja 21.2.1932, § 7 & johtokunnan pöytäkirja 3.3.1932, § 2. TA TuSA, Pöytäkirjat, kansio C1.

⁴³⁵ Majava [Erkki Vala]: ”Tulenkantajain uudestisyntyminen.” TK 25.11.1932, näyttenumero 1, s. 1.

realiteettien mukaisesti. Ideologisen linjan rakentamiseen liittyen Seurassa myös käytiin heti vuoden 1932 ensimmäisessä kokouksessa keskustelua siitä, tulisiko termi *sosialismi* kiinnittää osaksi Seuran ja sen äänenkannattajan ohjelmaa.⁴³⁶ Vaikka sosialismin avulla tulenkantajien linja periaatteessa olisi ollut mahdollista tehdä tunnistettavaksi, hankaloitti termin käyttöä sen lukuisiin eri oppisuuntiin pirstaloitunut luonne. Erkki Vala esimerkiksi kannatti ”sosialistisen yhteiskuntaohjelman” hyväksymistä, mutta tarkoitti sillä ”Englannin mallia”.⁴³⁷

Maailmansotien välisessä Suomessa sosialismi näyttäytyi, kuten todettua, monimuotoisena ja eri aateryhmien tavoitteisiin sidoksissa olevana käsitteenä.⁴³⁸ Sosiaalidemokraattien vuoden 1930 puoluekokous esimerkiksi linjasi tekevänsä työtä ”marxilaisen sosialismin hengessä”, jossa luokkataistelu kohdistui porvareita ja ”uuskommunismia” vastaan. Ohjelmassa korostui reformistinen tavoite valtiollisen kansanvallan merkityksestä ja puolustamisesta, jonka tuli tarpeen vaatiessa tapahtua yhteistoiminnassa muiden kansanvaltaisten puolueiden kanssa.⁴³⁹ Suomalaiset kommunistit lähestyivät sosialismia puolestaan Kominternin ja SKP:n linjausten mukaisena marxilais-leninistisenä ideologiana. Parlamentaarinen reformismi ei ollut vaihtoehto matkalla kohti kehittynyttä sosialismia ja kommunismia, vaan eduskuntaa tuli käyttää hyödyksi ainoastaan vallankumouksen aikaansaamiseksi.⁴⁴⁰ Lisäksi sosialismin käsitettä hyödynsi omassa yhteiskunnallisessa ajattelussaan näkyvästi myös Yrjö Ruutu, joka asetti ”kansallissosialisminsa” tavoitteeksi ratkaista yhteiskunnalliset ristiriidat yhteensovittamalla kansallisuusaate ja sosialismi. Ruudun ajattelussa poliittista ja taloudellista järjestelmää johti työ- ja ammattieduskunta, jonka tarkoituksena oli tehdä puolueet poliittisessa vallankäytössä vähitellen tarpeettomiksi.⁴⁴¹ – Tulenkantajain Seuran pöytäkirjoista ei suoraan ilmene, mihin Erkki Vala Englannin mallillaan tarkalleen ottaen viittasi. Mahdollista on, että hän tarkoitti sillä R. H. Tawneyn 1920-luvulla kehrittelemää eettisen sosialismin ideologiaa, joka saavutti sittemmin näkyvää suosiota Labour-puolueessa.

⁴³⁶ Vaihtoehtoisiksi termeiksi sosialismille esitettiin *vasemmistolaista* tai *radikaalia*. Tulenkantajain Seuran vuosikokouksen pöytäkirja 21.2.1932, § 8. TA TuSA, Pöytäkirjat, Kansio C1.

⁴³⁷ Tulenkantajain Seuran vuosikokouksen pöytäkirja 21.2.1932, § 8. TA TuSA, Pöytäkirjat, Kansio C1.

⁴³⁸ Sosialismin kaltainen ja siihen kiinteästi yhteydessä oleva, moneen suuntaan aukeava käsite, oli maailmansotien välisenä aikana myös ”kansanvalta”. Kansanvaltauuden merkityksestä sosiaalidemokraattien näkökulmasta, ks. Kettunen 1986, 276–283.

⁴³⁹ Soikkanen 1975, 500.

⁴⁴⁰ Saarela 2002, 22–23.

⁴⁴¹ Kangaspuro 1999, 206.

Seuran pöytäkirjoihin ei myöskään ole tallentunut tietoa siitä, miksi ”Linja” ei lopulta saavuttanut riittävästi suosiota lehden nimenä.⁴⁴² Todennäköinen vaihtoehto kuitenkin on, ettei sosialistisen yhteiskuntaohjelman sisällöstä saavutettu yhteisymmärrystä – eli yhteistä ideologista *linjaa* ei löytynyt. Toisaalta tarkoituksenmukaista myös oli, että Seura ja sen äänenkannattaja jakoivat saman nimen. *Tulenkantajat*-lehti oli jo ensimmäisellä tulemisellaan saavuttavanut huomattavaa mainetta ja nimen säilyttämiselle oli olemassa selvä kaupallinen peruste. Lisäksi on muistettava, että Seuran jäsenet olivat pääasiassa eri taiteenalojen harjoittajia, jotka toivoivat Seuran pitäytyvän ensisijaisesti kulttuuritaistelussa. ”Linjan” taustalle rakennettu sosialistinen ohjelma saattoi tuntua siksi monista vieraalta. Seuran johtokunnassa myös esiintyi ”erimielisyyttä politiikan ja kulttuurin suhteesta”, minkä seurauksena lopullista päätöstä Seuran ohjelman uudistamisesta ei pystytty tekemään.⁴⁴³

Ennen kuin lehden suunnittelu varsinaisesti ehti käynnistyä, Mäntsälän kapina avasi tulenkantajille hetkellisesti täysin uudenlaisia toimintamahdollisuuksia. Kapinan kukistumisen seurauksena uusi lehti päätettiin nyt nimetä ”Tasavallaksi” ja Seuran ohjelmaan sisällyttää seuraavat kohdat: kansanvaltaisen ajattelutavan syventäminen, työskentely tasavaltaa puoltavan järjestön synnyttämiseksi, alaosastojen perustaminen tärkeimmille paikkakunnille ja erityisesti lehden ja seuran tuki niille pyrkimyksille, jotka tähtäsivät suojeluskuntien muuttamiseksi armeijan reserviksi.⁴⁴⁴ Tavoitteiden optimistinen mutta samalla kiireenomainen henki kiteytyi suunnitelmaan Nuortasavaltalaisten Yhdistyksestä, jonka äänenkannattajana ”Tasavallan” oli tarkoitus alkaa ilmestyä. Maaliskuun 1932 aikana suunnitelma laajeni kaikki tasavaltalaiset puolueet käsittäväksi Nuortasavaltalaisten Liitoksi, josta haluttiin muodostaa ”todellinen keskiluokan puolue”, ja jonka tuli olla valmis seuraaviin eduskuntavaaleihin mennessä.⁴⁴⁵ Vaikka yksikään suunnitelmista ei lopulta toteutunut, nuortasavaltalaisuuden ympärillä käyty keskustelu kertoo rohkaistuneesta mielialasta, joka vasemmistopiirien keskuudessa Mäntsälän

⁴⁴² Seuran johtokunta hyväksyi *Tulenkantajat* äänenkannattajan nimeksi ilman vastalauseita, vaikka keskustelun yhteydessä ”uusiakin ehdotuksia käsiteltiin”. Uusia nimiehdotuksia ei ole kirjattu pöytäkirjaan. Tulenkantajain Seuran johtokunnan pöytäkirja 22.2.1932, § 4. TA TuSA, Pöytäkirjat, Kansio C1.

⁴⁴³ Tulenkantajain Seuran johtokunnan pöytäkirja 22.2.1932, § 6. TA TuSA, Pöytäkirjat, Kansio C1. Ks. myös Saarenheimo 1984, 183–189.

⁴⁴⁴ *Tasavalta*-lehden ensimmäisen numeron julkaisupäiväksi oli suunniteltu 15.5.1932. Tulenkantajain Seuran johtokunnan pöytäkirja 12.3.1932, § 2. TA TuSA, Pöytäkirjat, Kansio C1.

⁴⁴⁵ Tulenkantajain Seuran johtokunnan pöytäkirjat 3.3.1932 § 3; 7.3.1932, § 2; 12.3.1932, § 2; 15.3.1932, § 2; 15.4.1932, § 1. TA TuSA, Pöytäkirjat, Kansio C1.

kapinan jälkeen vallitsi.⁴⁴⁶ Toteutuessaan suunnitelmat olisivat kuitenkin saattaneet tehdä Tulenkantajain Seuran tarpeettomaksi, mikä osoittaa samalla, ettei tulenkantajien käsitteellä koettu olleen vasemmistolaisen – tai tässä tapauksessa tasavaltalaisen – ideologian kannalta kevään 1932 ilmapiirissä välttämätöntä itseisarvoa.

Lokakuussa 1932 Nuortasavaltalaisten Liittoa koskevasta suunnitelmasta luovuttiin lopullisesti, koska Tulenkantajain Seuran arveltiin ”soveltuvan parhaiten tulevaisuuden tarpeisiin”.⁴⁴⁷ Siinä missä nuortasavaltalaisuuteen kiinnittynyt ohjelma oli ollut puhtaasti poliittis-yhteiskunnallinen, palasivat suomalaisen kulttuurin tilaa koskevat kysymykset nyt takaisin asialistalle. Seuran äänenkannattajasta, jonka nimi palautettiin *Tulenkantajiksi*, haluttiin tehdä ensisijaisesti kulttuurilehti, jonka taakse varsinkin kirjallisuustieteelliset piirit pyrittiin sitouttamaan. Lehden keskeisiksi tehtäviksi asetettiin ”luovan kritiikin suorittaminen yhteiskunnallisessa hengessä” ja ”taistelu kulttuurinvapauden puolesta”.⁴⁴⁸ Ensimmäisen numeron ilmestyttyä Erkki Vala toivoi Tulenkantajain Seuran asettuvan yksimielisesti lehden taakse:

Lehti, Tulenkantajat, on nyt seuran jäsenten arvosteltavana ja johtokunta toivoo, että seura voisi yksimielisesti asettua tämän lehden taakse ja asemissaan myös lujasti pysyä huolimatta vastustajiemme erilaisista yrityksistä sen nujertamiseksi, yrityksistä, joita varmasti ennen pitkään tullaan tekemään. Nationalismi on uudessa lehdessä jätetty syrjään; lehden avustajat on valittu aivan kielirajoista välittämättä. Selvän oikeistosuunnan ottaneet kirjailijat on toisaalta jätetty syrjään, koska yhteistyö heidän kanssaan ehdottomasti olisi mahdotonta. Ensimmäinen numero on ”diplomaattisista syistä” kirjoitettu varsin hillittyyn ja arvokkaaseen sävyyn.⁴⁴⁹

Vala maksoi *Tulenkantajat*-lehden ensimmäisen numeron kustannukset ja antoi vuoden 1933 alussa Seuralle vakuutuksen, että hän vastaisi jatkossakin henkilökohtaisesti lehden rahoituksesta.⁴⁵⁰ Toukokuussa jouduttiin kuitenkin toteamaan, ettei

⁴⁴⁶ Mauriala 2005, 257–260; Koivisto 1997, 64–65. Myös Erkki Vala oli sen kannalla, että poliittiseen taisteluun tulisi ryhtyä, jos sen seurauksena kansanvalta voitaisiin palauttaa ja suojeluskuntajärjestö lakkauttaa. Tulenkantajain Seuran johtokunnan pöytäkirja 15.3.1932, § 3. TA TuSA, Pöytäkirjat, Kansio C1.

⁴⁴⁷ Puutteelliset pöytäkirjamerkinnot eivät paljasta lopullisen päätöksen taustoja. Tulenkantajain Seuran johtokunnan pöytäkirja 15.10.1932, § 1. TA TuSA, Pöytäkirjat, Kansio C1.

⁴⁴⁸ Tulenkantajain Seuran johtokunnan pöytäkirja 15.10.1932, § 4. TA TuSA, Pöytäkirjat, Kansio C1.

⁴⁴⁹ Tulenkantajain Seuran pöytäkirja 27.11.1932, § 3. TA TuSA, Pöytäkirjat, Kansio C1.

⁴⁵⁰ *Tulenkantajat*-lehden toisen numeron kustannuksista vastasi Tulenkantajain Seura. Vala 1976, 218.

lehti ensimmäisinä kuukausinaan ollut saavuttanut läheskään sitä suosiota, mitä siltä oli odotettu.⁴⁵¹ Taloudellisen tilanteen uhatessa lehden jatkoa Vala ehdotti, että *Tulenkantajia* ryhtyisi jatkossa julkaisemaan Seuran ulkopuolinen osakeyhtiö. Seura antoi alustavan suostumuksensa, mutta vain siitä syystä, että lehden jatkuva ilmestyminen pystyttäisiin turvaamaan ja sillä ehdolla, ettei lehden päämäärä ja ohjelma muuttuisi toiseksi kuin mitä Tulenkantajain Seura edusti.⁴⁵² Lokakuussa 1933 perustetun Nuorten Kustannusliike Oy:n, jonka toiminnasta Vala otti taloudellisen vastuun, tarkoituksena oli ensisijaisesti *Tulenkantajien* ilmestymisen turvaaminen.⁴⁵³ Joulukuussa Seura päätti, että tulenkantajat-nimi tulisi edelleen jäämään kustannusosakeyhtiön ja Seuran keskinäisen sopimuksen mukaisesti Seuran haltuun. Seura puolestaan lupautui luovuttamaan lehden julkaisuoikeudet uudelle yhtiölle toistaen samalla ehtonsa, jonka mukaan yhtiön lehteä julkaistessaan tuli noudattaa Seuran ohjeita ja päätöksiä.⁴⁵⁴

Tulenkantajat-lehden siirtyminen uuden kustannusyhtiön omistukseen muodostui vedenjakajaksi Erkki Valan ja Tulenkantajain Seuran suhteiden huononemisessa. Taustalla vaikutti ASS:n piirissä vuodesta 1933 lähtien tapahtunut radikalisoituminen, jonka myötä Tulenkantajain Seuran sosialistijäsenten äänet alkoivat voimistua ja Seuralta edellytettiin tiukempaa marxilaista orientoitumista.⁴⁵⁵ Skisma tiivistyi Erkki Valan ja Raoul Palmgrenin väliseen kiistaan koskien tulenkantajien ideologista puolueettomuutta, mikä lopulta johti Valan eroon Seuran puheenjohtajan paikalta.

⁴⁵¹ *Tulenkantajat*-lehden maksavia tilaajia oli johtokunnan mukaan kyseisellä hetkellä 487 ja kokonaislukijamäärä noin 850. Tulenkantajain Seuran johtokunnan pöytäkirja 12.5.1933, § 2. TA TuSA, Pöytäkirjat, Kansio C1. *Tulenkantajat*-lehti joutui myös vakuuttamaan lukijoitaan siitä, että ulkopuolisen rahoituksen puuttuessa se pystyi pysymään riippumattoma ulkopuolisesta painostuksesta. Lehden avustajille ei maksettu toimittajapalkkioita, vaan kaikki perustui vapaaehtoistyöhön. Painatuskulut pystyttiin korvaamaan tilaus- ja ilmoitusmaksuilla. Ks. ”Tiedonanto Tulenkantajain ystäville.” TK 18.2.1933, no. 7, s. 2.

⁴⁵² Tulenkantajain Seuran pöytäkirja 3.9.1933, § 1. TA TuSA, Pöytäkirjat, Kansio C1.

⁴⁵³ Alun alkaen kustannusyhtiön nimeksi piti tulla ”Kustannusyhtiö Tulenkantajat”. Koinimeä ei kuitenkaan hyväksytty, koska Tulenkantajain Osakeyhtiön (1928–1930) nimi oli ollut liian vastaavanlainen. Tulenkantajain Seuran johtokunnan pöytäkirjat 6.9.1933, § 1; 13.9.1933, § 3; 2.10.1933, § 2. TA TuSA, Pöytäkirjat, Kansio C 1. Vrt. ””Tulenkantajia” kustantamaan osakeyhtiö.” TK 9.9.1933, no. 28, s. 3; ”Nuorten Kustannusliike perusteilla.” TK 7.10.1933, no. 32, s. 2.

⁴⁵⁴ Tulenkantajain Seuran johtokunnan pöytäkirja 17.12.1933, § 2. TA TuSA, Pöytäkirjat, Kansio C1.

⁴⁵⁵ Suomalaisille kommunisteille oli 1930-luvun alussa tyypillistä, että he osallistuivat poliittiseen toimintaan erilaisten julkisten järjestöjen kautta, sillä SKP:n toiminta ei elpynyt riittävän toimintakykyiseksi 1930-luvun aikana. Haataja et al. 1976, 198–199. Vuonna 1925 perustetun Akateemisen Sosialistiseuran jäseniä oli kuulunut Tulenkantajain Seuraan sen perustamisesta lähtien ja useat heistä vaikuttivat 1930-luvulla myös Seuran johtokunnassa. Erkki Vala oli puolestaan liittynyt ASS:n jäseneksi vuonna 1932. Mauriala 2005, 260.

Palmgren oli 1930-luvun alkuvuosina edennyt nopeasti Kansallisen Edistyspuolueen vapaamielisestä ylioppilasyhdistyksestä ASS:n radikaaliin vasemmistosiipeen, jonka jäseniä kriitikot luonnehtivat vulgaarimarxilaisiksi. Mäntsälän kapina jyrkensi Palmgrenin poliittista ajattelua ja hänen näkyvin marxilainen kautensa sijoittui vuosiin 1934–1935. Kautskyn luokkataistelukäsitetä ja Leninin imperialismiteoriaa soveltaneen Palmgrenin kulttuuripoliittiset kirjoitukset muodostuivat tänä aikana poleemisiksi ja hyökkääviksi. Itsensä kaltaisia ”radikaleja vasemmistointellektuelleja” Palmgren piti 1930-luvun Suomessa tietoisena etujoukkona oikeistolaista taantumusta vastaan.⁴⁵⁶

Lokakuussa 1933 Tulenkantajain Seuran johtokunta joutui huomauttamaan Palmgrenia siitä, että Seuran ulkopuolella jäsenten tuli esiintyä yksityishenkilöinä ja puhua omalla vastuullaan. Tapaus liittyi sosialidemokraattien tilaisuuteen, jossa Palmgren oli esiintynyt Tulenkantajain Seuran nimissä. Palmgren esitti johtokunnalle vastahuomautuksen, jonka mukaan Seuran jäsenten ei ollut hyväksyttävää ”toiminnallaan edistää pyrkimyksiä, jotka vahvasti ovat Seuran pyrkimysten vastaisia.”⁴⁵⁷ Toukokuussa 1934 oli vuorostaan Palmgrenin vuoro esittää johtokunnalle valitus päätoimittaja Valasta, joka oli kieltäytynyt julkaisemasta *Tulenkantajissa* hänen polemiikkiaan ”Sasu Punaisen hyökkäystä vastaan.” Johtokunta katsoi, että Vala oli Nuorten Kustannusosakeyhtiön toimitusjohtajana ja *Tulenkantajien* päätoimittajana ”vastoin valtuuksiaan” harjoittanut painostusta lehden sisältöön nähden ja velvoitti häntä huolehtimaan, ettei kyseinen menettely enää toistuisi.⁴⁵⁸

Nuorten Kustannusliikkeen perustamisen jälkeen *Tulenkantajat*-lehti ja Tulenkantajain Seura olivat juridisesti eronneet toisistaan. Lehti kuitenkin jatkoi Seuran äänenkannattajana, minkä lisäksi Vala oli sitoutunut noudattamaan Seuran ohjelmaa ja päämääriä. Ongelmalliseksi tilanteen teki epäselvyydet koskien ohjelman varsinaista sisältöä samoin kuin, että Valalla Seuran puheenjohtajana oli mahdollisuus myös itse vaikuttaa lehden päämäärien asettamiseen. Seuran vuonna 1929 hyväksymä ohjelma oli osittain menettänyt ajankohtaisuutensa,⁴⁵⁹ eivätkä keskustellut sosialistisesta tai nuortasavaltalaisesta yhteiskuntaohjelmasta olleet sittemmin johtaneet sitoviin päätöksiin. Johtokunnan pöytäkirjojen perusteella Seuran ohjel-

⁴⁵⁶ Koivisto 1997, 81; Koivisto 1999, 314–315, 319.

⁴⁵⁷ Tulenkantajain Seuran johtokunnan pöytäkirja 27.10.1933, § 3. TA TuSA, Pöytäkirjat, Kansio C1. Vuonna 1934 Palmgren arvosteli *Soihdussa* SDP:n kulttuuripoliittista ohjelmaa, josta hänen mukaansa puuttui luokkataisteluhenki. Ks. Raoul Palmgren: ”Puolueen kulttuuripoliittikka.” *SO* 1934, no. 3. Vrt. Koivisto 1999, 315.

⁴⁵⁸ Tulenkantajain Seuran johtokunnan pöytäkirja 13.5.1934, § 4. TA TuSA, Pöytäkirjat, Kansio C1.

⁴⁵⁹ Varsinkin Euroopan Yhdysvaltojen muodostuminen ei enää vuodesta 1932 eteenpäin ollut Tulenkantajain Seurassa esillä. Paneurooppa-aatteen kehityksestä Suomessa, ks. Heikkilä 2017, 26–45.

ma vuodesta 1932 eteenpäin vaikuttaa olleen ennen kaikkea suuntaa antava.⁴⁶⁰ Toisekseen ohjelman sisällä vaikutti kaksi kilpailevaa tulkintaa: Seuran johtokunnan asettamat periaatteet ja *Tulenkantajat*-lehden toimitukselliset linjaukset.

Erkki Valan ja Tulenkantajain Seuran välit heikkenivät tasaisesti vuoden 1934 aikana ja tulehtuivat lopullisesti tammikuussa 1935. Vala esitti tuolloin Seuran johtokunnalle, ettei *Tulenkantajat*-lehdelle edellisenä vuonna asetettu toimituskunta ollut vastannut tarkoitustaan, vaan siinä oli ilmennyt ”tulenkantajille vieraita, ennen kaikkea ASS:n intressejä”, joita väritti ”yksipuolueisuus ja kankeus”. Valan oli täytynt omien sanojensa mukaan suojella lehden vapaamielisiä avustajia toimituskunnan ”yksipuoliselta marxilaisuudelta”. Vala myös väitti, että toimituskunta oli työskennellyt Seuran ja lehden alkuperäisiä päämääriä vastaan. Seuran tehtävänä oli nyt harkita, halusiko se edelleen pitää lehteä äänenkannattajanaan.⁴⁶¹ Palmgrenin vastauksen mukaan Vala oli Seuran puheenjohtajana

rikkonut virkavelvollisuutensa huolehtia seuran eduista. Oleellista tapahtuneessa on se, että päätoimittaja on syrjäyttänyt seuran asettaman toimitusneuvoston ja poistanut omin valtuuksin lehden otsikosta seuran nimen. [...] Edelleen osoitti puhuja [Palmgren] pöytäkirjan perusteella, ettei seuran ja lehden suunnasta voida puhua, mikäli niinä ei pidetä sekavaa harhailua, vaan että niiden tehtävät ovat muuttuneet olosuhteiden mukana. Toimitusneuvosto on toiminut tätä silmällä pitäen, käsittäen lehden tulleen määrätietoisena marxilaisen valistustyön vaiheeseen. Se on pitänyt silmällä yhtenäistä vasemmistopolitiikkaa, mistään vieraista intresseistä ei voida puhua.⁴⁶²

⁴⁶⁰ Arkistomateriaali ei anna suoraa vastausta siihen, mikä Tulenkantajain Seuran ohjelma vuodesta 1932 eteenpäin tarkalleen ottaen oli. Raoul Palmgren totesi alkuvuodesta 1935, ettei Seuran ja *Tulenkantajat*-lehden varsinaisesta ohjelmasta voinut puhua, vaan kyseessä oli ollut pääasiassa ”sekavaa harhailua”. Helmer Adler protestoi kuitenkin Palmgrenin ajatusta vastaan vedoten siihen, että lehti oli säilynyt hengissä juuri kehittymiskyynsä johdosta. Tulenkantajain Seuran johtokunnan pöytäkirja 26.1.1935, § 2. TA TuSA, Pöytäkirjat, Kansio C1. Toisinaan arkistomateriaalissa viitataan myös Seuran ”sääntöihin” ja ”periaatteisiin”, joista ei kuitenkaan ole säilynyt kirjallisia dokumentteja. Ks. esim. ”Ehdotus sopimukseksi Tulenkantajat lehden toimittajan ja Tulenkantajain seuran välisistä suhteista.” TA TuSA, Sekalaista, Kansio H1. Erkki Vala on myös toisen maailmansodan jälkeisissä muistelmissaan kertonut *Tulenkantajat*-lehden ohjelman olleen yksiselitteinen: ”Lähemmäksi pohjoismaita. Yhdessä niiden kanssa meidän on jaettava kohtalomme”. ”Tulenkantajain muistelmia”, s. 131. SKS KiA ErVa, Käsikirjoitusaineisto, Kansio 7.

⁴⁶¹ Tulenkantajain Seuran johtokunnan pöytäkirja 26.1.1935, § 2. TA TuSA, Pöytäkirjat, Kansio C1.

⁴⁶² Tulenkantajain Seuran johtokunnan pöytäkirja 26.1.1935, § 2. TA TuSA, Pöytäkirjat, Kansio C1.

Tulenkantajain Seura oli päätetty poistaa lehden julkaisijan paikalta ensimmäisen kerran jo maaliskuussa 1934 ja sen tilalle asettaa Nuorten Kustannusliike. Muutos oli kuitenkin mahdollista toteuttaa vasta sen jälkeen, kun kustannusliike oli saatu rekisteröityä.⁴⁶³ Osakepääoman jäädessä liian pieneksi rekisteröinti epäonnistui, minkä seurauksena Vala päätyi jälleen henkilökohtaisesti vastaamaan lehden taloudesta. Valan mukaan tässä tilanteessa oli asianmukaista, että lehden julkaiseminen siirtyisi yksin hänen nimiinsä.⁴⁶⁴ Johtokunta piti Valan ajatusta epäsolidaarisena ja muistutti häntä jälleen siitä, että oli Seuran tehtävä valvoa lehden sisältöä. Tämän varmistamiseksi päätoimittajan tueksi päätettiin asettaa toimitusneuvosto. Vala myöntyi ehdotukseen, mutta toivoi neuvostoon mukaan myös ”eräitä lehteä lähellä olevia kirjailijoita”. Helmer Adler, joka jo aikaisemmin oli huomauttanut tiettyjen *Tulenkantajissa* julkaistujen kirjoitusten ”epäsosialistisesta” luonteesta, piti kuitenkin ehdotusta epätarkoituksenmukaisena. Johtokunta yhtyi Adlerin kantaan ja toimitusneuvoston jäseniksi nimitettiin Katri Vala, Mauri Ryömä, Nyrki Tapiovaara, Tapio Tapiovaara ja Raoul Palmgren.⁴⁶⁵

Kuten Erkki Sevänen on muistuttanut, Erkki Vala oli 1930-luvun Suomessa yksi harvoista politiikan kentälle kriittisiä interventioita tehneistä vapaista intellektuelleista.⁴⁶⁶ Järnefeltiläiseen humanismiin ja stählbergiläiseen edistysmielisyyteen sitoutuneena Valan keskeisiksi arvoiksi muodostuivat sanan- ja yksilönvapauden puolustaminen.⁴⁶⁷ Vala toteutti toiminnassaan näkyvästi moraalisen liberalismin lähtökohtia, joiden mukaan yksilöllä on oltava oikeus olla suojeltuna valtion pakkoineilta, tulla tasapuolisesti kohdelluksi muiden valtion kansalaisten kanssa sekä esittää vapaasti mielipiteitään ja ajatuksiaan valtiota vastaan.⁴⁶⁸ Samat päämäärät Vala asetti tammikuussa 1935 myös tulenkantajille:

⁴⁶³ Tulenkantajain Seuran johtokunnan pöytäkirjat 4.3.1934, § 1; 6.4.1934, § 4. TA TuSA, Pöytäkirjat, Kansio C1.

⁴⁶⁴ Tulenkantajain Seuran johtokunnan kokouspöytäkirjat 29.4.1934, § 5; 4.5.1934, § 2; 16.9.1934, § 10. TA TuSA, Pöytäkirjat, Kansio C1.

⁴⁶⁵ Tulenkantajain Seuran johtokunnan pöytäkirjat 23.9.1934, § 3 & 3.10.1934, § 6. TA TuSA, Pöytäkirjat, Kansio C1.

⁴⁶⁶ Sevänen 1997, 51–52.

⁴⁶⁷ Valan näkemyksestä itsestään ”stählbergiläisenä edistysmielisenä”, ks. ”Tulenkantajain muistelmia”, s. 148, 153. SKS KiA ErVA, Käsikirjoitusaineisto, Kansio 7. Stählbergin johtaman Kansallisen Edistyspuolueen ohjelman mukaan valtion tärkeimpänä tehtävänä pidettiin itsenäisyyden säilyttämistä, järjestyksen ylläpitoa sekä kansalaisen hengen ja omaisuuden turvaamista. Mickelsson 2007, 111; Luoto 1983, 265–276. Stählbergin vaikutuksesta 1930-luvun liberaalipiireihin ks. myös Kurjensaari 1967, 32–39.

⁴⁶⁸ Roy C. Macridis on luokitellut liberalismiin kolmeen eri alueeseen: moraaliseen, poliittiseen ja taloudelliseen. Moraalinen liberalismi jakaantuu edelleen kolmeen osa-alueeseen (*Personal Liberty, Civil Liberty & Social Liberty*). Macridis 1992, 25–27. Vrt. Luoto 1983, 11.

Tulenkantajat on vähitellen kehittynyt nykyiseen vaiheeseensa. Se on julkaissut ja julkaisee edelleen sosialistisia kirjoituksia, mutta suvaitsee myöskin vapaamielisten kannanottoja palstoillaan. Tämä asenne ei kuitenkaan merkitse mitään latteutta ja värittömyyttä, kuten kai lehden lukijat ovat todenneet, vaan usein hyvinkin jyrkkiä kannanottoja. Nämä kannanotot määrää työtätekevien joukkojen etu, sillä Tulenkantajat on ja pysyy kapitalisminvastaisena aikakauslehtenä. Sellainen ”liberalistinen” kanta, että on ”ymmärrettävä” kaikkea, siis mitä sortoa tahansa, on kaukana Tulenkantajista. Sellaista lehteä, joka tyydyttäisi kaikkia, ei ole olemassakaan.⁴⁶⁹

Valan omaksuma liberalismi ajoi hänet 1930-luvulla Tulenkantajain Seuran lisäksi ristiriitoihin myös Sosialidemokraattisen Puolueen kanssa. SDP oli suhtautunut puolueen sisäiseen vasemmisto-oppositioon kriittisesti läpi 1930-luvun ja antanut esimerkiksi ASS:n vasemmistosiivelle varoituksen vuonna 1934 Raoul Palmgrenin esitettyä kritiikkiä puolueen kulttuuripoliittista linjaa vastaan.⁴⁷⁰ Erkki Vala oli ollut SDP:n jäsen vuodesta 1932 eteenpäin, mutta ei ollut osallistunut puolueen toimintaan käytännössä mitenkään, vaan sen sijaan korostanut *Tulenkantajat*-lehden riippumattomuutta puolueen päälinjasta.⁴⁷¹ Tilanne eskaloitui vuoden 1937 hallitusneuvotteluiden yhteydessä. Maalaisliitto epäili, ettei SDP ollut puolueeseen kuuluvan ”kommunistisen aineksen” vuoksi vapaa toimimaan neuvotteluissa sovittulla tavalla.⁴⁷² SDP päätti tässä tilanteessa erottaa puolueen jäsenyydestä tulenkantajien piiriin kuuluneista vasemmistointellektuelleista Mauri Ryömän, Raoul Palmgrenin ja Erkki Valan.⁴⁷³

Vala oli jo tammikuussa 1935 kirjoittanut, että taistelussaan ”mahdollisimman suuren joukon edun ja onnen puolesta” *Tulenkantajat*-lehti joutui monessa tapauksessa omaksumaan kannan, joka ei noudattanut ”virallisen työväenpuolueen” linjaa.⁴⁷⁴ SDP:n vuonna 1937 esittämän kritiikin mukaan *Tulenkantajissa* oli jatkuvasti hyökkäilty puoluetta vastaan, vääristely eduskuntaryhmän toimintaa ja valheellisesti halvennettu vastuunalaisia tehtäviä hoitavia puoluetovereita. Tulenkantajien katsottiin näin määrätietoisesti vahingoittaneen SDP:n pyrkimyksiä, mistä Vala joutui nyt vastaamaan.⁴⁷⁵ Vala kiisti syytökset osoittaen myös SDP:lle periaatteensa sananvapauden merkityksestä: ”Jos jäsenyys maan suurimmassa de-

⁴⁶⁹ Majava [Erkki Vala]: ”Eteenpäin.” *TK* 12.1.1935, no. 2, s. 2.

⁴⁷⁰ Koivisto 1999, 315.

⁴⁷¹ Kosunen 2011, 128.

⁴⁷² Soikkanen 1983, 32.

⁴⁷³ Rentola 1994, 82.

⁴⁷⁴ Majava [Erkki Vala]: ”Eteenpäin.” *TK* 12.1.1935, no. 2, s. 2.

⁴⁷⁵ Suomen Sosialidemokraattisen Puolueen puoluetoimikunnan päätöslauselma 7.3.1937. Sit. Erkki Vala: ”Sosialidemokraattinen puolue ja Tulenkantajat.” *TK* 15.5.1937, no. 20, s. 6.

mokraattisessa puolueessa merkitsee sitä, että rakentava arvostelu puolueen yleislinjasta on luvatonta, on jäsenyydellä toinen merkitys kuin mitä tähän asti olen luullut”.⁴⁷⁶

Kun Tulenkantajain Seuran ja *Tulenkantajat*-lehden kiistaan ei tammikuussa 1935 ollut löytynyt ratkaisua, asetti Seuran johtokunta Valan pyynnöstä erityisen komitean selvittämään asiaa. Vastausta etsittiin siihen, oliko lehdellä oikeutta käyttää tulenkantajien nimeä, kun se ilmeisesti ei enää tunnustanut Seuran sääntöjä.⁴⁷⁷ Kompromissiratkaisuna komitea esitti, että Valalla säilyisi oikeus käyttää lehdessä Seuran nimeä sillä ehdolla, että hän sitoutuisi noudattamaan Seuran ”nykyisten” sääntöjen määräämiä periaatteita. Lisäksi Seuralla olisi oikeus tehdä huomautuksia lehden poiketessa sen periaatteista ja tilanteen niin vaatiessa myös palauttaa nimi itselleen.⁴⁷⁸ ”Kompromissin” tarkoituksena oli palvella yksinomaisesti Seuran vasemmistosiiven etuja, mikä näkyi Valan vastauksessa:

Seura ei voi luovuttaa kenellekään sellaista, mitä se ei omista, eikä Seuralla ole mitään perusteita väittää omistavansa Tulenkantajat-lehteä, koska Seura päinvastoin on asettanut minut yksityisesti vastaamaan lehden taloudesta lehteä perustettaessa ja sen jälkeen. [...] Seuralla ei ole oikeutta tehdä päätöksiä lehdestä, josta se ei ole kantanut mitään vastuuta, jonka levittämiseksi se ei ole sanottavia tehnyt ja jonka aikaansaamisessa sillä joka suhteessa on hyvin minimaalinen osuus.⁴⁷⁹

Vala oli vuoden 1935 alusta lähtien haastanut *Tulenkantajat*-lehdessä avoimesti Seuran marxilaisjäsenten mielipiteitä ja tavoitteita. Vala esimerkiksi väitti ASS:n toiminnan johtaneen siihen, etteivät luokkatietoiset työläiset enää tunteneet halua äänestää vasemmistososialidemokraatteja. ASS, joka ”parhaiten sai äänensä kuulumaan”, oli vääränalaisella oppositioasenteellaan osoittanut, ettei heillä ollut yhteyttä joukkoihin. Tulenkantajat oli Valan mukaan silti myös jatkossa valmis tukemaan sosialististen ylioppilaiden pyrkimyksiä, mutta ehtona oli ASS:n yhtymien tulenkantajiin – ei toisin päin.⁴⁸⁰

⁴⁷⁶ Erkki Vala: ”Sosialidemokraattinen puolue ja Tulenkantajat”. *TK* 15.5.1937, no. 20, s. 6. Valan ja SDP:n välirikosta, ks. myös Erkki Vala: ”Tanner ja tulenkantajat.” *TK* 15.5.1937, no. 20, s. 7; Majava [Erkki Vala]: ”Tulenkantajat-nimistä lehteä on tarmokkaasti levitettävä.” *TK* 12.6.1937, no. 24, s. 3.

⁴⁷⁷ Tulenkantajain Seuran johtokunnan pöytäkirja 18.2.1935, § 2. TA TuSA, Pöytäkirjat, Kansio C1.

⁴⁷⁸ Ehdotus sopimukseksi Tulenkantajat-lehden toimittajan ja Tulenkantajain Seuran välisestä suhteista. TA TuSA, Sekalaista, Kansio H1.

⁴⁷⁹ Erkki Valan kirje Tulenkantajain Seuralle 18.3.1935. TA TuSA, Sekalaista, Kansio H1.

⁴⁸⁰ [Erkki Vala]: ”Mitä tehdä?” *TK* 2.2.1935, no. 5, s. 1, 3.

Palmgrenin mukaan *Tulenkantajien* kirjoitusten tarkoituksena oli vaikeuttaa lehden ja Seuran suhdetta arvioineen komitean työtä.⁴⁸¹ Maaliskuussa 1935 järjestetyssä Seuran vuosikokouksessa Valalle annettiin tunnustus hänen tekemästään työstä *Tulenkantajat*-lehden hyväksi, mutta samalla myös hyväksyttiin ponsi lehden palauttamisesta Seuralle. Vastalauseena Erkki Vala kieltäytyi jatkamasta Seuran puheenjohtajana ja hänen tilalleen nimitettiin Katri Vala.⁴⁸² Seuran johtokunnan kokoukset käsittelivät kevään 1935 aikana lähes yksipuolisesti *Tulenkantajat*-lehden omistussuhteisiin liittyviä kysymyksiä. Vala ei ollut enää valmis kompromisseihin, vaan vaati ehdotonta omistusoikeutta lehteen.⁴⁸³ Maaliskuun lopussa johtokunta joutui toteamaan, ettei se ollut onnistunut järjestämään lehden ja Seuran suhteita tyydyttäväksi.⁴⁸⁴ Käytännössä Seuran marxilaissiipi oli myöntänyt tappionsa jo aikaisemmin. Palmgren ja Ryömä katsoivat *Tulenkantajat*-lehdestä muodostuneen Erkki Valan ”oma afääri”, minkä seurauksena oli ennen muuta valvottava, ettei Vala käyttäisi Seuran nimeä vääriin tarkoituksiin.⁴⁸⁵

Ilman omaa äänenkannattajaa keskeinen osa Tulenkantajain Seuran tarkoituksesta katosi ja kesän 1935 jälkeen sen toiminta alkoi hiipua. 1930-luvun lopun vuosikertomuksissa nousee esiin ylivoimainen työtaakka, joka Seuran harteille oli kertynyt sen muodostaessa kansanvaltaista rintamaa. Tilanteen kerrotaan johtaneen ylikuormitukseen ja ”seuran sisäisen toiminnan ajoittaiseen heikkouteen”.⁴⁸⁶ Toisaalta vuosikertomuksissa muistutetaan, ettei Seuran vähäinen toiminta johtunut jäsenten passiivisuudesta vaan päinvastoin siitä, että useat jäsenistä olivat ”keskittäneet toimintansa useille muille suunnille”.⁴⁸⁷ Käytännössä kyseessä oli Valaa

⁴⁸¹ Tulenkantajain Seuran johtokunnan pöytäkirja 18.2.1935, § 3. TA TuSA, Pöytäkirjat, Kansio C1.

⁴⁸² Tulenkantajain Seuran vuosikokouksen pöytäkirja 3.3.1935, § 4, § 6. TA TuSA, Pöytäkirjat, Kansio C1.

⁴⁸³ Tulenkantajain Seuran johtokunnan pöytäkirja 19.3.1935, § 2. TA TuSA, Pöytäkirjat, Kansio C1.

⁴⁸⁴ Tulenkantajain Seuran johtokunnan pöytäkirja 22.3.1935, § 1. TA TuSA, Pöytäkirjat, Kansio C1.

⁴⁸⁵ Tulenkantajain Seuran johtokunnan pöytäkirja 19.3.1935, § 2. TA TuSA, Pöytäkirjat, Kansio C1.

⁴⁸⁶ Tulenkantajain Seura ry:n toimintakertomus toimikaudelta 1936–1937. TA TuSA, Kertomuksia, Kansio D1.

⁴⁸⁷ Vuosikertomus Tulenkantajain Seura ry:n toimikaudelta 1937–1938. TA TuSA, Kertomuksia, Kansio D1. Vuoden 1933 ja 1934 aikana Tulenkantajain Seura kokoontui suurin piirtein kerran kuussa ja johtokunta noin 20 kertaa vuodessa. Vuosien 1935–1937 kokoon-tumisten lukumäärät ovat seuraavat: 1935 (Seura 6, johtokunta 8), 1936 (Seura 3, johtokunta 10), 1937 (Seura 1, johtokunta 7). Kosunen 2011, 86. Vuodelta 1938 on säilynyt yksi Seuran pöytäkirjoista, vuodelta 1939 ei ainoatakaan.

vastustaneiden marxilaisten siirtyminen *Kirjallisuuslehden* avustajiksi alkuvuodesta 1935 ja kulttuurijärjestö Kiilan synty tammikuussa 1936.⁴⁸⁸

Tulenkantajain Seura oli perustamisestaan lähtien asettunut tukemaan kansanvaltaisen ajattelutavan lujittamista, mikä samalla oli yhdistänyt tulenkantajien nimen vasemmistolaiseen ideologiaan.⁴⁸⁹ Lapuanliikkeen kasvun seurauksena tavoitteet kirkastuivat ja sosialistisen yhteiskuntaohjelman laatiminen oli vuodesta 1932 eteenpäin tulenkantajien piirissä yhä näkyvämmän esillä. Tässä tilanteessa myös Erkki Vala oli tietyin varauksin sosialistisen ohjelman kannalla. ASS:n radikalisoituminen vuodesta 1933 eteenpäin, mikä näkyi varsinkin Palmgrenin marxilaisuudessa, sai Valan kuitenkin arvioimaan uudestaan suhdettaan sosialismiin. Ristiriitojen kasvuun vaikutti samanaikaisesti *Tulenkantajat*-lehden määräysvallan siirtyminen Nuorten Kustannusosakeyhtiön kautta yhä laajemmin Valan hallintaan. Ideologisen rajankäynnin ohessa kulkivat jatkuvasti toimeentuloon ja vastuun jakautumiseen liittyvät inhimilliset kysymykset sekä Valan tunne siitä, että Tulenkantajain Seura käytti häntä hyväkseen.

Tulenkantajuudesta oli viimeisen kymmenen vuoden aikana muodostunut Valalle elämäntyö. Oikeistoradikalismien nousu ja ensimmäisen *Tulenkantajat*-lehden menetys oli vahvistanut Valan uskoa tulenkantajien käsitteeseen, jota hän jatkossa yhä voimakkaammin pyrki suojelemaan ”vierailta intresseiltä”. Ensimmäinen puolustautuminen tapahtui Nuoren Voiman Liiton julkilausumaa vastaan, jota seurasi marxilaisten halu kytkeä tulenkantajuus oman ideologisen sanomansa tunnusmerkiksi. Valan halu pysytellä puolueettomana yksilönä keskellä Suomen 1930-luvun sisäpoliittisia kamppailuja tuomittiin epäsolidaariseksi toiminnaksi SDP:n puoluehallinnosta ASS:n ääri vasemmistoon saakka.

Vasemmistolaisen tulenkantajuuden – jos näin voi sanoa – historian lyhyys näkyi kuitenkin siinä, ettei tulenkantajien nimen rakentamista puhtaan sosialistiseksi käsitteeksi pidetty itsetarkoituksellisenä, vaan nimi oli myös korvattavissa. Esimerkiksi vuoden 1932 suunnitelma Nuortasavaltalaisten Yhdistyksestä oli osittain sidoksissa siihen sosialistiseen yhteiskuntaohjelmaan, joka aikaisemmin oli haluttu kiinnittää osaksi tulenkantajien käsitettä. Samoin kuin AKS vuonna 1930, marxilaiset olivat kiinnostuneita tulenkantajien nimestä ensisijaisesti sen tarjoaman näkyvyyden vuoksi, mutta mitään syvempää käsitystä tulenkantajuuden luonteesta

⁴⁸⁸ Ks. Sallamaa 1994, 59. Erkki Vala erosi Tulenkantajain Seuran johtokunnasta kesäkuussa 1936. Syitä eroon olivat Valan antamien tietojen mukaan ajan riittämättömyys ja Seuran johtokunnan enemmistön menettely kevään eduskuntavaalien yhteydessä. Kirjallisessa eroilmoituksessaan Vala myös kertoo jäävänsä jäseneksi Seuraan, jossa hän toivoo tulevaisuudessa kaikkien demokraattisten suuntien viihtyvän. Erkki Valan kirje Tulenkantajain Seuralle 27.6.1936. TA TuSA, Jäsenasioita, Kansio H1.

⁴⁸⁹ Samoin Tulenkantajain Seuran kosmopoliittinen pyrkimys Euroopan Yhdysvaltojen luomiseen saattoi tietyissä oikeistopiireissä edustaa internationalistista ja siksi vasemmistolaista päämäärää.

heidän ajatteluunsa ei liittynyt. Marxilaisten pyrkimykset kontrolloida *Tulenkantajat*-lehteä saivat puolestaan Valan toistuvasti korostamaan omaa näkemystään tulenkantajuuden merkityksestä,⁴⁹⁰ minkä seurauksena käsitteen keskeiseksi sisälöksi 1930-luvun Suomessa muodostui Erkki Valan vasemmistoliberalismi.

6.2.2 Yhteiskunnallinen uhka

Vuonna 1919 perustetun Etsivän keskuspoliisin (EK) päätehtävänä oli estää valtiota vastaan suunnatut salahankkeet. Maailmansotien välisenä aikana kyse oli käytännössä kommunistisen toiminnan kitkemisestä. Kun vuoden 1930 erityislakien seurauksena julkinen kommunismi katosi maan alle, alkoi EK kohdistaa painostustoimia niihin vasemmistopiireihin, jotka toimivat Tulenkantajain Seuran ja *Tulenkantajat*-lehden yhteydessä. Taustalla oli EK:n epäily siitä, että vasemmistoälymystö pyrki yhteistyössä kommunistien kanssa muodostamaan Suomeen Kominternin ohjeiden mukaista kansanrintamaa.⁴⁹¹ EK:n ohjesääntöön ei kuulunut neuvottelemisen epäiltyjen kanssa, vaan ainoana tarkoituksena oli estää niiden

⁴⁹⁰ Ks. Erkki Valan / nimimerkki Majavan kirjoitukset: ”Ylösousemus.” *TK* 25.11.1932, näyttenumero 1, s. 2; ”Tulenkantajain uudestisyntyminen.” *TK* 25.11.1932, näyttenumero 1, s. 1; ”Laiva kulkee eteenpäin.” *TK* 5.1.1933, no. 1, s. 1; ”Tulenkantajain vaiheet 1924–32. Historiikkia ja käsitteiden selvittelyä.” *TK* 11.2.1933, no. 6, s. 1–2; ”Tiedonanto Tulenkantajain ystäville.” *TK* 18.2.1933, no. 7, s. 2; ”Tulenkantajat tulee voittamaan.” *TK* 4.3.1933, no. 9, s. 2; ”Huomautuksia dosentti Martti Haaviolle, ’Suomalaisen Suomen’ toimittajalle.” *TK* 1.4.1933, no. 14, s. 5; ”Asioitten selvittelyä.” *TK* 30.6.1934, no. 23, s. 2; ”Eteenpäin.” *TK* 12.1.1935, no. 2, s. 2; ”Tulenkantajain erikoisnumeron johdosta.” *TK* 26.10.1935, no. 43, s. 1; ”Joulutervehdyksiä.” *TK* 19.12.1936, no. 51–52, s. 2; ”Eräs tärkeä asia.” *TK* 19.3.1937, no. 12, s. 3; ”Tulenkantajat-nimistä lehteä on tarmokkaasti levitettävä.” *TK* 12.6.1937, no. 24, s. 3.

⁴⁹¹ Kommunistinen internationaali, eli Komintern, ylläpiti vuoteen 1934 saakka Stalinin politiikan mukaista ”kommunismi yhdessä maassa” -linjaa. Lev Trotskin kansanrintamataktiikka, jossa kaikkien työväenluokkaa edustavien liikkeiden oli tarkoitus toimia yhdessä, alkoi saavuttaa uudelleen suosiota kansallissosialistien noustua Saksassa valtaan vuonna 1933. Komintern omaksui virallisesti kansanrintamataktiikan seitsemännessä maailmankongressissaan vuonna 1935, jolloin annettiin määräys, jonka mukaan eri maiden kommunistien tuli siirtyä kansanrintamapolitiikkaan muiden vasemmistopuolueiden kanssa oikeistolaisien valtopyrkimyksiä vastaan. Suomessa kansanrintaman puolesta puhui varsinkin Akateeminen Sosialistiseura, jonka äänenkannattaja *Soihdu* vaati luopumaan kommunismin vastaisuudesta ja ryhtymään ”fasisminvastaisen kansanrintaman kannalle”. Kansanrintaman käsite ilmestyi Etsivän keskuspoliisin asiakirjoihin syksyllä 1935. Ks. Mickelsson 2007, 116, 127; Mauriala 2005, 260; Elmgren 2018, 256. Vrt. *ASS – 50 taistelujen vuotta*, 1975, 14.

toiminta. Se oli kuitenkin mahdollista ainoastaan siinä tapauksessa, jos epäiltyjen, tässä tapauksessa tulenkantajien, valtiota ja kansakuntaa uhkaava (kommunistinen) luonne pystyttiin osoittamaan.⁴⁹²

EK oli kiinnittänyt Tulenkantajain Seuran toimintaan huomiota heti sen perustamisesta lähtien,⁴⁹³ mutta aktiivisesti tulenkantajia alettiin tarkkailla vuonna 1934. Keskeisiä syitä EK:n kiinnostuksen lisääntymiseen olivat, kuten Maria Wahlberg on osoittanut, Erkki Valan saama painokanne liittyen Pentti Haanpään *Pulamiehet*-novelleihin,⁴⁹⁴ sekä Valan yleinen tapa hyökätä kirjoituksissaan vuonna 1930 säädettyjen kommunistilakien luomaa mielivaltaisuutta vastaan.⁴⁹⁵ EK:lle tehtyjen ilmiantojen mukaan Vala oli ”myyty mies”, eli joko itse kommunisti tai vähintään läheisissä suhteissa kommunisteihin.⁴⁹⁶ Todennäköistä lisäksi on, että EK:n käsityksiä Valan kommunistisuudesta lisäsi SDP:n sisällä voimistunut vasemmistoppositio, jolla oli suora yhteys tulenkantajiin.⁴⁹⁷

EK:n tehtävä ”Valkoisen Suomen poliisina” tarkoitti samalla sitä, että sen tuli toiminnassaan huomioida oikeistopiireissä vallitseva yleinen mielipide. EK:n päällikön Esko Riekin kanta esimerkiksi *Tulenkantajat*-lehteen ja *Kirjallisuuslehteen* oli, että ”valkoinen kansa” vaati kyseisten julkaisujen lakkauttamista ja niiden tekijöiden vangitsemista.⁴⁹⁸ Yksi tapa aistia valkoisen kansan mielialoja oli seurata aktiivisesti oikeiston oman sanoma- ja aikakauslehdistön kirjoittelua.⁴⁹⁹

⁴⁹² Wahlberg 2012, 4–13.

⁴⁹³ Ks. Ilmoitukset 1981/16.10.1929; 1999/4.11.1929; 2019/22.11.1929; 2037/10.12.1929. KA EKValA, amp. 496. Vuonna 1929 EK luonnehti Tulenkantajain Seuraa ”kokoonpanoltaan sekalaiseksi ja toiminnassaan häilähteleväiseksi”, mutta kansallisen turvallisuuden kannalta joka tapauksessa ilmeisen vaarattomaksi yhdistykseksi. Etsivän Keskuspoliisin lausunto Sisäasiainministeriölle 19.4.1930 (EK/KD N:o 305/40.1930). KA EKValA, amp. 496.

⁴⁹⁴ *Pulamiehet*-novellien painokanteesta ja jumalanpilkka-oikeudenkäynnistä, ks. Kosunen 2011, 118; Wahlberg 2012, 16. Vrt. ”Kirjallisuus ja politiikka.” *TK* 17.8.1935, no. 33, s. 1.

⁴⁹⁵ Wahlberg 2012, 17.

⁴⁹⁶ Ilmoitus 1789/12.9.1934. KA EKValA, amp 508. Vrt. Wahlberg 2012, 17.

⁴⁹⁷ Wahlberg 2012, 18. EK:n raporteissa nousi myös esiin kommunistien ja vasemmistolaisien vuonna 1934 yhdessä suunnittelema uskonnonvastainen lehti, josta kuitenkin oli päätetty luopua. Lehden suunnittelijat olivat tulleet siihen tulokseen, että oli ”paras uhrata varoja ’Tulenkantajille’, joka jo nyt on jossain määrässä niiden päämäärien eteen työskentelevä, mihin uuden lehden yrittäjätkin tähtäävät”. Ilmoitus 1185/3.5.1934. KA EKValA, amp. 496.

⁴⁹⁸ Wahlberg 2012, 22.

⁴⁹⁹ Etsivä keskuspoliisi keräsi toimintavuosiensa aikana mittavan määrän tietoa eri syiden nojalla epäilemistään henkilöistä. EK:n ”henkilömapit” koostuvat tiedoista, joita epäiltyjä seuranneet etsivät ja virastoa avustaneet tiedustelijat EK:lle luovittavat. EK keräsi arkistoonsa myös suuren määrän oikeistolaisten sanoma- aikakauslehtien kirjoituksia, jotka johdattelivat ja sen käsitystä tulenkantajien kommunistisesta luonteesta. Artikkelien yhteyteen EK:n virkamiehet myös kirjasivat omia arvioitaan ja kommenttejaan. Ks. Wahlberg 2012, 12.

Heikki Asunta kirjoitti *Lakeuden Sanaan* tammikuussa 1933, että Erkki Vala ja *Tulenkantajat*-lehden avustajat olivat ”kiiltosiliteltyjä kommunisteja”, jotka peittivät todelliset tarkoituksensa kirjallis-taiteellisen naamion alle. Asunnan mukaan Suomesta löytyi kuitenkin ”suuri joukko”, joka ei tulisi olemaan missään tekemisissä ”kirjallistaiteellisilla-matosilla kalastelevien kahlaajien kanssa”. *Lakeuden Sanan* toimitus puolestaan ihmetteli *Tulenkantajissa* julkaistua kirjoitusta ”Runous ja politiikka”, jonka mukaan kirjallisuuden täytyi sisältää poliittista tendenssiä. Toimitus katsoi, että jos *Tulenkantajat* ei tulisi pitämään kiinni taidetta taiteen vuoksi -periaatteesta, jonka *Lakeuden sana* katsoi kiinnittyvän luonnollisena osana isänmaan käsitteeseen, olisi Erkki Valan ”nykytendenssi” tulkittavissa isänmaattomuudeksi.⁵⁰⁰ *Ajan Suunta* kutsui samassa hengessä Valaa ja hänen kannattajiaan ”marxilaistulen-kantajiksi”, jotka luottivat saavansa ”yleisen moraalien mädätystyölleen” tukea kansanvaltaisilta järjestöiltä.⁵⁰¹ Koska *Tulenkantajat*-lehdessä tapasi ”täysin avointa kommunismin ja kommunistien ylistelyä”, oli *Ajan Suunnan* mielestä tarpeellista kysyä, olivatko kansan isänmaallisen aineksen hyväksymät vakuutukset ja lupaukset unohtuneet, ja sallittiinko jälleen ”kommunismien salakylvö” kansan keskuuteen.⁵⁰²

EK:lla oli kuitenkin läpi 1930-luvun vaikeuksia saada täyttä varmuutta tulenkantajien kommunistisuudesta tai yhteyksistä kommunistisiin järjestöihin. Yhdessä ja samassa EK:n raportissa saattoi lukea, että kommunistit olivat saaneet käytettäväkseen *Tulenkantajat*-lehden, mutta ettei lehti itsessään ollut minkään ryhmän tai puolueen äänenkannattaja ja muutenkin ”vailla poliittista ja voidaan sanoa, muutenkin merkitystä”.⁵⁰³ EK:n ensisijainen keino turvata kansakunnan eheys oli joka tapauksessa järjestelmää kritisoineiden äänten tukahduttaminen,⁵⁰⁴ mikä entisestään kasvatti varsinkin Erkki Valan tahtoa puolustaa sananvapautta:

Elinvoimaisen kirjallisuuden ensimmäinen ehto on sananvapaus – tämän kai tunnustaa jokainen järkvy ihminen. Sananvapaus merkitsee kuitenkin jotakin vallan muuta kuin mitä Suomen nykyiset vallanpitäjät sillä käsittävät. Se ei merkitse ainoastaan kansalaisen oikeutta yhtyä kirkollisten ja maallisten viranomaisten mielipiteisiin

⁵⁰⁰ Heikki Asunta: ”Sameaan veteen.” *LSa* 9.1.1933, no 2.

⁵⁰¹ ”Marxilaiset ’tulenkantajat’.” *ASu* 26.1.1933.

⁵⁰² ”Pesiikö täällä kommunismi jo ’kulttuurinkin’ varjolla”. *ASu* 21.6.1934.

⁵⁰³ Toivo Antikaisen oikeudenkäyntiä ja Valan siitä saamaa syytettä koskeva muistio 15.5.1936. KA EKVala, amp. 496. Maria Wahlberg on myös todennyt EK:n käsityksen Erkki Valasta ja *Tulenkantajat*-lehdestä olleen jossain määrin ristiriitainen. EK arveli vuosien ajan Valan olevan kommunisti, mutta edelleen vuonna 1936 se kuitenkin piti Valaa jossain määrin sinisilmäisenä kommunistien toiminnan suhteen. Vala nähtiin EK:ssa kansanrintama-aatteen esitaistelijana, mutta samalla myös joutuneen kansanrintamataktiikan uhriksi. Wahlberg 2012, 37.

⁵⁰⁴ Wahlberg 2012, 17.

– kuten de facto Suomessa on asianlaita – vaan myös oikeutta sanoa näitä vastaan ja esittää oma kantansa ja näkemyksensä asioista.⁵⁰⁵

Pyrkimykset, joita samanaikaisesti eri puolilta tehtiin sekä sananvapauden puolustamiseksi että tukahduttamiseksi, synnyttivät itseään ruokkivan ketjureaktion, joka ajan myötä vahvisti yleistä käsitystä tulenkantajien kommunistisesta luonteesta. Kun oikeistolainen lehdistö julisti *Tulenkantajien* olevan kommunistinen julkaisu, EK:n tehtävänä oli palvella valkoisen Suomen asiaa hankkimalla todisteita esitettyjen väitteiden tueksi. Vaikka hankitut todisteet ja ilmiannot eivät olleet yksiselitteisiä, EK tulkitsi niitä omaa ideologista taustaansa vasten, jolloin ne muuttuivat Valan ja tulenkantajien kannalta raskauttaviksi. EK esimerkiksi pyrki todistusaineistonsa perusteella vaikuttamaan siihen, että Oikeusministeriö olisi lakkauttanut *Tulenkantajat*-lehden yhteiskuntavastaisena, eli ”kommunistisen puolueen propagandaa” ajavana julkaisuna.⁵⁰⁶ Vaikka todisteet eivät riittäneet lehden lakkauttamiseen, *Tulenkantajat* sai läpi 1930-luvun painokanteita,⁵⁰⁷ jotka keskittyivät – yleisen yhteiskuntavastaisuuden lisäksi – pääasiassa syytöksiin jumalanpilkasta. Vuonna 1923 Suomeen säädetty uskonnonvapauslaki oli jäänyt puutteelliseksi, sillä samanaikaisesti rikoslain 10. luvussa kriminalisoitiin Jumalan, Raamatun ja kirkollisten tapojen halventaminen. Vasemmistoälymystö koki uskonnonvapauden rajoitusten samalla rajoittavan ajatuksenvapautta yleensä, mikä johti useisiin jumalanpilkka-oikeudenkäynteihin. Vastareaktiona Tulenkantajain Seura ja ASS järjestivät heinäkuussa 1935 Helsingin työväentalolla kansalaiskokouksen uskonnonvapauden ja ajatuksenvapauden turvaamiseksi. EK:n raporttien mukaan paikalla oli useita tunnettuja kommunisteja ja kommunisteiksi epäiltyjä henkilöitä. Kansalaiskokous liittyi osittain siihen, että ASS:n äänenkannattaja *Soihdu* oli samaan aikaan väliaikaisesti lakkautettu juuri uskontoa käsittelevien kirjoitusten vuoksi. EK:n raportit paljastavat, että myös tässä tapauksessa todellinen syy *Soihdun* lakkauttamiseen oli kommunismia koskeva epäily.⁵⁰⁸

⁵⁰⁵ ”Kirjallisuus ja politiikka.” *TK* 17.8.1935, no. 33, s. 1. Vrt. ”Tulenkantajat’-lehti ja sos.dem. puolueuuevoston julkilausuma.” *TK* 22.12.1934, no. 45–46, s. 2; ”Eteenpäin.” *TK* 12.1.1935, no. 32, s. 2.; ”Joulutervehdyksiä.” *TK* 19.12.1936, no. 51–52, s. 2.

⁵⁰⁶ Asia liittyi kommunistijohtaja Toivo Antikaisen oikeudenkäyntiin, josta Vala julkaisi *Tulenkantajissa* vuonna 1936 useita ulkomaisten sanoma- ja aikakauslehtien kirjoituksia, joissa kritisoi suomalaisen oikeuslaitoksen toimintaa. Vala itse sai myöhemmin ko. kirjoitusten julkaisemista vankilatuomion. Etsivän keskuspoliisin kirje Oikeusministeriölle 27.3.1936. KA EKValA, amp. 496. Ns. ”Antikaisen tapauksesta”, ks. Kosunen 2011, 120–123; Wahlgren 2011, 29–31.

⁵⁰⁷ *Tulenkantajat*-lehden saamista painokanteista, ks. Sallamaa 1994, 69–71; Kosunen 2011, 117–124.

⁵⁰⁸ Kosunen 2011, 103–104.

Erkki Valaa ja *Tulenkantajat*-lehteä vastaan suunnatut oikeudenkäynnit antoivat valkoisen Suomen yleiselle mielipiteelle yhä suuremman syyn yhdistää tulenkantajien käsite kommunistien toimintaan. Paradoksaaliseksi tilanteen tekee se, että EK kiinnostui tulenkantajista lähes samanaikaisesti, kun Valan ja Tulenkantajain Seuran keskinäiset välit alkoivat viilentyä. On selvää, ettei EK:lla ollut riittävän tarkkoja tietoja Valan johtaman lehden ja marxilaisten käsiin yhä tiiviimmin ajautuneen Seuran keskinäisestä suhteesta.⁵⁰⁹ Tässä tilanteessa EK sekoitti lehden ja Seuran ajamat tavoitteet keskenään. Erkki Valan sanan- ja uskonnonvapauden puolesta käymää taistelua pidettiin kommunistisena ajatteluna, mikä vahvistui havainnoista, joiden mukaan Tulenkantajain Seuran yleisötilaisuuksissa vieraili ”tunnettuja kommunisteja”. Valan ohjelmakirjoituksilla, joissa hän määrätietoisesti pyrki irtisanoutumaan tarkasti määritellyistä oppisuunnista, ei tässä tapauksessa ollut merkitystä. Valkoisen Suomen yleinen mielipide näki tulenkantajissa kommunistisen ilmiön, ja EK:n tehtävänä oli todistaa, että yleinen mielipide oli oikea.

Erkki Valan osalta sananvapauden puolesta käyty kamppailu päättyi lopulta omanlaiseensa työvoittoon. Osa EK:n kansanrintamaa koskevista salaisista muistioista päätyi erinäisten vaiheiden kautta Valan haltuun elokuussa 1936. Vala ei jättänyt tilannetta hyödyntämättä, vaan julkaisi käsiinsä saamat ”kansanrintamamuistiot” *Tulenkantajat*-lehdessä. Muistiot osoittivat EK:n pitäneen Valaa ja muita tulenkantajia kansanrintama-aatteen vaarallisimpina levittäjinä, mutta samalla muistioissa luokiteltiin kommunisteiksi myös lukuisia laillisina pidettyjä järjestöjä ja arvovaltaisia henkilöitä. EK pyrki puolustautumaan vierittämällä tilanteesta seuranneen valtiollisen kriisin Valan syyksi. Muistioiden julkitulo vaikutti kuitenkin ratkaisevasti siihen, että Toivo Kivimäen hallitus, joka oli määrätietoisesti tukenut EK:n toimintaa, kaatui syyskuussa 1936.⁵¹⁰

Muistioista noussut kohu osoitti omalta osaltaan sen, että valkoisen Suomen oikeistolainen hegemonia oli 1930-luvun loppuun tultaessa hiljalleen murtumassa, ja poliittinen ilmapiiri liberalisoitui.⁵¹¹ Syksyllä 1936 kotimaisen lehdistön mielipide kääntyi myös hetkellisesti *Tulenkantajille* myötämieliseksi,⁵¹² eikä uusia painokanteita Valaa ja lehteä vastaan myöhemmin enää nostettu. Oikeistolainen sanoma- ja aikakauslehdistö, Etsivä keskuspoliisi, suomalainen oikeuslaitos sekä

⁵⁰⁹ Tämä ei ole ihme, sillä *Tulenkantajat*-lehden ja Tulenkantajain Seuran välirikkoa pyrittiin tietoisesti peittelemään. Kun lehti maaliskuussa 1935 oli jo käytännössä lopullisesti siirtynyt Valan yksityiseen omistukseen, Seuran johtokunta katsoi parhaimmaksi vaieta asiasta vedotan siihen, että ”nykyinen aika vaatii yksimielistä esiintymistä yhteisrintaman turvaamiseksi”. Tulenkantajain Seuran johtokunnan pöytäkirja 19.3.1935, § 2. TA TuSA, Pöytäkirjat, Kansio C1. Vrt. Sallamaa 1994, 59.

⁵¹⁰ Wahlberg 2012, 36–41.

⁵¹¹ Klinge 1983, 183.

⁵¹² Elmgren 2018, 267.

valkoisen Suomen henkinen ilmapiiri ylipäänsä olivat kuitenkin ehtineet tehdä tehtävänsä. Yleisessä tietoisuudessa käsitys 1930-luvun tulenkantajien kommunis-tisuudesta jäi elämään, kunnes toisen maailmansodan jälkeen näkemykset alkoivat hiljalleen avartua ja tosiasioita arvioitiin uudelleen.

6.2.3 Uudelleensynty, ylösousemus ja nuorvoimalaisuuden perintö

Sen lisäksi, että tulenkantajista käytiin 1930-luvun edetessä yhä laajemmin keskustelua poliittisen kentän eri laidoilla, joutui uusi tulenkantajaliike samanaikaisesti luomaan suhteen nuorvoimalaiseen perintöönsä. Nuoren Voiman Liiton vuoden 1932 julkilausuma synnytti vastakkainasettelun uusien ja vanhojen tulenkantajien välille, mikä samalla loi tulenkantajien käsitteeseen selvästi havaittavan ambivalentin sävyn. Nuorvoimalaisen tradition jatkuvuuteen ja 1930-luvun uuden sukupolven syntyyn liittynyt kaksijakoisuus nousi näkyvästi esiin heti uuden *Tulenkantajat*-lehden näytenuumerossa. Erkki Valan artikkelit ”Ylösousemus” ja ”Tulenkantajain uudestisyntyminen”, joiden ensisijaisena tehtävänä oli esitellä uutta lehteä ja sen avustajakuntaa, kertasivat samalla tulenkantajien vaiheita viimeisten vuosien ajalta. Artikkelit jatkoivat samaa tulenkantajien käsitteen ja ryhmänmuodostuksen histori-allisen kehityksen tarkastelua, jonka Vala oli aloittanut jo ensimmäisessä *Tulenkantajat*-lehdessä. Kun tulenkantajat vuonna 1928 olivat Valan tulkinnan mukaan sanoutuneet irti Nuoren Voiman Liiton ”sulkeutuneesta elämänpiiristä”, käännettiin nyt puolestaan selkä aikakaudelle, jolloin ”tulenkantajat rämistellen, juhlapuvussa ja ruusu rinnassa lähtivät ensimmäiselle retkelleen”. Historian läsnä-olo ja samanaikainen tarve irrottautua sen vanhentuneiksi koetuista merkityksistä nostivat esiin olemuksellisen ristiriidan, joka jäi vaikuttamaan tulenkantajien käsit-teestä ja nuorvoimalaisuudesta käytyyn keskusteluun myös jatkossa.⁵¹³

”Ylösousemus” ja ”Tulenkantajain uudestisyntyminen” toteavat molemmat käytännössä saman asian: kerran kuolleeksi julistettu tulenkantajuus on tehnyt pa-luun, koska uusi aika tarvitsee uusia tulenkantajia. 1920-luvun nuorvoimalainen tulenkantajuus oli ollut oman aikansa tuote ja sen optimistinen henki samoin sidok-sissa sen hetkiseen yhteiskunnalliseen todellisuuteen. Oikeistoradikalismien ja lapuanliikkeen jälkeen optimismi ei ollut kadonnut, mutta ilmeni nyt eri muodossa. Kulttuurin eri osa-alueille suuntautuneen provokatiivisen hyökkäilyn ja ohjelmalli-sen ohjelmattomuuden jälkeen oli siirrytty ”määrätietoiseen kasvatustyöhön ja eri sivistysalojen peruskysymysten selvittelyyn”. Vaikka tulenkantajien uusi sukupolvi

⁵¹³ Majava [Erkki Vala]: ”Tulenkantajain uudestisyntyminen.” *TK* 25.11.1932, näytenu-mero 1, s. 1; Erkki Vala: ”Ylösousemus.” *TK* 25.11.1932, näytenu-mero 1, s. 2.

halusi levittää suomalaisten keskuuteen *solidaarisuudentunnetta* ja korostaa henkisen työn tekijän *vastuuntunnetta kansakunnasta*, jakoi se kuitenkin aikaisemman sukupolven innostuksen ja elämäntunteen.⁵¹⁴ Tulenkantajien käsitteessä uusi sukupolvi otti myös käyttöönsä symbolin, joka oli syntynyt sen oman elämänpiirin ulkopuolella.

Kristillisessä kontekstissa ylösnousemuksessa on kyse kuolemassa hajonneen ihmisruumiin ennalleen palaamisesta ja jälleenyhdistymisestä sielun kanssa uuteen, iankaikkiseen elämään. Uudelleensyntyminen eli reinkarnaatio tarkoittaa puolestaan ihmisen syntymistä kuoleman jälkeen uudelleen toisessa ruumiissa.⁵¹⁵ Ylösnoussut tulenkantajuus, jos analoginen vertailu tässä yhteydessä sallitaan, olisi merkinnyt nuorvoimalaisten paluuta yhteen, voimien vahvistumista ja pysyvän aseman (iankaikkisen elämän) saavuttamista suomalaisessa kulttuurissa. Uudelleensyntyneeseen tulenkantajuuteen, ja siinä tapahtuvaan ulkoiseen muutokseen, ei puolestaan samalla tavalla liittynyt varmuutta nuorvoimalaisen hengen siirtymisestä toiseen yhteyteen.

Vala ei kirjoituksissaan tarkemmin avaa ylösnousemukseen ja uudelleensyntymiseen liittyviä käsityksiään, vaan näyttää pitävän muodonmuutoksia periaatteiltaan identtisinä. Käytännön kysymyksiin liittyvä argumentointi kuitenkin osoittaa, että Vala katsoi 1930-luvun tulenkantajuuden sisältäneen piirteitä sekä ylösnousemuksesta että uudelleensyntymästä, samoin kuin, että ristiriitaisuuksia sisältäneen kysymyksen käsittely ei ollut hänelle yksinkertainen tehtävä. Nuoren Voiman Liiton julkilausuman jälkeen Vala piti helmikuussa 1933 esitelmän ”Tulenkantajain vaiheet 1924–32”, jonka tarkoituksena oli selvittää uuden tulenkantajaliikkeen ja nuorvoimalaisuuden suhdetta. Esitelmässään Vala totesi ykskantaan, ettei uusi *Tulenkantajat*-lehti enää toiminut nuorvoimalaisella pohjalla, vaan että ”se on kokonaan kasvanut pois tuosta elämänpiiristä ja toteuttaa nyt tarkoitustaan niitten periaatteiden mukaan, jotka syksyllä 1929 [Tulenkantajain] Seuralle omaksuttiin”.⁵¹⁶ Vielä marraskuussa 1932 Vala oli todennut lehden olleen kahden vuoden mittaisella ”lomalla”. Samoin myöhemmin 1930-luvulla lukijoille palautettiin mieliin, että *Tulenkantajat* oli syntynyt kirjallis-taiteellisena lehtenä,

⁵¹⁴ Majava [Erkki Vala]: ”Tulenkantajain uudestisyntyminen.” *TK* 25.11.1932, näyttenumero 1, s. 1; Erkki Vala: ”Ylösnousemus.” *TK* 25.11.1932, näyttenumero 1, s. 2.

⁵¹⁵ *Kielitoimiston sanakirja*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 132. Internet-versio MOT Kielitoimiston sanakirja 1.0. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus ja Kielikone Oy, 2004. ISBN 952-5446-11-5. Käsite uudelleensyntyminen löytyy hakusalla *uudestisyntyminen*. [viitattu 4.11.2011]

⁵¹⁶ Erkki Vala: ”Tulenkantajain vaiheet 1924–32. Historiikka ja käsitteiden selvittelyä. Erkki Valan esitelmä Tulenkantajain Seuran vuosikokouksessa.” *TK* 11.2.1933, no. 6, s. 1–2.

mistä se sittemmin oli laajentanut toimintaansa yhä useammille elämänaloille.⁵¹⁷ Toisinaan vanhojen ja uusien tulenkantajien välille haluttiin vetää selvä raja, toisinaan taas nähdä tulenkantajien historia yhtenä 1920-luvulta alkaneena jatkumona.⁵¹⁸

Valan vilpittömänä tarkoituksena 1930-luvulla oli synnyttää uusi tulenkantajien sukupolvi, mutta hän ei myöskään peiteltyt asemaansa aikaisemman sukupolven edustajana. Se mikä nuorvoimalaisuudessa 1920-luvulla oli ollut hyvää, koki nyt Valan käsityksen mukaan ylösnousemuksen uudessa tulenkantajuudessa. Nuoren Voiman Liitto piti omasta puolestaan Valan toimintaa tulenkantajien keinotekoisena uudelleensynnyttämisenä, josta puuttui todellinen nuorvoimalainen aate ja henki. Jos vuoden 1932 julkilausumaa ei olisi esitetty, Valan olisi saattanut olla helpompi keskittyä rauhassa uuteen sukupolveen, eli tulenkantajien uudestisyntymään. Nuoren Voiman Liiton taholta tullut painostus pakotti kuitenkin Valan korostamaan nuorvoimalaisuuden perintöä ja sen kautta tapahtunutta tulenkantajien ylösnousemusta. Sillä kuten Katri Vala ”Suuressa käsienpesussa” muistutti, nuorvoimalaisuuden synnyttämä tulenkantajuus ei itsessään ollut muuttunut, toisin kuin Nuoren Voiman Liitto, joka ei enää tunnustanut työn ja toveruuden aatetta.⁵¹⁹ Jos uudet tulenkantajat eivät olisi pitäneet 1920-luvun traditiosta kiinni ja vähintään periaatteellisesti tunnustautuneet *alkuperäisen* nuorvoimalaisuuden perillisiksi, olisi riskinä ollut myös tulenkantajien perinnön menettäminen taantumukselliseksi koetulle Nuoren Voiman Liitolle.

Erkki Vala oli toiminut vuoden 1929 Nuoren Voiman Liiton kirjallisen harrastuspiirin puheenjohtajana. Valaa seurasi Mika Waltari, jonka kausi kesti vuodet

⁵¹⁷ Ks. erit. ”Tulenkantajain kirjallinen sisältö.” *TK* 27.2.1937, no. 9, s. 14. Vrt. Majava [Erkki Vala]: ”Tulenkantajat tulee voittamaan.” *TK* 4.3.1933, no. 9, s. 2; ”Uusi ’Tulenkantajat’-lehti on nyt ilmestynyt puoli vuotta.” *TK* 10.6.1933, no. 21, s. 4–5; ”’Tulenkantajia’ kustantamaan osakeyhtiö.” *TK* 9.9.1933, no. 28, s. 9; ”Tulenkantajat 1934.” *TK* 28.10.1933, no. 35, irtonumeron liite; Majava [Erkki Vala]: ”Aioitten selvittelyä.” *TK* 30.6.1934, no. 23, s. 2; ”Tulenkantajat 1935.” *TK* 15.9.1934, no. 31, irtonumeron liite; ”Tulenkantajain levikille annettava uutta vauhtia!” *TK* 23.3.1935, no. 12, irtonumeron liite; ”Tulenkantajain erikoisnumeron johdosta.” *TK* 26.10.1935, no. 43, s. 1; ”Kolmen vuoden katsausta.” *TK* 30.11.1935, no. 48, s. 1; ”Eteenpäin elävä mieli!” *TK* 19.3.1937, no. 12, irtonumeron liite; ”Timoileva kirjailijamies.” *TK* 11.9.1937, no. 37, s. 2.

⁵¹⁸ Ks. esim. ”Nuorvoimalainen kirjailijaryhmä.” *TK* 14.1.1933, no. 2, s. 3; ”Tulenkantajat tulee voittamaan.” *TK* 4.3.1933, no. 9, s. 2; Erkki Vala: ”Huomautuksia dosentti Martti Haavioille, ’Suomalaisen Suomen’ päätoimittajalle.” *TK* 1.4.1933, no. 14, s. 5; Majava [Erkki Vala]: ”Aioitten selvittelyä.” *TK* 30.6.1934, no. 23, s. 2; ”Jo kymmenen vuoden ajan tulenkantajat on ollut se nimi...” *TK* 18.8.1934, no. 27, s. 3; ”Tulenkantajain erikoisnumeron johdosta.” *TK* 26.10.1935, no. 43, s. 1; ”Eteenpäin.” *TK* 8.8.1936, no. 32, s. 1; ”Timoileva kirjailijamies.” *TK* 11.9.1937, no. 37, s. 2.

⁵¹⁹ Ks. luku 6.1 ”Nuoren kirjailijapolvemme aatteelliset pyrkimykset”.

1930–1936.⁵²⁰ Waltari joutui aloittamaan työnsä haastavassa tilanteessa: Tulenkantajain Seuran perustaminen ja Valan syrjäyttäminen ensimmäisen *Tulenkantajat*-lehden päätoimittajan tehtävästä loivat nopeasti ideologista painetta myös kirjallisen harrastuspiiriin sisälle. Waltari on muistellut, miten harrastuspiirissä vuonna 1931 syntyi puheenjohtajan asemaa koskeva ”myrskyisä väittely”, johon keskeisenä syynä oli Erkki Valan mielipiteissä tapahtunut kehitys ”tiettyyn vasemmistolaiseen suuntaan”.⁵²¹ Kun uusi *Tulenkantajat*-lehti alkoi ilmestyä, joutui Waltari Nuoren Voiman Liiton aktiivina ja yhtenä vuoden 1932 julkilausuman allekirjoittajista herkästi lehden arvostelun kohteeksi. Katri Vala esimerkiksi kertoi vierailleensa tammikuussa 1933 kirjallisen piirin kokouksessa, jossa Waltarilta oli tiedusteltu, miksei puolueettomaksi julistautunut Nuoren Voiman Liitto hyväksynyt uutta *Tulenkantajat*-lehteä. Vala pystyi ilokseen toteamaan, että kirjallisen piirin jäsenet suhtautuivat lehteen yleisesti ottaen myötämielellisesti. Waltarin vastaus ei sen sijaan Valaa tyydyttänyt:

Se ”puolustuspuhe”, jonka Waltari tämän jälkeen piti, hakee vertaistaan kavalassa tekopyhyudessa. Siinä olivat kaikki ne ainekset, joista karkea kansanpimittäjä tunnetaan, syytökset tulenkantajain ”kommunismista”, isänmaattomuudesta ja antikristillisyydestä. Oli vaikea uskoa korviansa. On outoa kuulla valistuneen ihmisen, joksi kai meikäläinen kirjailijakin on luettava, toistavan lapualaislehtien primitiivisiä kiihoitusfraaseja. ”Hurskas” Mika [...] puhkesi solvauksiin Erkki Valaa vastaan sen vuoksi, että tämä ”Tulenkantajat”-lehteä julkaistessaan oli velkaantunut. *Asioista* ja *työstä* ei puhuttu mitään, vain rahasta. Tunsin tosiaankin, että nykyaikainen kauppakirjailija oli ”tulessa”.⁵²²

Katri Valan mukaan puolueettomuus ei voinut olla ehdollista, vaan tarkoitti *kaikkien* aatteiden suvaitsemista. *Tulenkantajat*-lehden ja sen edustaman aatteen paheksuminen tarkoitti tämän logiikan mukaan sitä, että Nuoren Voiman Liitto oli luopunut puolueettomuudestaan. Valan tarkoituksena ei kuitenkaan hänen omien sanojensa mukaan ollut halveksia Liiton aikaisempaa työtä, vaan varoittaa Liittoa siitä, että siihen yritti vaikuttaa ”aikamme taantumuksellinen, ahdas henki, jossa ei ole *nuoruutta*, joka ei kunnioita *työtä* ja jonka *toveruus* on huono”.⁵²³ Tulenkantajien uusi sukupolvi ei kuitenkaan jäänyt odottamaan Nuoren Voiman Liiton

⁵²⁰ Bergholm & Peltomäki 1963, 112.

⁵²¹ Waltari 1980, 170. Vrt. Rajala 2008, 307.

⁵²² K.V. [Katri Vala]: ”Kuinka on oikein laita Nuoren Voiman Liiton? Havaintoja Liiton kirjallisen piirin kokouksesta.” *TK* 14.1.1933, no. 2, s. 6.

⁵²³ Ibid.

palaamista takaisin juurilleen, vaan julistautui itse vuoden 1933 alussa työn ja toveruuden aatteen uudeksi edustajaksi:

Niin olemme siis saapuneet uuteen vuoteen. Sumun ja repaleisten pilvien keskeltä tervehtii aurinko maata, joka raskain mielin kääntyy tulevaisuutta kohti. Laiva kulkee eteenpäin. [...] Selvään veteen! – Kohti uutta aikaa! Tunnuslauseemme olkoon: työ ja toveruus. Älköön kiihko sokaisko silmiämme. Älköön raha langettako tuomioitamme. Asiat – ne ovat kaikki – työn laatu – siinä arvon mitta.⁵²⁴

Ensimmäinen *Tulenkantajat*-lehti oli syntynyt osittain vastareaktiona jäämaalaisuudelle. Tästä johtuen tulenkantajien vuoden 1932 ylösnousemuksen kiinnittäytyminen sanatarkasti työhön ja toveruuteen – Jäämaan keskeisiin aatteellisiin oppeihin – vaikuttaa erikoiselta ratkaisulta. Samalla se kuitenkin on lisätodiste siitä, että vuonna 1928 syntyneen tulenkantajien kulttuuriliikkeen halu asettautua valmiiden ohjelmien ja aatteellisten oppien ulkopuolelle oli samalla ollut halua irrottautua ylijohtaja Jäämaan muotoilemasta nuorvoimalaisesta ideologiasta. Aatteiden yleinen vieroksunta johti samalla siihen, ettei työn ja toveruuden ideologisia sisältöjä haluttu ensimmäisessä *Tulenkantajat*-lehdessä muotoilla uudelleen, vaan ne hylättiin sulkeutuneeseen elämänpiiriin kuuluneina ilmiöinä. Tulenkantajain Seuran myötä syntynyt uusi aatteellinen tulenkantajuus, ja sen myöhempi välirikko Nuoren Voiman Liiton kanssa, muutti kuitenkin tilannetta. Koska Nuoren Voiman Liiton katsottiin luopuneen puolueettomuudestaan, piti tulenkantajien uusi sukupolvi oikeutenaan ottaa työn ja toveruuden tunnukset omaan käyttöönsä. Oma puolueettomuuttaan uudet tulenkantajat eivät kuitenkaan kyseenalaistaneet, vaikka esimerkiksi Tulenkantajain Seuran ohjelma asettui näkyvästi vastustamaan valkoisen Suomen oikeistolaista arvomaailmaa. Palatsivallankumous, jonka Erkki Vala oli AKS:n taholta saanut kokea, uusiutui nyt vasemmistoliberaalien piirien suoritamana. 1930-luvun tulenkantajuudessa ylösnousivat tulenkantajien käsite ja *Tulenkantajat*-lehti, mutta myös työn ja toveruuden aate, jolle nyt annettiin uusi ideologinen sisältö. Avustajiensa kautta uusi *Tulenkantajat*-lehti pystyi myös osoittamaan olevansa nuorvoimalaisuuden suora perillinen. Erkki ja Katri Valan lisäksi lehden avustajina esiteltiin muun muassa Pentti Haanpää, Toivo Pekkanen, Elina Vaara ja Unto Karri, jotka kaikki olivat nousseet 1920-luvulla julkisuuteen Nuoren Voiman Liiton kirjallisen harrastuspiirin kautta.⁵²⁵

⁵²⁴ ”Laiva kulkee eteenpäin.” *TK* 5.1.1933, no. 1, s. 1.

⁵²⁵ Edellä mainittujen lisäksi *Tulenkantajat*-lehden avustajiksi esiteltiin Iris Uurto, Katri Suoranta, Kaarlo Sarkia, Elvi Mela, Viljo Kajava, Yrjö Kivimies, Tauno Tattari, Erik Therman, Taneli Kuusisto, Erkki Linko, Nils-Eric Ringbora, N.-G. Hahl, Tapio Tapiovaara, Hans Kutter, Olli J. Vallila, Raoul Palmgren, Kalle Kaarna, Helmer Adler, J. B. Wenn-

Mika Waltari sai toiminnalleen Ilmari Jäämaan tuen ja säilytti kirjallisen harrastuspiirin puheenjohtajuuden vuoden 1931 myrskyisän väittelyn jälkeen vielä pitkään.⁵²⁶ Vasemmistolaisten painostuspyrkimyksistä johtuen Waltari koki kuitenkin tarpeelliseksi kerätä ympärilleen ryhmän, jonka tarkoituksena oli säilyttää riippumattomuutensa poliittisesti ahtaana aikana ja keskittyä ainoastaan kirjallisiin kysymyksiin. Nuoren Voiman Liiton yhteyteen perustettu Kerho 33 ei laatinut tuekseen kirjallista ohjelmaa ja pyrki pitämään ensi alkuun toimintansa mahdollisimman pienimuotoisena.⁵²⁷ Jäämaa kuoli vuonna 1934 ja hänen seuraajakseen Nuoren Voiman Liiton ylijohtajaksi valittiin Arvi Kivimaa. Se isällinen henki, jolla Jäämaa 1920-luvulla oli tukenut kirjallista harrastuspiiriä, näkyi kuitenkin jatkossa kaikista selvimmin Waltarin toiminnassa. Kirjallisen piirin puheenjohtajuuden ja Kerho 33:n lisäksi Waltari toimitti *Nuoret runoilijat 1934* -antologian, joka jatkoi niiden nuorten kirjailijoiden aloittamaa perinnettä, jotka ”yhteiseksi rintamaksi ryhmittyneinä joutuivat ratkaisevasti vaikuttamaan viime kymmenluvun kirjallisen elämän kehitykseen”.⁵²⁸ Jäämaan kuoleman jälkeen Waltari oli myös tärkein linkki kirjallisen harrastuspiirin ja WSOY:n välillä, minkä lisäksi hän tuki nuoria kirjailijajalkuja oppaallaan *Haluatko kirjailijaksi?* (1935). Jäämaa oli itse suunnitellut vastaavan oppaan kirjoittamista, mutta nyt tehtävä siirtyi Waltarille.⁵²⁹

Kirjallisen kulttuurin perintö muodostui, kuten mainittua, tärkeäksi teemaksi myös 1930-luvun tulenkantajille. Ylösnoussut tulenkantajuus edellytti jo lähtökohdaisesti kirjallisuuden käsittelyä,⁵³⁰ minkä lisäksi Tulenkantajain Seura oli keväällä 1932, Nuortasavaltalaisten Liittoa koskevan suunnitelman kaaduttua, sitouttanut kirjallisuudentutkijoita mukaan tulevan äänenkannattajansa toimintaan.⁵³¹ Nuor-

ström, E. F. Rautela, K.-M. Rydberg ja Armas Ramstedt. ”Tulenkantajain avustajia.” *TK* 5.1.1933, no. 1, s. 1.

⁵²⁶ Waltari on kertonut, miten hän poistui Nuoren Voiman Liiton kirjallisen harrastuspiirin kokouksesta keskellä vuoden 1931 ”myrskyisää väittelyä”. Jäämaa oli tässä tilanteessa seurannut Waltaria ja kehottanut häntä menemään ”vastustamaan” toista puheenjohtajaehdokasta. Waltari 1980, 170.

⁵²⁷ Palén 1963, 289; Waltari 1980, 171–172; Rajala 2008, 307–308. Kerho 33 perustettiin ensimmäisen kerran vuonna 1931 nimellä Kerho 31, mutta sen toiminta hiipui vain muuttaman kokoontumisen jälkeen.

⁵²⁸ *NR* 1934, Waltarin esipuhe.

⁵²⁹ Rajala 2008, 308–309.

⁵³⁰ Erkki Vala kirjoittaa, miten *Tulenkantajat*-lehti tulisi julkaisemaan kirjoituksia henkisen työn eri aloilta, kiinnittämään erityistä huomiota ulkomaiden sivistyksellisiin tapahtumiin sekä seuraamaan tarkasti kotimaan kirjallisuutta. Lukijoita tulitaisiin tutustuttamaan kirjailijoihin myös julkaisemalla näytteitä (novelleja, runoja ja otteita suuremmista töistä) heidän töistään. Erkki Vala: ”Ylösnousemus.” *TK* 25.11.1932, näytenumero 1, s. 2.

⁵³¹ Kaunokirjallisuus oli osa 1930-luvun tulenkantajien toimintaa myös Valan perustaman Kirjailijain kustannusliikkeen kautta, joka ehti ennen toisen maailmansodan syttymistä julkaista mm. Pentti Haanpään, Viljo Kajavan ja Arvo Turtiaisen teoksia sekä kohua herättäneen käännöksen tshekkiläisen Jaroslav Hašekin teoksesta *Kunnon sotamies Švejk*

voimalaisen kirjallisuuden perinne näkyi kaikista selvimmin keväällä 1934 syntyneessä ajatuksessa henkiinherättää ”kunniakas Tulenkantajat-albumi”. Tarkoituksena oli luoda tulenkantajat-ryhmän ”taiteellisen työn ja ohjelman julistuskirja”, joka ilmestyisi saman vuoden syksyllä. Albumia pidettiin tulenkantajille välttämättömänä, jotta ryhmä sen kautta pystyisi keskitetyssä ja tehokkaassa muodossa tuomaan julki sanottavansa.⁵³² Tulenkantajain Seuran pöytäkirjojen mukaan erillinen albumikomitea toimi loppuvuoteen 1934 saakka, kunnes hanke hautautui Erkki Valan ja Seuran marxilaissiiven ristiriitojen alle.⁵³³ Albumia aktiivisesti edistäneet Raoul Palmgren, Kaisu-Mirjami Rydberg ja Helmer Adler siirtyivät sittemmin kulttuurijärjestö Kiilaan, joka puolestaan julkaisi ensimmäisen oman albuminsa vuonna 1936. Tulenkantajille suunniteltu taiteellisen työn ja ohjelman sisältö realisoitui näin osana kiilalaista maailmankatsomusta, eikä Tulenkantajat-albumiin enää myöhemmin palattu.⁵³⁴

1930-luvun tulenkantajien välirikko Nuoren Voiman Liittoon oli järjestötasolla näkyvä,⁵³⁵ mutta yhteys vanhoihin nuorvoimalaisiin tovereihin säilyi vaihtelevasti.

maailmansodassa. Valan ja *Tulenkantajat*-lehden painokanteet liittyivät myös pääasiassa jumalanpilkkana pidetyn kaunokirjallisuuden julkaisuun. Kirjailijan kustannusliikkeestä, ks. Vala 1976, 226–227. Vrt. Sallamaa 1994, 64.

⁵³² ”Tulenkantajain suuri aloite. Tulenkantajat-albumi jälleen ilmestymään.” *TK* 12.5.1934, no. 19, s. 3. Tulenkantajain Seuran pöytäkirjojen mukaan albumihanketta näyttäisi ensimmäisenä ehdottaneen Helmer Adler. Maaliskuussa 1934 järjestetyssä Seuran johtokunnan kokouksessa hanketta kannatettiin lämpimästi ja kustantamisen osalta asiasta päätettiin ottaa yhteyttä Kustannus Osakeyhtiö Kansanvaltaan. Tulenkantajain Seuran johtokunnan pöytäkirja 9.3.1934, § 4. TA TuSA, Pöytäkirjat, Kansio C1.

⁵³³ Toukokuussa 1934 *Tulenkantajat*-lehdessä ilmestyneen tiedonannon jälkeen hankkeeseen palattiin syyskuussa, jolloin albumiin tulevat kirjoitukset pyydettiin lähettämään Kaisu-Mirjami Rydbergille tammikuun 1935 loppuun mennessä. ”Tulenkantajain albumikomitea.” *TK* 17.11.1934, no. 40, s. 3. Seuraavana päivänä järjestetyssä Tulenkantajain Seuran johtokunnan kokouksessa jouduttiin kuitenkin toteamaan, ettei hanke ollut edennyt. Albumikomitean jäseniksi päätettiin tässä tilantessa ottaa lisäksi Erkki Vala ja Elvi Sinervo. Syyskuun lopulla saatiin tietoa siitä, ettei KOy Kansanvalta tulisi kustantamaan albumia, vaan Tulenkantajain Seuran tulisi tehdä se itse. Lokakuulta 1934 löytyy vielä maininta sopimuksesta Kirjapaino Sanan kanssa ja joulukuulta kehoitus toimittaa Rydbergille kirjoitukset tammikuun 20. päivään mennessä, mutta alkuvuodesta 1935 hankkeen edistämisestä ei enää näy merkkejä. Ks. Tulenkantajain Seuran yleisten kokousten ja johtokunnan pöytäkirjat 16.9.1934, § 2; 23.9.1934, § 3; 3.10.1934, § 5. TA TuSA, Pöytäkirjat, Kansio C1. Ks. lisäksi ”Tulenkantajat-albumi.” *TK* 22.12.1934, no. 45–46, s. 2.

⁵³⁴ Kari Sallamaa on väitöskirjassaan *Kansanrintaman valo* esittänyt, että Kiilan tulevilla jäsenillä oli tärkeä osuus 1930-luvun *Tulenkantajat*-lehden synnyssä ja toiminnassa. Sallamaa 1994, 71. Tämä pitää paikkansa, mutta kääntäen asiaa voidaan lähestyä myös kysymällä, mikä merkitys tulenkantajuudella oli Kiilan synnyssä? Ks. tarkemmin Kosunen & Mieskonen 2015a, 155–156.

⁵³⁵ Katri Valan artikkeleiden ”Suuri käsienpesu” ja ”Kuinka on oikein laita Nuoren Voiman Liiton?” lisäksi ks. Erkki Vala: ”Kiitos Nuoren Voiman Liitolle ja 13:lle onnettomalle mus-

Esimerkiksi Lauri Viljasta, joka oli vaikuttanut Tulenkantajain Seuran varapuheenjohtajana aina lokakuuhun 1932 saakka, arvostettiin puolueettomuuteen pyrkivänä kirjallisuusvaikuttajana myös jatkossa. Viljanen, jonka toimintaan palaan seuraavissa luvuissa tarkemmin, irtisanoutui 1930-luvulla itse määrittelemänsä taistelevan humanismin hengessä poliittisista ääri-laidoista. Erkki Vala puolestaan tulkitsi taistelevan humanismin olleen merkki solidaarisuudesta muita henkisen työn tekijöitä kohtaan.⁵³⁶ Valan näkemys, jonka mukaan ”Lauri Viljanen ei ole ollut taisteleva humanisti ainoastaan sanoissa, vaan myös teoissa”⁵³⁷, yhdisti Viljasen osaksi 1930-luvun tulenkantajien sananvapauden puolesta käymää kamppailua.

Martti Haavion ja uusien tulenkantajien ideologinen välimatka venyi puolestaan ylivoimaisen pitkäksi. Haavio oli eronnut Akateemisesta Karjala-Seurasta vuonna 1932 lapuanliikkeen noustua järjestössä määräävään asemaan.⁵³⁸ Päätös ei ollut heikentänyt Haavion suomalaiskansallista aatemaailmaa, vaan osoitti pikemminkin sen, ettei kansanrunouden tutkija, myöhempi akateemikko ja nuorvoimalaisuuden perillinen ollut ääri-liikkeiden ystävä.⁵³⁹ Haavio jatkoi aktiivisesti oikeistohenkisten sanomalehtien avustamista ja siirtyi vuonna 1933 aikakauslehti *Suomalaisen Suomen* päätoimittajaksi.⁵⁴⁰ Heti lehden toisessa numerossa Haavio lähetti terveisensä tulenkantajille.⁵⁴¹

Ruotsinkielinen tervehdys ”kaikille eurooppalaisille” on kahdessaakin mielessä tyypillinen ja Valan ”johtamalle” aatesuunnalle ominainen. Ensiksikin se tietysti todistaa eräänlaisesta puolivillaisuudesta – ja esimerkki ei suinkaan ole ainoa –, mutta toiseksi se –

teritarille.” *TK* 5.1.1933, no. 1, 8; Erkki Vala: ”Tulenkantajain vaiheet 1924–32. Historiikkia ja käsitteiden selvittelyä. Erkki Valan esitelmä Tulenkantajain Seuran vuosikokouksessa.” *TK* 11.2.1933, no. 6, s. 1–2; ”Nuoren Voiman Liiton kirjallinen piiri.” *TK* 11.1.1936, no. 2, s. 3; Majava [Erkki Vala]: ”Nuorison kasvattajat.” *TK* 15.5.1937, no. 20, s. 2.

⁵³⁶ Viljaselta esimerkiksi pyydettiin avustuksia *Tulenkantajat*-lehteen ja esitelmän pitämistä Tulenkantajain Seuran vuosikokouksessa. Tulenkantajain Seuran johtokunnan pöytäkirja 18.11.1933, § 7 & 9.2.1934, § 2. TA TuSA, Pöytäkirjat, Kansio C1. Tiettyjen kirjallisuusarvostelujen yhteydessä Erkki Vala saattoi kuitenkin kutsua Viljasta myös ”vanhoilliseksi”. Ks. ”Eteenpäin.” *TK* 8.8.1936, no. 32, s. 1.

⁵³⁷ Majava [Erkki Vala]: ”Joulutervehdyksiä.” *TK* 19.12.1936, no. 51–52, s. 2.

⁵³⁸ Tynni-Haavio 1978, 228.

⁵³⁹ Vrt. ”Huovit tallaavat: Kysymyksiä, vastauksia ja hajanaisia ajatuksia.” Martti Haavion käsikirjoitus vuodelta 1930. SKS KiA MaHA, Leikekokoelma no. 14.

⁵⁴⁰ *Suomalainen Suomi*, joka oli alun perin perustettu albumimuotoisena vuonna 1916, muutettiin aikakauslehdiksi 1933.

⁵⁴¹ Artikkelissa ei suoraan mainita Haaviota sen kirjoittajaksi. Ottaen kuitenkin huomioon Erkki Valan myöhemmin julkaiseman vastineen [”Huomautuksia dosentti Martti Haavioille, ’Suomalaisen Suomen’ toimittajalle”] ja artikkelin nuorvoimalaisuutta asiantuntevasti lähentelevän tyylin, on varmin vaihtoehto kirjoittajaksi juuri Haavio.

ehkä sillä kertaa tahtomattaan – yhdistää Valan ”ensimmäisen tulemisen” ”toiseen tulemiseen”. Se uusi ”Tulenkantajat”, jota Vala taas tänä vuonna julkaisee, ei toistaiseksi ole sisältänyt muuta aatteellista julistusta kuin: ”Lähemmäksi pohjoismaita. Yhdessä niiden kanssa meidän on jaettava kohtalomme. Niille, jotka pelkäävät tätä ratkaisua, sanomme: parempi kuolla hyvässä seurassa kuin rikollisten liittolaisina.” – Omituista kyllä: on pelättävissä, että Suomen köyhässä, suomalais-ugrilaisessa tasavallassa on sellaisiakin pimeitä sieluja, jotka täysin eivät voi hyväksyä Erkki Valan puhetta ”hyvästä seurasta” ja ”rikollisten liittolaisuudesta.” [...] Yhtä suurella ihailulla kuin Erkki Vala puhuu skandinavisesta orientatiosta, yhtä suurella halveksumisella hän suhtautuu ”vanhoihin romanttisiin kuvitelmiin suomalais-ugrilaisesta yhteisyydestä”, jotka on ”kaivettu esiin” akateemisissa piireissä.⁵⁴²

Suomalainen Suomi pyrki aktiivisesti osallistumaan itsenäisyyden ajan ensimmäiseltä sukupolvelta jääneen perinnön jakoon.⁵⁴³ Yrjö Kivimiehen mukaan Suomi oli 1930-luvulle tultaessa ajautunut kulttuurikriisiin. Suomalaiset eivät olleet valmiita tekemään tarpeeksi työtä oman kulttuurinsa eteen, vaan halusivat tuoda kaiken valmiina ulkomailta, mikä ei ollut suomalaisen kulttuurin ”pohjimmaisena olemuksen mukaista.” Ensimmäisen *Tulenkantajat*-lehden nopea kuolema oli Kivimiehen mukaan ollut seurausta siitä, että lehdeltä puuttui tarvittava voima herättää kansa ”kulttuurintuntoon”.⁵⁴⁴ Juuri tätä työtä varten *Suomalainen Suomi*, ”itsenäisyyden ajan jälkeen kasvaneen suomalaisen sukupolven” äänenkannattaja, oli olemassa.⁵⁴⁵

Myös Haavio lähestyi uusien tulenkantajien aatemaailmaa ensisijaisesti kansainvälisyyteen sidoksissa olleena kysymyksenä. Tulenkantajien tarve suuntautua ulkomaille, tällä kertaa Skandinaviaan, oli suomalaisen kulttuurin säilymisen kannalta tuhoisaa toimintaa.⁵⁴⁶ Erkki Vala puolestaan katsoi, että syy tulenkantajien maailmankatsomukselliseen hajoamiseen oli kansainvälisyyteen ja kansallismielisyyteen liittyviä kysymyksiä syvemmällä:

Sen vuoksi, että minä alituisesti saan taistella teikäläisten mielettömyyttä ja epäoikeudenmukaisuutta vastaan, yrität Sinä lehdessäsi

⁵⁴² [Martti Haavio]: ”Tulenkantajat ja sen aatteellinen ohjelma.” *SS* 1933, 81–84.

⁵⁴³ Esimerkiksi Jaakko S. Tuusvuori on sijoittanut *Suomalaisen Suomen* ja uuden *Tulenkantajat*-lehden molemmat 1930-luvun ”yleiskulttuurilehtien” nimikkeeseen alle. Tuusvuori 2007, 307.

⁵⁴⁴ Yrjö Kivimies: ”Kulttuurikriisimme”. *SS* 1932, 150–154.

⁵⁴⁵ ”Albumista – aikakauslehdiksi.” *SS* 1932, 155–157.

⁵⁴⁶ [Martti Haavio]: ”Tulenkantajat ja sen aatteellinen ohjelma.” *SS* 1933, 81–84. *Suomalaisen Suomen* edustamasta kansallisesta aatteesta, ks. myös: ”Erään ulkopoliittisen ajatustapamme tekijöitä.” *SS* 1933, 8–12. Elsa Enäjärvi-Haavio: ”Länsi.” *SS* 1933, 44–47.

esittää minut epäkansallisena ja itsesi tietysti kansallisena. [...] Sillä totuus sellaisenaan, syvimmissä mielessä, on se, että tulenkantajain joukko on hajonnut maailmankatsomuksellisesti kahtia ennen kaikkea suhteessaan työhön ja yhteiskuntaan. Ulkomaisella orientoitumisella on tässä hyvin vähän osuutta, mikäli olen oikein ymmärtänyt. [...] Sinun ryhmäsi ja Tulenkantajain eroavaisuus on paljon syvemmällä kuin ”orientoitumiskysymyksessä”. Se ilmenee erilaisessa suhtautumisessa lähes kaikkiin asioihin. Tulenkantajat pitävät sotaa suurena onnettomuutena, te ette. Tulenkantajat käsittävät sivistyneistöllä vallan toista kuin te.⁵⁴⁷

Haavio ja *Suomalainen Suomi* muodostivat yhden osan siitä valkoisen Suomen yleisestä mielipiteestä, jossa uusi tulenkantajaliike nähtiin kommunismille alttiina ja yhteiskuntarauhaa uhkaavana ilmiönä. Uhkakuvien keskellä huomaamatta jäi, että Skandinaviaan suuntautuminen oli 1930-luvulla yksi harvoja keinoja välttää tilanne, jossa Suomesta uhkasi tulla yksi keskieuropalaisen politiikan pelinappuloista. Ja kun itäinen raja itsenäistymisen jälkeen oli sulkeutunut, jäi ainoaksi mahdollisuudeksi hakeutua skandinaaviseen kulttuuripiiriin, johon sivistykselliset perinteet olivat Suomen vuosisatoja liittäneet.⁵⁴⁸

Kolmas 1920-luvun tulenkantajaliikkeen keskeinen henkilö, Olavi Paavolainen, ei allekirjoittanut Nuoren Voiman Liiton julkilausumaa. Paavolainen tosin piti itseään julkilausuman ”aatteellisena isänä”, mistä hän koki myöhemmin huonoa omaatuntoa:

Eräs asia minua kalvaa niin suunnattomasti. Eikö ollut hirveä vääräryys laatia tuota vastalauseita Erkin tulenkantajille. En osaa lainkaan lohduttaa sillä (merkillisestä sattumasta, joka kuten muistat, ensin sai minut raivoon!), että nimeni ei lopultakaan siihen joutunut. Onhan minulla joka tapauksessa omatunto pahana; olenhan itse ollut mukana agiteeraamassa sen laatimista, vieläpä osittain ollut teon aatteellisena isänäkin. [...] Paha minun on vain ollakseni, SILLÄ

⁵⁴⁷ Erkki Vala: ”Huomautuksia dosentti Martti Haaviolle, ’Suomalaisen Suomen’ toimittajalle”. *TK* 1.4.1933, no. 14, s. 5.

⁵⁴⁸ Läheneminen ulkomaita muodostui välttämättömäksi 1930-luvun alussa jo yksin siitäkin syystä, ettei talouden taantumien keskellä ja Bernin sopimuksen astuttua voimaan ulkomaisia kirjallisuutta enää käännetty Suomen kielelle yhtä paljon kuin ennen. Koska varsinkin Ruotsissa kansainvälistä kirjallisuutta käännettiin aktiivisesti, herättivät kulttuurisuhteet länsinaapuriin heti alusta alkaen 1930-luvun tulenkantajien kiinnostuksen. Saarenheimo 1984, 186, 265. Vrt. Mika Waltari: ”Tyhjiä tynnyreitä eli kolinaa ammattikirjailijan aivokopassa.” *SS* 1933, 73–75.

HEIDÄN SUUNTANSAHAN ON JOKA TAPAUKSESSA OIKEA!⁵⁴⁹

Syytä siihen, miksi Paavolaisen nimi jäi julkilausumasta lopulta pois, ei tunneta. Paavolaisen vilpittömyyttä asiassa osoittaa kuitenkin se, että lokakuussa 1933 hän haki Tulenkantajain Seuran jäsenyyttä pyytäen samalla lupaa saada avustaa *Tulenkantajat*-lehteä. Seuran johtokunta esitti kuitenkin ehdon, jonka mukaan Paavolaisen tuli ensimmäisessä *Tulenkantajiin* toimittamassaan kirjoituksessa esittää jonkinlainen perustelu ”uudesta orientoitumisestaan.”⁵⁵⁰ Erkki Vala ei osallistunut kokoukseen, jossa Paavolaisen asia käsiteltiin, joten kyseessä oli mitä ilmeisimmin Seuran vasemmistoradikaalien halu osoittaa, että *tulenkantajien orientoituminen* oli muuttunut sitten 1920-luvun.⁵⁵¹ Paavolainen ei liittynyt Seuraan, mutta hänen sympatiansa jäivät myös jatkossa uusien tulenkantajien puolelle. Lokakuussa 1935 Seuralle osoittamassaan sähkössä Paavolainen tervehti ”kulttuuririntaman perustamista” ja kertoi olevansa sen hengessä mukana.⁵⁵²

Vaikka nuorvoimalaisen kirjallisen tradition jatkaminen jäi lopulta 1930-luvun tulenkantajilta yrityksen asteelle, itse Nuoren Voiman Liitto onnistui tehtävässä paremmin. Kerho 33:n⁵⁵³ ja *Nuoret runoilijat 1934* -antologian lisäksi Jämaan kuoleman muiston kunniaksi julkaistiin vuonna 1935 ensimmäinen *Nuori Ikaros* -albumi, joka jatkoi ilmestymistään aina 1970-luvulle saakka. Kirjallisen harrastuspiirin uusia kykyjä esitellyt *Nuori Ikaros* oli lähtökohdiltaan täysin vastaava 1920-luvun *Tulenkantajat*-albumien kanssa. Samoin Ikaros, joka vuonna 1924 oli joutunut albumin nimenä väistymään tulenkantajien tieltä, tuli nyt vihdoin valituksi.⁵⁵⁴ *Tulenkantajat*-lehden historia puolestaan päättyi vuoteen 1939. Viimeiseksi jääneessä numerossaan 24.11.1939 lehti valmistautui vielä seuraavaan vuoteen. Yhteiskuntakriittisen kulttuurilehden julkaisemista poikkeuksellisen kireänä ajanjaksona pidettiin haastavana tehtävänä, mutta lehden tärkeäksi koettu sanoma loi

⁵⁴⁹ Olavi Paavolaisen päiväämätön kirje Lauri Viljaselle. Sit. Paavolainen 1991, 120; Kurjensaari 1975, 140.

⁵⁵⁰ Tulenkantajain Seuran johtokunnan pöytäkirja 27.10.1933, § 6. TA TuSA, Pöytäkirjat, Kansio C1. Vrt. Saarenheimo 1984, 185.

⁵⁵¹ Kokouksessa, jossa Paavolaisen asiaa käsiteltiin, Raoul Palmgren teki aloitteen, jonka mukaan ”on tehtävä periaatteellinen päätös, että seuran jäsenet eivät saa toiminnallaan edistää pyrkimyksiä, jotka vahvasti ovat seuran pyrkimyksien vastaisia”. Tulenkantajain Seuran johtokunnan pöytäkirja 27.10.1933, § 4. TA TuSA, Pöytäkirjat, Kansio C1.

⁵⁵² Olavi Paavolaisen sähkö Tulenkantajain Seuralle 13.10.1935. TA TuSA, Sekalaista, Kansio H 1. Naisystävälleen Liisa Tannerille Paavolainen tunnusti, ettei uskaltanut kirjoittaa ”kommunistiseksi” leimattuun *Tulenkantajat*-lehteen. Ks. Laamanen 2014, 51.

⁵⁵³ Paavo Aarnio sijoittaa Kerho 33:n Nuoren Voiman Liiton rintaperilliseksi yhdessä 1920-luvun ”riehakkaiden tulenkantajien”, 1930-luvun ”vasemmistotulenkantajien” ja kulttuurijärjestö Kiilan kanssa. Aarnio 1948, 7.

⁵⁵⁴ *Nuori Ikaros* -albumeita ilmestyi vuosina 1935–1971 yhteensä viisi kappaletta.

uskoa tulevaisuuteen. Lokakuussa 1939 vahvistettu tasavallan suojelulaki, yleinen asepalvelus, sensuuri ja paperisäännöstely johtivat kuitenkin lehden lakkauttamiseen heti talvisodan syttymisen jälkeen.⁵⁵⁵

6.3 Asiallisuus ja elävä henki

Tulenkantajista muodostui vuodesta 1929 lähtien poliittinen käsite kolmessa eri merkityksessä. Tulenkantajain Seuran välityksellä käsitteeseen kiinnittyi yhteiskunnallista muutosta tavoitellut henki ja sisältö (kansanvaltaisen ajattelutavan lujittaminen, Euroopan Yhdysvallat, vasemmistolaisuus etc.), jotka jäämaalaisuudesta ja nuorvoimalaisuudesta olivat puuttuneet. Seuran tavoitteet johtivat nopeasti käsitteen omistusoikeudesta käytyyn kamppailuun. Poliittisuus ilmeni tässä yhteydessä keinona vaikuttaa tulenkantajien käsitteen kautta johonkin muuhun kuin käsitteeseen itseensä – eli haluun hyödyntää käsitettä välineellisesti osana omaa poliittista agenda.⁵⁵⁶ Nuoren Voiman Liiton vuoden 1932 julkilausumassa ja siihen annetuissa vastauksissa oli esimerkiksi kyse, Skinneriä mukaillen, *retorisesta tilanteesta*, jossa aikakauden ajatusmaailma, poliittinen ja sosiaalinen tilanne sekä lingvistiset konventiot kohtasivat.⁵⁵⁷ Julkilausumaa ei tässä mielessä ole mahdollista ymmärtää tarkastelemalla yksipuolisesti sen sisältöä – eli Nuoren Voiman Liiton ja ensimmäisen *Tulenkantajat*-lehden historiaa – vaan huomio tulee kiinnittää laajemmin 1930-luvun alun suomalaiseen yhteiskuntaan, valkoisen Suomen aatemaailmaan ja edelleen vasemmistoälymystön kokemukseen itsestään sananvapauden tärkeimpänä puolustajana. Tulenkantajien käsite oli sisältänyt ideologisia merkityksiä jo pitkään, mutta vasta käsitteen omistusoikeudesta käyty kamppailu ja siihen liittynyt retoriikka muuttivat sen lopullisesti poliittiseksi.

Kolmanneksi poliittisen käsitteen synty heijasteli 1930-luvun yleistä luonnetta yhteiskuntapolitiikan voimakkaasti värittämänä ajanjaksona. Vuosikymmen alkoi ja päättyi poliittisten selkkausten merkeissä: taloudellisesta pulakaudesta päädyttiin oikeiston nousuun ja taittumiseen, kunnes vuosikymmen päättyi talvisodassa kuin seinään.⁵⁵⁸ Kun ideologiset, yhteiskunnalliset ja poliittiset kysymykset ohjailivat

⁵⁵⁵ Kosunen 2011, 131–132; Mieskonen 2011, 90. Ks. myös Vala 1976, 229.

⁵⁵⁶ Vrt. Palonen 2003, 499.

⁵⁵⁷ Skinner 1988b, 252. Vrt. Kurunmäki 2001, 144–145; Palonen 2017, 100–102.

⁵⁵⁸ Matti Klingen käsityksen mukaan 1930-luvun yhteiskuntapolitiittinen luonne on ylipainottunut. 1940-luvulta eteenpäin 1930-lukua osattiin tarkastella enää suhteessa sen lopputulokseen: politiikkaan ja sitä seuranneeseen sotaan. Klinge 1983, 58. Tulenkantajiin yhdistetyt aikalaikirjailijat ovat kuitenkin kokeneet 1930-luvun olleen henkiseltä ilmapiiriltään 1920-lukuun verrattuna hyvin toisenlainen. Ks. esim. Kivimaa 1976, 70–71; Vala

voimakkaasti julkista keskustelua, siirtyivät vastaavat teemat luonnollisesti osaksi tulenkantajien käsitettä.

Kuten johdannossa tuli esiin, Mauriala on nimennyt Tulenkantajain Seuran, 1930-luvun *Tulenkantajat*-lehden ja niiden keskuudessa vaikuttaneen vasemmistö-älymystön toiminnan kokoavasti ”toiseksi tulenkantajuudeksi”.⁵⁵⁹ Maurialan mukaan toisessa tulenkantajuudessa oli kyse nuorvoimalaisen tulenkantajaliikkeen jälkeisestä ajasta, jolloin kulttuuripoliittikka alkoi yhä selvemmin näyttäytyä taiteen sisäisten kysymysten sijaan ideologis-yhteiskunnallisena vaikuttamisena.⁵⁶⁰ Mauriala toteaa ”tulenkantajien ydinryhmän” hajonneen viimeistään 1920- ja 1930-lukujen taitteessa ja ”uuden vasemmistohenkisen tulenkantajuuden” syntyneen 1930-luvun ensimmäisinä vuosina. Tarkkaa vastausta siihen, mihin toinen tulenkantajuus ajallisesti sijoittuu, Mauriala ei kuitenkaan anna.⁵⁶¹ Rivien välistä tulkittuna Mauriala näyttäisi joka tapauksessa päätyvän seuraavaan (implisiittiseen) päätelmään: koska toisessa tulenkantajuudessa oli kyse 1920-luvun (elämänpoliittisen) nuorvoimalaisuuden suhteesta 1930-luvun (yhteiskuntapoliittiseen) vasemmistolaiseen tulenkantajuuteen, sijoittui *poliittinen tulenkantajuus* 1930-luvulle. Mauriala tuo selvästi esiin yhteiskunnallisessa ja kulttuuripoliittisessa tilanteessa tapahtuneen muutoksen vuodesta 1928 eteenpäin, samoin kuin muutoksen välittömän vaikutuksen tulenkantajien toimintaan. Joka tapauksessa tulenkantajien historiassa tapahtunut kahtiajako ilmeni ratkaisevasti vasta 1930-luvun alussa syntyneessä vasemmistolaisessa tulenkantajuudessa.⁵⁶²

Jos toisen tulenkantajuuden päällimmäisenä tarkoituksena on osoittaa yhteiskunnallisesti politisoituneen tulenkantajuuden ero nuorvoimalaiseen aikaan, löytyy uuden vaiheen alkupiste loppuvuodesta 1929 ja Tulenkantajain Seuran perustamisesta. Samalla kyseenalaistuu totuttu näkemys, jonka mukaan poliittinen (eli vasemmistolainen) tulenkantajuus olisi ollut yksipuolisesti 1930-luvulle ja uuteen *Tulenkantajat*-lehteen keskittynyt ilmiö.⁵⁶³ Jos toista tulenkantajuutta lähestytään osana tulenkantajien yhteiskuntapoliittista kehitystä ylipäänsä, on ilmaisua ”toinen

1976, 227–229. Historiallisten vuosikymmenjaottelujen erityispiirteistä, ja varsinkin 1920- ja 1930-lukujen toisistaan poikkeavista luonteista Suomen historiassa, ks. lisäksi Immonen, Mäkinen & Onnela 1992, passim.

⁵⁵⁹ ”Toinen tulenkantajuus” -termin myöhemmästä leviämisestä, ks. Kosunen 2011, 52–75; Mieskonen 2011, passim.

⁵⁶⁰ Maurialan mukaan varsinkin talouslama ja nationalismin voimistuminen tekivät 1930-luvun vaihteessa kulttuuripoliittisen tilanteen Suomessa painostavaksi, minkä seurauksena ”nuoren runouden” ydinryhmä hajosi. Mauriala 2005, 257–263.

⁵⁶¹ Mauriala 2005, 261–262. Lähdeaineistonaan Mauriala on käyttänyt Tulenkantajain Seuran säilyneitä pöytäkirjoja vuosilta 1932–1934.

⁵⁶² Mauriala 2005, 257–263.

⁵⁶³ Ks. mm. Saarenheimo 1966, 265; Haavikko 1976a, 37–40; Mäkinen 1989, 325; Tuusvuori 2007, 312–313.

tulenkantajuus” syytä arvioida kokonaisuudessaan uudestaan. Myös AKS synnytti vuonna 1930 tulenkantajien historiaan oman poliittisen vaiheensa, samoin Tulenkantajain Seuran eroaminen omaksi liikkeekseen vuonna 1935. Yhden suuren muutoksen sijaan poliittisessa tulenkantajuudessa on havaittavissa monta pienempää vaihetta, joiden yhteydessä voidaan hyvin puhua myös kolmannen ja neljännen tulenkantajuuden olemassaolosta.⁵⁶⁴

Vuosina 1924–1927 tulenkantajien käsitteen semasiologiset yhteydet, joita esiintyi jäämaalaisuuden ja eri aikakauslehtien kuvaileman tulenkantajien kirjailijaryhmän välillä, eivät olleet näkyvästi kohdanneet toisiaan. Nuorvoimalaisessa vaiheessa 1928–1929 käsite yhdistyi puolestaan hyvin selväpiirteisesti ensimmäiseen *Tulenkantajat*-lehteen. Tulenkantajain Seuran perustamisen seurauksena käsite alkoi kuitenkin jälleen pirstaloitua useammaksi semasiologiseksi kokonaisuudeksi. Seuran ohjelma nosti esiin uuden ohjelmallisen käsityksen tulenkantajuuden luonteesta, jonka rinnalle Akateemisen Karjala-Seuran kansallinen ideologia hetkeä myöhemmin nousi. Näkyvää kamppailua käsitteen omistusoikeudesta ei tässä vaiheessa kuitenkaan käyty, vaan AKS pyrki yksinkertaisesti asettamaan oman käsityksensä Tulenkantajain Seuran ohjelman tilalle. Näin oli menestyneesti tapahtunut vuonna 1928, kun nuorvoimalainen kulttuurivallankumous oli hetkessä syrjäyttänyt jäämaalaisuuden tulenkantajien käsitteen keskeisenä sisältönä. Tulenkantajain Seuran identiteetti osoitti kuitenkin olevansa jäämaalaisuutta vahvempaa tekoa, minkä avulla se onnistui säilyttämään asemansa myös Nuoren Voiman Liiton vuoden 1932 julkilausuman jälkeen.

Tästä eteenpäin tulenkantajien käsitteessä jäi elämään rinnakkain kaksi keskeistä narratiivia. Ensimmäinen sitoutui Nuoren Voiman Liiton kansalliseen ideologiaan ja katsoi tulenkantajien käsitteen kuuluvan 1920-luvulle. Toisessa versiossa korostui Erkki Valan tulkinta tulenkantajien käsitteen elävästä luonteesta, joka synnytti tulenkantajuuden aina uudestaan eri yhteiskunnallisiin ja aatteellisiin ympäristöihin. Samalla kun Nuoren Voiman Liiton käsite alkoi hiljalleen siirtyä osaksi kirjallisuushistoriaa, laajeni Tulenkantajain Seuran ja Erkki Valan edustama tulenkantajuus 1930-luvulla selkeästi käsitteen synnyinympäristön ulkopuolelle. Etsivälle keskuspoliisille tulenkantajien käsite oli yksi kansanrintaman symboleista, SPD:lle puolestaan muistutus vasemmiston sisäisestä oppositiosta.

Erkki Valan henkilö oli 1930-luvulla prisma, jonka kautta tulenkantajien käsitteelle annetut eri merkitykset kulkivat. Kun Nuoren Voiman Liiton julistama ”nuoren kirjailijapolvemme aate” kiinnittyi tulenkantajien käsitteeseen, Valalle *tulenkantajuus* itsessään oli keskeinen aate, johon hänen muut ideologiset käsityksensä 1930-luvulla yhdistyivät. Valan liberaali maailmankatsomus johti siihen, että

⁵⁶⁴ Tässä tulkintakehyksessä *Tulenkantajat*-albumien (1924–1927) välityksellä esiintynyt jäämaalainen tulenkantajuus edustaa ensimmäistä tulenkantajuutta ja ensimmäisen *Tulenkantajat*-lehden aika toista tulenkantajuutta.

hän päätyi asemoimaan itsensä eri poliittisten suuntien välille,⁵⁶⁵ sovitteluun taipuvainen luonne puolestaan siihen, että Vala piti periaatteistaan järkähtämättä kiinni. Jätettyään Tulenkantajain Seuran ideologiset ristiriidat taakseen ja sovitettuaan viimeisen painokanteensa Katajanokan vankilassa pystyi Vala vuonna 1937 julistamaan, ettei *Tulenkantajat*-lehti koskaan ollut tinkinyt vapaan sanan, demokratian ja kulttuurinvapauden puolesta. Nämä tulenkantajien keskeiset periaatteet oli mahdollista tiivistää tunnuslauseeksi *asiallisuus ja elävä henki*.⁵⁶⁶ Periaatteet, jotka eivät välttämättä aina vastanneet todellisuutta, kertovat olennaisesti siitä suunnasta, jonka Vala tulenkantajille politiikan läpikäymällä 1930-luvulla halusi asettaa.

⁵⁶⁵ Sallamaa 1994, 58.

⁵⁶⁶ ”Eteenpäin elävä mieli.” TK 19.3.1937, no. 12.

Historiografinen käsite

7. Kaanon

7.1 Kirjallisuushistorian kaanonit

Kanonisointi tarkoittaa lyhyesti määriteltynä yhden tai useamman kirjallisuushistorioitsijan laatimaa arvostelmaa, jonka tarkoituksena on säännönmukaisella, edustavalla ja mahdollisimman objektiivisella tavalla määrittää pysyvästi vakiintunut kirjallisuus. Brittienglannin sanakirja viittaa kaanonin kohdalla luetteloon korkeatasoisesta kirjallisuudesta,⁵⁶⁷ suomalainen sivistyssanakirja puolestaan tietyn periaatteen mukaan koottuun kirjoitusten kokoelmaan.⁵⁶⁸ Kaanoneista ja kanonisoinnista käyty keskustelu on kirjallisuushistorialle tunnusomainen piirre, joka on ulottunut arvostelmista käydyin kriittisen keskustelun lisäksi kirjallisuushistorian yleiseen asemaan osana kirjallisuustiedettä.⁵⁶⁹

Kaanoneiden syntyä voidaan lähestyä kahdesta näkökulmasta. Yrjö Varpion mukaan kaanonit ovat alun alkaen syntyneet siksi, että kaunokirjallisuuden määrän jatkuva kasvu vaati rajaamaan tarkasteltavien teosten määrää.⁵⁷⁰ Kirjallisuuden kasvettua hallitsemattoman suureksi kanonisoinnin lähtökohtaisena piirteenä on korostunut arvottaminen. Kyseessä ei kuitenkaan ole ollut vaihtoehto pakon sanelemalle teosmäärien rajaamiselle vaan, kuten David Perkins toteaa, se tosiasia, että kirjalliset teokset tulkitaan aina jossain määrin omien mieltymysten valossa.⁵⁷¹

⁵⁶⁷ *Oxford English Dictionary*, canon n.1 Literary Criticism. Korkealuokkaisen kirjallisuuden määritelmä alkuperäisessä muodossaan kuuluu: *A body of literary works traditionally regarded as the most important, significant [...] to be established as being of the highest quality and most enduring value.*

⁵⁶⁸ *Sivistyssanakirja* [WSOY] 2002, kaanon.

⁵⁶⁹ Ks. esim. Varpio 1995, 7; Steinby 2013, 39–40;

⁵⁷⁰ Varpio 1995, 10.

⁵⁷¹ Kirjallisuushistorian tarkoituksena ei Perkinsin mukaan ole ainoastaan rekonstruoida ja ymmärtää menneisyyttä, vaan lisäksi valaista (*illuminate*) kirjallisuutta. Kirjallisuushistorian tulee pystyä selittämään, miksi kirjallisuus on omaksunut muotonsa ja teemansa ja tehdä lukukokemus näin ymmärrettävämmäksi. Perkinsin mukaan kirjallisuushistoria ei ole olemassa historiaa varten, vaan sen tarkoituksena on kirjallisuuden selittäminen, ymmärtäminen ja nautinnolliseksi tekeminen. Perkins 1993, 177–178.

Vaikka mieltymysten tiedostamisessa on hahmotettavissa eri tasoja,⁵⁷² tietynlaisen kirjallisuuden määrittelemisen korkeasti arvostetuksi entiteetiksi johtaa siihen, ettei entiteetti pysy vakaana. Ja koska *arvo* itsessään on aina muuttuva käsite, johtaa se Terry Eagletonin mukaan automaattisesti siihen, että kirjallisia kaanoneita on lähestyttävä ennen kaikkea konstruktioina, joita tietyt ihmiset tietyistä syistä ja tiettyinä aikoina keksivät. Eagleton myös pitää kirjallisuuden käsitettä itsessään konstruktiona, jonka sisältö vaihtelee eri aikoina: jos teos syntyessään luokitellaan filosofiaksi, saatetaan sitä tulevaisuudessa pitää kaunokirjallisuutena – ja päinvastoin.⁵⁷³

Konstruktiivinen lähtökohta kyseenalaistaa samalla kirjallisuuden kasvuun perustuvan tulkinnan kaanoneiden synnystä. Mikäli on niin, että koko kirjallisuuden käsite on ajasta ja tarkastelijasta riippuvainen, ei kirjallisuuden luettelointi täydellisen eheiksi kokonaisuuksiksi ole mahdollista. Varpio myös osittain tunnustaa tämän näkökulman todetessaan, että vanhempi kirjallisuushistoria on nykyisiin verrattuna käsitellyt laajaa lajivalikoimaa ja esitellyt myös ”laadultaan keskinkertaista” kirjallisuutta.⁵⁷⁴

Konstruktiiivisten huomioiden lisäksi kaanoneista käyty tietoteoreettinen pohdinta on ollut vähäistä, mikä on merkille pantavaa muuten voimakkaan teoreettisessa kirjallisuustieteessä. Kirjallisuusteoriaa käsittelevissä erityistutkimuksissa huomioiden kaanoneista on yleisesti sivuutettu, sisällytetty muiden aiheiden yhteyteen tai käsitelty länsimaisen tradition kritiikin valossa.⁵⁷⁵ Vaikka kaanonien objektiivinen perusta on kyseenalaistettu ja monin paikoin myös kielletty, kyseessä on kirjallisuushistoriallisen epistemologian kannalta niin keskeisestä elementistä, ettei sille ainakaan toistaiseksi ole löytynyt korvaajaa.

Tulenkantajien kohdalla omaksi kysymyksekseen nousee kirjailijaryhmien asema kirjallisuushistoriallisina luokittelijoina, jotka olemassaolollaan edustavat tyypillisesti jotakin kirjallisuuden tyyliä tai joissain tapauksissa kokonaista periodia.⁵⁷⁶ Jäsenten valikoituminen osaksi ryhmää on useimmiten jälkikäteen

⁵⁷² Vrt. mm. formalistien näkemys automatisaatiosta, jossa kielen välineellisen suhteen katsottiin olevan itsestään selvä, ja eroavan näin arvottavasta kanonisoinnista. John Frow näkee silti automatisoinnin olevan suora seuraus siitä hyväksynnästä, jonka teokset ovat saaneet kirjallisuutta hallinnoivien instituutioiden taholta. Frow 1986, 94–95.

⁵⁷³ Eagleton 1997, 22–23.

⁵⁷⁴ Varpio 1995, 10.

⁵⁷⁵ Jonkinlaisena alleviivaavana osoituksena kaanonien ja periodien vähäisestä käsittelystä on, ettei kovinkaan monen kirjallisuustieteen teoriaa esittelevän tutkimuksen asiansanastosta (*Index*) löydy kyseisiä termejä. Ks. esim. Newton 1988, index; Birns 2010, 366. *A Reader's Guide to Contemporary Literary Theory* puolestaan sijoittaa kaanonin asiansanan *literary tradition* alle. Selden, Widdowson & Brooker 2005, 294.

⁵⁷⁶ Esimerkkejä kansainvälisesti kuuluisista ja kirjallisuushistoriallisesti merkittävistä kirjailijaryhmistä ja -liikkeistä ovat muun muassa Wirginia Woolfiin kytkeytyvä Bloomsburyn ryhmä, toisen maailmansodan jälkeen Saksassa kokoontunut ”Gruppe 47”, 1960-luvun

rakennetun kanonisoinnin tulosta, samoin kuin ryhmän asema kirjallisuushistoriasa yleensä.⁵⁷⁷ Kirjailijaryhmän nimessä puolestaan tiivistyy kirjallisuushistoriallinen lajikonstellaatio, joka viitatessaan nimeään laajempiin merkityksiin samalla käsitteellistyy.⁵⁷⁸ Perkinsin mukaan kirjailijaryhmille on muiden kirjallisuushistoriallisten luokitteluiden tavoin ominaista alttius hermeneuttisten kehien muodostumiselle. Ensin luokitteluista muodostuu nimettyjä käsitteitä, joiden yhteyteen liitetään kanonisoitu kirjallisuus. Luokittelua voidaan muokata joko käsitteen tai sen sisällön osalta, mutta tavallisimmin muokkauksen perusteet löytyvät muusta kirjallisuushistoriallisesta tutkimuksesta, jotka samoin kuuluvat hermeneuttisen kehän piiriin. Näin ollen luokittelua on lähes mahdotonta palauttaa enää alkupisteeseensä ja sen perusteluita ymmärtää.⁵⁷⁹

Tässä luvussa tutkin, miten kirjallisuushistoriallinen kanonisointi on ohjannut tulenkantajien historiografisen käsitteen syntyä. Keskitän tarkasteluni Viljo Tarkiaisen, Unto Kupiaisen ja Rafael Koskimiehen 1930–1960-luvuilla julkaisemiin laajoihin kirjallisuushistoriallisiin yleisesityksiin, jotka keskeisimmin ovat olleet luomassa käsitystä suomalaisen kirjallisuuden kehityksestä ja tulenkantajien paikasta osana sitä. Vertailukohtana edellä mainittujen tutkijoiden edustamalle kansalliselle linjalle käyn läpi marxilaisen kirjallisuudentutkimuksen traditiota Raoul Palmgrenin tuotannon kautta. Kaanonin synnyn tarkastelu luo ensimmäisen tason kulttuuri- ja tiedepoliittisen vallankäytön sekä kansallisen myytinrakennuksen teemoihin, joita seuraavissa luvuissa syvennän edelleen.

7.2 Kansallisen kirjallisuushistorian pitkä linja

Tulenkantajat tulivat osaksi suomalaista kirjallisuudentutkimusta aikana, jolloin Suomen kirjallisuushistoriallisessa ajattelussa vaikutti voimakas suomalaiskansallinen vaihe. Ranskan vallankumouksen radikaalit yhteiskunnalliset muutokset olivat olleet taustana kansallisvaltioiden synnylle ja uudenlaisen historiatietoisuuden omaksumiselle. Kun kirjallisuuden kaanon oli aikaisemmin ollut luonteeltaan universaali ja pääasiassa muuttumaton, tuli siitä nyt historiallisesti määräytynyt ja

Yhdysvalloissa esiintynyt beat-sukupolvi sekä C. S. Lewisin ja J. R. R. Tolkienin tuttavapiirin ympärille kerääntynyt ”The Inklings”.

⁵⁷⁷ Ks. esim. Monk 2008, passim.

⁵⁷⁸ Pirjo Lyytikäisen mukaan kirjallisuuskäsitykset muodostavat eri lajikonstellaatioita, joissa tapahtuvia muutoksia seuraamalla voidaan hahmottaa kirjallisuushistorian periodit. Lyytikäinen 1995b, 22.

⁵⁷⁹ Perkins 1991b, 257.

altis uusille tulkinnoille. Kansallisvaltioiden yleistymisen edellytti samalla kirjallisuuden kytkemistä osaksi kansakuntien historiaa. Saksalaiseen romantiikkaan tiiviisti kuulunut ajatus taiteilijoista luovina *neroina* johti lisäksi bio-bibliografiseen jäsentelyyn, jossa kansallisvaltioiden kirjallisuushistoriat usein etenivät tekijöiden mukaisessa järjestyksessä.⁵⁸⁰

Suomalainen kirjallisuushistoria oli silti mahdollista laatia vasta kansalliskirjallisuuden synnyn jälkeen, joka kehittyi 1800-luvun alkupuolelta eteenpäin rinnan muun kansallisen kulttuurin ja identiteetin päämäärätietoisien rakentamisen kanssa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran perustaminen 1831 ja *Kalevalan* ilmestyminen 1835 olivat näkyvimpiä osoituksia autonomiseen suuruhtinaskuntaan syntyneestä fennomaanisesta liikkeestä. Fennomaaninen kansalliskirjallisuus synnytti Suomeen 1900-luvun alkupuolella kirjallisuushistoriallisen tradition, jonka tuli käsitellä ensisijaisesti suomenkielistä ja ”kansallisen heräämisen” ajatuksen sisäistänyttä kirjallisuutta.⁵⁸¹ Suomalaisessa kirjallisuudentutkimuksessa oli vieroksuttu teoreettista keskustelua koko 1800-luvun loppupuoli, mutta kun siihen lopulta ryhdyttiin, painotukset liikkuivat kansan ja kansallisuuden käsitteiden määrittelyissä. Eliel Aspelin totesi vuonna 1901 kirjallisuushistorian tehtäviä pohtiessaan, että *kansan henki* oli se periaate, joka teki mahdolliseksi [kaunokirjallisen] aineiston yhdistämisen kokonaisuudeksi ja tutkimuksen *kansallisen hengen* luomisen. Kirjallisuudentutkijan tuli Aspelinin mukaan ”siis olla myöskin historioitsija, ja sanottakoon lisäksi selvä- ja laajanäköinen historioitsija, joka ei vain tee kuvia tietoja peräkkäin, vaan pitää silmällä kansahengen ja aatteen ilmenemistä vaihtelevissa elämänmuodoissa ja -ilmiöissä.”⁵⁸²

Aspelinin ajatuksissa heijastuu vuosisadanvaihteessa myös kirjallisuudentutkimuksessa esiin noussut tarve vastata positivismiin haasteeseen,⁵⁸³ johon liittyivät kysymykset eksaktista tyylintutkimuksesta sekä kirjailijan persoonallisuuden ja maailmankuvan totuudenmukaisesta kuvailusta. Positivismiin yhteydessä painotettiin deskriptiivisyyttä, eli kuvailua, jonka vastakohtana pidettiin tutkimuksen lähtökohdaksi asetettua *arvostelmaa*. Aspelin esimerkiksi kritisoi saksalaisia 1800-luvun kirjallisuudentutkijoita liiasta deskriptiivisyydestä, kun hän itse puolestaan kannatti ”empiristis-psykologisia” arvostelmia. Aspelinin ajatusten taustalla olivat vuosisadanvaihteen elämysesteettiset suunnat, jotka alkoivat vaikuttaa myös Suomessa tehtävän tutkimuksen linjoihin. Tutkimuksen tehtäväksi ei enää koettu ainoastaan vaikutteiden selvittämistä, vaan myös subjektiiviselta pohjalta lähtevän elämyksen ja siitä riippuvan esteettisen arvostelman erittelyä.⁵⁸⁴ Aspelinin pohdin-

⁵⁸⁰ Saariluoma 1989, 13–14.

⁵⁸¹ Varpio 1986, 21–30; Mehtonen 2008, 44.

⁵⁸² Sit. Karkama 1974, 32.

⁵⁸³ Varpio 1986, 67–68.

⁵⁸⁴ Karkama 1974, 32.

nat kirjallisuudentutkijoista ”selvä- ja laajanäköisinä” historioitsijoina ovat ymmärrettävissä juuri tätä taustaa vasten.

Positiivinen deskriptiivisyys olisi edellyttänyt tutkijalta keskittymistä ensisijaisesti itse teokseen, jonka taustoja hänen tuli tarkastella kirjailijan ja aikakauden taustaa vasten. Historian kirjoittamisen sijaan kirjallisuudentutkimus olisi tässä tapauksessa käyttänyt historiantutkimusta ainoastaan tausta-aineistonaan. Kansallisen hengen luominen olisi tapahtunut tässä tarkastelussa vasta *a posteriori* ja edellyttänyt, että jokaisesta teoksesta olisi tarkoitushakuisesti pitänyt etsiä jo valmiina olevia johtopäätelmiä tukevat sisällöt. Kun subjektiivinen elämys tai arvostelma puolestaan asetettiin tarkastelun lähtökohdaksi, oli sen lähestyminen ”selvä- ja laajanäköisenä” huomattavasti käytännöllisempää. Oikeanlaista kansanhengeä ei tarvinnut etsiä teoksista, vaan kansanhengen määrittely itsessään rajasi kaanoniin kelpaavat teokset. Kansanhengi ei puolestaan ollut yksinomaan kirjallisuudentutkijoiden luomus, vaan kuten edellä totesin, syntynyt osana kansallisen kulttuurin kollektiivista rakentamista.

Maailmansotien välisenä aikana suomalaisen kirjallisuudentutkimukseen saapui yhä enemmän teorioita, jotka perustuivat laajemmin tutkijan intuitioon kuin konkreettiseen, selkeästi argumentoituun ja aineistovaltaiseen tutkimustyöhön. Uudet ajatukset saapuivat tälläkin kertaa Saksasta ja olivat läheistä sukua Aspelinin muutaman vuosikymmenen takaisille pohdinnoille. V. A. Tarkiainen, yksi aikakauden vaikutusvaltaisimmista kirjallisuudentutkijoista Suomessa, kirjoitti intuitiivisista metodeista ”saksalaisina kamariteorioina”, jotka eivät saisi syrjäyttää ”tosiasiallisuuden vaatimuksia”.⁵⁸⁵

Näin sukeltaa esiin tuo estetiikan vanha kiistakysymys, onko kirjallisuuden tutkimus oleva ainoastaan deskriptiivistä (kuvailevaa ja selittävää), vaiko myöskin normatiivistä (arvostelevaa ja sääntöilevää). Käytännössä tämä kysymys on aina ratkennut siihen suuntaan, että esteettinen tutkimus yksinkertaisesti voi luopua arvottamisesta, s.o. arvojen määrittämisestä ja esilletuomisesta. Mutta teoriassa ovat arvottamisen vastustajat eläneet siinä itsepetoksessa, että heidän selittelynsä tai kuvailunsa on muka vapaata kaikista arvokäsitteistä, vaikka jo se seikka, että he kirjallisen ilmiömaailman moninaisuudesta valikoivat jonkin yksityisilmiön ennen muita tutkittavaksi ja selitettäväksi ja historialliseen merkittävyyteen kohotettavaksi, sisältää itsessään arvon antamisen sekä arvon kieltämisen. Todellisuudessa ei voi olla kysymys täydellisestä arvottamisen kieltämisestä, vaan ainoastaan suuremmasta tai pienemmästä arvottamistaipumuksesta.⁵⁸⁶

⁵⁸⁵ Varpio 1986, 68.

⁵⁸⁶ Tarkiainen 1929, 12.

Tarkiaisen kohdalla merkillepantavaa on, että hän kirjoittaa esteettisen tutkimuksen luonnetta pohtiessaan arvostelman sijasta *arvottamisesta*. Muutos viestii siitä, kuten Tarkiaisen kirjoituksesta muutoinkin käy ilmi, miten suomalaisen kirjallisuudentutkimuksen epistemologisissa kysymyksissä koettiin tarvetta siirtyä elämysteettisistä tulkinnoista kohti analyttisempiä johtopäätöksiä. Esteettinen arvonmääritys palautui Immanuel Kantin ajatuksiin kauneuden estetiikasta. Kantin mukaan kauneuden (*Geschmack*) esteettisellä arvostelmalla on subjektiivisesta periaatteestaan huolimatta aina universaali pätevyys. Subjektiivinen kokemus kauneudesta on siten transsendentaalinen, eli kokemuksen synnyttävät oliot ovat olemassa ainoastaan subjektiivisen kokemuksen ulkopuolella.⁵⁸⁷ Koska subjektiivista kokemusta ei näin ollen voida palauttaa kokemukseen itseensä, puuttuu kokemuksesta analyttisen totuuden perusta.⁵⁸⁸ Loogisuutta tavoitteleva tiede on puolestaan aina analyttistä, minkä vuoksi esteettisten arvostelmien luonne eksaktina tieteenä on perustaltaan kyseenalainen.⁵⁸⁹ ”Tosiasiallisuuden vaatimukset” palautuivat Tarkiaisella elämäkerralliseen fakta-aineiston keräämiseen.⁵⁹⁰ Historismille ominaiseen tyyliin elämäkerrallisten tosiasiatietojen pedantin tarkastelun uskottiin synnyttävän objektiivisen kuvan myös kirjallisuushistoriallisesta aiheesta. Tutkijan omien elämysten kautta syntyvälle intuitiolle tutkimuskohteestaan ei tässä tarkastelussa ollut tilaa: arvostelmat saivat ylleen negatiivisen konnotaation ja muuttuivat arvottamiseksi.

Positivistisista vaatimuksistaan huolimatta Tarkiaisen näkemys kirjallisuuden tutkimuksen perimmäisestä tarkoituksesta näyttäytyy kaikkea muuta kuin yksiselitteisenä, kuten seuraavasta lainauksesta käy hyvin ilmi: ”historiallisen kirjallisuudentutkimuksen rinnalla on jo vanhastaan ollut olemassa myös esteettis-systemaattinen tutkimuksen suunta, joka on [...] teorioillansa ajoittain vaikuttanut suoranaisemmin ja paljon enemmän runouden kehitykseen kuin historiallinen tutkimus”.⁵⁹¹ Karkama on pitänyt Tarkiaisen tapaa erottaa esteettis-systemaattinen ja historiallinen tutkimus toisistaan metodis-teoreettisena umpikujana. Karkaman mukaan Tarkiaisen työtä leimaa positivistiselle tutkimukselle ominainen empirismin ja idealismin sekä objektiivisen tutkimuksen ja subjektiivisen elämyksen

⁵⁸⁷ Ks. esim. Atalay 2007, 44.

⁵⁸⁸ Nykykäsityksen mukaan lausetta pidetään analyttisenä ainoastaan siinä tapauksessa, kun lauseen esittämä käsitys totuudesta voidaan palauttaa siihen itseensä. Ks. Cory & Loomins 2009, ix.

⁵⁸⁹ Myös Yrjö Varpio on esittänyt samansuuntaisen ajatuksen kysyessään, missä määrin yleiseen käyttöön tarkoitettulla kirjallisuushistorialla voi olla selkeästi tieteellisiä tavoitteita. Varpio 1995, 5. Vrt. Jauss 1970, passim.

⁵⁹⁰ Tosiasiallisuuden vaatimukset näkyvät varsinkin Tarkiaisen vuonna 1915 julkaisemassa elämäkerrassa Aleksis Kivistä, jota voidaan pitää hänen päätyönään. Varpio 1986, 90–91; Tarkiainen 1987, 51.

⁵⁹¹ Tarkiainen 1929, 4.

välinen ristiriita. Ainoastaan kirjallisuuden historiallinen aines voidaan Tarkiaisen mukaan selittää objektiivisesti, kun puolestaan filosofista ja psykologista tutkimusta vaivaavat epätieteellisyys ja liiallinen analysoimishalu.⁵⁹²

Tarkiaisen käsitykset kirjallisuudentutkimuksen mahdollisuuksista ovat tulenkantajien kaanonin kannalta keskeisessä asemassa, sillä ryhmän näkyvä ensiesiintyminen kirjallisuushistorioissa tapahtui juuri hänen vuonna 1934 julkaisemassaan *Suomalaisen kirjallisuuden historiassa*.⁵⁹³ Deskriptiivisyyden ja normatiivisuuden välinen suhde liittyi suoraan kirjallisuushistoriallisten kaanoneiden rakentamiseen ja tuli periaatteiltaan tässä yleisesityksessä konkreettisesti koetelluksi. On selvää, että Tarkiainen ei itsekään pystynyt välttymään rajauksilta, joiden myötä hän myös kohotti tietyt yksityisilmiöt ”ennen muita tutkittaviksi” ja ”historialliseen merkittävyyteen kohotettaviksi”. Tarkiainen pyrki siirtämään vastuun ongelmasta osittain kustannusyhtiölle, jonka hän toteaa ”ennalta määränneen” tutkimuksen sisällön ja esittämistavan – ”tietysti yhdessä kirjoittajan oman harkinnan kanssa”.⁵⁹⁴ Tarkiainen painottaa esityksensä käsittelevän ”nimenomaan suomenkielisen kirjallisuuden vaiheita”. Latinaksi ja ruotsiksi kirjoittaneet Juslenius, Porthan, Runeberg, Topelius ja Snellman ovat valikoituneet mukaan, koska kyseisillä kirjailijoilla oli ollut suuri merkitys ”suomalais-kansallisen hengen historiallisessa kehityksessä”.⁵⁹⁵

Uudempien ruotsinkielisten kirjailijoiden rajaaminen *suomalaisen* kirjallisuuden ulkopuolelle – tyyli, joka jatkui eri muodoissa 1960-luvulle saakka⁵⁹⁶ – on vaikuttanut merkittävästi tulenkantajien historiakuvan kehitykseen. Yksikään tutkija ei ole pyrkinyt häivyttämään sitä tosiseikkaa, että samoin kuin tulenkantajien institutionaaliset taustat sijaitsivat nuorvoimallaisuudessa, niin taiteelliset vaikutteet tulivat voimakkaimmin suomenruotsalaisesta modernismista. Pertti Lassilan *Uuden*

⁵⁹² Karkama 1974, 33–35.

⁵⁹³ O. A. Kallio oli jo vuonna 1929 nostanut teoksessaan *Uudempi suomalainen kirjallisuus* esiin Nuoren Voiman Liiton kirjallisesta piiristä Kailaan, Viljasen, Jylhän, Haavion [Muspapään], Waltarin, Kivimaan, Vaaran ja Katri Valan. Kallio kirjoittaa kirjallisen piirin lisäksi ”nuoresta runoilijapolvesta” ja ”tulenkantajain piiristä”, jonka vallitsevaksi pyrkimykseksi hän näkee nuorekkaan ja julistuksellisen eurooppalaisen modernismin. Koska Kallion tulenkantajia koskeva käsittely on varsin suppea, yhteensä noin kolme sivua, jätän *Uudemman suomalaisen kirjallisuuden* tässä yhteydessä tarkemman käsittelyn ulkopuolelle. Kallio 1929, 217, 259–261.

⁵⁹⁴ Tarkiainen 1934, 5.

⁵⁹⁵ Tarkiainen 1934, 5. Tämänkaltaiset kansallisen kirjallisuushistorian painotukset olivat erityisen ajankohtaisia 1930-luvun alkupuolella, jolloin muun muassa kamppailu Helsingin yliopiston suomalaistamisesta oli kuumimmillaan.

⁵⁹⁶ Vuosina 1963–1970 ilmestynyt *Suomen kirjallisuus* (Suomalaisen Kirjallisuuden Seura & Otava) oli ensimmäinen laaja kirjallisuushistoriallinen yleisteos, jossa suomenruotsalaista kirjallisuutta käsiteltiin tasavertaisena suomenkielisen kanssa. Teoksen valmistamiseen osallistui myös useita ruotsinkielisiä kirjoittajia. Häggman 2015, 158.

aikakauden runous käsittelee laajasti tätä vaikutussuhdetta, eikä aihe kaipaa tässä enempiä perusteluja. Vähemmän pohdittu kysymys kuitenkin on, miten Södergranin, Olssonin, Diktoniuksen ja *Ultran* piirin tasapuolinen huomioiminen suomalaisessa kirjallisuushistoriassa olisi vaikuttanut tulenkantajien kanonisointiin. Kieliryhmien jakaantuminen ja tulenkantajien voimakkaan kansallinen perintö ovat yhdessä johtaneet ristiriitaiseen tilanteeseen, jossa ryhmää toisaalta on pidetty kirjallisuushistoriallisesti merkittävänä, mutta samanaikaisesti asetettu juuri kirjallisuushistoriallisten ansioidensa puolesta toistuvasti kyseenalaiseksi.⁵⁹⁷ Mikäli kotimainen kirjallisuushistoria heti itsenäisyyden alusta lähtien olisi viitannut yhtä lailla suomen- kuin ruotsinkieliseen kirjallisuuteen, olisi itsenäisyysajan ensimmäisen kirjailijasukupolven maine, joka nyt yleisessä kulttuurimuistissa kuuluu tulenkantajille, tullut vastaansanomattomasti suomenruotsalaisten modernistien osaksi. Tulenkantajat olisi toisaalta nykyistä selvemmin nähty lähinnä pintapuolisuuteen taipuvana muoti-ilmionä, jonka kirjallisuushistoriallisesti tärkeimmät saavutukset, kuten usein muistetaan mainita, tapahtuivat vasta 1920-luvun jälkeen. Ristiriitaisuus polveutuu toisin sanoen siitä, että vaikka 1920-luvun tulenkantajien kirjallisuushistoriallisesti vähäinen arvo on Tarkiaisesta lähtien kuulunut osaksi ryhmän käsittelyä, ei suomenkielisen kansalliskirjallisuuden raameissa tulenkantajien sivuuttaminen silti ole ollut mahdollista.

1920-luvusta oli *Suomalaisen kirjallisuuden historian* ilmestyessä kulunut vasta muutamia vuosia ja Tarkiainen myös myöntää, että objektiivisen kuvan saaminen uusimmasta kirjallisuudesta on haastavaa. Tulenkantajien ryhmän hän toteaa muotoutuneen vuoden 1924 tienoilla ja pysyneen koossa vuosikymmenen loppuun saakka. Vaikka Tarkiainen ei lähemmin erittele hajoamisen syitä, hän toteaa yleisenä piirteenä 1920-luvun kirjallisista uudistuksista, että ne olivat osoittautuneet pinnallisiksi ja ohimeneviksi. Iskusanoja, ohjelmajulistuksia, ekspressionismia ja eksotiikkaa Tarkiainen pitää ulkomailta tuotuna lainatavarana, joka ei ollut pystynyt koskettamaan suomalaista mentaliteettia, ”jossa henkiselä vanhoillisuudella ja hitaudella on syvät juuret”.⁵⁹⁸ Tarkiainen toimi 1930-luvulla kotimaisen kirjallisuuden professorina kuuluen pieneen etabloituneiden kirjallisuudentutkijoiden ydinryhmään. Kuten Erkki Sevänen on osoittanut, ryhmän edustajat vaikuttivat tutkimustensa lisäksi kotimaisen kirjallisuusjärjestelmän strategisesti tärkeissä vallankäyttöasemissa: taidelautakunnissa, kirjallisuusseurojen johtokunnissa, palkintorahastoissa sekä sanoma- ja aikakauslehdissä. Kirjallisuudentutkimuksen suhteet ajan nationalistisiin liikkeisiin olivat kiinteät,

⁵⁹⁷ Ks. esim. Kupiainen 1948, 204–205; Koskimies 1949, 160; Laitinen 1965, 356–358; Laitinen 1967, 73–74; Lassila 1987, 112. Ks. lisäksi Alex Matsonin *Romaanitaiteen* käsitys suomalaisen kaunokirjallisuuden (erityisesti proosan) tason laskusta ensimmäisen maailmansodan jälkeen. Matson 1969, 159–163.

⁵⁹⁸ Tarkiainen 1934, 309, 336.

mikä oli osaksi suoraan seurausta 1800-luvun kansallisen arvojärjestelmän rakentamisen aikakaudelta. Tarkiainen oli osa suomalaiskansallista kehityslinjaa konstruoinutta tutkijaryhmää, jonka traditionalistinen luonne tuli esiin varsinkin suhtautumisessa kirjallisiin uudistusliikkeisiin.⁵⁹⁹

Suomalaisen kirjallisuushistorian käsikirjoitus herätti kustantajana toimineen Otavan piirissä ensialkuun hämmennystä. Syynä oli se, että Tarkiainen oli seurannut uudemman kirjallisuuden osalta rohkeasti intuitiotaan ja käsitellyt ankarasti useita nykykirjailijoita, joista usean kustantajana Otava myös toimi.⁶⁰⁰ Sen lisäksi, että Tarkiaisen tutkimus on näin tietyiltä osin ristiriidassa hänen aikaisemmin esittämiinsä kirjallisuusteoreettisiin periaatteisiin nähden, intuition soveltaminen tulenkantakirjailijoiden kohdalla johti ryhmän nykykaanonista poikkeavaan lopputulokseen. Otavan pääjohtaja Hannes Reenpää esitti Tarkiaiselle henkilökohtaisesti huomautuksensa siitä, että muun muassa Yrjö Jylhä ja Elina Vaara eivät olleet saaneet minkäänlaista mainintaa teoksessa.⁶⁰¹ Tarkiainen ei huomautuksista huolimatta silti suostunut muuttamaan teoksen sisältöä.⁶⁰² Tapaus kuitenkin asettaa Tarkiaisen väittämän teoksen ”ennalta määrätystä laajuudesta” entisestään kyseenalaiseemmaksi. Todennäköisintä lienee, että ennalta määräytyneisyys vaikutti ennen kaikkea kieliryhmiä ja eri kirjallisuuslajeja koskeviin rajauksiin, kun yksittäiset kirjailijat puolestaan jäivät kirjoittajan oman harkinnan varaan.

Tarkiaisen kirjallisuushistorian kansallinen näkökulma ohittaa nopeasti vasemmistolaiset työväenkirjailijat. Katri Valan yhteiskunnallisessa ajattelussa 1930-luvun alkupuolella tapahtuneita muutoksia ei mainita ja Pentti Haanpäätä sivutaan kolmella rivillä ”luonnonvoimaisena” ja ”väkevänä” novellistina. Sen sijaan Toivo Pekkanen ja hänen romaaninsa *Tehtaan varjossa* saavat runsaammin tilaa. Tarkiainen antaa näkyvää arvoa sille, että Pekkasen katse ei ”nykyajan työläisten elämää kuvatessa pysähdy ulkonaisiin seikkoihin eikä yhteiskunnallisiin luokkavastakohtiin, vaan hakee niiden takaa ihmistä ja yksilöllisiä kohtaloita”.⁶⁰³ Kansallisesta kontekstista johtuen ei myöskään ole ihme, ettei 1930-luvun tulenkantajista ole

⁵⁹⁹ Sevänen 1994, 81–82. Vrt. Varpion näkemys Tarkiaisen tutkimuksesta ”kansallisen historiankirjoituksen” merkkiteoksena. Varpio 1986, 110.

⁶⁰⁰ Tarkiainen 1987, 299.

⁶⁰¹ Reenpää toimitti Tarkiaiselle listan teokseen liittyvistä ”vaarallisista” maininnoista ja poisjätöistä, jossa Jylhän ja Vaaran lisäksi oli mainittu mm. Aaro Hellaakoski, Helmi Krohn ja Iris Uurto. Tarkiainen 1987, 299. Huomionarvoista on, että Tarkiaisen lista ei ilmeisesti pitänyt sisällään Olavi Paavolaista, vaikka hänestäkään ei ole mainintaa teoksessa. Paavolaisen sivuuttaminen kertoo hyvin siitä, että vuonna 1934 tulenkantajien kaanon oli vasta varhaisessa rakennusvaiheessaan. Ryhmän ympärille ei vielä toistaiseksi ollut ehtinyt syntyä sitä narratiivia, jonka varsinkin toisen maailmansodan jälkeinen muistelmatraditio toi siihen mukaansa synnyttäen esteettisen kirjallisuushistorian sijasta myyttisen tulenkantajien historiakuvan, jonka keskushenkilönä Paavolainen toimi.

⁶⁰² Tarkiainen 1987, 299.

⁶⁰³ Tarkiainen 1934, 310, 317.

mainintoja. Tarkiainen myös korostaa pelkoaan sen johdosta, ettei ”nykyajan henkinen levottomuus ja epävakaisuus näytä erikoisen suotuisilta kirjallisuuden kehittymiselle suuriin ja pysyviin tarkoituksiin” ja päättää teoksensa sitaattiin Goethelta, jonka mukaan ”ei ole koskaan ajateltavissa, että äly muuttuisi kansanomaiseksi”.⁶⁰⁴ 1930-luvun alun kansallisessa kirjallisuushistoriassa ja Tarkiaisen käsittelyssä tulenkantajat paikantuu ensimmäistä kertaa puhtaasti 1920-luvun kestäneeksi kirjalliseksi uudistusliikkeeksi.

1940-luvun lopulla maailmansotien välisen aikakauden kirjallisuushistorian ääri-riivit alkoivat erottua selkeämmin. Unto Kupiainen korostaa *Suomalaisessa lyriikassa* (1948) Nuoren Voiman Liiton vaikutusta uuden runouden esiinmarssissa ja havaitsee myös, mikä vaikutus nuorten kirjailijoiden omilla verkostoilla oli tulenkantajien synnyssä: ”Tulenkantajien tulo tapahtui ikään kuin väkiryynnäköllä, mm. he miehittivät nopeasti tärkeimmät kriitikonpaikat ja aloittivat meikäläisissä oloissa ennen kuulemattoman reklaamirummutuksen”.⁶⁰⁵ Jo Kupiainen käyttää runsaana tietolähteenään kirjailijoiden muistitietoa ja lausuntoja,⁶⁰⁶ mikä tulenkantajia käsittelevässä tutkimuksessa jatkossa edelleen korostui. Monet myöhempään ”tulenkantaja-myyttiin” kuuluvat rakennusosat ovat myös mukana: Nuoren Voiman Liiton talvipäivät, Hattupään kahvila, Alhambra ja Olavi Paavolaisen keskeinen rooli ”monesti yli maalinkin ampuvana profeettana”. Tulenkantajien aikakauden Kupiainen ajoittaa kestäneen vuodesta 1924 – ”keskeisimmästä suomalaisen kirjallisuuden merkkivuodesta sitten ohjelmarealismen murrosvuoden 1885” – 1920- ja 1930-lukujen taitteeseen, jolloin ”on tulenkantajain suhteellisen lyhyt kirjallinen periodi katsottava kokonaisilmionä ohi menneeksi”.⁶⁰⁷ Tarkiaisen tapaan Kupiainen ei käsittele 1930-luvun tulenkantajia, mainitsepa jopa, ettei tulenkantajien joukosta noussut ainoatakaan ”Diktoniuksen kaltaista sosiaalista radikaalia”.⁶⁰⁸ Katri Valan siirtymisen ”taistelevan vasemmistoradikaalisuuden riveihin” Kupiainen huomioi, mutta tämä tapahtui hänen mukaansa vasta 1930-luvun puolella, eli tulenkantajien hajoamisen jälkeen.⁶⁰⁹ *Suomalaisen lyriikan* kohdalla on lisäksi huomioitava, että käsitellessään ensisijaisesti runoutta, teos rajaa ulkopuolelleen Haanpään ja Pekkasen kaltaiset prosaistit.

Riittävä etäisyys 1920-lukuun näkyy Kupiaisella sovitteluuteen pyrkivänä asenteena tulenkantajien paikoitellen ”hurmioituneeksi liioitteluksi” äitynyttä esiintymistä kohtaan. Kupiaisen mukaan tulenkantajat tuottivat runsaasti kestäväntäkin ainesta eikä Waltarin ”koneromantiikalla keikaroinnilla” ollut

⁶⁰⁴ Tarkiainen 1934, 323.

⁶⁰⁵ Kupiainen 1948, 201.

⁶⁰⁶ Kupiainen siteeraa teoksessaan mm. Lauri Viljasta, Erkki Valaa ja Olavi Paavolaista.

⁶⁰⁷ Kupiainen 1948, 200.

⁶⁰⁸ Kupiainen 1948, 200.

⁶⁰⁹ Koskimies 1949, 166.

hänen mukaansa ”todellisen runouden” kanssa mitään tekemistä. Tästä huolimatta Kupiainen näkee tulenkantajien aikakauden pohjimmiltaan olleen terve ja elinkelpoinen ilmiö, koska ”1920-luvun nuorista on kasvanut niin monta merkittävää tekijää runouteemme”.⁶¹⁰ On haastava kysymys, mitä tulenkantajien kirjallisuushistoriallisesta arvosta pitäisi ajatella, kun se asetetaan Kupiaisen tapaan riippuvaiseksi varsinaista historiallista ilmiötä seuranneesta kehityksestä, joka silti ei ainakaan samassa muodossa olisi voinut tapahtua ilman taustaansa. Tulenkantajilla näyttäisi tässä viitekehyksessä olevan samansuuntainen asema kuin elämäkerroissa avainkokemuksia tuottaneella kasvuympäristöllä: taustoittamisen kannalta huomionarvoinen, mutta silti irrallaan niistä tapahtumista, jotka lopulta tekivät henkilöstä historiallisesti merkittävän. Jos kirjallisuushistoriallisesti merkittävät teokset ilmestyivät vasta tulenkantajiksi kutsutun liikkeen hajoamisen jälkeen, ei *tulenkantajien* kirjallisuushistoriallinen merkitys tässä tapauksessa ole sama kuin siihen liitettyjen *kirjailijoiden* kohdalla. Waltarin, Kailaan ja Katri Valan – vain muutaman esimerkin mainitakseni – kehityksen tuskin voidaan katsoa olleen riippuvainen tulenkantajiksi kutsutusta kirjallisuushistoriallisesta ilmiöstä. Vaihtoehtoisesti läheskään jokainen tulenkantajiin liitettyistä kirjailijoista ei olisi saavuttanut yhtä näkyvää paikkaa kirjallisuushistoriassa, jos he eivät olisi kuuluneet osaksi 1920-luvun kirjallista sukupolvea.

Kupiainen palasi kotimaisen kirjallisuushistorian pariin vuonna 1958 lukion oppikirjassa *Suomen kirjallisuuden vaiheet*. Suppean yleisesityksen esipuheessa kirjoittaja perustelee laajalti tekemiään rajauksia. Lukion tuntimäärät pakottivat nostamaan esiin ainoastaan ne, jotka ”ovat kansalliskirjallisuutemme suurimpia ja ne, joiden mainitseminen on välttämätöntä jonkin kirjallisen liikkeen, virtauksen tai aikakauden valaisemiseksi”.⁶¹¹ Kupiaisen asettuminen kansallisen kirjallisuushistorian linjalle on nyt lähtökohdiltaan näkyvämpää kuin *Suomalaisessa lyriikassa*, vaikka teos muuten onkin aikaisempia kirjallisuushistorioita teoskeskeisempi.⁶¹² Aikaisemmasta suomalais-kansallisesta linjasta Kupiaisen teos poikkeaa tosin sen osalta, että siinä ruotsinkielinen kirjallisuus esitellään ensimmäistä kertaa periaatteessa tasavertaisena suomenkielisen kanssa.⁶¹³ Tulenkantajat näyttäytyy

⁶¹⁰ Kupiainen 1948, 203.

⁶¹¹ Kupiainen 1971/1958, 5–6.

⁶¹² Kansallisen linjan painottuminen *Suomalaisessa lyriikassa* saattoi tosin olla seurausta juuri siitä, että kyseessä oli oppikirja. Yrjö Varpio on huomauttanut, että oppikirjoiksi tarkoitettut lyhyet kirjallisuushistoriat ilmentävät hyvin nopeasti niitä yleisen poliittisen ja yhteiskunnallisen ajattelutavan muutoksia, joita aika vaatii. Oppikirjojen sisältö on aina julkisen kontrollin alaista. Varpio 1986, 117, 163.

⁶¹³ *Periaatteessa tasavertaisena* siitä syystä, että vaikka Kupiainen paheksuu ruotsinkielisten kirjailijoiden sivuuttamista aikaisemmissa kirjallisuushistorioissa, tilanpuutteen vuoksi myöskään *Suomen kirjallisuuden vaiheissa* ei käsitellä kovinkaan monta Topeliuksen jälkeistä ruotsinkielistä kirjailijaa. Kupiaisen perustelee rajausta sillä, että myös

Kupiaiselle edelleen vuonna 1924 syntyneenä ryhmänä, joka pysyi koossa seuraavan vuosikymmenen taitteeseen ”tehtyään tehtävänsä”. Lyriikan tutkijana Kupiainen keskittyy myös nyt ensisijaisesti tulenkantajarunoilijoihin nostaen esiin Kailaan, Viljasen, Katri Valan, P. Mustapään ja Jylhän, prosaisteista puolestaan Haanpään, Seppäsen, Waltarin ja Pekkasen.⁶¹⁴ Merkillepantavaa on, että samoin kuin Tarkiaisella, Elina Vaara ei tälläkään kertaa mahdu Kupiaisen rakentamaan kaanoniin. Vaara oli ollut mukana vielä *Suomalaisessa lyriikassa*, mutta ei nyt tullut valituksi ”kansalliskirjallisuuden suurimpien” listalle. Vieläkin huomionarvoisempaa silti lienee, ettei *Suomen kirjallisuuden vaiheissa* ole ainoatakaan mainintaa Olavi Paavolaisesta. Paavolaisen puuttuminen on sikäli erikoista, että vaikka häneltä puuttuvatkin keskeiset kaunokirjalliset meriitit, olisi hänen esittelynsä ”jonkin kirjallisen liikkeen valaisemisessa” ollut hyvin paikallaan. Ratkaisu osoittaa silti vastaansanomattomasti Paavolaisen kohtalon, kun kirjallisuushistorian olemuksena Kupiaisen tavoin pidetään ”itse kirjallisuuden eli *kielen taiteen* esittämistä”.⁶¹⁵ Paavolaisen kirjallisuushistoriallinen asema on kuitenkin muuten riittävän yksiselitteinen, että Kupiaisen oppikirja lienee Tarkiaisen *Suomalaisen kirjallisuuden historian* ohella ainoa tulenkantajia sivuava laaja tutkimus, jossa hänet on jätetty mainitsematta.⁶¹⁶ Paavolaisen näkyvyys kuvaa hyvin sitä, että suomalainen kirjallisuushistoria ei juuri missään vaiheessa 1900-lukua ollut luonteeltaan niin kapeaa, että se olisi keskittynyt ainoastaan kaunokirjallisuuden esteettisiin kysymyksiin laajemman kirjallisen elämän sivuuttaen. *Kaunokirjallisen kielen taiteen* kontekstissa Paavolaisen perintö ”koseerisen” esseetyylin kehittäjänä ja kirjallisten seurapiirien seremoniamestarina olisi epäilemättä jäänyt luonteeltaan liian kevyeksi.

suomenkielisten kirjailijoiden lukumäärä on supistettu oppikirjassa niin vähään kuin mahdollista. Kupiainen 1971/1958, 5.

⁶¹⁴ Kupiainen 1971/1958, 183–206.

⁶¹⁵ Kupiainen 1971/1958, 6.

⁶¹⁶ Toisessa sotienjälkeisessä lukion oppikirjassa, V. A. Hailan, Kauko Heikkilän ja Eino Kauppinen kirjoittamassa *Suomalaisen kirjallisuuden historiassa* (1947) Paavolainen esitellään tulenkantajien johtohahmona. Tulenkantajien asema kirjallisuushistoriallisena suuntana kerrotaan laimenneen nopeasti ja olleen jo muutamassa vuodessa ohi – viimeistään Paavolaisen *Suursiivouksen* ilmestyessä 1932. Haila, Heikkilä & Kauppinen 1964, 169–170.

7.3 Yhteiskunnallinen murros ja marxilainen kirjallisuushistoria

Rafael Koskimiehen *Elävä kansalliskirjallisuus* (1944–1949), jonka uusinta aikaa käsittelevä kolmas osa ilmestyi heti *Suomalaisen lyriikan* jälkeen vuonna 1949, kuvastaa sotienjälkeisinä vuosina Suomen henkisessä ilmapiirissä tapahtunutta muutosta, jonka myötä nationalistiset ja kansallisromanttiset äänet ajautuivat hetkellisesti puolustuskannalle. Paavo Ravila piti ajanjaksoa 1918–1939 vaiheena, ”jolloin historiaa hallitseva järki oli Suomen osalta toteuttanut tarkoituksensa” ja epäili maan itsenäisyyden kuuluvan jatkosodan seurauksena menneisyyteen. Nuori Georg Henrik von Wright puolestaan painotti kollektiivisen kansallisuustunteen sijasta maailmankansalaisuutta, individualismia ja liberalismia. Wrightin mukaan ideologioiksi aikaisempina vuosina kutsutut opit olivat itse asiassa olleet fraseologioita, joilla vallanpitäjät olivat saaneet massat johtoonsa. Sodan lopputuloksen myötä myös kansanvaltaiset äänet saivat nyt vapaasti esittää näkemyksensä maan poliittisista ja kulttuurisista oloista – ja siinä sivussa myös kirjallisuushistoriasta.⁶¹⁷ Pertti Lassilan mukaan *Elävä kansalliskirjallisuus* edusti tässä tilanteessa vastapainoa 1940-luvun epäjärjestykselle ja arvokaaokselle; kyseessä oli ”romantiikan ja snellmannilaisuuden” sovellus mutta myös päätepiste, jonka kautta avautui uusi näköala kirjallisuushistorian tulevaisuuteen.⁶¹⁸

Elävä kansalliskirjallisuus asettuu edelleen voimakkaan kansallisen kirjallisuushistorian linjalle, mutta sisältää edeltäjiinsä nähden laajempaa kirjallisuuden ja yhteiskunnan suhteen tarkastelua. Varpion mukaan Koskimiehen ”vahvasti nationalistisessa” teoksessa kirjallisuus nähdään voimakkaasti kansallisen identiteetin hahmottajana ja kansallisen taistelun aseena.⁶¹⁹ Tulenkantajia Koskimies pitää ennen kaikkea kirjailijasukupolvena, ja nostaa ensimmäisen *Tulenkantajat*-lehden merkittävään asemaan ”vanhojen johdonmukaisessa lyömisessä”. Myös 1920-luvun nuorten kirjailijoiden ulkomaanmatkat saavat aiempaa suurempaa huomiota ja kuva kosmopoliitista kulttuuriliikkeestä syvenee. Olavi Paavolainen säilyy ”suomenkielisen modernismin varsinaisena liikkeellepanevana tekijänä” ja hänen rinnalleen nousee Mika Waltari, joka Koskimiehen mukaan ilmentää Pariisiin ja uuden ilmapiriin ”väristysten” kokemuksia.

Koskimies käsittelee tulenkantajien yhteydessä myös 1930-lukua, mutta tekee sen pääasiassa Paavolaisen myöhemmän tuotannon kautta. Sen sijaan tulenkantajien aikakauden pituudesta tai liikkeen hajoamisesta ei synny tarkkaa kuvaa.

⁶¹⁷ Lassila 1998, 12–14.

⁶¹⁸ Lassila 1998, 15.

⁶¹⁹ Rodun ja kansallisuuden ”verenääniä” seuraileva tulkinta myötäili Koskimiehen 1930-luvulla suomalaiseen kirjallisuudentutkimukseen tuomia ja nyttemmin jo vanhentuneita mystifioivia ajatuksia. Ks. Varpio 1986, 105, 116.

Koskimies kirjoittaa, että ”Tulenkantajain piirissä ja liepeillä liikkui suhteellisen runsaasti 20-luvun uutta nuorisoa. Enemmän äärimmäisyysuuntiin taipuisat liukuivat itsestään kansainväliseen kommunismiin, toiset olivat heiveröisiä kaunosieluja ilman omaa työnpanosta ja sanottavaa, toiset puhtaita kahvilaneroja”.⁶²⁰ Koskimies ei tee tarkennuksia siihen, keihin hän tarkalleen ottaen viittaa ”kansainväliseen kommunismiin liukuneina”. Määritelmä saattaisi *Elävän kansalliskirjallisuuden* nationalistisen kontekstin huomioiden tarkoittaa 1930-luvun tulenkantajia, mutta esimerkiksi Erkki Vala, uusien tulenkantajien johtohahmo, nostetaan esiin ainoastaan ensimmäisen *Tulenkantajat*-lehden yhteydessä.⁶²¹ Myöskään Katri Valan 1930-luvun yhteiskunnallisuutta käsitellessään Koskimies ei kirjoita kommunismista vaan päinvastoin toteaa, että ”tuntuu aivan mahdottomalta se ajatuskin, että tämä runous milloinkaan olisi voinut innoittaa sosialistisesti viritettyä joukkohenkeä, antaa sille säveliä, tunnuksia ja lippuja”.⁶²² Ilmaisuna ”kommunismiin liukuneet” henkii kuitenkin kaikuja valkoisen Suomen yhteiskuntajärjestyksen ja Etsivän keskuspoliisin päiviltä.

Koskimiehen reaktio Katri Valan 1930-luvun tuotantoon on näkyvä merkki marxilaisen kirjallisuusteorian kasvusta, jota varsinkin Raoul Palmgren oli jo ennen sotia nostanut esiin ja joka nyt hänen käsissään alkoi muotoutua laajempaa kulttuuri-ilmapiiriä heijastelleeksi linjaksi. Vasemmiston sodanjälkeinen poliittisen vaikutusvallan kasvu näkyi välittömästi myös kulttuurin alueella. Kulttuurijärjestö Kiila oli hakenut asemia Kirjailijaliitossa heti syksyllä 1944, jolloin Hella Wuolijoki valittiin liiton johtokuntaan. Heti seuraavana vuonna Wuolijoki syrjäytettiin V. A. Koskenniemen ja Mika Waltarin kaltaisten oikeistovoimien taholta, mikä sai kiilalaiset suunnittelemaan uuden kansanvaltaisen kirjailijaliiton perustamista.⁶²³ Palmgren ei ristiriitojen kasvaessa kannattanut vasemmiston eristäytymistä, vaan korosti, että Kiilan kaltaisten järjestöjen tehtävänä oli kosketuksen saaminen Suomen porvarilliseen kulttuuriin. Hegemonian saavuttaminen kulttuurielämässä vaati Palmgrenin mukaan liittoutumista kaikkien edistyksellisten, rakentavien ja luovien kulttuurivoimien kanssa. Sivistyneistön voittaminen työväenliikkeen puolelle oli tärkeää, mutta Palmgrenin varsinaisena tavoitteena oli kansallisen kulttuuriperinnön kokonaisvaltainen uudelleenarviointi, jossa aikalaistietoisuudessa vallitsevien myyttien ja symbolien perusteet asetettaisiin kyseenalaisiksi.⁶²⁴ Vuonna 1948 ilmestynyt *Suuri linja* otti kohteekseen Runebergin, Snellmanin ja Yrjö-Koskisen kaltaiset kansalliset suurmiehet, joiden kautta Palmgren rakensi vaihtoehdoisen tulkinnan kansallisesta historiasta. *Suuren linjan* kaltaisia historian uudelleentulkin-

⁶²⁰ Koskimies 1949, 166.

⁶²¹ Koskimies 1949, 161.

⁶²² Koskimies 1949, 201.

⁶²³ Sallamaa 1998, 72–73. Vrt. Häikiö 2010, 132–135.

⁶²⁴ Liikanen & Manninen 1982, 17.

toja syntyi toisen maailmansodan jälkeen kaikkialla Euroopassa, kunnes kylmä sota ja kommunistinvastainen kamppailu palauttivat nationalismin takaisin etualalle.⁶²⁵

Vaikka myös Suomessa tilanne kehittyi samansuuntaisesti, 1940-luvun lopun ilmapiiri tarjosi hetkellisesti edellytykset siihen, että myös tulenkantajien kirjallisuushistoria olisi ollut mahdollista laatia vasemmistolaisesta näkökulmasta uuteen muotoon. Se että näin ei kuitenkaan tapahtunut, johtui osittain marxilaisen kirjallisuusteorian suomalaisista sovellutuksista, osittain taas aikakauden kulttuuripolitiikan ja henkilösuhteiden vaikutuksesta kirjallisuushistorian tulkintoihin. Molemmissa tapauksissa Palmgrenilla oli keskeinen rooli.

Katri Valan runoilijanperinnöstä käyty kamppailu valaisee hyvin kansallisen ja vasemmistolaisen kirjallisuushistorian sodanjälkeistä vastakkainasettelua. Vala oli kuollut Ruotsissa keväällä 1944 ja hänen muistojuhlansa pidettiin Helsingissä seuraavan vuoden toukokuussa. Sodanjälkeisen ”arvokaaoksen” keskellä tilaisuudesta muodostui erikoislaatuinen 1920-luvun tulenkantajien, 1930-luvun vasemmistöälymystön, sekalaisen kulttuuripiirin sekä valtion virallisten delegaattien yhteinen näytös.⁶²⁶ Olavi Paavolainen oli päässyt suunnittelemaan muistojuhlan askelmerkit,⁶²⁷ ja oikeistolehdistössä hautajaisia pidettiin ennen kaikkea vasemmiston propagandanäytöksenä.⁶²⁸ Palmgrenin muistotilaisuudessa pitämä puhe käsitteli Valan 1930-luvun tuotannon ”poroporvarillista” kritiikkiä, jonka kirjallisuushistoria sittemmin oli Palmgrenin mukaan virallistanut.⁶²⁹ Lisäksi hautajaiskulkue päättyi urnanlaskuun Sörnäisten Marjatanmäelle, mikä korosti työläiskaupungin osan yhteyttä Valan yhteiskunnallisen runouden synnyssä.⁶³⁰ Vala oli ollut 1930-luvulla tärkeä henkilö Kiilan perustajien keskuudessa ja tukenut aloittelevia vasemmistorunoilijoita.⁶³¹ Monilla oli Valaan tämän vuoksi vahvat henkilökohtaiset siteet, mikä näkyy etenkin vuonna 1946 ilmestyneessä muistojulkaisussa *Tulipatsas*. Samoin kuin hautajaiset, muistojulkaisu keräsi laajan kirjoittajajoukon ideologisen kentän eri laidoilta. Paavolaisen johtamaan toimituskuntaan kuuluivat

⁶²⁵ Liikanen 1998, 50.

⁶²⁶ Muistotilaisuudessa olivat Jaakko Paavolaisen mukaan edustettuina ainakin seuraavat yhteisöt: SKDL, SKP, SNS, Nuoren Voiman Liitto, Helsingin kaupunki, WSOY, Kansankulttuuri, Kirjallisuuslehti, Kiila, Akateeminen Sosialistiseura, Työväen Sivistysliitto, Sos. dem. naisliitto, Finlands Svenska Författareförbund, Ruotsin Kirjailijaliitto, Suomen Kirjailijaliitto, Ylioppilaskunta, Kerho 33, Akateeminen Kulttuuriyhdistys, Suomen Taiteilijaseura, Suomen Kulttuurirahasto, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Porvoon Suomalainen Yhteiskoulu, Heinolan seminaari, SDP ja Työväennuorisoliitto. Lisäksi Paavolainen on listannut yhteisöjen joukkoon ”Tulenkantajat”, mutta ei tarkemmin määrittele, keiden kirjailijoiden nimissä ryhmä hautajaisissa esiintyi. Paavolainen 1991, 205.

⁶²⁷ Ks. Rajala 2014, 501–503; Riikonen 2014, 386–387.

⁶²⁸ Rajala 2014, 503.

⁶²⁹ Palmgren 1946, 172.

⁶³⁰ Riikonen 2014, 387.

⁶³¹ Rinne 2006, 57–58.

hänen lisäksi Elmer Diktonius, Elsa Enäjärvi-Haavio, Olof Lagercrantz, Raoul Palmgren ja Elvi Sinervo.

Tulipatsaan toimitustyöstä on säilynyt vain vähän tietoa.⁶³² Silmiinpistävää kuitenkin on, että teoksesta puuttuu kokonaan esi- tai jälkilause, johon Valan runoilijanperinnön keskeinen merkitys olisi pyritty tiivistämään. Kirjoitukset on lisäksi asetettu tekijän mukaisesti aakkosjärjestykseen, mikä edelleen korostaa *Tulipatsaan* kompromissia tavoittelevaa yleisluonnetta. Palmgren julkaisi antologiassa muistotilaisuudessa pitämänsä puheen ”Katri Vala – tulipatsas”, joka keskittyi varsinkin *Paluu*-kokoelman (1934) saamaan kritiikkiin ja Valan 1930-luvun yhteiskunnallisiin kirjoituksiin. Artikkelissaan Palmgren sitoo Valan merkityksen siihen, että ”hän armottoman johdonmukaisesti toteutetussa runoilijakehityksessään edustaa kokonaisen sukupolven, kokonaisen yhteiskunnan, kokonaisen kulttuurikauden kehitystä”.⁶³³ Valan 1920-luvun tuotanto näyttäytyy Palmgrenille todellisuuspakona, joka ei silti tapahtunut heikkoudesta vaan siksi, ettei todellisuus itsessään riittänyt runoilijan elämänhimolle. Henkilökohtaisessa elämässä sittemmin tapahtuneet vastoinkäymiset ja yhteiskunnallisten epäkohtien todistaminen palauttivat Valan ”kosmillisista näyistään ihmisten luokse, kärsimään veljiensä ja sisariensa rinnalle, taistelemaan heidän puolestaan, elämän ja aamun puolesta fasismin tihenevää hämärää ja lähestyvää sotaa vastaan”.⁶³⁴ Palmgren jakaa näin Koskimiehen käsityksen siitä, ettei Valan runouden hengessä tapahtunut perimmäistä muutosta 1930-luvulle siirryttäessä, vaikka näkökulma muuten onkin täysin päinvastainen. Kun Koskimies ei usko Valan runouden koskaan voineen ”innoittaa sosiaalisesti viritettyä joukkohenkeä”, Palmgrenin tulkinnassa kansanvaltaisuuden edellytykset kytivät pinnanalaisina jo Valan 1920-luvun ”pakanallisessa elämänpalvonnassa”.

Vaikka Koskimies ja Palmgren asettavat molemmat henkisen jatkuvuuden palvelemaan ideologista päämäärää, olennaisempaa tässä yhteydessä on huomata, että

⁶³² Kerttu Saarenheimo ei Katri Valasta kirjoittamassaan elämäkerrassa käsittele *Tulipatsasta*. Olavi Paavolaisesta vuonna 2014 ilmestyneissä elämäkertoissa Panu Rajala ja H. K. Riikonen sivuuttavat antologian samoin lyhyin maininoin. Rajala 2014, 501–503; Riikonen 2014, 420. Ks. myös Riikonen 1995, 67. Varsinaisesta alkuperäisaineistosta voidaan mainita Erkki Valan syksyllä 1944 Arvo Turtiaiselle lähettämät kirjeet, joissa lyhyesti käsitellään suunnitteilla olevaa Katri Valan muistojulkaisia. Erkki Valan kirjeet Arvo Turtiaiselle 21.10. & 25.11.1944. KaA ArTU, Bc. Paavolaisen toiminnassa Katri Valan hautajaisten ja *Tulipatsaan* toimituksen kohdalla on joka tapauksessa huomioitava hänen sodanjälkeinen lähentymisensä vasemmistoon. Paavolainen esimerkiksi toimi *40-luku* -lehden toimitusneuvoston jäsenenä ja avusti *Vapaata Sanaa*. Ks. mm. Riikonen 1995, 67. Paavolainen ei tästä syystä edustanut Katri Valan runoilijanperintöä määriteltäessä ainoastaan linkkiä 1920-lukuun, vaan samoin sovittelijaa kansallisten ja vasemmistolaisten eturyhmien välillä.

⁶³³ Palmgren 1946, 166.

⁶³⁴ Palmgren 1946, 167–170.

jatkuvuuden mahdollisuus ylipäänsä tunnustetaan. Myöhemmin 1980-luvulla Palmgren tosin tulkitsi Katri Valan runotuotannon niin kiistanalaiseksi, että päätyi käsittelemään häntä ainoastaan 1930-luvun yhteydessä, jolloin Valan ”suuri sosiaalinen runous purkautui”.⁶³⁵ Katri Valan yhteiskunnallinen radikalisoituminen oli 1930-luvulla ollut erittäin näkyvää ja mikäli nuorvoimalaisista tulenkantajista olisi valittava yksi havainnollistamaan ”kommunismiin liukumista”, niin se epäilemättä olisi juuri Vala. Se, että Koskimies kieltää kommunismin yhteyden Valan runouteen, voidaan ymmärtää ainoastaan 1940-luvun loppupuolen ideologisen kamppailun taustaa vasten. Oikeisto oli 1930-luvulla suhtautunut Valan tuotantoon suurella varauksella, toisinaan myös suoran tuomitsevasti.⁶³⁶ Nyt vasemmiston kasvava voima pakotti myös kansallisen kirjallisuushistorian luomaan sovittelvaa linjaa sen omalta kannalta merkityksellisenä pitämäänsä runoilijaan. Muussa tapauksessa Valan perintö uhkasi siirtyä kokonaisvaltaisesti vasemmistopiirien haltuun.⁶³⁷ Koskimies rakensi näin omalta osaltaan samankaltaista ”suurta linjaa” kuin mitä Palmgren oli tehnyt kansallisiin suurmiehiin nähden. Ja samoin kuin Valan yhteiskunnallisuus oli 1930-luvulla nähty hänen runojensa arvostelun yhtenä ensisijaisista mittareista, nyt se häivytettiin taka-alalle kokonaisvaltaisemman elämäntyön arvioinnin tieltä.

Kirjallisuushistoria ei ole, kuten todettua, tunnustanut jatkumoa nuorvoimalaisten ja 1930-luvun tulenkantajien välillä. Perusteluissa on korostunut, että uusien tulenkantajien tyyllillinen kuvasto ja temaattiset painotukset muuttuivat aikaisemmasta vaiheesta niin paljon, ettei niitä millään voida pitää samaan kirjallisuushistorialliseen kaanoniin kuuluvina. Yhteiskunnallisen toiminnan jatkuvuus on tunnustettu,⁶³⁸ mutta sitä ei ole pidetty kirjallisuushistoriallisesti riittävän validina kaanonin laajentamisen kannalta. Esimerkiksi Pertti Lassilan tapa sitoa tulenkantajat ekspressionistiseen tematiikkaan luo automaattisesti rajan kahden vuosikymmenen välille. Lassilan mukaan ”1930-luvun analyyseissa poliittinen polarisoituminen nähtiin yleisesti 20-luvun tulenkantajaekspressionismin kestättömyyden paljastajana”.⁶³⁹ Ajatus on pätevä, mutta käyttökelpoinen vain siinä tapauksessa, kun tulenkantajien luonnetta tarkastellaan yksinomaan osana ekspres-

⁶³⁵ Palmgren 1983, 233.

⁶³⁶ Saarenheimo 1984, 330–331. Palmgren on lisäksi todennut, että vanhoillinen kritiikki kohteli Katri Valaa 1930-luvulla ”kuohuttavalla ymmärtämättömyydellä, leimaten hänet poliittiseksi agitaattoriksi”. Palmgren 1946, 173.

⁶³⁷ Vasemmistolaiset kulttuurijärjestöt ovat sittemmin olleet aktiivisia Katri Valan muiston ylläpitäjiä. Konkreettisesti tämä on näkynyt Sörnäisten Marjatanmäelle kaavailusta Valan muistomerkistä, joka on ollut ajatuksena vireillä 1960-luvulta lähtien. Hankkeeseen 1970-luvun lopulla lahjoituksina kerätyt varat sisältyvät nykyisin Kansan Sivistysrahaston yhteyteen kuuluvaan Katri Vala -rahastoon. Rinne 2006, 288–289.

⁶³⁸ Ks. esim. Laitinen 1967, 74; Lassila 1987, 214.

⁶³⁹ Lassila 1987, 215.

sionismia. Tulenkantajuutta esteettisenä tyyliuuntana lähestyvä tutkimus on silti toistaiseksi siinä määrin puutteellista,⁶⁴⁰ että ekspressionismin asettamista tulenkantajien kirjallisen tyylin määrääväksi tekijäksi ei ole mahdollista todentaa.⁶⁴¹ Silti juuri ekspressionismin tähänastinen painottaminen on ollut yksi ratkaisevista teki-
jöistä 1930-luvun rajaamiselle tutkimuksen ulkopuolelle.

Marxilaiselta kirjallisuushistorialta puuttuivat 1930-luvun tulenkantajien kohdalla ideologiset rajoitteet, mutta myös se päätyi omassa kanonisoinnissaan lähes vastaavaan lopputulokseen kansallisen linjan kanssa. Tässä yhteydessä on tosin korostettava, että Suomen oloissa marxilaisen kirjallisuushistorian *linjasta* puhuminen ennen 1960-lukua on tietyiltä osin harhaanjohtavaa. Työväenkirjallisuus tuli mukaan kotimaiseen kirjallisuushistoriaan varsinaisesti vasta Palmgrenin tutkimusten *Työläiskirjallisuus* ja *Joukkosydän* myötä vuosina 1965–1966.⁶⁴² Vaikka Palmgrenilla oli jo tätä ennen ollut ratkaiseva osuus marxilaisen kirjallisuudentutkimuksen perustamisessa Suomeen, hänen tuotantonsa oli ilmestynyt sirpaleisena eri aikakaus- ja sanomalehdissä,⁶⁴³ mikä omalta osaltaan hankaloitti kokonaiskuvan hahmottamista. *Suuri linja* on tässä tapauksessa toki nimensä mukainen poikkeus. Sen kohdalla ei silti ole kyse varsinaisesta kirjallisuushistoriasta, vaan yleisemmästä kulttuuripoliittisesta katsauksesta, jonka keskiössä ovat henkilötutkielmat 1800-luvun yhteiskunnallisista ja kirjallisista vaikuttajista.

Suurta linjaa 1940-luvun poliittisena dokumenttina tutkineen Ilkka Liikasen mukaan Palmgrenin teoksen poliittinen pääteesi – kansallisen liikkeen perinnön siirtyminen työväenliikkeen kannettavaksi – perustuu ajatukselle, että 1800-luvun ”edistykselliset” poliittiset ja aatteelliset traditiot ovat irrotettavissa ”porvarillisesta” syntytaustastaan [lainaukset IL].⁶⁴⁴ Oman kysymyksenasetteluni kannalta *Suuren linjan* taustalla mahdollisesti olleet poliittiset tavoitteet⁶⁴⁵ ja teoksen edus-

⁶⁴⁰ Pertti Lassilan *Uuden aikakauden runouden* lisäksi toinen tulenkantalyriikkaan keskittynyt tutkimus on Kerttu Saarenheimon *Pyramidiuni. Piirteitä tulenkantajien runoudesta* (1969). Saarenheimo käsittelee myös tulenkantarunoilijoiden 1920-luvun jälkeistä tuotantoa, mutta ei Lassilan tavoin pyri luomaan kokoavaa näkemystä tulenkantajien lyriikan merkityksestä. Tulenkantajien käsitettä Saarenheimo ei teoksessaan avaa, vaan viittaa *Pyramidiunen* artikkeleiden pohjautuvan vuoden 1966 tutkimukseensa *Tulenkantajat*, jossa kirjailijaryhmän aikakauden määriteltiin kestäneen 1920-luvun. Saarenheimo 1969, 134.

⁶⁴¹ Erkki Sevänen on esimerkiksi arvostellut Lassilan tapaa liittää tulenkantajien ekspressionismi osaksi *avantgardea*. Sevänen mukaan avantgarden käsitettä on käytettävä vain puhuttaessa modernismin kapinallisista ulottuvuuksista, jotka eivät sovellu tulenkantajiin. Sevänen 1994, 180–181.

⁶⁴² Roininen 1987, 12.

⁶⁴³ Liikanen & Sallamaa. 1982, 5.

⁶⁴⁴ Liikanen 1998, 54.

⁶⁴⁵ Kalevi Kalemaan mukaan porvarillisissa ja sosialidemokraattisissa lehdissä vihjailtiin Palmgrenin kirjoittaneen *Suuren linjan* kansandemokraattien vaalitaistelua varten. Erkki Vala puolestaan totesi teoksen osoittaneen, miten aktiivinen osallistuminen yhteiskunnalli-

taman kulttuuritaistelun yhteys suomalaisen työväenliikkeen muuhun toimintaan⁶⁴⁶ eivät ole erityisen kiinnostavia. Olennaisempaa on Jarno Pennasen tavoin pyrkiä havainnoimaan, miten teos käsitteli sodanjälkeisen kansanrintaman aatteellisia perusteita,⁶⁴⁷ ja mikä yhteys sillä on Palmgrenin käsitykseen marxilaisen kirjallisuushistorian merkityksestä ja sisällöstä.

Tulenkantajien yhteys *Suureen linjaan* on sikäli kontrafaktuaalinen, että itse teos sijoittuu autonomian ajalle ja vain muutamissa kohdissa viittaa maailmansotien välisen ajan kirjailijoihin. Palmgren tosin suunnitteli tutkimuksesta itsenäisyyden aikaan ulottuvaa jatko-osaa, joka ei silti muutamia itsenäisiä lehtiartikkeleita lukuun ottamatta toteutunut.⁶⁴⁸ *Suuren linjan* kulttuuripoliittisen idean kautta on silti mahdollista problematisoida myös tulenkantajia koskevan historiakuvan kehityksen ehtoja. Keskeisiä kysymyksiä ovat, miten 1920-luvun tulenkantajiksi kutsutut kirjailijat soveltuivat *Suuren linjan* tavoitteeseen rakentaa vasemmistolaiselle työväenliikkeelle Suomen oloihin soveltuvaa kansallista strategiaa, vastasiko 1930-luvun tulenkantajuus sitä kansallista heräämistä, joka Palmgrenin mukaan tapahtui pääasiassa voitokkaana taisteluna ulkoista vihollista vastaan⁶⁴⁹ ja miten nämä yhdessä vaikuttivat tulenkantajien kaanonin muotoutumiseen marxilaisessa kirjallisuushistoriassa yleensä.

Nuorvoimalainen tulenkantajuus olisi soveltunut vasemmistolaisen *uudelleenarvioinnin* kohteeksi hyvin, koska kyseessä oli lähtökohdiltaan mitä voimakkaimmin oikeistolainen liike. Sen lisäksi että Nuoren Voiman Liiton taustat olivat syvällä valkoisen Suomen arvomaailmassa, 1920-luvun kirjallinen sukupolvi saavutti vahvan kirjallisuusinstitutionaalisen aseman juuri oikeistolaisen valtakulttuurin edesauttamana. Maan tärkeimpien kustantajien, sanomalehtien ja aikakauslehtien palveluksessa uusi sukupolvi pysyi – tiettyjä avantgardistisia muutospyrkimyksiä lukuun ottamatta – myös uskollisena valtakulttuurin linjalle.⁶⁵⁰ Oikeistolaisuus yksinään ei silti ole riittävä ehto 1920-luvun tulenkantajien asettamiselle osaksi vasemmistolaisen kulttuuritaistelun kuvastoa, vaan sen lisäksi liikkeen tuli havainnollistaa erityistä edistyksellistä linjaa. Tässä tarkoituksessa Palmgren nostaa *Suuressa linjassa* esiin Katri Valan asettaen hänet Kaarlo Kramsun ja Eino Leinon kanssa Aleksis Kiven perilliseksi. Ensimmäisen *Tulenkantajat*-lehden Palmgren puolestaan verrannollistaa Leino-veljesten vuosina 1898–1899

siin ja kulttuuritaisteluihin oli synnyttänyt vasemmiston kulttuurityöntekijöissä ennenko-kemattomia voimavaroja. Kalemaa 1984, 195–196.

⁶⁴⁶ Liikanen 1998, 59–63.

⁶⁴⁷ Pennasen arvioinnista, ks. Kalemaa 1984, 196.

⁶⁴⁸ Kalemaa 1984, 196–197.

⁶⁴⁹ *Suuren linjan* lähtökohdista, ks. Liikanen 1998, 53. Vrt. Karkama & Sallamaa 1982, 30.

⁶⁵⁰ Lassila 1987, 110.

julkaisemaan *Nyky aika*-lehteen, jossa ”eurooppalaiset hengenvirtaukset siivilöitiin suomalaiseseen kulttuurielämään”.⁶⁵¹

Nämä hajanaiset maininnat viestivät Palmgrenin muuten hyvin tunnetusta ihailusta varsinkin *Tulenkantajat*-lehden ympärille 1920-luvun loppuvuosina kerääntyneitä uudistusvoimia kohtaan. *Kiilan albumissa* vuonna 1948 ilmestyneessä artikkelissa ”Tulenkantajat – kosmopolitismien välinäytös kansallisessa kulttuurissamme” Palmgren kuvaa sitä vaikutusta, mikä tulenkantajilla oli ollut hänen omalle henkiselle kasvulleen. Ensimmäisen *Tulenkantajat*-lehden ilmestyminen oli merkinnyt nuorelle lukiolaiselle ”kokonaisen kirjallisen sukupolven kapinaankutsua”, jota kannattelivat päätoimittaja Erkki Valan ohjelmalliset pääkirjoitukset, aitosuomalaisten, työläisällymystön ja kulttuuriliberaalien väliset debaattit sekä lehden tarjoama yhteys muun Euroopan kulttuuritapahtumiin. Palmgrenin mielestä tulenkantajien ryhmä oli sekä taiteellisesti että ideologisesti ristiriitainen ja vastakohtainen, mutta katsoo sitä yhdistäneen halu ilmaista uutta aikaa ja elämäntunnetta.⁶⁵² Uusi elämäntunne toteutui Palmgrenin mukaan varsinkin Tulenkantajain Seurassa, jonka kautta kirjailijasukupolvesta kasvoi merkittävä kulttuuriliike.

Vaikka Palmgren antoi Nuoren Voiman Liitosta kohonneelle tulenkantajien sukupolvelle tärkeän paikan suomalaisen kulttuuriradikalismien historiassa, liikkeen sijoittuminen osaksi *Suuren linjan* kansallisen heräämisen kuvastoa ei ole yksiselitteinen. Ongelmana ei ole nuorvoimalaisen kirjailijapolven oikeistotausta, jonka periaatteessa voitiin katsoa rikkovan marxilaisen tutkimusperinteen oikeaoppisuutta vastaan. *Suuren linjan* keskeinen merkitys on juuri siinä, että Palmgren teoksessaan irrottautui talouden ja luokkarakenteen ahtaista määritelmistä ja korosti marxilaisen kulttuurityön avointa luonnetta. Palmgren pyrki tietoisesti ottamaan aineksia eri yhteiskuntaryhmien aatteellisista ja poliittisista perinteistä nostoen esiin niiden edistyksellisen aineksen.⁶⁵³ *Edistyksellisyys* nousee näin siksi määrääväksi tekijäksi, jota ilman paikkaa vasemmiston kansallisen kuvaston osana ei ollut mahdollista saavuttaa. Tulenkantajien edistyksellisyys näyttäytyy Palmgrenille suurena mutta keskeneräiseksi jääneenä saavutuksena:

Ei niin, etteikö kulttuurielämässä itsenäisyysajalla olisi myönteisiä, jopa suuria saavutuksia: tieteessä, kirjallisuudessa, taiteissa. [...] Ei niin, etteikö tehtäisi yrityksiä solmia uudelleen katkenneita siteitä elävään maailmankulttuuriin, ei niin, etteikö tehtäisi yrityksiä löytää

⁶⁵¹ Palmgren 1948a, 103, 168.

⁶⁵² Palmgren 1948b, 9–18. Palmgren on lisäksi kuvannut laajasti suhdettaan tulenkantajiin omaelämäkerrallisessa romaanissaan *30-luvun kuvat*. Ks. Palomeri 1953, 13–15, 25–26, 38. Ks. myös Rinne 2006, 17–18.

⁶⁵³ Ks. Liikanen 1998, 53, 61–62.

synteesi kansallisen kulttuurimme edistyksellisistä perinteistä ja soveltaa ne uuteen aikaan – mutta nämä yritykset tehdään taistelevassa oppositiossa vallitsevaa kulttuuripolitiikkaa vastaan. 20-luvun lopulla tekee tulenkantajain ryhmä yrityksen avata ikkunat Eurooppaan. Lapuanliikkeen kansalliskirkollinen fanatismi sammuttaa tulvaaltona sen soihdut.⁶⁵⁴

Yhtä lailla 1930-luvun vasemmistoradikaalien ryhmän, jonka yhteydessä Palmgren epäilemättä viittaa myös uusiin tulenkantajiin,⁶⁵⁵ epätoivoinen taistelu edistyksellisen kulttuuripolitiikan puolesta jäi lopulta ”aks-läisen sotakiihkon aallon” alle.⁶⁵⁶ Tässä mielessä 1930-luvun tulenkantajat, vaikka he muuten täyttivätkin edistyksekkyyden kriteerit, eivät 1800-luvun suurmiesten tavoin olleet kyenneet voittamaan kamppailua vihollisiaan vastaan.⁶⁵⁷ Toinen maailmansota oli syttynyt kansanrintamapolitiikasta huolimatta ja Suomi liittoutunut kansallissosialistisen Saksan kanssa. Vasemmiston kannalta sodan myönteinen lopputulos ei sekään saanut Palmgrena vakuuttuneeksi siitä, että itsenäisyyden ajan ensimmäisten vuosikymmenten edistyksellinen työ olisi nyt jälkikäteen saavuttanut lopullisen voittonsa. 1940-luvun kulttuurielämää hallitsivat hänen mukaansa edelleen ”jääräpäiset perisuomalaiset, jotka pitävät syvällistä kaikkien arvojen uudelleenarviointia, ei vain tarpeettomana, vaan jopa häpeällisenä. Tämän eriskummallisen sivistyneistön käsityksen mukaan ei sivistyneistön aatelismerkinä ole älyllinen rehellisyys ja kyky armottomiin uudelleenarviointeihin, vaan sitkeä riippuminen totunnaisissa ihanteissa – vaikka ne ihanteet olisivat aikoja sitten romahtaneet.”⁶⁵⁸ Esimerkkeinä näistä ”vastahankaliikkeen miehistä” Palmgren mainitsee muun muassa Martti Haavion, jonka ”kiihkonationalistiset teesit” olivat hänen mukaansa ”kansallisen olemassaolon historiallisuuden välttämättömyyden vastaisia”.⁶⁵⁹ Lauri Viljasen 1944 ilmestyneen Runeberg-elämäkerran Palmgren puolestaan tulkitsee ”paoksi” sota- vuosien patrioottisen ja päivänpoliittisen propagandan epäaitoudesta.⁶⁶⁰ Ainakin

⁶⁵⁴ Palmgren 1948a, 212.

⁶⁵⁵ Palmgren kuvailee kyseistä ”pientä vasemmistoradikaalien ryhmää” samaksi, joka sittemmin kerääntyi Kiilan ympärille. Uudella *Tulenkantajat*-lehdellä ja vuonna 1932 uudelleen henkiin herätetyllä Tulenkantajain Seuralla oli Kiilan perustamisessa keskeinen vaikutus. Ks. Sallamaa 1994, 54–59; Rinne 2006, 27–28. Ks. edelleen luku 6.2.1 ”Vasemmistolle vieras intressi”.

⁶⁵⁶ Palmgren 1948a, 212–213.

⁶⁵⁷ Liikasen mukaan *Suuressa linjassa* uudelleenarvioinnin kohteena ovat pääasiassa sellaiset kansallisen heräämisen tulkinnot, jotka esittävät kansakunnan synnyn yksiulotteisena lineaarisena kansallisen tietoisuuden laajenemisena tai ”voimakkaana taisteluna ulkoista vihollista vastaan”. Liikanen 1998, 53.

⁶⁵⁸ Palmgren 1948a, 213–214.

⁶⁵⁹ Palmgren 1948a, 17, 36.

⁶⁶⁰ Palmgren 1948a, 54.

tietty osa nuorvoimalaisista tulenkantajista oli näin hylännyt edistykselliset lähtökohtansa, siirtynyt lopullisesti valtakulttuurin palvelukseen, taantumuksen puolelle ja edistystä vastaan.

Palmgren rakentaa *Kiilan* artikkelissaan 1920- ja 1930-lukujen tulenkantajien välille jatkuvuuksia ja katkoksia, joiden perusteita hän ei tarkemmin erittele. Vaikka artikkeli ei muuten käsittele 1930-lukua, ensimmäinen *Tulenkantajat*-lehti ja sen yhteydessä syntynyt Tulenkantajain Seura osoittavat yhteyksistä kahden vuosikymmenen välillä. *Tulenkantajat*-lehdessä oli Palmgrenin mukaan ollut kyse optimistisen 1920-luvun huipentumasta mutta samalla myös ”synkän, ristiriitaisen 1930-luvun alkusoitosta”.⁶⁶¹ Vaikka kosmopoliitti vallankumous joutui lopulta taipumaan oikeistoradikalismiin nousun edessä, olivat tulenkantajat Palmgrenin mukaan onnistuneet jättämään pysyvän jälkensä maan kaikille taiteenaloille – myös kirjallisuuteen.⁶⁶² Tämä antaisi olettaa, että myös 1930-luku on mahdollista liittää osaksi Palmgrenin käsitystä tulenkantajien kirjallisuushistoriallisesta kaanonista. Palmgrenin kirjallisuushistoriallisia päätelmiä ei kuitenkaan voida samaistaa *Suuren linjan* tai *Kiilan albumin* kaltaisiin kulttuuripoliittisiin puheenvuoroihin, vaan niitä on tarkasteltava osana hänen varsinaista kirjallisuudentutkimustaan ja edelleen marxilaista kirjallisuusteoriaa vasten.

Kirjallisuudentutkimus – ja varsinkin estetiikka – muodostavat vain vähäisen osan Marxin ja Engelsin tuotannosta. Tästä on ollut seurauksena, että marxilainen kirjallisuusteoria on 1800-luvun lopulta lähtien saanut useita kilpailevia tulkintoja.⁶⁶³ Yksi tulkinnallisista valtasuunnista on ollut yhteiskunnallinen determinismi, joka on vaikuttanut kirjallisuuden sosiologian syntyyn omana tieteenhaaranaan.⁶⁶⁴ Toisekseen marxilaisuudessa taide ja kirjallisuus ovat aina olleet ennen kaikkea ideologisia kysymyksiä, joiden rinnalla estetiikka ja muoto-ongelmat ovat jääneet toisarvoiseen asemaan. Marxilainen kirjallisuushistoria käsittää joka tapauksessa useita eri koulukuntia ja suuntauksia, jolloin käsitteen käyttöön liittyy aina liiallisen yleistämisen vaara. Sallamaan mukaan marxilaisen kirjallisuushistorian asema on ollut sidoksissa muun muassa marxismin asemaan eri valtioissa ja kulttuureissa samoin kuin, onko kyseessä ollut ”yliopistomarxismi” vai kommunististen puolueiden osana tehty kulttuuripolitiikka.⁶⁶⁵

Palmgren sijoittui kirjallisuusteoreetikkona kulttuuripolitiikan ja yliopistomarxismin välimaastoon: kansanrintama-aktivistista ja vankilassa jatkosotaa vastustaneesta kulttuuriradikaalista tuli sittemmin kirjallisuuden professori Oulun yliopistoon. Kirjallisuudentutkijana Palmgren kielsi – *Suuren linjan* periaatteita

⁶⁶¹ Palmgren 1948b, 22.

⁶⁶² Palmgren 1948b, 22.

⁶⁶³ Ks. mm. Eagleton 1976, 1–9; Palmgren 1965, 17–53.

⁶⁶⁴ Eagleton 1976, 1–2.

⁶⁶⁵ Sallamaa 1989, 129–130.

mukaillen – että kirjallisuus voisi määräytyä yksipuolisesti taloudellisyhteiskunnallisesta tai aatteellisesta perustasta käsin. Palmgrenin tutkimukselliseksi painopisteeksi muodostui työläiskirjallisuuden käsitteen määrittely, ja vuonna 1965 aiheesta valmistunut väitöskirja *Työläiskirjallisuus (Proletaarikirjallisuus): Kirjallisuus- ja aatehistoriallinen käsitteaselvittely* oli hänen aikaisempien näkemystensä kiteytys.⁶⁶⁶

Työläiskirjallisuuden johtoajatuksena on työläiskirjallisuuden ja sosialistisen kirjallisuuden käsitteiden erottaminen toisistaan. Palmgren oli tehnyt teoreettista linjanvetoa aiheesta aina 1940-luvulta lähtien, jolloin hän Kiilan nimissä asettui vastustamaan ns. “aitoproletaaristen” voimien ahtaana pitämäänsä käsitystä työläiskirjallisuudesta. Palmgrenin mukaan edistyksellinen työväenkulttuuri saattoi syntyä ainoastaan oman aikansa tieteellisten saavutusten, tyyli-ihanteiden ja taidemuotojen pohjalta. Työväenkulttuuri oli tuomittu harrastelijamaisuuteen, jos se nurkkakuntaisesti kääntyi sisäänpäin ja kuvitteli vain sen olevan työväenkulttuuria, ”joka syntyy rasvanahkaisten käsien kautta”.⁶⁶⁷

Työläiskirjallisuudessa käsite näyttäytyy huomattavasti tarkkarajaisempana mutta myös täysin vastakkaisena aiemmalle määrittelykselle:

Työläis- (proletaari-)kirjallisuudella tarkoitamme työläis (köyhälistöläis-)olosuhteissa kasvaneiden, omakohtaisesti ruumiillista tai siihen verrattavaa palkkatyötä kokeneiden, ainakin suhteellisessa mielessä itseoppineiden kirjailijain kaunokirjallisia tuotteita, joita värittää työväenliikkeen aatemaailma tai ainakin köyhälistöläinen elämännäkemyks; joiden aihepiirinä useimmiten (mutta ei välttämättä) on köyhälistöelämä, -kokemukset ja -tunnot; joiden pääasiallisena vaikutuspiirinä niinkään useimmiten (mutta ei välttämättä) on työväestö. [...] Sosialismin rakentamisen johtaessa luokkien katoamiseen tai sosiaalilainsäädännön tasoittaessa luokkavastakohtia kapitalistisessa yhteiskunnassa tämä kirjallisuus väistyy sosialistisen kirjallisuuden tieltä tai muuten kasvaa yli luokkarajojensa.⁶⁶⁸

On selvää, ettei nuorvoimalaisilla tulenkantajilla kokonaisuutena ollut mitään mahdollisuutta mahtua työläiskirjallisuuden köyhälistöläisen alkuperän, elämäkokemuksen, elämännäkemyksen sekä aihe- ja vaikutuspiirien ahtaisiin rajoihin. Toivo Pekkanen ja Pentti Haanpää lienevät ainoita, jotka taustansa ja tuo-

⁶⁶⁶ Karkama & Sallamaa 1982, 30.

⁶⁶⁷ Palmgrenin kirjoitus ”Proletaarinen kulttuuri. Työväen kulttuuri. Edistyksellinen kulttuuri”, joka ilmestyi *40-luvun* numerossa 9/1945. Sit. Palmgren 1981, 72.

⁶⁶⁸ Palmgren 1965, 228.

tantonsa puolesta olisivat täyttäneet kriteerit,⁶⁶⁹ tosin hekin vain tietyin varauksin.⁶⁷⁰ Sama koski edelleen 1930-luvun tulenkantajia, joiden taustat, Palmgren itse mukaan luettuna, olivat pääasiallisesti keskiluokassa. Näille vasemmistokirjailijoille ja -intellektuelleille Palmgren antoi nimen *käännynnäinen*.⁶⁷¹ Käännynnäisyys oli osoitus luokkarajojensa yli kasvaneesta sosialismista, joka 1930-luvulla kuvastui kansanrintaman rakentamisessa ja sotien jälkeen vasemmistolaisen kulttuurin hetkellisessä leviämisessä laajalle eri puolille yhteiskuntaa.

Tulenkantajien kansalliselle kirjallisuushistorialle vaihtoehtoista tulkintaa on näin työläiskirjallisuuden sijaan etsittävä *vasemmistolaisesta käännynnäiskirjallisuudesta*. Käsite on rajauksiltaan työläiskirjallisuutta vapaampi ja siksi samanhenkinen Palmgrenin dogmaattisuutta karttelevien kulttuuripoliittisten linjausten kanssa.⁶⁷² Mikäli Palmgren olisi kirjallisuushistoriallisessa ajattelussaan tulkinnut käännynnäisyyden siinä määrin laajaksi, että se sisällöllisesti olisi ollut verrannollinen *Suuren linjan* edistyksellisen tradition kanssa, myös avantgardistinen nuorvoimalainen tulenkantajuus olisi saattanut lukeutua sen piiriin. Ajatus ei ole kaukaa haettu, sillä *Työläiskirjallisuudessa* muun muassa Ultran piiri sijoittuu sivistyneistö-käännynnäisten joukkoon. Vaikka esimerkiksi Katri Vala kirjoitti jo *Ultraan*, Palmgren katsoo hänen käännynnäisyytensä tapahtuneen vasta 1930-luvulla *Paluu*-kokoelman yhteydessä. Oleellisia eivät näin olleet ainoastaan ne vasemmistolaiset motiivit, jotka johtivat käännynnäiskirjailijan ajatusmaailman ja teosten uudistumiseen, vaan samoin tausta, jota vasten kääntyminen tapahtui. Koska Katri Valan historiakuva on vasemmistolaisessa tulkinnassa rakennettu oikeistoradikalismien vastustajana ja ihmisyyden puolustajana, hänen käännynnäisyytensä on ollut tiukasti sidottu 1930-luvun yhteiskunnalliseen kehitykseen. Palmgren tosin löytää, kuten edellä totesin, tiettyjä jatkuvuuksia Valan runouden

⁶⁶⁹ Palmgren 1965, 86–87.

⁶⁷⁰ Haanpään taustat eivät olleet köyhälistössä, vaan hän syntyi suhteellisen varakkaaseen sekä yhteiskunnallisesti aktiiviseen sukuun. Haanpään isoisä oli esimerkiksi toiminut valtiopäivämiehenä. Toivo Pekkanen puolestaan valittiin vuonna 1955 Suomen akatemian jäseneksi, minkä voidaan katsoa jossain määrin syöneen hänen asemaansa köyhälistöläisen vaikutuspiiriin edustajana, vaikka nimitys muuten olikin työväenkulttuurille kunniaksi. Palmgren oli jo 1930-luvulla lisäksi esittänyt tiettyjä varauksia Pekkasen asemasta todellisena työläiskirjailijana. Ks. Pynttari 2015, 133–137.

⁶⁷¹ Palmgren 1965, 87.

⁶⁷² Palmgrenin ajattelua yleisesti kritisoineen Elsi Hyttisen mukaan erottelu työläis- ja käännynnäiskirjallisuuden ei ole arvottava, vaan puhtaan deskriptiivinen. Hyttinen ei kuitenkaan pidä uskottavana sitä, että syntyperän ja estetiikan välillä voisi esiintyä kovin suoraa vaikutusyhteyttä. Hyttinen 2012, 49. Hyttisen ajattelu kuvastaa suomalaisen työläiskirjallisuuden tutkimuksen uutta aaltoa, jonka suhde Palmgrenin perintöön on ollut ennen kaikkea kriittinen. On mahdollista, että työläiskirjallisuuden ymmärtäminen kirjailijan syntyperää laajemmaksi esteettiseksi kokonaisuudeksi vaikuttaa tulevaisuudessa myös käsitykseen tulenkantajien kirjallisuushistoriasta.

hengessä vuosikymmenten välillä, mutta varsinainen kääntyminen ei voinut tapahtua kuin vasta tiettyjen yhteiskunnallisten olosuhteiden vallitessa ja runoilijan henkilökohtaisessa elämässä tapahtuneiden muutosten jälkeen. Ja se mitä vasten kääntyminen tapahtui, oli nuorvoimalaisuus. Erkki Valan kohdalla viitteitä kääntymisestä oli ilmennyt jo ensimmäisen *Tulenkantajat*-lehden päätoimittajakaudella,⁶⁷³ mutta todellinen irtiotto tapahtui vuonna 1932, jolloin Vala uuden *Tulenkantajat*-lehden perustamisen jälkeen asettui julkisesti vastustamaan Nuoren Voiman Liiton ideologista perintöä.⁶⁷⁴

7.4 Kirjailijasukupolvi ja kommunismiin liukuneet

Kansallisen ja marxilaisen kirjallisuushistorian kaanonit erottavat kumpikin tulenkantajien historiasta kaksi toisistaan selvästi poikkeavaa vaihetta. Molemmissa ilmiö ymmärretään 1920-luvulla toimineeksi kirjailijaryhmäksi tai kulttuuriliikkeeksi, jonka ulkopuolelle myöhempi tulenkantajaliike rajautuu.

Kansallisen kirjallisuushistorian mukaan tulenkantajien merkitys perustui lähinnä sukupolvikokemukseen ja vasta toisekseen kirjallisiin saavutuksiin. Kun huomioidaan, että Tarkiaisen, Kupiaisen ja Koskimiehen tutkimuksissa on kyse ajallisesti laajoista läpileikkauksista – aikakaussuuntautuneiden erityistutkimusten sijaan – saavat tulenkantajat niissä kuitenkin runsaasti tilaa. Itsenäisen Suomen ensimmäisen kirjailijasukupolven synty asettuu tärkeäksi osaksi kansallisen kirjallisuushistorian sisältöä, vaikka kirjalliset saavutukset eivät siihen kaikilta osin antaneet edellytyksiä ja velka suomenruotsalaiselle modernismille oli välttämätöntä tunnustaa. 1930-luvun tulenkantajia ei mainita kertaakaan ja samoin ensimmäisen *Tulenkantajat*-lehden yhteiskunnallisia piirteitä käsitellään vain ohimennen. Ensimmäisen tasavallan aikana työväenliike oli näyttäytynyt yksiselitteisesti kansallisen kehityksen vastaisena voimana. Samoin kylmän sodan aikakaudella historiantutkimus ja oppikirjat sulki pääsääntöisesti työväenluokan ulkopuolelleen, vaikka vastakkainasettelu vähitellen lieveni.⁶⁷⁵ Koska Nuoren Voiman Liiton sisältä kasvanut ja valkoisen Suomen arvomaailman keskellä kehittynyt 1920-

⁶⁷³ Samoin kuin Katri Valan käännyttäisyys ei kaikilta osin perustu hänen omaan käsityksiinsä, myös Erkki Vala katsoi läpi 1930-luvun jatkavansa edellisellä vuosikymmenellä aloittamaansa työtä. Erkki Valan merkitys vasemmistolaisena käännyttäisintellektuellina on tästä syystä ollut aina Katri Valaa voimakkaammin ambivalentti. Ks. luku 6 ”Poliittinen tulenkantajuus”.

⁶⁷⁴ Ks. luvut 6.1 ”Nuoren kirjailijapolvemme aatteelliset pyrkimukset” & 6.2.3 ”Uudelleensynty, ylösnousemus ja nuorvoimalaisuuden perintö”.

⁶⁷⁵ Liikanen 1998, 49.

luvun tulenkantajuus ei toisaalta sopinut edustamaan vasemmistolaista käännyttäiskirjallisuutta, jäi tulenkantajien maailmansotien välinen toiminta käytännössä kokonaan myös marxilaisen kirjallisuudentutkimuksen ulkopuolelle.⁶⁷⁶

1930-luvun tulenkantajuuden näkyvää vertaamista nuorvoimalaisuuteen ei ole pidetty kirjallisuushistorioissa tarpeellisena ilmeisesti siksi, koska yhteiskunnallisen etäisyyden on katsottu riittävän perusteluksi niiden erottamiseksi toisistaan. Tarkiaisen ja Kupiaisen täydellinen vaikeneminen 1930-luvusta aloitti tämän linjan, joka tiivistyi Koskimiehen käsitykseen ”kommunismiin liukuneista” kirjailijoista. Katri Valan kaltaisen yksittäisen, kansalliselle kirjallisuushistorialle tärkeän runoilijan kohdalla saatettiin tehdä poikkeus ja nähdä jatkuvuudet hänen tuotannossaan. 1930-luvun tulenkantajilla ei kuitenkaan yleisesti ollut samanlaista merkitystä, vaan liike päinvastoin uhkasi olemassaolollaan rikkoa sen, mitä itsenäisyyden ajan ensimmäinen kirjailijasukupolvi kaikista heikkouksistaan huolimatta kansalliselle kirjallisuushistorialle edusti. Katri Valan runoilijanperinnön liittämisen osaksi kansallista kaanonia oli myös esteettisin perusteluin vielä jokseenkin mahdollista, mutta sama ei enää pätenyt uusiin tulenkantajiin, joiden toiminnassa oikeiston näkökulmasta näkyvimmin nousivat esiin sananvapausrikkomuksista vankilatuomioita istunut Erkki Vala, tiiviit yhteydet vasemmistolaisiin äärijärjestöihin, Etsivän keskuspoliisin seurannassa oleminen – ja ennen kaikkea läpi 1930-luvun jatkunut valkoisen Suomen ideologian kriittinen arvostelu.

Ideologioiden näkyvä esiintyminen osoittaa kaanoneiden konstruktiiivisen rakentumisen tulenkantajien kohdalla paikkansapitäväksi. Tulenkantajia käsittelevissä kirjallisuushistorioissa oli vuosina 1934–1965 yhtä paljon kyse kirjallisuudesta, kirjailijoista, kirjallisuudentutkijoista kuin myös niiden monimerkityksellisistä suhteista toisiinsa. Tähän rinnakkaiseloon liittyy keskeisesti kysymys kulttuuripoliittisen vallankäytön mekanismeista.

⁶⁷⁶ Toistaiseksi kattavimmassa työväenliikkeen kirjallisuushistoriassa, *Kapinallisissa kynissä* (1983), Palmgren keskittyy kuvailemaan sosiaaliselta taustaltaan ”syviin riveihin” kuuluneita Haanpäättä ja Pekkasta sekä *Ultrassa* vaikuttaneita Kailasta ja Katri Valaa. Päälähteenään Palmgren on käyttänyt Saarenheimon *Tulenkantajia* (1966) ja omaa Kiilan albumissa 1944 julkaistua artikkeliaan ”Tulenkantajat”. Palmgren 1983, 233–263, 395. Muissa marxilaisissa kirjallisuushistorioissa tulenkantajia on käsitelty ainoastaan viittausenomaisesti itsenäisen Suomen ensimmäisenä kirjailijasukupolvena. Ks. esim. Ervasti & Karkama 1973, 114.

8. Valta

8.1 Kulttuuripolitiikan diskursiivinen valta

Tulenkantajien muistelmia on odotettu kauan. Toiveet kohdistuivat erityisesti Olavi Paavolaiseen, joka oli tarkasti säilyttänyt kaiken kertyneen aineiston kirjeistä ravintolalaskuihin saakka. [...] Mutta Paavolaisen kohdalla alkoi Synkän yksinpuhelun jälkeen kuolemaan asti kestänyt vaitiolon kausi. [...] Älkäämme kuitenkaan lopullisesti haudatko toiveitamme jonkun toisen aikalaisen kirjoittamista muistelmista. Tässä teoksessa ei liioin ole tarkoitus ryhtyä ensisijaisesti kuvaamaan tulenkantajien vaiheita ja ”iloista, kevytmielistä 20-lukua”. [...] Tarkoitukseni on tällä selvittelyllä pyytää anteeksi niiltä, jotka odottavat tulenkantajien historiaa. He eivät vieläkään saa sitä. Olen iloinen voidessani nyt lausua professori Lauri Viljaselle julkisesti sen kiitoksen, jonka monien keskustelujemme jälkeen olen hiljaisessa mielessäni hänelle osoittanut. Hänen yksityiskohtia myöten elävät muistikuvansa tulenkantajien toiminnasta ja hänen selostuksensa ryhmän pyrkimyksistä ovat olleet minulle suureksi avuksi. Kiitän myös niitä monia tulenkantajien ryhmän keskeisiä henkilöitä, jotka auliisti ovat asettaneet tietonsa käytettäväkseni. Kiittollisuuteni on suurempi kuin voisi luulla siitä tavasta, millä olen heidät kätkenyt lähdeviitteiden tiheikköön.⁶⁷⁷

Näillä sanoin Kerttu Saarenheimo aloittaa vuonna 1966 ilmestyneen tutkimuksensa *Tulenkantajat: Ryhmän vaiheita ja kirjallisia teemoja 1920-luvulla* (tästä eteenpäin *Tulenkantajat*). Kyseessä oli ensimmäinen tulenkantajista tehty laaja yleisesitys, joka samalla vakiinnutti aikaisempien kirjallisuushistorioiden luoman kaanonin ja kansallisen näkökulman. Ei ole sattumaa, että *Tulenkantajat* julkaistiin juuri 1960-luvun jälkipuolella. Olavi Paavolaisen kuolema vuonna 1964 merkitsi 1920-luvun nuorvoimالاisten keskuudessa yhden aikakauden päätöstä ja synnytti tarpeen kir-

⁶⁷⁷ Saarenheimo 1966, 5–6.

joittaa ryhmälle historia, kun asianomaisia ja aikalaisia vielä toistaiseksi oli hengissä. Yleisessä tiedossa oli myös ollut, että Paavolainen suunnitteli aina elämänsä loppuun saakka tulenkantajien historian kirjoittamista.⁶⁷⁸ Se, että Saarenheimon mukaan Paavolaiselta odotettiin *muistelmia* samoin kuin, ettei hänen omassa tutkimuksessaan ollut kyse *historiasta*, ovat tässä yhteydessä toisarvoisia seikkoja.⁶⁷⁹ Tulenkantajien historiallisen merkityksen määrittely oli aina 1930-luvulta eteenpäin ollut varattu ensisijaisesti Paavolaiselle, mutta vapautui nyt hänen kuolemansa jälkeen muille yrittäjille.

Sattumaa ei myöskään ole se, että *Tulenkantajat* rajautui koko maailmansotien välisen ajan käsittelyn sijasta yksinomaan 1920-lukuun. Lauri Viljanen oli toiminut kirjallisuuden professorina vuodesta 1949 lähtien ja kirjallisuudentutkijan ominaisuudessa julkaissut kaksi tulenkantajia käsittelevää tieteellistä artikkelia. Niissä hän lähestyi tulenkantajia voimakkaan teoskeskeisestä näkökulmasta ja pyrki rajaamaan määrätietoisesti ideologiset kysymyksenasettelut tutkimuksensa ulkopuolelle. Sen lisäksi, että Viljanen oli vuonna 1932 yhdessä muiden nuorvoimalaisten kanssa vastustanut uuden *Tulenkantajat*-lehden julkaisua, 1930-luvun tulenkantajuuden ohittaminen oli luonnollinen seuraus hänen kirjallisuushistoriallisen ajattelunsa kehityksestä. Viljanen oli 1950-luvulla toiminut lisäksi Saarenheimon väitöstyön ohjaajana ja rohkaissut oppilastaan kirjoittamaan tulenkantajia käsittelevän tutkimuksen. Viljasen asiantuntemuksen välittymisessä oli auktoriteetinomaisia piirteitä, jonka myötä *Tulenkantajat* mukailee rakenteellisesti Viljasen tulenkantajien historialle aikaisemmin piirtämiä linjoja.

Paavolaisen ja Viljasen yhteydet *Tulenkantajien* syntyyn heijastelevat kulttuuripoliittisia valtatekijöitä, jotka poikkeuksetta vaikuttavat aina myös historiallisten tulkintojen taustalla. Kulttuuripoliitikalla viitataan tässä yhteydessä ensisijaisesti niihin ulkoisiin tekijöihin, jotka vähän tai suuressa määrin, suoraan tai epäsuoraan sekä tietoisesti tai tiedostamatta vaikuttavat motiiveina tutkimusten taustalla ja ohjailevat niiden sisältöä.⁶⁸⁰ Tässä muodossaan kulttuuripoliittisen vallan olemus voidaan ymmärtää Zygmunt Baumanin yleisen vallankäytön määritelmän mukaisesti kyvyksi valjastaa toisten ihmisten teot keinoiksi päästä omiin tavoitteisiin. Baumanin mukaan suoranaisten pakkovallan lisäksi vallankäytössä korostuu toisten ihmisten arvojen valjastaminen omiksi voimavaroiksi; tilanteita pyritään ohjailemaan niin, että muut ihmiset voivat pitäytyä ajamissaan arvoissa vain noudattamalla vallanpitäjien asettamia sääntöjä.⁶⁸¹ Näkyvimmillään kyse voi olla

⁶⁷⁸ Rajala 2014, 562. vrt. Mikkola 1999, 7–8.

⁶⁷⁹ Panu Rajalan mukaan Paavolainen suunnitteli tulenkantajien historian lisäksi myös henkilökohtaisia muistelmiaan, joten nämä kaksi hanketta ovat saattaneet mennä Saarenheimolta sekä muilta aikalaisilta helposti sekaisin. Rajala 2014, 562.

⁶⁸⁰ Historiakulttuurin yhteydestä vallankäyttöön, ks. mm. Johnson et al. 2007, passim.

⁶⁸¹ Bauman 2004, 144–146.

kustantamoiden julkaisupolitiikasta tai säätiöiden rahoituspäätöksistä, joiden kautta pystytään konkreettisesti ohjailemaan julkisuuteen pääsevien tutkimusten sisältöä. Julkisten kulttuuri-instituutioiden kohdalla on usein mahdollista osoittaa myös vallan ja sääntöjen yhteydet instituutioiden taustalla vaikuttaviin ideologioihin. Tästä näkökulmasta esimerkiksi Suomessa eri taidemuotojen julkisesta sääntelystä on tehty kiitettävästi tutkimusta. Sakarias Sokka on lähestynyt kulttuuripolitiikkaa yhteiskuntateoreettisena käsitteenä, jossa kulttuuri nähdään elävässä suhteessa sosiaaliseen todellisuuteen. Tässä käsityksessä kulttuuri on dynaamisuudessaan ja historiallisesti muuttavana aina altis vallankäytölle.⁶⁸² Erkki Seväsen mukaan hegemonisessa asemassa olevat ryhmittymät pystyvät puolestaan tekemään oman määritelmänsä todellisuudesta hallitsevaksi. Eri sosiaalisten instituutioiden avulla hallitsevat ryhmät pyrkivät edelleen legitimoimaan intressinsä.⁶⁸³

Kaikki kulttuuripoliittinen valta ei julkisten instituutioiden tavoin kuitenkaan ole näkyvää. Michel Foucault on juurruttanut syvälle ihmistieteisiin ajatuksen vallan diskursiivisuudesta, jonka mukaan valtasuhteiden juuret ovat niin syvällä sosiaalisten suhteiden verkostossa, ettei niitä ole mahdollista paikantaa ainoastaan instituutioihin. Foucault'n mukaan on olemassa kaksi keskeistä valtajärjestelmää. Ensimmäinen järjestelmä perustuu sopimukseen ja sortoon, toinen ylivaltaan ja tukahduttamiseen.⁶⁸⁴ Sopimukseen perustuvan vallankäytön tarkoituksena on Foucault'n ajattelussa turvata vallanpitäjien suvereniteetti. Jos sopimuksen kirjainta vastaan rikotaan tai sen tulkinnassa esiintyy erimielisyyksiä, on olemassa mahdollisuus, että rauhanomainen vallankäyttö kehittyy pakkovaltaisen sarron tilaan. Sortoa esiintyy myös sopimuksenvaraisen vallankäytön ulkopuolella, mutta tällöin suoran pakkovallan sijasta kyseessä on moniselitteisempi ylivallan ja tukahduttamisen diskursiivinen kokonaisuus.⁶⁸⁵ Sevänen on tulkinnut diskursiivisen vallan ajatusta modernia yhteiskuntaa vasten, jossa valta ja vallankäyttö ovat menettäneet näkyvyyttä ja konkreettisuuttaan. Rauhanomaisen yhteiskuntakehityksen vaiheissa vallanpitäjien ei ole tarvinnut turvautua laajasti pakotuskoneistojen käyttöön, jolloin valta on muuttunut anonyymimmäksi. Foucault'n teoriat ovat Seväsen mukaan antaneet tutkijoille mahdollisuuden käsitteellistää rauhanomaisissa oloissa tapahtuvat vallankäytön muodot.⁶⁸⁶ Sevänen tapa sijoittaa diskursiivisen vallan esiintyminen tietynlaisen yhteiskuntakehityksen vaiheeseen on kuitenkin vain yksi mahdollinen näkökulma. Foucault'n kriittisenä lähtökohtana on moniulotteisten valta-asetelmien näkeminen erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa, yhteiskunnallisesta

⁶⁸² Sokka 2012, 22.

⁶⁸³ Sevänen 1994, 33.

⁶⁸⁴ Käsitteet käännetty vapaasti englannista (*contract, oppression, domination, repression*).

⁶⁸⁵ Foucault 1980, 91–92.

⁶⁸⁶ Sevänen 1994, 32.

kontekstista riippumatta.⁶⁸⁷ Tässä mielessä diskursiivisen vallan olemusta ei ole välttämätöntä lähestyä ensisijaisesti yhteiskunnasta käsin, vaan hahmottaa valta-asemien esiintyminen mitä erilaisemmissa sosiaalisissa ja kulttuurisissa ympäristöissä.⁶⁸⁸

Tässä luvussa osoitan kulttuuripoliittisen vallankäytön merkityksen yhtenä niistä keskeisistä osatekijöistä, jotka vaikuttivat Kerttu Saarenheimon päätökseen rajata 1930-luvun tulenkantajien käsittely tutkimuksensa ulkopuolelle.⁶⁸⁹ Kyseessä on tulenkantajien historiografisen käsitteen rakentumisen kannalta yksi keskeisimmistä – ellei jopa keskeisin – tapahtumasarja, sillä Saarenheimon tutkimus on ilmestymisestään lähtien toiminut tulenkantajista välitetyn tiedon tärkeimpänä auktoriteettina ja ollut vakiinnuttamassa yleisesti tunnettua historiakuvaavaa 1920-luvun kirjailijaryhmästä. Ymmärrän kulttuuripoliittisen vallankäytön tässä yhteydessä laajasti. Se viittaa ensinnäkin sekä taide- että tiedepoliittisiin instituutioihin ja niiden julkisesti käyttämään määrittelyvaltaan eri historiatulkintojen sääntelyssä. Toisekseen kyseessä on diskursiivinen määrittelyvalta, joka ohjaa legitiiminä pidettyä puhetta ja jonka pyrkimyksenä on monopolisoida tietyt tulkinnat,⁶⁹⁰ tässä tapauksessa tulenkantajien historiallinen merkitys. Diskursiivisen vallan käsite ei silti rajoitu edellä mainittuihin Foucault'n sopimuksen, sorrnon, ylivallan ja tukahduttamisen käsitteisiin. Lähestyn diskursiivista valtaa myös riippuvuussuhteena, jonka perusteet eivät ole löydettävissä yksin tukahduttavasta ylivallasta, vaan ylivallan alaisena toimivan omakohtaisesta halusta omaksua hänelle ulkoapäin tulevia vaikutteita. Riippuvaisuussuhde ei tässä ajattelussa ole luonteeltaan toista osapuolta tukahduttava, koska suhteen osapuolilla on toisiinsa nähden itsenäinen asema, eikä siis sopimusta, jonka väärinkäytöksistä voisi olla seurauksena toiseen osapuoleen kohdistuvaa sortoa. Tämän sensitiivisen valtasuhteen perustana on pikemminkin

⁶⁸⁷ Foucault 1980, 93.

⁶⁸⁸ Myös Sokka huomauttaa, että kulttuuripoliittisessa tutkimuksessa on viimeisinä vuosikymmeninä siirrytty byrokraattisia hallintomuotoja ja teknokraattisia hallintokäytäntöjä tarkastelevasta tutkimuksesta ”avarampiin kysymyksenasetteluihin”. Muotoilullaan Sokka viittaa sen kaltaisen poliittisuuden tunnistamiseen, joka ei paikannu pelkästään julkishallintoon. Sokka 2012, 25. Myös historian tutkimuksen puolella käsitys vallankäytöstä tutkimuskohteena on viimeisten vuosikymmenten aikana muuttunut. Historiantutkimuksen kasvava kiinnostus teorioiden käyttöön empiirisen lähdeyöskentelyn taustalla on helpottanut menneisyydessä vaikuttaneiden eri vallankäytön muotojen havaitsemista. Samalla historian tutkimus on muuttunut myös reflektiivisemmäksi omalle asemalleen, jossa se toimii menneisyyttä koskevan tiedon yhtenä valtaa pitävistä auktoriteeteista. Ks. Aalto et al. 2011, passim.

⁶⁸⁹ Luvun taustalla on yhdessä Janne Kosusen kanssa vuonna 2014 *Kulttuurintutkimuslehdessä* julkaistamani artikkeli ”Taidepoliittisten valtasuhteiden vaikutus tulenkantajien historiakuvaan muodostumiseen”. Kosunen & Mieskonen 2014b, passim.

⁶⁹⁰ Väliaverron 1993, 26, 31.

kunnioitus ja luottamus, joiden esiintyminen ei sosiaalisessa kanssakäymisessä silti tuskin koskaan voi olla täysin tasapuolista.

Luvussa tarkastelen Olavi Paavolaisen ja Lauri Viljasen lisäksi Erkki Valaa, jonka toisen maailmansodan jälkeinen toiminta havainnollistaa kulttuuripoliittisen vallan kääntöpuolta. 1930-luvulla käyty kamppailu sananvapauden puolesta ei ollut luonut Valalle kirjallista jälkimainetta, joka olisi nostanut hänen asemiaan sodanjälkeisessä kulttuuri-ilmapiirissä. Kun vasemmisto veti puoleensa kulttuurialan ihmisiä yli puoluerajojen, ajautui Vala samanaikaisesti yhä suurempiin erimielisyyksiin vanhojen kirjailija- ja aatoveriensä kanssa. Ilman omaa lehteä Vala ei enää pystynyt ylläpitämään vakavasti otettavan keskustelijan roolia kotimaisella kulttuurikentällä. Valan heikolla kulttuuripoliittisella asemalla oli oma vaikutuksensa tulenkantajien käsitteen kehitykseen, sillä juuri Vala pyrki säännönmukaisesti saattamaan kansallisesta kirjallisuushistoriasta poikkeavia käsitteitä tulenkantajista julkisuuteen.

8.2 Olavi Paavolaisen aikakauden kasvot

Olavi Paavolaisen jälkimaineessa kuvastuu kontrolliherkkyys. Hänen tapoihinsa kuului esimerkiksi asettaa omalle ulkoiselle esiintymiselleen korkeita kriteerejä, joiden noudattamatta jättämistä hän ei ilman arvostelua sallinut myöskään muille.⁶⁹¹ Kirjallisena toimijana Paavolainen oli eräänlainen rauhanhäiritsijä, jonka katse oli terävä mutta samalla kritiikille altis.⁶⁹² Paavolaisen katse ulottui laajalle ja hän laati kritiikkejä kirjallisuuden lisäksi elokuvista sekä maalaus-, teatteri- ja tanssitaiteesta. Julkisten kriitikontehtävien ohella Paavolainen toimi myös useiden kirjailijoiden tukijana, avustajana ja ateljeekriitikkona.⁶⁹³ Nykykielelle käännettynä Paavolainen oli laajalle verkostoitunut henkilö. 1920-luvun molemmin puolin ympärilleen perustamissaan Kivennavan taiteilijaseurassa ja Torstai-seurassa Paavolainen kontrolloi yksipuolisesti kokoontumisten ohjelmaa ja laati seurojen toiminnalle sääntöjä.⁶⁹⁴ Ahkerana kirjeenvaihtajana Paavolainen pyrki myös olemaan yhteydessä mahdollisimman moneen nuoreen kirjailijaan ja hakeutui

⁶⁹¹ Riikonen 2014, 496.

⁶⁹² Immonen 2012, 259–260.

⁶⁹³ H. K. Riikosen mukaan Paavolaisen vaikutus näkyy ainakin seuraavien kirjailijoiden taustalla: Katri Vala, Helvi Hämäläinen, Ain’Elisabet Pennanen, Elvi Sinervo, Onni Halla, Yrjö Jylhä, Hella Wuolijoki ja Hertta Kuusinen. Riikonen 2014, 499–500.

⁶⁹⁴ Seuroista tarkemmin, ks. Pimiä 1976, 153–155 (Kivennavan taiteilijaseura); Paavolainen 1991, 39–40 (Torstai-seura).

henkilökohtaisesti niiden luokse, joihin hän muuten ei saanut yhteyttä.⁶⁹⁵ Varsinkin maailmansotien välisenä aikana Paavolaisen toiminta oli leimallisen sosiaalista: ravintoloissa, teattereissa ja lehtien toimituksissa hän oli tekemisissä laajan kulttuuripiirin kanssa, jonka keskuuteen hän usein jätti muistikuvan itsestään.⁶⁹⁶ Paavolainen ei varsinkaan lyyrikkona koskaan saavuttanut erityistä menestystä, mutta hänen merkitystään tulenkantajarunouden läpimurrossa ja vapaan mitan vaikiintumisessa on joka tapauksessa pidetty keskeisenä.⁶⁹⁷

Itsetietoisella olemuksellaan Paavolainen saavutti vaikutusvaltaa varsinkin hänen lähipiiriinsä kuuluneiden henkilöiden keskuudessa. Kuuluisin esimerkki lienee Katri Vala, joka päätyi muokkaamaan Paavolaisen vaikutuksesta – pukeutumisen ohella – esikoiskokoelmansa *Kaukaisen puutarhan* sommittelua.⁶⁹⁸ Ilmari Pimiän kerrotaan puolestaan tunteneen Paavolaista kohtaan peräti riippuvuuden tunteita.⁶⁹⁹

Elina Vaara on pohtinut syitä Paavolaisen vetovoimaan seuraavasti:

Olavi Paavolaisen [...] johto oli tervetullut niille, jotka ajan haavoituneisuutta eivät kestäneet nähdä, vaan kaikkeen sellaiseen varhaisväsyneenä kääntyivät katsomaan pois päin isänmaan valheellisella vapaussotavoittoa tyytyväisyydellä kalkituista kasvoista, joiden ruhjeet kalkkipinnan alta vielä vereksinä pilkottivat. Olavi Paavolainen kirjallisine puutarhoineen, joissa monet uudet kiihoittavat yrttien tuoksut huokuivat kilvan hänen niiden lisäksi sytyttämiensä suitsukkeiden kanssa, tarjosi unohdusta siitä mikä oli kestämatöntä ja hänen verraton silmäkääntäjän lahjakkuutensa sai unohtamaan senkin, mikä ensi tuntemukselle oli ilmeistä: että nuo uudet aromaattiset yrtit ja suitsukkeet, joita hän tuhlaten poltti – muka modernismin kunniaksi – olivat kaikkineen päivineen dekadenssin romantiikan ikivanhaa rekvisiittaa.⁷⁰⁰

⁶⁹⁵ Esimerkiksi Yrjö Jylhään Paavolainen otti yhteyttä selvittämällä Elina Vaaralta *Nuoreen Voimaan* kirjoittaneen nimimerkki Y:n henkilöllisyyden ja asuinpaikan ja kävelemällä suoraan Jylhän sen hetkisen asunnon ovelle. Karonen & Rajala 2009, 12–14. Ks. edelleen Paavolaisen vierailu Pentti Haanpään luona Kiviniemen kasarmilla kesällä 1926. Salminen 2013, 47–48.

⁶⁹⁶ Ks. Riikonen 2014, 497.

⁶⁹⁷ Kupiainen 1948, 438.

⁶⁹⁸ Saarenheimo 1984, 28, 72–73; Rajala 2014, 59–61. Ks. myös Viljanen 1958, 295.

⁶⁹⁹ Onni Hallan mukaan Paavolainen ”komensi, koulutti ja palvelutti” Pimiää, joka silti yksin jäädessään koki olonsa ilman ystävänsä avuttomaksi. Halla epäili, että ”Olavi olisi nuorena saanut niin paljon palveluksia että hänen piti sitten koko elämänsänsä saada joko joku nainen tai sitten myöhemmässä vaiheessa suorastaan asepoika Ilmari Pimiä”. Onni Hallan haastattelu 13.12.1972, s. 105. SKS KiA OnHA, Laatikko 2 (20352),

⁷⁰⁰ Muistiinpanovihko XI, merkintä 18.9.1976. SKS KiA EIVA, Kotelo 9 (28218).

Vaara piti Paavolaisen ”estetismiä” itselleen vieraana, eikä koskaan omien sanojensa mukaan sulanut sen edessä.⁷⁰¹ Hallan ja Vaaran muistelmat ovat vahvasti väritettyjä ja niitä läpäisee ajallisen etäisyyden mukanaan tuoma jälkiviisas retrospektio. Silti ne omalta osaltaan vahvistavat useimmista lähteistä välittyvää kuvaa Paavolaisen vaikutusvaltaisesta asemasta 1920-luvun nuorten runoilijoiden keskuudessa.⁷⁰²

Historiantutkija Jaakko Paavolaisen mukaan Olavi Paavolaisen erotti muista nuoren sukupolven kirjailijoista se, että hän tähtäsi taiteellisen työskentelyn lisäksi kokonaisvaltaisempaan leimautumiseen. Vaikka kyse oli pääasiassa ”poliittisen leimautumisen halusta”,⁷⁰³ ajatusta voidaan soveltaa myös laajemmin tulkittaessa Paavolaisen halua toimia oman aikakautensa kirjallisen elämän määrittelijänä. Paikka nuorten runoilijoiden johtotähtenä, runsas lukeneisuus, hiottu kirjallinen tyyli ja laajat sosiaaliset verkostot kohottivat Paavolaisen 1920-luvun loppuun tullessa yleisesti tunnustetuksi keskustelijaksi kotimaisella kulttuurikentällä, joka yksittäisten arvosteluiden ohessa siirtyi nyt selkeämmin laajempien kulttuuripoliittisten kannanottojen esittäjäksi. Vaikka Paavolainen ei ollut ensimmäinen eikä ainoa, joka matkusti Berliinin ja Pariisin kaltaisiin eurooppalaisiin kulttuurikeskuksiin, hän kohotti itsensä kenties kaikista näkyvimmin oman aikansa tulkiksi ja suomalaisen kulttuurielämän kriitikoksi. Suomesta oli Paavolaisen mukaan puuttunut esittelijä, joka olisi avannut ihmisten silmät näkemään, mitä maailmassa oli tapahtunut.⁷⁰⁴ *Nykyaikaa etsimässä* -teoksessaan Paavolainen asettui näkyvästi sukupolvensa kriittiseksi ääneksi. Kolmannessa persoonassa lukijoitaan puhutteleva nykyajan etsijä toteaa, ”miten olemmekaan väsyneet kaikkiin näihin ruikutteluihin ja valitteluihin ’Länsimaiden perikadosta’ ja ’sivistyksen dekadenssista’”, jotka “ovat huvittavia henkisen näivettyneisyyden, epähenkevyuden, älyllisen joustavuuden puutteen ja lohduttoman tietämättömyyden ja ajasta vieraantumisen todisteita”.⁷⁰⁵ H. K. Riikonen on löytänyt teoksesta futuristisen manifestin piirteitä, joissa Paavolainen jakeli aikaisempien arvostelujensa tapaan kehotuksia

⁷⁰¹ Muistiinpanovihko XI, merkintä 18.9.1976. SKS KiA EIVA, Kotelo 9 (28218). Toisena Paavolaista kartelleena 1920-luvun runoilijana Vaara mainitsee samassa yhteydessä Uno Kailaan.

⁷⁰² Nuorista runoilijasta tarkemmin, ks. luku 4.2.1 ”Nuoret runoilijat”. Muita Paavolaisen johtaja-asemaa kuvaavia tutkimuksia, muistelmia ja aikalaiskuvauksia, ks. esim. Pyromaanin: ”Tulenkantajat tohveleissa. Episoodeja nuorten kirjailijamme elämästä.” *SE* 1.1.1928, no. 6–7, s. 17; Hagar Olsson: ”Suomen nuoret lyyrikot romantiikan kuningastiellä.” *NV* 5.10.1928, no. 19, s. 553; Vehmas 1976, 41; Pimiä 1976, 149–150; Kurjensaari 1975, 59; Paavolainen 1991, 63; Hapuli 1995, 9–10. Ks. lisäksi Ville Laamasen näkemys siitä, että ”Paavolainen vietti käytännöllisesti katsoen koko nuoruutensa tarkkaan valitussa, tietystä salaperäisyydestä ja eksklusiivisuudesta nauttivassa seurassa”. Laamanen 2014, 44.

⁷⁰³ Paavolainen 1991, 282.

⁷⁰⁴ Hapuli 1995, 9.

⁷⁰⁵ Paavolainen 1990, 11.

nuorille kirjailijoille.⁷⁰⁶ *Nykyaikaa etsimässä* sai ristiriitaisen vastaanoton, mutta sen tunnustettiin yleisesti täyttäneen suomalaisen kirjallisuuden modernismia koskevan aukon, joka ”tulenkantajansa kuvaamana” nyt esitettiin loisteliaalla tyyllillä.⁷⁰⁷ Vaikka Paavolainen miellettiin selvästi nuoren kirjailijapolven edustajaksi,⁷⁰⁸ ei kritiikkiä esiintynyt myöskään sen osalta, että joku muu uudesta sukupolvesta olisi pystynyt tulkitsemaan omaa aikaansa häntä paremmin.

Paavolainen ei ollut toimittanut *Tulenkantajat*-albumeita tai osallistunut erityisen aktiivisesti Tulenkantajien Osakeyhtiön ja ensimmäisen *Tulenkantajat*-lehden perustamiseen.⁷⁰⁹ Silti juuri hänet valittiin toiseksi päätoimittajaksi, kun Erkki Valan ja lehden johtokuntaan kuuluneiden AKS:n jäsenten välit vuoden 1929 lopussa kävivät kestäättömiksi.⁷¹⁰ Paavolaisen valintaa on pidetty tutkijoiden keskuudessa jokseenkin yksiselitteisenä tapahtumana ilman, että sen taustoja ja motiiveja on tarkemmin eritelty. Panu Rajalan mukaan Paavolaista pidettiin lehden oikeistosiihen kannalta sopivana päätoimittajana, koska hänellä oli ”tulenkantajien liekki suonissaan” mutta ennen kaikkea myös, koska Paavolaisen viimeaikaisissa kirjoituksissa oli ”kajahtanut reipas sotilaallinen henki”.⁷¹¹ Paavolainen siirtyi päätoimittajaksi suoraan varusmiespalveluksesta, missä hän oli laatinut muun muassa kuuluisan arvostelunsa Pentti Haanpään *Kentästä ja kasarmista*. Kritiikissään Paavolainen tuomitsi Haanpään luonnehtiman kuvan suomalaisesta sotilaasta, koska se ei vastannut hänen omaa käsitystään varusmiespalvelukseen liittyvästä kasvatustehtävästä ja modernin sivistyskansan rakentamisesta.⁷¹² Vaikka monivahteista arvostelua voinee luonnehtia tietyiltä osin ”sotilaallisen reippaaksi”, kyse ei kuitenkaan ollut AKS-henkisestä isänmaallisuusretoriikasta, minkä vuoksi kirjoituksen yhteyksiä *Tulenkantajat*-lehden päätoimittajan tehtävään ei ole syytä ylikorostaa. *Nykyaikaa etsimässä* oli tuoreeltaan vahvistanut Paavolaisen mainetta poliittisesti riippumattomana kosmopoliittina, jonka yhteydet kotimaisiin oikeistoliikkeisiin eivät yksittäisistä arvosteluista huolimatta olleet mainittavia. Tärkeämpänä motiivina Paavolaisen valinnalle tulee tästä syystä pitää hänen nuorvoimalaista taustaansa. Tulenkantajain Osakeyhtiön oikeistosiihellä, kuten myös Jaakko Paavolainen on muistuttanut, ei ollut riittävästi valtaa erottaa Valaa ja asettaa hänen tilalleen omaa miestänsä, koska ”tulenkantajien kenttä” seiso i yleisesti

⁷⁰⁶ Riikonen 2014, 125.

⁷⁰⁷ Ks. Hapuli 1995, 16–24, erit. 17–18; Riikonen 2014, 146–150.

⁷⁰⁸ Hapuli 1995, 22.

⁷⁰⁹ Paavolainen suoritti asepalveluksensa 30.8.1928–27.11.1929, jona aikana hän julkaisi *Nykyaikaa etsimässä* -teoksensa ja avusti satunnaisilla kirjoituksilla kotimaisia aikakauslehtiä. Ks. Paavolainen 1991, 90–96; Riikonen 2014, 546.

⁷¹⁰ Ks. luku 6.1 ”Nuoren kirjailijapolvemme aatteelliset pyrkimykset”.

⁷¹¹ Rajala 2014, 129.

⁷¹² Riikonen 2014, 98–101. Vrt. Salminen 2013, 59–62; Sinnemäki 2014, 101–109.

Erkki Valan takana.⁷¹³ Uudeksi päätoimittajaksi tarvittiin henkilö, joka pystyi sovitteluun oikeistosiiven tarpeet nuorvoimalaisuuden perinteeseen lehden tilauskannan ja talouden liikaa järkkymättä. Paavolaisen taustat nuorvoimalaisena liberaalina riittivät tyydyttämään sekä osakeyhtiön hallitusta että Valan taakse kääntynyttä kenttää, joka oli osallistunut lehden perustamiseen.

Tulenkantajat-lehden lakkauttaminen loppuvuodesta 1930 tapahtui Paavolaisen kannalta jokseenkin yllättäen. Kun lehden toimitus Helsingin Museokadulla syksyllä 1930 suljettiin, Paavolainen pyrki jatkamaan työtä Kivennavalta käsin. Käytännössä tilanne merkitsi hänelle kuitenkin tyhjän päälle putoamista ja tarvetta uusien suunnitelmien toteuttamiselle. Paavolainen tunsu ajan merkit ilmassa: lapuanliikkeen kasvun vuosina kansainvälisyyttä painottavat esteetikot eivät olleet suosiossa, mikä johti automaattisesti kulttuuripoliittisen vaikutusvallan hiipumiseen myös hänen itsensä kohdalla. Paavolaisen vastaus muuttuneeseen tilanteeseen ei ollut yhteiskunnallinen kannanotto, vaan katseen kääntäminen hänen itsensä kannalta tuttuun ja turvalliseen aiheeseen: viimeaikaiseen kotimaiseen kirjallisuuteen. Pamfletissaan *Suursiivous* Paavolainen loi armottoman, mutta myös satiirinomaisia piirteitä sisältäneen,⁷¹⁴ katseensa 1920-luvun kirjailijapolveen, joka hänen mukaansa jo vuosia oli saanut nauttia ”valheellisesta ja ansaitsemattomasta” maineesta ja jolle nyt oli toteutumassa ”odotettu romahduksen hetki”.⁷¹⁵ *Suursiivouksen* merkitystä on käsitelty laajalti,⁷¹⁶ mutta sen yhteyksistä tulenkantajien historiaan on mainittu ainoastaan ohimennen. Jaakko Paavolainen on arvioinut, että Paavolaista yllytti pamfletin kirjoittamiseen tarve saavuttaa takaisin 1920-luvun vaikuttajan asemansa kirjailijakunnassa ja löytää yhteys ”hajoamassa olevaan tulenkantaja-maailmaan”.⁷¹⁷ Matti Kurjensaari on ilmaissut saman asian laveammin:

Paavolainen vaikutti sekä tarmokkaalta että jotenkin hätääntyneeltä. Hänessä leimusi valtoimenaan paljastava ärsyke: jälleen oli yksi tulenkantaja [Waltari], ja tällä kertaa aatteellisesti läheisin, lähtenyt omille teilleen, karannut ikään kuin käsistä. [...] Eipä ihme vaikka Olavi Paavolainen olisi tuntenut itsensä ohjaajaksi, jota näyttelijät

⁷¹³ Jaakko Paavolainen kirjoittaa Erkki Valan takana olleesta tulenkantajien ”kentästä”, mutta ei tarkemmin määrittele termin sisältöä. Ymmärrän kentällä tässä yhteydessä Tulenkantajain Osakeyhtiön osakkeenomistajia, lehden tilaajia ja kirjeenvaihtajia. Kentän muotoutumisesta, ks. tarkemmin luku 5.1 ”Legendaarisuus ja reklaamiarvo – *Tulenkantajat*-lehden synty”.

⁷¹⁴ Riikonen 2014, 169.

⁷¹⁵ Paavolainen 1932, 13–14.

⁷¹⁶ Ks. esim. Kurjensaari 1975, 103–112; Paavolainen 1991, 106–111; Mauriala 2005, 280–284; Riikonen 2014, 163–179; Rajala 2014, 140–155; Laamanen 2014, 50. Vrt. Ervasti & Karkama 1973, 120; Laitinen 1991, 404; Koskela 1999b, 315. Ks. edelleen mm. Kivimaa 1976, 61.

⁷¹⁷ Paavolainen 1991, 104–105.

eivät tottele. [...] Olavi Paavolainen oli saapunut korkeaan mutta kiipeään tähystyspisteeseen. Syvimmiltä oli kysymys hänestä itsestään. Hän ei vielä tajunnut ominta laatuaan, hän oli outo lintu, jolta maan kulttuurikuvassa puuttui vastine ja vertauskohta [...]. Mutta paineen oli purkauduttava ulkonaisesti. Tuloksena oli hyökkäys uutta proosaa ja tämän hänen silmissään pahinta vikaa, menestystä vastaan.⁷¹⁸

Suursiivouksen tärkeimpiä vaikuttimia olivat epäilemättä Paavolaisen turhautuneisuus kotimaisen kirjallisuuden silloiseen tilaan ja omaan heikentyneeseen asemaansa kirjallisena vaikuttajana. Omaa sukupolvea vastaan kääntymisessä ei kuitenkaan ollut kyse ainoastaan ajankohtaisesta kritiikistä, vaan samoin Paavolaisen halusta omakohtaisesti kontrolloida sen aikakauden historiaperintöä, jonka luomiseen hän itse kiinteästi oli osallistunut. Käsitykseni mukaan *Suursiivouksen* ensisijaisena tarkoituksena ei tulenkantajien yhteydessä tästä syystä ollut liikkeen kokoaminen takaisin yhteen, vaan Paavolaisen henkilökohtainen reagointi 1920-luvun nuorvoimalaisen sukupolven hajoamiseen. Kun esimerkiksi Waltari alkoi synnyttää uutta nuorvoimalaista kirjailijapolvea Kerho 33:n piirissä, Katri ja Erkki Vala keskittivät huomionsa yhteiskunnalliseen keskusteluun, Viljanen aloitti *Helsingin Sanomien* kirjallisuuskriittikkona ja Haavio tutkijana Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkistossa, Paavolainen oli edelleen 1930-luvun alussa vahvasti henkisesti sidoksissa edellisen vuosikymmenen perintöön.

1920-luvun kirjallisuus yhdistyi Paavolaisen ajattelussa kiinteästi hänen omaan kehitystarinaansa. Vuonna 1932 julkaistu *Keulakuvat*, Paavolaisen ensimmäinen itsenäinen runoteos, ei ollut kirjoittajansa mukaan vain hänen oman henkensä tuotos, vaan heijasteli vuosina 1922–1932 tapahtunutta ”koko nuoren lyriikan kehitystä”.⁷¹⁹ Asettamalla oman työnsä nollapisteeeksi, jossa kokonainen aikakausi tiivistyi, Paavolainen samalla alleviivasi asiantuntijuuttaan ja auktoriteettiaan myös sukupolvensa yleisen merkityksen määrittelijänä. *Tulenkantajat*-lehden päätoimittajan tehtävä oli samoin ollut osa Paavolaisen kulttuuripoliittisen vallankäytön jatkumoa, joka oli alkanut Kivennavan taiteilijaseurasta, laajentunut sittemmin moniulotteiseksi diskursiiviseksi vaikutusvallaksi kotimaisella kirjallisuuskentällä ja huipentui nyt institutionaaliseksi asemaksi vuosikymmenen kenties tärkeimmän kulttuurijulkaisun johdossa. Lehden lopettaminen oli Paavolaiselle tästä syystä laajempi tappio kuin yksittäisen kulttuurilehden – joiden luonteeseen muutenkin kuului lyhytikäisyys – ajautuminen päätökseensä: lehden mukana Paavolainen menetti hetkessä sukupolvensa johdon, joka oli hänen kohdallaan muuttunut konkreettiseksi vasta päätoimittajan aseman myötä. Erkki Vala oli lehden ensimmäisenä

⁷¹⁸ Kurjensaari 1975, 104.

⁷¹⁹ Paavolaisen Otavalle 12.4.1932 lähettämä kirje liittyen *Keulakuvien* markkinointiin. Sit. Mauriala 2005, 280–281.

päätoimittajana onnistunut herättämään laajempaa huomiota ja polemiikkaa kuin mihin Paavolaisella lehden AKS-vetoisen hallituksen ohjauksessa enää jatkossa oli mahdollisuuksia. Tilanne vaivasi Paavolaista siinä määrin, että syksyllä 1931 hän työskenteli uuden aikakauslehden perustamiseksi, mutta hanke ei edistynyt hajanaisia suunnitelmia pidemmälle.⁷²⁰

Paavolaisen menettämä institutionaalinen valta loi *Suursiivouksen* kulttuuripoliittiseen sisältöön kaksi tasoa: ajankohtaisen ja uutta luovan kritiikin ohessa kyseessä oli merkityksen antaminen taakse jääneelle aikakaudelle, joka ei enää palaisi. Paavolainen osoitti myös tässä mielessä tuntevansa aikansa tunnusmerkit ja ehti laatia itsenäisen tulkintansa 1920-luvusta ennen sen kanonisointia osaksi kirjallisuushistoriaa. Varsinkin tulenkantajista käyty keskustelu oli 1920-luvun loppupuolelta eteenpäin ollut polemiikinomaista ilman vakavampia kirjallisuushistoriallisia pyrkimyksiä.⁷²¹ Paavolainen jatkoi myös itse poleemisella linjalla, mutta aikaisemmista esityksistä *Suursiivous* poikkesi siinä, että tällä kertaa arvio tuli liikkeen sisältä käsin. Itsekriittinen ja totuudenmukaisuutta tavoitellut lopputulos, jollaiseksi myös kirjallisuudentutkimus sittemmin on *Suursiivouksen* arvioinut,⁷²² oli mahdollinen ainoastaan Paavolaisen kulttuuripoliittisesta valta-asemasta käsin. Pamflettiin liittyi kustantajien taholta se riski, että julkaisu saattoi vaikuttaa negatiivisesti kirjamyyntiin kritiikin kohteeksi joutuneiden tekijöiden osalta. Toisaalta Paavolaisen kritiikki suuntautui suoraan myös kustantajiin, joiden julkaisupolitiikka ja rahanahneus olivat hänen mukaansa mahdollistaneet kirjallisuuden tason laskun. WSOY ja Otava kieltäytyivät julkaisemasta *Suursiivousta* ja se ilmestyi Paavolaisen muiden 1930-luvun teosten tapaan Gummeruksella.⁷²³ Suurin uhka pamfletin julkaisussa ei silti ollut, että sen sisältämät arviot nyt ensi kertaa tulisivat julkisuuteen. Kirjallisten polemiikkien perinne oli Suomessa pitkä,⁷²⁴ ja 1920-luvun sukupolven puutteita oli vain joitakin vuosia aikaisemmin esitelty näyttävästi muun muassa *Sinisessä kirjassa*.⁷²⁵ Paavolainen poikkesi kuitenkin uskottavuudessaan kaikista häntä edeltäneistä: esittäessään kritiikkiä omaa sukupolveaan ja tuttaviaan vastaan hän asetti samalla kyseenalaiseksi myös itsensä. Monen muun

⁷²⁰ Paavolainen kaavaili lehtensä nimeksi ”Nykypäivää” ja kustantajaksi Otavaa. Paavolainen 1991, 105. Huomionarvoista on, että Paavolaisen ystävä Matti Kurjensaari [Salonen] päätoimitti vuosina 1936–1937 myös *Nykypäivä*-nimistä liberaalia viikkolehteä.

⁷²¹ Analyttisempinä puheenvuoroina voidaan kuitenkin mainita Elsa Enäjärven *Tulenkantajat*-albumeissa julkaisemat artikkelit ”Nuoren Voiman lyyrikoita” (1924) ja ”Nuorta lyriikkaa ja sen taustaa” (1926) sekä *Sinisen kirjan* artikkelisarja ”Huomioita kirjalliselta sotarintamaltamme” (*SK* 1926, no. 1–2).

⁷²² Ks. Laitinen 1991, 404.

⁷²³ Riikonen 2014, 167.

⁷²⁴ Ks. Riikonen 2014, 163–166.

⁷²⁵ Ks. ”Huomioita kirjalliselta sotarintamaltamme 1–2”. *SK* 1.1.1928, no.1, s. 9–25; *SK* 1.2.1928, no. 2, s. 17–29.

kohdalla vastaava yritys olisi saattanut johtaa kirjalliseen umpikujaan: henkilösuhteiden lopulliseen katkeamiseen, kustantajien viileyteen ja mahdollisesti myös lukijoiden kaikkoamiseen. Paavolainen, joka läpi 1920-luvun oli tullut tunnetuksi suorapuheisuudestaan ja itsetietoisesta esiintymisestään, sekä toiminut jo aiemmin useiden aikalaistensa kriitikkona, ei ajautunut tähän tilanteeseen. *Suursiivousta* saatettiin pitää yhtenä tekijänsä uusista ”oikuista”⁷²⁶ tai yksinomaan huvittavana,⁷²⁷ mutta yhtä kaikki Paavolaisella oli valtaa saattaa näkemyksensä julkisuuteen kirjallisen uransa tai henkilösuhteidensa siitä lopullisesti kärsimättä.⁷²⁸

Suursiivouksen 1920-luvun kirjailijapolven syntyä käsittelevä luku ”Laviini” on kirjallisuuskritiikin ohella seitsemääntoista sivuun tiivistetty tulkinta tulenkantajien historiasta. Paavolainen piirtää luvussa laajoja linjoja uuden kirjallisuuden esiinmarssista, joka 1920-luvun loppuun tultaessa oli kehittynyt pisteeseen, jossa ”tulenkantajat’-nimen ympärille [on] tiivistynyt sellainen legendaarisuus, etteivät sen huumavaa reklaamiarvoa arvostelijat enemmän kuin yleisökään jaksa vastustaa...”.⁷²⁹ Paavolaisen esityksessä on myöhempiin kirjallisuushistorioihin verrattuna poikkeuksellista se, että hän tuo selvästi esiin tulenkantajien käsitteen ulkoapäin rakennetun luonteen. *Suursiivouksessa* tulenkantajilla ei missään vaiheessa ole yleistä merkitystä kirjailijaryhmänä tai tyyllisuuntana, vaan nimi viittaa yksinomaan julkaisuihin, joiden jatkuvasti kasvanut mainosarvo laajensi ”tulenkantajista” kirjailijoiden omasta tahdosta riippumattoman käsitteen. Se, että Paavolainen ei myöhemminkään kutsunut nuorvoimalaisia kirjailijoita suoraviivaisesti tulenkantajiksi,⁷³⁰ vahvistaa edelleen hänen hyvin ymmärtäneen ilmiön konstruktionistisen ja historiallisesti jälkikäteen määrittyneen luonteen.

Riippumatta *Suursiivouksen* vastaanotosta ja ristiriitaisesta perinnöstä, teos korosti entisestään Paavolaisen mainetta henkilönä, jonka intresseissä oli halu toimia oman aikakautensa merkityksen tulkkinä. Vaikka Paavolainen hetkellisesti vetäytyi syrjään kotimaisen kirjallisuuden polttopisteestä, 1930-luvun *Pako pimeyteen* -

⁷²⁶ Elina Vaaran huomautus *Suursiivoukseen* liittyen. Ks. Mauriala 2005, 281.

⁷²⁷ Panu Rajalan mukaan Mika Waltari, joka oli yksi *Suursiivouksen* pääkohteista, suhtautui teokseen ”iloisen ivallisesti”. Rajala 2008, 235.

⁷²⁸ *Suursiivouksen* jälkeen Paavolainen tosin koki useissa ihmissuhteissaan viilenemistä. Ks. esim. Kivimaa 1976, 61. Sen sijaan, että teos olisi hajottanut tulenkantaja-yhteisön, kuten Jaakko Paavolainen asian esittää (Paavolainen 1991, 110), kyseessä oli pikemminkin seuraus jo aikaisemmin tapahtuneesta yhteisön hajoamisesta. Ajatus tulenkantajien historian päättymisestä *Suursiivoukseen* on siinäkin mielessä yksipuolinen, että siinä kaunokirjallinen painotus rajaa muun muassa ensimmäisen *Tulenkantajat*-lehden ja Tulenkantajain Seuran kokonaan hajoamista koskevan määrittelyn ulkopuolelle.

⁷²⁹ Paavolainen 1932, 41. ”Laviinista”, ks. lisäksi lainaus *Suursiivouksesta* sivuilta 82–83.

⁷³⁰ Ks. esim. Paavolainen 1946, passim; Paavolainen 1947, passim. Ks. myös luku 9.2 ”Muistelmien myytti”.

trilogia⁷³¹ edelleen kasvatti hänen mainettaan vaikutusvaltaisena kulttuurihenkilönä. Paavolainen pyrki jättäytymään poliittisten vastakkainasetteluiden ulkopuolelle kuuluun vapaamieliseen Gummeruksen piiriin ja *Tornin pitojen* vieraslistalle.⁷³² Asemoituminen liberaaliin keskustaan teki Paavolaisesta sopivan henkilön käytettäväksi yli ideologisten rajojen. Hella Wuolijoki esimerkiksi asetti 1930-luvun *Tulenkantajat*-lehden taloudelliselle tukemiselle sen ehdon, että Paavolaisen tulisi korvata Erkki Vala lehden päätoimittajana.⁷³³ Tällä kertaa historia ei kuitenkaan toistanut itseään.

Kun tulenkantajien nimen alle kootut nuorvoimalliset kirjailijat 1930-luvulla nostettiin osaksi kotimaisen kirjallisuushistorian kaanonia,⁷³⁴ ei se ensi alkuun herättänyt kirjailijoiden itsensä keskuudessa tarvetta oman historiatietoisuuden synnyttämiseksi. Kuten seuraavasta luvusta tarkemmin käy ilmi, Lauri Viljanen oli jo 1920-luvun lopulta eteenpäin tarkastellut yksittäistapausten kautta uuden sukupolven kirjallista merkitystä. Mistään tulenkantajien historian kokonaiskuvan hahmottamisesta ei kuitenkaan vielä tässä vaiheessa ollut kyse. Keskustelu itsenäisyyden alkuajan kirjallisuudesta alkoi saada syvempiä piirteitä vasta toisen maailmansodan jälkeen. Moninaisten kirjailijahaastatteluiden ja omaelämäkerrallisten selontekojen kautta tulenkantajat alkoivat samanaikaisesti kasvattaa myyttistä luonnettaan.⁷³⁵ Paavolainen oli kuitenkin ainoa, jonka tiedettiin julkisesti jo pitkään suunnitelleen tulenkantajiin keskittyvää laajempaa teosta. Erkki Valan muistikuvan mukaan Paavolainen oli uhannut Ilmari Jäämaalle tekevänsä tulenkantajia käsittelevästä kirjastaan ”niin pornografisen jutun, että teidän kustannusliike [WSOY] ei voi sitä julkaista”.⁷³⁶ Milloin kyseinen keskustelu tarkalleen ottaen käytiin, ei Valan muistelmista tarkemmin ilmene. Koska Jäämaa kuoli vuonna 1934, kyseessä on joka tapauksessa täytynyt olla 1920-luvun loppu tai 1930-luvun alku. Todennäköisintä lienee, että suunnitelma on ollut Paavolaisella vireillä jo ennen *Suursiivousta*, joka silti ainakin hetkellisesti tyydytti hänen halunsa tarttua 1920-luvun kirjalliseen elämään. 1930-luku kului *Pako pimeyteen* -trilogian parissa, mutta viimeistään sotavuosina Paavolaisen ajatukset palautuivat tulenkantajien historiaan. Jatkosodan aikana Paavolainen kirjoitti Onni Hallalle huolestuneena

⁷³¹ *Pako pimeyteen* -trilogia sisälsi teokset *Kolmannen valtakunnan vieraana* (1936), *Lähtö ja loitsu* (1937) ja *Risti ja hakaristi* (1938), joista kaksi edellistä muodostivat teosparin, sekä julkaisematta jääneen Neuvostoliittoa käsittelevän teoksen ”Luolan salaisuus”.

⁷³² Gummeruksen piiristä, ks. Hellemann 2002, 170–199. Paavolainen esiintyy kahdessa *Tornin pitojen* (1937) keskustelussa nimimerkillä ”Kulttuurimatkailija”. Ks. tarkemmin Mikkeli 1999, 16–39. Vrt. Kivimies 1937, VII–XV.

⁷³³ ”Tulenkantajan muistelmia”, s. 148, 153–154. SKS KiA ErVA, Käsikirjoitusaineisto, Kansio 7. Vrt. Kosunen & Mieskonen 2015a, 155–156.

⁷³⁴ Ks. luku 7.2 ”Kansallisen kirjallisuushistorian pitkä linja”.

⁷³⁵ Ks. luku 9.2 ”Muistelmien myytti”.

⁷³⁶ ”Tulenkantajan muistelmia”, s. 6. SKS KiA ErVA, Käsikirjoitusaineisto, kansio 7.

arkistostaan, jota hän säilytti Vienolan kodissaan: ”Ikävintä on, että en mitenkään voi ’pelastaa’ lopultakin arvokkainta omaisuuttani, tuota kuuluisaa muistoja ja muistiinpanoja käsittävää ’arkistoani’, koska se sisältää kokonaista 42 mappia... Jos se tuhoutuisi, jäisi ainakin elämäni haave Tulenkantajien memoareista kirjoittamatta!”⁷³⁷. Vaikka Vienola tuhoutui sodan aikana täydellisesti, on Paavolaisen täytynyt onnistua siirtämään ainakin osa aineistosta turvaan. Suomen Kulttuurirahastolle keväällä 1945 lähettämässään apurahahakemuksessa Paavolainen mainitsee yhdeksi tuen käyttökohteeksi ”ainakin 2-osaiseksi suunnitellun muistelmateoksen tulenkantajien sukupolven kirjallisen läpimurron ajalta”.⁷³⁸ Paavolaisen mukaan hänen aihettaan varten keräämänsä aineisto oli ”asiantuntijoidemme lausunnon perusteella meillä ainutlaatuinen”.⁷³⁹ Mikäli Paavolaisen antamat tiedot pitävät paikkansa, ei tulenkantajien historia jäänyt hänen osaltaan kirjoittamatta ainakaan puuttuvien lähteiden osalta.

Muistelmateos lukeutuu yhdessä Neuvostoliittoa käsitelleen ”Luolan salaisuuden” sekä seksuaalimoraali- ja avioliittokysymyksiin keskittyneen ”Eroksen ja Prometheuksen” kanssa Paavolaisen kuuluisiin valmistumatta jääneisiin teoksiin. Toisin kuin kahta muuta, tulenkantajat-teoksen tarkoitusta ja päämääriä ei tutkimuksessa juurikaan ole pohdittu.⁷⁴⁰ Epäselvyyttä esiintyy jo siinä, minkä muotoiseksi Paavolainen ”muistelmiksi” ja ”memoriaareiksi” kutsumaansa teosta varsinaisesti oli suunnittelemassa? *Suursivoukselle*, 1930-luvun matkakirjoille ja *Synkän yksinpuhelun* päiväkirjamerkinnöille oli kaikille ollut ominaista vahva omaelämäkerrallisuus. Paavolainen pyrki omakohtaisten kokemustensa kautta luomaan yleispäteviä ajankuvia ja nosti esiin pääasiassa aiheita, joita hänellä itsellään oli ollut mahdollisuus päästä todistamaan. Ville Laamasen mukaan Paavolainen keskittyi koko kirjailijanuransa esittämään lukijoilleen uusia kuvia ja näkökulmia maailmaan. Paavolaisen ja hänen aikalaistensa kirjoituksille oli maailmansotien välisellä kaudella suuri tilaus, mikä kasvatti heidän motivaatiotansa kirjoittaa ja varsinkin Paavolaisen kohdalla tuotti heikoimmillaankin vivahteikasta *ajankuvaa*.⁷⁴¹ H. K. Riikonen on samassa hengessä todennut, miten Paavolaisen toimintaa leimasi ”valveilla olo” ja asema aikansa herkeämättömänä tulkkina, joka herätteli yleisöä havaitsemaan, mitä muualla maailmassa tapahtui.⁷⁴² Vaikka Paavolainen ruokki tuotantoaan modernismin, totalitarististen liikkeiden nousun ja

⁷³⁷ Saarenheimo 1966, 5. Paavolaisen säilyneistä aineistoista, ks. myös Laamanen & Riikonen 2016, 7–8.

⁷³⁸ Paavolainen oli hakenut Suomen Kulttuurirahastolta avustusta kirjallisia töitään varten jo vuonna 1943, mutta tuolloin hänen hakemuksensa hylättiin. Riikonen 2014, 381.

⁷³⁹ Olavi Paavolaisen hakemus Suomen kulttuurirahastolle 5.4.1945. SKA.

⁷⁴⁰ ”Luolan salaisuutta” koskevista spekulatioista, ks. esim. Riikonen 2014, 382; Laamanen 2014, 33. ”Eroksesta ja Prometheuksesta”, ks. esim. Rajala 2014, 175–179.

⁷⁴¹ Laamanen 2014, 308.

⁷⁴² Riikonen 2014, 495.

kotimaisen kirjallisuuden rappion kaltaisilla ajankohtaisilla teemoilla, hän ei ollut sokea historian läsnäololle nykyajan maailmassa. Esimerkiksi *Ristin ja hakaristin* esittelemät analogiat inkojen ja kolmannen valtakunnan yhtäläisyyksistä, samoin kuin tulkinta kommunismin ja kansallissosialismin synnyttämistä uusista uskonnoista, osoittavat Paavolaisen kyvystä liikkua sulavasti menneisyyden ja nykyisyyden välillä.

Menneisyys ei kuitenkaan ollut Paavolaiselle itseisarvo, vaan enemmänkin keino nykyajan ilmiöiden tehokkaampaan havainnollistamiseen. Tämä johti samalla siihen, että Paavolaisen toisen maailmansodan jälkeen alkaessa hiljalleen menettää otettaan omaan aikaansa, sen henkisiin ja ideologisiin virtauksiin, menetti hän samalla kosketuksensa myös kirjalliseen työhön. On hyvin epätodennäköistä, että Paavolaisen tarkoituksena olisi ollut kirjoittaa tulenkantajista muistelmia asemoimalla samalla itsensä sen hetkisten kulttuurikiistojen ulkopuolelle: ryhtyä muistelijaksi, joka iän ja kokemuksen tuomalla viisaudella olisi luonut objektiivisena pitämänsä katseensa menneisyyteen. Tämä ratkaisu olisi samalla vaatinut sen tosiasian tunnustamista, ettei hänellä voinut olla enää mitään todellista annettavaa omalle ajalleen, ja että hänen merkityksensä näin kuului samaan aikakauteen kuin hänen muistonsa. Paavolaisen muistelmat olisivat voineet valmistua ainoastaan osana laajempaa kulttuuripoliittista tehtävää. Vaikka teos myös tässä tapauksessa olisi epäilemättä sisältänyt useita muistelmiin kuuluvia maneereita – sattumanvaraisia anekdootteja, piikikkäitä henkilökuvia ja runsaasti jälkiviisautta – tulenkantajien merkitys ei olisi pitäytynyt ainoastaan maailmansotien välisessä ajassa, vaan saanut uuden vertailevan merkityksen osana sodanjälkeistä kirjallisuutta ja kulttuuria. Tämänkaltainen tilanne Paavolaisella oli käsillä juuri vuonna 1945, jolloin Kulttuurirahasto myönsi hänelle edellä mainitun avustuksen. Sodanjälkeinen Suomi haki uutta suuntaa ja myös kulttuurielämä joutui välittömästi reagoimaan nopeasti muuttuneeseen poliittiseen tilanteeseen. Maailmansotaa edeltänyt aika oli henkisesti kaukana, mutta uusi sodanjälkeinen kulttuurisukupolvi ei vielä ollut ehtinyt muodostua vanhan tilalle.⁷⁴³ Kulttuurielämän politisoitunut ilmapää ei miellyttänyt kaikkia ja herätti toiveen jälleen uusien tulenkantajien synnystä, kuten Oiva Paloheimon lokakuussa 1945 Paavolaiselle lähettämästä kirjeestä ilmenee:

Olen täältä maalta käsin hiukan ällistellen seurannut pärskähtelyä kirjailijaliittokysymyksessä. Myönnän kyllä, että en ole tilanteen tasalla, en ole perillä motiiveistanne, jotka varmaan ovat painavia. Toisaalta näyttää kuitenkin siltä, että opposition motiivit ovat pelkästään poliittisia, ja se tekee hankkeen minulle vastenmieliseksi. Opositiossa ovat sitäpaitsi pitäneet suurinta suuta noviisit, joille en

⁷⁴³ Vrt. Laitinen 1967, 124.

jaksa antaa mitään arvoa: Linnus, Kiviranta, Vuorela j.r. Jos tällaiset herrat edustavat 40-luvun tulenkantajia, niin – ei kiitos. Kun sinä ja muut todelliset tulenkantajat aikoinanne nousitte ”kapinaan”, niin se tapahtui spontaanisti, vastaansanomattoman voimakkaasti, siihen esiintuloon oli luonnonmukainen syy, kulttuuritarve. Sitäpaitsi olitte kaikki lahjakkuuksia. Jo se antoi nousulenne oikeutuksen. Koko silloinen nousu vaikutti kiihoittavasti, se herätti minut ja monia muita. Sillä oli merkitystä. Teidän luomanne rakennustyyli tulee olemaan virittävänä esikuvana kauan sen jälkeenkin, kun tätä sukupolvea ei enää ole. [...] mutta ette tekään ole antaneet mitään julistusta tai nostaneet näkyviin lippua, jota nyt tulisi seurata.⁷⁴⁴

Heti sodan jälkeen kirjoitettuna tulenkantajien muistelmilla olisi ollut kulttuuripoliittinen tehtävä. Jälleenrakennuksen aikana tarina maailmansotien välisestä kirjailijapolvesta olisi osallistunut keskusteluun siitä, millaiseksi suomalainen kulttuuri jatkossa tuli rakentaa. Tässä muodossaan – ja varsinkin Paavolaisen kirjoittamana – muistelmat olisivat jääneet elämään samassa merkityksessä kuin Palmgrenin *Suuri linja*: historiatulkintana, jonka ensisijaisena tarkoituksena ei olisi ollut luoda objektiivista kuvaa menneisyydestä, vaan osallistua kirjoittamisajankohtansa henkisen tilan määrittelyyn. Paavolainen kuitenkin itse tulkitsi ajan merkit toisin ja siirtyi sodan jälkeen vasemmiston vaikutuspiiriin. Kulttuurirahaston tuki meni *Synkän yksinpuhelun* viimeistelyyn, eikä Yleisradion teatteriosaston uusi päällikkö enää jatkossa julkaissut uusia itsenäisiä teoksia.⁷⁴⁵

Vaikka Paavolainen näin ollen siirtyi 1950-luvulta eteenpäin lähes täysin kirjallisen kentän ulkopuolelle,⁷⁴⁶ hänellä henkilönä oli merkittävä vaikutus siihen, miksi tulenkantajia koskeva historiankirjoitus käynnistyi vasta 1960-luvulla. Paavolaisen jatkuvasti ”vireillä” ollut muistelmatyö ei silti ollut tähän ensisijainen syy, kuten Erkki Valan kohdalla myöhemmin nähdään. Enemmänkin kyse oli Paavolaisen

⁷⁴⁴ Oiva Paloheimon kirje Olavi Paavolaiselle 24.10.1945. SKS KiA OIPA, Kirjekokoelma 294(:8:3). Paloheimon mainitsema ”kirjailijaliittokysymys” viittaa Kirjailijaliiton syksyn 1945 vuosikokoukseen, jossa Hella Wuolijoki syrjäytettiin liiton johtokunnasta. Vasemmistopiirit julistivat tämän seurauksena perustavansa oman itsenäisen kirjailijaliittonsa. Paavolainen edusti kirjailijaliittokysymyksessä yhdessä Matti Kurjensaaren, Lauri Viljasen ja Ensio Rislakin kanssa ns. liberaalia siipeä, jonka tavoitteena oli murtaa vanhoillinen oikeistosiipi ja varmistaa vasemmistolainen edustus liiton uudessa johtokunnassa. Ks. Turunen 2003, 274.

⁷⁴⁵ *Synkkää yksinpuhelua* vastaan kohdistettu kritiikki siitä, että Paavolainen olisi muokannut alkuperäisiä päiväkirjamerkintöjään jälkikäteen (ks. Turunen 2003, 336–341; Rajala 2014, 515–522) on varmasti omalta osaltaan vaikuttanut siihen, ettei Paavolainen ole aktiivisesti jatkanut muistelmiensa kirjoittamista. Vaikka myös *Synkkää yksinpuhelua* oli tulkittu taideteoksena, sen dokumentaarisuus asetettiin siinä määrin kyseenalaiseksi, että se jätti leimansa Paavolaisen kirjalliseen toimintaan ylipäänsä.

⁷⁴⁶ Paavolaisen kirjallisen vaikenemisen tarkemmista syistä, ks. Riikonen 2014, 436–437.

kulttuuripoliittisen vaikutusvallan muuttuneesta luonteesta, joka sotienjälkeisinä vuosikymmeninä yhdistyi jatkuvassa laskussa olleeseen mielenkiintoon 1920-luvulla aloittanutta kirjailijasukupolvea kohtaan. 1940-luvun lopun vasemmistolaista välivaihetta lukuun ottamatta suomalaisen kulttuurielämän johtopaikat säilyivät sotaa edeltäneiden konservatiivisten piirien hallussa. V. A. Koskenniemen ja L. A. Puntilan kaltaiset pitkän linjan vaikuttajat jatkoivat tehtävissään samalla, kun heidän rinnalleen alkoi liittyä maailmansotien välisellä kaudella uransa aloittanutta sukupolvea. Varsinkin Akateemiseen Karjala-Seuraan kuuluneiden vaikutus suomalaiseen kulttuurielämään oli sotien jälkeen voimakas,⁷⁴⁷ mutta Paavolaisen tavoin myös useat 1920-luvun nuorvoimalaisista kohosivat korkeisiin asemiin ja etabloituivat osaksi maan kulttuuri-instituutioita.⁷⁴⁸ Samanaikaisesti 1950-luvun sukupolvi synnytti uuden modernin kirjallisen kulttuurin Suomeen asemoiden itsensä varsinkin maailmansotien välisen ajan tyylivirtauksia vastaan.⁷⁴⁹ Vaikka tulenkantajien kulttuuriradikalismille saatettiin antaa tunnustusta oman aikansa saavutuksena ja tietyt 1920-luvulla aloittaneet kirjailijat nostaa hyvinkin korkealle,⁷⁵⁰ pääasiassa 1920-luvun lyriikkaa ja siihen liittyvää laajempaa estetiikkaa pidettiin uuden sukupolven keskuudessa auttamattomasti vanhentuneena.⁷⁵¹ Käytännössä tämä johti siihen, että laaja keskustelu tulenkantajien kirjallisuushistoriallisesta merkityksestä lakkasi lähes koko 1950-luvun ajaksi.

Synkkään yksinpuheluun saakka Paavolainen oli pyrkinyt aktiivisesti käyttämään kulttuuripoliittista valtaansa. Kirjallisen työn päättyessä valta itsessään ei silti kadonnut, vaan siirtyi osaksi Paavolaisen arvovaltaista asemaa suomalaisen kulttuurihistorian merkkihenkilönä. Paavolaisen vaikenemisessä oli myös omanlaisiaan vallankäytön piirteitä: hänen saatettiin epäillä olleen kirjailijana sammunut, mutta vaikeneminen voitiin tulkita myös kannanotoksi aikakauden henkisen ilmapiirin latteutta kohtaan. Hiljaiselo johti joka tapauksessa siihen, että sotienjälkeinen aika ei enää usean muun tulenkantajan tavoin määrittänyt Paavolaisen kirjallisen perin-

⁷⁴⁷ Ks. Alapuro 1973, 179.

⁷⁴⁸ Esimerkiksi Toivo Pekkanen ja Mika Waltari olivat Suomen akatemian jäseniä, Arvi Kivimaa Kansallisteatterin pitkäaikainen johtaja ja Lauri Viljanen kirjallisuuden professori. Ks. tarkemmin Turunen 2003, 140–144.

⁷⁴⁹ Ks. mm. Repo 1954, passim.

⁷⁵⁰ Esimerkiksi Katri Valan ja Pentti Haanpään maailmansotien välisen ajan yleistä mielipidettä vastaan asettunutta työtä pidettiin arvossa myös sodanjälkeisen sukupolven keskuudessa. Toivo Pekkanen saavutti mainetta vuonna 1950 julkaisemallaan teoksella *Mies ja Punapartaiset Herrat*, joka oli aikanaan tietoisena modernistinen suomalainen proosateos. Lauri Viljanen toimi myös uuden sukupolven kenties tärkeimmän kirjallisuuslehti *Parnasson* päätoimittajana vuosina 1954–1957 sekä Eino Leinon Seuran piirissä. Ks. Laitinen 1967, 98–101; Rinne 1999, 55. Vrt. *Eino Leinon perinne*, passim.

⁷⁵¹ Ks. esimerkiksi WSOY:n nimettömän kustannustoimittajan Elina Vaaran runokokoelmalle vuonna 1953 antama palaute, jossa kokoelman eksotiikkaa pidettiin vanhentuneena ja ”tulenkantaja-aikaan kuuluvana”. Saarenheimo 2001a, 199.

nön muodostumista. *Synkkä yksinpuhelu* on luku sinänsä, mutta käytännössä Paavolaisen merkitys kirjailijana sijoittui yksinomaan maailmansotien väliselle kaudelle. Uuden sukupolven silmissä Paavolainen oli silti myös enemmän kuin pelkät teoksensa: hänen henkilössään kuvastui kokonainen aikakausi, jota tulenkantajien nimi omalta osaltaan heijasteli. Vuonna 1960 Paavolaiselle myönnettiin Eino Leinin Seuran palkinto, jonka perusteluissa hänen todettiin olleen ”tulenkantajien keskushahmo, joka esseissään ja pakinoissaan toi ensimmäiseksi 20. vuosisadan moderneja taide-, muoti- ja aatevirtauksia maahamme. Hänen pamflettinsa *Suursiivous* [...] on klassillinen. Paavolaisen jäljittelemätön kuvaileva tyyli on parhaimmillaan hänen 1930-luvun matkakirjoissaan, jotka ovat pätevimmät päiväkohtaiset kulttuurireportaashimme.”⁷⁵² Palkinto aiheutti 1950-luvun modernistien piirissä laajaa polemiikkaa,⁷⁵³ mutta käynnisti samalla Paavolaisen rehabilitoinnin kirjailijana.⁷⁵⁴ Heti saman vuoden syksyllä julkaistiin ensimmäinen osa *Valituista teoksista*, johon sisältyvässä Kai Laitisen esipuheessa Paavolaisen merkitys tulenkantajien keskushahmona entisestään korostui.⁷⁵⁵ Paavolaisen paluu julkisuuteen herätti uuden mielenkiinnon myös tulenkantajien aikakauteen, jonka näkyvin tulos Kerttu Saarenheimon *Tulenkantajat* sittemmin tuli olemaan.

Voi ainoastaan arvailla, millaiseksi Paavolaisen muistelmateos tulenkantajien aikakaudesta olisi lopulta muotoutunut. Paavolainen itse suunnitteli kirjoittavansa ”koko maailmansotien välisestä kaudesta”, mikä antaisi ymmärtää, että hän mitä todennäköisimmin olisi ottanut kantaa myös 1930-luvun tulenkantajien merkitykseen. Koska Paavolainen antoi tunnustuksensa uusien tulenkantajien työlle,⁷⁵⁶ on mahdollista, että hän olisi pyrkinyt myös löytämään jatkuvuuksia nuorvoimallisuuden ja vasemmisto-liberaalien tulenkantajien väliltä ja problematisoimaan näin omalta osaltaan myös tulenkantajien käsitteen sisältöä. Tämänkaltainen lähestymistapa yhdistettynä Paavolaisen kulttuuripoliittiseen vaikutusvaltaan tuskin olisi voinut olla jättämättä jälkiään myöhempiin kirjallisuushistoriallisiin käsityksiin tulenkantajien aikakaudesta.

⁷⁵² Ks. Rinne 1999, 120.

⁷⁵³ Rinne 1999, 120.

⁷⁵⁴ Immonen 2012, 271.

⁷⁵⁵ Laitinen 1961, xv.

⁷⁵⁶ Ks. esim. Rajala 2014, 168. Ks. edelleen luku 6.2.3 ”Uudelleensynty, ylösnousemus ja nuorvoimallisuuden perintö”.

8.3. Lauri Viljanen ja objektiivisen pysähtymisen hetki

Lauri Viljanen oli nuoruudestaan lähtien suomalaiseen kulttuuri- ja tiedemaailmaan syvälle etabloitunut henkilö. Toisin kuin Paavolaisen kulttuuriseen maineeseen perustunut ja osittain hänestä itsestään riippumaton vaikutusvalta, Viljasen kulttuuripoliittinen vallankäyttö liittyi läpi hänen uransa vankkaan institutionaalisen asemaan. *Helsingin Sanomien* pitkäaikainen kirjallisuuskriitikko ja kirjallisuudentutkimuksen professori toimi 1920-luvulta eteenpäin myös lukemattomissa luottamustehtävissä, joiden välityksellä hän vaikutti laajalti kotimaisen kirjallisen kulttuurin sisältöihin ja suuntauksiin aina 1970-luvulle saakka.⁷⁵⁷ Tulenkantajien historiografisen käsitteen muotoutumiseen Viljasen voidaan samoin katsoa vaikuttaneen enemmän kuin kenenkään toisen. Vaikka institutionaalisella vallankäytöllä oli myös tässä tapauksessa keskeinen merkitys, tulenkantajien yhteydessä Viljasen valta-asema näyttäytyy laajempaan diskursiivisena kokonaisuutena, jossa tärkeä sija oli myös hänen omalla menneisyydellään osana 1920-luvun kirjallista sukupolvea.

Viljasella ei Paavolaisen tapaan ollut taustallaan varakkaan perheen tukea ja hän joutui laatimaan taloudellisesti kannattavia tulevaisuudensuunnitelmia.⁷⁵⁸ Tiettyjä boheemeita piirteitä lukuun ottamatta Viljanen pyrki nuoruudestaan lähtien ennen kaikkea vakaan yhteiskunnallisen aseman saavuttamiseen.⁷⁵⁹ Käytännöllisestä maailmankatsomuksestaan huolimatta Viljanen tunsu heti opiskeluvuosistaan lähtien syvää mielenkiintoa kirjallisuushistoriaan ja toivoi, että hänellä voisi joko runoilijana, kriitikkona tai tutkijana olla myöhemmin jotakin annettavaa suomalaisessa kulttuuriryössä.⁷⁶⁰ Viljanen antoikin nopeasti panoksensa kaikilla näillä alueilla: ensimmäinen kirja-arvostelu ilmestyi *Turun Sanomissa* vuonna 1922, ru-

⁷⁵⁷ Viljanen toimi luottamustehtävissä mm. seuraavissa yksityisissä ja julkisissa toimielimissä: Valtion kirjallisuuslautakunta, Akateeminen klubi, Aleksis Kiven seura, Friedrich Hölderlin Gesellschaft, Kirjallisuudentutkijain Seura, Eino Leinon Seura, Nuoren Voiman Liitto, Tulenkantajain Seura, Nuortasavaltalaisten Liitto, Suomen Penklubi, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Suomen Estetiikan Seura ry, Suomen Kirjailijaliitto, Suomi-Neuvostoliitto -Seura, Svenska Litteratursällskapet, The International Comparative Literature Association.

⁷⁵⁸ Viljanen esimerkiksi haki paikkaa WSOY:n kustannustoimittajana vuonna alkuvuodesta 1925, mutta piti kustantamon palkkatasoa liian alhaisena. Avioliittoa Viljanen ei myöskään voinut solmia ensimmäisen puolisonsa Elina Vaaran kanssa, ennen kuin oli saavuttanut yhteiselämän kannalta mielestään kyllin vankan taloudellisen perustan. Hosiailuoma 2000, 99–100, 113.

⁷⁵⁹ Viittaa Viljasen omaan käsitykseen 1920-luvun suomalaisten lyyrikkojen boheemisuudesta, joka hänen mukaansa ilmeni siten, että lähes jokainen heistä keskeytti opintonsa ja suuntautui ”boheemiin olemassaoloon”, jossa ”taide ja runous saivat kirvoittaa pohdiskelun”. Viljanen 1967, 291.

⁷⁶⁰ Hosiailuoma 2000, 63–64.

nokokoelma *Auringon purjeet* 1924 ja esseekokoelma *Merkkivaloja* 1929. Nuoren Voiman Liittoon Viljanen oli kuulunut heti sen perustamisvuodesta 1921 lähtien ja toimi Liiton kirjallisen harrastuspiirin puheenjohtajana useaan otteeseen 1920-luvulla.⁷⁶¹ Nuorvoimalaisena aktiivina Viljanen oli yksi uuden kirjailijapolven näkyvimmistä edustajista, joka kustantajien myötävaikutuksella nousi hyvin vaivattomasti julkisuuteen.⁷⁶² Viljasen kirjallista työskentelyä myös tuettiin maailmansotien välisenä aikana useilla apurahoilla ja palkinnoilla, mikä edelleen edesauttoi hänen sulautumistaan osaksi maan kirjallisuuspoliittista eliittiä.⁷⁶³ Viljanen muun muassa valittiin jo vuonna 1928 johtokunnan jäseneksi Suomen Kirjailijaliittoon, joka sääntöjensä mukaisesti pyrki hyväksymään jäsenikseen ainoastaan taiteellisesti ansioituneita kirjailijoita ja meritoituneita tutkijoita. Seväsen mukaan liiton säännöt, jotka eivät ottaneet kantaa ansiokkaan taiteen objektiivisuuteen sinänsä, ovat osoitus kirjallisten arvohierarkioiden muodostamisesta ja yleisen kirjallisuuspolitiikan harjoittamisesta.⁷⁶⁴ Johtokunnan jäsenyys on tässä mielessä selvä osoitus Viljasen nopeasta kulttuuripoliittisen vallan kasvusta 1920-luvun aikana. Palkittu runoilija oli nyt itse siirtynyt osaksi sitä suppeaa ryhmää, joka keskeisiltä osin oli päättämässä siitä, millainen kirjallisuus oli julkisen tuen ja palkitsemisen arvoista.⁷⁶⁵

Näkyvämpi osoitus Viljasen aseman vahvistumisesta oli kuitenkin hänen valintansa vuonna 1926 kirjallisuuskriitikoksi *Helsingin Sanomiin*,⁷⁶⁶ jonka vaikutusvalta maan suurimpana päivälehtenä oli myös kirjallisuusarvostelujen osalta tuntuva.⁷⁶⁷ Viljasella oli ollut keskeinen rooli nuorvoimalaisen kirjailijapolven keskinäisessä kritiikissä, jota viimeistään *Suursiivouksesta* lähtien sai näkyvää

⁷⁶¹ Viljanen toimi Nuoren Voiman Liiton kirjallisen harrastuspiirin puheenjohtajana vuosina 1922, 1925 ja 1928 sekä liittohallinnon jäsenenä vuodesta 1922 eteenpäin. Ks. Peltomäki & Nuotto 1963, 85; Bergholm & Peltomäki 1963, 112.

⁷⁶² Ks. Lassila 1987, 110; Sevänen 1994, 181–182. Ks. edelleen Viljasen ja WSOY:n kirjeenvaihto 1920-luvulla. KA WSA, Kirjailijakirjeenvaihto, Viljanen Lauri, Kotelo 124.

⁷⁶³ Erkki Sevänen on koonnut yhteen suomenkielisten kirjallisten uudistus- ja oppositioliikkeiden saamat palkinnot ja apurahat vuosina 1918–1939. Viljanen sai maailmansotien välillä yhteensä 10 erilaista tunnustusta ja hänen edelleen menee ainoastaan F.E. Sillanpää (14), Lauri Haarla (11) ja Mika Waltari (11). Esimerkiksi Olavi Paavolainen sai ajanjaksolla ainoastaan 2 apurahaa mutta ei palkintoja, Erkki Vala puolestaan jäi kokonaan ilman tunnustuksia. Sevänen 1994, 342.

⁷⁶⁴ Sevänen 1994, 48.

⁷⁶⁵ Maailmansotien välisen ajan kirjallisuuspoliittisista vallankäyttöasemista, ks. edelleen Sevänen 1994, 42–43, 81–82.

⁷⁶⁶ Aikaisemmin Viljanen oli laatinut kritiikkejä mm. *Turun Sanomiin*, *Uuteen Auraan* ja *Aamulehteen*. Ks. tarkemmin Hosiailuoma 2000, 135–136.

⁷⁶⁷ Valtakunnallisten lehtien suhteesta kirjallisuusarvosteluihin, ks. Juntunen 1982, 116.

arvostelua sisäänpäin lämpeävästä luonteestaan.⁷⁶⁸ Vaikka Viljanen suhtautui pääasiassa myönteisesti oman sukupolvensa tuotantoon, ei hänen nuorisoon kohdistamassaan ihailussa kuitenkaan ollut yksipuolisesti kyse opportunistisesta asemien tavoittelusta kotimaisella kirjallisuuskentällä. Nuoruus edusti Viljaselle paremminkin yhtä ensimmäisen maailmansodan jälkeisen modernistisen ajattelun piirrettä: optimistista uskoa elinvoimaiseen ja terveeseen nuorisoon, uuteen sukupolveen osana jakamatonta ihmiskuntaa – ja vastalauseita spengleriläisille perikadon ennustuksille. Viljasen arvostus ei näin ollen kohdistunut nuoreen kirjallisuuteen itsessään, vaan positiiviseen ajatukseen nuoruudesta, joka esiintyi myös Thomas Mannin, Henrik Ibsenin ja Arvid Järnefeltin kaltaisten vanhemman sukupolven edustajien tuotannoissa.⁷⁶⁹ Yrjö Hosiailuoman mukaan Viljanen pyrki *Helsingin Sanomiin* siirtyessään ottamaan tietoisesti hajurakoa nuorten kirjailijoiden piireihin, koska uudessa tehtävässä ”ei auttanut esiintyä yksinomaan tulenkantajaradikaalina”.⁷⁷⁰ Ottaen huomioon Viljasen aktiivisen toiminnan Nuoren Voiman Liiton kirjallisessa piirissä ja ensimmäisen *Tulenkantajat*-lehden perustamisessa 1920-luvun lopulla, mahdolliset eristäytymispyrkimykset jäivät silti käytännössä pelkän yrityksen asteelle. Tästä huolimatta Viljanen onnistui säilyttämään kriittisen asenteensa myös omaan sukupolveensa ja kiinnitti huomiota nuoren kirjallisuuden puutteisiin jo huomattavasti ennen *Suursiivousta*.⁷⁷¹ Paavolaiselta tämä ei jäänyt huomaamatta, minkä johdosta hän omisti pamflettinsa juuri Viljaselle.⁷⁷²

Tulenkantajien historiografisen käsitteen rakentumisen kannalta keskeistä ei ole se, missä määrin objektiivisena Viljasen kriitikontyötä tulisi pitää.⁷⁷³ Olennaisempaa on huomata, että hän läpi 1920-luvun nosti näyttävästi esiin pääasiallisesti uuden kirjailijapolven edustajia, joista useimmalla oli lisäksi tausta Nuoren Voiman Liiton kirjallisessa piirissä.⁷⁷⁴ Julkisuus itsessään toi arvosteluiden sisällöstä riippumatonta huomiota ”nuorelle kirjallisuudelle” ja heidän ”moderneille pyrki-

⁷⁶⁸ Paavolainen 1946, 145–146. Vrt. Lassila 1987, 111–112. Keskinäisen arvostelutoiminnan tausta on helppo paikantaa Nuoren Voiman Liiton kirjallisen piirin toimintaan, jonka lähtökohtiin kuului se, että piirin jäsenet arvostelivat toistensa töitä.

⁷⁶⁹ Lappalainen 1993, 50–51. Vrt. Viljanen 1929, 8, 14, 88–96, 99–105.

⁷⁷⁰ Hosiailuoma 2000, 139.

⁷⁷¹ Lappalainen 1993, 59; Hosiailuoma 2000, 91.

⁷⁷² *Suursiivous* oli omistettu Viljasen lisäksi *Sinisen kirjan* toimittajalle Kersti Bergrothille, joka myös oli kirjoituksissaan esittänyt kriittisiä ajatuksia nuoren kirjailijapolven esiintymisestä. Ks. Paavolainen 1932, 6, 13.

⁷⁷³ Viljasen kriitikotoiminnasta tarkemmin, ks. Lappalainen 1989, passim. Ks. myös Kula 1950, 17; Hälli 1960, passim; Krohn 1960, 93.

⁷⁷⁴ 1920-luvulla Viljanen kirjoitti arvostelun tai kirjailijaesittelyn mm. Uuno Kailaasta, P. Mustapäältä, Onni Hallasta, Pentti Haanpäältä, Arvi Kivimaasta, Martti Merenmaasta, Mika Waltarista, Toivo Pekkasesta, Yrjö Jylhästä, Unto Karrista ja Olavi Paavolaisesta. Ks. Hosiailuoma 2000, 358–361.

myksilleen”. Viljasen useille arvosteluille oli lisäksi ominaista esseemäisyys sekä pyrkimys liittää yksittäiset tekijät ja teokset laajempaan kirjallisuushistorialliseen kontekstiin. Viljanen kohosi näkyvästä kriitikonasemastaan käsin näin ollen jo varhain oman sukupolvensa kirjallisen merkityksen keskeiseksi määrittäjäksi.

Viljasen maailmansotien välisenä aikana esittämät arviot nuoresta kirjallisuudesta kehittyivät myöhemmin niiksi keskeisiksi periaatteiksi, joiden pohjalle hän rakensi käsityksensä tulenkantajien historiasta. Viljanen oli 1930-luvulta eteenpäin julkaissut useita tutkielmia maailmansotien välisen ajan kirjallisuudesta, mutta käsitellyt niiden yhteydessä tulenkantajia ainoastaan viittauksenomaisesti tai välillisesti. Esimerkiksi esseekokoelma *Lyyrillinen minä* (1959) sisältää tutkielmat Kailaasta, Vaarasta, Katri Valasta, Jylhästä ja Pekkasesta, mutta ainoastaan Vaaran kohdalla Viljanen mainitsee sanatarkasti yhteyden tulenkantajiin.⁷⁷⁵ Kirjoituksessa Viljanen määrittelee tulenkantajat suomalaisen runouden toiseksi uusromanttiseksi sukupolveksi, jonka taiteelliseksi tavoitteeksi tuli ”lyriikassamme uudenlaisten aistimusten, kuvitelmien ja sanonnan hienostus”.⁷⁷⁶

Lyriikka oli määrittänyt Viljasella tulenkantajien historian keskeiseksi ole-mukseksi jo hänen edellisellä vuonna *Parnassossa* julkaisemassaan artikkelissa ”1920-luvun kirjallisuus”. Artikkelissaan Viljanen lähestyi tulenkantajia ensimmäistä kertaa itsenäisenä kirjallisuushistoriallisena ilmiönä, jonka aikakauden hän katsoi jakaantuvan kolmeen jaksoon: nuorvoimallaiseen kauteen (1918–1923), eksoottis-ekspressionistiseen hurmiovaiheeseen (1924–1926) sekä kriisintunteita ja todellisuushakuisuutta heijastelemaan nykyajan etsimisen kauteen (1927–1930).⁷⁷⁷ Jokaiselle jaksolle on määräävää niiden suhde lyriikan kehitykseen. Esimerkiksi hurmiovaiheella Viljanen ei viittaa 1920-luvun puolivälin nuorvoimallisten runoilijoiden kiinteään ryhmätunteeseen, vaan tuolloin de Noailles’n, Pierre Lotin ja ekspressionismin hengessä ilmestyneisiin runokokoelmiin. Vastaavasti nykyajan etsimisen kausi näyttäytyy Viljaselle ”vyyhteytyneenä ja ristiriitaisena” ilmiönä ensisijaisesti siksi, ettei Paavolaisen ja Waltarin koneromantiikalla tai *Tulenkantajat*-lehden ”myrskyllä ja kiihkolla” ollut ”paljonkaan tekemistä kirjallisen modernismin eikä vallankaan lyriikan kanssa”.⁷⁷⁸

Tulenkantajien historiallisen merkityksen rajaaminen lyriikan kehitykseen oli Viljaselta tietoinen subjektiivinen valinta. ”1920-luvun kirjallisuuden” alussa Viljanen toteaa liikkuvansa artikkelissaan keskellä ajanjaksoa, jonka toiminnassa hän

⁷⁷⁵ Muiden kirjailijoiden kohdalla Viljanen käyttää mm. ”nuorten runoilijoiden” ja nuorvoimallaisuuden nimiä. On selvästi nähtävissä, että Viljanen ei pyri kirjoituksissaan viljelemään tulenkantajat-nimeä, vaan käyttää määreitä, jotka paremmin kuvaavat tarkasteltavana olevan kirjailijan ominaispiireitä (vrt. esim. Yrjö Jylhän ”daimoni”).

⁷⁷⁶ Viljanen 1959, 77.

⁷⁷⁷ Viljanen 1958, 294.

⁷⁷⁸ Viljanen 1958, 295–296.

itsekin oli ollut mukana ja johon hänen tästä syystä on vaikeaa saada historiallista välimatkaa. Tarkastelun lähtökohdaksi muodostuu tämän johdosta Viljasen ”omat muistivaikutelmat” tulenkantajat-liikkeen vaiheista.⁷⁷⁹ Subjektiiivisuuden korostuminen ei kuitenkaan tarkoittanut sitä, että Viljanen olisi pitänyt näkemyksiään objektiivisesti ongelmallisina. Lyriikan henkeen liittyneet kysymykset olivat olleet Viljaselle tärkeitä kirjallisuushistoriallisia periaatteita jo 1920-luvulta lähtien ja nousseet ensimmäistä kertaa näkyvästi esille jo esseekokoelmassa *Merkkivaloja* (1929). Kokoelma oli merkinnyt Viljaselle suhteessa uuteen kirjailijapolveen *Suursiivouksen* kaltaista vedenjakajaa, jossa hän omalta osaltaan, vaikkakaan ei läheskään yhtä suoraviivaisesti, osoitti pettymyksensä sukupolvensa henkiseen taantumaa.⁷⁸⁰ Ensimmäisen maailmansodan jälkeisen kirjallisuuden arvo ei Viljasen mukaan ollut perustunut esteettisiin saavutuksiin, vaan uudenlaiseen kollektiiviseen elämäntunteeseen ja vertauskuvallisuuteen ”ajan sisimmästä sielunkäynnistä”. *Merkkivaloissa* Viljanen havaitsee nuorisossa ”uuden estetismin oireita”, jotka hänen mukaansa olivat seurausta henkisestä eristäytymisestä ja minänpalvonnasta.⁷⁸¹ Vuonna 1930 Viljanen esitti *Helsingin Sanomien* kirjoituksessaan suoran kritiikkensä ”ikäluokkaan 1900”, joka lyyrisessä tunnelaudessaan oli muun eurooppalaisen nuorison tavoin päätynyt täydelliseen henkiseen eristäytyneisyyteen.⁷⁸²

Kotimaisen kirjallisuuden osalta Viljanen näki elämäntunteen kaikkoamisen tiivistyvän ensimmäisessä *Tulenkantajat*-lehdessä, vaikka hän myös itse oli ollut sitä perustamassa. Viljasen negatiivista suhtautumista 1920-luvun loppupuolen kotimaisen kirjallisuuskentän pyrkimyksiin ei olekaan mahdollista arvioida ilman, että otetaan huomioon hänen henkilökohtaiset motiivinsa toimia osana nuorvoimailaista kulttuuriliikettä. Viljanen oli Nuoren Voiman Liiton kirjallisen piirin puheenjohtajana vuonna 1925 muistuttanut, että nuorvoimailaisten kirjailijoiden osallistuminen maan kirjalliseen elämään toi heille samalla uusia velvollisuuksia. Kirjallista työtä oli tehtävä nuorekkaan ja vapaan hengen merkeissä, samalla kun kirjallisen piirin julkaisemia *Tulenkantajat*-albumeita voitiin käyttää taiteellisten pyrkimysten ilmaisijoina päämäärästään tietoisien nuorison käsissä.⁷⁸³ Viljasen toiminnassa kirjallisen piirin puheenjohtajana ja kirjallisuuskriitikkona esiintyy tietynlaista missionomaisuutta, jota Raymond Williams on kuvaillut haluksi instituutionalisoida subjektiivinen tulkinta yhteisöllisestä kokemuksesta oman sukupolven

⁷⁷⁹ Viljanen 1958, 294.

⁷⁸⁰ *Merkkivalojen* kirjoitukset perustuivat Viljasen vuosina 1925–1929 pääasiassa *Helsingin Sanomissa* julkaisemiin arvosteluihin ja kirjailijaesittelyihin, joiden sisältöä hän kokoelmaa varten laajensi. Ks. Lappalainen 1993, 27.

⁷⁸¹ Lappalainen 1993, 51, 60.

⁷⁸² Lappalainen 1993, 60.

⁷⁸³ Lauri Viljanen ja Yrjö Jylhä: ”Tulenkantajat.” *NV* 5.3.1925, no. 5, s. 222.

tunnusomaiseksi piirteeksi.⁷⁸⁴ Viljasen opiskeluaikojen toive suomalaisen kulttuurin eteen tehtävästä työstä oli toteutunut nopeammin kuin hän itse varmastikaan oli osannut odottaa. Uuden kirjailijapolven läpimurron eteen ei ollut täytynyt käydä todellista kamppailua, mutta saavutetut asemat tuli kuitenkin osata hyödyntää. Viljanen pyrki omalta osaltaan institutionalisoimaan ajatuksensa kollektiivisesta elämäntunteesta uuden kirjallisuuden tunnusomaiseksi piirteeksi ja asettamaan edelleen lyriikan elämäntunteen tärkeimmäksi ilmaisukeinoksi.

Lyriikan korostuminen Viljasen ajattelussa on seurausta tietyistä käytännöllisistä syistä. Käännöskirjallisuuden asema oli varsinkin 1920-luvulla niin voimakas, ettei kotimainen proosa ennen Bernin sopimusta⁷⁸⁵ pystynyt realistisesti kilpailemaan ulkomaisen kertomakirjallisuuden kanssa. Lyriikkaa oli proosaa hankalampi kääntää, minkä vuoksi nuoret suomalaiset kirjailijat saivat paremmin tilaa juuri lyyrikkoina.⁷⁸⁶ Toisaalta Viljasen tavassa sitoa tulenkantajat ja lyriikka toisiinsa on havaittavissa myös jälkikäteen kehittyneitä piirteitä. Viljanen itse oli kaunokirjailijana lyyrikko, joka elämänsä aikana ei kirjoittanut ainoatakaan proosateosta. *Lyyrillisessä minässä* hän korostaa, että lyriikka on huomattavasti enemmän kuin pelkkä ilmaisumuoto muiden joukossa: se on samalla myös kannanotto *yksilön* ilmaisuvoiman puolesta. Lyriikassa yksilö saattoi purkaa välittömästi omimpia tunne-elämyksiään, jolloin se edusti puhtaasti itsekohtaista ja subjektiivista minän taidetta.⁷⁸⁷ Lyriikan yksilökeskeisyys vastaa heikosti kollektiivisen elämäntunteen ideaa ja sen taustat sijaitsevat nuorvoimallisuuden sijaan Viljasen 1930-luvulla voimistuneessa subjektiivisessa kulttuurikritiikissä. Lyriikan puuttuminen ensimmäisestä *Tulenkantajat*-lehdestä ei esimerkiksi Viljasen ”1920-luvun kirjallisuudessa” esittämän näkemyksen mukaan ollut sen ainoa puute, vaan lehteä rasitti lisäksi toimiminen ”Erkki Valan poliittis-ideologisen etsiskelyn näyttämönä”.⁷⁸⁸ Yhteiskunnallisuus ei Viljasen mukaan tässä mielessä edustanut minkäänlaista kehityssuuntaa tulenkantajien historiassa, vaan se näyttäytyi yksinomaan Erkki Valan henkilökohtaisena projektina. ”1920-luvun kirjallisuuden” kohdalla on myös merkille pantavaa, että Viljanen saattoi itse kehittämänsä periodisoinnin avulla jättää 1930-luvun tulenkantajat kokonaan käsittelynsä ulkopuolelle.

⁷⁸⁴ Ks. Con Davis & Schleifer 1991, 42.

⁷⁸⁵ Bernin sopimus on kirjallisten ja taiteellisten teosten tekijänoikeuksia koskeva kansainvälinen sopimus, johon Suomi liittyi vuonna 1929. Bernin sopimuksen mukaan teoksiin, joiden alkuperämaa on sopimuksen ratifioinut maa, sovelletaan kyseessä olevan maan tekijänoikeuslakia. Kun sopimus tuli Suomessa voimaan, käännöskirjallisuuden julkaisemisen kustannukset kasvoivat huomattavasti, mikä suosi varsinkin uuden kotimaisen proosan kustantamista.

⁷⁸⁶ Saarenheimo 1966, 29.

⁷⁸⁷ Viljanen 1958, 9.

⁷⁸⁸ Viljanen 1959, 296.

Viljasen 1930-luvun ideologinen itseymmärrys palautetaan yleisesti niin kutsuttuun taistelevaan humanismiin, jonka periaatteita hän esitteli samannimisessä teoksessa vuonna 1936. *Taistelevan humanismin* aloittavassa ”manifestissa sivistyneistölle” Viljanen ei suostu myöntämään kulttuurikritiikin arvoa julistamiselle, ”joka aina ja kaikkialla kutsuu mahdollisimman suuria joukkoja todistajakseen. Mitä ajassa todella tapahtuu, voidaan nähdä ainoastaan kuttuurirakennuksen hui-puilta. Mitä enemmän lähestymme kansankerroksia, jotka eivät ole osallisia korkeimmasta sivistyksestä, sitä enemmän lähestymme ajattomia tarpeita. Ainainen vetoaminen niihin on yhtä tuhoisaa kuin vetoaminen ihmeisiin, ’näkyihin’ ja ’myytteihin’”.⁷⁸⁹ ”Kansankerroksilla” Viljanen ei tarkoita yksin työväenluokkaa, vaan asettaa taistelevan humanismin perustaksi sekä oikeistolaisen nationalismin että marxilaisen kollektivismiin kritiikin. Viljanen katsoi molempien alistavan yksilön yhteisölle ja päätyi valitsemaan liberalismiin ja individualismin aseikseen ajan aatteellisessa taistelussa.⁷⁹⁰ Taisteleva humanismi ei toisin sanoen pyrkinyt kieltämään yhteiskunnallista kantaaottavuutta piiloutumalla estetiikkaan, vaan poliittisen yksiuotteisuuden, joka asetti kirjallisuuden palvelemaan määrättyä, tarkoin rajattua tarkoitusta *vallasta*. Mauriala on *Taistelevan humanismin* yhteydessä todennut, että teos muodostui 1930-luvun Suomessa historiallisimmaksi näkemykseksi humanis-ta ihmiskäsityksestä ja humanismin merkityksestä. Kun yhteiskunta muuttui ulkoisten uhkien ja taloudellisten vaikeuksien myötä yhä sisäänpäin kääntyneem-mäksi, mikä edelleen kasvatti eturyhmien ristiriitoja, korostui taistelevassa humanismissa yksilönvapaus.⁷⁹¹ Viljasen ideologinen suuntautuminen poikkesi näin ensimmäisen maailmansodan jälkeisestä yleiseurooppalaisesta suunnasta, jossa humanismin idea oli voimakkaasti paitsioasemassa.⁷⁹²

Koska *Taistelevan humanismin* kulttuurikritiikki näkyi laajalti Viljasen kirjalli-
sessa toiminnassa maailmansotien välisenä aikana, voidaan teoksen sanoman välityksellä havainnoida niitä piirteitä, jotka vaikuttivat hänen tapaansa suhtautua tulenkantajien yhteiskunnalliseen radikalisoitumiseen. Lokakuussa 1932 Viljanen oli pyytänyt eroa Tulenkantajain seuran varapuheenjohtajan paikasta ja johtokun-
nan jäsenyydestä ilmoittaen syyksi muut työnsä, Seuran piirissä suunnitellut uuden kulttuurilehden perustamisen sekä ”eräät erimielisyydet”.⁷⁹³ Uusi kulttuurilehti oli

⁷⁸⁹ Viljanen 1936, 15.

⁷⁹⁰ Lappalainen 1993, 103.

⁷⁹¹ Mauriala 2005, 275.

⁷⁹² Filosofin Stephen Toulminin mukaan Eurooppa oli ensimmäisen maailmansodan jälkeen valmiimpi kuin vuosisatoihin erilaisuuden ja epävarmuuden suvaitsemiselle, mutta poliittinen romahdus ja sotilaalliset konfliktit ajoivat kehityksen toiseen suuntaan. Toulmin 1998, 288–290. Vrt. von Wright 1983, 19–20.

⁷⁹³ Tulenkantajain Seuran johtokunnan pöytäkirja 15.10.1932, § 2. TA TuSA, Pöytäkirjat, Kansio C1. ”Erimielisyyksien” sisällöstä ei ole säilynyt tietoa, mutta niiden voidaan olettaa

saman vuoden joulukuussa näytynumeronsa julkaissut uusi *Tulenkantajat*, jonka ilmestymistä Viljanen useiden muiden nuorvoimalaisten tavoin asettui vastustamaan.⁷⁹⁴

Viljasen motiivit irrottautua Tulenkantajain Seurasta ja vastustaa uutta *Tulenkantajat*-lehteä ovat taistelevan humanismin tulkintakehyksessä johdonmukaisia. Seurassa vallan ottaneiden nuorten vasemmistoradikaalien tarkoituksena oli tehdä *Tulenkantajista* marxilaisen kulttuurityön näkyvä väline, ja vaikka Erkki Vala onnistui tämän lopulta estämään, hänenkään vaikuttimensa eivät olleet vasemmistolaisesti neutraaleja.⁷⁹⁵ Mutta jos Viljasen käsitys tulenkantajien historiasta palautetaan *Merkkivalojen* pettymykseen koskien kollektiivista ihmisveljeyttä sekä “1920-luvun kirjallisuuden” lyriikkaan sitoutuvaan periodisointiin, voidaan kysyä, miksi hän erosi Tulenkantajain Seurasta vasta vuonna 1932 ja mikä hänen oma käsityksensä nuorvoimalaisesta aatteellisuudesta tarkalleen ottaen oli? Ensimmäisen *Tulenkantajat*-lehden lakatessa ilmestymästä uskoi Viljanen useimpien nuorvoimalaisten tavoin, että tulenkantajien nimellä kulkenut monipolvinen liike oli tullut päätökseensä. Tässä tilanteessa Viljanen saattoi hahmottaa vuosien 1924–1930 nuorvoimalaisuuden yhtenä vaiheena kotimaisessa kirjallisuushistoriassa, joka lyriikan osalta ei ollut onnistunut täyttämään tarkoitustaan. Ensimmäisen *Tulenkantajat*-lehden ”ohjelmallisessa ohjelmattomuudessa” ei vielä ollut esiintynyt mitään niin vaarallista, etteikö sitä voinut kuitata nuorten kirjailijoiden harhapolukseksi, jossa aikakauden henkinen eristäytyminen sai tunnistettavan muotonsa. Edelleen jäsenyys Tulenkantajain Seurassa, joka kansanvaltaisen ajattelutavan lisäksi jatkoi nuorvoimalaisessa hengessä ”kirjallis-taiteellisten pyrkimysten” tukemista,⁷⁹⁶ ei aiheuttanut Viljasen ajattelussa ylitsepääsemätöntä ristiriitaa – varsinkin kun Seuran toiminta oli vuonna 1931 käytännössä täysin pysähdyksissä. Mutta kun vasemmistoradikalismi haastoi tulenkantajien nimissä koko 1920-luvun nuoren kirjallisen kulttuurin tradition, oli Viljasen pakko laajentaa käsitystään tulenkantajien merkityksestä lyriikan ulkopuolelle ja nähdä samalla myös ensimmäisessä *Tulenkantajat*-lehdessä positiivisia piirteitä:

Tärkeämpää on, että ”Tulenkantajat”-lehdessä esiintyi vihdoinkin pyrkimys löytää paikka uudessa suomalaisessa yhteiskunnassa. Koetettiin luoda nuori, vapaa, hilpeä, ennakkoluuloton tarkastelutapa kansallisten ristiriitojen sovittamiseksi. Oli vuosi 1929. Remarque’in vuosi! Rauhan aate innosti mieliä. Kiihkokansallinen

liittyneen siihen, että samanaikaisesti Raoul Palmgren alkoi saavuttaa kasvavaa vaikutusvaltaa seuran sisällä. Viljasen suhteesta Palmgreniin, ks. Lappalainen 1993, 95, 106.

⁷⁹⁴ Julkilausuman tarkempi analyysi, ks. luku 6.1 ”Nuoren kirjailijapolven aatteelliset pyrkimykset”.

⁷⁹⁵ Ks. luku 6.2.1 ”Vasemmistolle vieras intressi”.

⁷⁹⁶ Tulenkantajain Seuran säännöt. SKS KiA KaVA, D, Toiminta-asiakirjat.

omahyväisyys ja ahdasmielisyys herättivät suuttumusta. Valitettavasti eivät nuoren polven yhteiskunnalliset käsitteet ehtineet saada läheskään samaa selvyyttä kuin esteettiset, kun jo lapuanliike ja lähestyvä pula-aika lamauttivat tämän uuden pyrkimyksen.⁷⁹⁷

Lainaus on Viljasen haastattelusta, jonka hän antoi *Nuorelle Voimalle* vuonna 1933 ja josta välittyy selkeä kulttuuripoliittinen tarkoitus. Uusi *Tulenkantajat*-lehti ei Nuoren Voiman Liiton julkilausumasta huolimatta ollut luopunut nimestään ja lehti alkoi hiljalleen muotoutua omanlaisekseen käsitteeksi vasemmistoliberaalina sananvapauden puolustajana. Tässä tilanteessa ainoa mahdollisuus mitätöidä uuden tulenkantajuuden merkitys oli julistaa tulenkantajien aikakausi yksipuolisesti ja lopullisesti päättyneeksi. Nyt tulenkantajien merkitys näyttäytyi Viljaselle enää kysymyksenä siitä, mitä vanhempi kirjailijapolvi, nyt jo historiaan kuuluvat tulenkantajat, voisivat nuoremmilleen opettaa.⁷⁹⁸

Viljasen vuoden 1933 käsitys ensimmäisestä *Tulenkantajat*-lehdestä ”nuorena, vapaana ja hilpeänä kansallisten ristiriitojen sovittajana” on hyvin kaukana ”1920-luvun kirjallisuudesta”, jossa hän toteaa lehden olleen pikemminkin ”hämäävän hyväntuulinen”.⁷⁹⁹ Samoin näkemys tulenkantajien ”artistisista ja muodollisista voitoista” poikkeaa hengeltään selvästi Viljasen myöhemmistä arvioista. Taistelevan humanismin kautta syntyvä kuva Viljasen ideologiasta paljastaa tässä mielessä hänen tulenkantajia koskevan historiakäsityksensä kaksijakoisuuden: 1920-luvun ja nuorvoimalaisuuden yhteydessä arvostelun perusta on esteettinen, 1930-luvun tulenkantajien osalta sen sijaan lähes yksinomaan ideologinen. Tähän sinänsä selvärajaiseen kahtiajakoon tuo ristiriidan Viljasen näkemys tulenkantajien *humanismista*, jonka hän esitti *Suomen kirjallisuus* -teossarjassa vuonna 1967 julkaisemassaan artikkelissa ”Tulenkantajat – Ultrasta Kiilaan”.⁸⁰⁰ Tulenkantajien historian päättyminen ensimmäiseen *Tulenkantajat*-lehteen oli 1930-luvulta lähtien

⁷⁹⁷ Riku Sarkola: ”...kuvittelen tulevaa kirjallisuutta...”: ajankohtainen haastattelu. Lauri Viljanen.” *NV* 1933, no. 25, s. 39.

⁷⁹⁸ Riku Sarkola: ”...kuvittelen tulevaa kirjallisuutta...”: ajankohtainen haastattelu. Lauri Viljanen.” *NV* 1933, no. 25, s. 40.

⁷⁹⁹ Viljanen 1959, 296.

⁸⁰⁰ ”Ultrasta Kiilaan” on toinen Viljasen keskeisistä tulenkantajia koskevista artikkeleista. Kun Viljanen ”1920-luvun kirjallisuudessa” loi tulenkantajia koskevalle historiakäsitykselleen kehykset kolmeen jaksoon jaetussa periodisoinnissa, nyt hän kirjoitti siihen sisällön. ”Ultrasta Kiilaan” ilmestyi SKS:n ja Otavan yhteisessä *Suomen kirjallisuus* -sarjassa, jota oli julkaistu vuodesta 1963 lähtien. Sarjassa oli aikaisempiin kirjallisuushistorioihin nähden poikkeuksellista se, että tiukan kronologisen jäsentelyn sijasta teossarja jakaantui nyt eri temaattisiin osiin. Tämän johdosta tulenkantajia käsiteltiin kaikkiaan sarjan kolmessa eri osassa: Kai Laitinen kirjoitti tulenkantajista 1920-luvun prosaistien yhteydessä sekä erikseen Haanpäästä ja Paavolaisesta, Lauri Viljanen keskittyi lyriikkaan ja Aulimaija Viljanen tulenkantajiin kirjallisena ryhmänä. *Suomen kirjallisuudesta*, ks. Häggman 2015, 156–164.

ollut Viljaselle vakaa käsitys ja keskeinen osa ”1920-luvun kirjallisuudessa” esitettyä periodisointia. Nyt hän kuitenkin katsoi, ettei ”yksinäistyvien runoilijoiden” kesken todellisuudessa ollut tapahtunut mitään hajoamista: ”kosketus jatkui osaksi Paavolaisen luona, osaksi uudelle kymmenluvulle ominaisissa kirjallisissa kerhoissa. Laajoja runokäännöstöitä valmistui, 20-luvun ’ikkunat auki Eurooppaan’ -tunnus terästyi kulttuurikriittisiksi teoksiksi. [...] Pulakausi ja natsismin voittokulku eivät olleet aiheuttaneet mitään murtumaa, humanismi pysyi yhtenä tunnussanana. Sellaista sosiaalista ajankohtaistumista kuin esimerkiksi Englannissa ei tulenkantajalyriikassa kuitenkaan tapahtunut – Katri Valaa lukuun ottamatta.”⁸⁰¹

Muuttunut käsitys on ymmärrettävissä ensinnäkin artikkelin kysymyksenasettelua vasten. Koska Viljanen pyrki luomaan kokonaisarvion tulenkantajien suhteesta koko maailmansotien väliseen aikaan, ei hän ”1920-luvun kirjallisuuden” tavoin voinut rajata uusia tulenkantajia kokonaan käsittelynsä ulkopuolelle. Toisaalta kirjoituksesta välittyy myös selvä tarkoitus vakiinnuttaa 1930-luvun nuorvoimalaisen kulttuurikamppailun rajalinjat kirjallisuushistorialliseen muotoon. Uusien tulenkantajien ajanjakso oli lopulta kestänyt aina talvisotaan saakka, eli käytännössä pidempään kuin 1920-luvun nuorvoimalainen tulenkantajuus. Vaikka Tulenkantajain Seura oli 1930-luvun edetessä lähes lopullisesti irrottautunut vuoden 1929 syntykontekstistaan ja uusi *Tulenkantajat*-lehti asettunut osaksi vasemmistolaista kansanrintamaa, liike kokonaisuudessaan ei toisen maailmansodan jälkeisestä perspektiivistä käsin kuitenkaan edustanut mitään kuriositeettia, jonka kirjallisuushistoriallisesta merkityksestä olisi ollut ilman perusteita mahdollista vaieta. Ajatus nuorvoimalaisten tulenkantajien humanistisen työn jatkumisesta 1930-luvun puolelle oli Viljasen keino kiistää uusien tulenkantajien merkitys nuorvoimalaisuuden perillisinä. Viljasen käsitys uudesta *Tulenkantajat*-lehdestä esimerkiksi on, että se edusti ”selvästi marxilaista suuntaa” ja painosti yhdessä *Kirjallisuuslehden* kanssa vanhoja runoilijoita [lue: nuorvoimalaisia tulenkantajia] ideologisiin kannanottoihin.⁸⁰² Se, että Viljanen ei mainitse *Tulenkantajat*-lehden perustamisen yhteyttä Tulenkantajain Seuraan, jo itsessään osoittaa käsittelyn tarkoitushakuisuuden. Näkyvämpi osoitus historiaperinnön sääntelystä on kuitenkin Katri Valan liittäminen yksinomaisesti nuorvoimalaisen humanismin yhteyteen. Viljanen tosin tekee varauksen liittyen ”sosiaaliseen ajankohtaistumiseen”, mutta vaikenee kokonaan Valan 1930-luvun toiminnasta *Tulenkantajat*-lehdessä, *Kirjallisuuslehdessä* ja *Kiilassa*. Tässä mielessä Katri Valan voidaan katsoa nuorvoimalaisen humanismin kannalta olleen samalla tavalla ongelmallinen tapaus kuin kansallisen kirjallisuushistorian edustajana tai vasemmistolaisena käännyntäisenä.⁸⁰³

⁸⁰¹ Viljanen 1967, 304–305.

⁸⁰² Viljanen 1967, 305.

⁸⁰³ Ks. luku 7.3 ”Yhteiskunnallinen murros ja marxilainen kirjallisuushistoria”.

Viljasen kielteinen suhtautuminen 1930-luvun tulenkantajiin antaa olettaa, että hän jokseenkin yksiselitteisesti edustaisi kansallisen kirjallisuushistorian tutkimusperinnettä. Viljanen oli 1930-luvulla liberaalin *Helsingin Sanomien* palveluksessa, kuului Tornin pitojen piiriin⁸⁰⁴ ja vastusti taistelevassa humanismissaan ideologisia äärisuuntia. Tästä huolimatta hän oli myös osa maan kulttuuripoliittista eliittiä, jonka toiminta mukaili valkoisen Suomen ideologisia arvoja. Omanlaisekseen ideologiseksi vedenjakajaksi Viljaselle muodostui hänen V. A. Koskenniemestä vuonna 1935 julkaisemansa elämäkerta. Koskenniemi oli toiminut 1920-luvulla Viljasen opettajana Turun yliopistossa sekä nuoruuden kirjallisena esikuvana, mikä muodosti periaatteessa luonnollisen yhteyden heidän välilleen. Viljanen myös hakeutui omatoimisesti Koskenniemen luokse ja ehdotti itseään elämäkerran kirjoittajaksi.⁸⁰⁵ Valkoisen Suomen kansalliskirjailijaan tarttuminen aikana, jolloin Erkki Vala istui vankilatuomioita sananvapausrikkomuksista ja muut nuorvoimalaiset jatkoivat ”humanistista työtään”, vaikuttaa valintana lähtökohtaisesti asenteelliselta. Pohdittavaa lisää edelleen Viljasen tapa kytkeä Koskenniemen merkitys tiiviisti omaan aikaansa: ”Epäilemättä suurin osa tästä runoilija-humanistin kehityksestä kuuluu elävään, parhaillaan tapahtuvaan historiaan. Mutta kirjoittajalla onkin se käsitys, että tällainen runoilijan-elämäkerta, tällainen persoonallisuuskuvauksena on oikeutettu, jopa velvollinen ottamaan osaa myöskin päivän kulttuuritilitykseen”.⁸⁰⁶ Viljasen ”kulttuuritilitykselle” antama sisältö ei kuitenkaan ottanut aineksiaan sen hetkisestä yhteiskunnallisesta polemiikista, vaan pyrki tietoisesti karttelemaan sitä. Elämäkerran etualalle eivät nouse Koskenniemen kulttuuripoliittiset päämäärät, vaan taistelevan humanismin julistusta ennakoiva henki,⁸⁰⁷ joka korostaa elämän yhteyttä lyriikkaan: ”runouden tulkinnalla ei olisi mitään merkitystä, ellei se olisi ankkuroitu elämään, koska runous itse on elämää”.⁸⁰⁸ Henkilöhistoriallinen tarkastelu, jota Viljanen kutsuu ”empiiriseksi kosketukseksi elämään, maailmaan, ympäristöön ja ajankohtaan”, on ainoastaan välttämätön tausta sille kehitykselle, jossa empiria muuttuu ”runouden sisäiseksi, autonomiseksi, vertauskuvalliseksi kauneusilmiöksi”.⁸⁰⁹ Lyriikan painottaminen henkilöhistorian sijaan oli ollut Viljasen lähtökohtana jo teosta valmistellessa. Viljanen nimittäin otaksui, että ”puolue-näkökohtien valossa” hänen esiintymisensä elämäkerran kirjoittajana saattaisi he-

⁸⁰⁴ Viljasen nimimerkki ”Esteetikko” esiintyi Tornin pidoissa yhteensä viidessä keskustelussa. Viljanen mm. alusti kirjallisuutta koskevan neljännen keskustelun, jonka keskiössä oli vuosien 1935–1936 kirjallisuustaistelu. Ks. Kivimies 1937, 171–175; Mikkeli 1999, 18, 25–27.

⁸⁰⁵ Hosiaisuoma 2000, 198–199.

⁸⁰⁶ Viljanen 1935, 5.

⁸⁰⁷ Mielenkiintoisen Koskenniemen elämäkerrasta tekee lähtökohtaisesti jo se, että Viljanen kirjoitti sitä samanaikaisesti *Taistelevan humanismin* kanssa.

⁸⁰⁸ Viljanen 1935, 5.

⁸⁰⁹ Viljanen 1935, 6.

rättää oudoksumista. Jättämällä Koskenniemen käsitykset esimerkiksi suomalaisesta kansallisvaltiosta mahdollisimman vähälle huomiolle ja keskittymällä runoilijan sisäiseen kehitystapahtumaan, Viljanen uskoi kuitenkin pystyvänsä painamaan vaa’an ratkaisevasti ”riippumattomalle alueelle”.⁸¹⁰

Samoin vasemmistokirjallisuuden arvosteluissaan Viljanen pyrki tietoisesti vaikenemaan teosten yhteiskunnallisista motiiveista. Katri Valan *Paluun* (1934) hän arvosteli puhtaasti lyriikan rakenteellisista näkökulmista ja kiitti Valaa ”runoilijan sisäisestä kehityksestä”, vaikka ei muuten pitänytkaan kokoelmaa taiteellisenä voittona.⁸¹¹ Vuosien 1935–1936 niin kutsuttu suuri kirjallisuustaistelu puolestaan alkoi Viljasen negatiivisesta arvostelusta koskien Waltarin romaania *Palava nuoruus*. Waltari katsoi työläisromaaninsa tulleen väärinkohdeksi, koska hän oli sattunut ”syntymään Pitkäsillan väärällä puolella”. Viljanen itse ei pitänyt vihjailua ideologisesta asennoitumisestaan totuudenmukaisena, vaan vastasi arvostaneensa muun muassa Toivo Pekkasen ja Helvi Hämäläisen teoksia yksinomaan niiden taiteellisen ja humanin vaikutusvoiman vuoksi.⁸¹²

Vaikka vasemmistopiirit eivät taistelevaa humanismia näkyvästi arvostaneet,⁸¹³ Viljasen kriitikontyössä voidaan havaita omalle ajalleen harvinaista pyrkimystä ideologiseen puolueettomuuteen. 1930-luvun tulenkantajien sivuuttaminen ei tästä syystä ole osoitus kansallisen aatemaailman yksipuolisesta hallitsevuudesta Viljasen kirjallisuushistoriallisessa ajattelussa, vaan seuraus hänen omasta toiminnastaan nuorvoimalaisen tulenkantajuuden rakentajana. ”Ultrasta Kiilaan” osoittaa, ettei Viljaselle ollut ylitsepääsemätön kynnyks kirjottaa vasemmistolaisista runoilijoista ja että hän pystyi löytämään heidän lyriikastaan myös taiteellisesti arvostettavia piirteitä. Uusi *Tulenkantajat*-lehti, joka toimi yhdessä *Kirjallisuuslehtien* kanssa tärkeimpien vasemmistorunoilijoiden julkaisukanavana ja käänsi 1930-luvun aikana sivuillaan huomattavan määrän maailmankirjallisuuden klassikoita,

⁸¹⁰ Häikiö 2010, 343.

⁸¹¹ Saarenheimo 1984, 329–330.

⁸¹² Rajala 2008, 278–279. Vrt. Hosiaisuusluoma 2000, 206–210. Risto Turunen on lisäksi nähnyt kirjallisuustaistelun osana tulenkantajien ympärille muodostuneen liberaalirintaman murentumista. Turunen 2003, 280. Turusen käsitystä mukaillen nuorvoimalaisen tulenkantajuuden voidaan katsoa päättyneen vasta 1936. Hajoamisprosessissa on tässä mielessä hahmotettavissa ainakin kolme keskeistä tulkintalinjaa: Viljasen kollektiivinen ihmisyysajatus, joka päättyi ensimmäiseen *Tulenkantajat*-lehteen vuonna 1930, Paavolaisen *Suursiivouksen* hajottava vaikutus ja Turusen käsitys liberaalirintaman sisäisestä hajoamisesta.

⁸¹³ Ks. esim. Raoul Palmgren: ”Lauri Viljasen riemuvuosikatsaus”. *Kirjallisuuslehti* 1936, no 1. Sit. Palmgren 1980, 81–84. Taisteleva humanismin voidaan yleisesti katsoa olleen täysin päinvastainen käsityskanta verrattuna Palmgrenin 1930-luvun marxilaiseen kirjallisuuskäsitykseen, jossa taiteen merkitys palautui yksinomaaisesti yhteiskunnallisen taistelun välineeksi.

jotka muuten eivät olisi päässeet Suomessa esiin, säilyi Viljasen käsityksessä kuitenkin loppuun saakka Erkki Valan yksityisenä hankkeena.

Kun Viljasen tulenkantajia koskevaa historiakäsitystä tarkastellaan maailmansotien välisen ajan osalta kokoavasti, voidaan sen havaita ottaneen vaikutteita hänen omasta nuorvoimalaisesta taustastaan, tulenkantajalyriikan sanoman tiivistämisestä kollektiivisen elämäntunteen ilmentäjäksi ja taistelevan humanismin pyrkimyksestä lähestyä kirjallisuutta ideologioista vapaana taidemuotona. Toisen maailmansodan jälkeen Viljasen kirjallisuusteoreettinen ajattelu kehittyi edelleen suuntaan, joka rajasi tulenkantajat ainoastaan osaksi kaunokirjallisuuden autonomista tarkastelua. Viljasella oli Turun yliopiston professorivuosinaan (1949–1954) mahdollisuus tutustua uuteen amerikkalaiseen kirjallisuustieteelliseen tutkimukseen, jota yliopiston kirjasto oli saanut Yhdysvalloista runsaina lahjoituksina. Teokset toivat Viljaselle uutta perspektiiviä varsinkin formalistisiin ja uskriittisiin teorioihin,⁸¹⁴ joiden vaikutuksesta hänen käsityksensä muun muassa elämäkerrallista tutkimuksesta ja siihen tiiviisti liittyneestä positivistisesta teoriasta problematisoituivat. Viljanen esimerkiksi asettui 1950-luvulla vastustamaan Tarkkaisen geneettistä metodia, jossa teoksissa ilmenevät piirteet pyrittiin palauttamaan mahdollisimman lähelle empiirisiä kokemuksia. Viljanen itse ei pyrkinyt löytämään kirjailijan elämäkerrasta selitystä teokselle, vaan hahmottamaan teoksen kautta kirjailijaa. Vaikka hän oli soveltanut samankaltaista metodia jo esimerkiksi V. A. Koskenniemen elämäkerrassa, uskriittisten painotusten lisääntyminen toisen maailmansodan jälkeen johti siihen, että Viljanen alkoi tarkastella kaunokirjallisia teoksia entistä voimakkaammin autonomisina kokonaisuuksina.⁸¹⁵ Tulenkantajien historian periodisoinnin synty on tämän vuoksi voimakkaasti sidoksissa Viljasen 1950-luvun aikana kehittyneeseen kirjallisuusteoreettiseen ajatteluun.⁸¹⁶ Samaa tulkintakehystä vasten käy paremmin ymmärrettäväksi myös se, miksi Viljanen ”1920-luvun kirjallisuudessa” luopui 1930-luvun alkupuolen positiivisesta suhtautumisestaan ensimmäiseen *Tulenkantajat*-lehteen. Kirjallisuuskriitikon kulttuuritaistelujen aika oli nyt ohi ja tilalle tullut professorin tieteellinen syventyminen kirjallisuuden eri aihepiireihin. Eino Krohnin esittämä huomautus, jonka mukaan journalistisen kriitikon osallistuminen nykyhetken kirjallisten taistelujen

⁸¹⁴ ASLA-kirjojen joukossa oli mm. yhdysvaltalaisen uskriitiikin pioneeriteos, René Wellekin ja Austin Warrenin *Theory of Literature*. Viljanen oli saanut uusia tutkimusmenetelmiä koskevia virikkeitä myös vuonna 1949 Göteborgissa järjestetystä kirjallisuudentutkijoiden konferenssista. Tanner [Saarenheimo] 1960, 346–347.

⁸¹⁵ Lappalainen 1993, 137–138.

⁸¹⁶ Käsitystä vahvistaa lisäksi se, että ”1920-luvun kirjallisuus” ilmestyi *Parnassossa*, jossa Viljanen 1950-luvulla julkaisi useita tutkimuksellista uudelleenorientoitumistaan käsitteleviä kirjoituksia. Tanner [Saarenheimo] 1960, 349. Ks. myös Viljanen 1958, 240–244.

polttopisteeseen ei parhaalla tavalla edistä ”objektiivista pysähtymistä” kirjallisiin ilmiöihin,⁸¹⁷ näyttäisi Viljasen kohdalla ainakin osittain pitävän paikkansa.

Vaikka Viljanen pyrki määrätietoisesti luomaan tulenkantajien historialle teoreettis-temaattisen viitekehyksen, ei hän missään vaiheessa osoittanut kiinnostusta laajemman yleisesityksen kirjoittamiseen aiheesta. Paavolaiselta odotettu muistelmatyö saattoi vaikuttaa myös Viljasen kohdalla siihen, ettei hän ryhtynyt oman teoksensa kirjoittamiseen. Kyse ei kuitenkaan ollut Viljasen halusta kirjoittaa *muistelmia*, vaan paremminkin päinvastaisesta ajatuksesta, jonka mukaan hän piti muistelmakirjallisuuden välittämää tietoa tulenkantajien historiakuvalle vahingollisena. Viljasen pidättyväisyys oman henkilöhistoriansa läpikäyntiin oli näkynyt jo vuonna 1947, jolloin hän jätti kirjoittamatta omaelämäkertansa *Uuno Kailaasta Aila Meriluotoon* -antologiaan.⁸¹⁸ 1950-luvulta eteenpäin Viljasen uuskriittisen ajattelutavan kehitys lisäsi entisestään hänen vastentahtoisuuttaan kaikkea niin kutsuttua ulkokirjallista tarkastelua kohtaan. *Lyyrillisessä minässä* Viljanen esittää suoraa kritiikkiä siitä, miten ensimmäiseen *Tulenkantajat*-lehteen ja 1920-luvun kansainvälisten elämänmuotien etsiskelyyn kiinnittynyt tulenkantajien monenkirjainen ”historia” [sic] oli tuottanut lyyrikkopersonallisuuksien ymmärtämiselle enemmän vahinkoa kuin hyötyä.⁸¹⁹ Termin *historia* esittäminen lainausmerkeissä alleviivasi Viljasen totuttua käsitystä siitä, että todellinen tulenkantajien historia oli hahmotettavissa ainoastaan lyriikan kehitystä tarkastelemalla. Omasta tutkimuksellisesta kontekstistaan käsin Viljanen oli 1960-luvun loppuun tultaessa jo periaatteessa saattanut valmiiksi tulenkantajien historiansa. Lukemattomat itsenäisyyden ajan ensimmäisen sukupolven kirjailijoista laaditut esseet ja pienoistutkielmat,⁸²⁰ jotka luonteeltaan olivat kauttaaltaan kirjallisuushistoriallisia,⁸²¹ yhdistyivät myöhemmin ”1920-luvun kirjallisuuden” periodisointiin sekä ”Ultrasta Kiilaan” -artikkelin ideologiseen kannanottoon – ja synnyttivät yhdessä historiallisen kokonaiskuvan. Tämän historiakuvan syventäminen olisi ollut lyriikan tarkastelun osalta mahdollista, mutta laajentaminen edellyttänyt

⁸¹⁷ Krohn 1960, 93.

⁸¹⁸ Antologiasta tarkemmin, ks. luku 9.2 ”Muistelmien myytti”.

⁸¹⁹ Viljanen 1958, 81.

⁸²⁰ Viljanen oli julkaissut *Merkkivaloissa*, *Taistelevassa humanismissa* ja *Lyyrillisessä minässä* laajat esseet mm. Pentti Haanpäästä, Onni Hallasta, Toivo Pekkasesta, Uuno Kailaasta, Elina Vaarasta, Katri Valasta ja Yrjö Jylhästä. Tämän lisäksi Viljanen käsitteli lehtiartikkeleissaan ja kritiikeissään käytännössä kaikkia 1920-luvun nuorvoimalaisuuden piirissä aloittaneita ja sittemmin tulenkantajiin yhdistettyjä kirjailijoita. Ks. tarkemmin Viljasen bibliografia, Hosiaisuoma 2000, 356–395.

⁸²¹ Kirjallisuushistoriaan yleisesti liitetty arvottava luonne asettaa sen luonnolliseen vertailusuhteeseen kirjallisuuskritiikkien kanssa. Kirjallisuushistorian arvottavuudesta, ks. tarkemmin luku 7.1 ”Kirjallisuushistorian kaanonit”.

henkilöhistorioiden sekä aikakauden laajempien yhteiskunnallisten ja kulttuuristen virtausten käsittelyä.

Ne huomautukset, jotka Kerttu Saarenheimo *Tulenkantajien* alkusanoissa esittää tutkimuksensa luonteesta, ovat hyvin lähellä Viljasen yleistä käsitystä siitä, missä merkityksessä tulenkantajia tuli käsitellä. Saarenheimo ei lupaa lukijoilleen ”tulenkantajien historiaa” ja huomauttaa, ettei hänen tarkoituksenaan ole kuvata ”iloista, kevytmielistä 20-lukua”, vaan ”avata näkökulma kirjoista, ei niinkään kirjojen kirjoittajista”.⁸²² Vaikka *Tulenkantajat* asettuu noudattamaan Viljasen periodisointia, kokonaisuudessaan tutkimus on kuitenkin lähempänä geneettistä kirjallisuudentutkimusta, minkä lisäksi myös aikakauden yhteiskunnallinen ja kulttuurinen konteksti saavat suuren näkyvyyden. Samoin lyriikan osuus ei millään tavalla ole hallitseva, vaan proosa ja aikakauslehdet nousevat sen kanssa lähes tasa-arvoiseen asemaan.⁸²³

Professorina Viljasen etabloitunut arvo- ja vaikutusvalta oli entisestään kohonnut. Akateemisiin rakenteisiin institutionalisoituneena hänen asiantuntemuksellinen auktoriteettinsa oli myös toisenlaista kuin aikaisemmin kirjallisuuskriitikkona ja riippumattomana esseistinä. Asema opettajana, jonka tehtävänä oli osoittaa oppilailleen kirjallisuudentutkimuksen tarkoitus, arvioida heidän käsityskykynsä kehittymistä ja ohjata heitä eteenpäin, loi luonnollisia vaikutussuhteita, joissa yhdistyivät ensisijaisesti foucault’laiset sopimuksen ja ylivallan diskurssit. Voi kai sanoa, että asiantuntijuutta ei voi olla olemassa ilman sanatonta sopimusta siitä, että asiantuntijan oletetaan pyrkivän näkemyksissään objektiivisuuteen. Akateemisessa asiantuntijuudessa objektiivisuuden merkitys korostuu entisestään, sillä siihen yhdistyy institutionaalinen portinvartijan asema, jossa päätökset määrittävät tutkimuksen arvon osana tieteellisestä keskustelusta. Asiantuntijan valta-asemaan liittyy tämän vuoksi myös olennaisesti vastuu, jonka tarkoituksena on herättää luottamusta asiantuntemusta hyödyntävässä oppilaassa. Luottamuksen ja vastuun menettäessä merkityksensä asiantuntijuus voi kehittyä sorrar ja tukahduttamisen tilaan. Tämä lienee tavallisinta tilanteessa, jossa asiantuntija pystyy institutionalisoituneesta valta-asemastaan käsin estämään omien näkemyksiensä vastaisten

⁸²² Saarenheimo 1966, 5.

⁸²³ Varsinaiseen lyriikkaan Saarenheimo siirtyi vasta vuonna 1969 tutkimuksessaan *Pyramidiuni. Piirteitä tulenkantajien runoudesta*. Tutkimuksen huomautuksissa Saarenheimo toteaa, että *Pyramidiunessa* julkaistut artikkelit ”liittyvät ja pohjautuvat tavalla tai toiselle teokseeni *Tulenkantajat*”. Saarenheimo 1969, 134. Maininta antaa olettaa, että *Tulenkantajat* on nimenomaisesti toiminut ryhmäbiografisena alustuksena varsinaiselle lyriikan tarkastelemiselle. Joka tapauksessa Saarenheimon maininta toteaa selvästi sen, että vaikka *Tulenkantajien* lähtökohta on ollut kirjallisuudessa, tutkimus on kuitenkin käytännössä kuvannut laajalti myös kirjailijoita ja heidän kauttaan laajemmin kulttuuria sekä yhteiskuntaa.

käsitysten pääsyn julkisuuteen, tai etabloituneella arvovallallaan mitätöimään kilpailevien tulkintojen arvon.

Turun yliopistossa Saarenheimon ja Viljasen kesken vallitsi ensi alkuun opettajan ja oppilaan välinen luonnollinen vaikutussuhde, joka vuosien myötä kehittyi kahden tiedeihmisen tasavertaiseksi kanssakäymiseksi ja ystävyudeksi.⁸²⁴ Tulenkantajien historian osalta sopimuksenvarainen oppilas-opettaja -asetelma kuitenkin säilyi. Uudessa yhteistyössä Viljasen toiminnassa voi paikoitellen hahmottaa myös selviä ylivallan piirteitä. Ensimmäiset säilyneet tiedot *Tulenkantajien* kirjoitustyön käynnistymisestä ovat joulukuulta 1964, jolloin Saarenheimo lähestyi Viljasta kirjeitse tulevaan tutkimukseensa liittyen. ”Hyväksi Herra Tulenkantajaksi” Viljasta puhutteleva Saarenheimo huomauttaa, ettei ole omistanut kyseistä titteliä kenellekään muulle, vaikka onkin ollut yhteydessä tutkimuksensa osalta myös Waltariin, Kivimaahan, Haavioon, Vaaraan ja Erkki Valaan. Samassa yhteydessä Saarenheimo myös muistuttaa Viljasta ”neuvoa-antavasta” haastattelusta, jossa ”Herra Tulenkantaja” saisi neuvoa, ”miten minun tulee haastatella Sinua – ja tietysti muitakin”.⁸²⁵ Vaikka kirjeen ironia on selvästi havaittavissa, todellisuudessa Viljanen myös toimi vuoden 1965 aikana monella tapaa Saarenheimon ohjaajana: antoi palautetta tutkimuksen rajauksista ja teemoista, oli mukana laatimassa kysymyksiä kirjailijahaastatteluihin ja toimi yhdyshenkilönä Saarenheimon ja muiden kirjailijoiden välillä.⁸²⁶

Viljasen ohjaajan roolia vahvistaa edelleen se, että hän oli jo 1950-luvun puolivälissä ensimmäistä kertaa kehottanut Saarenheimoa keskittymään systemaattisesti ”20-luvun nuoriin runoilijoihin”.⁸²⁷ Tämä tieto tukee myös käsitystä siitä, ettei Viljasella itsellään ollut halua kirjoittaa tulenkantajista laajempaa tutkimusta, ja että hänen 1950- ja 1960-lukujen aiheeseen liittyneet artikkelinsa saattoivat syntyä myös eräänlaisina ohjaajantyön sivutuotteina. Vaikka Saarenheimo solmi henkilökohtaiset suhteet myös useaan muuhun tulenkantajana pitämäänsä kirjailijaan, yksikään heistä ei noussut Viljasen kaltaiseen asemaan. Toisaalta voidaan kysyä, kuka olisi ollut Viljasta sopivampi henkilö ohjaamaan tulenkantajia koskevaa tutkimusta? Katri Vala, Jylhä, Kailas, Jäämaa, Haanpää, Pekkanen ja Paavolainen olivat kuolleet. Vaara ja Halla eivät vielä 1960-luvulla olleet erityisen kiinnostuneita muistelemaan nuoruuttaan, Waltari ja Haavio eivät puolestaan pitäneet itseään

⁸²⁴ Saarenheimo – tuolloin vielä Tanner – luetutti opiskeluvuosinaan Viljasella harjoitustöitään ja sai professoriltaan rohkaisevia kommentteja. Ks. Kerttu Saarenheimon kirje Lauri Viljaselle 22.7.1952. SKS KiA LaVA, Kirjekokoelma 828(:45:1). Lisäksi Viljanen toimi vuonna 1954 Saarenheimon vastaväittäjänä.

⁸²⁵ Kerttu Saarenheimon kirje Lauri Viljaselle 18.12.1964. SKS KiA LaVA, Kirjekokoelma 828(:45:6).

⁸²⁶ Kerttu Saarenheimon kirjeet Lauri Viljaselle 3.5.1965 & 19.8.1965. SKS KiA LaVA, Kirjekokoelma 828(:45:7–8).

⁸²⁷ Saarenheimo 2001b, 339–340.

varsinaisina tulenkantajina. Pimiä oli Paavolaisen kuoleman seurauksena aktivoitunut tulenkantajien aikakauden muistelijana, ja häneltä Saarenheimo saikin useita tietoja – samoin kuin Kivimaalta ja Erkki Valalta. Viljasen kulttuuripoliittinen asema oli kuitenkin toinen kuin edellä mainittujen: hän ei ollut ainoastaan historiaansa subjektiivisesti muistellut kirjailija, vaan tulenkantajista ja tulenkantajuudesta objektiivisiksi tarkoitettuja käsityksiä esittänyt kirjallisuudentutkija, joka lisäksi omasi professorin etabloitunutta arvovaltaa. Koska muistitietoa ei vielä 1960-luvulla kirjallisuudentutkimuksen alueella juurikaan asetettu kyseenalaiseksi, kuten seuraavassa luvussa tarkemmin käy ilmi, Viljasen asiantuntijuus muodostui kaksinkertaiseksi. Tämä oli mahdollista varsinkin siksi, ettei Viljasen kirjallisuushistoriallisen teorianmuodostuksen taustalla vaikuttaneita omakohtaisia motiiveja myöskään pyritty omana aikanaan aktiivisesti tunnistamaan.

Se että Viljanen oli kehottanut Saarenheimoa tutkimaan tulenkantajia, mutta siirsi esimerkiksi oman periodisointinsa *Tulenkantajien* rungoksi, ei vielä itsessään ole tutkimuksen objektiivisuuden kannalta kriittinen ongelma.⁸²⁸ Pikemminkin kyse on kulttuuripoliittisen vallan ilmentymästä, joka omalta osaltaan kehitti tulenkantajien historiografista käsitettä eteenpäin ja antoi sille muodon. Viljasen kulttuuripoliittinen asema oli 1920-luvulta lähtien kasvanut siihen mittaansa, että hän viimeistään 1960-luvulla oli tärkein tulenkantajiksi kutsutun kirjailijaryhmän elossa oleva asiantuntija. Etabloitunut asema puolestaan johti siihen, ettei Viljasen asiantuntemusta asetettu kyseenalaiseksi. Saarenheimo on tässä yhteydessä näkyvin tapaus, mutta Viljasella oli samanlainen vaikutus myös muihin tulenkantajia käsitelleisiin tutkijoihin.⁸²⁹ Kulttuuripoliittista vallankäyttöä olisi ollut myös oman

⁸²⁸ Viljasella itsellään oli ollut samanlainen ohjattavan suhde V. A. Koskenniemeen, mikä näkyi esimerkiksi Koskenniemen laajasta vaikutuksesta Viljasen hänestä kirjoittamassa elämäkerrassa. Viljasen ja Koskenniemen keskinäisestä suhteesta, ks. tarkemmin Lappalainen 1985, passim. Voidaan ajatella, että Saarenheimo olisi myös omista tutkimuksellisista lähtökohdistaan päätenyt samaan lopputulokseen, jolloin hänen näkemyksensä tulenkantajien objektiivisesta historiakuvasta olisi yhdistynyt Viljasen kanssa. Esimerkiksi *Pyramidiunessa* Saarenheimo ei sitoudu analysoimissaan runoissa 1920-luvulle, vaan ottaa käsiteltäväkseen myös ”tulenkantajien” toisen maailmansodan jälkeistä runoutta. Tämä kertoo kuitenkin enemmän siitä, millaiseksi – tosin selvästi anakronistisia piirteitä sisältäväksi – yleisnimitykseksi tulenkantajat tietyille runoilijoille oli muodostunut, kuin että Saarenheimo olisi hylännyt ajatuksen 1920-luvusta tulenkantajien varsinaisena toimintakautena. Edelleen voidaan pohtia, millainen kuva Saarenheimolle tulenkantajista muodostui sen jälkeen, kun hän oli saanut valmiiksi elämäkerran Katri Valasta vuonna 1984. Elämäkerta käsittää huomattavasti tietoa 1930-luvun tulenkantajien toiminnasta, mikä on saattanut vaikuttaa Saarenheimon ajatteluun tulenkantajien aikakaudesta yleensä.

⁸²⁹ Uno Kailaan elämäkerran kirjoittanut Mauno Niinistö kiitti erityisesti Viljasta, ”aiheen syvällistä tuntijaa”, joka ”on sekä työn aikana että käsikirjoituksen luettuaan monin arvokain neuvoin ja opastuksin tukenut ja ohjannut minua vähäisistä detalleista *metodisiin peruskysymyksiin saakka*” [kursiivi MM]. Niinistö 1956, 5. Viljasen periodisoinnin ottivat Saarenheimon lisäksi suoraan käyttöönsä myös Toini Havu ja Aulimaja Viljanen. Ks.

asiantuntijuuden kyseenalaistaminen tai ainakin sen tasapuolinen vertaaminen muihin vaihtoehtoihin käsityksiin. Erkki Valan toiminnan tarkempi huomioiminen niin sotienvälisellä kaudella kuin maailmansotien jälkeisenä aikana olisi esimerkiksi tuonut mukanaan aivan uudenlaisen näkemyksen tulenkantajien yhteiskunnallisesta luonteesta. Viljanen oli kuitenkin käynyt pitkän henkilökohtaisen historiakamppailunsa tulenkantajien kanssa, pitäytynyt sen pohjalta omassa periodisoinnissaan ja lyriikan tutkimuksen tärkeydessä, eikä hänellä ollut tarvetta muuttaa Saarenheimon kohdalla näkemyksiään. Tässä mielessä Viljasen toiminnan asettaminen kulttuuripoliittisen vallankäytön kontekstiin on vain toinen puoli asiaa. Toisen, yhtä tunnistettavan, muodostaa laajalti perusteltu vakaumus oman näkemyksen merkityksellisyydestä ja tärkeydestä.

Viljasen vakaumus johti kuitenkin osaltaan siihen, että humanismin ajatus jäi *Tulenkantajissa* ainoastaan yksittäisten mainintojen varaan.⁸³⁰ 1930-luvun tulenkantajat ja tulenkantajuus yhteiskunnallisena ideologiana rajautuivat tämän tietoisin valinnan seurauksena käsittelyn ulkopuolelle. Tähän valintaan tiivistyy keskeisiltä osin Lauri Viljasen kulttuuripoliittisen vallan merkitys ja tulenkantajien historiografisen käsitteen vakiintuminen.

8.4 Antipatia ja antagonismi – Erkki Valan vapautumistaistelu

Erkki Vala tunnetaan nykyään parhaiten 1930-luvulla sananvapautta puolustaneena lehtimiehenä, joka Etsivän keskuspoliisin tarkkailun ja jatkuvien painokanteiden puristuksissa toimi esikuvana aikakauden nuorille vasemmistoradikaaleille.⁸³¹ Siihen nähden, että Vala toimi maailmansotien välisenä aikana kaikissa niissä yhteyksissä, joihin tulenkantajien käsite voidaan liittää, hänen asemansa tulenkantajista kirjoitetuissa historioissa on jäänyt poikkeuksellisen pieneksi. Toisin kuin Paavolainen ja Viljanen, edustaa Vala tästä johtuen kulttuuripoliittisen vallankäytön kääntöpuolta. Valan määräävänä luonteenpiirteenä säilyi läpi hänen elämänsä ideologisen itsenäisyyden tinkimätön puolustaminen, johon iän myötä liittyi yhä

Saarenheimo 1966, 20; Viljanen 1968, 222. Postuumit kiitoksensa kulttuurijärjestö Kiilaa käsittelevän väitöskirjansa valmistumisesta Viljaselle lähetti myös Kari Sallamaa. Ks. Sallamaa 1994, 398.

⁸³⁰ Ks. Saarenheimon tulkinta ihmisveljeyden ajatuksesta, joka jatkoi elinkelpoisena tulenkantajien hajaannuksen yli. Saarenheimo 1966, 56–57.

⁸³¹ Luvun taustalla on yhdessä Janne Kosusen kanssa vuonna 2015 *Tieteessä tapahtuu* -lehdessä julkaistamani artikkeli ”Unohdettu tulenkantaja Erkki Vala”. Kosunen & Mieskonen 2015b, passim.

laajemmin myös sovittlemattomia piirteitä. Vala ei tämän vuoksi koskaan saavuttanut pysyvää institutionaalista valta-asemaa, mikä johti maailmansotien jälkeen hänen syrjäytymiseensä laajalti kotimaisen kulttuurikentän ulkopuolelle. Yhteensovittamattomuus, joka leimasi Valan yksilöllisen määrätietoisuuden ja kollektiivisten aateryhmien välistä suhdetta, ohjasi samalla tulenkantajien historiografisen käsitteen muotoutumista.

Riippumatta siitä, että Vala painotti läpi elämänsä merkitystään erityisesti kaulokirjailijana,⁸³² hänen kirjallisesta toiminnastaan voidaan käytännössä havaita puuttuneen taiteelliselle työskentelylle ominainen herkkyys. Kun nuorvoimalaiset lyyrikkot 1920-luvun alkupuolella eläytyivät orientalistisiin kuvastoihin ja etsivät niistä tuotannolleen inspiraatiota, Vala piti tärkeämpänä uuden kirjailijapolven tiiviimpää organisoitumista, joka palvelisi paremmin ”nuoruuden hellittämättömän voiman” syntyä. Valan ajattelua kuvaa hyvin se, että nuorvoimalaisen lyriikan todellisena merkkivuotena 1924, hänen mielestään Nuoren Voiman Liiton kirjalliselta piiriltä puuttui kokonaan ”yhteishenki”.⁸³³ Paavolaisen sisärenkaan ja ”nuorten runoilijoiden” kaltaiset epäviralliset toveripiirit eivät vastanneet Valan käsitystä todellisesta nuorvoimalaisuudesta, koska hän ensinnäkään itse ei kuulunut kyseisiin piireihin ja koska niillä ei toisekseen ollut organisaatiotasolla suoraa yhteyttä Nuoren Voiman Liittoon. Tärkeämpänä Vala piti samana vuonna ensimmäistä kertaa ilmestynyttä *Tulenkantajat*-albumia, jonka toimittamisen eteen hän teki runsaasti töitä. Vala tosin piti albumien toimittamista ennen kaikkea epäkiitollisena tehtävänä,⁸³⁴ mutta otti kuitenkin työn hoitaakseen albumien jokaisena ilmestymisvuotena. Kyse ei silti ollut yksinomaan uhrautumisesta, kuten Vala itse antoi ymmärtää,⁸³⁵ vaan myös mahdollisuudesta päästä ohjailemaan nuorvoimalaisen kirjallisuuden syntyä omakohtaisten ambitioiden mukaisesti. Vala oli muutamia vuosia aikaisemmin hankkinut partioliikkeessä johtajakokemusta, ja korosti lisäksi jo varhain merkitystään kyvykkäänä sanomalehtimiehenä sekä ”aikansa tunnettuna kynänkäyttäjänä”.⁸³⁶ Nuoruuden kunnianhimon ja

⁸³² Ks. mm. Vala 1976, 207–208.

⁸³³ Erkki Valan kirje Katri Valalle 11.1.1924. SKS KiA KaVA, Kirjekokoelma 355(40:4:2).

⁸³⁴ Erkki Valan kirje Katri Valalle 11.1.1924. SKS KiA KaVA, Kirjekokoelma 355(40:4–5).

⁸³⁵ Ibid.

⁸³⁶ Erkki Valan kirje Katri Valalle 27.9.1921. SKS KiA KaVA, Kirjekokoelma 355(40:1). Ilomantsissa vietetyn lapsuuden jälkeen Vala siirtyi 15-vuotiaana WSOY:n kirjapainotyöntekijäksi (1917–1920). Porvoossa Vala tutustui muun muassa Arvid Järnefeltiin, josta tuli hänelle itsenäisen kirjailijan, kriittisyyden ja rohkeuden symboli. WSOY:n jälkeen Vala siirtyi toimittajan töihin ensin Keravalle ja sen jälkeen Kouvolaan, missä hän toimi *Kouvolan Sanomien* avustajana. Kouvolan vuosia Vala on pitänyt tärkeänä toimittajan rajojen kokeilun aikana. Kirjoitettuaan vuonna 1924 ylioppilaaksi Vala palasi WSOY:öön vuosiksi 1924–1928, tällä kertaa kustannusvirkailijaksi. Ks. Kosunen & Mieskonen 2015b, 11. Ks. edelleen Valan bibliografia antologiassa *Suomen kirjailijat 1917–1944*, 480.

ennakkoluulottomuuden lyödessä toisilleen kättä Vala koki olevansa juuri oikea henkilö nostamaan nuorvoimalaista kirjallisuutta suurempaan maineeseen.

Tulenkantajat-albumien ja ensimmäisen *Tulenkantajat*-lehden vastaavana toimittajana, WSOY:n kustannusvirkailijana sekä Tulenkantajain Seuran ja Osakeyhtiön perustajajäsenenä Vala oli yksi merkittävimmistä henkilöistä, jotka 1920-luvulla loivat konkreettisia edellytyksiä uuden kirjallisen sukupolven läpimurrolle. Vala ei ollut Paavolaisen kaltainen kulissien takainen vaikuttaja tai kirjallisten mielipiteiden laaja-alainen muokkaaja kuten Viljanen. Sen sijaan kustannusvirkailijan tehtävässä Valan kautta kulkivat useat nuorten kirjailijoiden käsikirjoitukset, mikä antoi hänelle tärkeän roolin kirjailijoiden ja kustannusyhtiön välisenä linkkinä.⁸³⁷ Vaikka Valan osallisuus 1920-luvun kirjallisella kentällä tapahtuneisiin muutoksiin on näin helposti osoitettavissa, vaikeampaa on osoittaa, kuinka paljon hänen toimintansa varsinaisesti sisälsi kulttuuripoliittisen vallankäytön aineksia. Yksittäiset kustannustoimittajat eivät esimerkiksi WSOY:lla päättäneet julkaistavista teoksista, vaan siihen vaadittiin poikkeuksetta yhtiön johdon siunaus. Havainnollistavana, vaikkakin luonteeltaan poikkeuksellisena, esimerkkinä tästä on Haanpään *Kentän ja Kasarmin* tunnettu hylkäys. Kun Haanpää lähetti teoksensa käsikirjoituksen WSOY:lle oikoluettavaksi, päätyi se ensimmäisenä Valan käsiin. Ensialkuun Vala kehotti Haanpäää olemaan julkaisematta teosta, sillä hänen mielestään se saattaisi vaarantaa kirjailijan hyvässä nosteessa olleen uran. Kun Haanpää ei tähän suostunut, Vala suositteli teoksen julkaisemista sellaisenaan, toisin kuin WSOY:n johto, joka vaati käsikirjoitukseen lukemattomia muutoksia.⁸³⁸ Vala oli ollut Haanpään alkuperäinen ”löytäjä”,⁸³⁹ mutta hänen puoltolauseensa ei yksin riittänyt siihen, että *Kenttä ja kasarmi* olisi WSOY:n toimesta julkaistu. Tapahtumasarjan huomioiden on merkille pantavaa, että Vala perusti vuonna 1935 itsenäisen kustannusyhtiönsä – Kirjailijan Kustannusliikkeen – ensisijaisena tarkoituksenaan lopettaa Haanpään tuolloin pitkään jatkunut julkaisupaitsio.⁸⁴⁰ Haanpäälle osoittamansa lojaaliuden lisäksi oman yhtiön perustaminen oli samalla selvä merkki Valan halusta tehdä päätöksiä oman arvostelukykyensä mukaisesti, ilman ylhäältä tulevia rajoitteita.

Nuoren Voiman Liiton kohdalla Valan toimintavapauksilla oli samoin omat rajoituksensa. Koska WSOY kustansi myös *Tulenkantajat*-albumeita, todellinen päätösvalta niiden sisällöstä ei ollut Valalla, vaan kustannusyhtiön kirjallisen johta-

⁸³⁷ Kosunen & Mieskonen 2015b, 11. Ks. myös Häggman 2001a, 306, 340.

⁸³⁸ Anssi Sinnemäki näkee Valan toiminnan *Kentän ja kasarmin* kohdalla naamioiduksi suojelueleeksi, jonka pohjimmainen epälojaalius ennakoi Paavolaisen *Tulenkantajat*-lehdessä syksyllä 1928 kirjoittamaa kuuluisaa murskakritiikkiä. Sinnemäki 2014, 63–65. Ks. lisäksi Mieskonen 2014, passim.

⁸³⁹ Ks. mm. Salminen 2013, 39.

⁸⁴⁰ Kirjailijain Kustannusliikkeestä, ks. Vala 1976, 226–227. Vrt. Erkki Valan kirje Lauri Viljaselle 5.12.1951. SKS KiA LaVa, Kirjekokoelma 829(20:1).

jan ja Nuoren Voiman Liiton ylijohtajan tehtävissä toimineella Ilmari Jäämaalla. Ei siis ollut ihme, että Vala ajoi aktiivisemmin kuin kukaan muu *Tulenkantajat*-lehden perustamista, koska toteutuessaan hankkeen oli määrä kasvattaa myös hänen omaa toimituksellista päätösvaltaansa. Kun lehden rahoitus lopulta järjestyi, Vala aloitti itseoikeutetusti päätoimittajana ilman, että kukaan vielä tässä vaiheessa esitti hänen asemastaan eriäviä mielipiteitä.⁸⁴¹ Albumeista täydellisesti poikennut ”ohjelmallisen ohjelmattomuuden” teema ja äärimmäisyyksiin viety uuden sukupolven poleeminen esittely olivat Valalta tietoisia ratkaisuja, joissa voidaan nähdä purkautuneen se sanomisen tarve, joka albumeissa ja kustannustoimittajan työssä hänen kohdallaan oli tukahdutettu.

Valan kannalta oli epäonnekasta, että AKS-taustaiset voimat kiinnostuivat tulenkantajien nimissä harjoitetusta kulttuuripolitiikasta juuri silloin, kun hän itse oli vuosien kovan työn jälkeen kohonnut kirjallisen sukupolvensa keskushenkilöksi. Vaikka Valan kausi ensimmäisen *Tulenkantajat*-lehden päätoimittajana jäi lyhyeksi, hänen rohkea tyyliinsä ja varsinkin yhteiskunnalliset kiistakirjoituksensa olivat ehtineet saavuttaa mainetta 1930-luvun alkupuolella syntyneen kulttuurivasemmistolaisen fraktion keskuudessa. Raoul Palmgren lähetti heti vuonna 1930 päätoimittajaksi siirtyneelle Paavolaiselle kirjeen otsikolla ”Anna meille Erkki Vala!”⁸⁴² ja kahta vuotta myöhemmin hän vaati yhdessä Viljo Kajavan sekä Nyrki ja Tapio Tapiovaaran kaltaisten nuorten ylioppilaiden kanssa, että Valan tulisi perustaa uusi lehti kulttuuriradikaalin tulenkantajuuden pohjalta. Valan esikuvamaisuus ei kuitenkaan tuonut hänelle todellista valtaa 1930-luvun tulenkantajien parissa, kuten aikaisemmin on käynyt ilmi. Kun Tulenkantajain Seura oli elvytetty ja uusi *Tulenkantajat*-lehti alkanut vuodesta 1932 eteenpäin ilmestyä, kävi pian selväksi, ettei Valan halu jatkaa ensimmäisen *Tulenkantajat*-lehden linjalla enää riittänyt hänen seuraajilleen, jotka painottivat marxilaisen kulttuuritaistelun tärkeyttä.

Jarno Pennanen kirjoitti 1960-luvulla, että Valan journalistinen työ tultaisiin myöhemmin näkemään ”ei ainoastaan vapaamielisen, vaan Suomessa vielä harvinaisemman radikaalin ja humanistisen ajattelun ja mielipiteen levittäjänä sille kuuluvassa arvoasemassa ja nykyisen Suomen eräänä edelläkävijänä ja valmistajana”.⁸⁴³ 1930-luvun todellisuudessa edelläkävijyys merkitsi Valalle kuitenkin yksin jäämistä ja konkreettista uhkaa oman oikeusturvan menettämisestä. Jos Viljasen *Taistelevaa humanismia* voidaankin hyvällä syyllä pitää aikansa rohkeana puheen-

⁸⁴¹ Valan nuorvoimalaisen taustan lisäksi hänen valintaansa puolsi se, että hänellä oli suhteita Arvid Järnefeltin, F. E. Sillanpään, Hella Wuolijoen ja Alvar Aallon tapaisiin vanhemman polven kirjailijoihin ja muiden alojen kulttuurihenkilöihin, jotka lähtivät omalta osaltaan tukemaan lehtihanketta. Kosunen & Mieskonen 2015b, 11.

⁸⁴² Kosunen & Mieskonen 2015b, 12.

⁸⁴³ Pennanen 1965, 103.

vuorona, sen estetiikkaan kietoutunut yhteiskuntakriittisyys ei silti suoraan asettunut vallitsevaa yhteiskuntajärjestystä vastaan. Vala sen sijaan asettui puolustamaan länsimaisessa kulttuurissa keskeisinä pitämiään arvoja – sananvapautta, ihmisoi-keuksia ja pasifismia – kritisoimalla suoraan kotimaista valtiokoneistoa. Se, että Etsivä keskuspoliisi näki Valassa mahdollisen yhteiskuntajärjestyksen horjuttajan,⁸⁴⁴ on samalla osoitus siitä, että hänellä katsottiin olleen potentiaalista valtaa yleisen mielipiteen muokkaajana.

Tulenkantajat-lehden kapinahenki ja Kirjailijan kustannusliikkeen vaihtoehtoinen julkaisulinja eivät kuitenkaan kasvattaneet Valan kulttuuripoliittista valta-asemaa, vaan ennemminkin sulkivat hänet eri intressiryhmien ulkopuolelle. Val-koisen Suomen arvojen lisäksi Valan oppositiohenki kohdistui myös vanhoihin nuorvoimalaisiin tovereihin ja Tulenkantajain Seuraan pesiytyneihin marxilaisiin vasemmistoradikaaleihin. Nuorvoimalaisten silmissä Vala oli hylkiö, joka väärin-käytti tulenkantajien nimeä oman poliittisen agendansa tukena. Lisäksi hänen yhteiskunnallisesta toiminnastaan puuttui taiteellinen kunnianhimo, jota pidettiin lieventävänä asianhaarana esimerkiksi Katri Valaan kohdistetussa kritiikissä. Kun marxilaiset tulenkantajat omalta osaltaan kyseenalaistivat Valan aatteellisen puh-dasoppisuuden, jäi hän käytännössä yksin vailla todellisia tukijoita. Jos *Tulenkantajat*-lehden ilmestyminen ei olisi päättynyt talvisotaan, lehden piiriin olisi saattanut ajan myötä kerääntyä Valan kulttuuriliberaaleja arvoja laajemmin kannattanut sukupolvi. Tällöin tiukka jako 1920- ja 1930-lukujen tulenkantajien välillä olisi myös murtunut ja problematisoinut samalla tulenkantajuuden merkityk-sen kokonaisuudessaan. Itsenäisen julkaisukanavan menetys ja aatteellinen kompromissittomuus johtivat kuitenkin siihen, että toisen maailmansodan jälkeen Valan oli enää vaikea sopeutua työskentelemään muiden alaisuudessa. Kun 1930-luvun vasemmistoradikaalit jatkosodan jälkeen nousivat yhteiskunnallisiksi vallan-käyttäjiksi, pääsi myös Vala hetkellisesti hyötymään poliittisen ilmapiirin muutoksesta.⁸⁴⁵ Hän liittyi vuonna 1945 SKDL:n jäseneksi, avusti Palmgrenin pää-

⁸⁴⁴ Ks. luku 6.2.2 ”Yhteiskunnallinen uhka”.

⁸⁴⁵ Valan toiminta talvi- ja jatkosodan vuosina on monin paikoin hämärän peitossa, mutta hänen tiedetään toimineen aktiivisena rauhanopposition kannattaja sekä Suomessa että Ruotsissa. Suomessa Vala oli kuulunut *Vapaa Pohjola* -lehden toimituskuntaan ja hänellä uskotaan olleen yhteyksiä ”kuutosiksi” kutsuttuun sosialistiseen eduskuntaryhmään. Ruot-sissa Vala tuomittiin vuonna 1942 vankeuteen luvattomasta tiedustelutoiminnasta. Kuulusteluissa Vala oli ilmoittanut, että hänen tarkoituksenaan oli ollut saattaa Ruotsissa perille eräitä rauhantunnusteluita ja yrittää estää Ison-Britannian sodanjulistus Suomelle. Vala oli myös antanut tietoja Suomeen saapuneista joukoista ja maan sisäpoliittisesta tilan-teesta. Vapauduttuaan Vala asui Norrköpingissä sodan loppuun saakka. Ks. EK-Valpon Tulenkantajain Seuran jäseniä koskevat raportit vuosilta 1939–1944. KA EKValA, Hmp.3608. Vrt. Saarenheimo 2001a, passim; ”Kirjailija Erkki Vala vakoilijana.” *ES* 28.12.1945. Ks. edelleen Erkki Valan kirjeet Katri Valalle 1944–1945. SKS KiA KaVA, Kirjekokoelma 355(40:13–18).

toimittamaa *Vapaata sanaa* ja sai nimityksen Yleisradion esitelmä- ja selostusosaston päälliköksi. 1950-luvun alkuun tultaessa Vala oli kuitenkin jo poliittisiin syihin vedoten erotettu Yleisradiosta, eivätkä välit vasemmistoon enää koskaan kunnolla parantuneet. Vala muutti takaisin Ruotsiin, missä hän oli viettänyt jatkosodan vuodet, eikä sieltä käsin enää pystynyt ylläpitämään vakavasti otettavan keskustelijan roolia kotimaisella kulttuurikentällä.⁸⁴⁶

Loppuelämänsä aikana Vala osallistui julkiseen kulttuuripoliittiseen keskusteluun enää pääasiassa yksittäisissä lehtiartikkeleissaan, jotka ajankohtaisten kysymysten sijaan käsittelivät usein maailmansotien välistä aikaa.⁸⁴⁷ Päällimmäisenä piirteenä kirjoituksissa oli Valan määrätietoinen halu oikaista väärinä pitämiään historiatulkintoja, jotka keskittyivät ensisijaisesti 1930-luvun tulenkantajien toimintaan. Taustalla oli Katri Valan runoilijanperinnöstä sotien jälkeen syntynyt kamppailu, johon myös Valan lopullinen välirikko kiilalaisen vasemmistosiiven kanssa tiivistyi. Valan mukaan kiilalaiset olivat käyttäneet hänen sisarensa hyväuskoisuutta 1930-luvulla häpeilemättä omaksi edukseen; arvostamatta itse runoutta Raoul Palmgren, Elvi Sinervo, Jarno Pennanen ja muut *Kirjallisuuslehden* parissa toimineet marxilaiset olivat pyrkineet nostamaan Katri Valan aatteelliseksi keulakuvakseen ja kääntämään hänet samalla *Tulenkantajat*-lehden liberaalia suuntaa vastaan. Sotien jälkeen kiilalaiset kunnioittivat kuolleen runoilijan muistoa Valan

⁸⁴⁶ Vala vietti Ruotsissa taloudellisesti tiukkaa elämää ja joutui 1950-luvun lopussa jättämään kirjoittamisen siirtyen liike-elämän palvelukseen. Vala toimi länsimaisten taidekustantamoiden agentuurissa hankkien taidejäljennöksiä mm. eri taidejärjestöille, yhdistyksille ja kouluille. Erkki Valan kirje Lauri Viljaselle 15.12.1957. SKS KiA LaVA, Kirjekokoelma 829(20:7). Valtion kirjallisuuslautakunta ei vuonna 1947 ollut puoltanut noin sadantuhannen markan suuruista Valan ja Olavi Linnuksen avustushakemusta, jonka tarkoituksena oli suorittaa ”matka Euroopan eri maihin”. Kirjallisuuslautakunta ei myöskään pitänyt vuonna 1963 Valan eläkehakemusta erityisen kiireellisenä, vaan asetti järjestyksessä hänen edelleen mm. Tyyni Tuulion, Juha Mannerkorven ja Yrjö Soinin. KA VaKA, Kirjallisuuslautakunnan kokousten pöytäkirjat 29.9.1947, § 2 & 22.4.1963, § 4.

⁸⁴⁷ Ks. esim. ”Suomalaisen hengenelämän perinteet.” *TS* 1952, no. 341; ”Porkkanoita Napoleonin haudalle. Kertomus erään runon synnystä.” *UK* 18.5.1956; ”Suomalaisia taiteilijoita Pariisissa.” *UK* 1957, no. 7; ”Pentti Haanpään vaikeat vuodet.” *UK* 29.5.1959; ”Kuka oli Minna Craucher?” *Apu* 1962, no. 30; ”Pressätalen på 1930-talet.” *HBL* 13.6.1963; ”Lärdomar mellan två världskrig.” *HBL* 9.7.1963; ”Taistelu tuulimyllyjä vastaan eli kertomus ihmisoikeuksien puolustamisesta.” *UM* 18.10.1963; ”Hallituksen kaataja – Katajanokan vanki.” *UM* 1.11.1963; ”Stalinin varjo Suomen yllä.” *UM* 15.11.1963; ”Kukaan ei voi kohtalooaan välttää.” *Apu* 1963, no. 31; ”Några ord om begreppet ‘Tulenkantajat’.” *NA* 1964, no. 47; ”Kulttuuriradikaalit syntipukkeina.” *PT* 2.9.1965; ”Itsenäisyyden alun sivistysilmiöitä.” *Ka* 1965, no. 21; ”Pentti Haanpää tulenkantajana.” *Ka* 1965, no. 21; ”Politiikan tuulet 1930-luvulla.” *PT* 1966, no. 8; ”Maan päällä eikä kuun pinnalla.” *PS* 7.5.1966; ”Vänsterfalangen på 1930-talet.” *HBL* 27.9.1969; ”Nykyiset ja entisen etsijät.” *US* 1.5.1976; ”Vapaus vai selli, kumpi kultaisempi”. Pentti Haanpään ja Erkki Valan kirjeenvaihto 1927–1949.” *KV* 1976, no. 4; ”Kalterijournalisti.” *Me* 9.3.1947; ”Pula-ajat ennen ja nyt.” *Ra* 14.12.1977; ”Pulasta lamaan.” *Me* 25.1.1978.

mukaan edelleen vain siltä osin, miten se parhaiten vastasi SKDL:n kulttuuriohjelman tarpeita.⁸⁴⁸ Myös Paavolainen syyllistyi Valan mielestä Katri Valan esittämiseen yksin siinä valossa, joka parhaiten sopi kohottamaan hänen omaa arvoaan.⁸⁴⁹

Oman näkemyksensä Vala pyrki tuomaan näyttävästi esiin Katri Valan elämäkerrassa, jota hän 1950-luvun alussa alkoi kirjoittaa. ”Sisareni elämän” nimellä kulkenut teos oli pitkään mukana WSOY:n julkaisuohjelmassa,⁸⁵⁰ mutta ei koskaan valmistunut. Vala itse antoi sittemmin ymmärtää, että syyt elämäkerran hyllyttämiseen olivat yksinomaan taloudellisia.⁸⁵¹ Todellisuudessa Vala kuitenkin alkoi ajan myötä yhä suuremmin epäillä, oliko hänellä itselläänkään todellista oikeutta asettua sisarensa puolestapuhujaksi. Vala halusi yhtäaikaaisesti tehdä elämäkerrasta ”luotettavan, inhimillisen ja tulevaisuudenuskoa luovan teoksen”, mutta osoittaa myös kiilalaisten ”karkean suhtautumisen” sisartansa kohtaan ja oikoa muutenkin kaikki ”väävät käsitykset”.⁸⁵² Samalla Vala osoitti ymmärtävänsä myös näkemyksensä subjektiivisuuden: ”Jokainen, joka kirjoittaa konkreettisesta aiheesta, elämästä, johon liittyy muiden ihmisten elämää, täytyy ensimmäisenä antaa varoitus itselleen: muista, että olet erehtyväinen, täynnä antipatioita ja sympatioita, täynnä omista kokemuksistasi johtuneita yksilöllisiä mielipiteitä.”⁸⁵³ Vala ei voinut hyväksyä sitä, että hänen sisarensa oli nostanut useat kiilalaiset yhdessä Paavolaisen

⁸⁴⁸ Vala sai omien sanojensa mukaan Katri Valan muistojuhlissa vuonna 1945 ”raivokohdauksen”, kun Jarno Pennanen oli pitänyt puheen paikalla olleelle tohtori Per Meurlingille, jolla ei ollut mitään tekemistä Katri Valan kanssa. Vuonna 1948 kiilalaiset kunnioittivat Katri Valan muistoa Marjatanmäellä, jolloin Pennanen piti puolestaan puheen Yrjö Leinolle, eikä kukaan paikalla olleista Valan mukaan muistanut ulkoa ainoatakaan Katri Valan runoa. Erkki Valan kirje Lauri Viljaselle 5.12.1951. SKS KiA LaVA, Kirjekokoelma 829(:20:1). Tiettyä kulminaatiopisteenä Valan välirikolle kiilalaisten kanssa näyttää olleen myös Palmgrenin vuonna 1953 julkaisema omaelämäkerrallinen romaani *30-luvun kuvat*, jossa Vala esitettiin epäedullisessa valossa. Ks. Erkki Valan kirje Vihtori Laurilalle 11.11.1953. SKS KiA ViLA. Kirjekokoelma 713(:70:5). Vrt. Kalemaa 1984, 233.

⁸⁴⁹ Erkki Valan kirje Lauri Viljaselle 23.2.1953. SKS KiA LaVA, Kirjekokoelma 829(:20:3).

⁸⁵⁰ WSOY luopui ”Sisareni elämän” kustantamisesta lopullisesti vasta vuonna 1964. Pöytäkirja WSOY:n hallituksen kokouksesta 26.3.1964, luettelo keskeneräisistä kustannustuotteista. KA WsA.

⁸⁵¹ Vala kirjoitti vuonna 1957 Lauri Viljaselle, että hän oli joutunut luovuttamaan WSOY:lle puhelinosaakkeensa pantiksi ”Sisareni elämästä” saadusta ennakkomaksustaan. Kun teoksesta kaavailtiin otettavan ainoastaan 1000 kappaleen painos, joka merkitsi kirjoituspalkkion huomattavaa pienenemistä, Vala ei nähnyt enää kannattavaksi viimeistellä kirjaansa julkaisukuntoon. Erkki Valan kirje Lauri Viljaselle 15.12.1957. SKS KiA LaVA, Kirjekokoelma 829(:20:7).

⁸⁵² Erkki Valan kirje Vihtori Laurilalle 18.1.1952. SKS KiA ViLA, Kirjekokoelma 713(:70:3).

⁸⁵³ Erkki Valan kirje Lauri Viljaselle 30.3.1953. SKS KiA LaVA, Kirjekokoelma 829(:20:5).

kanssa itsensä yläpuolella oleviksi auktoriteeteiksi,⁸⁵⁴ mutta myös hän itse oli pyrkinyt *Tulenkantajat*-lehden avulla saavuttamaan omanlaistaan vaikutusvaltaa ihmisiin, vaikkakin erilaisista ideologisista lähtökohdista käsin. Valan ajatteluun on selvästi tänä aikana vaikuttanut kirjallisuudentutkija Vihtori Laurila, jolta hän pyysi ohjausta elämäkerran kirjoittamiseen. Laurilan mukaan teoksen tuli rajoittua ainoastaan Katri Valan elinvuosiin ja kaikki se, mitä runoilijasta sen jälkeen oli sanottu, tuli jättää pois. Muussa tapauksessa elämäkerta ei enää vastaisi objektiivisuuden vaatimuksia, mikä muutenkin oli Valan kohdalla haastava tavoite, sillä veljenä hänellä oli riski asioiden näkemiseen liian läheltä ja subjektiivisesti. Vaikka Laurila uskoi neuvojensa helpottavan kirjoitustyötä,⁸⁵⁵ ne paremminkin kyseenalaistivat yhden keskeisimmistä motiiveista, jonka vuoksi Vala alun perin oli elämäkerran kirjoittamisen aloittanut.

Valan voidaan katsoa ”Sisareni elämässä” vahvistaneen nykyisen biografiatutkimuksen käsitystä siitä, että elämäkerturi kirjoittaa kohteensa lisäksi aina myös itsestään. Kysymykset samastumisen ja etääntymisen tasapainosta sekä elämäkerrallisen kirjoittamisen terapeuttisesta vaikutuksesta⁸⁵⁶ vastaavat lähestulkoon täydellisesti sitä kuvaa, joka Valan sotienjälkeisestä kirjallisesta toiminnasta välittyy. Koska ”Sisareni elämän” kirjoittaminen ja varsinkin sen 1930-lukua käsittelevät osiot kietoutuivat liian voimakkaasti Valan omien antipatioiden ympärille, luopui hän Katri Valan kautta tapahtuneesta historian tarkastelusta ja siirtyi kirjoittamaan yksinomaan omasta puolestaan. Tässä tarkoituksessa syntyi 1950- ja 1960-lukujen taitteessa ”Tulenkantajan muistelmat”, toinen Valan laajoista sodanjälkeisistä käsikirjoituksista, joka myös jäi lopulta julkaisematta. Kirjoittamisen terapeuttinen vaikutus välittyy jo ensimmäisiltä sivuilta, kun Vala toteaa halunneensa muistelmillaan vapautua vanhoista kaunoistaan ja yksipuolisista käsityksistään. Lisäksi Vala toivoo pystyvänsä auttamaan myös muita kohti ”vapautumista”,⁸⁵⁷ mikä antaa ymmärtää, että hän tällä kertaa pyrki oman näkemyksensä korostamisen sijaan vastakkainasetteluiden tasoittamiseen.

Huolimatta siitä, että ”Tulenkantajan muistelmat” sisältää Valan lehtikirjoitusten tapaan tiukkaa yhteiskunnallista polemiikkaa, teos pyrki samalla laajentamaan käsitystä tulenkantajien nimellä tunnetuksi tulleen kulttuuri-ilmion asemasta suomalaisessa kirjallisuushistoriassa. Valan mielestä oli selvää, että tulenkantajien historiaan kuului muutakin kuin lyriikka, eikä hän tästä johtuen pitänyt 1930-luvun tulenkantajia nuorvoimalaisuudesta irrallisena ilmiönä. Valan mukaan kehitystä ”sosiaalivapaamieliseen” suuntaan oli tapahtunut jo 1920-luvulla, jolloin tulenkant-

⁸⁵⁴ Ibid.

⁸⁵⁵ Vihtori Laurilan Erkki Valalle osoittama kirjekonsepti 10.2.1952. SKS KiA ViLA, Kansio 26 (24443).

⁸⁵⁶ Leskelä-Kärki 2014, 315.

⁸⁵⁷ ”Tulenkantajan muistelmia”, s. 1–2. SKS KiA ErVA, Käsikirjoitusaineisto, Kansio 7.

tajat olivat olleet yhteydessä ruotsinkielisiin, ennen kaikkea Ulträn piirin, kirjailijoihin. Valan päätelmät eivät kuitenkaan olleet sidoksissa yksin 1930-luvun tulenkantajien toimintaan, vaan hänen käsitykseensä siitä, että suomalainen kirjallisuushistoria poikkesi kokonaisuudessaan muun Skandinavian mallista, jossa maailmansotien välistä kirjallisuutta käsiteltiin yhtenäisenä jaksona. Muistelmissaan Vala tyytyy sivuuttamaan kysymyksen varsin lyhyesti viittaamalla Kupiaisen käsitykseen ”tulenkantajien suhteellisen lyhyestä kirjallisesta episodista”.⁸⁵⁸ Saarenheimon *Tulenkantajat*-tutkimuksen ilmestyttyä Vala kuitenkin palasi aiheeseen voimakkaammin painotuksin nostaten jälleen etualalle ideologiset ristiriidat ja historian väärentämisen:

Paha merkki on, että porvarillinen puoli pitää niin tiukasti kiinni 1930-luvun perinteistä. Länsimaisia historioitsijoita, jotka näkevät tapahtumat toisessa valossa kuin natsien ystävät syrjitään kaikin tavoin. Akateemiset piirit vastustavat tilintekoa myös 1930-luvun kirjallisista asioista, koska ne paljastavat kansallismielisten fiaskon. Kun muissa Pohjoismaissa sotienvälistä aikaa käsitellään yhtenäisenä ajanjaksona, yrittävät vanhoilliset kirjallisuuspiirit selittää, että Suomessa muka 1920-luku ja 1930-luku ovat kaksi eri asiaa ja että tulenkantajain kausi Suomen kirjallisuudessa päättyi 1930-luvun vaihteessa. Tämä on tosiasiaa vastaista, koska tulenkantajain voimakkain kausi oli nimenomaan 1930-luvulla. Silloinhan ryhmä sanoutui irti natsilaisesta suunnasta suurkustantajan [WSOY] bulvaanina toimineen Nuoren Voiman Liiton vastalauseista huolimatta. [...] Tulenkantajain kulttuurihistoriallinen, tulevaisuuteen vaikuttava työ tehtiin vaikeissa oloissa 1930-luvulla, ja taantumuksellisten yritysten pimentää tämä tosiasia rahan ja akateemisten temppujen avulla ei tule onnistumaan.⁸⁵⁹

Johtunee ennen kaikkea häveliäisyydestä, että Vala ei kirjoituksessaan suoraan viittaa Saarenheimoon tai Viljaseen. Saarenheimon oli tutkimustaan varten haastatellut myös Valaa, ja Viljanen kuului niihin harvoihin nuorvoimalaisiin, joihin Vala oli vuosien kuluessa onnistunut säilyttämään hyvät välit. Toisessa yhteydessä Vala kiitteli Saarenheimon tehneen tutkimuksessaan muuten tarkkaa työtä, mutta toisti käsityksensä siitä, että sen olisi pitänyt ulottua myös 1930-luvun puolelle.⁸⁶⁰ Tun-

⁸⁵⁸ ”Tulenkantajan muistelmia”, s. 88, 119. SKS KiA ErVA, Käsikirjoitusaineisto, Kansio 7.

⁸⁵⁹ Erkki Vala: ”Maan päällä eikä kuun pinnalla.” *PS* 7.5.1966.

⁸⁶⁰ ”Tutkielma tulenkantajista.” Julkaisematon käsikirjoitus. SKS KiA ErVA, Käsikirjoitusaineisto (25764). Muissa julkaisemattomissa käsikirjoituksissaan Vala kritisoi myös suoraan esimerkiksi Viljasen ja Pimiän näkemyksiä tulenkantajista 1920-luvulle sijoittuvana ja Paavolaisen ympärille kerääntyneenä suppeana ryhmänä sekä kehottaa lisäksi ”uuden

tuisi erikoiselta, jos Vala ei olisi tuonut esiin näkemystään tulenkantajien aikakauden pituudesta jo Saarenheimolle antamassaan haastattelussa, koska hän jo muistelmissaan oli ottanut asiaan selvän kannan. Saarenheimo puolestaan kirjoitti Vihtori Laurilalle, että hän oli käynyt Valan kanssa ”dramaattisen puhelinkeskustelun” todeten samalla, ettei ”kaikkia mielenpurkauksia tarvitse maailmalle julistaa”.⁸⁶¹ Valan ja Saarenheimon välit säilyivät jatkossa ilmeisen hyvinä,⁸⁶² mutta on selvää, ettei hänellä ollut samanlaista auktoriteettia vaikuttaa tutkimuksen ajalliseen rakenteeseen kuin Viljasella tai toisaalta siirtää temaattisia painotuksia Paavolaisen ympärille kerääntyneistä runoilijoista laajempaan kirjallisuussosiologiseen tarkasteluun, jossa Valan oma toiminta olisi saanut suurempaa näkyvyyttä.

Valan vähäistä vaikutusta Saarenheimon tutkimukseen – ja sitä kautta tulenkantajien historiakuvan muotoutumiseen yleensä – ei kuitenkaan selitä yksin hänen vaikea luonteensa tai ideologisesti jyrkät mielipiteensä. Myös Valan oma heikko kirjallisuushistoriallinen asema vaikutti siihen, miten hänen näkemyksiinsä tulenkantajista kirjallisuudentutkijoiden keskuudessa suhtauduttiin. Kuten mainittua, Vala halusi painottaa omaa merkitystään nimenomaisesti kirjailijana. Silti hän julkaisi elämänsä aikana ainoastaan kaksi romaania, yhden novellikokoelman, yhden salanimellä kirjoitetun nuorisokirjan ja viisi radiokuunnelmaa. Vala oli 1970-luvulla sillä kannalla, etteivät syyt hänen sotienjälkeiseen hiljaiseloonsa johtuneet hänestä itsestään, vaan olosuhteista. Kun Kirjailijan Kustannusliike oli 1930-luvulla julkaissut boikotissa olleen Haanpään teoksia, puuttui Valalta itseltään sotienjälkeisinä vuosina hänen omien sanojensa mukaan ”ystävällinen” kustantaja.⁸⁶³ 1950-luvun alusta eteenpäin Vala ei saanut myöskään kuunnelmiaan esitettyä Yleisradion kanavilla lähes kymmeneen vuoteen. Tähän hän piti syynä poliittista syrjintää ja henkilökohtaisia ristiriitoja radion teatteriosaston päällikkö Paavolaisen kanssa, kuten Vala kirjeessään Yleisradion ohjelmajohtaja Jussi Koskiluomalle vuonna 1953 tuo ilmi:

sukupolven tutkijoita tutustumaan tosiasioihin eikä lankeamaan paikallisiin taikka henkilökohtaisista syistä johtuneisiin tulkintoihin ’tulenkantajista’”. Ks. esim. ”Suppea käsitys tulenkantajista” & ”Tulenkantajain historiaa”. SKS KiA ErVA, Käsikirjoitusaineisto (25726, 25761). Huom. Käsitykseni siitä, että käsikirjoitukset ovat julkaisemattomia, perustuu siihen, etten ole löytänyt kirjoituksista julkaistuja kappaleita. Selvää joka tapauksessa on, että kirjoitukset on tarkoitettu julkaistavaksi ja tästä syystä niiden sisältöä voi tulkita samoin kuin julkaistuja kirjoituksia.

⁸⁶¹ Kerttu Saarenheimon päivämätön kirje Vihtori Laurilalle noin 1960-luvun puolivälistä. SKS KiA ViLA, Kirjekokoelma, Kansio 26, 24443.

⁸⁶² Saarenheimo on sittemmin kiittänyt erityisesti Valaa hänen antamastaan avusta Katri Valan elämäkerran kirjoittamisessa. Ks. Saarenheimo 1984, 340–341; Saarenheimo 2001b, 339.

⁸⁶³ Vala 1976, 207; ”Erkki Vala kertoo.” Erkki Valan haastattelu 1970-luvulta. YleA.

Minun näyttää olevan täysin mahdotonta päästä mihinkään tuloksiin teatteripäällikkö Paavolaisen kanssa. Hänen käyttäytymisensä minua kohtaan on suoraan sanoen ollut senlaatuista, että minulla on syytä epäillä hänen estävän kuunnelmieni esityksen henkilökohtaisista ja poliittisista syistä. [...] Minun on vaikea uskoa, että politiikasta syrjään vetäytyttyäni ja keskityttyäni kokonaan kirjalliseen työhön olisin tullut huonommaksi kirjailijaksi kuin aikaisemmin, mutta toisuus on joka tapauksessa se, että sen jälkeen kun rikoin välini SKDL:ään, en ole saanut Suomen Yleisradiossa lävitse ainoatakaan kuunnelmaa. [...] Liikkeellepanevinä voimina Paavolaisen takana ovat tietääkseni Hella Wuolijoki ja Hertta Kuusinen. Indisiot Paavolaisen poliittisille vaikuttimille ovat siis sangen vahvat. [...] Paavolainen ja minä olemme aina olleet ja olemme edelleenkin antagonisteja kirjallisissa kysymyksissä ja sen vuoksi on minulla syytä olettaa, että hän ei ole oikeudenmukainen kuunnelmiäni arvostellessaan.⁸⁶⁴

Koska Yleisradion hallintoneuvoston kommunistijäsenet olivat vain muutamaa vuotta aikaisemmin esittäneet vastalauseensa Valan erottamiselle esitelmä- ja selostusosaston päällikön paikalta,⁸⁶⁵ ”liikkeellepanevana voimana” Valan mahdollisessa syrjimisessä näyttäisi olleen ensisijaisesti Paavolainen. Antagonistiset ristiriidat palautuivat miesten välillä kauas sotienväliseen aikaan ja taustalla painoi myös jatkuvasti suhde Katri Valan runoilijanperintöön. Vala vakuutteli Lauri Viljaselle, että hän tulisi voittamaan Paavolaista vastaan käymänsä kamppailun ”aivan yksinkertaisesti siitä syystä, että olen jatkuvasti luovassa vireessä, kun hän sen sijaan on jo tosiasiallisesti kuollut mies”.⁸⁶⁶ On myös totta, että Valan kirjallinen toiminta oli 1950-luvulla aktiivista: ”Sisareni elämän” ja ”Tulenkantajan muistelmien” lisäksi Valan Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran henkilöarkisto sisältää lukemattomia käsikirjoituksia tuolta ajalta. Yksinomainen vetoaminen poliittiseen ja henkilökohtaiseen syrjintään osoittaa kuitenkin, ettei Vala juurikaan käynyt itsekriittistä pohdintaa oman kirjallisen tuotantonsa laadusta. Välien rikkoutuminen vasemmistoon ei tietenkään laskenut Valan kirjallista tasoa, mutta ei myöskään paljasta sitä, miksi hänen julkaistut teoksensa eivät olleet nousseet samanlaisiksi kotimaisen kirjallisuushistorian klassikoiksi kuin useimpien muiden nuorvoimalaisten kirjailijoiden. Samoin mustavalkoiselta kuulostaa Valan myöhempi näkemys siitä, ettei hänen klassinen ja kirjakieleen pitäytyvä tyylinsä

⁸⁶⁴ Erkki Valan kirje Yleisradion ohjelmajohtaja Jussi Keskiluomalle 25.2.1953. SKS KiA LaVA, Kirjekokoelma 829(:20:4).

⁸⁶⁵ ”Palle radioon.” *LS* 8.10.1949. Vrt. ”Yleisradio vapautunut Erkki Valasta.” *LS* 17.9.1949.

⁸⁶⁶ Erkki Valan kirje Lauri Viljaselle 23.2.1953. SKS KiA LaVA, Kirjekokoelma 829(:20:3).

sopinut ”uusiin demokraattisiin oloihin”, jotka – Valan tulkinnan mukaan – suosivat ”murteita, slangia ja seksijuttuja”.⁸⁶⁷

Jälkikäteen tarkasteltuna on selvästi havaittavissa, että pääosa Valan teoksista julkaistiin ajankohtina, jolloin kustantamoiden oli vaikeaa vastata kirjallisuuden kysyntään. Vuonna 1930 ilmestyneet *Leijonajuhla* ja *Onnelliset pessimistit* olivat aikalaisromaaneja, ensimmäisestä *Tulenkantajat*-lehdestä poisotkitun muotitoimittajan tilityksiä, jotka olivat omiaan herättämään sensaationälkäisten lukijoiden mielenkiinnon.⁸⁶⁸ Toisekseen ne julkaistiin heti Bernin sopimukseen liittymisen jälkeen, jolloin kotimaisen proosakirjallisuuden kysyntä oli erittäin korkealla. *Rajakylän* (1945) julkaisu sijoittui puolestaan sotienjälkeisen kirjamyynnin huippuvuosiin, jolloin kaupallisuus samoin usein ajoi kustannettavan teoksen kriittisen arvioinnin ohitse. *Rajakylän* myös kustansi sotavuosina perustettu Tammi, jolla nuorena yhtiönä oli vaikeuksia houkutella uusia lahjakkaita kirjailijoita riveihinsä ja joka siksi joutui ensi alkuun laajalti turvautumaan 1930-luvulla vaiennettujen vasemmistokirjailijoiden teoksiin.⁸⁶⁹ Valan teokset eivät ilmestyesään herättäneet juuri minkäänlaista keskustelua. *Suursiivouksessa* Paavolainen toivoi *Leijonajuhlille* mahdollisimman hiljaista hautausta⁸⁷⁰ ja tämä toive on myöhemmin toteutunut Valan koko kaunokirjallisen tuotannon kohdalla. Sen lisäksi, että Vala on kaunokirjailijana sivuutettu kirjallisuushistorioissa, ei hän myöskään ole mahtunut ”unohdettuja kirjailijoita” käsitteleviin tutkimuksiin.⁸⁷¹ Valan historiallinen perintö rajautui heti alusta alkaen hänen toimittajantyöhönsä ja siinä merkityksessä hänet yhä nykyäänkin parhaiten muistetaan.⁸⁷²

Samanaikainen yhteys tulenkantajiin ja heikko kirjallisuushistoriallinen asema muodostui Valan yleisen kiinnostavuuden kannalta kohtalokkaaksi yhdistelmäksi.

⁸⁶⁷ Vala 1976, 207–208. Selvää kuitenkin myös on, että Valan selviytymismahdollisuudet 1950-luvun modernistien keskuudessa, jotka halusivat näkyvästi erottautua maailmansotienvälisen ajan kirjallisista tyylikeinoista, olisivat olleet pienet.

⁸⁶⁸ *Leijonajuhla* keskittyy ensimmäisen *Tulenkantajat*-lehden ja nuorvoimalaisen tulenkantajuuden hajoamisen ympärille. Romaanissaan Vala käy dokumentaarisesti ja tunnistettavasti läpi lähivuosien tapahtumia, vaikka tyyliä jolle uskollisena onkin antanut henkilöihahmoilleen salanimet. Kokonaisuutena kyseessä on aikakaudelle tyypillinen, tendenssimäisiä piirteitä sisältävä kaupunkilaisromaani, joita julkaistiin runsaasti Waltarin *Suuren illusionin* jälkeen. *Leijonajuhlasta*, ks. lisäksi viite 431.

⁸⁶⁹ Hellemann 2002, 164.

⁸⁷⁰ Paavolainen 1932, 84–85.

⁸⁷¹ Ks. esim. *Kirjoja kätköistä* 1986, passim; Nummelin 2007, passim.

⁸⁷² Ks. mm. ”Tulenkantaja Erkki Vala olisi tänään trollien ja vihapuheen ykköskohde”. Yle tiede 2016. <http://yle.fi/aihe/artikkeli/2016/03/20/tulenkantaja-erkki-vala-olisi-tanaan-trollien-ja-vihapuheen-ykkoskohde> [viitattu 25.4.2016]. Vrt. ”Tulenkantaja Erkki Vala ja suomalaiset fasistit”. Ainur Elmgrenin ja Oula Silvennoisen haastattelu. Haastattelijana Harri Alanne. Yle Areena – Tiedeykkönen 15.3.2016. <http://areena.yle.fi/1-3261183> [viitattu 25.4.2016].

Sen lisäksi, että Valan tuotantoa ei koettu kyllin arvokkaaksi, että se olisi mahtunut kotimaisen kirjallisuuden kaanoniin, saatettiin hänen yhteiskunnallista toimintaansa myös pitää poliittisen historian kannalta liiaksi kirjalliseen kulttuuriin sidoksissa olevana. Pelkästään heikko kirjallinen itseilmaisu tuskin esimerkiksi oli merkittävien syy ”Tulenkantajan muistelmien” hyllyttämiselle. Tammella oli 1950- ja 1960-luvuilla siinä määrin suuri tarve kustantaa kaikkien vähänkään yhteiskunnallisesti mielenkiintoisten henkilöiden muistelmia, että aina muistelijoiden ei täytynyt edes kirjoittaa teoksiaan itse. Esimerkiksi Yrjö Leino saneli kuuluisat muistelmansa nauhurille ja haamukirjoittajat hoitivat loput.⁸⁷³ Vaikka Vala muistelmissaan toteaa, että ystävät olivat varoitelleet hänen aiheuttavan menneiden kaivelulla itselleen vain ikävyyksiä,⁸⁷⁴ todellisuudessa ”Tulenkantajan muistelmien” käsikirjoitus ei sisällä esimerkiksi sen kaltaisia ulko- tai sisäpoliittisia paljastuksia, jotka eivät omana aikanaan olisi kestäneet päivänvaloa. Kulttuuriradikaalina sananvapauden kannattajana, mutta poliittisesti jokseenkin harmittomana, Vala ei yksinkertaisesti ollut riittävän mielenkiintoinen tai markkina-arvoltaan potentiaalinen henkilö, että häneen olisi haluttu samalla tavalla panostaa kuin puoluepoliittisiin vaikuttajiin.

Jos Valan kulttuuripoliittinen asema olisi sotien jälkeen ollut voimakkaampi, hän mitä todennäköisimmin olisi saanut Katri Valan elämäkerran ja omat muistelmansa julkaistua ennen Saarenheimon tutkimuksen ilmestymistä. Tässä tilanteessa hänen näkemystensä sivuuttaminen olisi ollut huomattavasti hankalampaa, vaikkakin edelleen mahdollista. Viljasen periodisointiin vetoamalla Saarenheimo olisi voinut edelleen huomauttaa, että hänen näkökulmansa pidättäytyi ”kirjoissa, ei niinkään kirjojen kirjoittajissa”. Molemmissa tapauksissa Valan näkemykset tulenkantajista ja hänen omasta kaunokirjallisesta merkityksestään olisi voitu jättää huomiotta. Valan käsitykset tulenkantajien historiasta poikkesivat niin tuntuvasti kirjallisuushistorian kaanonista, että hänen toimintansa oli helpointa mainita ainoastaan ohimennen tai vielä turvallisempaa sivuuttaa kokonaan. Valan henkilöhistorian ja toiminnan tarkempi käsittely olisi väistämättä johtanut tulenkantajien historiakuvan problematisointiin, eikä siihen haluttu antaa mahdollisuutta niin kauan, kun Paavolaisen ja Viljasen kaltaisilla nuorvoimalaistaustaisilla kirjailijoilla oli käsissään merkittävää kulttuuripoliittista valtaa. Kirjallisuushistorian puolella Erkki Vala on jäänyt tähän päivään saakka ikuisiksi sivuhenkilöksi: Katri Valan veljeksi, Pentti Haanpään tukijaksi ja kiilalaisten kirjailijoiden varhaiseksi kustantajaksi.

⁸⁷³ Hellemann 2002, 163.

⁸⁷⁴ ”Tulenkantajan muistelmia”, s.1. SKS KiA ErVA, Käsikirjoitusaineisto, Kansio 7.

8.5 Kansallisen hegemonian solmukohta

Foucault'n diskursiivinen valtakäsitys kyseenalaistaa lähtökohtaisesti klassisen marxilaisen ajatuksen, jossa valtiokoneiston harjoittamalla tukahduttamisella on vallankäytössä määräävä asema.⁸⁷⁵ Huomattavasti lähemmäksi diskursiivista valtaa tulee Antonio Gramscin hegemonia-käsite, joka myös on syntynyt marxilaisen luokkakamppailun viitekehyksessä, mutta siirtynyt sittemmin laajalti osaksi yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden teorianmuodostusta. Gramsci näkee vallankäytön Foucault'n tavoin laaja-alaisena sekä luonteeltaan hajanaisena ja monimutkaisena yhteiskunnallisena ilmiönä. Sosiaalisten suhteiden kompleksisuuden lisäksi gramscilainen hegemonia nostaa myös ideologiat merkittäviksi valta-asetelmien muokkaajiksi, kun Foucault puolestaan pitää ideologioita abstraktioina, joilla hänen mukaansa ei ole todellista vaikutusta ihmisten toimintaan.⁸⁷⁶

Hallitsevan luokan valta-aseman perusta on Gramscin mukaan sidoksissa sen edustamaan maailmankuvaan, so. ideologioihin. Thomas R. Batesin mukaan Gramscin hegemonia-käsitteen ensisijainen premissi myös on, ettei ihmisiä koskaan voida hallita pelkällä pakkovallalla, vaan valtaa käytetään aina myös ideoiden tasolla.⁸⁷⁷ Hegemonia ei vallankäytön muotona puolestaan ole varsinaista pakkovaltaa, vaan poliittisten, sosiaalisten ja kulttuuristen voimien ideologista yhdistymistä. Hegemonisessa asemassa yksittäisten toimijoiden, intressiryhmien ja instituutioiden ideat ovat saavuttaneet ideologisen yliotteen kilpailijoistaan ja näytettyvät siitä eteenpäin ulospäin rationaalisina ja neutraaleina *universaalimuotoina*.⁸⁷⁸

Tulenkantajien historiakuvan hegemoniseksi universaalimuodoksi vakiintui 1960-luvun loppuun tultaessa kansallisen kirjallisuushistorian konstruoima näkemys 1920-luvun kirjailijaryhmästä, jonka määräävinä sisältöinä esiintyivät lyriikan kehitys, kirjailijoiden väliset tuttavuussuhteet ja siihen liittyvä laajempi ulkokirjallinen toiminta sekä vaikeneminen 1930-luvun uusien tulenkantajien vasemmistolaisesta ideologiasta. Tulenkantajien kohdalla kansallinen hegemonia ei kuitenkaan näyttäydy yhtenäisenä kokonaisuutena, vaan sisältää useampia tasoja, jotka kaikki suoraan tai välillisesti vaikuttivat lopputulokseen. Ensinnäkään tulenkantajista ei pitkään aikaan tehty omaa itsenäistä tutkimustaan, vaan ilmiö liitettiin laajempaan kontekstiin, yhdeksi osaksi jo 1800-luvulla alkanutta kansallisen kirjallisuushistorian traditiota, jolla lähtökohtaisesti oli hegemoninen asema suomalaisessa kirjallisuudentutkimuksessa. Kansallisen tradition hegemoninen

⁸⁷⁵ Foucault 1980, 59.

⁸⁷⁶ Ks. Daldal 2014, 166–167.

⁸⁷⁷ Bates 1975, 351.

⁸⁷⁸ Ahponen 1991, 88. Vrt. Daldalin ”common sense” -ajatus. Daldal 2014, 155.

valta oli myös varsinaista kirjallisuudentutkimusta laajempaa, koska useat tutkijat kuuluivat samalla maan kirjallisuuspoliittiseen eliittiin, joka pystyi konkreettisesti määrittelemään suomalaisen tiede- ja taidemaailman rakenteita. Lauri Viljanen esimerkiksi oli riippumatonta asemaa tavoitellut kriitikko ja tutkija, joka toisen maailmansodan jälkeen myös uudisti suomalaista kirjallisuudentutkimusta. Samalla Viljanen kuitenkin oli myös kirjallisuuspoliittiseen eliittiin syvälle integroitunut henkilö, mikä vaikutti olennaisesti hänen mahdollisuuksiinsa ja haluihinsa käsitellä esimerkiksi 1930-luvun tulenkantajia tieteellisesti objektiivisista lähtökohdista.

Toinen kansallisen hegemonian tasoista on nuorvoimalainen traditio, joka vaikutti varsinkin Viljasen mutta myös Paavolaisen ja Valan tapaan hahmottaa tulenkantajien historiaa. Koska jokainen heistä oli ollut nuorvoimalaisuuden keskeinen rakentaja, pitivät he 1920-lukua ensisijaisen tärkeänä ajanjaksona tulenkantajien historiakuvan kannalta. Nuorvoimalainen perintö on kuitenkin myös samalla vähintään yhtä tärkeä 1930-luvun tulenkantajien merkityksen sivuuttaja kuin kansallinen kirjallisuushistoria. Nuoren Voiman Liiton vuoden 1932 julkilausuma uutta *Tulenkantajat*-lehteä vastaan aloitti kehityksen, joka sotien jälkeen jatkui tapana ottaa tulenkantajista käytävään keskusteluun mukaan ainoastaan nuorvoimalaisia tai vastaavasti henkilöitä, joiden ajatukset tukivat nuorvoimalaista ideologiaa. 1930-luvun tulenkantajista pyrittiin ensisijaisesti vaikenemaan, mutta myös rakentamaan marginaalista ilmiötä, joka edelleen vahvasti kansallista hegemoniaa. Tulenkantajien historiakuvan rakentaminen heijastelee tässä mielessä hyvin selväpiirteisesti Pirkkoliisa Ahposen näkemystä siitä, että hegemoninen valta-asema on sidoksissa ”elettyyn itseymmärrykseen”. Ahposen mukaan hegemoniset tulkinnat ovat taipuvaisia abstrahoitumaan muodollis-totaaliseksi ideologiajärjestelmäksi maailmankuvana tai muuna vastaavana ”puhtaana” representaationa erilaisine tyypillistämisineen. Hegemonia kokonaisuudessaan jäsentyy vastakohtiensa ja vaihtoehtojensa kautta, jolloin myös vallan marginaali ja sen kontrafaktuaaliset vaihtoehdot nostetaan esiin tukemaan universaalimuodon rationaalisuutta.⁸⁷⁹ Viljasen tapa käsitellä 1930-luvun tulenkantajia varsinaiselle tulenkantajien kirjallisuushistorialle täysin toissijaisena tai muuten nuorvoimalaisuudesta vääristyneenä muotona tukee tätä päätelmää.

Kuten edellä olen osoittanut, kansallinen hegemonia sai tulenkantajien kohdalla edelleen tukea kiilalaiselta historiantutkimukselta, jolla omalta osaltaan oli hegemoninen asema 1930-luvun vasemmistokulttuurin ja – tietyiltä osin – Katri Valan runoilijanperinnön määrittelyssä. Vasemmistolainen kirjallisuushistoria joutui kokemaan tiukkaa vastarintaa kansallisen kulttuuripolitiikan taholta, mutta 1930-luvun tulenkantajien historiaperinnön se onnistui nuorvoimalaisuuden tavoin omalta osaltaan tukahduttamaan. Myös kiilalaisessa hegemoniassa Erkki Valan merkitys

⁸⁷⁹ Ahponen 1991, 89–90.

on marginalisoitu osoittamaan marxilaisen puhdasoppisuuden menestys, joka tapahtui *Tulenkantajat*-lehden kulttuuriliberalistisesta vastarinnasta huolimatta.

Tulenkantajien historiografinen käsite ei syntynyt yksinomaan Olavi Paavolaisen, Lauri Viljasen ja Erkki Valan toiminnan seurauksena. Heidän lisäksi näkemykseen tulenkantajien merkityksestä vaikutti lukematon määrä maailmansotien välillä toimineita henkilöitä, joiden ajatuksiin ei tämän luvun puitteissa ole ollut mahdollisuuksia tarkemmin keskittyä. Paavolaisen, Viljasen ja Valan merkitys ei kuitenkaan ole yksinomaan siinä, mistä ideologisista asetelmista käsin he tulenkantajien historiaa lähestyivät, vaan myös, miten heidän toimintansa antaa konkreettisen kuvan kulttuuripoliittisten valtasuhteiden vaikutuksesta tulenkantajien historiografisen käsitteen synnyn taustalla. Yksilöllisen toiminnan tarkastelu osoittaa, että ilmiö ei pidättäydy ainoastaan kansallisuusaatteen, nuorvoimalaisuuden ja vasemmistolaisuuden synnyttämässä ideologisessa hybridissä, vaan laajenee edelleen ideologioiden rajat ylittäväksi hegemoniaksi. Historiantutkimuksen soveltaminen gramscilaiseen teorianmuodostukseen osoittaa, Raymond Williamsin sanoin, että ratkaisevaa ei ole ainoastaan aatteiden ja uskon tietoinen järjestelmä, vaan koko eletty, erilaisten hallitsevien merkitysten ja arvojen käytännössä organisoima sosiaalinen prosessi. Williamsin mukaan tavallisessa merkityksessään ideologioita käsitellään siten, että tietyn ajanjakson ja yhteiskunnan todellisten ihmisten monenkirjavia, epätäydellisiä tai artikuloimaton tietoisuus sivuutetaan yleistetyn järjestelmän nimissä.⁸⁸⁰

Tulenkantajien historiografisen käsitteen kohdalla on kyse kansallisen hegemonian solmukohdasta, johon ideologiset intressidiskurssit tyypillisesti kasautuvat. Solmukohdille on ominaista, että niiden yhteyteen syntyy samat intressit omaavien henkilöiden toimesta hegemoninen projekti, jonka piirissä edelleen solmitaan erilaisia kulttuuripoliittisia verkostoja. Projektit ja verkostot voivat myös purkautua tehtävänsä toteutettuaan.⁸⁸¹ Tulenkantajien kohdalla hegemoninen projekti oli nuorvoimalaisuus, joka 1930-luvulta eteenpäin pyrki vakiinnuttamaan oman ideologisen käsityksensä tulenkantajuudesta kotimaiseen kirjallisuushistoriaan. Lauri Viljasen ja Kerttu Saarenheimon yhteistyö on projektin näkyvin ja kauaskantoisin ilmentymä, joka loi pohjan samaa tarkoitusta palvelevien verkostojen synnylle myös jatkossa.

⁸⁸⁰ Williams 1988a, 126.

⁸⁸¹ Ahponen 1991, 90.

9. Myytti

9.1 Olemuksellinen perusmuoto

Tutkimuskirjallisuudessa toistuu tasaisesti käsitys tulenkantajien historian myyttisestä luonteesta. Myyttistä kuvastoa ovat varsinkin ryhmän jäseniin, tulenkantajanimen alkuperään ja taiteilijaelämän legendaaristen kertomusten todenperäisyyteen liittyvät ratkaisemattomat kysymykset. Mauriala ajoittaa myytin synnyn 1930-luvulle ja nuorvoimalaisten tulenkantajien omiin aikalaiskokemuksiin, jotka edelleen saivat sotien jälkeen uusia kerroksia muistelmaj- ja tutkimuskirjallisuudessa.⁸⁸² Lassila puolestaan pitää tärkeimpänä myytin rakentajana kirjallisuudentutkimusta, joka itse teosten sijaan on keskittänyt huomionsa ulkokirjallisen toiminnan tarkasteluun.⁸⁸³ Vaikka myyttiä onkin ruokittu pääasiassa ulkokirjallisilla teemoilla, voidaan tulenkantajakirjallisuuden yhdistettyjen tyyli- ja lajien moninaisuudessa myös nähdä oma myyttinen ulottuvuutensa. Ekspressionismin, dadaismin, surrealismien, eksotiikan ja avantgarden yhtäaikainen käsittely⁸⁸⁴ on vähentänyt myös teoskeskeisen kirjallisuustieteen keskuudessa yksimielisyyttä tulenkantajien merkityksestä ja vahvistanut myyttistä historiakuva.

Toistuvuudestaan huolimatta myytin käsittely on ollut tutkimuksessa fragmentaarista. Jo Saarenheimo tyytyi ainoastaan toteamaan tulenkantajista kirjoittamisen olevan paradoksaalista, koska eri mielipiteiden vuoksi ilmiön luonteesta ei hänen mukaansa voinut saada täsmällistä kuvaa.⁸⁸⁵ Lassilan tavassa osoittaa myytin olemassaolo on puolestaan kyse kirjallisuudentutkimuksen sisäisestä metodologisesta kritiikistä, jonka perusta ei palaudu yksinomaan tulenkantajiin. Ainoastaan Mauriala pyrkii esittämään kokonaisnäkömyksen myytin historiallisesta rakentumisesta, mutta hänkään ei oman kysymyksenasettelunsa rajoissa mene yleisluonnehdintaa pidemmälle. On havaittavissa, että käsitys ”myyttisestä tulenkantajuudesta” on synnyttänyt tutkimuskirjallisuuteen oman sisäisen myyttinsä, jonka perusteita ei ole kriittisesti pohdittu. Ongelma ei toisin sanoen ole siinä, etteikö tulenkantajat-

⁸⁸² Mauriala 2005, 296–297.

⁸⁸³ Lassila 1987, 208.

⁸⁸⁴ Ks. Laitinen 1991, 368–370.

⁸⁸⁵ Saarenheimo 1966, 9.

myyttiä olisi haluttu tosissaan ratkaista, vaan ettei tätä tehtävää suoritettaessa ole riittävästi problematisoitu itse myytin luonnetta ja sen suhdetta tutkimuskohteeseen. Sen sijaan myytin esiin nostaminen tuntuu olleen pikemminkin yksi tapa väistää se haaste, jonka tulenkantajien historian monimerkityksellisyys on tutkimukselle asettanut. Myyttiin tukeutuen on saatettu perustella ”täydellisen kuvan” saamisen mahdottomuus, mikä samalla on tuonut näkemyksiin paikoitellen tiettyjä relativistisia piirteitä.⁸⁸⁶ Toisaalta tulenkantajien merkitys on saatettu myös Lassilan tavoin rajata hyvin kapeaksi ja arvottaa samalla ilmiön muu historia myytin varjolla toisarvoiseksi.

Myytin käsitteen etymologiset juuret palautuvat antiikkiin, jossa kreikan termi *mythos* merkitsi kirjaimellisesti *tarinaa*, mutta jolle annettiin pitkään laajempi merkitys yksilöiden ja yhteisöjen itseymmärryksen muotona. Valistuksen aikakaudella myytti alkoi viitata yhä laajemmin rationalismin kannalta epäsuosittuihin *uskomuksiin*, mikä puolestaan vaikutti suoraan 1800-luvulla syntyneeseen tieteelliseen historiantutkimukseen. Rankelaisen lähdekritiikin ja positivismin vaikutuksesta myytistä kehittyi omanlaisensa vastakäsite akateemiselle historiantutkimukselle, jonka määritelmät objektiivisuudesta asetettiin vastakkain myytin mielikuvitukselliseksi ja harhaanjohtaviksi koettujen piirteiden kanssa. Kaunokirjallisuuden puolella antiikin mytologinen perinne eli puolestaan voimakkaana aina 1700-luvulle saakka, jolloin modernin kirjallisuusparadigman myötä fiktiivinen kerronta historiallistui. Varsinaisen tieteellisen myyttitutkimuksen voimistuminen sijoittuu 1900-luvun jälkipuoliskolle,⁸⁸⁷ mistä lähtien keskustelua myyttisen tiedon ominaisuudesta ja erilaisista käyttötavoista on käyty tiiviisti antropologian, filosofian, kirjallisuuden- ja historiantutkimuksen, uskontotieteen ja semiotiikan välimaastossa. Keskeisiä nimiä tässä keskustelussa ovat olleet varsinkin Northrop Frye, Mircea Eliade, Roland Barthes ja Claude Lévi-Strauss.

Northrop Frye määrittelee myytin ensisijaisesti tarinaksi (*mythos*), joka voi muotoutua periaatteessa kaikissa tapauksissa, joissa sanat asetetaan peräkkäiseen järjestykseen. Kaikenlaiset eri symboleista koostuvat merkkijärjestelmät voivat siis Fryen mukaan edustaa myyttiä, mutta käytännössä myyttinen tieto pyritään rajaamaan tutkimuksen kannalta käytännöllisempiin konteksteihin. Tässä yhteydessä korostuu myyttien merkitys tarinoina, joiden tarkoituksena on välittää yhteiskunnille niiden jumalten, historian, lakien tai esimerkiksi luokkarakenteen kannalta

⁸⁸⁶ Ks. esim. Martti Haavion näkemys tulenkantajista: ”On turha kysyä, kutka kuuluivat tai kutka eivät kuuluneet tulenkantajiin. Kaikki heihin kuuluivat eikä kukaan kuulunut”. Haavikko 1976, 14.

⁸⁸⁷ Northrop Frye on tosin todennut, että perustukset tieteelliselle myyttitutkimukselle laskettiin jo ennen toista maailmansotaa Sigmund Freudin (psykologia), James George Frazerin (antropologia) ja Ernst Cassirerin (filosofia) toimesta. Tässä vaiheessa kyse oli kuitenkin ensisijaisesti uutta tieteellistä ajattelua pohjustavasta keskustelusta (”a steady advance in thinking”). Frye 1980, 67–68.

oleellista tietoa. Nämä ”pyhät myytit” esiintyvät irrallaan ”primitiivisten yhteiskuntien” kertomuksista, jotka sen sijaan näyttäytyvät lähtökohtaisesti fiktiivisinä uskomuksina. Pyhä myytti pyrkii näyttäytymään ulospäin rationaalisena totuuden muotona, vastakohtana fiktiivisille kertomuksille ja yhtenä osana yhteiskunnan ihanteista käytävää abstraktia argumentaatiota.⁸⁸⁸

Tulenkantajien historiakuva rakentumisen taustalla esiintyvillä kulttuuripoliittisilla valtasuhteilla ja kirjallisuushistoriallisen kaanonin perusteilla on yhteys pyhien myyttien edustamaan yhteiskunnalliseen argumentaatioon. Roland Barthes on Fryen tapaan tulkinnut myytin viestiksi, jolla on aina historiallinen perusta, mutta joka kiinnittyessään ideologioihin pyrkii muuttamaan historian monimuotoisuuden ”olemukseksi perusmuodoksi”. Myyttinen historia sisältää aina vain määrätyn tiedon todellisuudesta, ja myyttiset kuvastot pyrkivät omalta osaltaan tiivistymään käsitteiksi. Barthesin mukaan käsitteet ovat myyttien perustavia rakenneosia, ja myyttien tulkitseminen vaatii aina käsitteiden nimeämistä.⁸⁸⁹

1900-luvun puolivälin jälkeen käynnistyneessä myyttikeskustelussa olennainen kysymys ei siis ole ollut se, kuinka hyvin myyttinen tieto vastaa lähteiden kautta välittyvää menneisyyskuvaa, vaan miten myytit syntyvät ja mitä tarkoitusta ne asettuvat palvelemaan. Viimeistään postmodernismin myötä myyttien totuusarvoa ei enää ole rinnastettu positivismiin, vaan palautettu jälleen *mythoksen* hengessä osaksi subjektiivista, kollektiivista ja kulttuurista itseymmärrystä.⁸⁹⁰ Mircea Eliaden mukaan myyttien säilyminen on osoitus siitä, ettei nykyajan maailma missään vaiheessa ole todella ottanut historismin ajatusta omakseen, vaan säilyttänyt jatkuvasti sen rinnalla ”historianulkoisen” maailmankatsomuksensa. Ennen postmodernismin läpimurtoa kirjoittanut Eliade myös katsoo, ettei kamppailua historismin ja myyttisten uskomusten välillä vielä toistaiseksi ole lopullisesti ratkaistu.⁸⁹¹ Eliaden perustelut ovat lähellä romantiikan aikakaudella syntyntä ajatusta, jonka mukaan luonnontieteiden tarjoama tieteellinen maailmankuva ei näytä maailmaa ihmisen välittömän kokemuksen, tunteiden ja tarpeiden kannalta. Esimerkiksi Nietzschen mukaan myyttejä tarvitaan luomaan kulttuurille horisonttia, jossa kaikki inhimillinen toiminta tapahtuu.⁸⁹² Postmodernin arvorelatiivisuuden, joka on pyrkinyt laajalti vaikuttamaan myös historiantutkimuksen sisällä, voidaan katsoa omalta osaltaan tehneen tämän vastakkainasettelun

⁸⁸⁸ Frye 1983, 31–33. Vrt. Frye 1980, 74.

⁸⁸⁹ Barthes 1994, 174, 182–183, 211.

⁸⁹⁰ Ks. esim. Cruz & Frijhoff 2009, 3–4; Coupe 1997, 100–101. Vrt. Leeming 2001, 1.

⁸⁹¹ Eliade 2010, 121. Eliade julkaisi ajatuksen ”ikuisen paluun myytistä” teoksessa *Le Mythe de l'éternel retour* ensi kertaa vuonna 1949.

⁸⁹² Steinby 2010, 111–112.

tarpeettomaksi. Jos totuus itsessään on suhteellinen, voivat myytitkin tässä ymmärryksessä edustaa omanlaistaan totuuden muotoa.⁸⁹³

Hypoteesini on, että kansallinen hegemonia pyrki rakentamaan kirjallisuushistorian välityksellä tulenkantajista vakiintunutta muotoa, jossa erilaiset myyttiset merkitykset yhdistyivät. Myytti ei alun alkaen ollut kirjallisuudentutkimuksen kehittämä, vaan se syntyi viimeistään 1930-luvulla nuorvoimalaisen tradition välityksellä. Lauri Viljasen rooli yhdistävänä tekijänä nuorvoimalaisuuden ja kansallisen kirjallisuushistorian välillä, samoin kuin tulenkantajien asema kansallisen hegemonian solmukohtana ylipäänsä, eivät silti yksinään selitä, miksi juuri myyttiset tekijät ovat erityisen korostuneesti jääneet vaikuttamaan tulenkantajien historiografiseen käsitteeseen. Koska lähtökohtana ei voi olla, että kirjallisuudentutkimus toimisi omien objektiivisuuskäsitystensä vastaisesti, on syytä olettaa, että myytillä on ollut oma erityinen objektiivinen perustansa tulenkantajien kirjallisuushistoriassa. Kyse ei siis ole ulkokirjallisten myyttien esiintymisestä kirjallisuudentutkimuksessa yleensä, vaan myyttisen kuvaston määräytymisestä osana tiettyä historiallista tilannetta ja yksittäistä tutkimuskohdetta.

Uudelle historiaorientoituneelle myyttitutkimukselle on ollut luonteenomaista sen kiinnittyminen osaksi muistitietohistoriaa. Keskeinen yhdistävä tekijä muistin ja myytin välillä on molempien sidoksisuus kerronnallisuuteen. Barthes esimerkiksi määrittelee myyttisen viestin ensisijaisesti *puheeksi*, joka on itsessään välttämätön ehto myytin synnylle, koska ”mikään laki ei kiellä puhumasta asioista”.⁸⁹⁴ Muisti puolestaan on sidoksissa kertomukseen ja kerronnallisuuteen. Muistitietoa tutkinut historioitsija Lynn Abrams on tuonut esiin, miten ihmisillä on taipumusta kertomuksellistaa jokapäiväinen elämänsä. Kyse ei ole ainoastaan kertomuksen sisällöstä, vaan tavastamme ilmaista asiamme kertomuksen muodossa. Kertomuksilla esitämme Abramsin mukaan kertomuksia itsestämme, samalla kun tapamme kertomuksellistaa ympäröivä todellisuus on sidoksissa kulttuuriin, jossa elämme.⁸⁹⁵ Kertomus jäsentää, muokkaa ja peittelee muistia, kun kertominen omalta osaltaan edellyttää kykyä muistaa ja muistella. Vaikka kertomusta ja muistia ei voi erottaa toisistaan, ne eivät koskaan täydellisesti sulaudu yhteen.⁸⁹⁶ Muistiin perustuva kertomus ei myöskään jäsenny samanlaisen eheän narratiivin muotoon

⁸⁹³ Ihmistieteissä postmodernismin myötä kasvaneet epäilyt absoluuttisia totuuksia kohtaan ovat viime vuosikymmeninä uudelleen problematisoineet käsityksen myytistä. Äärikonstruktivistisissa tulkinnoissa myytti ja historian tutkimus saatetaan nykyisin jopa samastaa toisiinsa. Cruz & Frijhoff 2009, 3–4, 15; Steinby 2010, 110–111.

⁸⁹⁴ Barthes 1994, 173. Vrt. Coupe 1997, 98.

⁸⁹⁵ Abrams 2010, 106–107.

⁸⁹⁶ Hyvärinen 2014, 31.

kuin myytti,⁸⁹⁷ vaan toimii paremminkin yhtenä myytin rakentamisen raaka-aineena.⁸⁹⁸

Muistitiedolla on ollut tulenkantajat-myytin kehittymiseen keskeinen ellei jopa välttämätön vaikutus. Jo Saarenheimo käytti 1960-luvulla lähdeaineistonaan runsaasti kirjailijoiden muistelmia ja itse tekemistään haastatteluista keräämiänsä tietoja. Varsinainen tulenkantajien muistitiedon keruu alkoi kuitenkin vasta seuraavalla vuosikymmenellä Ritva Haavikon johtaman ja Suomen Akatemian rahoittaman kirjailijoiden haastatteluprojektin yhteydessä.⁸⁹⁹ Vuosina 1971–1977 toteutettu projekti tuotti valtavan määrän äänitteitä ja litterointeja Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistoon sekä kaksi julkaisua, joista *Kirjailijat puhuvat: Tulenkantajat* -antologiaa (1976) voidaan hyvällä syyllä pitää tulenkantajat-myytin tärkeimpänä yksittäisenä rakentajana. Kai Häggman on antologiasta esittämässään suppeassa katsauksessa todennut, että kirjailijat antoivat siinä ”nuoruutensa päivistä kiinnostavan, mutta väistämättä ristiriitaisen kuvan. Joku pyrki tekemään tulenkantajista selvärajaisen ja ideologisesti kiinteän ryhmän. Toinen oli sitä mieltä, ettei mitään ryhmää oikeastaan ollutkaan.”⁹⁰⁰ Haastattelujen innostamina tietyt kirjailijat laativat myös omat muistelmansa, joista osa on julkaistu ja loput siirtyneet käsikirjoituksina arkistoihin. Muistelmat kasvattivat entisestään Häggmanin mainitsemaa ristiriitaista kuvaa. Muistitiedon moninaisuus antaa olettaa, että tulenkantajilta puuttuu myytin olemuksellinen perusmuoto. Tulenkantajien myyttisenä tunnuspiirteenä on myös pidetty sen käsitteen sisäisiä ristiriitaisuuksia.

Ristiriitaisuuksien painottuminen on seurausta siitä, että tulenkantajat-myyttiä on lähestytty yksinomaan muistitiedon kautta ja muut myytin tasot sivuutettu. Vaikka tulenkantajien ryhmäidentiteetti ja jopa kirjallisuushistoriallinen merkitys onkin saatettu muistitiedossa kyseenalaistaa, on se kuitenkin tapahtunut siitä perusolettamuksesta käsin, että historiallinen ilmiö nimeltä tulenkantajat on tietyssä, vieläpä suhteellisen selväpiirteisessä merkityksessään, todella ollut olemassa. Tässä

⁸⁹⁷ Hyvärinen 2014, 32. Muistitiedon kertomuksellisuudesta, ks. myös Pöysä 2011, 318–320.

⁸⁹⁸ Barthesin mukaan myyttinen puhe muodostuu raaka-aineesta, joka on valmiiksi työstetty sopivaksi viestintää silmällä pitäen. Kirjoitetun diskurssin – joka sisältää myös muistitiedon – lisäksi myyttisen puheen raaka-aineita voivat olla muun muassa lehtikirjoitukset, elokuvat, valokuvat tai mainonta. Barthes 1994, 174.

⁸⁹⁹ Haavikko oli jo vuonna 1968 järjestänyt Helsingin yliopistossa studia generalia -luentosarjan otsikolla ”Miten kirjani ovat syntyneet – virikkeet, ainekset, rakenteet”, jonka sisällön hän seuraavana vuonna toimitti samannimiseksi kirjaksi. Suomen Akatemia myönsi Helsingin yliopiston kotimaisen kirjallisuuden oppiaineelle määrärahan kirjailijoiden haastattelututkimusta koskevalle projektille vuosiksi 1971–1976. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura toimi projektin kuluessa haastatteluiden tallentajana ja jatkoi omalta osaltaan 1970-luvun lopulta eteenpäin haastatteluiden toteuttamista. Ks. Haavikko 1976c, 7–8; Haavikko 1987, 8, 38.

⁹⁰⁰ Häggman 2015, 233.

kontekstitason myytissä muistitieto laajentuu subjektiivisista muistoista *kollektiiviseksi muistiksi*, jossa myytin olemuksellisen perusmuodon ajatus on voimakkaasti läsnä. Kollektiivisessä muistissa myyttiset ainekset tiivistyvät kanonisoiduiksi, tiettyä ideologiaa palveleviksi historiakuviksi ja käsitteiksi, joiden merkitys on aina myös siinä, mitä vaihtoehtoisia käsityksiä historiasta ne sulkevat ulkopuolelleen.⁹⁰¹ Kansallinen kulttuurihegemonia oli luonut tulenkantajista oman myyttinsä jo ennen varsinaisen muistitiedon keräämistä. Tämä kansallinen myytti 1920-luvun kirjailijaryhmästä toimi neutraalina kontekstina 1960- ja 1970-lukujen kirjailijahaastattelussa ja ohjasi olemassaolollaan uuden muistitiedon sisältöjä.

Tässä luvussa käsittelen myyttistä tulenkantajuutta aikaisempaa tutkimusta laajempänä ilmiönä. Kun myytin merkitys ymmärretään passiivisen objektin sijaan aktiiviseksi käsitteenmuodostajaksi, viestiksi, joka pitää aina sisällään ideologisen motiivin, joudutaan samalla tekemisiin kulttuuripoliittisen vallankäytön kanssa. Luvun tarkoituksena ei näin ollen ole selvittää yksittäisten muistitietojen totuusarvoa,⁹⁰² vaan hahmottaa kansallisen hegemonian merkitys myytin rakentumisen taustalla ja pohtia ”pyhän myytin” merkitystä osana kirjallisuushistoriallista ajattelua. Keskeinen kysymykseni on, ymmärsivätkö tulenkantajia tutkineet kirjallisuushistorioitsijat muistitietoon sisältyneet myyttiset merkitykset kulttuuri-

⁹⁰¹ Kollektiivista muistia (englanniksi *collective memory*, tai vaihtoehtoisilta nimiltään *popular memory* tai *public memory*) on tutkimuksessa lähestytty useista eri näkökulmista. Jan Assmannille ja John Czaplickalle kollektiivinen muisti on yksi kulttuurisen muistin tasoista, jonka avulla eri yhteisöjen identiteettiin liittyvien piirteiden muodostuminen ja kehittyminen on pyritty osoittamaan. Keskeinen kysymys kulttuuriseen / kollektiiviseen muistiin liittyen on ollut, mitä kirjallisia, kuvallisia, suullisia tai aineellisia muistin rakennusosia on pidetty yhteisöjen identiteetin yhdenmukaistamisen kannalta muistamisen arvoisina ja mitkä osat tahallisesti tai tahattomasti ovat jääneet sen ulkopuolelle? Assmann & Czaplicka 1995, 128–129. Lynn Abrams on puolestaan muistuttanut, ettei kollektiivinen muisti tarkoita samaa kuin *historiallinen muisti*. Historiallinen muisti on Abramsin mukaan sidoksissa menneisyyteen, joka ei enää palaa, kun puolestaan kollektiivinen muisti on ankkuroitu (yhteiskunnalliseen) ryhmään, joka aktiivisesti säilyttää ja luo uusia merkityksiä menneisyydelle elossa olevien aikalaisten tietoisuuden kautta. Abrams on kirjoittanut kollektiivisen muistin kohdalla myös ns. ”virallisesta muistista”, jota esiintyy tyypillisesti varsinkin totalitaristisissa valtioissa. Abrams 2010, 100–101. Paul Ricœurin mukaan historiantutkimusta ja muistitietoa yhdistää menneisyyden kokemuksen ja tulevaisuuden odotushorisontin välinen dialektisuus. Muistitiedon Ricœur ymmärtää ”menneisyyden nykyisyydeksi”. Ricœurin mukaan on selvää, että jos historiantutkimus haluaa tarkastella muistitietoa kriittisesti suhteessa menneisyyden rakentamisen eri tapoihin, tulee sen kiinnittää huomiota ensisijaisesti kollektiiviseen muistiin. Ricœur 2006, 9–10.

⁹⁰² Muistitiedon välittämä totuusarvo on varsinkin historiantutkijoiden keskuudessa pitkään koettu kirjallisiin lähteisiin verrattuna vähäiseksi. Viimeisten vuosikymmenten kuluessa muistitiedon merkitystä on arvioitu uudelleen, eikä lähderyhmän keskeisenä arvona enää pidetä sen totuudenmukaisuutta, vaan esimerkiksi miten muistitieto heijastaa menneisyyden tapahtumia muisteluhetkellä. Ks. Teräs 2011, 184–186; Portelli 2006, 57. Muistin ja totuuden suhteesta, ks. myös Hodgkin & Radstone 2003, 2.

sen itseymmärryksen muodoksi, jonka soveltamisen he kokivat tästä syystä olevan objektiivisesti perusteltavissa. Vai hylkäsivätkö he tietoisesti tai tiedostamattaan historiallisen lähdekritiikin sekä teoskeskeisen kirjallisuustieteen vaatimukset, koska se oli ainoa mahdollisuus luoda tulenkantajille historiakuva, joka pystyi vastaamaan kansallisen kulttuurihegemonian tavoitteita. Tiivistettynä: syntyikö myyttinen tulenkantajuus tahattomasti kirjallisuushistoriallisen tutkimuksen sivutuotteena, vai oliko kyse kansallisesta myytinrakennuksesta, jossa tulenkantajilla ja kirjallisuushistorialla oli välineellinen arvo?

9.2 Muistelmien myytti

Mauriala palauttaa tulenkantajien myytin alkupisteen Lauri Viljasen *Nuorelle Voimalle* vuonna 1933 antamaan haastatteluun ”Kuvittelen tulevaa kirjallisuutta” sekä erinäisiin pilapiirroksiin ja pakinoihin, joissa tulenkantajia oli 1920-luvulla käsitelty.⁹⁰³ Edellisessä luvussa osoitin, että kyseinen Viljasen haastattelu sisältää tulenkantajien historiakuvaa koskevan kulttuuripoliittisen motiivin.⁹⁰⁴ Ideologinen tausta on myös tärkein vedenjakaja, joka erottaa maailmansotienvälisen kauden aikalaismyytin ja sotien jälkeen rakentuneen muistelmien myytin toisistaan. Myytin olemuksellisen perusmuodon yksi keskeisimmistä piirteistä on *vääristymä*, joka Barthesin mukaan liittyy myytin käsitteen ja merkityksen yhteen. Myytti pyrkii muodostamaan täydellisen analogian historian kanssa, mutta hyödyntää käytännössä vain epätäydellisiä kuvia ja rakentaa niiden pohjalta oman merkityksensä. Tämä ”motivoitunut merkitys” on luonteeltaan subjektiivinen, ideologisesti latautunut ja sillä on kiinteä suhde muistiin.⁹⁰⁵ Kuten aikalaiskäsitteen kohdalla huomattiin, 1920-luvulla tulenkantajien käsitteelle annettiin useita hajanaisia merkityksiä: Ilmari Jäämaan kansallishenkisiä tulkintoja, vasemmistolehtien pilkkakirjoituksia ja vuosikymmenen lopulla myös nuorvoimalaisten kirjailijoiden omakohtaisia määritelmiä, jotka huipentuivat ensimmäisen *Tulenkantajat*-lehden ohjelmakirjoituksiin. Vaikka merkitykset olivat kauttaaltaan yksipuolisia ja niiden välityksellä käytiin myös ideologisesti latautunutta kulttuuripoliittista keskustelua, ne eivät kuitenkaan edustaneet varsinaista myyttistä vääristymää. Tämä johtui siitä, ettei tulenkantajien käsite vielä 1920-luvulla ollut kehittynyt siihen muotoon, että se olisi ollut vas-

⁹⁰³ Mauriala 2005, 296. Mauriala ei esitä Viljasen haastattelua käsitellessään viitettä, mutta hänen kuvailunsa sen sisällöstä (mm. hurmioituneen kauden kuvailu) on vastaava vuoden 1933 *Nuoren Voiman* haastattelun kanssa.

⁹⁰⁴ Ks. luku 8.3 ”Lauri Viljanen ja objektiivisen pysähtymisen hetki”.

⁹⁰⁵ Barthes 1994, 184, 188.

taanottavainen myytin motivoituneille merkityksille. Motivaation synnytti vasta uusien tulenkantajien näkyvä esiintulo vuonna 1932, minkä seurausta myös Viljasen haastattelu osittain oli.

Sotienvälinen aikalaismyytti ei ole varsinainen osa myytin olemuksellista perusmuotoa myöskään siitä syystä, että se ei tiivisty kertomukseksi, vaan jättää merkityksensä avoimeksi. Historiatulkinnan sijaan kyseessä on historia *an sich*, joka sittemmin muuntautui niiksi epätäydellisiksi kuviksi, joita myyttinen kertomus on käyttänyt raaka-aineenaan. Myyttisen tulenkantajuuden perusta on 1920-luvulla, samoin kuin jokaisen myytin perusta on siinä ajassa ja ympäristössä, joita ne käsittelevät. Varsinainen tulenkantajat-myytti syntyi kuitenkin vasta 1930-luvun alussa, kuten Mauriala toteaa. Myytti perustui heti syntyessään muistitietoon, joka myös sisälsi varhaiset muodot kirjallisuushistoriallisen ja kansallisen myytin tasoista. Viljasen *Nuoren Voiman* haastattelu oli päälimmäisenä nuorvoimalaiseen ideologiaan perustunut myyttinen lausunto ja vasta toisekseen kirjallisuushistoriallinen tulkinta.

Kirjallisuushistoriallinen myytti ilmeni ensimmäistä kertaa näkyvästi *Suursiivouksessa*. Vaikka Paavolainen oli nuorvoimalaisen ideologian kannattajana huomattavasti Viljasta kontroversiaalimpi hahmo, kirjallisuushistoriallisen myytin painottuminen *Suursiivouksessa* kansallisen myytin sijaan ei silti johtunut yksin Paavolaisesta itsestään. On nimittäin muistettava, että Valan henkiin herättämä uusi *Tulenkantajat*-lehti alkoi ilmestyä vasta *Suursiivouksen* julkaisun jälkeen, minkä vuoksi Paavolaiselta puuttui nuorvoimalaisen myytin rakentamisen motiivi. Kirjallisuushistorian on ollut helppo perustella käsityksensä tulenkantajien hajoamisesta *Suursiivouksella*, koska kyseessä on historiallisesti niin epäselvä dokumentti, että sen pohjalta voi tehdä tulkintoja moneen eri suuntaan. Paavolaisen myöhempi positiivinen suhtautuminen 1930-luvun tulenkantajiin kuitenkin osoittaa, ettei *Suursiivouksen* tarkoituksena ainakaan ollut toimia nuorvoimalaisen tulenkantajuuden yksimielisenä puolustajana. Tämä ei kuitenkaan poista sitä, että pamfletti osallistui omalta osaltaan voimakkaasti tulenkantajien kirjallisuushistoriallisen myytin rakentamiseen. Paavolainen hyödyntää teoksessaan runsaasti aikalaismyyttistä aineistoa – kritiikkejä, pakinoita ja valokuvia – joiden kautta hän luo tulenkantajista oman myyttisen käsityksensä. Muistitiedolla ei motivoituneen merkityksen puuttumisesta johtuen ole *Suursiivouksessa* yhtä hallitsevaa asemaa kuin Viljasella ja Valalla, minkä johdosta teoksen asema osana muistelmien synnyttämää myytin tasoa muodostuu ristiriitaiseksi. *Suursiivous* on osa aikalaismyyttiä, koska sen merkitystä on sittemmin hyödynnetty laajalti muistelmien ja kirjallisuushistoriallisen myytin tausta-aineistona. Teoksen voidaan tosin myös nähdä sisältäneen omanlaisensa motivoituneen merkityksen, joka silti ei kiinnittynyt tulenkantajiin vaan Paavolaiseen itseensä. Paavolainen synnytti *Suursiivouksessa* itse itsestään kirjallisuushistoriallisen myytin, jonka kontekstiksi hän asetti sen osan

1920-luvun tulenkantajien aikalaismyytistä, jossa hän itse oli näytellyt keskeistä roolia. Nuorvoimalaiseen ideologiaan perustunut tulenkantajat-myytti liitti sittemmin paavolaismyytin itseensä, minkä seurauksena Paavolaisen asema on korostunut kaikkiin muihin kirjailijoihin nähden.

Muistitiedon tärkeä vaikutus 1930-luvulla tapahtuneessa tulenkantajien myyтин rakentamisessa osoittaa, että historiallisen tapahtuman ja muistitiedon väliin ei aina vaadita pitkää ajallista etäisyyttä. Aikaa tärkeämpi elementti on tiedon motiivi, joka yksin pystyy osoittamaan aikalaismyytin ja muistitiedon toisistaan poikkeavan luonteen.⁹⁰⁶ Silti 1930-luvun muistitieto ei vielä suoraan vaikuttanut tulenkantajien kirjallisuushistoriallisen kaanonin muodostumiseen, vaan merkitsi pikemminkin poleemisia sävyjä saanutta reagointia liittyen hajonneeseen nuorvoimalaiseen kirjailijapolveen. Varsinainen tulenkantajiin liittynyt kirjallisuushistoriallinen muistelutoiminta käynnistyi vasta toisen maailmansodan jälkeen.

WSOY oli 1930-luvun lopulta eteenpäin julkaissut suomalaisten kirjailijoiden elämäkertoista kokoelmasarjaa,⁹⁰⁷ jonka vuonna 1947 ilmestyneeseen editioon *Uuno Kailaasta Aila Meriluotoon* otettiin ensimmäistä kertaa mukaan 1920-luvulla debytoineet kirjailijat. Koska teoksessa esiin nostetut henkilöt olivat vielä valtaosin hengissä, saivat he mahdollisuuden kirjoittaa itse omat elämäkertansa. Näin myös tapahtui ”muutamia poikkeuksia lukuunottamatta”.⁹⁰⁸ Kustantajan mukaan kirjailijoiden omaelämäkertoilla oli suuri kirjallisuushistoriallinen arvo, vaikka kirjoitusten epävakaisuudelta ei voitukaan välttyä: ”eräät heistä ovat löytäneet itsestään kerrassaan innoittavan aiheen, toisille on taas itsestään kertominen ollut hyvinkin vaikeata”.⁹⁰⁹ Kokoelmaan oli valittu – Erkki Valaa lukuun ottamatta – kaikki keskeiset 1920-luvun alkupuolella aloittaneet nuorvoimalaiset kirjailijat.⁹¹⁰ Heillä oli nyt mahdollisuus sijoittaa itsensä haluamallaan tavalla osaksi kirjallisuushistoriaa ja esittää oma käsityksensä suhteestaan tulenkantajiin – tai vaihtoehtoisesti vaieta siitä. Maailmansotien välisen ajan muisteleminen oli tullut Hallalle, Kivimaalle, Paavolaiselle, Pekkaselle, Pimiälle, Vaaralle, Erkki Valalle ja

⁹⁰⁶ Kari Teräs on muistuttanut, miten muistelmien maailma on muuttunut entistä nopeatempoisemmaksi. Kun aikaisemmin muistelmia julkaisivat poliittisina testamentteinaan esimerkiksi valtiopäämiehet, nykyisin muistelmateoksia julkaistaan yhä nuoremalla iällä. Teräs 2011, 183.

⁹⁰⁷ Ensimmäinen kokoelmista, *Juhani Ahosta Saima Harmajaan*, ilmestyi 1938.

⁹⁰⁸ Esimerkiksi Lauri Viljasen omaelämäkerta on kirjoitettu kolmannessa persoonassa, mutta mahdotonta ei ole, että se tästä huolimatta olisi hänen itsensä kirjoittama. Päivi Lappalaisen ja Yrjö Hosiaisuusluoman Viljasta käsittelevien teosten bibliografisista tiedoista ei kuitenkaan löydy kyseisestä kirjoituksesta merkintöjä.

⁹⁰⁹ Kustantajan alkulause teokseen *Kailaasta Meriluotoon* (1947), V–VI.

⁹¹⁰ Uuno Kailas, Elina Vaara, Lauri Viljanen, Katri Vala, Arvi Kivimaa, Onni Halla, Yrjö Jylhä, P. Mustapää, Ilmari Pimiä, Olavi Paavolainen, Pentti Haanpää, Mika Waltari, Unto Seppänen, Toivo Pekkanen, Unto Karri.

Viljaselle vastaan jo edellisenä vuonna, kun he olivat osallistuneet Katri Valan muistojulkaisuun. 1940-luvun loppupuolen jälkeen kiinnostus tulenkantajia kohtaan hiipui ja todellinen kirjailijahaastatteluiden ja pitkien muistelmien aika sijoittui 1970-luvulle.

Tarkastelen seuraavaksi tulenkantajiksi yhdistettyjen kirjailijoiden keskeistä muistelman-aineistoa kahdesta näkökulmasta. Alkuun käyn kursorisesti läpi niitä merkityksiä, joita tulenkantajien käsitteelle muistelmassa annettiin. Käsitteessä tapahtuneet muutokset havainnollistavat omalta osaltaan tulenkantajat-myytin laajenemista nuorvoimalaisesta kontekstistaan yhä laajemmaksi kirjallisuushistorialliseksi konstruktioksi. Jaan muistelijat kolmeen ryhmään: kustannustoimittajiin, Olavi Paavolaisen lähipiirin runoilijoihin ja niin kutsuttuihin ulkojäseniin. Ryhmittelyn tarkoituksena on korostaa kirjailijoiden erilaisia taustoja, joilla oli oma merkittävä vaikutuksensa muistelutapahtumaan. Lopuksi esitän käsitykseni niistä motiiveista, jotka vaikuttivat muistelmien syntyyn ja muotoutumiseen.

Ymmärrän muistelman-aineiston laajasti omaelämäkertojen, kirjailijahaastatteluiden, muisto- ja juhla-julkaisujen sekä julkaisemattomien muistelmakäsikirjoitusten kokonaisuudeksi. Tarkastelun ulkopuolelle olen puolestaan rajannut sanoma- ja aikakauslehdissä julkaistut muistelmatyypiset artikkelit. Perusteeni rajaukselle on se, että kyseenomaisissa lehdissä kirjailijoiden muistitiedon käsittely on ollut vain osa julkaisua ja tämän vuoksi eri tavalla motivoitunutta kuin esimerkiksi omaelämäkerroissa tai laajoissa haastatteluprojekteissa.

Kustantajat

Martti Haavio on kuvannut, kuinka Jalmari Jänntti eräänä päivänä saapui hänen luokseen ja ehdotti, että tulisi toimittaa ”nuorten runoilijain antologia”. Näiden ”yksinkertaisten sanojen” vaikutuksesta koko tulenkantajat-sukupolvi marssi Haavion mukaan julkisuuteen.⁹¹¹ Haavio ei silti ajattele, että kyseinen sukupolvi olisi syntynyt *Nuoret runoilijat* -antologian (1924) myötä, sillä samassa yhteydessä hän jatkaa, että ”’Nuoria runoilijoita’ seurasivat niinsanoakseni tulenkantajat-vuoteni”. Tässä yhteydessä Haavio kutsuu tulenkantajia Olavi Paavolaisen ja Erkki Valan ympärille kerääntyneeksi ”eksaltoiduksi”⁹¹² ja vaikutuksia tavoitelleeksi kirjailijaryhmäksi”, joiden ”todellisuudelle vieraisiin” edesottamuksiin hän suhtautui kriittisesti.⁹¹³

⁹¹¹ Haavio 1947, 112–113.

⁹¹² Haavio viitanee *eksaltaatiolla* kristilliseen termiin, joka merkitsee uskonnollista hurmostilaa ja transsia.

⁹¹³ Haavio 1947, 113.

Myös Erkki Valan 1940-luvun muistelmissa toistuu kustannusyhtiön merkitys. Valan mukaan Ilmari Jäämaa oli *Nuoren Voiman* palstoilla ”noitunut esiin kokonaisen uuden kirjailijapolven”, jonka tuotteita vuodesta 1924 eteenpäin alettiin julkaista. Yksi osa tämän uuden sukupolven esiinmarssia oli *Tulenkantajat*-albumi.⁹¹⁴ Myöhemmin ”Tulenkantajan muistelmissa” Vala taiteilee edelleen kustantajan ja kirjailijan näkökulmien välillä. Toisinaan tietyt kirjailijat antavat ”sävyä tulenkantajien nimelle” ja ”toimivat tulenkantajain piirin tiennäyttäjinä”, jolloin kyse on tyyliseikoista. Toisaalta Vala erittelee tulenkantaja-ryhmiä paikkakuntien mukaan ja luo tyyllilajien rinnalle eräänlaista verkostonäkökulmaa.⁹¹⁵ Valan 1930-lukua koskeva painotus on, kuten todettua, kaikkiin muihin muistelmiin nähden poikkeuksellinen, mutta käsityksensä 1920-luvusta hänkin rakentaa nuorvoimalaisen myytin varaan. Valan käsityksessä tulenkantajat toimii kattokäsitteenä *koko* 1920-luvun kirjalliselle kulttuurille ja on tältä osin hyvin yhtenevä kansallisen kirjallisuushistorian kanssa.

Olavi Paavolaisen lähipiirin runoilijat

Olavi Paavolainen kuuluu lähes poikkeuksetta jokaiseen tulenkantajista esitettyyn muistoon ja useimpia niistä hänen henkilönsä myös hallitsee. Ei liene liioittelua sanoa, että Paavolaisesta on muodostunut tulenkantajat-myytin indikaattori, jonka persoonassa varsinkin 1920-luvun ajan hengen on nähty tiivistyvän. Onni Hallan mukaan Paavolaisen asema tulenkantajien ”sieluna ja elämänlietsojana” perustuu alkujaan Ilmari Pimiän kertomuksiin. Paavolaisella ja Pimiällä oli elämänpituinen suhde. Molemmat olivat kotoisin Karjalan Kivennavalta ja lisäksi sukua toisilleen.⁹¹⁶ Pimiä kuului myös niihin harvoihin henkilöihin, joihin Paavolainen oli säännöllisesti yhteydessä aina elämänsä loppuun saakka.⁹¹⁷ Paavolaisen kuoltua kutsuttiin juuri Pimiä Yleisradion haastatteluun luonnehtimaan ”nykyajan etsijän” jälkimainetta. Haastattelussa Pimiä esitti myös ensimmäistä kertaa Kivennapakuvauksensa, joka sittemmin siirtyi erottamattomaksi osaksi tulenkantajien historian myyttistä kuvastoa:

Tulenkantajuus oli mielestäni sen aikaisen nuorison suurta havahtumista. Rohkeasti repäisevä käänne tuntui tapahtuneen. Avattiin ikkunat Eurooppaan. Näköpiiri alkoi avartua. Uusi optimismi, uusi

⁹¹⁴ Vala 1946, 279.

⁹¹⁵ ”Tulenkantajan muistelmia”, s. 30–44. SKS KiA ErVA, Käsikirjoitusaineisto, Kansio 7.

⁹¹⁶ Pimiän ja Paavolaisen suhteesta, ks. tarkemmin mm. Pimiä 1976, passim.

⁹¹⁷ Pimiä esimerkiksi kuului niihin henkilöihin, jotka kävivät tapaamassa Paavolaista tämän viettäessä viimeisiä päiviään Kivelän sairaalassa kesällä 1964. Ks. Rajala 2014, 582.

elämäntunne virisi. Eiköhän se sitten lyhyesti sanottuna ollut hengen hekkua. [...] Nuoren Voiman Liiton Viipurissa 1925 vietettyjen talvijuhlien jälkeen matkusti meitä muutamia nuoria runoilijoita Kivennavalle, Olavi Paavolaisen kotiin, kauniiseen Vienolaan. [...] Kolme yötä ja kolme päivää vietimme näin tässä ympäristössä lukien uusia runojamme.⁹¹⁸

Romanttinen tarina Vienolan eksoottisesta kokoontumisesta siirtyi sittemmin lähes sanatarkasti Saarenheimon *Tulenkantajat*-tutkimukseen, kirjailijahaastatteluihin ja Pimiän omaan muistelmateokseen *Jäivät seudut rakkahimmat*.⁹¹⁹ Samassa muodossaan kertomukseen törmää myös edelleen useimmissa tulenkantajia sivuavissa tutkimuksissa.⁹²⁰ Myyttiset piirteet ovat Pimiän muistelmassa korostetusti esillä, ja juuri tämän vuoksi ne ovat soveltuneet hyvin osaksi tulenkantajien kirjallisuushistoriallisen myytin olemuksellista perusmuotoa.

Onni Hallan historiallisiin tosiasioihin vedonneet näkemykset eivät puolestaan edustaneet samanlaista myyttistä vääristymää, eivätkä näin asettuneet tukemaan käsitystä 1920-luvun tulenkantajaryhmästä. Vuoden 1947 pienoiselämäkerrassaan Halla mainitsee *Nuoren Voiman* ympärille kerääntyneen kirjallisen piirin, joka 1910- ja 1920-lukujen taitteessa alkoi kiinnittää hänen huomiotaan. Halla ystävyystyi Elina Vaaran, Katri Valan, Lauri Viljasen ja Uuno Kailaan kaltaisten nuorten kirjailijoiden kanssa, jotka samalla ryhtyivät hänen ”kirjallisiksi neuvonantajikseen”. Halla ei mainitse kirjoituksessaan kertaakaan tulenkantajia, vaan käyttää ainoastaan ”kirjallisen piirin” nimeä.⁹²¹ Eero Saarenheimon haastattelussa vuonna 1972 Halla viittaa aluksi tulenkantajiin ainoastaan kertoessaan *Tulenkantajat*-albumista ja ensimmäisestä *Tulenkantajat*-lehdestä. Ryhmänimi tulee käsittelyyn vasta, kun Saarenheimo tiedustelee, millä tavoin kontaktit ”tulenkantajien ryhmän” sisällä saivat alkunsa.⁹²² Halla toistaa jo aikaisemmin esittämänsä muiston nuorvoimalaisista kirjeenvaihtopiireistä, jota henkilökohtaiset tapaamiset seurasivat. Saarenheimon johdattelemana Halla käyttää haastattelun loppupuolen tulenkantajista ryhmänimeä.

Eroavaisuuksistaan huolimatta Hallaa ja Pimiää yhdistää näkemys siitä, että tulenkantajien synty oli lopputulos eri runoilijaverkostojen kohtaamisesta. Myös Yrjö

⁹¹⁸ ”Hän etsi aikaansa. Olavi Paavolainen.” Yleisradion ohjelma 10.12.1964. YLEa. http://yle.fi/elavaarkisto/artikkelit/olavi_paavolainen_11287.html#media=11296 [viitattu 24.10.2014]. Pimiän lisäksi ohjelmassa haastateltavina olivat Emma Väänänen, Eeva West, Alpo Routasuo, Lauri Viljanen, Kai Laitinen ja Jouko Tyyri.

⁹¹⁹ Saarenheimo 1966, 154; Pimiä 1976, 157–159; Pimiä 1980, 104–106.

⁹²⁰ Ks. Hosiaislouma 2000, 85; Rajala 2014, 62; Riikonen 2014, 58.

⁹²¹ Halla 1947, 92–95.

⁹²² Onni Hallan haastattelu 13.12.1972. Haastattelijana Eero Saarenheimo. Litterointi, s. 50. SKS KiA OnHA, Käsikirjoitusaineisto, Kotelo 2 (20351–20356).

Jylhä on jakanut omissa muistelmissaan tämän ajatuksen. Jylhä kertoo muuttaneensa syksyllä 1924 Turusta Helsinkiin, jonne tuohon aikaan kerääntyi ”joukko 20-luvun kirjailijoita, useat vielä suurelle yleisölle tuntemattomia”. Tämän piirin Jylhä kuvailee vaikuttaneen voimakkaasti runoilijankutsukumukseensa. Hallan tapaan myöskään Jylhä ei viittaa tulenkantajilla kertaakaan ryhmään, vaan mainitsee nimen ainoastaan ensimmäisen *Tulenkantajat*-lehden yhteydessä.⁹²³

Elina Vaaran tapa lähestyä tulenkantajia on Hallan tavoin kriittinen kaikenlaiselle suoralle mytologisoinnille. Yhdistävänä tekijänä Pimiään ja Jylhään on puolestaan voimakas omaelämäkerrallisuus, joka myöskään Vaaralla ei sisällä pohdintaa tulenkantajista kirjallisuushistoriallisena tyyliuuntana. Paavolaisen lähipiiristä tulenkantajia lähestyi kirjallisuudentutkimuksen näkökulmasta ainoastaan Viljanen. Koska Viljasen merkitys tulenkantajat-myytin rakentajana sijoittuu ennen kaikkea kirjallisuushistoriallisen myytiin piiriin, tyydyn tässä kohtaa ainoastaan toteamaan, ettei häneltä ole säilynyt juuri lainkaan varsinaista muistelmaineistoa.⁹²⁴

Kuten aiemmin olen tuonut esiin, Paavolainen itse ei elämänsä jälkipuolella enää aktiivisesti osallistunut tulenkantajista ja omasta merkityksestään käytyyn keskusteluun. Harvoissa muistelmissaan Paavolainen näyttäisi kuitenkin peräti tietoisesti välttelevän tulenkantajat-nimen käyttöä. *Tulipatsaassa* esiintyvät nimitykset ”nuoren runoilijapolven kollektiivisen ryhmittymisen ja esiintymisen läpimurtovuosi”, ”romantikot”, ”meidän ryhmä”, ”nuoret runoilijat”, ”runoilijat”, ”sisärengas”, ”Nuoren Voiman Lyyrikot”, ”nuori polvi” ja ”kirjallinen ikäpolvi”. Tulenkantajat esiintyy ainoastaan *Tulenkantajat*-albumin nimenä.⁹²⁵ *Kailaasta Meriluotoon* -omaelämäkerrassa toistuvat ”nuorten runoilijoiden piiri” ja ”sisärengas”,⁹²⁶ joiden lisäksi Paavolainen käyttää Jylhästä, Pimiästä ja itsestään ryhmänimeä ”toverikolmikko”. Tulenkantajat viittaa jälleen pääasiassa albumiin ja

⁹²³ Jylhä 1947, 103. Suora sitaatti Jylhän muistelmasta kuuluu: ”Kuuluin Tulenkantajat-lehden perustajiin ja elin läheisesti mukana sen ensimmäisessä vaiheessa 1928–31.” Koska ensimmäinen *Tulenkantajat*-lehti lakkasi ilmestymästä jo 1930, Jylhän maininnassa lienee kyse ajatus- tai painovirheestä.

⁹²⁴ Ks. luku 8.3 ”Lauri Viljanen ja objektiivisen pysähtymisen hetki”. Poikkeuksena voidaan mainita yksittäiset kirjailijahaastattelut, joissa Viljanen muistelee esitettyjen kysymysten kautta omaa henkilöhistoriaansa. Ks. esim. Professori Lauri Viljasen ja Kaima Viljasen haastattelu 3.9.1971. SKS KiA PeTA, Kirjallisuusarkiston äänitekokoelma 2008(:48); Lauri Viljasen luovuushaastattelu [”Lauri Viljanen kriitikkona”] 1977–1978. SKS KiA HeYoA, Kirjallisuusarkiston äänitekokoelma 1985(:7).

⁹²⁵ Paavolainen 1946, 140–158.

⁹²⁶ On epäselvää, käytettiinkö nimiä ”sisä- ja ulkorengas” jo 1920-luvulla. Toisen maailmansodan jälkeen nimiä käyttivät Paavolaisen lisäksi ainakin Erkki Vala ja Toini Havu. Vala 1976, 210.

lehteen, mutta Paavolainen myös toteaa ”tilittäneensä” *Suursiivouksessa* nimenomaan ”nuoruutensa tulenkantajavuosia”.⁹²⁷

Ulkojäsenet

Tulenkantajien aikaa ovat muistelleet myös kirjailijat, jotka eivät ole mieltäneet kuuluneensa varsinaiseen tulenkantajien ryhmään, mutta jotka silti olivat 1920-luvulla yhteydessä edellä esiteltyihin kustantajiin ja Paavolaisen sisäpiirin jäseniin. Heitä olivat muun muassa Toivo Pekkanen, Arvi Kivimaa ja Mika Waltari. Heistä voitaneen käyttää yhteisnimitystä ulkojäsenet.⁹²⁸

Pekkanen vietti suurimman osan nuoruudestaan Kotkassa. Hänen asemansa pääkaupunkiseudulla vaikuttaneen uuden kirjailijasukupolven silmissä perustui, Matti Mäkelän mukaan, ”merkkituotteena” toimimiseen. Mäkelän tulkinnassa Pekkanen ”brändättiin” eksoottiseksi uuden polven työläiskirjailijaksi ja ”nokisen eksotiikan” edustajaksi.⁹²⁹ Ulkopuolisesta asemastaan johtuen Pekkaselta puuttui omakohtainen kokemus aikakauden boheemielämästä. Tämä on varmasti yksi tärkeimmistä syistä siihen, että Pekkanen sivuuttaa omaelämäkerrassaan 1920-luvun kirjalliset piirit nopeasti, eikä toisaalta niitä kuvatessaan käytä kertaakaan tulenkantajien nimeä: ”Sitten tulin kosketuksiin harrastuspiirin luultavasti lahjakkaimman ja aktiivisimman ryhmän kanssa, jonka keskushahmona oli Olavi Paavolainen. Kosketus olikin sikäli hedelmällinen, että kirjailijanura alkoi nyt todellakin selvitä minulle kutsumukseksi”.⁹³⁰

Mika Waltarin suhde tulenkantajiin on samoin säilynyt kompleksisena. *Suuren illusionin* (1928) ja Paavolaisen kanssa yhteistyössä syntyneen *Valtateiden* (1927) kautta Waltaria on pidetty yhtenä tärkeimmistä tulenkantajista. Samalla on kuitenkin muistutettu, että vuonna 1908 syntynyt Waltari kuului muita tulenkantajia nuorempaan ikäpolveen kuten myös, ettei Waltari itse katsonut kuuluneensa ryhmään. Vuoden 1947 omaelämäkerrassaan Waltari kuvaa, kuinka hän seurasi *Nuoren Voiman* välityksellä ”nuorten runoilijoiden” esiinmarssia 1920-luvun alussa. Vuoden 1926 *Nuoren Voiman* Liiton talvipäivillä hän pääsi kosketuksiin muun muassa Lauri Viljasen ja Elina Vaaran kanssa, minkä jälkeen hänet hyväksyttiin ”nuorten runoilijain piiriin”. Tulenkantajien käsitettä Waltari ei tässä yhteydessä

⁹²⁷ Paavolainen 1947, 128–131.

⁹²⁸ Myös Saarenheimolla esiintyy nimitys ulkojäsenet. Ritva Haavikko käyttää nimiä sisä- ja ulkorengas, Mäkinen sen sijaan kirjoittaa yleisemmin väljästä ja vaikeasti määriteltävästä ryhmästä, jotka olivat ”vaihtelevalla intensiteetillä yhteydessä toisiinsa”. Saarenheimo 1966, 12; Haavikko 1976a, 13; Mäkinen 1989, 18.

⁹²⁹ Mäkelä 2002, 71–73. Myös Pentti Haanpään naturalismiin suhtauduttiin ennen *Kenttää ja kasarmia* (1928) samalla tavoin. Ks. Mäkinen 1989, 127.

⁹³⁰ Pekkanen 1947, 194.

mainitse.⁹³¹ *Kirjailijan muistelmissa* (1980) Waltari ajoittaa ”nuorten runoilijoiden ajan” vuosiin 1924–1926. Hän kertoo itsekin kuuluneensa tähän piiriin, mutta olleensa ensimmäisen *Tulenkantajat*-lehden perustamisen aikoihin jo vieraantunut ”tästä tulenkantajiksi nimittäytyneitten kirjailijain ja runoilijain joukosta”.⁹³²

Arvi Kivimaa kertoo oman kirjailijaverkostonsa saaneen alkunsa lapsuudenystävä Uuno Kailaasta. Lauri Viljasen kohtaaminen Turun yliopistossa 1922 enteili puolestaan ”eräänlaista yhteistä suuntaa”, jonka jälkeen Helsingissä ”tulenkantajattematiikan ympärille ryhmittyi muitakin kuin kirjailijanalkuja”.⁹³³ Kirjallisuudentutkijoiden tapaan Kivimaan ajatukset hakevat paikkaansa ryhmänimen ja kirjallisen tyyliuunnan välillä. Tulenkantajat on Kivimaaalle toisaalta ystävyys-suhteisiin perustunut kirjallinen liike, jonka piirissä syntyi useita ryhmiä ja tyylejä. Toisaalta liike koostui yksilöistä, joiden kehitystä ei voi palauttaa pelkkiin ulkoa tulleisiin vaikutteisiin. Samalla kun Kivimaa tunnustaa tulenkantajien kirjallisuushistoriallisen merkityksen, hän selvästi ajattelee, että ilmiön kollektiivinen luonne tekee vääryyttä yksittäisten kirjailijoiden merkitykselle. Tämän vuoksi hän myös toivoo, että ”vastainen tutkimus, mikäli se jaksaa meidän puuhiemme parissa askarrella, koettaa nähdä jokaisen meistä yksilönä ja pyrkii ennen kaikkea tutkimaan sitä, mitä me kirjailijoina olemme tehneet”.⁹³⁴

Kirjallisuushistoriallisten tulkintojen sulautumisella osaksi tulenkantajia koskevaa muistitietoa on läheinen yhteys niin kutsuttuun passiiviseen muistitapahtumaan. Passiivisen muistin toiminnasta ei ole tutkijoiden keskuudessa olemassa tarkkaa käsitystä, mutta tavallisimmin se ymmärretään joskus opituksi asiaksi, joka sittemmin ei ole unohtunut. Vaikka kyseessä on myös vastakohta aktiiviselle muistille – eli tietyllä hetkellä koetulle muistamisen tapahtumalle – muistamisen metafyyssisen luonteen ymmärtäminen edellyttää kuitenkin aina sekä aktiivisen että passiivisen muistin huomioimista.⁹³⁵ Historiantutkimuksen harjoittaman kriittisen muistitietotutkimuksen voidaan kuitenkin nähdä käsittelevän pääasiassa aktiiviseen muistiin liittyviä kysymyksiä.⁹³⁶

⁹³¹ Waltari 1947, 146.

⁹³² Waltari 1980, 155–157, 167.

⁹³³ Kivimaa 1976, 54. Vrt. Kivimaa 1947, 87–88. ”Muilla kuin kirjailijanalulla” Kivimaa viittaa säveltäjä Sulho Rannan ja taidemaalari Väinö Kunnaksen kaltaisiin, kirjailijoihin tiivistä yhteyttä pitäneisiin taiteilijoihin.

⁹³⁴ Kivimaa 1976, 61.

⁹³⁵ Aho 2014, 211.

⁹³⁶ Lynn Abrams on todennut, että muistitietotutkija (*oral historian*) ei ole psykoanalyttikko, joka pyrkisi tutkimaan esimerkiksi muistin tiellä olevia esteitä tai miksi henkilö on tukahduttanut tietyt muistot. Tutkijan (Abrams kirjoittaa haastattelijasta) ensisijaisena teh-

Kirjallisuushistoriallinen konstruktio tulenkantajista esiintyy muistitapahtumissa problematisoimattomana mielikuvana. Kaikki ne kirjailijat, jotka omaehtoisesti ja varauksetta käyttivät muistelmissaan tulenkantajien käsitettä, sijoittuvat tässä mielessä passiivisen muistin alueelle. On kuitenkin tärkeää painottaa, että kyse oli ensisijaisesti *käsitteen* soveltamisesta, ei näkemyksistä tulenkantajien tapahtumahistoriasta tai historiakuvasta yleensä. Käsitteeseen kiteytyneessä passiivisessa muistissa ei olekaan kyse muistitiedosta sanan totutussa merkityksessä, vaan rakenteesta, johon muistot kiinnittyvät ja kiteytyvät. Esimerkiksi Kivimaa saattoi hyvin kyseenalaistaa kirjallisuushistorialliset tulkinnat,⁹³⁷ mutta käyttää tulenkantajien käsitettä neutraalina osana kritiikkiään. Kivimaa ei problematisoi käsitteen alkuperää, mutta ei myöskään muiden muistelijoiden tapaan anna sille vaihtoehtoisia – nuorten runoilijoiden, nuorvoimalaisten ja hurmioituneiden – kaltaisia nimityksiä. Waltarin tekemä selvä jako nuorten runoilijoiden ja tulenkantajien välille, puhumattakaan Paavolaisen eri nimitysten kirjosta, puolestaan osoittaa, etteivät he halunneet käyttää tulenkantajia koko 1920-luvun kirjallista elämää koskevana yleiskäsitteenä. Toisaalta Paavolaisen maininnat ”nuoruuden tulenkantajavuosista” on merkki siitä, että myös hän taipui paikoitellen käyttämään käsitettä passiivisesti hyväkseen historiallisena jäsentäjänä.

Tulenkantajien käsitteen passiivisen käytön yleistymisellä muistelmissa on suora yhteys uusiin kirjallisuushistoriallisiin julkaisuihin. *Kailaasta Meriluotoon* edustaa tässä kehityksessä eräänlaista välivaihetta. 1930-luvun varhainen muistitieto yhdessä hiljalleen muotoutuneen tulenkantajien kirjallisuushistoriallisen kaanonin kanssa näkyivät jo omaelämäkertojen narratiiveissa, mutta eivät olleet vielä kiteytyneet neutraaliksi tulenkantajien käsitteeksi, jota passiivinen muisti olisi voinut hyödyntää. Esimerkiksi Kivimaa ja Pimiä, jotka sittemmin viljelivät runsaasti tulenkantajien käsitettä eri yhteyksissä, eivät elämäkerroissaan viittaa siihen kertaakaan. Kivimaan kohdalla kirjallisuushistorian myöhempi vaikutus on nähtävissä erityisen selvästi, sillä *Kirjailijat puhuvat* -haastattelussaan hän määrittelee oman yhteytensä tulenkantajiin suoraan Saarenheimon kautta. Kivimaa pitää totuudenmukaisena Saarenheimon näkemystä tulenkantajien kahdesta kerrostumasta ja kertoo itse kuuluneensa ulkorenkaaseen.⁹³⁸

tävänä on sen sijaan pohtia syitä siihen, miksi tietyt muistot palautuvat ihmisen mieleen. Abrams 2010, 105.

⁹³⁷ Kivimaa toteaa, että ”kirjallisuushistoriaakin kirjoittavat yksilöt, jotka tietysti kirjoittavat niin kuin he ajattelevat”. Hän katsoo ensimmäisen *Tulenkantajat*-lehden ”kirjavuuden ja pintapuolisuuden” vaikuttaneen keskeisesti tulenkantajien arvosteluun ja toivoo, että vastainen tutkimus koettaisi nähdä kirjailijat yksilöinä. Kivimaa 1976, 61.

⁹³⁸ Kivimaa 1976, 54.

Pimiän muistelmissa tapahtunut muutos puolestaan osoittaa, että passiivisen muistin syntyyn liittyy usein suoraa tai välillistä johdattelua.⁹³⁹ Kun Pimiä ensin omaelämäkerrassaan vaikenee tulenkantajista kokonaan, Paavolaisen kuolemaa seuranneessa haastattelussa hän jo määrittelee tulenkantajuuden ”nuorison havahdumiseksi”. Tämä tapahtuu kuitenkin vasta sen jälkeen, kun haastattelija erikseen on nostanut tulenkantajat esiin. Paavolaisen kuolinvuoteen 1964 tultaessa tulenkantajia oli ehditty käsitellä kirjallisuushistoriallisena ilmiönä jo lukuisissa artikkeleissa ja yleisesityksissä.⁹⁴⁰ Se 1920-luvussa ja nuorvoimallaisuudessa pidättyvä kaanon, jonka Saarenheimo kahta vuotta myöhemmin tutkimuksessaan vahvisti, oli täten jo keskeisimmiltä osin ääneen lausuttuna olemassa. Pimiän määritelmä tulenkantajuudesta ei tästä johtuen ole yksiselitteinen osoitus passiivisesta muistitapahtumasta, vaan ennemminkin kirjallisuushistoriallisen tulenkantajamyytin siirtymisestä osaksi haastattelua. Haastattelutilanteessa vuorovaikutuksen lähtökohtana on, kuten Taina Ukkonen on esittänyt, ensisijaisesti muistelijan menneisyys ja kokemusmaailma. Haastattelijan esiymmärrys muodostuu lähinnä historiantutkimuksen näkökulmista, muistelijan esiymmärrys puolestaan omista kokemuksista ja yhteisöllisistä historiatulkinnoina sekä osittain myös tutkimuskirjallisuudesta. Haastattelijan tavoitteena on saada esiin muistelijan kokemukset ja tulkinnat tietystä aiheesta ja suhteuttaa ne omaan esiymmärrykseen.⁹⁴¹ Pimiän koh-

⁹³⁹ Valmiiksi standardoitujen kyselyhaastattelujen, jollaisia varsinkin 1970-luvun tulenkantajia koskeneet kirjailijahaastattelut pääasiassa olivat, tarkoituksena on poistaa kysymyksiä koskeva neuvottelujen tarve haastattelijan ja haastateltavan väliltä. Tämä voi kuitenkin johtaa vaikeasti jäsenettäviin kysymyksiin ja niistä seuraaviin epäselviin vastauksiin, jolloin haastateltavan on esitettävä tarkentavia lisäkysymyksiä. Tarkentava kysymys on aina ongelmallinen, koska se sisältää päättelyä todennäköisistä vaihtoehdoista ja rajoittaa haastateltavan tulkinnanvaraa. Ks. Leinonen, Otankorpi-Lehtoranta & Heiskanen 2017, 94–96.

⁹⁴⁰ Tärkeimpinä edellisissä luvuissa käsitellyt Kupiainen 1948; Palmgren 1948b; Koskimies 1949; Viljanen 1958. Ks. myös Niinistö 1956; Viljanen 1959; Laitinen 1961; Laurila 1963.

⁹⁴¹ Ukkonen 2006, 183. Ukkonen käyttää kirjoituksessaan haastattelijan sijasta tutkijatermiä, mutta katson niiden viittaavan samaan asiaan. Samoin ”historiantutkimuksen näkökulmat” on uskoakseni mahdollista samastaa ”kirjallisuushistorian näkökulmiin”. Vrt. Katri Kivilaakson ja Suvi Ratisen käsitys haastatteluista ”monimutkaisina vallankäyttö- ja vuorovaikutustilanteina”. Kivilaakso & Ratinen 2010, 170. Haastattelijan ja haastateltavan esiymmärryksien kohtaaminen on luonteeltaan samansisältöinen kuin Eva M. McMahanin käsitys haastattelutilanteen hermeneutiikasta. McMahanin mukaan haastattelijan ja haastateltavan näkemykset ovat toisistaan riippuvaisia neljällä eri tasolla: 1) Haastattelijan ja haastateltavan suhde, 2) Haastattelijan suhde käsiteltävänä olevaan historialliseen tapahtumaan, 3) Haastateltavan suhde käsiteltävänä olevaan historialliseen tapahtumaan ja 4) Haastattelijan ja haastateltavan keskinäinen ja toisistaan riippuvainen suhde käsiteltävänä olevaan historialliseen tapahtumaan. Hans Georg Gadamerin mukaan hermeneuttinen keskustelu vaatii onnistuakseen sitä, että osapuolien tulee antaa vapaasti ohjata itseään siihen suuntaan, mihin keskustelun aihe heitä johdattaa. Toisen osapuolen näkemyksiä ei tule väittelytilanteen kaltaisesti kiistää, vaan niiden sisältöä on syytä jatkuvasti arvioida huolella. McMahan 2008, 96.

dalla tilanne näyttäytyy kuitenkin lähinnä päinvastaisena: siinä haastattelija esittää kysymyksen oman esiyttäytensä mukaisesti ja johdattelee haastateltavan alueelle, jonne hänen itsenäiset kokemuksensa ja tulkintansa eivät välttämättä olisi johtaneet. Se, että Pimiä ei pyri millään lailla kyseenalaistamaan tulenkantajien käsitteen käyttöä, vaan paremminkin tukee lausunnoillaan sen neutraaliutta, osoittaa tosin hänen jakaneen vähintään pääpiirteissään haastattelijan näkemykset.

Kaikkien kohdalla tilanne ei kuitenkaan ollut yhtä selväpiirteinen. Varsinkin Erkki Valan 1970-luvun kirjailijahaastatteluiden ambivalentit käsitykset tulenkantajista olivat jokseenkin suoraviivaisen johdattelun seurausta. Kun Vala kertoo tulenkantajien olleen ”hyvin erilaisista aineksista koostunut kirjallisuuden harrastajien joukko”, haastattelija huomauttaa, että ”oli kai sentään olemassa jonkinlainen kantajoukko?” Vala myöntää kantajoukon olemassaolon, mutta lisää heti perään, että ryhmä oli niin epäyhtenäinen, ettei se kyennyt minkäänlaiseen organisoituun toimintaan.⁹⁴² Ei ole epäilystä, etteikö tulenkantajien käsite olisi kuulunut myös osaksi Erkki Valan esiyttäytystä – sen todistaa jo hänen ”Tulenkantajan muistelmiensa” nimi. Kantajoukkoa koskeneiden johdattelevien kysymysten tarkoituksena olikin mitä ilmeisimmin tulenkantajien primaarin merkityksen rajaaminen suppeaksi kirjailijaryhmäksi, johon ensimmäinen *Tulenkantajat*-lehti ja 1930-luvun tulenkantajat eivät laajasta yhteiskunnallisesta luonteestaan johtuen olleet yhteensovitettavissa.

Kaikista ilmeisin johdattelevan esiyttäytksen muoto on ollut tulenkantajien käsitteen käyttö eri tutkimusten otsikkoina. Kun Saarenheimo ja Suomen Akatemian haastatteluprojektin tutkijat ovat jo valmiiksi lähestyneet kirjailijoita ”tulenkantajina” tarkoituksenaan haastatella heitä ”tulenkantajat”-nimisiin tutkimuksiin, on kyse tämän jälkeen ollut enää siitä, mitä merkityksiä käsitteelle tulnaisiin antamaan, ei käsitteen käytön oikeutuksesta itsessään. Oletettavasti juuri tästä johtuen Pimiäkään ei mainitse tulenkantajia *Kirjailijat puhuvat* -haastattelussaan kuin kerran;⁹⁴³ jo antologian nimi antaa ymmärtää, että hän lähestyy muistelmiensa henkilöitä ja tapahtumia juuri kyseisen käsitteen kautta. Sen sijaan *Jäivät seudut rakkahimmat* -muistelmissa 1920-luvun kirjailijaelämä edustaa vain yhtä – tosin selkeästi merkittävintä – vaihetta Pimiän elämässä, minkä vuoksi hän tarvitsee tulenkantajien käsitettä sen aikaisten tapahtumien kontekstiksi. Muistelmissa tulenkantajat näyttäytyy aikaisemmista haastatteluista poiketen kulttuurisena tosiasiana, jonka merkityksen Pimiä problematisoinnin sijaan yksinomaan toteaa.⁹⁴⁴ Teoksessaan Pimiä on näin siirtynyt haastattelijoiden johdattelevista passiivisen muistin tilaan, henkilökohtaisen esiyttäytensä alu-

⁹⁴² Vala 1976, 210.

⁹⁴³ Pimiä 1976, 160.

⁹⁴⁴ Pimiä 1980, 103–108.

eelle, jossa kirjallisuushistoriasta omaksutut käsitykset yhdistyivät hänen omiin kokemuksiinsa ja muodostivat yhdessä eheän käsitteen.

Elina Vaaran kohdalla tulenkantajien historian käsittely sai aikaan monenkirjavia velvollisuuden, katkeruuden ja suuttumuksen tunteita, jotka omalta osaltaan johtivat lopulta hänen muistelmiensa epäonnistumiseen.⁹⁴⁵ Kirjailijahaastatteluisaan Vaara keskittyi pääasiassa runojensa syntyyn liittyviin kysymyksiin,⁹⁴⁶ mutta koki myöhemmin 1920-luvun kirjallisen elämän ja ystävyysuhteensa aiheeksi, josta hänen nimenomaan odotettiin kirjoittavan:

Tiedän, että minulta kuitenkin odotetaan etupäässä tietoja tulenkantajaystävistäni, siksi koko tämä yritys on jaettava kahteen eri kategoriaan: oma lapsuuteni, nuoruuteni, tulenkantajamuistojen ulkopuolella ja varsinkin kaikki mitä sen jälkeen minulle on tapahtunut, olkoon eri asia, joka hyvinkin saa jäädä julkaisematta vaikka sekin nyt tulee osittain muisteltua, niin vaikeaa kuin tuo muistaminen luonnollisista syistä onkin. [...] Tulenkantajaystävistäni on siis kuitenkin ensi käteen kiire kirjoittaa.⁹⁴⁷

Huolimatta siitä, että Vaara ei esimerkiksi hyväksynyt Paavolaista koskevaa mytologisointia,⁹⁴⁸ otti hän myös itse jo lähtökohtaisesti useita vapauksia muistelmiensa realistisuuteen liittyvissä valinnoissa. Vaara koki kirjoittamisen mieluisammaksi, jos sen pystyi pitämään ilmaisultaan ”novellimaisena ja tarinallisena”. Hän halusi olla myös optimisti ja antaa tietoisesti yliotteen ”hyväatekeville” muistoille. Vaara tunnusti, ettei hänen tapansa ollut rehellinen tai antanut varsinkaan hankalista muistoista todellista kuvaa, mutta katsoi toisaalta mielikuvituksen sallimien keinojen olevan omiaan tulenkantajien kaltaisen ryhmän ”sulostuttamiseksi”.⁹⁴⁹ Itsetietoinen tapa irrottautua realistisuuden vaatimuksesta toi Vaaran kohdalla poikkeuksellisen näkyvästi esiin muistelmakirjallisuuden sidoksisuuden nykyhet-

⁹⁴⁵ Elina Vaara kirjoitti muistelmiaan käsin muistivihkoihin, joita kertyi vuosina 1975–1977 yhteensä 17. Hän kuuluu yhdessä Martti Haavion, Mika Waltarin, Onni Hallan ja Ilmari Pimiän kanssa niihin tulenkantajakirjailijoihin, jotka alkoivat työstää omia muistelmiaan 1970-luvun kirjailijahaastatteluiden innoittamina. Vaara sai kustantajaltaan WSOY:ltä lisäksi 3000 markan stipendin hankkeensa valmisteluun. Käsikirjoitusluonnokset sisältävät runsaasti merkintöjä kirjoittamisen vaikeuteen liittyvistä kysymyksistä ja oikean lukijan löytämisestä, jolle kirjoittaja voisi kohdentaa sanansa. Kirjoittamista rasittivat myös vuonna 1980 kuolleen Vaaran useat sairastelut. Ks. Kivilaakso 2010, 136–140.

⁹⁴⁶ Vaara 1976, passim.

⁹⁴⁷ Elina Vaaran julkaisematon muistelmakäsikirjoitus, vihko XIII, 30.11.1976. SKS KiA ElVA, Käsikirjoitusaineisto, Kotelo 9 (kl. 28217). Vaaran muistelmista, ks. myös Kivilaakso 2010, passim.

⁹⁴⁸ Ks. luku 8.2 ”Olavi Paavolaisen aikakauden kasvat”.

⁹⁴⁹ Elina Vaaran julkaisematon muistelmakäsikirjoitus, vihko XIII, 30.11.1976 & 5.2.1977. SKS KiA ElVA, Käsikirjoitusaineisto, Kotelo 9 (kl. 28217).

keen. Muistitieto on, kuten Kari Teräs ja Pia Koivunen ovat muistuttaneet, ajallisesti monikerroksista. Menneisyyden muistelu tapahtuu nykyhetken lähtökohdista, ja menneisyys voi olla läsnä muisteluhetkellä usealla eri tavalla: nykyisyyden ja menneisyyden välisenä vertailuna, jälkiviisautena, historiallisen perspektiivin tavoitteluna ja niin edelleen.⁹⁵⁰ Toisaalta se paino, jonka mielikuvitus ja kaunokirjallinen tyylittely Vaaran muistelmassa saivat,⁹⁵¹ näyttäytyy selvänä vasta-reaktiona muiden kirjailijoiden halulle lausua tulenkantajista viimeinen totuudenmukainen sana. Varsinkin Viljasen ja Valan esiintymistä asian tiimoilta Vaara piti tuomittavana ”kilpalaulantana”:

Tänään setvivät tulenkantajia H:gissä mm. Viljanen ja Vala: molemmille on heidän oman itsensä osuus niin hengentärkeä, että kaikki muu sen mukaan! Sain kutsun minäkin, viime tingassa. En mene. Voisin joutua epätoivoon siitä että pitäisi noiden näkemyksiä uskoa, jotka kumpikin yhtä kieron peilin kuvajaisia vaalivat, oman itserakkaan turhamaisuutensa lumoissa halveksien kaikkea mikä ei ole omiaan nostamaan juuri heitä. En ole utelias moisesta kilpalaulannasta. Omat muistoni ovat sangen vaatimattomia, mutta kenties sen verran oikeita, että haluan suojata omaa näkemystäni. [...] Edellisellä sivulla erehdyin. L. V:nen ei ollut mainitussa illassa, vaan oli edustettuna jollain tekstillä, jossa hän sanoi, että vain Olavi Paavolainen oli tulenkantaja. Siis koska Lasse ei mitenkään voi kilpailla ensi sijasta, hän halveksii koko tulenkantajat-jutun yli laidan, jääköön O. P:n heiniksi!⁹⁵²

Merkintä liittyy Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran 1.12.1976 Helsingissä järjestämään ”Tulenkantajien iltaan”, jossa esiteltiin *Kirjailijat puhuvat* -antologiaa, avattiin tulenkantajia koskeva näyttely ja järjestettiin keskustelutilaisuus aiheesta ”Ketkä olivat tulenkantajia?”. Tilaisuuden kutsukirjeessä paneelin keskustelijoiksi on nimetty Ritva Haavikko, Kerttu Saarenheimo, Erkki Vala, Lauri Viljanen ja puheenjohtajaksi Kai Laitinen.⁹⁵³ Paikalle oli kutsuttu toisin sanoen juuri ne kirjai-

⁹⁵⁰ Teräs & Koivunen 2017, 196–197.

⁹⁵¹ Muistelmat sisältävät useita lajinvaihdoksia omaelämäkerrasta päiväkirjoihin ja kirjeisiin. Kirjeissään Vaara muun muassa puhuttelee jo edesmenneitä perheenjäseniään sekä ystäviään Uno Kailasta ja Katri Valaa. Samanaikaisesti kirjoittaja puhuttelee myös itseään ja pyrkii ottamaan huomioon laajemman yleisön. Kivilaakso 2010, 140–142.

⁹⁵² Elina Vaaran julkaisematon muistelmakäsikirjoitus, vihko XIII, 1.12.1976 & 5.2.1977. SKS KiA EIVA, Käsikirjoitusaineisto, Kotelo 9 (kl. 28217).

⁹⁵³ Lauri Viljanen ei lopulta pystynyt sairastumisen takia osallistumaan tilaisuuteen ja hänen tilalleen SKS pyysi Ilmari Pimiää. Kaarina Salan (SKS) kirje Ilmari Pimiälle 1.12.1976. SKS KiA IPI, A Biografica, Kotelo 1, Kuori SKS. On epäselvää saapuiiko Pimiä paikalle tai oliko Elina Vaaraa pyydetty osallistumaan jäsenenä juuri keskustelutilaisuuteen.

lijat ja tutkijat, jotka olivat keskittäneet tulenkantajiin suurinta huomiota toisen maailmansodan jälkeisenä aikana. Vaaran käsitys kilpalaulannasta kuvastaa hyvin sitä kiistaa, jota Erkki Valan ja kansallisen kulttuurihegemonian välillä oli tulenkantajien historiakuvasta 1970-luvulle tultaessa jo pitkään käyty.

Tulenkantajien historiaa määrittelivät julkisuudessa henkilöt, joiden kanssa Vaaralla oli henkilökohtaisia ristiriitoja, eikä Olavi Paavolaisen ympärillä liikkunut keskustelu juuri tukenut hänen omaa käsitystään tulenkantajien merkityksestä. Vielä Paavolaisen kuolemaa seuranneessa ilmapiirissä Vaara oli oma-aloitteisesti tehnyt valmisteluja Nuoren Voiman Liittoa ja tulenkantajien alkuvaiheita koskevan teoksen kirjoittamiseksi.⁹⁵⁴ Liiton perustajajäsenenä hän olisikin epäilemättä ollut sopiva henkilö tähän työhön. 1970-luvun lopussa Vaara kuitenkin koki epämiellyttävänä sen, että hänet yhdistettiin tulenkantajien kaltaiseen ”epämääräisen heterogeeniseen joukkoon”.⁹⁵⁵ Stipendillä tuettu muistelmien kirjoittaminen muuttui velvollisuudeksi, josta Vaara selvisi ainoastaan lähestymällä aihettaan fiktiona. Mielikuvitus tuli lääkkeeksi tilanteessa, jossa kiistely oman käsityksen puolesta ei tuntunut mielekkäältä tai eletty todellisuus muutenkaan kaikilta osin muistelemisen arvoiselta.

Kieltäytyminen julkisesta keskustelusta ei kuitenkaan tarkoittanut, etteikö myös Vaara olisi pitänyt omia ”sangen vaatimattomia” muistojaan totuudenmukaisina. Hän jakoi useimpien muiden tavoin kirjallisuushistoriallisen käsityksen tulenkantajien nuorvoimalaisesta luonteesta ja tuki näin, kenties tiedostamattaan, Viljasen ”turhamaisuuden” perusteita.⁹⁵⁶ Toisaalta omien näkemysten suojeleminen osoittaa, että Vaaralta puuttui määrätietoinen halu vaikuttaa yleisiin historiakäsityksiin, joka muuten on yksi muistelmakirjallisuuden tunnusomaisista piirteistä.⁹⁵⁷ Esimerkiksi Haavion käsitys Paavolaisen ja Valan toiminnan eksaltoituneisuudesta liittyy tiiviisti hänen omaan asemaansa WSOY:n kustannusvirkailijana ja tulenkantajien syntysanojen todistajana. Haavio oli ollut omatoimisesti luomassa ”nuoria runoilijoita”, uudenlaista kirjallista kokeilua josta sittemmin tuli historiaa tulenkantajat-sukupolven muodossa. Tästä syystä hänen arvostuksensa ei kanna myöhemmin tulenkantajien keskushenkilöinä esiintyneisiin Paavolaiseen ja Valaan, jotka edustivat erilaista kirjallisuus- ja taidekäsitystä kuin Haavio itse. Myöhempi historia,

⁹⁵⁴ Hankettaan varten Vaara haastatteli mm. Viljasta, Pimiää ja Hallaa. Saarenheimo 2001a, 252.

⁹⁵⁵ Elina Vaaran julkaisematon muistelmakäsikirjoitus, vihko XIII, 29.9.1976. SKS KiA EIVA, Käsikirjoitusaineisto, Kotelo 9 (kl. 28217).

⁹⁵⁶ 1960-luvulla laatimissaan muistiinpanoissa Vaara on periodisoinut tulenkantajien historiaa seuraavasti: Nuoren Voiman Liiton kausi 1918–1924, hurmioituneiden aika (Olavin kausi) 1924–1926, modernistinen kausi 1926–1927, Tulenkantajat-lehden perustaminen 1929. 1930-luvusta ei ole merkintöjä. Elina Vaaran muistiinpanoja. SKS KiA EIVA, Kl. 28217, vihko ”notes”.

⁹⁵⁷ Ks. Teräs 2011, 191–192.

jossa toiset henkilöt ottivat kotimaisen kirjallisuuden suunnan omiin käsiinsä, saa Haavion muistelmissa osakseen pääasiassa välinpitämättömyyden verhoon kietoutuvaa penseyttä. Hän ei voi kieltää toteutunutta historiaa, mutta ottaa vapauden olla julkisesti pitämättä siitä.

Henkilökohtaiset motiivit näyttäytyvät myös erityisen voimakkaina Pimiän tavassa yhdistää Paavolainen ja tulenkantajat erottamattomasti toisiinsa. Samoin kuin Erkki Vala, Pimiä ei ollut onnistunut jäämään kirjallisuushistoriaan tuotantonsa kautta, minkä lisäksi häneltä puuttui myös osuus Tulenkantajien Osakeyhtiön ja ensimmäisen *Tulenkantajat*-lehden perustamisessa. Tässä mielessä yhteys 1920-luvun tulenkantajiin oli Pimiälle ainoa mahdollisuus kirjallisuushistoriallisen merkityksen saavuttamiseen. Tämä saattoi kuitenkin tapahtua vain sillä edellytyksellä, että tulenkantajien historia ymmärrettäisiin lähtökohtaisesti Paavolaisen lähipiirin ympärillä tapahtuneeksi toiminnaksi, ”hengen hehkuksi”, josta myöhempi yhteiskunnallinen radikalismi on rajattu pois. Vaikka Pimiä kunnioitti Paavolaista ensisijaisesti taiteilijana ja ystävänä, käytti hän tämän merkitystä muistelmissaan näin myös oman kirjallisuushistoriallisen merkityksensä kohottamiseksi. Juuri Paavolaiseen liittyvästä motivoituneesta merkityksestä johtuen myyttinen kuvasto on Pimiän muistelmissa huomattavasti selkeämmin esillä kuin muilla. Kapea näkökulma tulenkantajiin oli välttämätön edellytys Pimiän luomalle myytin olemukselliselle perusmuodolle, jota hän myös jatkossa pyrki varjelemaan tarkoin kilpailevilta näkemyksiltä. Pimiä ei esimerkiksi pitänyt Matti Kurjensaaresta, jota hän syytti oman maineensa kohottamisesta Paavolaisen kustannuksella. Pimiän mukaan Kurjensaari oli kateellinen siitä, että hän itse oli Paavolaisen sukulainen ja ”lähin ystävä”.⁹⁵⁸ Todellisuudessa Kurjensaari rakensi Paavolaisesta hyvin samankaltaista myyttiä kuin Pimiä, eivätkä kilpailevat käsitykset kenties juuri samoista tarkoitusperistään johtuen olleet yhteensovitettavissa.⁹⁵⁹

Yhdenmukaisuuden sijaan kirjailijoiden muistitiedosta välittyy ristiriitainen kuva, joka sisältää useita keskenään avoimesti kilpailevia tulkintoja. Muistelijat saattavat syyttää toisiaan menneisyyden mytologisoinnista, mutta esittää myös omat näkemyksensä samalla tavoin kriitikittömästi. Varsinainen muistelmassa esiintyvä kollektiivisen myytin taso kiteytyy tulenkantajien käsitteeseen.

Muistelmat perustuivat kirjailijoiden omiin kokemuksiin, laajempaan aikalaismyyttiseen kuvastoon ja kirjallisuushistorian kautta välittyneeseen esiyymmärrykseen tulenkantajien historiasta. Muistelmat ja kirjallisuushistoria eli-

⁹⁵⁸ ”Ilmari Pimiä muistelee 11.8.1981”, s. 9–10. SKS KiA RaKO, C Käsikirjoitukset.

⁹⁵⁹ Kurjensaaren elämäkerta *Loistava Olavi Paavolainen* ilmestyi vuonna 1975, eli jokseenkin samanaikaisesti Pimiän kirjailijahaastatteluiden kanssa. Kurjensaaren läheinen suhde Paavolaiseen johti merkittäviin ristiriitoihin Paavolaisen perheen kanssa, minkä seurauksena elämäkerta jäi monin paikoin keskeneräiseksi. Ks. tarkemmin Hellemann 1996, 169–172.

vät rinnakkain ja vaikuttivat vastavuoroisesti toisiinsa. Vaikka osa muistelihoista saattoi yleisesti vastustaa vallalla olleita kirjallisuushistoriallisia tulkintoja, sitä ei kuitenkaan epäily, etteikö kirjallisuudentutkimus itsessään olisi ollut validi käsittelemään tulenkantajien käsitteen alla esiintynyttä väljää kirjallisuushistoriallista ilmiötä. Kuten Alessandro Portelli on todennut, muistitiedossa väärätkin lausumat voivat olla psykologisesti tosia ja väärin lausumien totuus yhtä tärkeä kuin asiasällöltään luotettavammalla kuvaukset.⁹⁶⁰ Tulenkantajien historiassa ei maailmansotien välisen aikakauden kirjailijapolvelle ollut kyse ainoastaan menneisyyden tapahtumista, vaan yhtä paljon siitä, mikä merkitys tulenkantajilla osana kirjailijoiden omaa elämäntarinaa ja kotimaista kirjallisuutta nähtiin olevan.

1930-luvulla syntynyt ja muistitietoon perustunut myyttinen tulenkantajuus oli rikkonainen, keskenään kilpailevien myyttien kokonaisuus, joka toisen maailmansodan jälkeisessä kirjallisuushistoriassa sulautui yhteen. Muistelmat saattoivat tämän seurauksena joko myötäillä tai vastustaa kirjallisuushistoriallisia tulkintoja, mutta eivät onnistuneet horjuttamaan tulenkantajien käsitteeseen tiivistynyttä kirjallisuushistoriallista myyttiä.

9.3 Kirjallisuushistorian myytti

Kirjallisuushistorian tulenkantajat-myytin erityispiirteitä on lähestyttävä suomalaisen kirjallisuudentutkimuksen sisällä toisen maailmansodan jälkeisenä aikana käydyn metodologisen keskustelun kautta. Pitkään vallalla olleen strukturalistisen ajattelun mukaan tekstien ulkopuolista todellisuutta koskeneet kysymyksenasettelut eivät olleet kirjallisuudentutkimuksen kannalta hyödyllisiä. Pertti Lassilan *Uuden aikakauden runoudessa* vuonna 1987 esittämä arvostelu tulenkantajien ”sosiologisesta” tutkimusperinteestä, ja siitä seuranneesta kirjallisuushistoriallisen myytin synnystä, kuuluu olennaisesti osaksi tätä keskustelua. Lassilan mukaan kirjailijoiden elämäkerroissa, syntymävuosissa, ystävyysuhteissa ja ryhmien toiminnasta kertovissa anekdooteissa, eli niin kutsutussa *ulkokirjallisuudessa*, ei ole kyse todellisesta kirjallisuustieteestä tai edes ylipäänsä kirjallisuushistoriasta.⁹⁶¹

Kirjallisuushistorian suhde sosiologiaan – ja sitä kautta tulenkantajat-myytin syntyyn – on kuitenkin moniselitteisempi asia kuin mitä Lassila antaa ymmärtää. Voidaan nimittäin kysyä, onko kirjailijaryhmien kohdalla koskaan täysin mahdollista välttää biografis-yhteiskunnallisia kysymyksenasetteluja. Kun esimerkiksi tarkastelemme maailmankirjallisuuden tunnettuja ryhmiä käsitteleviä tutkimuksia,

⁹⁶⁰ Portelli 2006, 56.

⁹⁶¹ Lassila 1987, 207.

on ilmeistä että ulkokirjalliset elementit ovat niissä usein jopa määräävässä asemassa.⁹⁶² Mikäli kirjailijat ovat tunteneet toisensa ja työskennelleet yhdessä, tuntuisi peräti harhaanjohtavalta, jos nämä taustat jätettäisiin kokonaan ryhmiä koskevan tutkimuksen ulkopuolelle. Kari Sallamaa on todennut, että tekstejä on kirjailijaryhmien yhteydessä tarkasteltava ryhmän kollektiivisen maailmankatsomuksen ja esteettisen ohjelman yksilöllisinä muunnelmina. Ryhmät vaativat näin erilaista abstraktiotason tulkintaa kuin yksittäiset kirjailijat tai teokset.⁹⁶³ Tämä lähtökohta vaatii kuitenkin onnistuakseen sen, että ryhmän kollektiiviset tuntomerkit on ylipäänsä mahdollista määrittää. Tavoite on helpompi toteuttaa yhteiskunnallisesti orientoituneiden ryhmien osalta, jotka pyrkivät aktiivisesti määrittelemään toimintaansa. Esimerkiksi Sallamaan tarkasteleman kirjailijaryhmä Kiilan kohdalla kollektiiviset tuntomerkit ovat selvästi tulenkantajia näkyvämmiin esillä.

Lassila ei kiellä tulenkantajien käsitteeseen yhdistetyn kirjailijaryhmän olemassaoloa. Koska ryhmän käsite on kuitenkin syntynyt kirjallisuuden ulkopuolisten havaintojen kautta, se ei Lassilan mukaan voi kuulua kirjallisuushistorian alueelle. Keskeisenä ongelmana tässä ajattelussa voidaan nähdä se, että Lassila käyttää tulenkantajien käsitettä kahdessa eri merkityksessä, jotka ovat keskenään ristiriidassa. Esimerkiksi Uuno Kailaan ja Katri Valan esitteleminen ”tulenkantaja-ekspressionismien” edustajina ei olisi ollut mahdollista, ellei kyseisiä lyyrikoita olisi ”sosiologisessa” tarkastelussa osoitettu aikaisemmin tulenkantajat-ryhmään kuuluneiksi. Lassila toisin sanoen käyttää kirjallisuustieteellisen kritiikkinsä välineenä käsitettä, jonka hän samassa yhteydessä toteaa olevan kirjallisuustieteen kannalta käyttökelpoton.

Sosiologiset painotukset eivät kirjailija- ja elämäkertakeskeisyydestä huolimatta olleet ensimmäisillä tulenkantajia tutkineilla yksiselitteinen lähtökohta. Viljanen oli teoskeskeisen uskriitiikin puolestapuhuja ja Saarenheimo asetti *Tulenkantajissa* tavoitteekseen tutkia kirjailijoiden sijasta kirjoja. Tutkijanuransa kuluessa Saarenheimo kiinnostui yhä laajemmin elämäkerrallisesta tiedosta, mikä vaikutti olennaisesti hänen suhtautumiseensa kirjallisuudentutkimuksen peruskysymyksiin. Saarenheimon muuttunut kanta tulee korostuneesti esiin Katri Valan elämäkerran (1984) ”epäteoreettisessa esipuheessa”:

Jo vuosikymmenet on uusi kritiikki varoittanut puuttumasta kirjallisen taideteoksen tausta-aineistoon. Runoilijan elämäkertoja pidettäneenkin kai nykyisin kirjallisuustieteen ulkopuolelle kuuluvinä kummajaisina. Taideteos sinänsä, ympäristöstään irrotettuna, on

⁹⁶² Ks. esim. Bloomsburyn ryhmä: McNeillie 2010, passim, erit. 14–19; Gruppe 47: Minden 2011, 209–211; Lost Generation: Monk 2008, 1–18.

⁹⁶³ Sallamaa 1994, 49.

ainoa oikeutettu tutkimuskohde. Taiteilijan omat ongelmat eivät ole enää kiinnostavia sen jälkeen kun teos on lähtenyt hänen käsistään. On väärin luulla että tekijän ja runon välillä olisi jotakin yhteyttä. Lukijan suhde kirjalliseen taideteokseen on tärkeämpi kuin runoilijan suhde omaan luomukseensa. [...] Elämäkerta Katri Valasta. Turhaanko? Vaikka niinkin. Toivottavasti runoilijan vaiheiden kuvaaminen ei kuitenkaan estä hänen tuotantonsa arvostamista. Ehkä on sellaisiakin lukijoita, jotka haluavat tietää Katri Valasta itsestään ja etsiä hänen lyriikastaan myös runon ulkopuolisia ulottuvuuksia.⁹⁶⁴

Saarenheimo osallistui 1960-luvulla suorittamiensa kirjailijahaastatteluiden jälkeen myös Haavikon Akatemiaprojektiin⁹⁶⁵ jatkaen haastatteluita myös Katri Valan ja Elina Vaaran elämäkertojen yhteydessä. Ei liene epäilystä, etteikö henkilökohtaisilla suhteilla kirjailijoihin olisi ollut Saarenheimon muuttuneisiin metodologisiin käsityksiin oma tärkeä osuutensa.

Pidemmälle vietyjä pohdintoja kirjailijahaastatteluiden merkityksestä on kuitenkin esittänyt Haavikko. Hänen mukaansa haastattelut ovat jo itsessään arvokkaita, koska kukaan muu kuin kirjailija ei pysty vastaamaan esimerkiksi teoksen todellisuuspohjaan, syntyvaiheisiin ja luomisprosessiin liittyviin kysymyksiin. Toisaalta Haavikko pitää haastatteluita myös ”esitutkimusmenetelmänä”, joka tarjoaa ”perusaineistoa” varsinaisen kirjallisuustieteen käyttöön.⁹⁶⁶ Koko kenttää palvelevista eduistaan huolimatta laajojen kirjailijahaastatteluiden aloittaminen herätti Haavikon mukaan kirjallisuudentutkijoiden keskuudessa hämmennystä ja jopa riskin joutua naurunalaiseen valoon. Kirjallisuudentutkimuksen paradigmaa pitkään hallinneille uskriteikille, strukturalismille ja dekonstruktionismille kirjailijan nostaminen etualalle oli ajatuksena yksinkertaisesti liian vieras.⁹⁶⁷

Tulenkantajien kohdalla varsinainen ongelma ei kuitenkaan liittynyt yksin haastatteluihin vaan myös siihen, ettei haastatteluihin perustunut tutkimus koskaan kunnolla edennyt esivaihettaan pidemmälle. Saarenheimon *Pyramidiuni* vuodelta 1969 oli edustanut omanlaistaan variaatiota ulkokirjallisen esitutkimuksen ja teoskeisen kirjallisuustieteen vuoropuhelusta, jossa *Tulenkantajissa* esitelty kirjailijaryhmän sosiologinen konteksti toimi taustoittajana varsinaiselle lyriikan käsittelylle.⁹⁶⁸ 1970-luvun haastattelut tuottivat omalta osaltaan jatkojulkaisuina

⁹⁶⁴ Saarenheimo 1984, 5–6.

⁹⁶⁵ Ks. Saarenheimo 1976, passim.

⁹⁶⁶ Haavikko 1987, 7–8, 37–38. Vrt. Haavikko 1976b, 7–8; Haavikko 1976c, 7–8.

⁹⁶⁷ Haavikko 1987, 9.

⁹⁶⁸ *Pyramidiunen* huomautuksissa Saarenheimo toteaa, että teoksessa julkaistut artikkelit ”liittyvät ja pohjautuvat tavalla tai toisella teokseeni *Tulenkantajat*”. Saarenheimo 1969, 134. Maininta osoittaa, että *Tulenkantajat* on nimenomaisesti toiminut ryhmäbiografisena alustuksena varsinaiselle lyriikan tarkastelemiselle.

useita kirjailijoiden muistelmateoksia. Sen sijaan *Pyramidiunen* ja *Uuden aikakauden runouden* välissä ei ilmestynyt ainoatakaan laajempaa erityistutkimusta, jossa tulenkantajia olisi tarkasteltu lähtökohtaisesti teoskeskeisen kirjallisuustieteen näkökulmasta.

Kirjailijahaastatteluiden esiyymmärryksellisenä lähtökohtana oli aikalaistiedon kautta syntynyt käsitys myyttisestä tulenkantajuudesta, joka tarkemman tutkimuksen puuttuessa oli saanut elää ja kehittyä rauhassa. Kirjailijoiden asiantuntemuksen avulla epäselvyydet uskottiin nyt pystyttävän selvittämään – tai vähintään luomaan ristiriitaisista tulkinnoista kokoava analyttinen näkemys. Käytännössä haastattelut keskittyivät kirjailijoiden henkilöhistoriaa, työskentelyä, luovuutta ja esteettisiä näkemyksiä koskeviin aiheisiin,⁹⁶⁹ joiden tarkastelu pohjusti haastattelututkimuksen yleistä kirjallisuustieteellistä merkitystä.⁹⁷⁰ Haastattelut onnistuivatkin tuottamaan runsaasti biografista tietoa, joka sittemmin siirtyi elämäkertojen ja kirjallisuustieteellisten erityistutkimusten lähdeaineistoksi. Yksittäisiin kirjailijoihin kohdistettu huomio loi kuitenkin samalla välttämättä käsitystä *kirjailijayksilöistä*, joiden yhdistäminen kirjailijaryhmän kaltaiseen fraktioon toi tutkimusasetelmaan ristiriitaisia ja keinotekoisia sävyjä.

Varsinainen keinotekoisuus ilmeni kuitenkin siinä, miten tulenkantajien käsitettä hyödynnettiin johdattelevana apuvälineenä haastatteluiden kontekstualisoinnissa ja jäsentämisessä. Keskeisenä syynä tähän tutkimustuloksia jo lähtökohtaisesti vääristäneeseen valintaan oli se, ettei kirjallisuudentutkimuksella vielä mainittujen kirjailijahaastatteluiden aikaan ollut metodologisia valmiuksia muistitiedon hienovaraiseen käsittelyyn. *Oral History* -nimellä kansainvälisesti tunnetuksi tullut tieteenala oli vielä 1970-luvulla metodologisessa murrosvaiheessa.⁹⁷¹ Suomeen keskustelu rantautui laajemmin vasta seuraavan vuosikymmenen kuluessa.⁹⁷²

Tätä taustaa vasten on luonnollista, että Haavikon 1970-luvun käsitykset kirjailijahaastatteluiden lähdekriittisistä kysymyksistä näyttäytyvät jokseenkin suoraviivaisina. Haavikko pitää haastattelun onnistumisen edellytyksenä ensisijaisesti sitä, että kirjailija ja tutkija syventyvät huolellisesti yhteiseen aiheeseensa. Kirjailijalta haastattelu vaatii Haavikon mukaan samanlaista keskittymistä kuin

⁹⁶⁹ Kirjailijoille esitetyt haastattelukysymykset on julkaistu *Rivien välissä* -teoksessa, s. 278–298.

⁹⁷⁰ Esimerkiksi Haavikon toimittama antologia *Rivien takaa – nykykirjallisuuden tutkimusta kirjailijahaastatteluiden pohjalta* (1976) sekä eräät *Kirjailijat puhuvat* -kokoelman (1976) artikkeleista olivat Akatemiaprojektin puitteissa toteutettu esimerkki siitä, miten haastattelujen tuottamaa esitutkimusaineistoa oli mahdollista hyödyntää teoskeskeisen kirjallisuustieteen puolella.

⁹⁷¹ Ks. esim. *Oral history* -tradition klassikoksi noussut Paul Thompsonin tutkimus *The Voice of the Past – Oral History* (1978), s. 65–90. Oral historyn metodologisesta kehityksestä ks. edelleen Thomson 2006, passim.

⁹⁷² Fingerroos & Peltonen 2006, 14–17.

uuden teoksen suunnittelu, koska kirjailija on ”varsinainen antava ja luova osapuoli, tutkija analysoiva, yhdistelevä muisti”. Haastattelu on myös tehtävä oikealla hetkellä, ettei kirjailijan ”liian hataraksi käynyt muisti” vääristä lopputulosta. Tärkein onnistumisen edellytys on kuitenkin luottamuksellinen kontakti, joka syntyy kirjailijan ja tutkijan ”hyväksyessä” toisensa.⁹⁷³ Kokonaisuutena Haavikko näyttää pitäneen oikea-aikaisia ja olosuhteiltaan hyvin suunniteltuja haastattelutilanteita hyvin neutraaleina. ”Psykyen tiedostamattomien kerrosten” käsittely ei hänen mukaansa edellytä tutkijan tai haastateltavan esiymmärryksen kriittistä arviointia, vaan kyse on yksinkertaisesti ”onnellisesta tapauksesta”, jossa haastattelussa syntynyt tieto on saavuttanut orgaanisen tason.⁹⁷⁴

Teoreettinen keskustelu kirjailijahaastatteluiden ympärillä kehittyi 1980-luvulla kriittisemmäksi. Yrjö Varpio esitti nyt suoraan, ettei haastatteluita ollut kirjallisuudentutkimuksen näkökulmasta siihen mennessä problematisoitu tarpeeksi.⁹⁷⁵ Kirsti Manninen totesi samassa hengessä, että kirjallisuudentutkimuksen oli haastattelujen kohdalla otettava mallia historiantutkimuksen lähdekriittikistä ja kehitettävä siitä oma variaationsa.⁹⁷⁶ Molemmat toivat myös korostetusti esiin tutkijan aseman haastatteluiden riskitekijänä. Haastatteluista saatu hyöty tulisi jäämään kyseenalaiseksi, jos tutkija syöttää haastateltavalleen faktoja, tai jos häntä ohjaa niin itsepintainen teoreettinen ennakkokäsitys, että kaikki aineistot pakotetaan sen määräämiin kehyksiin.⁹⁷⁷ Haavikko itse ei osallistunut lähdekriittiseen keskusteluun, vaikka mainitsikin *Oral History* -suuntauksen alkaneen vaikuttaa myös kirjailijahaastatteluiden alueella.⁹⁷⁸ Nykyhetken tullessa kirjallisuudentutkimuksen ymmärrys haastattelutilanteen vuorovaikutussuhteesta on edelleen syventynyt, samalla kun muistitietotutkimuksen kysymyksenasettelut ovat muuttuneet luonteeltaan yhä monitieteisemmiksi.⁹⁷⁹

Kirjailijahaastattelut osoittavat, miten tulenkantajien käsite oli alkanut ohjata tutkijoiden teoreettisia ennakkokäsityksiä kirjailijoista ja maailmansotien välisen aikakauden kirjallisesta kulttuurista.⁹⁸⁰ Vaikka haastatteluiden lähtökohdat muuten olisivatkin olleet neutraaleja, käsite esti tulenkantajien kirjallisuushistoriallisen

⁹⁷³ Haavikko 1976c, 15–16.

⁹⁷⁴ Haavikko 1976c, 15.

⁹⁷⁵ Varpio 1987, 46.

⁹⁷⁶ Manninen 1987, 89–90.

⁹⁷⁷ Manninen 1987, 91; Varpio 1987, 43.

⁹⁷⁸ Haavikko 1987, passim, erit. 38.

⁹⁷⁹ Katri Kivilaakso ja Suvi Ratinen ovat muun muassa analysoineet 1960- ja 1970-lukujen kirjailijahaastatteluja artikkelissaan *Tekijän ääni* (2010), jossa he lähestyvät muistitietoa Alessandro Portellin suullisen tiedon subjektiivisuutta koskevan ajatuksen kautta. Kivilaakso & Ratinen 2010, 170–173, 176.

⁹⁸⁰ Ks. esim. Vehmas 1976, 41–45; Kivimaa 1976, 54–57; Halla 1976, 139–140; Vala 1976, 207–215.

merkityksen selvittämisen. Myyttinen tulenkantajuus jäi elämään, koska myytin sisällöksi ymmärrettiin ainoastaan käsitteeseen liitetyt ristiriitaiset merkitykset, ei käsitteen käyttöä itsessään. Käsitteellä ei siihen aikaisemmin piirtyneiden aikalais- ja muistiedon tasojen seurauksena kuitenkaan ollut olemassa sen kaltaista historiallista validiteettia, että sitä olisi sellaisenaan voitu käyttää apuna kirjallisuushistoriallisen ymmärryksen lisäämisessä. Haavikon artikkeli ”Johdanto niille, jotka eivät paljon tiedä tulenkantajista” (1976) on kenties näkyvin osoitus siitä, miten käsitteen sisällä keskenään kilpailleet merkitykset lopulta saavuttivat vakiintuneen aseman osana tulenkantajien kaanonina. Kun myyttiä ei pystytty ratkaisemaan, se hyväksyttiin tulenkantajien perustavaksi olemukseksi. Tässä tilanteessa myytti lakkasi olemasta varsinainen tutkimusaihe ja se alkoi esiintyä paradoksaalisia piirteitä sisältävänä tutkimustuloksena. Kirjallisuus- ja kulttuurihistoriaan vakiintui samalla käsitys heterogeenisestä kirjallisesta ilmiöstä, jonka historiallisia perusteita ei enää pyritty avaamaan.⁹⁸¹ Seuraava laajempi yritys ratkaista tulenkantajien käsitteeseen liittyviä epäselvyyksiä oli Kari Mäkisen väitöskirja, joka kirjallisuudentutkimuksen sijaan lähestyi aihettaan ensisijaisesti uskontohistorian näkökulmasta.⁹⁸²

Kirjallisuushistorian vahvistama myytti ja sen välityksellä syntynyt tulenkantajien paradoksaalinen käsite asettivat teoskeskeisen kirjallisuustieteen hankalaan tilanteeseen. Haastattelut olivat epäonnistuneet tuottamaan tulenkantajista kirjailijaryhmänä perusaineistoa, johon kirjallisuustieteen ilman ylivoimaisia esteitä olisi ollut mahdollista tarttua. Tulenkantajia saatettiin samassa yhteydessä luonnehtia sekä ”liikkeeksi”, ”ryhmäksi” ja ”suuntaukseksi”,⁹⁸³ ja todistusvoima tähän epämääräiseen kollektiiviin kuuluneista jäsenistä samalla jättää kirjailijoille itselleen. Yksittäisiä kirjailijoita koskevien tietojen avulla olisi periaatteessa ollut mahdollisuus luoda tulenkantajien tyylilajia koskeva kokonaisnäkemys. Se olisi kuitenkin vaatinut edes jonkinasteista koherenttia käsitystä siitä, keiden kirjailijoiden tuotantoa tuli tutkia. Kun myyttiset piirteet olivat saavuttaneet tulenkantajien

⁹⁸¹ Ks. esim. Takala 1990, 54; Sallamaa 1994, 54; Sevänen 1994, 51; Koskela 1999b, 313; Hosiaisuus 2003, 55.

⁹⁸² Ylivoimaisesti eniten tulenkantajia koskevia viittauksia ovat vuosien saatossa keränneet Saarenheimon *Tulenkantajat* ja Haavikon ”Johdanto niille, jotka eivät paljon tiedä tulenkantajista”, uusimpien tutkimusten osalta myös Maurialan *Uutta aikaa etsimässä*. Mäkisen tutkimuksen jääminen suhteellisen vähälle huomiolle on selvä osoitus siitä, kuinka keskeinen merkitys tutkimuksen otsikolla ja tieteenalalla on sen myöhemmän leviämisen kannalta. Mäkisen teologian alueella sijoittuva tutkimus *Unelma jälkikristillisestä kulttuurista ja uskonnosta* on saavuttanut vain vähän huomiota kirjallisuuden- ja historian tutkimuksen parissa. Suhteellisen harvoin viitattu on myös Lassilan *Uuden aikakauden runous*, jonka otsikossa ei mainita tulenkantajia, vaikka tutkimus muuten käsittelee aihetta laajalti.

⁹⁸³ Haavikko 1987, 34.

historiakuvassa keskeisen aseman, ei yksiselitteisiä vastauksia enää ollut mahdollista antaa.⁹⁸⁴ Toisaalta edes myytin menestyksellinen selvittäminen ei olisi ratkaissut kirjallisuustieteen soveltamisen perimmäistä ongelmaa. Tulenkantajien käsite näyttäytyi, kuten mainittua, historiallis-sosiologisena kokonaisuutena, jonka perusteet eivät palautuneet yksin kirjallisuuteen, vaan kyseessä oli monitasoinen aikalais-, muistelma- ja tutkimustiedon luoma kokonaistulos.

Mikäli Saarenheimon ja Haavikon ajattelu olisi ollut lähempänä uuskritiikkiä, tulenkantajat tuskin olisi käsitteenä painottunut samalla tavalla kuin nyt. Kirjailijaryhmän konstruktiiivinen luonne olisi tullut eri tavalla esiin ja tulenkantajien käsitettä käytetty ainoastaan löyhänä viitekehyksenä maailmansotien välisen aikakauden kirjallisuutta tarkasteltaessa. Tässä tapauksessa tulenkantajat olisi epäilemättä myös jo kauan sitten siirtynyt laajemmin osaksi historian tutkimusta. Näin ei kuitenkaan tapahtunut, sillä tulenkantajien käsitteeseen oli 1920-luvun lopulta eteenpäin kasautunut liian useita kerroksia Suomen kirjallisesta kulttuurista, että aiheen siirtäminen kirjallisuushistorian ulkopuolelle olisi sotien jälkeen ollut enää mahdollista. Kirjailijoiden ja kirjallisuuden ympärille kietoutunut keskustelu satoi tulenkantajat yhä tiiviimmin osaksi kirjallisuudentutkimusta, mikä samalla peitti laajemmat yhteiskuntahistorialliset kysymykset näkyvistä. Aale Tynni-Haavion huomautus vuodelta 1978 osoittaa, kuinka syvälle käsitteen ja kirjailijoiden yhteys oli juurtunut:

Jos tulenkantajain nimeä ei koskaan olisi keksitty, olisikohan ensinkään päässyt syntymään niin voimakasta ryhmätunnetta, kuin eräillä heistä [nuorvoimalaisilla kirjailijoilla] ainakin 20-luvun puolivälissä näyttää olleen? Ja yhdistäisikö yleisö nämä niin erilaisiksi kehittyneet kirjailijat jatkuvasti saman nimikkeen alle? Epäilemättä heillä alun alkaenkin oli joitakin yhteisiä piirteitä, oman aikansa leima, mutta todennäköiseltä tuntuu, että niiden tiedostamisella ja yhteisellä nimityksellä on ollut sekä heihin itseensä että yleisöön psykologista vaikutusta.⁹⁸⁵

Kuten aikalaiskäsitteen kohdalla huomattiin, ei nuorvoimalaisten kirjailijoiden ryhmätunne 1920-luvun puolivälissä liittynyt tulenkantajien nimeen. Todellinen nimeen kohdistunut psykologinen vaikutus syntyi varsinaisesti vasta 1920-luvun

⁹⁸⁴ Viljasen käsitys tulenkantajien sisä- ja ulkorenkaasta pyrki omalta osaltaan tuomaan selvyyttä jäsenkysymykseen, mutta se ei missään vaiheessa saavuttanut kirjailijoiden keskuudessa yleistä hyväksyntää. Martti Haavion mielestä kysymys tulenkantajien jäsenistä oli paradoksi, koska ”kaikki heihin kuuluivat eikä kukaan kuulunut”. Ks. Haavikko 1976a, 14. Haavion lausunto kertonee ennemminkin yleisestä kyllästymisestä aiheeseen kuin varsinaisesta halusta etsiä vastausta kysymykseen.

⁹⁸⁵ Tynni-Haavio 1978, 196.

lopussa ja tämän jälkeen se vahvistettiin kirjallisuushistoriallisen käsitteen rakentamisen yhteydessä useaan otteeseen, viimeiseksi ja voimakkaimmin 1970-luvun kirjailijahaastatteluissa. Jatkuvuudet osoittavat samalla, ettei myyttisen tulenkanta-juuden säilyminen ollut seurausta ainoastaan kirjallisuudentutkimuksen metodologisista ratkaisuista. Kotimaisella kirjallisuushistorialla on ollut selkeä tarve pitää kiinni tietyistä tulenkantajiin iskostuneista käsityksistä, jotka liittyvät ensisijaisesti 1920-lukuun, nuorvoimalaisuuteen ja 1930-luvun vasemmistosuuntauksen sivuuttamiseen. Biografis-sosiologisella tutkimusperinteellä on ollut tässä mielessä välineellinen arvo, jossa se on toiminut näyteikkunana toiselle kirjallisuushistoriallisen myytin olemukselliselle perusmuodolle – kansallisen historiakulttuurin rakentamiselle.

9.4 Kansallinen myytti

Kaanon-luvussa lähestyin kansallista kirjallisuushistoriaa lähinnä siitä näkökulmasta, miten se näyttäytyi osana 1900-luvun alkupuolen kirjallisuudentutkimuksen teoreettista keskustelua. Kulttuuripolitiikan realisoituminen, kuten ruotsinkielisten ja vasemmistolaisten teosten sulkeminen kirjallisuushistorioiden ulkopuolelle, ei kuitenkaan itsessään paljasta, mihin ideologisiin *motiiveihin* kansallinen hegemonia varsinaisesti perustui. Kun tarkoituksena on havainnoida tulenkantajat-myytin taustalla vaikuttanutta kansallisen kulttuurin luonnetta, *kansallisen* ja *kansallisuuden* käsitteet vaativat laajempaa selvitystä.

Karkaman mukaan yleiskäsite kansallinen kirjallisuus jakaantuu kahteen osaan: *kansankirjallisuudessa* kansa ilmentää itseään, kun taas *kansalliskirjallisuudessa* kansan henki ilmenee sellaisena, kuin sivistyneistöön kuuluneet kirjailijat ovat sen ymmärtäneet.⁹⁸⁶ Kansallinen kirjallisuushistoria voidaan tässä merkityksessään ymmärtää kansalliskirjallisuuden ja kansallisen historiantutkimuksen ideologiseksi metatasoksi, joka vuoden 1918 seurauksena otti tehtäväkseen kansallisuusaatteen mukaisen kansakuvan ylläpitämisen.⁹⁸⁷ Päivi Lappalainen onkin osuvasti ilmaissut

⁹⁸⁶ Karkama 1985, 29–30.

⁹⁸⁷ Mukailen tässä Päivi Lappalaisen ajatusta, jonka mukaan vuoden 1918 jälkeen valkoisen rintaman taakse asettunut kirjallisuus käsitti tehtäväkseen positiivisen kansakuvan pelastamisen, jolloin keskeiseksi koettiin yritys eri osien yhdistämiseksi kansallisuusaatteen ympärille. Lappalainen 1990, 83. Kansallisuusaate itsessään oli kehittynyt 1800-luvulta eteenpäin kahta reittiä pitkin. Snellmanin mukaan kansallinen kulttuuri merkitsi kansallisen erityislaadun korostamista suhteessa muihin kansalluuksiin, kun toinen, A. I. Arwidssonin muotoilema ajatus, perustui romanttiseen ideaan jokaisen kansakunnan yksilöllisyydestä ja omalaatuisuudesta. Snellmanin kansallisuuskäsityksessä korostuu kansainvälisyys, kun

– vapaussodan traumaan viitaten – että suomalaisesta kirjallisuushistoriasta on muodostunut sivistyneistön oman kansakuvan pettymysten jatkumo.⁹⁸⁸ Kaunokirjallisuudessa ideologisuus näyttäytyy usein implisiittisenä, minkä vuoksi kansalliskirjallisuus on hyvin tulkinnanvarainen lajityyppi.

Se että tulenkantajat ovat tiiviisti kuuluneet osaksi kansallisen kirjallisuushistorian kaanonin, ei johdu siitä, että kyseessä olisi yksiselitteisesti kansallinen ilmiö.⁹⁸⁹ Tulenkantajuus on sekä lajityypillisesti että laajemman kirjallisen kulttuurin kannalta päinvastoin varsin moniselitteinen aihe. Ensinnäkin kyse on tulenkantajina tunnetun ilmiön suhteesta valkoisen Suomen edustamaan kulttuuriin, jota vastaan se 1920-luvulla asettui osittaiseen oppositioon. Uuden kirjailijapolven tarkoituksena ei ollut kieltää kansallista kulttuuria kokonaisuudessaan, vaan osoittaa pettymyksensä siihen paternalismiin, jossa sivistyneistön katsottiin olevan velvollinen herättämään kansaa tietoisiksi itsestään.⁹⁹⁰ Tulenkantajien suhde kansaan ja kansallisiin traditioihin näyttöä joihin suorassa yhteydessä niihin eurooppalaisen avantgardismin eri suuntauksiin, jotka ensimmäisen maailmansodan jälkeen asettuivat antagonistisiin aseisiin kansallisiin valtakulttuureihin nähden.⁹⁹¹ Suomessa ulkomaiset vaikutteet siirtyivät suomenruotsalaisen modernismin kautta nuorvoimalaisille kirjailijoille ja manifestoituivat vuosikymmenen lopulla erityisesti ensimmäisessä *Tulenkantajat*-lehdessä. Vaikka tulenkantajia ei ole pidetty varsinaisina avantgardisteina⁹⁹² ja liikkeen moderni luonne on koettu muutenkin pinnalliseksi,⁹⁹³ kansainvälisiä vaikutteita ei silti ole mahdollista sen kohdalla kiistää.

Suhde kansainvälisyyteen on myös nostanut esiin kysymyksen tulenkantajien *kosmopolitismista*, jolla on oma erityinen merkityksensä kansallisessa kulttuurissa. Karkeasti määriteltynä kosmopolitismi tarkoittaa kansalliset raja-aidat ylittävää maailmankansalaisuutta. Kyse ei siis ole kansainvälisyydestä, joka erottaa ja yhdistää kansallisuuksia toisiinsa, vaan kansallisuuksien välissä koetusta vierauden tunteesta. Toisin kuin kansainvälisyys, kosmopoliittisuus ei tämän vuoksi voi koskaan olla todellinen osa kansallista kulttuuria.⁹⁹⁴ Päivi Lappalainen on pyrkinyt

Arwidssonin ajatuksista oli puolestaan mahdollista löytää kiihkokansallisia piirteitä. Karkama 1985, 18–19.

⁹⁸⁸ Lappalainen 1990, 83.

⁹⁸⁹ Tässä alaluvussa tulenkantajiin yhdistetyillä alakäsitteillä ”kirjailijaryhmä”, ”liike” ja ”ilmiö” viitataan kirjallisuushistorian vakiintuneeseen käsitykseen 1920-luvun kirjailijaryhmästä.

⁹⁹⁰ Lappalainen 1990, 84, 87. Vrt. Sevänen 1994, 181–182.

⁹⁹¹ Saksalaisen ekspressionismin lisäksi esimerkiksi futurismi, dada sekä ranskalainen ja anglosaksinen modernismi laajasti ymmärrettyinä.

⁹⁹² Sevänen 1994, 181.

⁹⁹³ Lappalainen 1990, 93.

⁹⁹⁴ Karkama 1985, 32–34.

osoittamaan, että tulenkantajien näkemykset kosmopoliittisuudesta, maailmankansalaisuudesta ja ihmisveljeydestä olivat ennen kaikkea retorisia tehokeinoja, joissa kuvastui paremminkin ihailu modernia maailmaa – sen kulkuvälineitä ja suurkaupunkeja – kohtaan, kuin mikään todellinen pyrkimys uudenlaisen yhteiskuntajärjestyksen aikaansaamiseksi. Olennaisempaa tulenkantajien itseymmärryksen kannalta oli kokemus kuulumisesta osaksi nuorta itsenäistä tasavaltaa, jonka rakentamiseen heillä oli mahdollisuus sekä velvollisuus osallistua.⁹⁹⁵ Lappalainen sivuuttaa käsittelyssään kokonaan ne paneurooppalaiset vaikutteet, jotka olivat näkyvästi esillä ensimmäisessä *Tulenkantajat*-lehdessä ja Tulenkantajain Seuran toiminnassa.⁹⁹⁶ Samalla hän yhtyy siihen kirjallisuushistorian yleiseen näkemykseen, jonka mukaan tulenkantajien toiminta oli yhteiskunnallisesti varsin passiivista.

Samalla tavoin passiiviseksi ei puolestaan voida luonnehtia kirjallisuushistorian kansallisia traditioita. Varsinkin Tarkiaisen, Kupiaisen ja Koskimiehen tutkimusten taustalla vaikuttaa jatkuvasti näkyvä yhteiskunnallinen konteksti, jonka osaksi kirjailijoiden toiminta säännönmukaisesti liitetään. Näkemykset tulenkantajien modernismin pinnallisuudesta löytävät perustelunsa useimmiten itse teosten ulkopuolelta: sensaatiohakuiseksi koetuista ulkomaanmatkoista, boheemista kaupunkielämästä sekä aikakauslehtien tyhjiksi koetuista julistuksista ja iskulauseista.⁹⁹⁷ Yksittäisiä kirjailijoita käsittelevät kohdat pitäytyvät puolestaan tiiviisti teoksissa.⁹⁹⁸ Kirjailijaryhmänä tulenkantajat on konkreettisemmin kiinni oman aikansa yhteiskunnallisessa taustassa, kuin ryhmään liitetyt yksittäiset kirjailijat.

Kosmopoliitit julistukset, vaikkakin ilman syvempää kirjallista merkitystä, vaikuttivat siihen asenneilmapiiriin, jossa kansallinen kirjallisuushistoria tulenkantajia lähestyi. Kun lisäksi huomioidaan, ettei tulenkantajien ole katsottu pysyvällä tavalla kyenneen uudistamaan kotimaista kirjallisuutta, voisi kuvitella, että ryhmän näkyvyys olisi pyritty pitämään kirjallisuushistorioissa mahdollisimman pienenä. Ensialkuun lähinnä käytännölliset syyt johtivat kuitenkin siihen, että tapahtui päinvastoin. Suomenkielisen kaunokirjallisuuden historia oli 1920-luvulle tultaessa vielä nuori. Tarkiaisen valinta ottaa mukaan tutkimukseensa Runebergin ja Tope-

⁹⁹⁵ Lappalainen 1990, 86.

⁹⁹⁶ Ks. Mieskonen 2012, 61.

⁹⁹⁷ Ks. Tarkiaisen 1934, 308; Kupiainen 1948, 202–203; Koskimies 1949, 162–164.

⁹⁹⁸ Niin kutsutut bio-bibliografiset kirjallisuushistoriat jäsenyivät tyypillisesti siten, että kirjailijoiden tuotannon analyysiä edeltää katsaus aikakauden yhteiskunnalliseen, poliittiseen ja kulttuuriseen taustaan. Tulenkantajien – samoin kuin muidenkin kirjailijaryhmien – kohdalla kirjailijaesittelyitä edeltää vielä tyypillisesti ryhmän esittely. Jäsennys säilyi hyvin samankaltaisena aina uusimpaan vuonna 1999 ilmestyneeseen *Suomen kirjallisuushistoria* -yleisesitykseen saakka.

liuksen kaltaisia ruotsinkielisiä kirjailijoita johtuu osittain juuri tästä.⁹⁹⁹ Itsenäisyyden ajalta kansallisia suurmiehiä oli kuitenkin jo huomattavasti vaikeampi löytää. Siitä huolimatta kirjallisuushistorioilla on tapana luoda jonkinasteinen käsitys myös aivan uusimman ajan kirjallisuudesta. Tulenkantajat olivat haastaneet suomalais-kansallisuuden totutun merkityksen, mutta kyseessä oli joka tapauksessa myös ryhmä vastaitsenäistyneessä valtiossa toimineita suomenkielisiä kirjailijoita, joiden julkaisutoiminta oli ollut aktiivista ja näkyvyys laajaa. Ideologisista ja esteettisistä puutteistaan huolimatta ”tulenkantajien sukupolvi” sai siksi myös Tarkiainen tutkimuksessa näkyvän aseman. Paikka kaanonissa oli kuitenkin varauksellinen, sillä Tarkiainen jätti tulevan tutkimuksen tehtäväksi oikaista nyt syntyynyttä kuvaa ”karttuneiden tosiasioiden valossa ja uusien perspektiivisuhteiden mukaan”.¹⁰⁰⁰

”Karttuneisiin tosiasioihin” lukeutui jatkossa, kuten tiedetään, lähinnä kirjailijoiden muistitieto, joka levisi 1940-luvun lopulta eteenpäin kirjallisuushistorioihin. Muistitiedon hyödyntämisen keskeinen tulos ei tulenkantajien kohdalla kuitenkaan ollut kaunokirjallisen tason uudelleenarviointi, vaan ryhmän merkityksen korostuminen yhä voimakkaammin osana laajempaa kirjallista kulttuuria. Tulenkantajien kanonisoitu asema myös vahvistui, vaikka kansalliskirjallisuuden diskurssi säilyi edelleen kirjallisuushistorioiden keskeisenä sisältönä. Kaanonin vakiintuessa ryhmän kirjallisuushistoriallisesta arvosta esitettiin silti jatkuvasti myös varauksia. Paradoksia ei voida selittää sillä, että käsitys kirjallisuushistorian tehtävästä olisi vielä 1940-luvulla laajentunut teoskeskeisyydestä kohti yleisempiä kulttuurihistoriallisia teemoja. Kyse oli paremminkin siitä, että tulenkantajat oli aikalaismyytin kautta laajentunut ilmiöksi, joka ei enää pidättäytynyt totutun kirjallisuushistorian rajoissa. Ryhmää tarvittiin tosin edelleen kirjallisuushistorian raaka-aineeksi, mutta samalla se määrittyi yhä tiiviimmin osaksi yleisempää kansallista historiakulttuuria ja sen myyttistä kuvastoa.

Nykymääritelmänsä mukaan kansallinen historiakulttuuri koostuu dynaamisista yhteiskunnallisista prosesseista, joissa menneisyyskäsitykset muuttuvat yhteiskunnallisten ja henkilökohtaisten reunaehto-¹⁰⁰¹jen mukaisesti. Kansakunnan historiatietoisuus ei tässä käsityksessä perustu ainoastaan tieteelliseen tutkimukseen, vaan myös vähemmän kriittisiin historiaesityksiin sekä myyttisiin ja ajallisesti määrittelemättömiin mielikuviiin menneisyydestä.¹⁰⁰² Historiakulttuurista käydyn keskustelun tekeekin toisinaan ongelmalliseksi juuri se, miten historiatie-

⁹⁹⁹ Tarkiainen itse perusteli 1800-luvun ruotsinkielisten kirjailijoiden ottamista mukaan kirjallisuushistoriaansa sillä, että heillä oli ollut suuri merkitys suomalais-kansallisen hengen historiallisessa kehityksessä sekä syvälinen vaikutus suomenkieliseen kirjallisuuteen. Tarkiainen 1934, 5.

¹⁰⁰⁰ Tarkiainen 1934, 309.

¹⁰⁰¹ Jalava, Kinnunen & Sulkunen 2013, 13.

¹⁰⁰² Loima 2006, 29.

toisuuden eri tasoja pidetään toisistaan keinotekoisesti irrallaan. Historiakulttuurin sisällä toimivien eri ryhmien käsityksiä ei pidetä lähtökohtaisesti eriarvoisina, mutta rajaa kritiikittömien historiaesitysten ja empiristisen historiatieteen välillä ei pyritä myöskään täysin häivyttämään. Vaikka rajanveto onkin perusteltu, se vaikeuttaa samalla sen tosiasian ymmärtämistä, että myytit ja mielikuvat eivät ole koskaan irrallaan myöskään tieteellisestä tutkimuksesta.

Objektiivisen historian tutkimuksen keskeisenä kriteerinä on yleisesti pidetty sitä, että sen tulee perustaa näkemyksensä puolueettomasti todistettavissa oleviin lähteisiin. Tässä tavoitteessa onnistuminen on viimeisten vuosikymmenten kuluessa osoitettu ontologisesti lukemattomia kertoja mahdottomaksi. Menneisyyttä ei koskaan ole täysin mahdollista palauttaa yksittäisiin lähteisiin, minkä vuoksi tutkijan omakohtaisella näkemyksellisyydellä on katsottu olevan niin ikään objektiivinen merkityksensä. Nykyhetkessä vallitsevat arvot – sekä yleiset että henkilökohtaiset – voidaan tulkita historiallisen kehityksen tuotteiksi, joiden avulla tutkija pystyy havaitsemaan menneisyydessä ennen piiloon jääneitä asioita. Vain arvot tiedostamalla on mahdollista päästä historiallisen ”totuuden” jäljille.¹⁰⁰³

Tämä historianfilosofian yksi keskeisistä teemoista ei kuitenkaan ole varsinaisen pohdintani aihe. Sen kohdalla on joka tapauksessa olennaista hahmottaa empiristisen lähdekritiikin ja tutkijan omien arvostelmien jatkuva rinnakkaiselo, jolla on ollut oma erityinen merkityksensä varsinkin kansallisen historian kulttuurin kehityksessä. Historiantutkimuksen tapa palvella samanaikaisesti tieteen ja ideologian asiaa oli varsin peittelemätöntä 1800-luvulta aina toiseen maailmansotaan saakka.¹⁰⁰⁴ Sotien jälkeen kehittynyt ”lähdefetisismi” ei kuitenkaan kriitikoiden mukaan taannut objektiivisuutta, vaan sen taustalla nähtiin peiteltyjä ideologisia arvolatauksia, joita pidettiin vähintään yhtä kyseenalaisina kuin hylätty kansallinen linja.¹⁰⁰⁵

Osittain analoginen siirtymä tapahtui 1940-luvun lopulta eteenpäin myös kirjallisuudentutkimuksessa, jossa niin kutsuttu intuitivistinen tutkimustraditio väistyi formalismin tieltä. Intuitivismi painotti – Tarkiaisen sanoin – kirjallisuuden taustalähtöistä tutkimusta ”vaiston, eläytymisen ja kokemuksen mahtavin aseina”.¹⁰⁰⁶ Kielitieteisiin ja kirjallisuuden muotoihin perustunut formalismi korosti puolestaan sitä, ettei taiteen ja yhteiskunnan suhteen selvittäminen kuulunut kirjallisuudentutkimukselle.¹⁰⁰⁷ Sekä lähdekritiikki että formalismi pyrkivät näin vähentämään

¹⁰⁰³ Ahtiainen & Tervonen 1996, 14.

¹⁰⁰⁴ Ks. esim. Mylly 2002, 282–289.

¹⁰⁰⁵ Esimerkiksi Jalmari Jaakkola piti lähteisiin sitoutumista tarkoitushakuisena toimintana, jonka avulla pystyttiin tarjoamaan sopivia vastauksia Suomen toisen maailmansodan jälkeisen ulkopoliittikan haasteisiin. Ahtiainen & Tervonen 1996, 28.

¹⁰⁰⁶ Varpio 1986, 125.

¹⁰⁰⁷ Eagleton 1997, 14.

riippuvuuttaan yhteiskunnallisesta todellisuudesta, vaikka eivät varsinaisesti kieltäneet suhdettaan siihen. Molemmat olivat myös edelleen kiinni tutkijoiden maailmankatsomuksellisissa arvostelmissa, jotka tosin nyt pyrittiin kätkemään tieteellisesti puhtaina pidettyjen teorioiden ja metodien taakse. Esimerkiksi kirjallisuushistorialliset yleisesitykset eivät missään vaiheessa luopuneet sidoksisuudestaan yhteiskunnalliseen todellisuuteen, koska niiden tehtävänä pidettiin edelleen kirjallisuuden havainnointia osana kansakunnan kehityksen historiaa. Formalismi pyrki puolestaan yleisessä historiavastaisuudessaan kyseenalaistamaan kirjallisuushistorioiden merkityksen ylipäänsä.¹⁰⁰⁸ Huomiota ei tämän vuoksi tule ensisijaisesti kiinnittää yhteiskunnalliseen ulottuvuuteen osana tiedettä, vaan itse tieteen merkitykseen osana yhteiskuntaa ja kulttuuria. Formalismi ja lähdekritiikki eivät (puhtaina teorioina) ole lähtökohtaisesti yhdenkään aatteen palveluksessa – eivät myöskään kansallisen historiatietoisuuden ja sen kansakuntia yhdistävän ideologisen päämäärän. Kansakunnat tarvitsevat säilyäkseen muutakin kuin tieteellisesti objektiivisena pidettyä tietoa menneisyydestä. Myyttinen tieto on, kuten Veli-Matti Pynttari on todennut, kansakuntia ja kulttuureja ylläpitävä voima, jonka merkitys ei perustu sen tieteelliseen todennettavuuteen vaan päinvastoin eräänlaiseen irrationaalisuuteen: myytin arvo ei ole sen merkityksessä, vaan siinä, että merkitys kyetään myytissä tekemään merkitykselliseksi.¹⁰⁰⁹

Kun ideologia ohjaa historiatietoisuutta, muuttuu se historiattomaksi ja mytologisoituu.¹⁰¹⁰ Kansallisen historian myyttinen olemus on yleisellä tasolla helppo osoittaa, mutta haastavampaa on määritellä myytin suhde niihin menneisyyden tapahtumiin, jotka tutkimuksissa nousevat esiin. Ongelmaa voidaan lähestyä termien *muoto*, *käsite* ja *merkityksenanto* kautta, joilla Barthes on avannut käsitystään myyttisestä järjestelmästä. Kansallisen historian kaltaisella myytillä on oma tapahtumista irrallaan oleva merkityksensä, joka sisältää arvojen rikkaan ja monimuotoisen järjestelmän. Merkitys koostuu esimerkiksi historiaan, maantietoon, moraaliin ja kirjallisuuteen liittyvästä *satunnaisesta* tiedosta. Kun merkitys yhdistyy erikseen rajattuun menneisyyden tapahtumaan, jota Barthes kutsuu *merkityksi*, se luopuu satunnaisuudestaan ja kehittyy muodoksi. Alun perin merkitykseltään rikas ja monimuotoinen merkitty köyhtyy muodon otteessa käsitteeksi, jonka merkitys on jatkossa täysin muodon sanelemaa. Lopulliselta merkityksenannoltaan myytissä on kyse historiallisesta, kulttuurisesta ja yhteiskun-

¹⁰⁰⁸ Ks. esim. Steinby 2013, 20–21.

¹⁰⁰⁹ Pynttari 2011.

¹⁰¹⁰ Barthesin mukaan historiattomuus on olennainen osa ennen kaikkea oikeistolaista myyttiä. Barthes ymmärtää oikeistolainen myytin yhteiskunnallisen vallankäytön välikappaleeksi, metakieleksi, jonka toinen keskeinen piirre on muun muassa tautologia. Barthes 1994, 206–212.

nallisesta arvosta, joka on vieras kaikille empiirisille ja rationaalisille totuuden määritelmille.¹⁰¹¹

Barthesin tulkintaa vastaavat ajatukset elävät voimakkaina puheenvuoroissa, joissa Suomen kansallista historiankirjoitusta lähestytään kriittisesti. Esimerkiksi Ville Kivimäki pitää kansallisena historiana ”kaikkea historiaa, jonka kyseenalais-tamattomana subjektina on ‘Suomi’”. Subjekti toimii Kivimäen mukaan epähistoriallisena kontekstina, joka määrittää tutkimukselle parhaiten sopivat aihepiirit ja antaa tulkinnoille lopullisen merkityksen.¹⁰¹² Osmo Jussila on puolestaan päätenyt tulokseen, jonka mukaan Suomen kansallisessa historiassa on vallinnut kolme keskeistä myyttiä: Ruotsi-Suomi-myytti, valtiomyytti ja itsenäisyysmyytti. Kyseiset ”päämyytit” jakaantuvat lisäksi alamyytteihin, jolloin esimerkiksi näkemys vuoden 1918 sodasta ”vapausotana” edustaa itsenäisyysmyytin alamyyttiä.¹⁰¹³ Jussilan lähtökohta on sikäli ongelmallinen, ettei hän näytä tunnistavan sen kansallisen metatason myytin olemassaoloa, joka on antanut muodon kolmelle päämyyttille. Ajatus myyttien jakaantumisesta useaan eri tasoon on joka tapauksessa tärkeä huomio, joka avaa samalla näkökulman tulenkantajien kansallisen myytin luonteeseen.

Tulenkantajien korostunut asema kansallisen kirjallisuushistorian kaanonissa selittyy viime kädessä sillä, mikä tehtävä kirjallisuushistorioilla ylipäänsä oli osana kansallista historiakulttuuria. Vuoden 1918 sota oli horjuttanut suomalaisen kulttuurihegemonian uskoa yhteen itsenäisen valtion peruselementeistä – kansakunnan yhtenäisyyteen. Vastaisenäistyneen valtion oli kuitenkin välttämätöntä vakiinnuttaa kansallinen identiteettinsä.¹⁰¹⁴ Kansallinen historiakulttuuri asettui nyt – kuten niin monta kertaa ennenkin – tulevaisuuden palvelukseen¹⁰¹⁵ ja sen tehtävänä oli nostaa esiin kansallista yhtenäisyyttä tukevia ilmiöitä. Tulenkantajien luonne kirjallisenä liikkeenä sopi tähän tarkoitukseen hyvin, varsinkin kun sen kosmopoliitti luonne onnistuttiin kääntämään palvelemaan kansallisia tavoitteita. Tulenkantajista muodostui kansallisen myytin alamyytti, tarina kansainvälisistä ja kosmopoliiteista ajatuksista suuntaansa etsineestä kirjailijapolvesta, joka olemassaolollaan heijasteli nuoren itsenäisen valtion kasvukipuja. Isänmaallisesta Nuoren Voiman Liitosta kasvanut liike kokeili rajojaan, kielsi hetkellisesti traditionsa, mutta palasi lopulta takaisin todellisille juurilleen. Kirjallisuushistorialla oli olemassa kapinalliselle välivaiheelle myös oma, väliaikaisuutta korostava, nimityksensä: *sturm und drang*

¹⁰¹¹ Barthes 1994, 180–181, 185.

¹⁰¹² Kivimäki 2005, 2.

¹⁰¹³ Jussila 2007, 12–16.

¹⁰¹⁴ Ks. Saukkonen 2005, 90.

¹⁰¹⁵ Eric Hobsbawmin mukaan ”kansakunta” merkitsee nationalistisessa kontekstissaan tulevaisuutta koskevaa käsitettä, kun taas oikea kansakunta voidaan tunnistaa vain ”a posteriori”. Hobsbawm 1994, 17.

– myrsky ja kiihko.¹⁰¹⁶ 1930-luvulla ”kommunismiin liukuneet” eivät olleet todellisia tulenkantajia, aivan kuten kommunisteilla ei ollut muutenkaan paikkaa suomalaisen yhteiskunnan täysvaltaisina jäseninä. Ainoa oikea tulenkantajuus päättyi viimeistään vuonna 1932 niiden kirjailijoiden toimesta, jotka Nuoren Voiman Liiton nimissä kielsivät yhteytensä uusien tulenkantajien ”aatteellisiin pyrkimyksiin”. Pesäeron tehneet tulenkantajat olivat myös samalla niitä, joiden 1920-luvun kestänyt etsikkoaika oli päättynyt ja jotka nyt olivat valmiita saavuttamaan kestävimmit kirjallisuushistorialliset saavutuksensa.¹⁰¹⁷ Tämän kestävyden määrittelijänä toimi kansallinen kirjallisuushistoria.

Omaksi kysymyksekseen jää edelleen se, miksi tulenkantajat-myytin taustoja ei ole määrätietoisesti pyritty avaamaan, vaikka myytin olemassaolo oli nähtävissä jo 1930-luvulla? Ensimmäinen syy on, että tulenkantajien käsite syntyi liikkeen sisältä käsin, eikä ollut ”Mäkelän piirin”, ”pahan koulukunnan” tai ”kadotetun sukupolven” kaltainen puhdas kirjallisuushistoriallinen konstruktio, jonka totuudenmukaisuus olisi voitu heti syntyessään kyseenalaistaa. Tulenkantajien käsite oli siis todistetusti olemassa, mutta se mytologisoitui kansalliskirjallisuushistorialliseen muotoonsa vähin erin, myytin eri tasojen kiinnittyessä ajan myötä toisiinsa, kunnes tietoisuus käsitteen alkuperästä lopulta unohtui.

Toisekseen tulenkantajien varsin yksipuolinen määrittely kirjallisuushistorialliseksi ilmiöksi ei ole tuottanut sen kohdalla samanlaista yhteiskunnallisesti laaja-alaista käsitekampailua, kuin esimerkiksi vuoden 1918 sodan eri nimien kohdalla on tapahtunut. Tulenkantajien käsite ei ole politisoitunut, koska sen poliittisia ulottuvuuksia ei ole pyritty avaamaan. Tämä taas on ollut osittain seurausta, kuten johdannossa toin esiin, *poliittisuuden* jokseenkin kapeasta määrittelystä käsitehistoriallisessa tutkimuksessa.

¹⁰¹⁶ *Sturm und drang* -kaudeksi kutsutaan alun alkaen saksalaisessa esiromantiikassa 1700-luvun jälkipuoliskolla vaikuttanutta suuntausta, jossa korostui kaunokirjallisuudessa esiintyneiden henkilöiden yksilöllinen tunne-estetiikka ja vapaudenkaipuu. Ks. esim. Vartiainen 2012, 110–112. Käsite on jäänyt elämään kirjallisuushistoriaan ja tarkoittaa tavallisesti nuoren kirjailijan yksilöllistä kasvukautta. Tulenkantajien kohdalla *Sturm und drang* -kautta on käytetty myös perustelevaan avantgardististen vaikutteiden pinnallisuus. Jo Tarkiainen määrittelee kirjallisuushistoriassaan Suomeen 1920-luvulla saapuneet ekspressionismin, eksoottisuuden, konekulttuurin ja suurkaupunkiromantiikan ennen muuta iskusanoiksi, jotka ”houkuttelivat eräitä kirjailijoita hyvinkin keskipakoisille mielikuvituksen retkeilyille uusien aistivaikutelmien hakemiseksi”. Tarkiainen 1934, 207, 309. Kupiainen puolestaan pitää tulenkantajien modernisuutta luonteeltaan ”sodanjälkeisen vuosikymmenen kirpeiden vaikutelmien sangen monimuotoisena ilmaisuna” ja tiettyjä poikkeuksia lukuun ottamatta arvoltaan kestävämmänä. Kupiainen 1948, 205–206. Koskimies menee päättelyssään peräti niin pitkälle, että kieltää ekspressionismin vaikutuksen tulenkantajien kohdalla kokonaan. Koskimies 1949, 159.

¹⁰¹⁷ Ks. Saarenheimo 1966, 264–266.

Historiografisen käsitteen kannalta olennaista ei ole, kutsuttiinko 1920-luvun nuorta kirjailijapolvea nuoriksi runoilijoiksi, hurmioituneiksi kasvoiksi vai tulenkantajiksi, vaan se, miksi ainoastaan yksi nimistä on käsitteellistynyt koskemaan niitä kaikkia ja sulkenut samalla 1930-luvun ulkopuolelleen. Myytin ylläpitäminen tuskin olisi ollut mahdollista, jos tulenkantajia olisivat tutkineet täysin kansallisesta hegemoniasta riippumattomat henkilöt.¹⁰¹⁸ Tarkiaisen, Kupiaisen ja Koskimiehen ylläpitämä suomalaiskansallisen kirjallisuushistorian traditio alkoi 1960-luvun kuluessa hiljalleen antaa tilaa laajemmille näköaloille. Myös viimeiset tulenkantajina tunnetut kirjailijat poistuivat julkisuudesta 1970-luvun kirjailijahaastatteluiden jälkeen, mikä samalla antoi mahdollisuuden 1930-luvulla syntyneen nuorvoimallaisen myytin kyseenalaistamiselle. Kerttu Saarenheimon valinta Turun yliopiston kotimaisen kirjallisuuden professoriksi vuonna 1972 johti kuitenkin siihen, että hänen välityksellään kasvoi kokonaan uusi tutkijasukupolvi, joka ylläpiti kansallisen kirjallisuushistorian näkemystä tulenkantajista ja vakiinnutti sen lopullisesti rationaaliseksi universaalimuodoksi kotimaiseen kirjallisuus- ja kulttuurihistoriaan.¹⁰¹⁹ Nuorvoimallisten tulenkantajakirjailijoiden jälkeinen aika on kokonaan oma historiografisen tutkimuksen aiheensa, johon ei tässä yhteydessä ole mahdollisuutta tarkemmin paneutua. Symbolisena voidaan kuitenkin pitää sitä, että valtaosa tulenkantajia koskevasta tutkimuksesta on tehty juuri Turun yliopistossa, jonka syntyyn ja kehitykseen kansallinen kulttuuri on vaikuttanut erityisen voimakkaasti.¹⁰²⁰

¹⁰¹⁸ Hobsbawmin mukaan vakavassa mielessä kansakuntia ja nationalismia tutkiva historioitsija ei voi olla vakaumuksellinen poliittinen nationalisti, koska nationalismi vaatii liian paljon uskoa sellaiseen, mikä selvästikään ei pidä paikkaansa. Hobsbawm 1994, 21. Barthes puolestaan näkee, että myytin ulottuessa koko yhteisöön mytologin on otettava etäisyyttä yhteisöstä kokonaisuudessaan, jos myytistä halutaan päästä eroon. Mytologi ei Barthesin mukaan kuulu historiaan, ”jonka nimissä on toimivinaan”. Barthes 1994, 213.

¹⁰¹⁹ Saarenheimo toimi Turun yliopistossa kirjallisuuden apulaisprofessorina ja professorina vuodesta 1968 eteenpäin. Professorina Saarenheimo jatkoi maailmansotienvälisen kauden tutkimista, ja Turussa on sittemmin vaikuttanut useita tulenkantajista kiinnostuneita tutkijoita, joista voidaan mainita mm. Päivi Lappalainen ja Tuija Takala. Oman lisänsä turkulaiseen tulenkantajat-tutkimukseen toi 1990-luvulla lisäksi Olavi Paavolainen Seura, mutta sen synty liittyy kotimaisen kirjallisuuden sijaan Paavolaista käsittelevään Suomen Akatemian hankkeeseen ja Turun yliopiston kulttuurihistorian oppiaineeseen.

¹⁰²⁰ Eräänlaista kansallisen kirjallisuushistorian symboliikkaa voidaan nähdä esimerkiksi siinä, että Saarenheimo ohitti vuoden 1972 Turun yliopiston kirjallisuuden professorin virkavalinnassa tutkijana huomattavasti kokeneemman Raoul Palmgrenin. Ks. Kalemaa 1984, 290–291.

9.5 Pyhä myytti

Claude Lévi-Straussin mukaan myytin erittelemisen analyttisiin osa-alueisiin, jotka lopuksi kudotaan yhteen ehyeksi tutkimustulokseksi, on ristiriidassa myyttisen tiedon ominaisluonteen kanssa. Myyteistä esiin nouseva tieto ei Lévi-Straussin mukaan kumuloidu, vaan kääntää jatkuvasti suuntaa paeten määrittelijöitään. Tutkijan tehtäväksi jää tässä tilanteessa parhaan kykynsä mukaan pyrkiä luomaan käsitys myytin sisällä toistensa vastakohtiksi asettuvista osa-alueista. Lévi-Strauss ei myöskään pidä mahdollisena, että myytti-tutkimus voisi eksplisiittisesti osoittaa, miten ihmiset havaitsivat myyttien olemassaolon elämässään ja toiminnassaan vaan ainoastaan, miten myytit toimivat tiedostamattomasti ihmisten mielissä.¹⁰²¹

Kun Lévi-Straussin käsityksiä tarkastelee tulenkantajat-myytin yhteydessä, näyttäisivät ne pitävän paikkansa ennen kaikkea Northrop Fryen määrittelemien ”fiktiivisten kertomusten” kohdalla. Tulenkantajien historiasta muodostui 1930-luvulta eteenpäin myytti kahdessa eri merkityksessä. Ensimmäinen merkityksistä liittyi juuri 1920-luvun kirjallista elämää käsitteleviin kertomuksiin, joiden totuudenmukaisuudesta esiintyi useita mielipiteitä. Kertomukset saattoivat liittyä yksittäisiin tapahtumiin ja henkilöihin, mutta sisältää myös laajempia näkemyksiä esimerkiksi kirjailijaryhmän luonteesta ja jäsenistä tai tulenkantajien nimen alkuperästä. Kertomukset saavuttivat keskeisen aseman maailmansotien jälkeisessä muistitiedossa ja kehittyivät rinnakkain kirjallisuushistoriallisen tutkimuksen kanssa. Pyrkimykset ratkaista tulenkantajat-myytti erittelemällä ”totuudenmukaisin” tieto ”totuudenvastaisesta” oli kuitenkin Lévi-Straussin teorian mukaisesti tuomittu epäonnistumaan.

Tulenkantajat-myytin toinen merkitys yhteiskunnan itseymmärryksen kannalta rationaalisenä totuuden muotona alkoi kehittyä myös 1930-luvulla. Kyseessä oli kansallisen hegemonian synnyttämä ”pyhä myytti”, argumentti, jonka mukaan Suomen kirjallisuus- ja kulttuurihistoriaan kuuluivat vain tietyt aiheet ja elementit. Argumentti oli voimakkaan ideologinen, toisinaan myös poliittisia muotoja ottanut viesti, joka sulki tehokkaasti vasemmistolaiseksi luonnehditun 1930-luvun tulenkantajien historiakuvan ulkopuolelle. Pyhä myytti saavutti olemuksellisen perusmuotonsa tulenkantajien käsitteessä, jota kirjallisuuden- ja historian tutkimus toisen maailmansodan jälkeen alkoi neutraalisti soveltaa. Varsinkin 1970-luvun kirjailijahaastattelussa tulenkantajien käsite ohjasi konkreettisesti haastatteluihin osallistuneiden ennakkokäsityksiä kirjailijoista ja maailmansotien välisen aikakauden kirjallisesta kulttuurista. Myös tässä tapauksessa Lévi-Straussin huomio myyttien tiedostamattomasta esiintymisestä ihmisten mielissä voidaan katsoa pitävän paikkansa.

¹⁰²¹ Lévi-Strauss 1970, 5, 12. Vrt. Giddens 1984, 48.

Väite, jonka mukaan kansalliseen hegemoniaan sidoksissa oleva historiatietoisuus muodostaisi yksipuolisesti tulenkantajat-myytin olemuksellisen perusmuodon, ei kuitenkaan ole ongelmaton. Barthes esimerkiksi olettaa, että myytissä on kerrallaan tilaa vain yhdelle perusmuodolle. Tämä johtuu arvatenkin siitä, että hän kiinnittää huomionsa lähes yksipuolisesti *historian myyttien* merkitysten erittelyyn, mutta sivuuttaa hyvin nopeasti *myyttien historian*. Barthes tosin myöntää, että jokaisella myytilä *voi olla* oma historiansa ja maantieteellinen ympäristönsä samoin kuin, että myytit *kypsyvät* levitessään [kursiivi MM].¹⁰²² On silti korostettava, että jokaisella myytilä *on aina* oma historiansa ja maantieteensä, vaikkakaan niiden todentaminen ei lähdeaineiston puuttuessa ole mahdollista muuten kuin aivan uusimman ajan osalta. Jotta myytin historia voidaan osoittaa, on välttämätöntä tuntea se alkuperä, eli historiallinen tapahtuma, jota vasten myytti myöhemmin on syntynyt. Vain alkuperän tunnistamalla myytin taustalla mahdollisesti vaikuttavat ideologiset argumentit tulevat esiin.

Myyttien historiassa on kyse ennen kaikkea niiden monikerroksisuudesta. Tulenkantajien aikalaismyytti ei ollut 1920-luvulla sidoksissa kansalliseen historiatietoisuuteen, vaan näyttäytyi modernien taidesuuntien, kaupunkikulttuurin ja kosmopoliitin ihmisveljeyden avoimena ihailuna. Kansallinen historiatietoisuus liittyi osaksi muistelmien myyttiä 1930-luvun alkupuolelta eteenpäin tarkoitukseensa vastata syntymässä olevaan vasemmistosuuntaukseen. Uusien tulenkantajien – ja ennen kaikkea Erkki Valan – toiminta johti samanaikaisesti siihen, että syntyi uusi tulenkantajien aikalaismyytin taso. Tämä merkitsi samalla sitä, että kansallinen hegemonia, joka kiinnittyi muistelmien myyttiin heti alusta lähtien, ei päässyt hallitsevaan asemaan vasta kuin toisen maailmansodan jälkeisenä aikana. Kirjallisuushistorian myytti oli myös periaatteessa kansallisen hegemonian läpätunkema, mutta sen rinnalla vaikutti samalla toinen itsenäinen perusmuoto: usko haastattelututkimusten kirjallisuustieteelliseen arvoon. Monikerroksisuus osoittaa sen, että niillä myyteillä, joiden historiallinen kehitys pystytään osoittamaan, voidaan tunnistaa useampi olemuksellinen perusmuoto. Tässä myytti törmää käänteisesti omaan voimaansa. Sillä kun myyttien tarkoituksena on tehdä kohteistaan historiatomia, kuuluvat ne itse samalla väistämättömästi osaksi historian monimuotoisuutta ja monimerkityksellisyyttä.

Myyttien ymmärtäminen laaja-alaisiksi ilmiöiksi ei tarkoita ainoastaan irrottautumista antiikin tarinaperinteestä, vaan myyttisten muotojen havaitsemisesta osana kaikkea inhimillistä toimintaa. Huomioon tulee ottaa sekä myyttien vaikutus historiaan että historian vaikutus myytteihin, samoin kuin, että esimerkiksi historiantutkimuksen ja kirjallisuushistorian tieteelliset päätelmät eivät ole myyteistä kokonaan irrallinen alue. Historiografia on tästä syystä erittäin lähellä

¹⁰²² Barthes 1994, 207.

nykyajan myyttien tutkimusta. Historiantutkimuksen tehtävänä on pyrkiä osoittamaan, *miksi* tulenkantajat on säilynyt myyttisenä ilmiönä, vaikka asian ratkaisemiseksi on vuosikymmenten kuluessa tehty lukemattomia yrityksiä. Kyse ei ole myyttien lähestymisestä vain joko kriittisellä tai ymmärtävällä tavalla, osana nietzscheläistä ”kulttuurin horisonttia” tai barthesilaista piilevien ideologioiden paljastamista¹⁰²³, vaan kritiikki on sisällytettävä ymmärrykseen.

¹⁰²³ Ks. Steinby 2010, 111–112.

Johtopäätökset

Tutkimukseni tehtävänä on ollut osoittaa maailmansotien välisenä aikana Suomessa vaikuttaneen ja tulenkantajien nimellä tunnetuksi tulleen kirjallisen liikkeen historiakuvan rakentuminen. Vakiintuneen historiakuvansa mukaisesti, kuten johdannossa osoitin, tulenkantajat on tullut tunnetuksi ensisijaisesti 1920-luvulla toimineena kirjailijaryhmänä.

Rajasin historiakuvan synnyn, kehittymisen ja vakiintumisen tarkastelun koskemaan tulenkantajien käsitteessä vuosina 1924–1987 tapahtuneita muutoksia. Lähtökohdaksi asetin hypoteesin, jonka mukaan tulenkantajien käsitteessä vaikutti tarkasteluajanjaksolla kaksi olemuksellista tasoa (aikalaistaso ja historiografinen tasoa), jotka loivat merkityksiä historiakuvaan.

Kokoan lopuksi tutkimuksen keskeiset johtopäätökset yhteen vastaamalla seuraaviin kysymyksiin: (1) mitkä olivat tulenkantajien historiakuvan rakentumisen keskeiset piirteet ja miten ne asettuvat keskenään kronologiseen jatkumoon, (2) mitkä tutkimuksessa esiin nousseet käsitehistorialliset havainnot haastavat tulenkantajien nykyistä historiakuvaa ja (3) miten aikalaiskäsitteen ja historiografisen käsitteen välistä jännitettä, ja siihen liittyvää kysymystä erilaisten historiakuvien ja -käsitysten luonteesta, voidaan lähestyä pragmatistiseen tieteenfilosofiaan liittyvänä kysymyksenä.

Historiakuvan rakentumisen vuosikymmenet

Tulenkantajien nimi esiintyi 1900-luvun suomalaisen kirjallisuushistorian kontekstissa ensimmäistä kertaa Nuoren Voiman Liiton kirjallisen harrastuspiirin albumissa vuonna 1924 ja käsitteellistyi Liiton ylijohdaja Ilmari Jäämaan kirjoituksissa 1924–1927 kiinteäksi osaksi valkoisen Suomen arvomaailmaa. Jäämalle tulenkantajuus edusti kansallista symbolia, joka ilmeni yhtenä osana nuorvoimailaista työn ja toveruuden aatetta. Noin vuodesta 1926 eteenpäin tulenkantajiksi alettiin kutsua myös kirjailija- ja taiteilijaryhmää, jonka jäsenet tosin identifioivat itsensä ”nuoriksi runoilijoiksi” tai ”hurmioituneiksi kasvoiksi”, mutta joiden toi-

minnan yhteydessä tulenkantajien nimi yhä laajemmin alkoi esiintyä. Eri aikakaus- ja sanomalehtien vuosina 1926–1928 luomalla käsityksellä tulenkantajien kirjailijaryhmästä ei ollut suoraa yhteyttä jäämaalaiseen tulenkantajuuteen. Silti varsinkin vasemmistolainen lehdistö tunnisti ”nuorissa runoilijoissa”, ”hurmioituneissa kasvoissa” ja ”tulenkantajissa” porvarillisen kirjallis-taiteellisen ilmiön.

Vuonna 1928 perustettu ensimmäinen *Tulenkantajat*-lehti oli institutionaalisesti suora Nuoren Voiman Liiton perillinen, mutta samalla se irtautui ohjelmallisesti jäämaalaisesta tulenkantajuudesta. Lehden ensimmäisessä vaiheessa vallinnut ”ohjelmallinen ohjelmattomuus” pyrki näkyvästi välttelemään valmiita ideologisia malleja ja julisti tulenkantajuudessa olleen kyse ennen kaikkea uudenlaisesta elämäntunteesta. Viimeistään Tulenkantajain Seuran perustaminen loppuvuodesta 1929 kiinnitti tulenkantajien käsitteen kuitenkin lopullisesti osaksi aikakauden ideologioita ja poliittista keskustelua. Oikeistoradikalistinen Akateeminen Karjala-Seura valtasi *Tulenkantajat*-lehden vuonna 1930, jolloin AKS pyrki myös korvaamaan Tulenkantajain Seuran edustaman vasemmistoliberalismin tulenkantajien käsitteen keskeisenä määrittäjänä. AKS:n vaikutus jäi lyhytikäiseksi, mutta Tulenkantajain Seura ja varsinkin sen puheenjohtaja Erkki Vala omaksuivat tulenkantajuuden keskeiseksi käsitteekseen osana 1930-luvun ideologisia ja poliittisia kamppailuita. Jäämaalainen tulenkantajuus oli edustanut länsimaisen tradition vuosituhantisia arvoja ja niiden mukanaan tuomaa pysyvyyttä, mutta *Tulenkantajat*-lehden ja Tulenkantajain Seuran myötä tulenkantajuudesta muodostui tulevaisuusorientoitunut liikekäsite, väline, jolla pyrittiin muuttamaan maailmaa.

Jo kerran hylätty jäämaalaisen tulenkantajuuden arvomaailma teki paluun osana niin kutsuttua ”nuoren kirjailijapolven aatetta”, johon vetoamalla tietty osa nuorvoimalaisista asettui vastustamaan vuonna 1932 uudelleen perustettua *Tulenkantajat*-lehteä. Nuoren Voiman Liiton julkilausuman suhde tulenkantajien käsitteeseen näyttäytyi kaksijakoisena. Sen tarkoituksena oli ensinnäkin vastustaa uuden *Tulenkantajat*-lehden vasemmistolaiseksi koettua luonnetta, toisekseen osoittaa, että tulenkantajien historia oli jo tullut päätökseensä. Ideologisen motiivin sisältänyt historiatulkinta oikeutettiin väitteellä, jonka mukaan tulenkantajien käsitteen omistusoikeus kuului Nuoren Voiman Liitolle. Julkilausuma synnytti nuorvoimalaisen historiaperinnön, jossa tulenkantajat paikallistettiin 1920-luvulla toimineeksi kirjailijaryhmäksi. ”Nuoret runoilijat” ja ”hurmioituneet kasvot” sulautuivat tulenkantajien käsitteessä jatkumoksi, jossa ensimmäinen *Tulenkantajat*-lehti oli luonnollinen seuraus nuorvoimalaisten kirjailijoiden aikaisemmasta toiminnasta. Käsittehistoriallisesti anakronismiin kallellaan ollut tulkinta oli mahdollinen, koska Ilmari Jäämaan rooli tulenkantajien käsitteen rakentajana sivuutettiin, vaikka Jäämaan merkitys nuorvoimalaisen kirjailijapolven innoittajana muuten tunnustettiin.

Myös kirjallisuudentutkimus alkoi 1930-luvun alkupuolelta eteenpäin lähestyä tulenkantajia kirjallisuushistoriallisesti merkityksellisenä ilmiönä. Kirjallisuushistoria, samoin kuin jäämaalaisuus, oli pitkälle toisen maailmansodan jälkeiseen aikaan saakka voimakkaasti sidoksissa kansalliseen arvomaailmaan. Kansallisen historiakulttuurin tehtävänä oli nostaa esiin kansallista yhtenäisyyttä tukeneita ilmiöitä. Kommunisteilla, joiksi 1930-luvun tulenkantajat yhdistettiin, ei ollut paikkaa suomalaisen yhteiskunnan täysvaltaisina jäseninä, jolloin tulenkantajat näyttäytyi luonnollisesti 1920-luvun kestäneenä kirjallisena ilmiönä. Muita perusteita olivat tulenkantajakirjallisuuden yhdistäminen ekspressionismin, uusromantiikan ja vitalismin kaltaisiin tyyliuuntiin, joiden vaikutuksen 1930-luvulle siirryttäessä voitiin katsoa olevan jo takana päin.

Myös 1930-luvun uusi tulenkantajaliike pyrki kiinnittämään oman historiaperintönsä osaksi nuorvoimallaisuutta. *Tulenkantajat*-lehti esimerkiksi julistautui työn ja toveruuden aatteen uudeksi edustajaksi, koska Nuoren Voiman Liiton katsottiin luopuneen ideologisesta puolueettomuudesta. Tulenkantajain Seuran hajottua vuonna 1935 omiin ideologisiin ristiriitoihinsa ja Seuran keskeisten vasemmistointellektuellien siirryttyä seuraavana vuonna perustettuun kulttuurijärjestö Kiilaan, tulenkantajuuden rakentaminen jatkui vuoteen 1939 saakka pääasiassa Erkki Valan henkilökohtaisena projektina. Kiilasta muodostui toisen maailmansodan jälkeen 1930-luvun vasemmistolaisen kirjallisuushistorian tärkein kiinnekohta, jolloin Tulenkantajain Seura ja uusi *Tulenkantajat*-lehti näyttäytyivät pääasiassa Kiilan esiasteina. Uudet tulenkantajat eivät myöskään mahtuneet osaksi Raoul Palmgrenin luomaa työläiskirjallisuuden kaanonia, mikä käytännössä pudotti 1930-luvun tulenkantajuuden *itsenäisenä ilmiönä* vasemmistolaisen kirjallisuushistorian ulkopuolelle.

Tulenkantajien kirjallisuushistorialliseen arvoon suhtauduttiin 1930-luvulta lähtien varauksellisesti. Useaan kertaan toistetuksi näkemykseksi muodostui se, että tulenkantajien keskuudesta nousi esiin monta merkittävää kirjailijayksilöä, jotka kuitenkin loivat kestävimmän tuotantonsa vasta myöhemmällä iällään. Osana kansallista historiakulttuuria tulenkantajat kuitenkin säilyttivät kirjallisuushistoriallisen kiinnostavuutensa myös jatkossa. Kyse ei kuitenkaan ollut enää ensisijaisesti kaunokirjallisuudesta, vaan toisen maailmansodan jälkeen tulenkantajia alettiin lähestyä osana laajempaa kuvaa itsenäisen Suomen ensimmäisen vuosikymmenen kulttuurista, yhteiskunnasta ja henkisestä ilmapiiristä. Seurauksena tästä kirjailijoiden merkitys kirjallisuudentutkimuksen tietolähteenä kasvoi ja muistitieto tuli 1940-luvulta eteenpäin osaksi kirjallisuushistoriallisia yleisesityksiä.

1950-luvulla suomalaisessa kirjallisuudessa vaikutti voimakas modernismi, ja kiinnostus maailmansotien välisen aikakauden kirjallisiin ilmiöihin, kuten tulenkantajiin, oli vähäistä. Olavi Paavolaisen kirjallinen rehabilitointi ja pian sen jälkeen tapahtunut kuolema palauttivat kuitenkin kiinnostuksen tulenkantajien his-

toriaan 1960-luvun alussa. Kerttu Saarenheimon 1966 ilmestynyt yleisesitys *Tulenkantajat: Ryhmän vaiheita ja kirjallisia teemoja 1920-luvulla* aloitti tulenkantajiin erityisesti keskittyneen tutkimusperinteen, joka jatkui tiiviinä 1980-luvun alkupuolelle saakka. Tutkimuksessaan Saarenheimo noudatti periodisointia, jonka Lauri Viljanen tulenkantajien historialle 1950-luvulla oli laatinut. Periodisoinnissa, joka sulki 1930-luvun ulkopuolelleen, yhdistyivät nuorvoimalainen historiaperintö, taitelevan humanismin ideologia ja Viljasen lyriikan kehitykseen keskittynyt kirjallisuustieteellinen ajattelu. Viljanen ja Saarenheimo vahvistivat omalta osaltaan 1920-lukuun keskittyntä tulenkantajien historiakuva, joka oli saavuttanut vakiintuneen aseman nuorvoimalaisen historiaperinnön ja kirjallisuushistoriallisten yleisesitysten kautta edellisten vuosikymmenten aikana.

Saarenheimo hyödynsi tutkimuksessaan runsaasti kirjailijoiden muistitietoa, mutta varsinainen kirjailijahaastatteluiden sarja käynnistyi 1970-luvulla. Tässä vaiheessa kirjallisuudentutkimuksen ennakkokäsitykset olivat jo täysin sidoksissa näkemykseen tulenkantajista 1920-luvulla toimineena kirjailijaryhmänä, ja haastattelut toteutettiin lähtökohtaisesti tästä näkökulmasta. Historiakuva tiivistyi tulenkantajien käsitteeseen, joka ohjaili näkyvästi kirjailijoiden käsityksiä maailmansotien välisen aikakauden kirjallisesta kulttuurista. Muistitiedon välityksellä rakentunut tulenkantajien historia tunnustettiin kirjailijoiden ja tutkijoiden toimesta myyttiseksi, mutta tarkemman historiallisen tarkastelun sijaan myyttiset piirteet omaksuttiin osaksi historiakuva.

Kirjallisuudentutkimuksen kiinnostus tulenkantajia kohtaan hiipui samalla, kun viimeiset elossa olleet kirjailijat hiljalleen menehtyivät. 1980-luvun alkuun tultaessa tärkeimmät kirjailijahaastattelut oli tehty ja muistelmateokset kirjoitettu. Pertti Lassila korosti tutkimuksessaan *Uuden aikakauden runous* vuonna 1987, että aikaisempi kirjallisuudentutkimus oli ajautunut tulenkantajien kohdalla kirjallisuushistorialliseen hätäratkaisuun, jonka seurauksena oli syntynyt elinvoimainen myytti. Lassilan keskeinen kritiikki kohdistui siihen, ettei tutkimus ollut riittävästi kiinnittänyt huomiotaan kaunokirjallisuuteen liittyviin kysymyksiin, vaan pohtinut kirjallisuustieteen kannalta toisarvoisia (sosiologisia) kysymyksiä. Tulenkantajien historian rajautumista yksin 1920-lukuun Lassila ei kuitenkaan problematisoinut. Tämä on osoitus siitä, että ensimmäinen tulenkantajien tutkimustraditiota näkyvän kriittisesti lähestynyt avaus oli myös omalta osaltaan sidoksissa aikaisemmin rakentuneeseen tulenkantajien historiakuvaan.

Lassilan jälkeen uusia kirjallisuudentutkimuksen alueelle lukeutuvia esityksiä tulenkantajista ei – yksittäisiä artikkeleita lukuun ottamatta – enää ole julkaistu. 1920-luvulla vaikuttaneeseen kirjailijaryhmään ja tiettyihin kirjailijayksilöihin kiinnittynyt historiakuva on tästä eteenpäin jatkanut elämäänsä kirjailijaelämäkerroissa, kirjallisuushistorian ja historiantutkimuksen yleisesityksissä, kaunokirjallisuudessa ja niin edelleen. Historiantutkijoiden kasvanut kiinnostus

aihetta kohtaan on viimeisten viidentoista vuoden aikana nostanut ensimmäistä kertaa 1930-luvun tulenkantajaliikkeen näkyvästi esiin sekä palauttanut samalla kysymyksen tulenkantajien historiakuvan sisällöstä ja perusteista.

Historiakuvaa koskevat käsitehistorialliset huomautukset

Käsitehistoriallinen tarkastelu, sellaisena kuin sen tässä tutkimuksessa olen toteuttanut, haastaa tietyiltä osin tulenkantajien nykyistä historiakuvaa. Ensimmäinen ja samalla olennaisin huomautus koskee 1930-luvun tulenkantajaliikkeen rajautumista historiakuvan ulkopuolelle. 1930-luvun liikkeen on katsottu olleen kirjallisuushistorian sijaan sidoksissa aikakauden ideologiseen keskusteluun ja siksi luonteeltaan yhteiskunnallinen ilmiö. Sinänsä oikea näkemys sisältää kuitenkin samalla impliittisen väitteen, jonka mukaan 1920-luvun tulenkantajuus olisi ollut ideologisista diskursseista jokseenkin vapaa ilmiö. Tulenkantajien käsitteessä tapahtuneet muutokset eivät yksiselitteisesti tue tätä väitettä. Jo jäämaalainen tulenkantajuus tukeutui voimakkaasti valkoisen Suomen arvomaailmaan. Ensimmäinen *Tulenkantajat*-lehti oli puolestaan näkyvän yhteiskunnallinen julkaisu, joka samalla myös synnytti Tulenkantajain Seuran ja sitä kautta siemenen 1930-luvun poliittiselle tulenkantajuudelle. Ideologisessa ja yhteiskunnallisessa merkityksessään tulenkantajien historia muodostaa tässä mielessä vuodet 1924–1939 kestäneen suoran jatkumon. Jatkuvuutta perustelee myös tiettyjen nuorvoimalaisten kirjailijoiden esiintyminen 1930-luvun liikkeessä. Tulenkantajain Seuran ja uuden *Tulenkantajat*-lehden toimintaan osallistuivat sen eri vaiheissa Erkki Vala, Katri Vala, Pentti Haanpää, Elina Vaara ja Lauri Viljanen. Uudet tulenkantajat myös pitivät nuorvoimalaista perintöään näkyvästi esillä läpi 1930-luvun.

Jos katkos ”yhteiskunnallisen” ja ”yhteiskunnallisuudesta vapaan” tulenkantajuuden välille halutaan määrittää, sijoittuu se vuoteen 1928 ja ensimmäisen *Tulenkantajat*-lehden perustamiseen. Lehti irtautui näkyvästi jäämaalaisuudesta, samoin kuin nuorten runoilijoiden ja hurmioituneiden kasvojen kaltaisista ryhmittä, joihin tulenkantajien käsite aikaisemmin oli yhdistetty. Niin kutsuttu ensimmäinen tulenkantajat-liike päättyi tästä syystä *Tulenkantajat*-lehden perustamiseen, ei siis lehden lakkauttamiseen, kuten asia tavallisesti on esitetty. Samalla käsitys ”1930-luvun tulenkantajista” problematisoituu. Vuonna 1932 perustettu uusi *Tulenkantajat*-lehti ei olisi syntynyt ilman ensimmäistä lehteä ja Tulenkantajain Seuraa, joiden historia palautuu 1920-luvulle.

Toinen huomautus liittyy historiakuvan vakaaseen käsitykseen, jonka mukaan Nuoren Voiman Liiton kirjallisen piirin jäsenet olisivat alkaneet kutsua toisiaan tulenkantajiksi ensimmäisen *Tulenkantajat*-albumin ilmestymisen jälkeen vuodesta 1924 eteenpäin. Aale Tynni-Haavio on peräti todennut, että tulenkantajien nimellä

olisi ollut 1920-luvun puolivälissä kirjailijoille itselleen psykologista vaikutusta. Tulenkantajien käsitteen tarkastelu vuosina 1924–1927 osoittaa tämän käsityksen virheelliseksi. Tulenkantajat-nimisestä kirjailijaryhmästä on mahdollista puhua vuodesta 1926 eteenpäin, mutta silloinkin ryhmän identifiointi tapahtui ulkoapäin käsin. Kirjailijoiden varsinainen itseidentifioituminen tulenkantajiksi tapahtui vasta ensimmäisen *Tulenkantajat*-lehden myötä 1928, mutta silloin kyseessä ei ollut enää kirjailijaryhmä, vaan laajempi kulttuuriliike tai kirjallinen sivistyneistösukupolvi. Tulenkantajat-nimisessä kirjailijaryhmässä on tästä syystä ensisijaisesti kyse kirjallisuushistoriallisesta luokituksesta, eli myöhemmin syntyneestä konstruktioista, jonka historiallista todenmukaisuutta empiiriset havainnot eivät tue.

Kahden ensimmäisen huomautuksen valossa tiettyjen tulenkantajien historiakuvassa esiintyvien keskeisten henkilöiden merkitystä on arvioitava uudelleen. Olavi Paavolaisella, jonka asema 1920- ja 1930-lukujen kirjallisen kulttuurin merkkihenkilönä oli muuten keskeinen, ei missään vaiheessa ollut ratkaisevaa roolia niissä yhteyksissä, joihin tulenkantajien käsite maailmansotien välisenä aikana viittasi. Paavolainen julkaisi kirjoituksiaan *Tulenkantajat*-albumeissa ja toimitti ensimmäistä *Tulenkantajat*-lehteä, mutta ei osallistunut tulenkantajien nimellä toimineiden instituutioiden rakentamiseen ja sitä kautta tulenkantajien käsitteen määrittelyyn. Sama koskee Mika Waltaria, joka myös tietoisesti sanoutui irti osallisuudestaan tulenkantajien historiaan. Paavolaisen ja Waltarin merkitys perustuu maailmansotien välisen aikakauden kirjallisuushistoriaan yleensä, jota tulenkantajien käsite sittemmin alkoi määrittää. Osana kirjallisuushistoriallista konstruktioita kyseiset kirjailijat säilyttivät epäilemättä myös jatkossa keskeisen paikkansa tulenkantajien kaanonissa, vaikka osana tulenkantajien käsitehistoriaa heidän merkityksensä voidaankin osoittaa ylikorostuneen. Käsitehistoriallisessa kontekstissa Ilmari Jäämaan ja Raoul Palmgrenin kaltaiset henkilöt, jotka eri aikoina osallistuivat tulenkantajien käsitteen muotoiluun, tulevat puolestaan näkyvämmiin esiin. Sama koskee luonnollisesti Erkki Valaa, jonka keskeinen rooli tulenkantajien historiassa voidaan katsoa jääneen omalta osaltaan suhteettoman vähälle huomiolle.

Neljäs ja viimeinen huomautus koskee tulenkantajiin kuuluneita jäseniä ylipäänsä. Käsitehistorian näkökulmasta ei ole syytä yhtyä Lauri Viljasen tapaan kohottaa Olavi Paavolainen ”ainoaksi oikeaksi tulenkantajaksi”. Sen sijaan Martti Haavion näkemystä, jonka mukaan ”tulenkantajiin kuuluivat kaikki eikä kukaan”, on mahdollista soveltaa eteenpäin. Tulenkantajia voidaan katsoa olleen kaikkialla siellä, missä tulenkantajien käsite on esiintynyt. Tulenkantajia olivat siis kaikki he, jotka tavalla tai toisella eri aikoina ovat kuuluneet käsitteen piiriin: nuorvoimalaisina kirjailijoina, Tulenkantajain Seuran jäseninä tai osana myöhemmin rakentunutta tulenkantajien kirjallisuushistoriallista kaanonia.

Tulenkantajien historiakuva, pragmatismi ja ”totuus”

Edellisten johtopäätösten perusteella näkyviin jää kaksi vaihtoehtoista tulkintaa tulenkantajien historiasta. Ensimmäinen on historiografiseen käsitteeseen kiinnittyvä tulkinta 1920-luvun kirjailijaryhmästä tai kirjallisesta sukupolvesta, joka muodostaa tulenkantajien yleisesti vallalla olevan historiakuvan, toinen aikalaiskäsitteeseen kiinnittyvä tulkinta koko maailmansotien välisestä ajasta, jossa kirjallisuushistorian lisäksi on kyse laajemmasta yhteiskunnallisesta, ideologisesta ja poliittisesta ilmiöstä. Toisaalta nähtävissä myös on, että 1930-luvun tulenkantajuuteen liittyi huomattava määrä kirjallisia elementtejä: Tulenkantajain Seura koostui pääasiassa kirjailijoista, uusi *Tulenkantajat*-lehti esitteli laajasti kotimaista kirjallisuutta ja oli omana aikanaan yksi tärkeimmistä ulkomaisen kirjallisuuden kääntäjistä, minkä lisäksi Erkki Vala harjoitti kustannustoimintaa. Tutkimukseni tehtävänä ei kuitenkaan ole ottaa kantaa siihen, miten 1930-luvun tulenkantajuus on mahdollista sovittaa yhteen 1920-luvun tulenkantajien kirjallisuushistorian kanssa, tai onko se ylipäänsä mielekkäällä tavalla mahdollista. Tämän tehtävän jätän kirjallisuudentutkijoille, jotka tulevaisuudessa voivat halutessaan lähestyä tulenkantajia ajallisesti laajemmasta näkökulmasta.

On joka tapauksessa ilmeistä, että vaihtoehtoiset tulkinnat (1920-luku, koko maailmansotien välinen aika) eivät ole suoraan yhteensovitettavissa. Näkyvä asettautuminen toisen tulkinnan puolelle johtaisi automaattisesti arvottavan asetelman muotoutumiseen historian tutkimuksen (käsitehistoria) ja kirjallisuudentutkimuksen (kirjallisuushistoria) välille, mikä monitieteisen tutkimusasetelmani kannalta ei olisi tarkoituksenmukaista. Kirjallisuushistorian ja käsitehistorian lähtökohdat lähestyä menneisyyttä poikkeavat toisistaan, jolloin ne välittävät automaattisesti erilaisia historiatulkintoja. Olennaista tässä tapauksessa on kysyä, minkä erityyppisten menneisyyttä koskevien tulkintojen kanssa olemme tekemisissä ja mitkä ehdot kyseisten tulkintojen totuudellisuutta määrittävät? Tulenkantajien tapahtumahistorian sijaan näkökulma on siirrettävä kirjallisuushistorian ja käsitehistorian erilaisiin historiakäsityksiin. Päätän tutkimukseni lyhyeen pohdintaan, jossa lähestyn kirjallisuushistorian ja käsitehistorian tieteidenvälistä suhdetta osana pragmatistisesta totuuskäsityksestä käytyä keskustelua. Pohdintani on luonteeltaan tunnusteleva ja sen tarkoituksena on ensisijaisesti nostaa esiin jatkotutkimuksen kannalta keskeisiä aiheita ja kysymyksiä.

Kirjallisuushistorian ja käsitehistorian erilaisissa historiakäsityksissä on hahmotettavissa *empirism*in ja *rationalism*in välinen jakolinja. Kyseessä on kaksi tieteenfilosofian alueelle kuuluvaa keskeistä lähestymistapaa, jotka tavallisesti asettuvat toistensa vastakohdiksi: empirismi painottaa aistihavaintoihin perustuvaa tiedonhankintaa, rationalismi puolestaan järkeä. Yhdysvaltalaisfilosofi William Jamesin mukaan empiristi rakastaa tosiasioita kaikessa niiden moninaisuudessaan,

kun rationalisti puolestaan omistautuu yleisille ja ikuisille periaatteille. Kukaan ei Jamesin mukaan kuitenkaan voi elää hetkeäkään, ellei hänellä ole sekä tosiasioita että periaatteita, joiden painotukset sitten eriävät.¹⁰²⁴

Empirismiin ja rationalismiin liittyvä periaatteellinen ero – faktatieto vastaan järkeen perustuva yleinen arvostelma – esiintyy kaikkialla tieteessä, kulttuurissa ja yhteiskunnassa. Silti faktoja ja arvoja, kuten James muistuttaa, ei koskaan voida täysin erottaa toisistaan, vaan molemmilla on asemansa ajattelumme suuntaajina.¹⁰²⁵ Empirismiä ja rationalismia yhdistävää tietoteoriaa kutsutaan *pragmatismiksi*. Yhdysvalloissa 1800-luvun loppupuolella syntyneen klassisen pragmatistisen tradition mukaan¹⁰²⁶ totuus on jotakin, minkä uskomisen on meillä tyydyttävää tai hyödyllistä tai mitä tuleva kokemuksemme ei kumoaa. Asiat, joiden voidaan katsoa olevan tosia tai epätosia, ovat aktuaalisia inhimillisiä uskomuksia, joilla on asemansa uskomusjärjestelmissämme.¹⁰²⁷ Pragmatismi mukailee Friedrich Schillerin ajatusta, jonka mukaan ihminen luo ajattelunsa ja käytännöllisen toimintansa perusteella totuuden ja totuudellisuuden, eikä ihmisestä ja hänen intresseistään riippumatonta maailmaa ole.¹⁰²⁸ Keskustelu pragmatismien suhteesta totuuteen on jatkunut vaihtelevin painotuksin nykyhetkeen saakka.¹⁰²⁹

Historiallinen ilmiö ei sijaitse ainoastaan menneisyydessä, vaan elää osana siitä myöhemmin tehtyjä tulkintoja, osana jatkuvasti liikkeessä olevaa ja muotoaan muuttavaa historiankirjoitusta. *Historian* ymmärtäminen yksinomaan menneisyyden tapahtumien kautta ei tästä johtuen koskaan voi olla kokonaisvaltaista, vaan ymmärryksen tueksi tarvitaan välineitä, joiden avulla menneisyys pystytään hahmottamaan omasta ajastamme käsin merkityksellisenä. Menneisyyden yksittäinen tapahtuma ei toisaalta rajaudu ainoastaan itseensä, vaan on osa vaihtelevia yhteiskunnallisia, kulttuurisia ja sosiaalisia konteksteja. Kontekstit ovat puolestaan tutkijoiden luomia apuvälineitä, abstraktioita, joilla ei koskaan ole täyttä vastaavuutta menneisyyden todellisten tapahtumien kanssa.

Tulenkantajien historiografinen käsite on mahdollista nähdä välineellisen arvon omaavana luokituksena, jonka tarkoituksena on ollut vastata kirjallisuushistorian tarpeeseen luoda menneisyyden kirjallisista ilmiöistä mahdollisimman ehyitä kokonaisnäkemystyyppejä. Jälkikäteen syntynyt kokonaisnäkemys edustaa rationaalista arvostelmaa, jossa motivoitunut merkitys liittyen tulenkantajien historiaan on huomattavasti laajempi ja monimerkityksellisempi kuin maailmansotien välisen ajan tapahtumahistoria. Empiirisen faktatiedon sijaan arvostelman syntyä on ohjannut

¹⁰²⁴ James 2008, 20–21.

¹⁰²⁵ Ks. erit. Puntham 2002, 28–45. Vrt. Niiniluoto 2008, 68–72.

¹⁰²⁶ Pragmatismien synnyn ja kehityksen taustoista, ks. Pihlström 2008, passim.

¹⁰²⁷ Pihlström 2008, 27–28, 50.

¹⁰²⁸ Kilpinen, Kivinen & Pihlström 2008, 8.

¹⁰²⁹ Pihlström 2019, passim.

voimakkaammin tulenkantajille annettu asema osana laajempaa kontekstia: kansallista kirjallisuushistoriaa ja historiakulttuuria. On kuitenkin korostettava, ettei kirjallisuushistoria missään mielessä ole ainoa menneisyyden luokittelija, vaan kaikenlainen historiantutkimus on sidoksissa erilaisiin jälkikäteen määriteltyihin kokonaisnäkemyskäsityksiin.¹⁰³⁰

Jälkikäteen ehyiksi muotoiltuihin luokituksiin sisältyy useita anakronistisia haasteita,¹⁰³¹ samalla kun käsitehistorian eri koulukuntia on perinteisesti yhdistänyt vahva pyrkimys juuri anakronismeista vapaaseen historiankirjoitukseen.¹⁰³² Tulenkantajien kohdalla tämä on tarkoittanut pyrkimystä selvittää aikalaiskäsitteeseen liittyvät merkitykset ensisijaisesti 1920- ja 1930-lukujen lähdeaineiston valossa eli mahdollisimman vapaana myöhemmän tutkimustradition luomista kokonaisnäkemyksistä. Koselleck on kutsunut vastaavanlaista historiallisen tapahtuman ja siitä välittömästi syntyneiden kielellisten merkitysten suhdetta *synkroniseksi* käsitehistoriaksi.¹⁰³³

Synkronisessa käsitehistoriassa ja sen hyödyntämässä empiirisessä faktatiedossa on kuitenkin myös omat tietoteoreettiset ongelmansa. Empiirinen tieto näyttäisi yleisesti ottaen perustuvan tietynlaiseen heijastumisteoriaan, jonka mukaan käsitteemme ja niistä rakennetut väitteemme heijastavat tai kuvastavat jotakin itsenäisesti olemassaolevaa järjestystä tai rakennetta. Empirismen ongelmana, kuten Eero Eerola on esittänyt, voidaan pitää sitä, ettei huolellinen tutkimus ja virheiden eliminointi mitenkään välttämättä paljasta käsitteiden oikeita ja alkuperäisiä merkityksiä. Eerolan mukaan ei ole olemassa mitään omaa vakaumustamme parempaa taetta sille, että ”merkitysten paljastumisprosessilla” olisi olemassa jokin selkeä päätepiste. Olemme taipuvaisia esittämään tietomme universaalilauseina, joilla ei loogisen muotonsa puolesta näyttäisi olevan mitään tekemistä yksittäisiä objekteja tai tapahtumia koskevien väitteiden kanssa.¹⁰³⁴

Käsitehistorian päämäärätietoinen halu kytkeä käsitteet ja niiden ympärille muodostuneet historialliset ilmiöt ”omaan aikaansa” johtaa automaattisesti siihen,

¹⁰³⁰ Historiantutkimus hyödyntää jatkuvasti esimerkiksi aikaan perustuvia periodimalleja (esim. ”1900-luku”) ja epookkeja (”antiikki”, ”valistuksen aikakausi”), vaikka niiden totuudenmukaisuus tunnustettaisiinkin kyseenalaiseksi. Ks. Davis 2008, 1–6, 17–20.

¹⁰³¹ *Anakronismissa* on kyse monitulkintaisesta historiafilosofisesta käsitteestä, jonka käyttöä on aina harkittava tapauskohtaisesti. Oman tarkasteluni pohjana on seuraava Quentin Skinnerin historiallisen rekonstruktion mahdollisuuksia koskeva määritelmä: ”Tässä yhteydessä huomioitava looginen seikka on, että minkään toimijan ei voida lopulta väittää tarkoittaneen tai tehneen sellaista, mitä häntä ei koskaan saataisi hyväksymään korrektiksi kuvaukseksi siitä, mitä hän oli tarkoittanut tai tehnyt”. Skinner 1988a, 48; Syrjämäki 1999, passim.

¹⁰³² Richter 1996, 11; Syrjämäki 1999, passim; Kurunmäki 2001, 143.

¹⁰³³ Koselleck 2002, 29–30.

¹⁰³⁴ Eerola 2007, 15, 18, 22.

että käsitteiden myöhemmät määritelmät nähdään herkästi anakronismeiksi. Kyseessä on hyväksyttävä reaktio, mutta ainoastaan siinä tapauksessa, jos käsitteen objektiivisuutta mitataan yksinomaan empiirisen faktatiedon valossa. Vaikka rationaalisen uskomusjärjestelmän olemassaolo esimerkiksi tulenkantajien historiografisen käsitteen kohdalla voidaan osoittaa, se ei kuitenkaan itsessään tarkoita, että empiirisillä tosiasioilla olisi historian ymmärtämisen kannalta suoraan ratkaisevampi merkitys.

Tulenkantajien kaltaisten, historiallisesti monimerkityksellisten ilmiöiden kohdalla pragmatistinen kysymys ei näin ollen liity siihen, mitä maailmansotien välisenä aikana *todella* tapahtui, vaan miten tuo todellisuus on siirtynyt osaksi ihmisten uskomuksia, arvoja ja periaatteita, jotka edelleen muuttuvat ajan mukana. Empiirisen tarkastelun avulla me pystymme kyllä kertomaan suhteellisen tarkasti, mitä alun alkaen todella on tapahtunut, mutta emme välttämättä tarjoakaan siitä, miksi tämä alkuperäinen totuudenmukaisuus ei ole pystynyt säilyttämään asemaansa. Ja jos emme ole tästä kiinnostuneita, lienee meidän syytä esittää itsellemme samalla kysymys, mihin empiiristen havaintojemme merkitys viime kädessä perustuu?

Myös kirjallisuudentutkimuksen puolella on huomioitu jälkikäteen muodostuneiden kokonaisnäkemysten ja käsitteiden historialliseen objektiivisuuteen liittyvät ongelmat. Kirjailijaryhmien kohdalla Yrjö Varpio on todennut, että Tampereella 1940-luvulla kokoontuneen ”Mäkelän piirin” käsite syntyi vasta sen jälkeen, kun piiri oli jo lakannut olemasta.¹⁰³⁵ Tuorempi esimerkki on niin kutsuttu ”pahan koulukunta”, jonka yhteyteen kotimainen kirjallisuudentutkimus on luokitellut 1980-luvulla esiin nousutta uutta kirjallista sukupolvea, joiden teoksia tutkijoiden mukaan yhdisti ”pahan tematiikka”.¹⁰³⁶ Aihetta tutkineen Ville Sassin mukaan ajatus ”pahan koulukunnasta” käsitteellistyi tutkijoiden toimesta, vaikka kirjailijat itse eivät sille antaneet tukeaan, eikä käsite muutenkaan ollut kotimaisen kirjallisuushistorian kontekstissa validi. Sassin mukaan erilaiset teosluokittelut kiinnostavat lukijoita, minkä vuoksi esimerkiksi kirjallisuuskritiikin onkin hyvä niitä esittää. Luokitusten luominen edellyttää kuitenkin vuosikymmenrajoja, kirjailijapolvien jälkikäteen tapahtuvaa määrittelyä ja ”varsin historiatonta kirjallisuuskäsitystä, jonka tarjoamien mittapuiden perusteista ei puhuta”. Myöhemmin luokittelulla on myös taipumusta muuttua ”substanssiaan suuremmiksi”. Sassi toivoo tutkimuksen jatkossa etsivän vastauksia siihen, mihin tarpeisiin ”pahan koulukunnan”, ”otavalaisten modernistien” ja ”tulenkantajien” kaltaiset kirjallisuushistorialliset

¹⁰³⁵ Varpio 1975, 15–16. ”Mäkelän piirin” keskeisiä vaikuttajia olivat Tampereen kaupunginkirjaston johtaja Mikko Mäkelä, Väinö Linna, Lauri Viita ja Alex Matson.

¹⁰³⁶ ”Pahan koulukuntaan” liitettyjä kirjailijoita ovat mm. Annika Idström, Esa Sariola, Eira Stenberg, Juha Seppälä, Rosa Liksom ja Joni Skiftesvik.

luokitukset on tuotettu, miksi luokitteluja on toistettu kritiikittä ja miten niitä voidaan perustellulla tavalla soveltaa kirjallisuushistorian osina?¹⁰³⁷

Sassin näkökulma kirjallisuushistoriaan on avautunut teoksiin sidoksissa olevan *kirjallisuuskäsityksen* kautta, kun puolestaan oma kiinnostukseni on keskittynyt tulenkantajien nimen välityksellä laajenevaan kysymykseen kirjailijaryhmän historiakuvan perusteista. Meistä kumpikin on joka tapauksessa kiinnostunut siitä, mikä merkitys jälkikäteen tehdyillä luokituksilla ja kokonaiskäsitteyksillä – eli substanssiaan suuremmilla merkityksillä – on sen kokonaiskuvan kannalta, jota kirjallisuushistoria välittää menneisyydestä. Samoin kiinnostuksemme keskittyy *käsitteeseen*, tässä tapauksessa kirjailijaryhmän nimeen. Se, että olemme päätyneet hyvin vastaavanlaisiin pohdintoihin eri tieteenalojen periaatteita ja kysymyksenasetteluja seuraamalla, on samalla osoitus siitä, että olemme tekemisissä kirjallisuushistorian ylittävän ja historiallisen tiedon luonnetta laajemmin problematisoivan aiheen kanssa.

Tutkimukseni on omalta osaltaan ja tulenkantajiin keskittyen pyrkinyt vastaamaan tiettyihin Sassin esittämistä kysymyksistä sekä viemään keskustelua eteenpäin. Pragmatismi näyttäytyy tässä mielessä tulenkantajien historiakuvan rakentumista käsittelevän tutkimuksen yhtenä johtopäätöksistä, toisaalta jatkotutkimuksen aiheena. Historiakuvien synnyn lähestyminen käytännönsidonnaisina tapahtumasarjoina, joissa empiirinen ja rationalistinen uskomusjärjestelmä kohtaavat toisensa, vaatii osakseen vielä tarkempaa paneutumista, kuin mihin tässä yhteydessä on ollut mahdollista mennä. Jo nyt voidaan kuitenkin todeta, että käsitteiden, käsitteisiin sisältyvien arvostelmien, luokitteluiden ja uskomusjärjestelmien sekä edelleen niiden kautta syntyneiden historiakuvien limittäinen tutkimus on hedelmällinen tapa avata (kirjallisuus)historian vielä toistaiseksi ratkaisemattomia kysymyksiä.

Mutta miksi pragmatismien yhteys historiantutkimukseen on yleensä pohdinnan arvoinen kysymys? Miksi pyrkiä ymmärtämään rationaalisia arvostelmia osana tieteenalaa, joka 1800-luvulta lähtien on ensisijaisesti vannonut alkuperäislähteiden, faktatiedon ja lähdekritiikin kautta syntyvän historiallisen objektiivisuuden nimeen?

Viime vuosina yleistynyt käsitys ”totuudenjälkeisestä ajasta” (*post-truth*) viittaa ensisijaisesti länsimaisissa yhteiskunnissa nykyisin vallitseviin olosuhteisiin, joissa objektiivisten faktojen nähdään vaikuttavan yleiseen mielipiteeseen vähem-

¹⁰³⁷ Sassi 2012a, 268; Sassi 2012b, 19. Sassi myös määrittelee suhteensa filosofian alan moraaliin ja pahaa käsitteleviin tutkimukseen käsitehistorialliseksi sekä kokee filosofian tutkimussuuntauksista olevansa lähimpänä pragmatismia. Sassi 2012a, 33. Pahan koulukunta on säilynyt kirjallisuushistoriallisena luokittelija myös Sassin tutkimuksen jälkeen. Ks. esim. Ojajärvi 2013, 132.

män kuin vetoaminen tunteisiin tai henkilökohtaisiin uskomuksiin.¹⁰³⁸ Vaikka totuudenjälkeisen ajan näkyvimpiä merkkejä ovat olleet liikemies Donald Trumpin valinta Yhdysvaltain presidentiksi ja Britannian ero Euroopan Unionista (*Brexit*), heijastelee tilanne samanaikaisesti filosofisessa keskustelussa tapahtunutta pidemmän aikavälin kehitystä, jossa suhtautuminen totuudelle asetettuihin vaatimuksiin on muuttunut. Ilkka Niiniluoto näkee totuudenjälkeisen ajan olevan seurausta 1900-luvun loppupuolen postmodernismista, jonka eri suuntauksia hänen mukaansa yhdisti väite, ettei tieteellä ole episteemistä auktoriteettia tai erikoisasemaa suhteessa muihin uskomusjärjestelmiin. Tämänkaltaisen relativistisen ajattelun siemeniä Niiniluoto on havainnut jo Nietzscheä, jonka mukaan faktojen sijaan on olemassa ainoastaan tulkintoja. Niiniluoto peräänkuuluttaa totuuden käsitteen arvonalautusta, mikä on mahdollista ainoastaan erottamalla ”todellisuuden kuuluvien” asiointilojen tunteminen ”toivottuja asiointiloja” koskevista arvoväittämistä.¹⁰³⁹

Olen käsitellyt edellä myyttien merkitystä ihmisten ja yhteisöjen historiatietoisuuden ohjaajina. Samassa yhteydessä esitin, että myyttien totuudenmukaisuuteen kohdistettava kritiikki on sisällytettävä ymmärrykseen.¹⁰⁴⁰ Myyttisen tiedon lisäksi viittaa ajatuksellani myös laajempaan kysymykseen vaihtoehtoisista totuuksista, jotka elävät irrallaan tieteellisestä tiedosta tai asettuvat sen vastakohtaksi. Historiantutkijana olen vakuuttunut siitä, että menneisyyden ilmiöillä on olemassa itsenäinen totuusarvonsa, joka on irrallaan ilmiöille myöhemmin annetuista määritelmistä. Allekirjoitan näin ollen Niiniluodon esityksen, jonka mukaan tieteen jatkuva kehittyminen ei tarkoita sitä, että tutkimuksen kohteena oleva totuus itsessään muuttuisi.¹⁰⁴¹

On kuitenkin myös niin, että postmodernismin myötä kiihtynyt keskustelu totuuden suhteellisuudesta ei ole voinut olla vaikuttamatta historiantutkimuksen suhtautumiseen (historiallisen) tiedon luonteeseen yleensä. Kielellinen käänne, Foucault’n ajatukset ”totuuden valtajärjestelmistä” ja konstruktivistien ajatusten yleinen leviäminen ovat kaikki asettaneet historismin perinteen näkyvästi mutta myös perustellusti kyseenalaiseksi.¹⁰⁴² Tietty osa historiantutkijoista ei enää osaa

¹⁰³⁸ *Oxford Learner’s Dictionary*, hakusana “post-truth”.

<https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/post-truth> [viitattu 16.9.2019]

¹⁰³⁹ Niiniluoto 2019, 10–14.

¹⁰⁴⁰ Ks. luvut 9.1 ”Olemuksellinen perusmuoto” & 9.5 ”Myytin historia”. Mircea Eliaden 1940-luvulla esittämä huomautus, jonka mukaan kamppailua historismin ja myyttisten uskomusten välillä ei vielä lopullisesti ole ratkaistu, on myös omalta osaltaan ennakoitavaksi totuudenjälkeisen ajan saapumista. Ks, s.

¹⁰⁴¹ Niiniluoto 2019, 13.

¹⁰⁴² Historismin suhteesta postmodernismiin, ks. erit. Hamilton 1996, 133–204. Vrt. Empirismin ja postmodernismin suhde, ks. Brown 2005, 23–30; Niiniluoto 2019, 12.

suhtautua vakavasti kollegojensa vakuutuksiin, joiden mukaan historiallinen totuus olisi historistisen objektiivisuuskäsityksen mukaisesti saavutettavissa. Historiantutkijoilla ei tästä johtuen katsota olevan myöskään yksinoikeutta sanella historian suurten kertomusten yleistä perustaa ja suuntaa.¹⁰⁴³

Toteamukseni, jonka mukaan myyttejä ja vaihtoehtoisia totuuksia tulee ymmärtää, tarkoittaa sitä, että ymmärtämisen tulee tapahtua historiantutkimuksen itsellensä asettamien päämäärien mukaisesti. Kyseessä ei siis ole siirtyminen pragmatistisen pluralismin tilaan, jossa totuuden luonteesta voi samanaikaisesti esiintyä monta erilaista kontekstisidonnaista totuutta.¹⁰⁴⁴ Vaikka historismin totuuskäsityksestä sellaisenaan (*wie es eigentlich gewesen ist*) on ollut 1900-luvun tietoteoreettisten käänteiden jälkeen pakko luopua, tulee historismin hengen ja ihanteiden edelleen elää niissä tavoitteissa, joita historiantutkimus itselleen asettaa. Historiantutkimus ei ole lakannut kehittymästä – ”todellisuuteen kuuluvien” ilmiöiden selvittäminen on edelleen sen keskeinen päämäärä – mutta samalla historiallinen totuus on siirtynyt episteemiseen tilaan, jossa sen ei enää voida katsoa esiintyvän irrallaan inhimillisestä tiedosta ja sen lainalaisuuksista. Keskeinen tehtävä tässä tilanteessa on selvittää, miten alkuperäisestä historiallisesta ilmiöstä irrottautuneet käsitykset ovat syntyneet. Ja että tehtävässä voitaisiin onnistua, on välttämätöntä ymmärtää erilaisiin jälkikäteen muodostuneisiin arvostelmiin ja myytteihin sisältyvä totuusarvo, joka on vaikuttanut ihmisten ajatuksiin ja tapoihin toimia eri aikoina. Jos tämä työ laiminlyödään, avaa se tien yhä uusien totuudenjälkeisten aikojen synnylle.

Totuudenjälkeisen ajan yksi keskeisistä piirteistä on vastakkainasettelu asiantuntijatiedon (tiedeyhteisö) ja siihen epäilevästi suhtautuvan (populistisen) tiedon välillä. Kyseistä historiapolitiittista keskustelua on käyty viime vuosina yhä laajenevassa määrin, jolloin esimerkiksi historiantutkijat ovat joutuneet yhä laajemmin pohtimaan, mikä heidän tehtävänsä ja merkityksensä yhteiskunnassa on.¹⁰⁴⁵ Tieteen sisäiset vastakkainasettelut eivät kuitenkaan ole lukeutuneet totuudenjälkeisen aikakauden polarisoitumiseen. Tämä on ollut osoitus tiedeyhteisön itsesäätelystä ja siitä ymmärryksestä, että ainoa mahdollisuus edistää tiedettä, on pyrkiä avoimeen vuoropuheluun niin tiedeyhteisön sisällä kuin laajemmin yhteiskunnassa. Pragmatistisen filosofian erilaisia totuus- ja uskomusjärjestelmiä koskevilla ajatuksilla on tässä vuoropuhelussa paljon annettavaa. Eikä vähiten siksi, että totuuden tavoittelun rinnalla toivoisi säilyvän tiedeyhteisön vilpittömän pyrkimys ymmärtää totuuden ehtoihin liittyviä kysymyksiä, jotka muuttuvat ajan mukana.

¹⁰⁴³ Ks. Megill 2007, 107–108.

¹⁰⁴⁴ Pihlström 2019, 15.

¹⁰⁴⁵ Ks. esim. Hentilä 2019, 564–570; Karonen 2019, 585.

Lähteet ja kirjallisuus

Arkistolähteet

(KA) Kansallisarkisto, Helsinki

(EKValA) Etsivän keskuspoliisin / Valpon arkisto

(VaKA) Valtion Kirjallisuuslautakunnan arkisto

(WSa) WSOY:n arkisto

(KaA) Kansan arkisto, Helsinki

(ArTU) Arvo Turtiaisen arkisto

(NVL) Nuoren Voiman Liitto, Helsinki

(NVLa) Nuoren Voiman Liiton arkisto

(SKA) Suomen kulttuurirahaston arkisto, Helsinki

(SKS KiA) Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkisto, Helsinki

(ElVA) Elina Vaaran arkisto

(ErVA) Erkki Valan arkisto

(HeYoA) Helsingin yliopiston kotimaisen kirjallisuuden laitoksen kirjailija- ja tutkija haastatteluprojektin äänitekokoelma

(IlPI) Ilmari Pimiän arkisto

(KaVA) Katri Valan arkisto

(LaVA) Lauri Viljasen arkisto

(MaHA) Martti Haavion arkisto

(OlPA) Olavi Paavolaisen arkisto

(OnHA) Onni Hallan arkisto

(PeTA) Pekka Teelehden arkisto

(RaKO) Raimo Kouhian arkisto

(ViLA) Vihtori Laurilan arkisto

(TA) Työväen arkisto, Helsinki

(TuSA) Tulenkantajain Seuran arkisto

(UKa) Urho Kekkosen arkisto, Orimattila

(YleA) Ylen Elävä arkisto, yle.fi/aihe/elava-arkisto

Sanoma- ja aikakauslehdet

(Apu) *Apu: Ajanvietelukemisto*. Apulehti: Helsinki 1933–1968.

(AS) *Aitosuomalainen: Aitosuomalainen Liiton äänenkannattaja*. Aitosuomalainen kerho: Helsinki 1924–1939.

(ASu) *Ajan suunta*. Kansan Sanan Oy: Helsinki 1932–1944.

(AU) *Autoilija: Suomen autoilijaliitto ry:n äänenkannattaja*. Suomen autoilijaliitto 1927–1939.

(ES) *Etelä-Suomen Sanomat*. Esan kirjapaino: Lahti 1914–

(EY) *Eläinten ystävä: Suomen eläinsuojeluyhdistyksen äänenkannattaja*. Suomen eläinsuojeluyhdistys: Helsinki 1906–

(HBL) *Hufvudstadsbladet*. Hufvudstadsbladet: Helsinki 1864–

(HS) *Helsingin Sanomat*. Sanoma: Helsinki 1904–

(HV) *Hulivili*. Kustannus Minerva: Helsinki 1927–1928.

(Ka) *Kaltio: Pohjoinen kulttuurilehti*. Pohjankaltio: Oulu 1945–

(KI) *Kisakenttä*. Suomen naisten liikuntakasvatusliitto: Helsinki 1911–1998.

(KK) *Kansanvalitus ja Kirjastolehti*. Kansanvalistusseura, Suomen kirjastoseura: Helsinki 1921–1947.

(KS) *Keski-Suomen Suojeluskuntalainen*. Jyväskylän suojeluskuntapiiri 1924–1942.

(KU) *Kurikka: Työväen pilalehti*. Kansanvalta: Helsinki 1904–1954.

(KV) *Kulttuurivihkot*. Kulttuurityöntekijäin liitto: Helsinki 1973–

(LS) *Länsi-Savo*. Mikkeli 1917–

(LSa) *Lakeuden Sana: Isänmaallinen viikkolehti*. IKL:n piirijärjestö: Seinäjoki 1932–1933.

(Me) *Me-lehti*

(NA) *Nya Argus*. Nya Argus: Helsinki 1911–

(NI) *Nuori Ikaros*. Nuoren Voiman Liitto: Helsinki 1935–1971.

(NN) *Nuorten nuija*. Kansallismielinen nuorisoliitto: Jyväskylä 1910–1938.

(NR) *Nuoret runoilijat* 1924, 1926, 1934. WSOY: Porvoo.

- (NV) *Nuori Voima: Kulttuuriharrastajain lehti*. Nuoren Voiman Liitto: Helsinki 1908–
- (PS) *Päivän sanomat: Ammattiyhdistys- ja työläisurheiluväen sanomalehti*. Päivän Sanomat: Helsinki 1957–1972.
- (PT) *Palkkatyöläinen*. Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö: Helsinki 1929–
- (Ra) *Rakentaja*. Rakennusliitto Ry: Helsinki 1948–
- (SaK) *Sana ja kuva: Kirjallis-taiteellinen joka toinen viikko ilmestynvä aikakausjulkaisu* 1927–1929.
- (SE) *Seura: Iltojen ratto, matkojen toveri, lomahetkien ajanviete*. Kustannus Päivä: Helsinki 1926–1929.
- (SK) *Sininen kirja*. Helsinki 1927–1930.
- (SO) *Soihdu: Sosialidemokraattinen aikakauslehti*. Akateeminen sosialistiseura / Sosialistinen opiskelijaliitto: Helsinki 1931–1991.
- (SS) *Suomalainen Suomi*. Suomalaisuuden Liitto: Helsinki 1916–1968.
- (TKalb) *Tulenkantajat: Nuoren Voiman Liiton kirjallisen piirin albumi*. WSOY: Porvoo 1924–1927.
- (TKaik) *Tulenkantajat: Kahdesti kuussa ilmestynvä aikakauslehti*. Tulenkantajain Osakeyhtiö / Elävä Taide Oy: Helsinki 1928–1930.
- (TK) *Tulenkantajat: Tulenkantajain seuran äänenkannattaja*. Tulenkantajain Seura: Helsinki 1932–1939.
- (TNMKY) *Turun nuorten miesten kristillisen yhdistyksen kuukauslehti*. Turun nuorten miesten kristillinen yhdistys 1926–1941.
- (TS) *Turun Sanomat* 1904–
- (TT) *Työtoveri: Osuusliikkeiden toimihenkilöiden ammattilehti*. Kulutusosuuskuntien keskusliitto: Helsinki 1924–1969.
- (TU) *Tuisku*. Oy Työ: Helsinki 1924–1930.
- (UK) *Uusi Kuvalehti*. Uuden kuvalehden kustannusosakeyhtiö: Helsinki 1952–1963.
- (UM) *Uusi Maailma*. Apulehti: Helsinki 1963–1965.
- (US) *Uusi Suomi*. Uusi Suomi: Helsinki 1919–1991.
- (VA) *Valvoja-Aika*. Helsinki 1923–1943.
- (VJ) *Vanha Jämsä*. Jämsä 1925–1930.
- (YO) *Ylioppilaslehti*. Helsingin yliopiston ylioppilaskunta 1913–

Aikalais- ja muistelmakirjallisuus

- Haanpää, Pentti (1989): *Muistiinmerkintöjä vuosilta 1925–1939*. Toimittanut Hannu Taanila. 3. painos (1. painos 1976). Otava: Helsinki.
- Haanpää, Pentti (2005): *Kirjeet*. Toimittaneet Vesa Karonen & Esko Viirret. Otava: Helsinki.
- Haavio, Martti (1947): Omaelämäkerta (P. Mustapää). *Uuno Kailaasta Aila Meriluotoon: Suomalaisten kirjailijain elämäkertoja*. Toimittaneet Toivo Pekkanen ja Reino Rauanheimo. WSOY: Helsinki, 106–115.
- Haavio, Martti (1972): *Nuoruusvuodet: Kronikka vuosilta 1906–1924*. WSOY: Porvoo & Helsinki.
- Haavio, Martti (1976): P. Mustapää kertoo nuorista runoilijoista ja runojensa sanakareista. Haastattelijana Maija Larmola. *Kirjailijat puhuvat: Tulenkantajat*. Toimittanut Ritva Haavikko. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki, 170–192.
- Haavio, Martti & Enäjärvi, Elsa (1999): *Kahden: Martti Haavion ja Elsa Enäjärven päiväkirjat ja kirjeet 1920–1927*. Toimittanut Katariina Eskola. WSOY: Helsinki.
- Haavio, Martti & Enäjärvi, Elsa (2000): *Yhdessä: Martti Haavion ja Elsa Enäjärven päiväkirjat ja kirjeet 1928–1939*. Toimittanut Katariina Eskola. WSOY: Helsinki.
- Halla, Onni (1946): Muutamia Katri Valan kirjeitä. *Katri Vala: Tulipatsas*. Toimittaneet Elmer Diktonius, Elsa Enäjärvi-Haavio, Olof Lagercrantz, Olavi Paavolainen, Raoul Palmgren ja Elvi Sinervo. WSOY: Helsinki, 17–19.
- Halla, Onni (1947): Omaelämäkerta. *Uuno Kailaasta Aila Meriluotoon: Suomalaisten kirjailijain elämäkertoja*. Toimittaneet Toivo Pekkanen ja Reino Rauanheimo. WSOY: Helsinki, 92–96.
- Halla, Onni (1976): Onni Hallan ja Pentti Harjun nuoruus. Haastattelijana Eero Saarenheimo. *Kirjailijat puhuvat: Tulenkantajat*. Toimittanut Ritva Haavikko. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki, 125–146.
- Jylhä, Yrjö (1947): Omaelämäkerta. *Uuno Kailaasta Aila Meriluotoon: Suomalaisen kirjailijain elämäkertoja*. Toimittaneet Toivo Pekkanen ja Reino Rauanheimo. WSOY: Helsinki, 97–105.
- Jäntti, Jalmari (1965): *Kirja oli elämäni: Jälkeenjääneitä muistelmia*. WSOY: Helsinki.
- Kailas, Uuno (1933): *Muistojulkaisu*. WSOY: Porvoo.
- Kivimaa, Arvi (1947): Omaelämäkerta. *Uuno Kailaasta Aila Meriluotoon: Suomalaisten kirjailijain elämäkertoja*. Toimittaneet Toivo Pekkanen ja Reino Rauanheimo. WSOY: Helsinki, 84–91.

- Kivimaa, Arvi (1976): 1920-luvun keväästä 1930-luvun pakkasiin. Haastattelijana Aino-Maija Tikkanen. *Kirjailijat puhuvat: Tulenkantajat*. Toimittanut Ritva Haavikko. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki, 54–71.
- Kivimies, Yrjö (1937): *Pidot tornissa*. Gummerus: Jyväskylä.
- de Noailles, Anna (1904): *Le Visage Émerveillé*. Calmann-Levy: Paris.
- de Noailles, Anna (1909): *Kummastuneet kasvot*. Helsingin Uusi Kirjapaino-Osakeyhtiö: Helsinki. (alkuteos *Le Visage Émerveillé*, 1904)
- Paavolainen, Olavi (1932): *Suursiivous eli kirjallisessa lastenkamarissa*. Gummerus: Helsinki.
- Paavolainen, Olavi (1946): Nuori Katri Vala. *Katri Vala: Tulipatsas*. Toimittaneet Elmer Diktonius, Elsa Enäjärvi-Haavio, Olof Lagercrantz, Olavi Paavolainen, Raoul Palmgren ja Elvi Sinervo. WSOY: Helsinki, 112–162.
- Paavolainen, Olavi (1947): Omaelämäkerta. *Uuno Kailaasta Aila Meriluotoon: Suomalaisten kirjailijain elämäkertoja*. Toimittaneet Toivo Pekkanen ja Reino Rauanheimo. WSOY: Helsinki, 123–133.
- Paavolainen, Olavi (1990): *Nykyäikää etsimässä: Esseitä ja pakinoita*. 4. painos. (1. painos 1929). Otava: Helsinki.
- Palomeri, R. (= Raoul Palmgren) (1953): *30-luvun kuvat*. Tammi: Helsinki.
- Pekkanen, Toivo (1947): Omaelämäkerta. *Uuno Kailaasta Aila Meriluotoon: Suomalaisten kirjailijain elämäkertoja*. Toimittaneet Toivo Pekkanen ja Reino Rauanheimo. WSOY: Helsinki, 191–199.
- Pennanen, Jarno (1965): Minun 30-lukuni. *Ilon ja aatteen vuodet*. Toimittanut Toini Havu. Karisto: Hämeenlinna, 94–107.
- Pimiä, Ilmari (1976): Ilmari Pimiä katselee kadotettuun. Haastattelijana Toini Havu. *Kirjailijat puhuvat: Tulenkantajat*. Toimittanut Ritva Haavikko. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki, 147–161.
- Pimiä, Ilmari (1980): *Jäivät seudut rakkahimmat: Elämää, runoja, muisteluita*. WSOY: Helsinki.
- Pulla, Armas J. (1976): ”Minussa ei juuri ollut sitä kuohuvaa levotonta luovaa voimaa...” Haastattelijana Ritva Haavikko. *Kirjailijat puhuvat: Tulenkantajat*. Toimittanut Ritva Haavikko. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki, 230–236.
- Uuno Kailaasta Aila Meriluotoon: Suomalaisten kirjailijain elämäkertoja* (1947). Toimittaneet Toivo Pekkanen ja Reino Rauanheimo. WSOY: Helsinki.
- Vaara, Elina (1976): Miten runot syntyvät. Haastattelijana Ritva Haavikko. *Kirjailijat puhuvat: Tulenkantajat*. Toimittanut Ritva Haavikko. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki, 105–124.
- Vala, Erkki (1930): *Leijonajuhla: Romaani*. Otava: Helsinki.

- Vala, Erkki (1946): Sisareni elämä. *Katri Vala: Tulipatsas*. Toimittaneet Elmer Diktonius, Elsa Enäjärvi-Haavio, Olof Lagercrantz, Olavi Paavolainen, Raoul Palmgren ja Elvi Sinervo. WSOY: Helsinki, 274–280.
- Vala, Erkki (1963): Liiton perustaminen. *Nuoren Voiman Liiton historia*. Toimittaneet Aarne Laurila, Leo Meller, Tauno Peltomäki, Pentti Palén. Akateeminen Kustannusliike: Helsinki, 56–63.
- Vala, Erkki (1976): Tulenkantajat ja tulenkantajat. Haastattelijana Eero Saarenheimo. *Kirjailijat puhuvat: Tulenkantajat*. Toimittanut Ritva Haavikko. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki, 207–229.
- Vala, Katri (1981): *Suorasanaista 30-luvulta ja 30-luvusta*. Kansankulttuuri: Helsinki.
- Vala, Katri (1991): *Eikä minussa ollut pelkoa: Runoilijan omakuva kirjeiden, päiväkirjojen ja kirjoitusten valossa*. Toimittanut Kerttu Saarenheimo. WSOY: Helsinki.
- Vehmas, E. J. (1976): Keitä tulenkantajat olivat? *Kirjailijat puhuvat: Tulenkantajat*. Toimittanut Ritva Haavikko. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki, 41–53.
- Waltari, Mika & Lauri, Olavi (1928): *Valtatiet: Runoja*. Otava: Helsinki.
- Waltari, Mika (1929): *Suuri illusioni*. WSOY: Porvoo.
- Waltari, Mika (1934): *Sielu ja liekki*. WSOY: Porvoo.
- Waltari, Mika (1947): Omaelämäkerta. *Uno Kailaasta Aila Meriluotoon: Suomalaisen kirjailijain elämäkertoja*. Toimittaneet Toivo Pekkanen ja Reino Rauanheimo. WSOY: Helsinki, 141–150.
- Waltari, Mika (1980): *Kirjailijan muistelmia*. Toimittanut Ritva Haavikko. WSOY: Porvoo.

Tutkimuskirjallisuus¹⁰⁴⁶

- Aalto, Ilana; Boxberg, Laura; Ijäs, Ulla & Paalumäki, Heli (2011): Saatteeksi vallan teorioihin historiantutkimuksessa. *Vallan teorian historiantutkimuksessa*. Toim. Ilana Aalto, Laura Boxberg, Ulla Ijäs & Heli Paalumäki. Turun historiallinen yhdistys: Turku, 7–16.
- Aarnio, Paavo (1948): Korvenasukkaan perintö. *Kerho 33 – 1948: Runoja, novelleja, esseitä*. Toimittaneet Toini Aaltonen, Paavo Aarnio, Erkki Vuorela. Otava: Helsinki, 5–10.
- Alapuro, Risto (1973): *Akateeminen Karjala-Seura. Ylioppilasliike ja kansa 1920- ja 1930-luvulla*. WSOY: Porvoo & Helsinki.
- de Anna, Luigi (1991): Vieraiden kansojen kirjallisesta kuvasta. *Mediaevalia Fennica*. Toimittanut Christian Krötzl. Suomen Historiallinen Seura: Helsinki, 21–33.
- Abrams, Lynn (2010): *Oral History Theory*. Routledge: London & New York.
- Aho, Tuomo (2014): Muistamista pahtuman metafyyinen luonne. *Muisti*. Toimittaneet Jani Hakkarainen, Mirja Hartimo & Jaana Virta. Tampere University Press: Tampere, 211–220.
- Ahonen, Pertti (2005): Poliittisen teoria- ja käsitehistorian suomalainen suuntaus: Askelia kohti analyysiä. *Politiikka, numero 47, 2005*. Valtiotieteellinen yhdistys: Helsinki, artikkeli 2.
- Ahponen, Pirkkoliisa (1991): *Kulttuuripolitiikka ja sen representaatiot: Tutkimus ylevän maallistumisesta*. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja no. 13: Joensuu.
- Ahtiainen, Pekka & Tervonen, Jukka (1996): *Menneisyyden tutkijat ja metodien vartijat: Matka suomalaiseen historiantutkimukseen*. Suomen Historiallinen Seura: Helsinki.
- ASS – 50 taistelujen vuotta: ASS:n 50-vuotishistoriikki* (1975): Akateeminen Sosialistiseura: Helsinki.
- Assmann, Jan & Czaplicka, John (1995): Collective memory and cultural identity. *New German Critique, Number 65, Spring–Summer 1995*. Duke University Press: Durham, 125–133.
- Atalay, Mehmet (2007): Kant's Aesthetic Theory: Subjectivity vs. Universal Validity. *Percipi. A Graduate Philosophy Journal, Volume 1, July 2007*. Central European University: Budapest, 44–52.

¹⁰⁴⁶ Osa tutkimuskirjallisuudesta esiintyy väitöskirjassa kahdessa merkityksessä. Kyse on toisaalta eri aihealueita taustoittavasta tietolähteestä, toisekseen historiografisen käsitteen piiriin lukeutuvasta alkuperäisaineistosta. Korosteekseni tiettyjen teosten kahteen suuntaan avautuvaa luonnetta olen merkinnyt ne (*)-symbolilla.

- <http://www.personal.ceu.hu/percipi/content.html> [viitattu 5.4.2019]
- Barthes, Roland (1994): *Mytologioita*. Suomentanut Panu Minkkinen. Gaudeamus: Helsinki. (alkuteos *Mythologies*, 1957)
- Bates, Thomas R. (1975): Gramsci and the Theory of Hegemony. *Journal of the History of Ideas, Volume 36, Number 3, June 1975*. University of Pennsylvania Press: Philadelphia, 351–366.
- Bauman, Zygmunt (2004): *Sosiologinen ajattelu*. Suomentanut Jyrki Vainonen. Vastapaino: Tampere. (alkuteos *Thinking Sociologically*, 1990)
- Behler, Ernst (1991): Problems of Origin in Modern Literary History. *Theoretical Issues in Literary History*. Edited by David Perkins. Harvard University Press: Cambridge, 9–34.
- Bentley, Michael (1999): *Modern Historiography: An Introduction*. Routledge: London & New York.
- Bergholm, Timo & Peltomäki, Tauno (1963): Nuoren Voiman Liiton toiminta: Harrastuspiirit. *Nuoren Voiman Liiton historia*. Toimittaneet Aarne Laurila, Leo Meller, Tauno Peltomäki & Pentti Palén. Akateeminen Kustannusliike: Helsinki, 102–162.
- Birns, Nicholas (2010): *Theory After Theory: An Intellectual History of Literary Theory from 1950 to the Early Twenty-First Century*. Broadview Press: Peterborough.
- Blank, Andreas (2001): Words and Concepts in Time: Towards Diachronic Cognitive Onomasiology. *Metaphorik.de, Volume 1, Number 1, December 2001*. Edited by R. Eckardt, K. von Heusinger, C. Schwarze & De Gruyter. Universität Duisburg-Essen: Essen.
<https://www.metaphorik.de/en/journal/01/metaphorikde-012001.html> [viitattu 5.4.2019]
- Brown, Callum G. (2005): *Postmodernism for Historians*. Longman: Harlow.
- Brown, Marshall (2002): Rethinking the Scale of Literary History. *Rethinking Literary History: A Dialogue on Theory*. Edited by Linda Hutcheon & Mario J. Valdés. Oxford University Press, 116–154.
- Clarke, Elizabeth A. (2004): *History, Theory, Text. Historians and the Linguistic Turn*. Harvard University Press: Cambridge.
- Con Davis, Robert & Schleifer, Ronald (1991): *Criticism & Culture: The Role of Critique in Modern Literary Theory*. Longman: Harlow.
- Cory, Juhl & Loomins, Eric (2009): *Analyticity*. Routledge: London.
- Coupe, Laurence (1997): *Myth*. Routledge: London & New York.
- Cruz, Laura & Frijhoff, Willem (2009): Introduction. *Myth in History, History in Myth*. Edited by Laura Cruz & Willem Frijhoff. Brill: Leiden & Boston, 1–15.

- Daldal, Asli (2014): Power and Ideology in Michel Foucault and Antonio Gramsci: A Comparative Analysis. *Review of History and Political Science, Volume 2, Issue 2, June 2014*. American Research Institute for Policy Development: Madison, 149–167.
- Davis, Kathleen (2008): *Periodization and Sovereignty: How Ideas of Feudalism and Secularization Govern the Politics of Time*. University of Pennsylvania Press: Philadelphia.
- Eagleton, Terry (1976): *Marxism and Literary Criticism*. London: Methuen.
- Eagleton, Terry (1997): *Kirjallisuusteoria: Johdatus*. Suomentanut Yrjö Hosiaisuusluoma. 2. painos. (1. painos 1991). Tampere: Vastapaino. (alkuteos *Literary Theory: An Introduction*, 1983)
- Eerola, Eero (2007): *Pragmatistinen merkitysteoria: Humen ongelman ratkaisu*. Minerva: Helsinki.
- Eino Leinon perinne* (1978): Eino Leinon seuran toimeksiannosta koonneet Risto Hannula, Vesa Karonen, Mirjam Polkunen, Matti Suurpää, Ingmar Svedberg & Pekka Tarkka. Otava: Helsinki.
- Eliade, Mircea (2010): *Ikuisen paluun myytti: Kosmos ja historia*. Suomentanut Teuvo Laitila. Loki-Kirjat: Helsinki. (alkuteos *Le Mythe de l'eternel retour: archétypes et répétition*, 1949)
- Elmgren, Ainur (2008): *Den allrakäraste fienden: Svenska stereotyper i finländsk press 1918–1939*. Sekel: Lund.
- Elmgren, Ainur (2018): Kansalaisyhteiskädet? Älymystö ja 1930-luvun valtiovalta. *Kansanvallan polkuja: Demokratian kehityspiirteitä Suomessa ja Ruotsissa 1800-luvun lopulta 2020-luvulle*. Toimittaneet Henrik Meinander, Petri Karonen ja Kjell Östberg. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki. (alkuteos *Demokratin drivkafter. Kontext och särdrag i Finlands och Sveriges demokratier 1890–2020*, 2018)
- Erkkilä, Ville (2015): Monitieteinen historiantutkimus – Historiografia ja tulevaisuus. *Ennen & Nyt – Historian tietosanomat 2/2015*. Suomen Historiallinen Seura. <http://www.ennenjanyt.net/2015/08/monitieteinen-historiantutkimus-historiografia-ja-tulevaisuus/> [viitattu 30.8.2019]
- Ervasti, Esko & Karkama, Pertti (1973): *Suomen kirjallisuushistoria: 1. lukemisto*. Tammi: Helsinki.
- Eskelinen, Heikki (2004): *Me tahdoimme suureksi Suomenmaan: Akateemisen Karjala-Seuran historia 1. Tausta, organisaatio, aatteet ja asema yhteiskunnassa 1922–1939*. WSOY: Helsinki.
- Facta 2001, osa 17* (1981). Toimittaneet Maija Numminen & Lauri Lehtinen. WSOY: Helsinki.
- Factum, uusi tietosanakirja, osa 7* (2005). Päätoimittanut Juha Honkala. Weilin+Göös: Porvoo.

- Fingerroos, Outi & Peltonen, Ulla-Maija (2006) Muistitieto ja tutkimus. *Muistitie-
totutkimus: Metodologisia kysymyksiä*. Toimittaneet Outi Fingerroos, Riina
Haanpää, Anne Heimo & Ulla-Maija Peltonen. Suomalaisen Kirjallisuuden
Seura: Helsinki, 7–24.
- Foucault, Michel (1980): *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writ-
ings 1972–1977*. Edited by Colin Gordon. Pantheon Books: New York.
- Frow, John (1986): *Marxism and Literary History*. Harvard University Press:
Cambridge.
- Frow, John (1991): Postmodernism and Literary History. *Theoretical Issues in
Literary History*. Edited by David Perkins. Harvard University Press, 131–142.
- Frye, Northrop (1980): *On Culture and Literature. A Collection of Review Essays*.
Edited by Robert D. Denham. (1st Edition 1978) The University of Chicago
Press: Chicago and London.
- Frye, Northrop (1983): *The Great Code. The Bible and Literature*. (1st Edition
1982) Ark Paperbacks: London, Melbourne and Henley.
- Fält, Olavi K. (2002): Introduction. Teoksessa *Looking at the Other: Historical
Study of Images in Theory and Practise*. Toimittaneet Kari Alenius, Olavi K.
Fält & Seija Jalagin. Historian laitos: Oulun yliopisto 2002, 7–11.
- Fält, Olavi K. (2008): Global History, Cross-Cultural Interactions and Encounters
and Theoretical Roots of the Study of Mental Images. *The Journal of Interna-
tional Social Research, Volume 1, Number 5, Fall 2008*, 313–325.
- Geeraerts, Dirk (2002): The Scope of Diachronic Onomasiology. *Das Wort: Seine
strukturelle und kulturelle Dimension. Festschrift für Oskar Reichmann zum 65*.
Edited by Vilmos Agel, Andreas Gardt, Ulrike Hass-Zumkehr & Thorsten
Roelcke. Niemeyer: Tübingen, 29–44.
[http://www.ling.arts.kuleuven.be/qlvl/PDFPublications/02Thescopeofdiachronic
.pdf](http://www.ling.arts.kuleuven.be/qlvl/PDFPublications/02Thescopeofdiachronic.pdf) [viitattu 6.4.2019]
- van Gelderen, Martin (1998): Between Cambridge and Heidelberg. Concepts, Lan-
guages and Images in Intellectual History. *History of Concepts: Comparative
Perspectives*. Edited by Iain Hampsher-Monk, Karin Tilmans and Frank von
Vree. University of Amsterdam Press, 227–238.
<https://www.oapen.org/search?identifier=340265> [viitattu 30.8.2019]
- Giddens, Anthony (1984): *Yhteiskuntateorian keskeisiä ongelmia: Toiminnan,
rakenteen ja ristiriidan käsitteet yhteiskunta-analyysissa*. Suomentaneet Pasi
Andersson ja Ilkka Heiskanen. Otava: Helsinki. (alkuteos *Central Problems in
Social Theory: Actions, Structure and Contradiction in Social Analysis*, 1979)
- Giddens, Anthony (1992): *Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late
Modern Age*. Polity Press: Cambridge.
- Gronow, Pekka (1976): *Kulttuuripolitiikan käsikirja*. Otava: Helsinki.

- Haataja, Lauri; Hentilä, Seppo; Kalela, Jorma; Ketola, Eino; Kettunen, Pauli; Laavola, Heikki; Puhakainen, Päivö; Tuomisto, Tero & Turtola, Jussi (1976): *Suomen työväenliikkeen historia*. Toimittaneet: Haataja, Lauri; Hentilä, Seppo; Kalela, Jorma & Turtola, Jussi. Suomen Sivistysliitto ry: Helsinki / Kansan Voima Oy: Joensuu.
- (* Haavikko, Ritva (1976a): Johdanto niille, jotka eivät paljon tiedä tulenkantajista. *Kirjailijat puhuvat: Tulenkantajat*. Toimittanut Ritva Haavikko. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki, 13–40.
- (* Haavikko, Ritva (1976b): Esipuhe. *Kirjailijat puhuvat: Tulenkantajat*. Toimittanut Ritva Haavikko. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki, 7–12.
- (* Haavikko, Ritva (1976c): Kirjailijain haastattelututkimus: Lähtökohtia, menetelmiä, tuloksia. *Rivien takaa: Nykykirjallisuuden tutkimusta kirjailijahaastattelujen pohjalta*. Toimittanut Ritva Haavikko. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki, 7–20.
- (* Haavikko, Ritva (1987): Kirjailijoiden haastattelututkimus: Esitutkimusmenetelmä. *Kirjailijahaastattelut*. Toimittaneet Ritva Haavikko & Kaarina Sala. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki, 7-38.
- Haavikko, Ritva (2008): *Mika Waltari: Valloittaja*. WSOY: Helsinki.
- Haila, V. A.; Heikkilä, Kauko & Kauppinen, Eino (1964): *Suomalaisen kirjallisuuden historia*. 9. painos. (1. painos 1947). Otava: Helsinki.
- Hamilton, Paul (1996): *Historicism: The New Critical Idiom*. Routledge: London & New York.
- Hampsher-Monk, Iain; Tilmans, Karin & Van Vree, Frank (1998): A Comparative Perspective on Conceptual History - An Introduction. *History of Concepts: Comparative Perspectives*. Edited by Iain Hampsher-Monk, Karin Tilmans and Frank von Vree. University of Amsterdam Press, 1–9.
<https://www.oapen.org/search?identifier=340265> [viitattu 30.8.2019]
- Hapuli, Ritva (1995): *Nykyajan sininen kukka: Olavi Paavolainen ja nykyaika*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki.
- Harris, Wendell V. (1994): What Is Literary "History"? *College English, Volume 56, Number 4, April 1994*. National Council of Teachers of English: University Of Delaware, 434–451.
- Heikkilä, Pauli (2000): *Ikkunat auki Paneurooppaan! Suomalainen keskustelu kreivi Caudenhove-Kalergin Euroopan kansallisvaltiosta 1923–1937*. Historian laitos: Jyväskylän yliopisto. Pro gradu-tutkielma. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-2000840547> [viitattu 29.8.2019]
- Heikkilä, Pauli (2017): *Tasavalta vai tasapaino? Suomalaiset keskustelut Paneuroopan ja Uuden Euroopan yhdistymissuunnitelmista 1923–1944*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki.

- Hellemann, Jarl (1996): *Lukemisen alkeet ja muita kirjoituksia kustantajan elämästä*. Otava: Helsinki.
- Hellemann, Jarl (2002): *Kirjalliset liikemiehet: Kustantajakuvia*. Otava: Helsinki.
- Hentilä, Seppo (2009): Itsenäistymisestä jatkosodan päättymiseen 1917–1944. *Suomen poliittinen historia 1809–2009*. Kirjoittaneet Osmo Jussila, Seppo Hentilä & Jukka Nevakivi. WSOY: Helsinki, 101–212.
- Hentilä, Seppo (2019): Historiantutkijat sotien jälkeisessä yhteiskunnassa. *Tiede ja yhteiskunta: Suomen Historiallinen Seura ja historiantutkimus 1800-luvulta 2010-luvulle*. Toimittanut Petri Karonen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki, 523–584.
- Hobsbawm, Eric (1994): *Nationalismi*. Suomentaneet Jari Sedergrén, Jussi Träskilä & Risto Kunnari. Vastapaino: Tampere. (alkuteos *Nations and Nationalism Since 1780: Programme, Myth, Reality*, 1991)
- Hodgkin, Katharine & Radstone, Susannah (2003): Introduction. *Contested Pasts: The Politics of Memory*. Edited by Katharine Hodgkin and Susannah Radstone. Routledge: London, 1–21.
- Hosiaislouma, Yrjö (2000): *Lauri Viljanen*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki.
- (*) Hosiaislouma, Yrjö (2003): *Kirjallisuuden sanakirja*. WSOY: Helsinki.
- (*) Hosiaislouma, Yrjö (2016): *Kirjallisuusoppi: Aapisesta äänisrunoon*. Avain: Helsinki.
- Hoy, David (1975): Literary History: Paradigm or Paradox? *Yale French Studies, Number 52*. Yale University Press, 268–286.
- Huhtala, Liisi (1990): Uusi usko, elämä ja moraalit: Kirjallisuusarvostelu Kari Mäkinen väitöskirjasta. *Historiallinen aikakauskirja, 88. vuosikerta, numero 1*. Suomen historiallinen seura: Helsinki, 68–70.
- Hutcheon, Linda (2002): Rethinking the National Model. *Rethinking Literary History: A Dialogue on Theory*. Edited by Linda Hutcheon & Mario J. Valdés. Oxford University Press: New York, 3–49.
- Hutcheon, Linda & Valdés, Mario J. (2002): Preface. *Rethinking Literary History: A Dialogue on Theory*. Edited by Linda Hutcheon & Mario J. Valdés. Oxford University Press: New York, ix–xiv.
- Hyrkkänen, Markku (1995): Merkityksien kontekstit ja kontekstien merkitys. *Helmi simpukka joki: Kirjallisuushistoria tänään*. Toimittaneet Markku Ihonen & Yrjö Varpio. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki, 49–63.
- Hyrkkänen, Markku (2002): *Aatehistorian mieli*. Vastapaino: Tampere.
- Hyttinen, Elsi (2012): *Kovaa työtä ja kohtalon oikkuja: Elvira Willmanin kamppailu työläiskirjallisuuden tekijyydestä vuosisadanvaihteen Suomessa*. Scripta lingua Fennica edita: Turun yliopisto.
<https://www.utupub.fi/handle/10024/74829> [viitattu 6.4.2019]

- Hyvärinen, Matti; Kurunmäki, Jussi; Palonen, Kari; Pulkkinen, Tuija & Stenius Henrik (2003): Johdanto. *Käsitteet liikkeessä: Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria*. Toimittaneet Matti Hyvärinen, Jussi Kurunmäki, Kari Palonen, Tuija Pulkkinen & Henrik Stenius. Vastapaino: Tampere, 9–18.
- Hyvärinen, Matti (2014): Muisti, kertomus ja kerronnallisuus. *Muisti*. Toimittaneet Jani Hakkarainen, Mirja Hartimo & Jaana Virta. Tampere University Press: Tampere, 31–41.
- Häggman, Kai (2001a): *Piispankadulta Bulevardille: WSOY:n historia 1878–1939*. WSOY: Helsinki.
- Häggman, Kai (2001b): Kaunokirjallisuus: lähteitä ja inspiaraatiota historiantutkijalle? *Historiallinen aikakauskirja, 99. vuosikerta, numero 1*. Suomen historiallinen seura: Helsinki, 18–24.
- Häggman, Kai (2015): *Pieni kansa, pitkä muisti: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura talvisodasta 2000-luvulle*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki.
- Häikiö, Martti (2010): *V. A. Koskenniemi – suomalainen klassikko: Lehtimies, runoilija, professori 1885–1938*. WSOY: Helsinki.
- Hälli, Matti (1960): ”L.V.” Kirjailijan vaikutelmia Lauri Viljasesta. *Juhlakirja Lauri Viljasen täyttäessä 60 vuotta. Kirjallisuudentutkijain Seuran vuosikirja 18*. Toimittaneet Eino Krohn, Eino E. Suolahti ja Pentti Lyly. WSOY: Porvoo, 42–49.
- Immonen, Kari (1988): Jäikö suomalainen historiografia junasta? *Tieteen historia – tieteen kritiikki*. Toimittanut Kari Immonen. Turun yliopiston historian laitos, 7–15.
- Immonen, Kari; Mäkinen, Katriina & Onnela, Tapio (1992): Kaksikymmenluku – oliko sitä? *Vampyyrinainen ja Kenkuinniemen sauna: Suomalainen kaksikymmenluku ja modernin mahdollisuus*. Toimittanut Tapio Onnela. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki, 7–17.
- Immonen, Kari (1996): *Historian läsnäolo*. Turun yliopiston historian laitos.
- Immonen, Kari (2012): Olavi Paavolainen ja nykyaika. *Paavolaisen katse: Tulkin-toja Olavi Paavolaisen kirjoituksista*. Toimittanut Ritva Hapuli. Avain: Helsinki, 259–281.
- Jalava, Marja; Kinnunen, Tiina & Sulkunen, Irma (2013): Johdanto. Kansallinen historiakulttuuri – näkökulmia yksinäisyyden purkamiseen. *Kirjoitettu kansakunta: Sukupuoli, uskonto ja kansallinen historia 1900-luvun alkupuolen suomalaisessa tietokirjallisuudessa*. Toimittaneet Marja Jalava, Tiina Kinnunen & Irma Sulkunen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki, 7–27.
- James, William (2008): *Pragmatismi: Uusi nimi eräille vanhoille ajattelutavoille*. Suomentanut Antti Immonen. Eurooppalaisen filosofian seura ry: Tampere. (alkuteos *Pragmatism: A New Name for Some Old Ways of Thinking*, 1907)

- Jauss, Hans Robert (1970): *Literary History as a Challenge to Literary Theory. New Literary History, Volume 2, Number 1, Autumn 1970*. John Hopkins University Press: Baltimore, 7–37.
- Johnson, Richard; McLennan, Gregor; Schwartz, Bill & Sutton, David (2007): Introduction. *Making Histories: Studies in History-Writing and Politics*. Edited by Richard Johnson et al. Routledge: London, 7–12.
- de Jongh, Eddy (1998): Painted Words in Dutch Art of the Seventeenth Century. *History of Concepts: Comparative Perspectives*. Edited by Iain Hampsher-Monk, Karin Tilmans and & Frank von Vree. University of Amsterdam Press, 167–190.
- Junker, Detlef (1996): Preface. *The Meaning of Historical Terms and Concepts: New Studies on Begriffsgeschichte*. Edited by Hartmut Lehmann & Melvin Richter. German Historical Institute: Washington, D.C, 5–6. https://www.ghidc.org/fileadmin/user_upload/GHI_Washington/PDFs/Occasional_Papers/THE_MEANING_OF_historical_terms.pdf [viitattu 7.4.2019]
- Juntunen, Leena (1982): Suomen lehdistön kirjallisuusaineiston kehitys vuosina 1800–1980. *Kirjallisuuskritiikki Suomessa 2: Kirjallisuuskritiikin väyliä ja rakenteita*. Toimittanut Yrjö Varpio. Kirjastopalvelu: Helsinki, 50–161.
- Jussila, Osmo (2007): *Suomen historian suuret myytit*. WSOY: Helsinki.
- Jutikkala, Eino & Pirinen, Kauko (1989): *Kivikaudesta Koivistoon: Suomen historian pääpiirteitä*. Espoo: Weilin+Göös.
- Juva, Einar W. (1967): *Suomen kansan historia V: Tie itsenäisyyteen ja itsenäisyyden aika*. Otava: Helsinki.
- Järvelä, Juha (2013): *Waltari ja sukupuolten maailmat*. Avain: Helsinki.
- Kaes, Anton (1992): New Historicism: Writing Literary History in the Postmodern Era. *Monatshefte Volume 84, Number 2, Summer 1992*. University of Wisconsin Press, 148–158.
- Kahden muusan palveluksessa: Historiallisen sosiologian lähtökohdat ja lähestymistavat* (2005): Toimittaneet Marja Andersson, Anu-Hanna Anttila & Pekka Rantanen. Turun historiallinen yhdistys: Turku.
- Kalela, Jorma (2000): *Historiantutkimus ja historia*. Gaudeamus: Helsinki.
- Kalemaa, Kalevi (1984): *Raoul Palmgren: Suomalainen toisinajattelija*. Tammi: Helsinki.
- Kalemaa, Kalevi (2004): Ilmari Jäämaa. *Kansallisbiografia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-001619> [viitattu 7.4.2019]
- Kallio, O. A. (1929): *Uudempi suomalainen kirjallisuus II: Murrosten aika (realismi ja uusromantiikka)*. 2. painos, uusittu ja tarkastettu (1. painos 1928). WSOY: Porvoo.

- Kamppi, Nina (2012): Geeraerts ja leksikaalisen semantiikan kartografia: Kirjallisuusarvostelu Dirk Geeraertsin teoksesta ”Theories of lexical semantics”. *Virittäjä, 116 vuosikerta, Numero 1*. Kotikielen Seura: Helsinki, 150–158. <http://ojs.tsv.fi/index.php/virittaja/article/view/5090/4600> [viitattu 7.4.2019]
- Kangaspuro, Markku (1999): Yrjö Ruudun kansallinen sosialismi. *Ajan paineessa: Kirjoituksia 1930-luvun suomalaisesta aatemaailmasta*. Toimittaneet Pertti Karkama & Hanne Koivisto. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki, 194–215.
- Kantokorpi, Otso (1995): *Modernin elämän tunnusmerkit: Tulenkantajat 1928–1930: Pääkirjoitukset, ohjelmalliset artikkelit, julistukset ja iskulauseet*. JB-kustannus: Helsinki.
- Karimäki, Jenni (2016): Tulevaisuuden lähtökohdista kansanvallan kolmiliittoon. Kansallinen Edistyspuolue ja kansallisen eheytyksen politiikka 1919–1939. *Annales Universitatis Turkuensis* 415: Turun yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-6346-1> [viitattu 21.2.2020]
- Karkama, Pertti (1974): *Metodi ja maailmankatsomus: Kirjallisuuden tutkimuksen suuntaviivoja*. Pohjoinen: Oulu.
- Karkama, Pertti & Sallamaa, Kari (1982): Palmgrenin linja: Raoul Palmgrenin tutkijan ja kriitikon työ 1933–1978. *Palmgrenin työ: Raoul Palmgrenin yhteiskunnallisen ajattelun ja tutkijankuvan piirteitä sekä tuotannon bibliografia*. Toimittaneet Ilkka Liikanen & Kari Sallamaa. Oulun yliopisto: Kirjallisuuden laitos, 23–34. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/26357/palmgrenin_tyo.pdf?sequence=1 [viitattu 7.4.2019]
- Karkama, Pertti (1985): *Impivaara ja yhteiskunta: Tutkielmia kirjallisuudesta ja kulttuurista*. Pohjoinen: Oulu.
- Karkama, Pertti (1995): Kirjallisuushistoria ja kulttuuriin dialogisuus. *Monta tietä menneisyyteen*. Toimittaneet Leena Rossi & Hanne Koivisto. Turun yliopisto: Kulttuurihistoria, 95–106.
- Karkama, Pertti & Koivisto, Hanne (1999): Lukijalle. *Ajan paineessa: Kirjoituksia 1930-luvun suomalaisesta aatemaailmasta*. Toimittaneet Pertti Karkama & Hanne Koivisto. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki, 7–15.
- Karonen, Vesa & Rajala, Panu (2009): *Yrjö Jylhä: Talvisodan runoilija*. Otava: Helsinki.
- Karonen, Petri (2019): Loppusanat. *Tiede ja yhteiskunta: Suomen Historiallinen Seura ja historiantutkimus 1800-luvulta 2010-luvulle*. Toimittanut Petri Karonen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki, 585–595.

- Kempers, Bram (1998): Words, Images and All the Pope's Men, Raphael's Stanza della Segnatura and the Synthesis of Divine Wisdom. *History of Concepts: Comparative Perspectives*. Edited by Iain Hampsher-Monk, Karin Tilmans and Frank von Vree. University of Amsterdam Press, 131–166.
- Kettunen, Pauli (1986): *Poliittinen liike ja sosiaalinen kollektiivisuus: Tutkimus sosialidemokratiasta ja ammattiyhdistysliikkeestä Suomessa 1918–1930*. Suomen Historiallinen Seura: Helsinki.
- Kettunen, Pauli (2003): Historian poliittisuus ja kansallinen katse. *Historiallinen aikakauskirja, 101. vuosikerta, numero 1*. Suomen historiallinen seura: Helsinki, 9–21.
- Kilpinen, Erkki; Kivinen, Osmo & Pihlström, Sami (2008): Johdanto. *Pragmatismi filosofiassa ja yhteiskuntatieteissä*. Gaudeamus: Helsinki, 7–20.
- Kirjoitettu kansakunta: Sukupuoli, uskonto ja kansallinen historia 1900-luvun alkupuolen suomalaisessa tietokirjallisuudessa* (2013). Toimittaneet Marja Jalava, Tiina Kinnunen & Irma Sulkunen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki.
- Kirjoja kätköistä: Näkökulmia 1920- ja 1930-lukujen unohtuneeseen kirjallisuuteen* (1986). Toimittaneet Kerttu Saarenheimo ja Ulla-Maija Juutila. Kirjallisuuden ja musiikkitieteen laitos: Turun yliopisto.
- Kirstinä, Leena (2000): *Kirjallisuutemme lyhyt historia*. Tammi: Helsinki.
- Kivilaakso, Katri & Ratinen, Suvi (2010): Tekijän ääni. Kirjailijahaastattelut arkistoissa ja tutkimuksessa. *Lukemattomat sivut: Kirjallisuuden arkistot käytössä*. Toimittaneet Elsi Hyttinen ja Katri Kivilaakso. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 159–180.
- Kivilaakso, Katri (2010): ”Pitäisikö vielä kirjoittaa se, mikä on verisesti eletty?": Elina Vaaran julkaisemattoman muistelmat. *Lukemattomat sivut: Kirjallisuuden arkistot käytössä*. Toimittaneet Elsi Hyttinen ja Katri Kivilaakso. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 133–158.
- Kivimäki, Ville (2005): Oma maa aina vaan mansikka. Huomioita kansallisen historiankirjoituksen olemassaolosta, tekniikoista ja purkamisesta. *Ennen & Nyt: Historian tietosanomat 1/2005*. Suomen Historiallinen Seura. http://www.ennenjanyt.net/2005_1/kivimaki.html [viitattu 7.4.2019]
- Klinge, Matti (1983): *Vihan veljistä valtiososialismiin: Yhteiskunnallisia ja kansallisia näkemyksiä 1910- ja 1920-luvuilta*. 2. painos (1. painos 1972). WSOY: Helsinki.
- Klinge, Matti (2001): *Katsaus Suomen historiaan*. 5. painos (1. Painos 1981). Ota-va: Helsinki.

- Koivisto, Hanne (1997): ”Vaaksan verran ennen muuta ihmiskuntaa” - vasemmistointellektuellien käsityksiä tehtävästään ja asemastaan suomalaisella 1930-luvulla. *Älymystön jäljillä: Kirjoituksia suomalaisesta sivistyneistöstä ja älymystöstä*. Toimittaneet Pertti Karkama & Hanne Koivisto. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki, 64–95.
- Koivisto, Hanne (1999): ”Mutta nyt on kysymys maailman muuttamisesta” – Raoul Palmgrenin tulkintoja ihmisen ja yhteiskunnan suhteesta 1930-luvulla. *Ajan paineessa: Kirjoituksia 1930-luvun suomalaisesta aatemaailmasta*. Toimittaneet Pertti Karkama & Hanne Koivisto. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki, 311–341.
- Koivisto, Hanne (2011): *Politiikkaa, erotiikkaa ja kulttuuritaistelua: Kirjoituksia suomalaisesta vasemmistöälymystöstä 1930-luvulta*. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura: Helsinki.
- Korhonen, Kuisma (2008): Kirjallisuudentutkimuksen alue. *Kirjallisuuden tutkimuksen peruskäsitteitä*. 3. painos (1. painos 2001) Toimittaneet Outi Alanko-Kahiluoto & Tiina Käkelä-Puumala. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki, 11–39.
- Korsisaari, Eva Maria (2008): Keskeisiä kirjallisuudentutkimuksen suuntauksia. *Kirjallisuuden tutkimuksen peruskäsitteitä*. 3. painos (1. painos 2001) Toimittaneet Outi Alanko-Kahiluoto & Tiina Käkelä-Puumala. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 290–309.
- Kortti, Jukka (2013): *Ylioppilaslehden vuosisata*. Gaudeamus: Helsinki.
- Koselleck, Reinhart (1989): Linguistic Change and the History of Events. *The Journal Of Modern History, Volume 61, Number 4, December 1989*. The University of Chicago Press, 649–666.
- Koselleck, Reinhart (2002): *The Practice of Conceptual History*. Stanford University Press: Stanford, California.
- Koselleck, Reinhart (2004): *Futures Past: On the Semantics of Historical Time*. Columbia University Press: New York.
- (*) Koskela, Lasse (1999a): Täyttä nykyaikaa. *Suomen kirjallisuushistoria 2: Järkiuskosta vaistojen kapinaan*. Toimittanut Lea Rojola. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki, 259–280.
- (*) Koskela, Lasse (1999b): Nykyajan lumous särkyä. *Suomen kirjallisuushistoria 2: Järkiuskosta vaistojen kapinaan*. Toimittanut Lea Rojola. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki, 310–344.
- (*) Koskimies, Rafael (1936): Kaunokirjallisuus 1800-luvun alusta nykyaikaan. *Suomen kulttuurihistoria IV*. Toimittaneet Gunnar Suolahti, Väinö Voionmaa, Esko Aaltonen, Pentti Renvall, Lauri Kuusanmäki, Heikki Waris, Eino Jutikkala. Gummerus: Jyväskylä, 585 - 612.

- (*) Koskimies, Rafael (1949): *Elävä kansalliskirjallisuus: Suomalaisen hengen vaihteita 1860–1940, osa III*. Otava: Helsinki.
- Kosunen, Janne (2011): ”*Me emme saa tätä kehitystä sallia!*” Tulenkantajien humanistinen puolustus kansallista totalitarismia vastaan 1928–1939. Historia- ja maantieteiden laitos: Itä-Suomen yliopisto. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:uef-20110386> [viitattu 29.8.2019]
- Kosunen, Janne (2013): Kantele vai puukko? Isänmaallisuusretoriikka Katri Valan kritiikin kohteena 1930-luvulla. *Lähde: Historiatieteellinen aikakauskirja*. Labyrintti: Joensuu, 52–87.
- Kosunen, Janne & Mieskonen, Matti (2014): Taidepoliittisten valtasuhteiden vaikutus tulenkantajien historiakuvan muodostamiseen. *Kulttuurintutkimus*, 31. vuosikerta, numero 2/2014. Kulttuurintutkimuksen seura: Jyväskylän yliopisto, 15–25.
- Kosunen, Janne & Mieskonen, Matti (2015a): Tulenkantajat: Historiantutkimus ja maailmansotien välisen ajan kulttuuriliike. *Historiallinen Aikakauskirja*, 113. vuosikerta, numero 3/2015. Historiallinen Seura: Helsinki, 148–159.
- Kosunen, Janne & Mieskonen, Matti (2015b): Unohtunut tulenkantaja Erkki Vala. *Tieteessä tapahtuu*, 33. vuosikerta, numero 4/2015. Tieteellisten seurain valtuuskunta: Helsinki, 10–15. <https://journal.fi/tt/article/view/51169> [viitattu 7.4.2019]
- Krohn, Eino (1960): Lauri Viljanen esseistinä. *Juhlakirja Lauri Viljasen täyttäessä 60 vuotta. Kirjallisuudentutkijain Seuran vuosikirja 18*. Toimittaneet Eino Krohn, Eino E. Suolahti ja Pentti Lyly. WSOY: Porvoo, 93–106.
- Kula, Kauko (1950): Suomalaisen kirjallisuuskritiikin vaihteista. *Suomalaisen kirjallisuuskritiikin antologia Fredrik Cygnaeukselta T. Vaaskiveen. Kirjallisuudentutkijain Seuran vuosikirja 10*. Toimittanut Kauko Kula. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki, 5–18.
- (*) Kupiainen, Unto (1948): *Suomalainen lyriikka: Juhani Siljosta Kaarlo Sarkiaan*. WSOY: Helsinki.
- (*) Kupiainen, Unto (1971): *Suomen kirjallisuuden vaiheet*. 6. Painos. (1. Painos 1958) WSOY: Porvoo.
- Kurjensaari, Matti (1967): *Taistelu huomispäivästä: Isänmaan opissa 1918–1948*. 2. painos. (1. painos 1948) Tammi: Helsinki.
- Kurjensaari, Matti (1975): *Loistava Olavi Paavolainen*. Tammi: Helsinki.
- Kurunmäki, Jussi (2001): Käsitetehistoria. Näkökulma historian poliittisuuteen ja poliittisen kielen historiallisuuteen. *Politiikka*, 43. vuosikerta, numero 2/2001. Valtiotieteellinen yhdistys: Tampere, 142–155. <http://elektra.helsinki.fi/se/p/politiikka/43/2/kasitehi.pdf> [viitattu 7.4.2019]
- Kuukkanen, Jouni-Matti (2006): Minkä historiaa käsitehistoria on? *Ennen & Nyt – Historian tietosanomat 1/2006*. Suomen Historiallinen Seura.

- http://www.ennenjanyt.net/2006_1/referee/kuukkanen.pdf [viitattu 10.9.2014]
- Kuukkanen, Jouni-Matti (2015): Narrativismista kriittiseen historiografian filosofiaan. *Ennen & Nyt – Historian tietosanomat 2/2015*. Suomen Historiallinen Seura. <http://www.ennenjanyt.net/2015/08/narrativismista-kriittiseen-historiografian-filosofiaan/> [viitattu 7.4.2019]
- Laamanen, Ville (2014): *Suuri levottomuus: Olavi Paavolaisen kulttuurinen katse ja matkat 1936–1939*. K&H: Turku.
- Laamanen, Ville & Riikonen, H.K. (2016): Esipuhe. Teoksessa Olavi Paavolainen: *Volga virtaa nyt Moskovaan: Olavi Paavolaisen kirjoituksia Neuvostoliitosta*. Toimittaneet Ville Laamanen ja H. K. Riikonen. Teos: Helsinki, 7–10.
- Laamanen, Ville & Riikonen, H.K. (2019): Olavi Paavolainen esseistinä ja kriitikkona. Teoksessa Olavi Paavolainen: *Elämme uutta aikaa: Esseitä ja arvosteluja 1922–1950*. Toimittaneet Ville Laamanen ja H. K. Riikonen. Teos: Helsinki, 14–25.
- Laine, Tuija (2011): ”Pilvenpiirtäjäkysymys”: *Urbaani mielikuviutus ja 1920-luvun Helsingin ääriviivat*. K&H: Turku. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-4545-0> [viitattu 7.4.2019]
- Laitinen, Kai (1961): Olavi Paavolainen. Kirjailijankuvan ääriviivoja. *Olavi Paavolaisen valitut teokset 1*. Otava: Helsinki, vii–xxiii.
- Laitinen, Kai (1965): Suursotien keskellä. *Suomen kirjallisuus 5: Joel Lehtosesta Antti Hyryyn*. Toimittanut Annamari Sarajas. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura & Otava, 345–366.
- Laitinen, Kai (1967): *Suomen kirjallisuus 1917–1967*. Otava: Helsinki.
- Laitinen, Kai (1982): Kirjallisuus. *Suomen kulttuurihistoria, osa 3: Itsenäisyyden aika*. Toimittaneet Päiviö Tommila, Aimo Reitala & Veikko Kallio. WSOY: Helsinki, 325–361.
- Laitinen, Kai (1989): Mikä muuttaa kirjallisuushistoriaa? *Kirjallisuushistoria tänään: Kirjallisuudentutkijain Seuran vuosikirja 43*. Toimittanut Liisa Saariluoma. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki, 39–48.
- Laitinen, Kai (1991) *Suomen kirjallisuuden historia*. 2. painos (1. painos 1981) Otava: Helsinki.
- Laitinen, Kai (1995): Kun tein kirjallisuushistoriaa. Kokemuksia, näkemyksiä ja epäilyksiä kirjallisuushistorioitsijan työstä. *Helmi simpukka joki: Kirjallisuushistoria tänään*. Toimittaneet Markku Ihonen & Yrjö Varpio. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki, 144–160.
- Lappalainen, Päivi (1985): ”Oppimestari ja koulumaisteri”. Kaksi kirjallisuusmiehtä ajan aallokoissa. *Runoilijan monet kasvot: Kirjoituksia V. A. Koskenniemestä*. Toimittanut Kerttu Saarenheimo. Kirjallisuuden ja musiikkitieteen laitos: Turun yliopisto, 21–38.

- Lappalainen, Päivi (1989): *Aika, ikuisuus ja ihminen: Lauri Viljasen kriitikontyö vuosina 1922–1949*. Kotimainen kirjallisuus: Turun yliopisto. Lisensiaatintyö.
- Lappalainen, Päivi (1990): ”Koko Euroopalle sa kättä annat”: Tulenkantajien kosmopoliittisuus ja sen yhteys modernismiin. *Tutkielmia suomalaisesta modernismista*. Toimittaneet Tuija Takala & Juha Hyvärinen. Taiteiden tutkimuslaitos: Turun yliopisto, 79–100.
- Lappalainen, Päivi (1993): *Elämä ja teokset: Lauri Viljasen kirjallisuuskäsityksen ääriviivoja*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki.
- (*) Lassila, Pertti (1987): *Uuden aikakauden runous: Ekspressionistinen tematiikka 1910- ja 1920- luvun suomenkielisessä lyriikassa*. Otava: Helsinki.
- Lassila, Pertti (1996): ”Aivan uskomaton vapautuneisuuden tunne” – nuorvoimailisuus ja ensimmäisen tasavallan nuoruus. *Ikaroksen perilliset: NVL:n 75-vuotisjuhlakirja*. Toimittanut Silja Hiidenheimo. WSOY: Helsinki, 9–16.
- Lassila, Pertti (1998): Rauhan kriisi ja kirjallisuuden murros välirauhan jälkeen. *40-luku: Kirjoituksia 1940-luvun kirjallisuudesta ja kulttuurista*. Toimittanut Auli Viikari. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki, 9–16.
- Laurila, Aarne (1963): ”On onnellista tällaisena aikana olla nuori”. Tulenkantajien vaiheita. *Nuoren Voiman Liiton historia*. Toimittaneet Aarne Laurila, Leo Meller, Tauno Peltomäki, Pentti Palén. Akateeminen Kustannusliike: Helsinki, 265–288.
- Leeming, David (2001): *Myth: A Biography of Belief*. Oxford Scholarship Online. Oxford University Press.
<http://www.oxfordscholarship.com/view/10.1093/0195142888.001.0001/acprof-9780195142884> [viitattu 7.4.2019]
- Leinonen, Minna; Otonkorpi-Lehtoranta, Katri & Heiskanen, Tuula (2017): Kyseilyhaastattelu. *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Toimittaneet Matti Hyvärinen, Pirjo Nikander & Johanna Ruusuvuori. Vastapaino: Tampere, 87–110.
- Leskelä-Kärki, Maarit (2014): Suhteellista elämää. Relationaalisuus ja biografinen vuorovaikutus. *Historiallinen elämä: Biografia ja historiantutkimus*. Toimittaneet Heini Hakosalo, Seija Jalagin, Marianne Junila & Heidi Kurvinen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki, 314–331.
- Lévi-Strauss, Claude (1970): *The Raw and the Cooked: Introduction to a Science of Mythology I*. Jonathan Cape: Thirty Bedford Square London. (alkuteos *Le Cru et le Cuit*, 1964)
- Liikanen, Ilkka & Sallamaa, Kari (1982): Alkulauseet. *Palmgrenin työ: Raoul Palmgrenin yhteiskunnallisen ajattelun ja tutkijankuvan piirteitä sekä tuotannon bibliografia*. Toimittaneet Ilkka Liikanen & Kari Sallamaa. Oulun yliopisto: Kirjallisuuden laitos, 5–6.
https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/26357/palmgrenin_työ.pdf?sequence=1 [viitattu 7.4.2019]

- Liikanen, Ilkka & Manninen, Pauli (1982): *Realisti vai utopisti? Palmgrenin työ: Raoul Palmgrenin yhteiskunnallisen ajattelun ja tutkijankuvan piirteitä sekä tuotannon bibliografia*. Toimittaneet Ilkka Liikanen & Kari Sallamaa. Oulun yliopisto: Kirjallisuuden laitos, 7–22.
https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/26357/palmgrenin_työ.pdf?sequence=1 [viitattu 7.4.2019]
- Liikanen, Ilkka (1998): *Kamppailu kansakunnan menneisyydestä. Raoul Palmgrenin Suuri linja kansakunnan synnyn tulkintana ja 1940-luvun poliittisena dokumenttina. 40-luku: Kirjoituksia 1940-luvun kirjallisuudesta ja kulttuurista*. Toimittanut Auli Viikari. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki, 49–69.
- Loima, Jyrki (2006): *Myytit, uskomukset ja kansa: Johdanto moderniin nationalismiin Suomessa 1809–1918*. Yliopistopaino: Helsinki.
- Luoto, Reima T. A. (1983): *Liberalismi: Johtava valtioaate*. Librum, Studia Liberalia 3: Helsinki.
- Lyytikäinen, Pirjo (1995a): *Kirjallisuuskäsitys kirjallisuushistorian käsitteenä Michael Foucault'n arkeologian valossa. Ajan taitteita: Kirjallisuuskäsitys ja periodin murros suomalaisessa kirjallisuudessa*. Toimittanut Juhani Sipilä. Kotimaisen kirjallisuuden laitos: Helsingin yliopisto, 11–23.
- Lyytikäinen, Pirjo (1995b): *Laji ja periodi – suhteita. Uuden kirjallisuushistorian lähtökohtien etsintää. Helmi simpukka joki: Kirjallisuushistoria tänään*. Toimittaneet Markku Ihonen & Yrjö Varpio. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki, 19–24.
- Macridis, Roy C. (1992): *Contemporary Political Ideologies: Movements and Regimes*. 5. painos (1. painos 1980). Harper Collins: New York.
- Mannheim, Karl (1998): *The Sociological Problem of Generations: Essays on the Sociology of Knowledge*. Taylor & Francis Books UK, 163–195.
http://mediaspace.newmuseum.org/ytjpressmaterials/PDFS/ARTICLES_ABOUT_THE_GENERATION/01_The_Sociological_Problem.pdf [viitattu 7.4.2019]
- Manninen, Kirsti (1987): *Kirjailijahaastattelut ja lähdekritiikki. Kirjailijahaastattelut*. Toimittaneet Ritva Haavikko & Kaarina Sala. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki, 88–96.
- Matson, Alex (1969): *Romaanitaide*. 3. Painos (1. painos 1947). Tammi: Helsinki.
- Mauriala, Vesa (2005): *Uutta aikaa etsimässä: Individualismi, moderni ja kulttuurikritiikki tulenkantajien elämässä 1920- ja 1930-luvuilla*. Gaudeamus: Helsinki.
- Mazower, Mark (1998): *Dark Continent: Europe's Twentieth Century*. Penguin Books: London.
- McGann, Jerome (1991): *History, Herstory, Theirstory, Ourstory. Theoretical Issues in Literary History*. Edited by David Perkins. Harvard University Press: Cambridge, 196–205.

- McMahan, Eva M. (2008): A Conversation Analytic Approach to Oral History Interviewing. *Thinking About Oral History. Theories and Applications*. Edited by Thomas L. Charlton, Lois E. Myers & Rebecca Shapless. Altamira Press: Lanham, 94–114.
- McNeillie, Andrew (2010): Bloomsbury. *The Cambridge Companion to Virginia Woolf*. Edited by Susan Sellers. Cambridge University Press, 1–28.
- Medvedev, Pavel (2007): *Formaali metodi kirjallisuustieteessä: Kriittinen johdatus sosiologiseen poetiikkaan*. Suomentaneet ja toimittaneet Tapani Laine and Mika Lähteenmäki. Vastapaino: Tampere. (alkuteos *Формальный метод в литературоведении*, 1928)
- Megill, Allan (2007): *Historical Knowledge, Historical Error: A Contemporary Guide to Practice*. The University Of Chicago Press: Chicago & London.
- Mehtonen, Päivi (2008): Mihin kirjallisuushistoria päättyy? *Kirjallisuudentutkimuksen peruskäsitteitä*. 3. painos (1. painos 2001) Toimittaneet Outi Alanko-Kahiluoto ja Tiina Käkelä-Puumala: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki, 40–63.
- Meinander, Henrik (2010): *Suomen historia: Linjat, rakenteet ja käännekohdat*. WSOY: Helsinki.
- Meri, Veijo (1996): *Suurta olla pieni kansa: Itsenäinen Suomi 1920–1940*. Otava: Helsinki.
- Mertanen, Tomi (2010): *Taiteen tukijat ja tekijät: Valtion taidelautakunnat sekä valtiollinen kulttuuri- ja taidepolitiikka 1940–1950-luvun Suomessa*. Kulttuuri-politiittisen tutkimuksen edistämissäätiö Cupore: Helsinki.
- Mickelsson, Rauli (2007): *Suomen puolueet: Historia, muutos ja nykypäivä*. Tampere: Vastapaino.
- Mieskonen, Matti (2012): *Toinen tulenkantajuus: Tulenkantajien kulttuuriliikkeen aatteellinen ja käsitteellinen muutos 1929–1939*. Suomen historian pro gradu - tutkielma Turun yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201209268151> [viitattu 7.4.2019]
- Mieskonen, Matti (2014): Haanpään rehabilitointi jatkuu. Arvostelu Anssi Sinne- mäen teoksesta 'Sota kentästä ja kasarmista'. *Agricola: Suomen historiaverkko*. <https://agricolaverkko.fi/review/haanpaan-rehabilitointi-jatkuu/> [viitattu 7.4.2019]
- Miettunen, Katja-Maria (2009): *Menneisyys ja historiakuva: Suomalainen kuusi- kymmentäluku muistelijoiden rakentamana ajanjaksona*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki.
- Mikkeli, Heikki (1999): Tornin pidot – korkokuva 30-luvusta? *Ajan paineessa: Kirjoituksia 1930-luvun suomalaisesta aatemaailmasta*. Toimittaneet Pertti Karkama & Hanne Koivisto. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki, 16–39.

- Mikkola, Marja-Leena (1999): Esipuhe. *Hertta Kuusinen: Hamlet ystäväni. Kirjeitä Olavi Paavolaiselle*. Toimittanut Marja-Leena Mikkola. Helsinki: Tammi, 5–11.
- Minden, Michael (2011): *Modern German Literature*. Polity Press: Cambridge.
- Monk, Craig (2008): *Writing the Lost Generation: Expatriate Autobiography and American Modernism*. University of Iowa Press: Iowa City.
- Moran, Joe (2010): *Interdisciplinarity: The New Critical Edition*. Routledge: New York.
- Müller, Jan-Werner (2014): On Conceptual History. *Rethinking Modern European Intellectual History*. Edited by Darrin M. McMahon & Samuel Moyn. Oxford University Press: Oxford, New York, 74–93.
- Mylly, Juhani (2002): *Kansallinen projekti: Historiankirjoitus ja politiikka autonomisessa Suomessa*. Kirja-Aurora: Turku.
- Mäkelä, Matti (2002): *Leveäharteinen ajattelija*. WSOY: Helsinki.
- Mäki, Uskali; Walsh, Adrian & Fernandez Pinto, Manuela (2018): Introduction: Core issues in scientific imperialism. *Scientific Imperialism: Exploring the Boundaries of Interdisciplinarity*. Edited by Uskali Mäki, Adrian Walsh & Manuela Fernandez Pinto. Routledge: London, New York, 1–10.
- Mäki-Petäys, Mari (2002): On the Applicability of Image Research to the Study of Medieval Hagiographies. Teoksessa *Looking at the Other: Historical Study of Images in Theory and Practise*. Toimittaneet Kari Alenius, Olavi K. Fält & Seija Jalagin. Historian laitos: Oulun yliopisto, 89–103.
- Mäkinen, Kari (1989): *Unelma jälkikristillisestä kulttuurista ja uskonnosta: Tulenkantajien oppositio kansankirkollista arvomaailmaa vastaan 1924–1930*. Suomen kirkkohistoriallinen seura: Helsinki.
- Neubauer, John (2001): Literary History / Cultural History. *KulturPoetik, Number 1*. Göttingen: Vandenhoeck & Rubrecht, 37–55.
- Newell, William H. (2001): A Theory of Interdisciplinary Studies. *Issues in Integrative Studies, Volume 19, January 2001*. Association For Interdisciplinary Studies: Oakland University, 1–25. <http://hdl.handle.net/10323/4378> [viitattu 7.4.2019]
- Newell, William H. (2013): The State Of The Field. Interdisciplinary Theory. *Issues In Interdisciplinary Studies, Volume 31*. Association For Interdisciplinary Studies: Oakland University, 22-43. <http://hdl.handle.net/10323/4478> [viitattu 7.4.2019]
- Newton, K. M. (1988) *Twentieth-Century Literary Theory: A Reader*. Macmillan: Basingstoke.
- Niemi, Juhani (1991): *Kirjallisuus instituutiona: Johdatus sosiologiseen kirjallisuudentutkimukseen*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki.

- Niemi, Johanna (2007): *Intellektuelli identiteettiä etsimässä: Erkki Vala Tulenkan-
tajat-lehden poliittisena pakinoitsijana vuosina 1932–1939*. Poliitiikan
tutkimuksen laitos: Tampereen yliopisto. Pro gradu-tutkielma.
<http://urn.fi/urn:nbn:fi:uta-1-16617> [viitattu 29.8.2019]
- Niiniluoto, Ilkka (2000): Johdatus merkityksen merkityksiin. *Merkillinen merkitys*.
Toimittaneet Anu Airola, Heikki J. Koskinen & Veera Mustonen. Gaudeamus:
Helsinki, 13–25.
- Niiniluoto, Ilkka (2008): Arvot ja tosiasiat – samaa vai eri paria? *Pragmatismi
filosofiassa ja yhteiskuntatieteissä*. Gaudeamus: Helsinki, 61–87.
- Niiniluoto, Ilkka (2019): Kuka hukkasit totuuden? *Tieteessä tapahtuu*, 37. vuosiker-
ta, numero 2/2019. Tieteellisten seurain valtuuskunta: Helsinki, 9–16.
<https://journal.fi/tt/article/view/79939> [viitattu 16.9.2019]
- Niinistö, Maunu (1956): *Uuno Kailas: Hänen elämänsä ja runoutensa*. WSOY:
Porvoo.
- Nivala, Asko & Rantala, Heli (2012): Käsitehistoria kulttuurihistoriallisena tutki-
musmenetelmänä. *Tulkinnan polkuja: Kulttuurihistorian tutkimusmenetelmiä*.
Toimittaneet Asko Nivala & Rami Mähkä. K&H, Cultural History – kulttuuri-
historia 10: Turku, 222–243.
- Nummelin, Juri (2007): *Unohdetut kirjailijat 2*. BTJ: Helsinki.
- Numminen, Risto (2006): ”Antakaa minulle 20 vuotta...”: *P.A. Stolypin historio-
grafiassa*. Turun yliopisto. Väitöskirja.
- Ojajärvi, Jussi (2013): Kapitalismista tulee ongelma. *Suomen nykykirjallisuus 2:
Kirjallinen elämä ja yhteiskunta*. Toimittaneet Mika Hallila, Yrjö Hosiaisuus, Sanna Karkulehto, Leena Kirstinä & Jussi Ojajärvi. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki, 131–153.
- Onnela, Tapio (1990): *Modernin unelma: Kuvia ja tunnelmia 1920-luvulta*. Otava:
Helsinki.
- Oxford English Dictionary*. Oxford University Press 2015. Verkkooversio.
<http://www.oed.com/> [viitattu 7.4.2019]
- Paavolainen, Jaakko (1991): *Olavi Paavolainen: Keulakuva*. Tammi: Helsinki.
- Paavolaisen katse: Tulkintoja Olavi Paavolaisen kirjoituksista* (2012). Toimittanut
Ritva Hapuli. Avain: Helsinki.
- Paavolaisen paikat: Kohtaamisia Olavi Paavolaisen kanssa* (2003). Toimittanut
Henri Terho. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki.
- Palén, Pentti (1963): Kerho 33. *Nuoren Voiman Liiton historia*. Toimittaneet Aarne
Laurila, Leo Meller, Tauno Peltomäki, Pentti Palén. Akateeminen Kustannuslii-
ke: Helsinki, 289–304.
- (*) Palmgren, Raoul (1946): Katri Vala – tulipatsas. *Katri Vala: Tulipatsas*. Toi-
mittaneet Elmer Diktonius, Elsa Enäjärvi-Haavio, Olof Lagercrantz, Olavi
Paavolainen, Raoul Palmgren ja Elvi Sinervo. WSOY: Helsinki, 166–177.

- (*) Palmgren, Raoul (1948a): *Suuri linja Arwidssonista vallankumouksellisiin sosialisteihin: Kansallisia tutkielmia*. Kansankulttuuri: Helsinki.
- (*) Palmgren, Raoul (1948b): Tulenkantajat. Kosmopolitismien välinäytös kansallisessa kulttuurissamme. *Kiilan Albumi 5*. Kiila: Helsinki, 8–23.
- (*) Palmgren, Raoul (1965): *Työläiskirjallisuus (Proletaarikirjallisuus): Kirjallisuus- ja aatehistoriallinen käsiteselelytely*. WSOY: Helsinki.
- (*) Palmgren, Raoul (1980): *Tekstejä nuoruuden vuosikymmeneltä*. Love Kirjat: Helsinki.
- (*) Palmgren, Raoul (1981): *Tekstejä Vapaan Sanan vuosikymmeneltä*. Love Kirjat: Helsinki, 70–75.
- (*) Palmgren, Raoul (1983): *Kapinalliset kynät: Itsenäisyysajan työväenliikkeen kaunokirjallisuus 1. Kaksi puoluekirjallisuutta ja muotovallankumous (1918–30)*. WSOY: Helsinki.
- Palonen, Kari (1999): Rhetorical and Temporal Perspectives on Conceptual Change. *Finnish Yearbook of Political Thought, volume 3, Conceptual Change & Contingency*, 41–59. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-6486-3> [viitattu 7.4.2019]
- Palonen, Kari (2003): Poliitiikka. *Käsitteet liikkeessä: Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria*. Toimittaneet Matti Hyvärinen, Jussi Kurunmäki, Kari Palonen, Tuija Pulkkinen & Henrik Stenius. Vastapaino: Tampere, 467–518.
- Palonen, Kari (2017): Concepts and Debates. Rhetorical Perspectives on Conceptual Change. *Conceptual History in the European Space*. Edited by Willibald Steinmetz, Michael Freeden & Javier Fernandez-Sebastian. Berghahn: New York, Oxford, 96–117.
- Peltomäki, Tauno (1963): Syntysanat (Nuoren Voiman Liiton perustaminen). *Nuoren Voiman Liiton historia*. Toimittaneet Aarne Laurila, Leo Meller, Tauno Peltomäki, Pentti Palén. Akateeminen Kustannusliike: Helsinki, 50–55.
- Peltomäki, Tauno & Nuotto Juhani (1963): Nuoren Voiman Liiton toiminta: Liittohallinto. *Nuoren Voiman Liiton historia*. Toimittaneet Aarne Laurila, Leo Meller, Tauno Peltomäki, Pentti Palén. Akateeminen Kustannusliike: Helsinki, 85–99.
- Perkins, David (1991a): Introduction: The State of the discussion. *Theoretical Issues in Literary History*. Edited by David Perkins. Harvard University Press: Cambridge, 1–8.
- Perkins, David (1991b): Literary Classifications: How Have They Been Made. *Theoretical Issues in Literary History*. Edited by David Perkins. Harvard University Press: Cambridge, 248–267.
- Perkins, David (1993): *Is Literary History Possible?* The John Hopkins University Press: Baltimore, London.

- Perälä, Reijo (1998): *Lapuan liike ja sanan mahti*. Pohjois-Suomen historiallinen yhdistys: Rovaniemi.
- Pihlström, Sami (2008): Pragmatismi filosofisena perinteenä. *Pragmatismi filosofiassa ja yhteiskuntatieteissä*. Gaudeamus: Helsinki, 21–51.
- Pihlström, Sami (2019): Totuus, pragmatismi ja rohkeus uskoa. *Tieteessä tapahtuu*, 37. vuosikerta, numero 3/2019. Tieteellisten seurain valtuuskunta: Helsinki, 11–18. <https://journal.fi/tt/article/view/80464> [viitattu 15.9.2019]
- Portelli, Alessandro (2006): Mikä tekee muistitietotutkimuksesta erityisen? *Muistitietotutkimus: Metodologia kysymyksiä*. Toimittaneet Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo & Ulla-Maija Peltonen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki, 49–64.
- Puntham, Hilary (2002): *The Collapse of the Fact/Value Dichotomy and Other Essays*. Harvard University Press: Cambridge, Massachusetts & London.
- Purhonen, Hannu (2002): *Unto Seppänen: Kannaksen kuvaaja*. Myllylahti: Suomussalmi.
- Pynttari, Veli-Matti (2011): ”Vain tämä menettelytapa tuntuu tulokselliselta...”: *Psykoanalyysi modernin aikakauden myytinä T. Vaaskiven kulttuurikritiikissä*. *Annales Universitatis Turkuensis* 312: Turun yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-4617-4> [viitattu 7.4.2019]
- Pynttari, Veli-Matti (2015): Recognizing Your Class: Toivo Pekkanen, Raoul Palmgren, and Literature for the Working Class. *Journal of Finnish Studies 18: International Influences in Finnish Working-Class Literature and Its Research*. Edited by Kirsti Salmi-Nikander & Kati Launis. Sam Houston State University: Huntsville, 125–143.
- Pöysä, Jyrki (2011): Tulkintoja muistelukirjoitusten temporaalisuudesta. *Tekstien rajoilla: Monitieteisiä näkökulmia kirjoitettuihin aineistoihin*. Toimittaneet Sami Lakomäki, Pauliina Latvala ja Kirsi Lauren. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki, 316–348.
- Rajala, Panu (2008): *Unio mystica: Mika Waltarin elämä ja teokset*. WSOY: Helsinki.
- Rajala, Panu (2014): *Tulisoihitu pimeään: Olavi Paavolaisen elämä*. WSOY: Helsinki.
- Rantala, Heli (2006): Sivistyksen käsitteen merkitysulottuvuuksia J.V. Snellmannin historiakäsityksessä. *Ennen & Nyt – Historian tietosanomat 1/2006*. Suomen Historiallinen Seura. http://www.ennenjanyt.net/2006_1/referee/rantala.pdf [viitattu 7.4.2019]
- Rantala, Heli (2013): *Sivistyksestä sivilisaatioon: Kulttuurikäsite J.V. Snellmannin historiallisessa ajattelussa*. *Annales Universitatis Turkuensis* 362: Turun yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-5380-6> [viitattu 7.4.2019]

- Rentola, Kimmo (1994): *Kenen joukoissa seisot? Suomalainen kommunismi ja sota 1937–1945*. WSOY: Porvoo – Helsinki – Juva.
- Repko, Allen F. (2007): Integrating Interdisciplinarity: How the Theories of Common Ground and Cognitive Interdisciplinarity Are Informing the Debate on Interdisciplinary Integration. *Issues in Integrative Studies, Number 25*. University of Oakland, 1–31.
- Repo, Eino S. (1954): Esipuhe. *Toiset pidot tornissa*. Toimittanut Eino S. Repo. Gummerus: Jyväskylä
- Richter, Melvin (1995): *The History of Political and Social Concepts: A Critical Introduction*. Oxford University Press.
- Richter, Melvin (1996): Appreciating a Contemporary Classic: The Geschichtliche Grundbegriffe and Future Scholarship. The Meaning of Historical Terms and Concepts. *New Studies on Begriffsgeschichte*. Edited by Hartmut Lehmann & Melvin Richter. German Historical Institute: Washington, D.C, 7–20. https://www.ghidc.org/fileadmin/user_upload/GHI_Washington/PDFs/Occasional_Papers/THE_MEANING_OF_historical_terms.pdf [viitattu 7.4.2019]
- Ricœur, Paul (2006): Memory - Forgetting - History. *Meaning and Representation in History*. Edited by Jörn Rüsen. Berghahn Books: Oxford, 9–19.
- Riikonen, Hannu (1995): *Sota ja maisema: Tutkimus Olavi Paavolaisen 1940-luvun tuotannosta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki.
- Riikonen, Hannu (2014): *Nukuin vasta aamuyöstä: Olavi Paavolainen 1903–1964*. Gummerus: Helsinki.
- Rinne Matti (1999): *Rohkaisupistoksia: Eino Leinon Seuran viisi vuosikymmentä*. Otava: Helsinki.
- Rinne, Matti (2006): *Kiila 1936–2006: Taidetta ja taistelua*. Tammi: Helsinki.
- Roininen, Aimo (1987): *Työväenliike ja kirjallisuus 1895–1918*. Kirjallisuuden laitos: Oulun yliopisto.
- Roininen, Aimo (1993): *Kirja liikkeessä: Kirjallisuus instituutiona vanhassa työväenliikkeessä 1895–1918*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki.
- Saarela, Tauno (2002): Kommunistinen internationaali ja suomalainen kommunismi 1919–1935. ”Kallis toveri Stalin!” *Komintern ja Suomi*. Toimittaneet Natalia Lebedeva, Kimmo Rentola ja Tauno Saarela. Edita: Helsinki, 9–62.
- (*) Saarenheimo, Kerttu (1966): *Tulenkantajat: Ryhmän vaiheita ja kirjallisia teemoja 1920-luvulla*. WSOY: Porvoo.
- (*) Saarenheimo, Kerttu (1969): *Pyramidiuni: Piirteitä tulenkantajien runoudesta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki.
- Saarenheimo, Kerttu (1976): Katri Valan lyriikan kolme maisemallista kiinnekohtaa. *Rivien takaa: Nykykirjallisuuden tutkimusta kirjailijahaastattelujen pohjalta*. Toimittanut Ritva Haavikko. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki, 120–129.

- Saarenheimo, Kerttu (1982): Tulenkantaja Mika Waltari. *Mika Waltari: Mielikuvi-
tuksen jättiläinen*. Toimittanut Ritva Haavikko. WSOY: Porvoo, Helsinki, Juva,
56–75.
- (*) Saarenheimo, Kerttu (1984): *Katri Vala: Aikansa kapinallinen*. WSOY: Por-
voo.
- Saarenheimo, Kerttu (2001a): *Elina Vaara: Lumotusta prinsessasta itkuvirsien
laulajaksi*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki.
- (*) Saarenheimo, Kerttu (2001b): Minun tulenkantajani. *Parnasso, 51. vuosikerta,
numero 3*. Yhtyneet Kuvalehdet: Helsinki, 338–341.
- Saariluoma, Liisa (1989): Johdanto: Kirjallisuushistoria eilen ja tänään. *Kirjalli-
suushistoria tänään: Kirjallisuudentutkijain Seuran vuosikirja 43*. Toimittanut
Liisa Saariluoma. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki, 11–36.
- Sallamaa, Kari (1989): Marxilainen kirjallisuushistoria perestroikkaan? *Kirjalli-
suushistoria tänään: Kirjallisuudentutkijain Seuran vuosikirja 43*. Toimittanut
Liisa Saariluoma. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki, 129–142.
- Sallamaa, Kari (1994): *Kansanrintaman valo: Kirjailijaryhmä Kiilan maailman-
katsomus ja esteettinen ohjelma 1933–1943*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura:
Helsinki.
- Sallamaa, Kari (1998): Kiilan viisiottelu 1940-luvun kentällä. *40-luku: Kirjoituksia
1940-luvun kirjallisuudesta ja kulttuurista*. Toimittanut Auli Viikari. Suomalai-
sen Kirjallisuuden Seura: Helsinki, 70–81.
- Sallamaa, Kari (1999): Työläiskirjailijat ja Kiila. *Suomen kirjallisuushistoria 2:
Järkiuskosta vaistojen kapinaan*. Toimittanut Lea Rojola. Suomalaisen Kirjalli-
suuden Seura: Helsinki, 243.
- Salminen, Matti (2013): *Pentti Haanpään tarina*. Into: Helsinki.
- Sassi, Ville (2012a): *Uudenlaisen pahan unohdettu historia: Arvohistoriallinen
tutkimus 1980-luvun suomalaisen romaanin pahan tematiikasta ja ”pahan kou-
lukunta” -vuosikymmenmäärityksen muodostumisesta kirjallisuusjärjestelmässä*.
Itä-Suomen yliopisto: Joensuu.
- Sassi, Ville (2012b): Tematiikkaa ajan tarpeisiin. Kirjallisuuskeskustelu loi 1980-
luvun pahan tematiikan reaktioksi arvomurrokseen. *Avain, Numero 1 / 2012*.
Kirjallisuudentutkijain seura: Helsinki, 19–33.
<https://doi.org/10.30665/av.74860> [viitattu 7.4.2019]
- Saukkonen, Pasi (2005): Kansallinen identiteetti. *Nationalismit*. Toimittaneet Jussi
Pakkasvirta & Pasi Saukkonen. WSOY: Helsinki, 90–105.
- Savolainen, Panu (2017): *Teksteistä rakennettu kaupunki: Julkinen ja yksityinen
tila turkulaisessa kielenkäytössä ja arkielämässä 1740–1810*. Sigillum: Turku.
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-7220-03-0> [viitattu 7.4.2019]
- Selden, Raman; Widdowson, Peter & Brooker, Peter (2005): *A Reader’s Guide to
Contemporary Literary Theory*. Pearson Longman: Harlow

- Selén, Kari (2010): *Madame: Minna Craucherin levoton elämä*. 2. painos. (1. painos 1991) Helsinki-kirjat: Helsinki.
- Sevänen, Erkki (1994): *Vapauden rajat: Kirjallisuuden tuotannon ja välityksen yhteiskunnallinen sääntely Suomessa vuosina 1918–1939*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki.
- Sevänen, Erkki (1997): Ensimmäisen tasavallan poliittinen tilanne ja kirjallisen älymystön toimintastrategiat. *Älymystön jäljillä: Kirjoituksia suomalaisesta sivistyneistöstä ja älymystöstä*. Toimittaneet Pertti Karkama & Hanne Koivisto. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki, 33–63.
- Siltala, Juha (1985): *Lapuan liike ja kyyditykset 1930*. Otava: Helsinki.
- Silvennoinen, Oula; Tikka, Marko; Roselius, Aapo (2016): *Suomalaiset fasisitit: Mustan sarastuksen airuet*. WSOY: Helsinki.
- Simpson, David (1999): Is Literary History the History of Everything? The Case for "Antiquarian" History. *SubStance, Number 1/1999*. University of Wisconsin Press, 5–16.
- Sinnemäki, Anssi (2014): *Sota kentästä ja kasarmista*. Paasilinna: Helsinki.
- Sivistyssanakirja* (2002). Toimittaneet Vuokko Hosia & Jukka Keränen. Helsinki: WSOY.
- Skinner, Quentin (1988a): Meaning and Understanding in the History of Ideas. *Meaning and Context: Quentin Skinner and his Critics*. Edited by James Tully. Princeton University Press, 29–67.
- Skinner, Quentin (1988b): A Reply to My Critics. *Meaning and Context: Quentin Skinner and his Critics*. Edited by James Tully. Princeton University Press, 231–288.
- Skinner, Quentin (1999): Rhetoric and Conceptual Change. *Finnish Yearbook of Political Thought, volume 3, Conceptual Change & Contingency*, 60–73. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-6486-3> [viitattu 7.4.2019]
- Soikkanen, Hannu (1975): *Kohti kansanvaltaa 1: 1899–1937, Suomen Sosialidemokraattinen Puolue 75 vuotta*. Helsinki: Suomen Sosialidemokraattinen Puolue – Puoluetoimikunta.
- Soikkanen, Timo (1983): *Kansallinen eheytyminen – myytti vai todellisuus? Ulko- ja sisäpolitiikan linjat ja vuorovaikutus Suomessa vuosina 1933–1939*. *Annales Universitatis Turkuensis* 37: Turun yliopisto.
- Sokka, Sakarias (2012): "Kansamme kykyyn itse arvostella ei voi luottaa!" *Taidelautakunnat valtiollisina asiantuntijaeliminä ennen toista maailmansotaa*. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 452: Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-4920-4> [viitattu 7.4.2019]
- Sondrup, Steven P. (2009): On the Possibility of Postmodernist Narrative Literary History. *The Angel of Literary History: Literary, History and Culture*. Edited by Vesa Haapala, Hannamari Helander, Anna Hollsten, Pirjo Lyytikäinen & Rita

- Paqvalén. Department of Finnish Language and Literature: University of Helsinki, 17–32.
- Spectrum tietokeskus: 16-osainen tietosanakirja, osa 12, Tal–Uzb* (1980). WSOY: Helsinki.
- Steinby, Liisa (2010): Myytti menneisyyden ja nykyisyyden reflektoinnin keinona. Christa Wolfin Cassandra ja Medeia. *Medeiasta pronssisoturiin: Kuka tekee menneestä historiaa?* Toimittaneet Pertti Grönholm & Anna Sivula. Turun Historiallinen Yhdistys: Turku, 111–135.
- Steinby, Liisa (2013): Kirjallisuus ja kirjallisuudentutkimus. *Johdatus kirjallisuusanalyysiin*. Toimittaneet Aino Mäkikalli & Liisa Steinby. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki, 13–50.
- Steinby, Liisa (2014): Elliptinen synteesi: (sosiaalishistoriallisen) kirjallisuushistorian kirjoittamisen vaikeudesta. *Avain, Numero 2/2014*. Kirjallisuudentutkijain Seura: Helsinki, 6–20. http://pro.tsv.fi/skts/Avain2014_2_sisalto.pdf [viitattu 7.4.2019]
- Steinmetz, Willibald & Freeden, Michael (2017): Introduction. Conceptual History: Challenges, Conundrums, Complexities. *Conceptual History in the European Space*. Edited by Willibald Steinmetz, Michael Freeden & Javier Fernandez-Sebastian. Berghahn: New York, Oxford, 1–46.
- Suomalainen tietosanakirja, osa 8, Tamp–Ö* (1993). Päätoimittaja Matti Eskola. Weilin-Göös: Espoo.
- Suuri ensyklopedia, osa 9* (1981). Otava: Helsinki.
- Syrjämäki, Sami (1999): Filosofian historian historiallinen rekonstruktio: Skinner, intentiot ja anakronismit. *Niin & näin*, numero 1/1999. Suomen fenomenologinen instituutti: Tampere. <http://netn.fi/artikkeli/filosofian-historian-historiallinen-rekonstruktio-skinner-intentiot-ja-anakronismit> [viitattu 7.4.2019]
- Takala, Tuija (1990): Aikakauslehdet ja modernismi. *Tutkielmia suomalaisesta modernismista*. Toimittaneet Tuija Takala & Juha Hyvärinen. Taiteiden tutkimuslaitos: Turun yliopisto, 53–78.
- (*) Tanner, Kerttu [Kerttu Saarenheimo] (1960): Lauri Viljasen muodonvaihdos tutkijana. *Juhlakirja Lauri Viljasen täyttäessä 60 vuotta. Kirjallisuudentutkijain Seuran vuosikirja 18*. Toimittaneet Eino Krohn, Eino E. Suolahti ja Pentti Lyly. WSOY: Porvoo, 345–353.
- Tanner, Kerttu [Kerttu Saarenheimo] (1963): Nuori Voima ja NVL. *Nuoren Voiman Liiton historia*. Toimittaneet Aarne Laurila, Leo Meller, Tauno Peltomäki, Pentti Palén. Akateeminen Kustannusliike, 260–263.
- Tarkiainen, Kari (1987): *Viljo Tarkiainen: Suomalainen humanisti*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki.

- (*) Tarkiainen, Viljo (1929): Kirjallisuudentutkimuksen metodeista. *Kirjallisuuden tutkijain seuran vuosikirja, numero 1/1929*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki, 1–22.
- (*) Tarkiainen, Viljo (1934): *Suomalaisen kirjallisuuden historia*. Otava: Helsinki.
- Tarkka, Pekka (1987): Nuoren Tasavallan taide ja tiede. *Suomen historia: Osa 7*. Toimittaneet Paula Avikainen, Ilari Hetemäki, Eero Laaksonen, Erkki Pärssinen. Weilin+Göös: Espoo, 83–124.
- Teräs, Kari (2011): Epäilystä vuoropuheluun. Muistelmateokset historiantutkimuksen aineistona. *Tekstien rajoilla: Monitieteisiä näkökulmia kirjoitettuihin aineistoihin*. Toimittaneet Sami Lakomäki, Pauliina Latvala ja Kirsi Lauren. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki, 181–201.
- Teräs, Kari & Koivunen, Pia (2017): Historiallinen muistitietohaastattelu. *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Toimittaneet Matti Hyvärinen, Pirjo Nikander & Johanna Ruusuvuori. Vastapaino: Tampere, 193–213.
- Thompson, Paul (1978): *The Voice of the Past. Oral History*. Oxford University Press.
- Thompson Klein, Julie (2010): A Taxonomy of Interdisciplinarity. *The Oxford Handbook of Interdisciplinarity*. Edited by Robert Frodeman. Oxford University Press, 15–30.
- Thomson, Alistair (2006): Dancing Through the Memory of Our Movement: Four Paradigmatic Revolutions in Oral History. *Dancing with Memory: Oral History and Its Audiences. Proceedings of the 14th International Oral History Conference, 12-16 July 2006, Sydney*.
- Tiikkainen, Päivi (2006): *Konteksti käsitehistoriassa: R. Koselleckin ja Q. Skinnerin teorioiden kontekstinäkemyksen vertailu*. Poliitiikan tutkimuksen laitos: Tampereen yliopisto. Pro gradu -tutkielma. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:uta-1-15643> [viitattu 7.4.2019]
- Tommila, Päiviö (1989): *Suomen historiankirjoitus: Tutkimuksen historia*. WSOY: Helsinki.
- Toulmin, Stephen (1998): *Kosmopolis: Kuinka uusi aika hukkasi humanismin perinnön*. WSOY: Helsinki. (alkuteos *Cosmopolis: The Hidden Agenda of Modernity*, 1990)
- Tribe, Keith (2004): Introduction. Teoksessa Reinhart Koselleck: *Futures Past: On the Semantics of Historical Time*. Columbia University Press: New York, vii–xx.
- Turunen, Risto (2003): *Uhon ja armon aika: Suomalainen kirjallisuusjärjestelmä, sen yhteiskuntasuhteet ja rakenteistuminen vuosina 1944–1952*. Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja 31.
- Tuusvuori, Jarkko S. (2007): *Kulttuurilehti 1771–2007*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki.

- Tynni-Haavio, Aale (1978): *Olen vielä kaukana: Martti Haavio – P. Mustapää 20-luvun maisemissa*. WSOY: Helsinki.
- Uino, Ari (1982): Urho Kekkonen ja tulenkantajat. *Historiallinen Aikakauskirja*, 80. Vuosikerta, numero 3. Suomen Historiallinen Seura: Helsinki, 208–214.
- Uino, Ari (1991): Kuvalehtien kehitys yleisaikakauslehdiksi 1918–1934. *Suomen lehdistön historia 8: Aikakauslehdistön historia: Yleisaikakauslehdet*. Päätoimittanut Päiviö Tommila. Kustannuskiila: Kuopio, 79–106.
- Ukkonen, Taina (2006): Yhteistyö, vuorovaikutus ja narratiivisuus muistitietotutkimuksessa. *Muistitietotutkimus: Metodologisia kysymyksiä*. Toimittaneet Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo & Ulla-Maija Peltonen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki, 175–198.
- Uola, Mikko (1982): *Sinimusta veljeskunta: Isänmaallinen kansanliike 1932–1944*. Otava: Helsinki.
- Vahtola, Jouko (2003): *Suomen historia: Jääkaudesta Euroopan unioniin*. Suuri Suomalainen Kirjakerho: Helsinki.
- Valdés, Mario J. (2002): Rethinking the History of Literary History. *A Dialogue on Theory*. Edited by Linda Hutcheon & Mario J. Valdés. Oxford University Press: New York, 63–115.
- Valtonen, Pekka (2018): *Kosmopoliitteja ja kansallismielisiä: Aatteiden kamppailu sotienvälisessä Suomessa*. Gaudeamus: Helsinki.
- Varpio, Yrjö (1975): *Mäkelän piiri: Tutkimus tamperelaisesta kirjailijapiiristä (1946–1954) ja sen tuotannosta*. WSOY: Helsinki.
- Varpio, Yrjö (1986): *Suomalaisen kirjallisuudentutkimuksen historia*. WSOY: Helsinki.
- Varpio, Yrjö (1987): Kirjailijahaastattelut kirjallisuudentutkimuksessa. *Kirjailijahaastattelut*. Toimittaneet Ritva Haavikko & Kaarina Sala. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki, 39–58.
- Varpio, Yrjö (1995): 1990-luvun kirjallisuushistoria. *Helmi simpukka joki: Kirjallisuushistoria tänään*. Toimittaneet Markku Ihonen & Yrjö Varpio. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki, 7–18.
- Varpio, Yrjö (1999): Esipuhe. *Suomen kirjallisuushistoria 1: Hurskaista lauluista ilostelevaan romaaniin*. Toimittaneet Yrjö Varpio & Liisi Huhtala. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki, 7–9.
- Vartiainen, Pekka (2012): *Barokki, klassismi, valistus ja romantiikka länsimaisen kirjallisuuden historiassa*. Avain: Helsinki.
- Viljanen, Aulimajja (1968): Kirjalliset ryhmittymät ja kirjallinen keskustelu. *Suomen kirjallisuus VII: Kirjallisuuden kenttä*. Toimittanut Matti Kuusi. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Otava: Helsinki, 194–239.
- (*) Viljanen, Lauri (1929): *Merkkivaloja: Kirjailijoita tällä ja tuolle puolen maailmansodan*. WSOY: Porvoo.

- (*) Viljanen, Lauri (1935): *V. A. Koskenniemi, hänen elämänsä ja hänen runoutensa*. WSOY: Porvoo.
- (*) Viljanen, Lauri (1936): *Taisteleva humanismi: Kulttuurikriittillisiä ääriäviäjä Goethestä nykypäivään*. Karisto: Hämeenlinna.
- (*) Viljanen, Lauri (1946): Katri Vala ja modernismin läpimurto suomalaiseen lyriikkaan. *Katri Vala – Tulipatsas*. Toimittaneet Elmer Diktonius, Elsa Enäjärvi-Haavio, Olof Lagercrantz, Olavi Paavolainen, Raoul Palmgren ja Elvi Sinervo. WSOY: Helsinki, 287–298.
- (*) Viljanen, Lauri (1958): 1920-luvun kirjallisuus. Kirjallisuutemme vuosikymmenet II. *Parnasso: Numero 3*. Yhtyneet Kuvalehdet: Helsinki, 294–297.
- (*) Viljanen, Lauri (1959): *Lyyrillinen minä ja muita kirjallisuustutkielmia*. WSOY: Porvoo.
- (*) Viljanen, Lauri (1967): Tulenkantajat - Ultrasta Kiilaan. *Suomen kirjallisuus 6: Otto Mannisesta Pentti Saarikoskeen*. Toimittanut Matti Kuusi, Simo Konsala & Sirkka Kurki-Suonio. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura & Otava: Helsinki, 290–305.
- Virrankoski, Pentti (2009): Suomen historia 1 & 2. 2. korjattu painos (1. painos 2001) Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki.
- Virtanen, Matti (2002): *Fennomanian perilliset: Poliittiset traditiot ja sukupolvien dynamiikka*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki.
- Vuorinen, Marja (2014): Kaunokirjallisuus historian tutkimusaineistona. *Avain, Numero 2 / 2014*. Kirjallisuudentutkijain Seura: Helsinki, 68–73. http://pro.tsv.fi/skts/Avain2014_2_sisalto.pdf [viitattu 7.4.2019]
- Väliverronen, Esa (1993): Diskurssien verkossa: Joukkoviestimet, julkisuus ja valta. *Tiedotustutkimus, numero 1/1993*. Nordicom: Tampere, 22–34
- Wahlberg, Marja (2012): *Syylisiä kunnes toisin todistetaan: Etsivä keskuspoliisi ja kulttuuriliberaalit 1934–1937*. Suojelupoliisin tutkimusraportti 2/2012. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:hulib-201703271948> [viitattu 7.4.2019]
- Walsh, Adrian & Boucher, Sandy (2018): Scientific imperialism, folk morality and the proper boundaries of disciplines. *Scientific Imperialism: Exploring the Boundaries of Interdisciplinarity*. Edited by Uskali Mäki, Adrian Walsh & Manuela Fernandez Pinto. Routledge: London, New York, 13–30.
- Wiberg, Matti (2006): *Politiikka Suomessa*. WSOY: Helsinki.
- Williams, Raymond (1988a): *Marxismi, kulttuuri ja kirjallisuus*. Vastapaino: Tampere. (alkuteos *Marxism and literature*, 1977)
- Williams, Raymond (1988b): Introduction: The politics of the avant-garde. *Visions and blueprints: Avant-garde vulture and radical politics in early twentieth-century Europe*. Toim. Edward Timms ja Peter Collier. Manchester University Press, 1–17.

Lähteet ja kirjallisuus

- von Wright, Georg Henrik (1983): *Humanismi elämänasenteena*. (1. Painos 1981)
Otava: Helsinki.
- Ylikangas, Heikki (2007): *Solmukohdat Suomen historiassa*. WSOY: Helsinki.
- Zetterberg, Seppo (1995): *Itsenäisen Suomen historia*. Otava: Helsinki.

Henkilöluettelo¹⁰⁴⁷

- Aalto, Alvar 241n
Aarnio, Paavo 169n
Abrams, Lynn 257, 259n, 268n
Adler, Helmer 142n, 148n, 149,
163n, 165
Aho, Lauri 65n
Ahponen, Pirkkoliisa 252
Ahtela H. (Einar Reuter) 77, 106
Ahtiainen, Pekka 32
Angervo, Juho Mauri 109n
de Anna, Luigi 47
Antikainen, Toivo 156n, 157n
Arwidsson, Adolf Ivar 283n, 284n
Aspelin-Haapkylä, Eliel 180, 181
Assmann, Jan 259n
Asunta, Heikki 156
- Barthes, Roland* 40n, 255–257, 258n,
260, 288, 289, 291n, 293
Bates, Thomas R. 251
Baudelaire, Charles 80
Bauman, Zygmunt 19n, 204
Bentley, Michael 32
Bergroth, Kersti 73n, 223n
- Bergson, Henri 71
Blank, Andreas 98n
Boman, Unto (Unto Parvilahti) 109n
Bourdieu, Pierre 19n
Brunner, Otto 23
Bödeker, Hans Erich 29n
- Cassirer, Ernst* 255n
Conze, Werner 23
Coudenhove-Kalergi, Richard 21n
Craucher, Minna 94
Czaplicka, John 259n
- Deleuze, Gilles* 97n
Derrida, Jacques 23n
Diktonius, Elmer 99, 184, 186, 192
Dostojevski, F. M. 117
Dupré, John 34n
- Eagleton, Terry* 178
Eerola, Eero 305
Eliade, Mircea 255, 256, 308n
Elmgren, Ainur 21
Engels, Friedrich 198
Enroth, Kosti 129n
Enäjärvi-Haavio, Elsa 50, 66n, 76n,
78, 79, 90, 91, 93, 97, 104, 127,
192, 213n
Erkkilä, Ville 32n
Eskelinen, Heikki 133n

¹⁰⁴⁷ Hakemistossa *kursivoidut* nimet viittaavat tekstissä lainattuihin tutkijoihin. Sivunumeron perässä olena *n*-kirjain tarkoittaa, että nimi esiintyy kyseisellä sivulla vain alaviitteessä.

- Forssell, Ola* 93
Foucault, Michel 33, 40n, 205, 206, 251, 308
Frazer, James George 255n
Freeden, Michael 28
 Freud, Sigmund 71, 255n
Frow, John 178n
Frye, Northrop 255, 256, 292
Fügen, Hans Norbert 14, 16, 111
Fält, Olavi K. 48
- Gadamer, Hans Georg* 270n
 George, Stefan 14n
Giddens, Anthony 19, 30n
 Goethe, Johann Wolfgang von 66, 186
Gramsci, Antonio 251
Guattari, Félix 97n
 Gustafsson, Yrjö 50, 90, 91
- Haanpää, Pentti 17, 21, 50, 71n, 79n, 86, 90, 93n, 95, 110n, 155, 163, 164n, 185, 186, 188, 199, 202n, 208n, 210, 219n, 223n, 229n, 234n, 236, 240, 247, 250, 262n, 267n, 301
 Haarla, Lauri 87, 222n
Haavikko, Ritva 15, 16, 18, 19, 128n, 258, 267n, 273, 278–282
 Haavio, Martti 50–52, 63, 64n, 65, 66, 69, 71n, 74, 75n, 76n, 78, 85n, 91, 93n, 94, 104, 110n, 117n, 127, 131, 133, 134, 135n, 139, 166–168, 183n, 188, 197, 212, 223n, 236, 255n, 262n, 263, 272n, 274, 275, 282n, 302
 Hahl, Nils-Gustav 163n
Haila, Vilho Antero 188n
 Halla, Onni 50–52, 71n, 75, 76, 79n, 86, 110n, 207n, 208n, 209, 215, 223n, 234n, 236, 262, 264–266, 272n, 274n
 Hamsun, Knut 80
 Harmaja, Saima 50
Harris, Wendell W. 40, 41
 Hašek, Jaroslav 164n
Havu, Toini 237n, 266n
 Hegel, Georg Wilhelm Friedrich 23n
Heidegger, Martin 23n, 40n
 Heikel, Armas 129n
Heikkilä, Kauko 188n
Heikkilä, Pauli 21
 Hellaakoski, Aaro 50, 185n
 Hellemann, Jarl 64, 66n
 Hirth, Georg 66n
 Hitler, Adolf 140
Hobsbawm, Eric 289n, 291n
Hosiaisluomo, Yrjö 23, 81, 223, 262n
Huhtala, Liisi 18
Hyrkkänen, Markku 25, 29, 37n, 38n, 67n
Hyttinen, Elsi 200n
Häggman, Kai 57, 65n, 67n, 74, 258
 af Hällström, Raoul 76n
 Hämäläinen, Helvi 207n, 232
- Ibsen, Henrik 223
 Idström, Annika 306n
Immonen, Kari 32, 33n
- Jaakkola, Jalmari* 287n
James, William 303, 304
Jantch, Erich 43n
Jensen, Bernard Eric 31
 Juhokas, J. 92
 Jukola, Martti 65n
Junker, Detlef 25n
 Juslenius, Daniel 183
Jussila, Osmo 289

- Jylhä, Yrjö 19n, 50, 63, 71n, 75, 76n,
77n, 78, 82, 88, 91, 93, 95, 104,
105, 110n, 127, 183n, 185, 188,
207n, 208n, 223n, 224, 234n,
236, 262n, 266
- Jäntti, Jalmari 63–67, 82, 107
- Järnefelt, Arvid 118, 223, 239n, 241n
- Jäämaa, Ilmari 50, 52, 53, 61, 63–66,
68–73, 85–90, 95–100, 107, 111,
114, 117, 123, 124, 127, 138,
139, 163, 164, 169, 215, 236,
241, 260, 264, 297, 298, 301, 302
- Kaari, Anna 50, 132
- Kaarna, Kalle 163n
- Kaikko, Iiro 109n, 128, 131, 133,
134, 138, 139
- Kailas, Uno 11, 50, 62, 65n, 71n,
75n, 76, 77n, 79n, 80n, 86, 87n,
88n, 91n, 93, 112n, 117, 131n,
135n, 183n, 187, 188, 202n,
209n, 223n, 224, 234n, 236,
237n, 262n, 265, 268, 273n, 277
- Kajanto, Antero 50, 73, 93
- Kajava, Aino 50
- Kajava, Viljo 21, 163n, 164n, 241
- Kalemaa, Kalevi* 194n
- Kallio, Kyösti 132
- Kallio, O. A.* 183n
- Kankaanpää, Yrjö 129n
- Kant, Immanuel 182
- Karimäki, Jenni* 141n
- Karkama, Pertti* 36n, 37, 283
- Karonen, Petri 32n
- Karri, Unto 71n, 163, 223n, 262n
- Kaukoma, J. E. 129n
- Kauppinen, Eino* 188n
- Kautsky, Karl 147
- Kekkonen, Urho 133, 135n
- Kettunen, Pauli* 54n
- Kilpi, Sylvi-Kyllikki 69
- Kivi, Aleksis 182n, 195
- Kivilaakso, Katri* 270n, 280n
- Kivimaa, Arvi 18, 50, 71n, 75n, 76n,
79n, 87n, 91, 93, 104, 110n, 117,
118, 127, 131n, 135n, 164, 183n,
219n, 223n, 236, 237, 262, 267–
269
- Kivimies, Yrjö 163n, 167
- Kivimäki, Toivo 158
- Kivimäki, Ville* 289
- Kiviranta, Eero 218
- Klami, Uno 50, 106
- Klinge Matti* 170n
- Koivisto, Onni 50
- Koivunen, Pia* 273
- Koselleck, Reinhart* 23, 24, 25n, 26–
28, 305
- Koskela, Lasse* 22
- Koskela, Unto 128, 139n
- Koskenniemi, V. A. 73, 190, 219,
231–233, 237n
- Koskiluoma, Jussi 247
- Koskimies, Rafael 17, 73, 179, 189,
190, 192, 193, 201, 202, 285,
290n, 291
- Kosunen, Janne* 21, 214n, 238n
- Kramsu, Kaarlo 195
- Krohn, Eino 233
- Krohn, Helmi 185n
- Krohn, Väinö 70
- Kunnas, Sylvi 22, 50, 106
- Kunnas, Väinö 22, 50, 106, 268n
- Kupiainen, Unto 17, 179, 186–188,
201, 202, 246, 285, 290n, 291
- Kurjensaari, Matti 142n, 211, 213,
218n, 275
- Kurunmäki, Jussi* 26
- Kutter, Hans 163n
- Kuukkanen, Jouni-Matti* 29, 32n

- Kuusinen, Hertta 207n, 248
 Kuusisto, Taneli 163n
 Kärki, Niilo 65n, 69
- Laakso, M. A. 77
Laamanen, Ville 209n, 216
 Lagercrantz, Olof 192
 Lahtinen, Verner 129n
Laitinen, Kai 17, 37, 87, 220, 229n, 265n, 273
Lappalainen, Päivi 110, 111, 262n, 283–285, 291n
 Lassila, Pertti 15, 16, 22, 46, 72, 80, 117, 123, 183, 189, 193, 194n, 254, 255, 276, 277, 281n, 300
 Lauri, Olavi [ks. Olavi Paavolainen]
 Laurila, Vihtori 129n, 245, 247
 Leino, Eino 99, 195
 Leino, Kasimir 195
 Leino, Yrjö 244n, 250
 Lenin, Vladimir 147
 Leppäkoski, Johan Edvard 50, 76n, 77, 93n
Lévi-Strauss, Claude 255, 292
 Lewis, C. S. 179n
Liikanen, Ilkka 194, 197
 Liksom, Rosa 306n
 Linko, Erkki 163n
 Linna, Väinö 306n
 Linnus, Olavi 218, 243n
 Loti, Pierre 80, 224
Lyytikäinen, Pirjo 179n
- Macridis, Roy C.* 149n
 Mann, Thomas 223
 Mannerkorpi, Juha 243n
Mannheim, Karl 71, 122
Manninen, Kirsti 280
 Mantere, Oskari 115
 Marttila, Viljo 109n
- Marx, Karl 198
 Matson, Alex 73n, 184n, 306n
 Maula, Väinö 110n
Mauriala, Vesa 19, 20, 21n, 23, 46, 49, 69, 70, 80, 101n, 128n, 171, 227, 254, 260, 261, 281n
McMahan, Eva M. 270n
 Mela, Elvi 163n
 Merenmaa, Martti 223n
 Meurling, Per 244n
Müller, Jan-Werner 25, 28, 29
 Mussolini, Benito 107n
 Mustapää, P. [ks. Haavio, Martti]
Mäkelä, Matti 267
 Mäkelä, Mikko 306
Mäkinen, Kari 13, 17–19, 21n, 23, 49, 57, 83, 101n, 102n, 117, 267n, 281
- Newell, William H.* 43
Niemi, Johanna 21
Niemi, Juhani 13
 Nietzsche, Friedrich 23n, 40n, 83n, 256, 294, 308
Niiniluoto, Ilkka 308
Niinistö, Maunu 237n
 Nikulainen, Pentti I. 129n, 141
Nivala, Asko 27, 29, 97
 de Noailles, Anna 80–82, 84, 224
 Nuorto, Olli 128, 139n
- Ollila, Yrjö 50, 106
 Olsson, Hagar 117, 141, 184
- Paavilainen, Eero 72
Paavolainen, Jaakko 191n, 209, 210, 211, 214n
 Paavolainen, Olavi 11–13, 18, 19n, 20, 22, 50–53, 56, 71n, 73n, 75, 76n, 77n, 78, 80–84, 85n, 87,

- 88n, 91, 93–95, 106, 113, 114, 117, 118, 122, 123, 132–136, 141, 168, 169, 185n, 186, 188, 189, 191, 192n, 203, 204, 207–221, 222n, 223, 224, 229n, 230, 234, 236–241, 244, 247–250, 252, 253, 261–267, 269, 270, 272–275, 291n, 299, 302
- Paavolainen, Pekka 110n
- Palmgren, Raoul 50, 52, 137, 141n, 146–150, 152, 153, 163n, 165, 169n, 179, 190–200, 202n, 218, 228n, 241–243, 244n, 291n, 299, 302
- Paloheimo, Oiva 217
- Palonen, Kari* 26, 27
- Peirce, Charles S.*
- Pekkanen, Toivo 21, 50, 71n, 163, 185, 186, 188, 199, 202n, 219n, 223n, 224, 232, 234n, 236, 262, 267
- Pennanen, Ain’Elisabet 207n
- Pennanen, Jarno 140, 141, 195, 241, 243, 244n
- Perkins, David* 34, 38, 41, 177, 179
- Pimiä, Ilmari 19n, 50–52, 71n, 75, 76n, 77n, 78, 80–82, 93, 95, 208, 237, 262, 264–266, 269–271, 272n–274n, 275
- Portelli, Alessandro* 276, 280n
- Porthan, Henrik Gabriel 183
- Pulla, Armas J. 50, 109n, 128, 139n
- Puntila, L. A. 219
- Pylkkänen, Arvo 135, 137
- Pynttäri, Veli-Matti* 288
- Rajala, Panu* 66n, 192n, 204n, 210, 214n
- Ramstedt, Armas 164n
- von Ranke, Leopold 255
- Ranta, Sulho 50, 106, 268n
- Rantala, Heli* 27
- Ratinen, Suvi* 270n, 280n
- Rauanheimo, Reino 65n
- Rauni, Liisa 129n
- Rautela, E. F. 164n
- Ravila, Paavo 189
- Reenpää, Hannes 185
- Remarque, Erich Maria 228
- Richter, Melvin* 28
- Ricœur, Paul* 40n, 259n
- Riekkä, Esko 155
- Riikonen, H. K.* 64, 93, 192n, 207n, 209, 216
- Ringbora, Nils-Eric 163n
- Rislakki, Ensio 218n
- Routasuo, Alpo 265n
- Runeberg, Johan Ludvig 66, 183, 190, 197, 285
- Ruutu, Yrjö 143
- Rydberg, Kaisu-Mirjami 164n, 165
- Ryömä, Mauri 149, 150, 152
- Räisänen, Yrjö [Sasu Punanen] 147
- Saarenheimo, Eero 265
- Saarenheimo, Kerttu 15, 16, 18–20, 64n, 72, 80, 98n, 101n, 115, 117, 122, 192n, 194n, 202n, 203, 204, 206, 235–238, 246, 247, 250, 253, 254, 258, 265, 267n, 269–271, 273, 277, 278, 281n, 282, 291, 300
- Salava, L. A. 142n
- Sallamaa, Kari* 165n, 198, 238n, 277
- Salola, Eero 50, 106
- Salola, Eino 22
- Salonen, Lahja 129n
- Sariola, Esa 306n
- Sarkia, Kaarlo 163n
- Sarvikangas, A. 94

- Sassi, Ville* 306, 307
 de Saussure, Ferdinand 28n
Savolainen, Panu 28n
 Schiller, Friedrich 66, 304
 Seppälä, Juha 306n
 Seppänen, Unto 50, 71n, 90, 95, 104, 110n, 127, 188, 262n
Sevänen, Erkki 149, 184, 194n, 205, 222
 Sihvo, Aarne 121
 Siljo, Juhani 99
 Sillanpää, Frans Emil 222n, 241n
Simpson, David 39, 41
 Sinervo, Elvi 165n, 192, 207n, 243
Sinnemäki, Anssi 240n
 Skiftesvik, Joni 306n
Skinner, Quentin 24–27, 30, 124, 170, 305n
 Small, Melvin 48n
 Snellmann, J. V. 27, 183, 190, 283n
 Soini, Yrjö 243n
Sokka, Sakarias 205, 206n
 Spengler, Oswald 71
 Stalin, Josif 154n
Steinby, Liisa 38, 39, 41
Steinmetz, Willibald 28
 Stenberg, Eira 306n
 Ståhlberg, K. J. 140, 149n
 Suomenlinna, Kerttu (ks. Vaara, Eli-
 na)
 Suoranta, Katri 163n
 Svensson-Timari, Helinä 50, 106
 Södergran, Edith 99, 184
 Söderström, Werner 67n

Takala, Tuija 101n, 111, 291n
 Tallgren, Anna-Maria 73, 80
 Tanner, Liisa 169n
 Tanninen, Sulo 50
 Tapiovaara, Nyrki 142n, 149, 241
 Tapiovaara, Tapio 142n, 149, 163n, 241
 Tarkiainen, Viljo 17, 179, 181–186, 188, 201, 202, 233, 285–287, 290n, 291
 Tattari, Tauno 135n, 142n, 163n
Tawney, Richard Henry 143
 Telin, Toini 129n
Tervonen, Jukka 32
Teräs, Kari 262n, 273
 Therman, Erik 163n
Thompson, Paul 279n
 Tolkien, J. R. R. 179n
 Tolstoi, Leo 117
Tommila, Päiviö 33n
 Topelius, Zachris 183, 187n, 285
Toulmin, Stephen 227n
 Trotski, Lev 154n
 Trump, Donald J. 308
 Turtiainen, Arvo 21, 164n, 192n
 Turunen, Martti 128, 139n
Turunen, Risto 47n, 232
 Tuulio, Tyyne 243n
Tuusvuori, Jaakko S. 167n
Tynni-Haavio, Aale 282, 301
 Tyyri, Jouko 265n
 Törmänen, V. E. 50

Ukkonen, Taina 270
 Uurto, Iris 163n, 185n

 Vaara, Elina 19n, 50–52, 62, 63, 71n, 72, 75, 76, 77n, 79n, 80n, 82, 83, 86, 93, 95, 163, 183n, 185, 188, 208, 209, 214n, 219n, 221n, 224, 234n, 236, 262, 265–267, 272, 274, 278, 301
 Vaher, Kaarina 50, 76n
 Vala, Erkki 17, 18, 20–23, 50–53, 58, 62–65, 70, 72, 73, 76n, 77n, 85n,

- 91, 93, 95, 104, 105, 108–111, 115, 118–121, 123, 126–143, 145–163, 164n, 165–169, 172, 173, 186n, 190, 192n, 194n, 195, 201, 202, 207, 210–212, 215, 218, 222n, 226, 228, 231, 233, 236–250, 252, 253, 261–264, 271, 273–275, 293, 298, 299, 301–303
- Vala, Katri 11, 17, 18, 19n, 21, 50, 52, 71n, 75–78, 79n, 80n, 81–83, 86, 93, 95, 117, 137–139, 149, 152, 161–163, 183n, 185–188, 190–193, 195, 200, 201n, 202, 207n, 208, 212, 219n, 224, 230, 232, 234n, 236, 242–245, 247n, 248, 250, 252, 262n, 263, 265, 273n, 277, 278, 301
- Vallila, Olli J. 163n
- Varpio, Yrjö* 14, 177, 178, 182n, 185n, 187n, 189, 280, 306
- Vehmas, Einari J. 50, 91, 106
- Viita, Lauri 306n
- Vikman, Johan 110n
- Viljanen, Aulimaija 229n, 237n
- Viljanen, Lauri 16, 18, 19n, 20, 50–53, 56, 62, 63, 71n, 73, 75, 76, 77n, 79n, 80–83, 86, 88, 91, 93–95, 104, 105, 110n, 117, 118, 127, 131n, 133, 135n, 166, 183n, 186n, 188, 197, 203, 204, 207, 212, 215, 218n, 219n, 221–238, 240, 241, 244n, 246–248, 250, 252, 253, 257, 260, 261, 262n, 263, 265–268, 273, 274, 277, 282n, 300–302
- Virkkunen, T. P. 88
- Virtanen, Matti* 122
- Vuorela, Einari 50, 218
- Väänänen, Emma 265n
- Wahlberg, Maria* 155, 156n
- Waltari, Mika 11, 18, 50, 51, 71n, 85n, 93n, 94, 110n, 127, 161, 162, 164, 183n, 186–190, 211, 212, 214n, 219n, 222n, 223n, 224, 232, 236, 262n, 267–269, 272n, 302
- Warren, Austin* 233n
- Weber, Max* 19n
- Wellek, René* 233n
- Wendel, Martha 66
- Wennström, J. B. 163n
- West, Eeva 265n
- White, Hayden* 40n
- Wilde, Oscar 80
- Williams, Raymond* 110, 111, 225, 253
- Wittgenstein, Ludvig 23n
- Woolf, Virginia 178n
- Wright, Georg Henrik von 189
- Wuolijoki, Hella 190, 207n, 215, 218n, 241n, 248
- Yrjö-Koskinen, Yrjö Sakari 190

**TURUN
YLIOPISTO**

ISBN 978-951-29-8022-2 (Painettu/Print)
ISBN 978-951-29-8023-9 (Sähköinen/PDF)
ISSN 0082-6995 (Painettu/Print)
ISSN 2343-3205 (Verkkajulkaisu/Online)